De Vlaamsche School. Jaargang 33

bron
De Vlaamsche School. Jaargang 33. J.-E. Buschmann, Antwerpen 1887

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla010188701_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

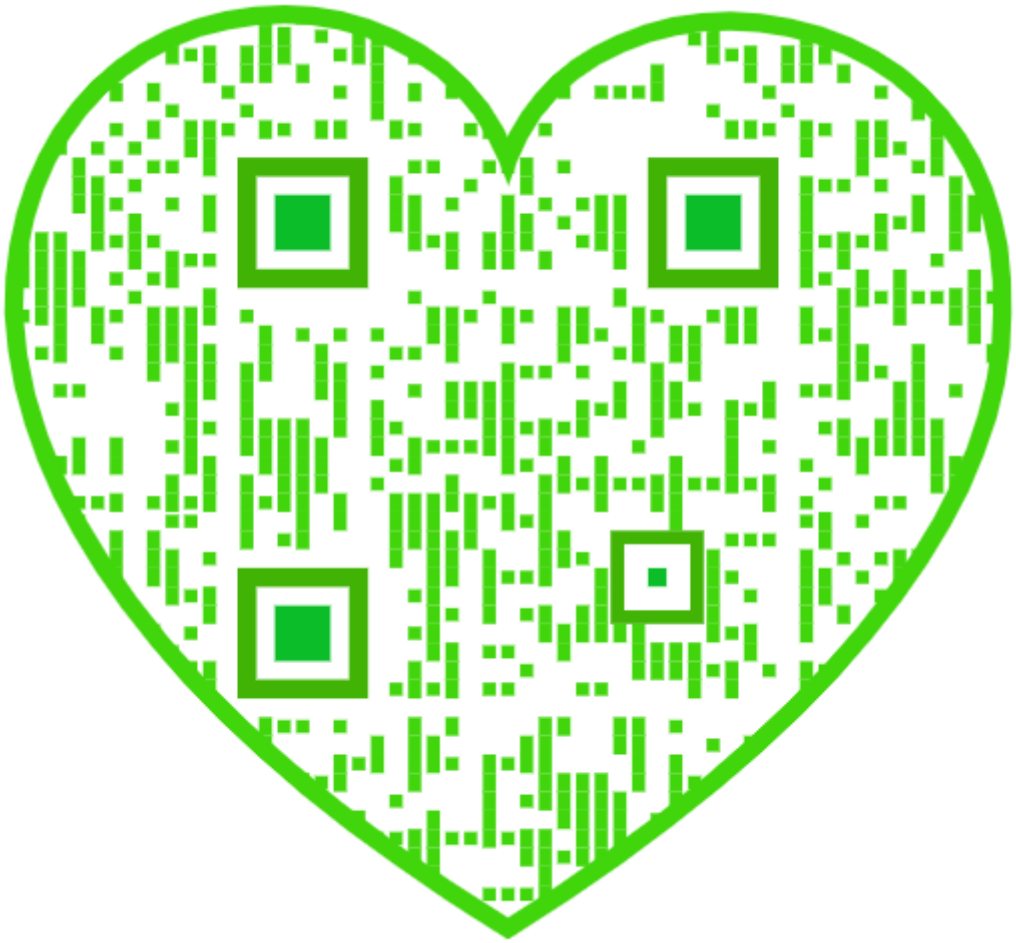

De Vlaamsche School 1887

Herstelling van het Steen te Antwerpen.

In de zitting van den g e m e e n t e raad van Antwerpen, den 27^{n} December 1886 gehouden, werd tot de herstelling van het Steen besloten, overe e n k o m s tig d e v o o r dracht d e r c o m m i s siën van schoone kunsten en o p e n b a r e werken, wier verslag, opgesteld en uitgebracht door den heer schepen Jos. Lefebvre en mede onderteekend door de heeren J. Cuylits, G. Gits, F. Gittens, J. Nauts, J. Wellens, E. van Delft, F. Bex, L. De Winter, H. de Beunie, A. Van den Nest, J. van Beers, L. Marguerie en A. Grisar, hieronder wordt opgenomen in zijn volledigen tekst, als eene niet onbelangrijke geschiedkundige bijdrage:

Van als de afbraak is begonnen der huizen van de Werf, die moesten worden weggenomen om de Scheldekaaien 100 meters breed te kunnen maken, heeft heel de burgerij zich bekommerd getoond over het Steen en het behoud daarvan gevraagd. De kunstenaars, oudheidkundigen en liefhebbers van merkwaardigheden stonden in deze niet alleen.
Het denkbeeld, om het Steen te sparen, als een eerbiedwaardig overblijfsel van de eeuwenoude bakermat der stad, en dat voorgestaan werd door ons bestuur en door de bijzondere commissie der Academie van Oudheidkunde, genoot een gunstig onthaal, gansch Antwerpen door. Metterdaad bestaan er voor dit behoud ernstige redenen, zoowel van geschiedkundige zijde als onder het oogpunt van de verfraaiing onzer kunstrijke stad.
De met zooveel klein en eenparigheid uitgedrukte wensch vond den grootsten weerklank in het stadhuis; en toen de werken van ondergraving min of meer gevaarlijk schenen te kunnen worden voor het overoud gebouw, voor welks grondvesting, niet deskundige personen vrees koesterden, onder andere toen de werkkamers van den kaaimuur werden ingedreven, heeft het niet ontbroken aan stappen bij de hoogere overheid en de algemeene aannemers, opdat maatregelen zouden worden genomen ter voorkoming van elk ongeval.
De zorg van het staatsbestuur en van de met de leiding der werken gelaste ambtenaren van bruggen en wegen, en de waakzaamheid en oplettendheid der aannemers, zijn onze verwachting komen bekronen:

het kostbaar gedenkteeken bleef volstrekt ongedeerd. Nadat het zich ervan verzekerd had, dat het Steen den nieuwen dienst op de kaaien niet zou hebben in den weg gestaan, mocht het college de voldoening smaken, den heer stadsingenieur G. Royers te kunnen gelasten met de aanvankelijke studiën betreffende het zoozeer gewenschte behoud en de bereiding van een ontwerp, volgens hetwelk de Burcht in zijn ouden staat zou worden hersteld en daaraan bijgebouwen zouden worden toegevoegd, in den trant, zooals die vroeger bestonden, terwijl sommige daarvan ook zouden kunnen worden gebezigd tot nuttige doeleinden. Daarbij behoorde rekening te worden gehouden van het inzicht, om het verbouwd lokaal tot vaste bewaarplaats te doen dienen van al de oudere en jongere verzamelingen van voorwerpen, penningen, enz., die te Antwerpen uit den grond werden gegraven, en andere, voor de stedelijke geschiedenis belang opleverende stukken.

Het heeft onzen ingenieur niet ontbroken aan nuttige wenken, - wij zeggen het met voldoening, - om hem in de vervulling zijner moeielijke taak te geleiden. Personen, bezield met het loffelijk inzicht, hunne wetenschap ten dienste van het algemeen te stellen, door het zoeken naar eene goede oplossing van het vraagstuk, boden zich aan, om ons hunne gedachten mede te deelen. Aldus, onder andere, de heer generaal van de genie H. Wauwermans, die een doorwrocht ontwerp heeft gemaakt voor de herstelling van het Steen, volgens de regels van den vestingbouw in den tijd zijner stichting; de heer ridder Leo de Burbure, ondervoorzitter van de koninklijke commissie der monumenten, en de heer P. Génard, archivaris der stad Antwerpen, die, beiden, zich met onvermoeiden iever hebben gewijd aan het opsporen van alles wat kon bijdragen tot de kennis der geschiedenis onzer oude vesting; vergeten wij ook niet de heeren J. Ghesquière, kapitein van den staf, en de bouwmeesters Jos. Schadde en Ferd. Truyman, die ons hunne studiën hebben medegedeeld en wier schetsen van herstel blijk geven van hun innigen wensch, om de moeielijke zaak, waarmede wij ons bezig houden, tot een goed einde te helpen brengen.

Het was, dit moet erkend worden, geen klein werk of geene gemakkelijke taak, die het college aan onzen ingenieur had opgedragen. Ook is het niet te onpas, dat bevoegde en ervaren geleerden en kunstenaars de vrucht van hun werk en hunne studiën hebben bijgebracht, om ons bestuur in staat te stellen, op waardige wijze, aan den wensch der Antwerpenaars te beantwoorden, en 't is met vreugde en ingenomenheid, dat wij melding maken, van wat zij, in deze omstandigheid, voor de stad hebben gedaan.

Gij weet, mijnheeren, dat wij niet voornemens zijn, het kasteel te herbouwen, dat Antwerpen in zijnen oorsprong heeft gezien, noch de muren en torens ervan te ontblooten, die nog gedeeltelijk bestaan achter de huizen van de Palingbrug en de Burchtgracht; wij willen slechts de gedeelten van het Steen herstellen, welke de eeuwen ons hebben gespaard, en hiertoe zullen, zooveel mogelijk, de bouwstoffen worden gebruikt, welke voor de oprichting gediend hebben en die zorgvuldig verzameld

zijn geworden. De groep, gevormd door deze overblijfselen van gebouwen uit den tijd onzer eerste voorouders, zou in aansluiting worden gebracht met gebouwen, in den aard van degene, welke Dominicus De Waeghemaekere, de bouwmeester van keizer Karel, heeft opgericht, en die gedeeltelijk zijn verdwenen; de Gevangenisbrug, welke het ons spijt, niet te kunnen hermaken, zou vervangen worden door eene helling, leidende naar het nieuwe wandelterras, dat boven het tweede gedeelte der afdaken van de 4e afdeeling der Scheldekaaien zal worden gebouwd.

Het is volgens deze algemeene gegevens, dat de heer ingenieur Royers het voorontwerp heeft opgemaakt, hetwelk hij aan het college heeft ingediend en door dit laatste in handen is gesteld van de commissiën van schoone kunsten en openbare werken, bijgestaan door de heeren Wauwermans, de Burbure en Génard. Deze heeren hebben die taak aanvaard, zoodat wij in de gelegenheid zijn geweest, om, bij het opmaken van het bepaald ontwerp, rekening te kunnen houden van hunne opmerkingen.

De commissiën, aldus aangevuld, wijdden verscheidene zittingen aan het onderzoek van het voorontwerp en van het daarbij gaande model. Na lange besprekingen, werd beslist, dat het voorontwerp van stads ingenieur zou worden aangenomen, met zekere wijzigingen, die noodig werden geacht van oudheidkundige zijde en volgens den eisch van den vestingbouw.

De heer generaal Wauwermans deed uitschijnen, dat het zeer moeielijk is, oude gedenkteekens te herstellen; tot staving zijner opmerking, haalde hij verschillige voorbeelden aan, zooals de Hallepoort, te Brussel, en het kasteel van Pierrefonds. Herstellingen hebben dikwijls voor gevolg, dat zij de oorspronkelijkheid van den bouwtrant bederven.

Herstel van oude gedenkteekens, zoo voegde hij erbij, wordt doorgaans ondernomen, hetzij om een eigenaardig oud gebouw als dusdanig te bewaren, hetzij om een geschiedkundig aandenken in eere te houden. In beide gevallen, komt het er op aan, tegen misvormingen op zijne hoede te wezen.

En vermits het nu voornamelijk een geschiedkundig aandenken geldt, zoo moet er acht worden gegeven op alle punten.

Het Steen is als eene kostbare oude oorkonde, die ongeschonden moet worden bewaard. Er staat wel geen jaartal op die oorkonde, zegde de achtbare generaal; maar uit den bouw laten zich drie tijdvakken scherp onderkennen.

Aan het bovengedeelte, door De Waeghemaekere gebouwd, is niet veel merkwaardigs.[1] Er zijn van dien bouwmeester belangrijker werken aan te wijzen.

Het aanpalend lager gedeelte, dagteekent van den tijd, dat de Burcht werd herbouwd, onder de regeering van Lodewijk van Male en zijn hem opgevolgden schoonzoon Philips den Stoute.

(1) Dominicus De Waeghemaekere, zoon van den bouwmeester Herman De Waeghemaekere, werd te Antwerpen geboren omtrent 1460. - In 1521 bouwde hij het Steen, onder medewerking van zijnen vriend, den beroemden bouwmeester Rombout Keldermans. (Zie over de Keldermansen, de belangrijke verhandeling van nu wijlen Fr. Steurs, in onzen jaargang 1884, blz. 78.) - Dominicus De Waeghemaekere stierf in 1542

Het benedengedeelte is volkomen oorspronkelijk en moet gebouwd zijn tusschen de jaren 1070 en 1075. De, over zijn geheel, hoogst merkwaardige bouw, verdient zeer zeker te worden hersteld. De ontworpene werken nagaande, zoo stelde de heer Wauwermans voor, het stuk van de walling te behouden, dat aan den tweeden toren paalt, en den hoek te herstellen, waar zich de zoogenoemde *Blauwe hemel* bevond. Hij gaf ook in overweging, om den toren aan de rechterzijde als stormtoren te handhaven, en hem derhalve weer van kanteelen te voorzien, in plaats van er een dak op te leggen en er een puntgevel aan te verbinden.
De heer de Burbure vereenigde zich hiermede en deed uitschijnen, dat de overgebleven deelen der oude omheining als model kunnen dienen voor het torentje met kanteelen; tusschen gebouwen ingesloten, bleven zij, sedert den tijd van keizer Karel, onaangeroerd.
De Waeghemaekere's gevel zou voltrokken worden, overeenkomstig het voorontwerp; daarentegen zou de nieuwe aanbouw gevels krijgen in den trant der XVIe eeuw, en zich daardoor van De Waeghemaekere's werk onderscheiden.
De heer Genard deed opmerken, dat men het eens was, om het oudere gedeelte met zijn eigenaardig karakter te behouden.
Wat betreft den Scheldewaartschen gevel, moest, naar zijne meening, het scheidingspunt tusschen het oudere en het nieuwe gedeelte scherp afgeteekend zijn; hij verlangde, den noord-westelijken toren te zien verdwijnen en vervangen door een torentje, van een anderen vorm, in den stijl, bij voorbeeld, van den voormaligen Visscherstoren.
Na bijstemming van de voormelde en andere door leden der commissiën voorgedragen opmerkingen en wijzigingen, werd het ontwerp, dienovereenkomstig, in zijn huidigen vorm gebracht. Wij achten onnoo-

dig, het omstandig te beschrijven; de bezichtiging van het plan en vooral van het zoo zorgvuldig vervaardigde model, zal er een beter gedacht van geven, dan al, wat wij er zouden kunnen over zeggen. Daar evenwel de bedoelde stukken slechts een voorontwerp uitmaken, zoo mag men niet verwachten, er eene volledige studie van de onderdeelen in aan te treffen. Tot deze studie moet nog worden overgegaan.
Nopens de helling, die, naar het oordeel der commissiën, niet in zulker voege mocht worden gemaakt, dat zij kon schijnen tot den tijd van den bouw van het Steen te behooren, was de bedenking in het midden gebracht, dat het ontwerp haar een al te nieuwerwetsch karakter had gegeven. Er is geantwoord, dat zulks licht kon worden verholpen, bij het opmaken der plannen van uitvoering, en dus geene reden van vertraging behoorde te zijn.
Nu de commissiën van schoone kunsten en openbare werken, in hare zitting van 23 November ll., goedkeuring verleend hebben op het voorontwerp, hebben wij de eer te verzoeken, dat de raad het op zijne beurt zou gelieven goed te keuren, en den heer ingenieur Royers zou gelasten, zoohaast mogelijk het bepaald ontwerp en het lastkohier op te maken, ten einde de werken in het aanstaande voorjaar te kunnen aanbesteden.
Volgens eene oppervlakkige schatting, zullen de kosten voor de herstelling van het Steen en den bouw der bijlokalen (de helling *niet* inbegrepen), ongeveer 150 duizend frank beloopen. Deze uitgaaf is voorzeker zwaar en uwe commissiën zouden aarzelen u voor te stellen, de stadsbegrooting daarmede te beladen, indien zij niet doordrongen waren van de overtuiging, dat het rijk en de provincie ons met ruime hulpgelden zullen steunen. Immers wordt deze uitgaaf veroorzaakt door de noodzakelijkheid der herstelling van een gedenkteeken, waaraan groote geschiedkundige herinneringen zijn verbonden. De commissiën rekenen zooveel te meer op de verkrijging der voornoemde hulpgelden, daar zij zich met voldoening hebben herinnerd, hoe Z.M. de koning, in meer dan eene omstandigheid, het verlangen heeft te kennen gegeven, zorg te zien dragen voor het behoud en herstel van het kostbaar gedenkteeken van den oorsprong onzer aloude stad.
Uwe commissiën van schoone kunsten en openbare werken, wenschende, dat de gemeenteraad, door zijne stemming, aan het verlangen der burgerij beantwoorde, hebben de eer, de vorenstaande verslagvoorstellen aan zijne goedkeuring te onderwerpen, en hem voor te stellen, zijnen dank te betuigen aan de mannen van geleerdheid en talent, die hunne gewaardeerde medewerking hebben gelieven te verleenen.

De slaap.

Uilen en vledermuizen waken des nachts en slapen over dag. Daarentegen vereischt de orde in de natuur, dat de mensch zich met het aanbreken van den nacht ter rust begeve, om bij tijds weder op te staan. Één uur slapens vóór middernacht is beter

dan drie uren na middernacht. Waarom? Omdat in den voormiddernachtelijken slaap meer de hersenen, in den namiddernachtelijken meer het groote zenuwstelsel in het onderlijf, de zoogenoemde zonnevlecht, slaapt; de slaap vóór middernacht is kalmer en vaster. En wat berooven zij, die den dag in den nacht veranderen, zich niet van een kostbaren tijd! Vroeg naar bed en vroeg op maakt den mensch gezond, wijs en welvarend, zegt de Engelschman Wesley, en volgens het oude spreekwoord heeft de morgenstond goud in den mond. Over het algemeen kan men aannemen, dat de neiging tot slapen het sterkste is tusschen 3 en 5 ure 's morgens Tusschen die uren, zijn bij voorbeeld de schildwachten het minst geschikt om hunne posten waar te nemen. Daarom ook worden in den oorlog, de meeste vijandelijke uit- en overvallen omstreeks dezen tijd ondernomen. Zieken, die anders pijnlijke nachten doorwaken, en vooral zij, die aan uitterende koortsen lijden, sluimeren gewoonlijk tegen 3 of 4 ure 's morgens eenigszins in. Zij, die hunne nachten aan de speeltafel doorbrengen, kunnen meestal omstreeks dien tijd nog moeilijk langer wakker blijven.

D^{r}. ROBBELEN.

De potbakker Guido Andries.

In de Antwerpsche Academie van Oudheidkunde vestigde de heer ridder Leo de Burbure onlangs de aandacht op den potbakker die onder den bovenstaanden naam, gedurende een aantal jaren van de XVIe eeuw, te Antwerpen zijn ambacht uitoefende en van wien de heer de Burbure gelooft, dat hij de maker is van sommige aardewerk potten, welke, versierd met de wapenschilden van oude Antwerpsche geslachten, bezichtigd kunnen worden in het stedelijk museum van oudheden.

De heer de Burbure verhaalde, dat hij er toe kwam, om in het Antwerpsch archief opzoekingen te doen achter oude potbakkers, naar aanleiding van de verzekering, die hij had aangetroffen in een werk van Cipriano Piccolpassi, den oudsten geschiedschrijver van de potbakkerskunst, en volgens welke, in de XVe eeuw, een Italiaansch potbakker, Guido van Savino geheeten, te Antwerpen zou gevestigd zijn geweest. Werkelijk blijkt uit oude archiefstukken, dat, in 1513, een Guido Andries, Venetiaansch potbakker, te Antwerpen zijn ambacht uitoefende. De heer de Burbure veronderstelt, dat Andries de vervlaamsching van den Italiaanschen naam Andrea of Andreoli zal zijn. Wij hebben niet kunnen nagaan, of de heer de Burbure den Guido van Savino (de stad Savigno, in de provincie Bologna?), door Piccolpassi bedoeld, voor denzelfden persoon houdt als Guido Andries. Hoe of dit zij, de heer de Burbure weet ons mede te deelen, dat Guido Andries, te Antwerpen aanvankelijk het huis *den Kleinen Arend*, op de Eiermarkt bewoonde en zijne zaken niet te voorspoedig stonden, toen zijn huisbaas, Steven De Grane, een vermogend koopman, op den bij huisbazen zeldzamen inval kwam, het huis de *Kleine Arend* aan den huurder Guido Andries als een geschenk te vereeren. Deze gift bevorderde blijkbaar des pottebakkers welstand, want hij kocht eenigen tijd nadien, in de Kammenstraat, toen Kammerstraat geheeten, het eigendom *De Zalm*, met uitgang in de Voddenstraat. Deze ruime nederzetting veroorloofde Andries, eene voorwaar niet kleine potbakkerij aan te leggen. Volgens den heer de Burbure, was het gleis of klei, waaruit Andries zijne potten bakte, een mengsel van leem en rivierzand, en zou onze ambachtsman niet tot de Lucasgilde hebben behoord, omdat hij geene gekleurde potten maakte. Guido Andries, de *geleyerspotbackere*, was tweemaal getrouwd; zijne eerste vrouw was Margaretha Van Bolleghem of Bollekens; zijne tweede vrouw, Anna Van Dueren, die hem overleefde en hertrouwde met een zich noemenden Frans Frans, die de

potbakkerij voortzette met de kinderen uit het eerste huwelijk van Andries. In zijnen echt met Anna Van Dueren, verkreeg Frans Frans zeven kinderen. De door Guido Andries gestichte groote potbakkerij bleef in de Kammerstraat bestaan tot in 1581. Met haar, zoo verklaarde de heer de Burbure, ging het ambacht der vervaardiging van potten uit steenaarde in de stad Antwerpen te niet.

D.V.S.

Adriaan Van Ostade, 1610 + 1685.

In onzen jaargang 1863, blz. 197, gaven wij eene beknopte verhandeling over Adriaan Van Ostade en zijne werken, ter gelegenheid van de opneming, ter genoemder plaatse, van eene zeer fraaie plaat, door Jos. Hemeleer vervaardigd naar eene van 's meesters roemrijk bekende sterkwaterplaten, een ouderwetsch

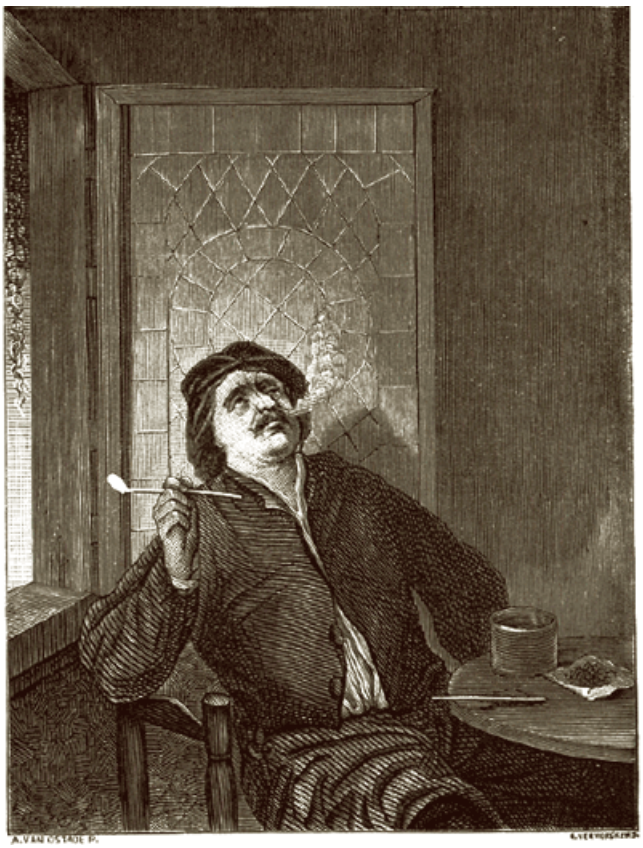

ANTWERPSCH MUSEUM. TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

boerenbinnenhuis voorstellende, met vier figuren.

Het is ons een genoegen, onzen lezers thans het portret van Adriaan Van Ostade te kunnen aanbieden. Zeer goed uitgevoerd door E. Vermorcken, vertoont het ons den grooten Hollandschen schilder, wiens innemend gelaat tot zachtheid laat besluiten, op reeds gezetten leeftijd. Zooals in onze hooger vermelde bijdrage werd aangestipt, stierf hij op ongeveer 75-jarigen leeftijd. Hij was driemaal getrouwd.

In zijn werk over de Nederlandsche schilderkunst kenschetst dr. Johan Van Vloten op de volgende wijze Adriaan Van Ostade's talent:

> ‘Zijn stijl is, bij alle verwantschap van stof, gemoedelijker dan die van Brouwer; waarschijnlijk hing dat met zijn huisvaderlijk bestaan, tegenover 't jonggezellen-leven van gene, samen. Hij zag het volks- en landbedrijf uit minder eenzijdig oogpunt aan, en wist het maatschappelijk en huislijk bestaan van boer en kleinburger ook van meer innemende zij te vatten, en met de levendigste waarheid, zonder wanhebbelijke opsmukking, uit te drukken. Meesterlijk sprong zijn fijn en smeltend penseel daarbij met licht en kleuren om, en gelijk hij 't eerste krachtvol en breed tegen den donkeren

> achtergrond wist te doen uitkomen, of ook in al zijn volheid over 't opwekkelijk tafereel te doen stralen, wist hij tusschen de laatste, in al haar bontheid, steeds de schoonste overeenstemming te doen heerschen. Vooral in zijne groote teekeningen met sapverf, gelijk hij er in zijn laatste levensjaren veel maakte, treedt dat in 't licht. Wat bij een ander in hardheid ontaarden zou, maakt, in zijn harmonische samenwerking, bij hem den aangenaamsten indruk. Niet minder dan als kleurrijk teekenaar, blonk hij ook als vaardig etser uit, en wist daarbij uitnemend zijn eigen schilderwerk in al zijn kracht weer te geven. Een halfhonderd prenten van zijn maaksel zijn ons uit de jaren 1647 tot 1673 toegekomen. Geestvol en als spelend dartelt zijn veelal fijne naald over de etsplaat, en is daarbij dan met den besten uitslag op de stoutste werking uit.'

Deze zoo keurig als krachtig uitgedrukte waardeering is in allen deele juist en mag daarenboven in hare zaakrijke bondigheid, ook volledig worden genoemd. Zij past derhalve uitmuntend bij het hier opgenomen portret, aan hetwelk geen waardiger onderschrift kon worden toegevoegd dan de aangehaalde schoone plaats uit het werk van den bekwamen Nederlandschen schrijver. Het portret, op hout gesneden, is gevolgd naar de koperg r a v u r e van Jacob Hoebraken.

In ons opstel van 1863 vergaten wij natuurlijk niet aan te halen, dat het Antwerpsch museum op het voorrecht mag bogen, een hoewel klein, doch prachtig gewrocht van Van Ostade te bezitten, in den *Rooker*, die deel vormt van de aan de stad Antwerpen bij erfmaking bedeelde onschatbare verzameling van mev. van den Hecke-Baut van Rasmon.

Hiernevens vindt men, mede door E. Vermorcken gegraveerd, eene getrouwe afbeelding van dit kunstjuweeltje, hetwelk, op paneel geschilderd, 27 ½ centimeters hoog en 22 centimeters breed is. De meester teekende het met naam en jaartal, zooals wij dit onder zijn afbeeldsel drukken.

Van hetzelfde stukje bestaat eene zeer fraaie kopersnede van F. Lauwers, reeds vroeger met verdienden lof vermeld,

en waarop wij bij deze andermaal de aandacht vestigen van liefhebbers van smaakvolle prenten.

D.V.S.

Kersmistentoonstelling
In het Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen te Antwerpen.

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Belangrijker dan naar gewoonte, werd deze tentoonstelling druk bezocht en vele stukken vonden koopers. K. Verlat had een meesterlijk, in eenige uren geschilderd portret van den kunstschilder F. Lamorinière ingezonden. Onmiddellijk na Verlats werk, verdienen te worden genoemd de twee schilderingen van E. De Jans, die een voortreffelijk meester wordt, *De wijsgeer* en de afbeelding van mev. F. Van den Abeele, van A n t w e r p e n , zittende in eene prachtkamer voorgesteld. Van H. Bource waren er twee belangrijke v r o u w e nstudiën: *Eene straatzangster* en de voorstelling van een Hollandsch meisje, geheeten *Aagje.* Van F. L a m o r i n i è r e , een zeer schoon klein stukje, *Berkeboomen;* van R. Montgomery, twee keurige zeestukken uit Heyst, *Na den regen* en *Voor het vertrek;* A. Plumot, de *Schaapskooi*, eene s c h i l d e r i j , eene plaats in een museum waardig, die, voor de laatste Gentsche tentoonstelling ingezonden daar zeer slecht werd gehangen, spijts hare ongemeene verdiensten; P. Verhaert, een aangenaam en welgeschilderd stukje: *Een gedienstige meester;* E. Wolters, *Visschersloepen* en *Oevers van de Schelde*, breed, krachtig en natuurgetrouw veraanschouwelijkt; J. Nauwens, onze puike schilder van stillevens, een loffelijk en met groote kunstvaardigheid bewerkt fruitstuk. F. Van Kuyck leverde aan de afbeelding zijner echtgenoote een welgelukt portret. L. Van Engelen, een krachtig wildstuk. H. Van Sooms *Opkomend onweder* verdient de eervolste vermelding en

hierbij zij aangestipt, dat voornoemde schilder zich van de beste zijde ontwikkelt. Fr. Mols, een hoogst getrouw zicht op de Werf te Antwerpen, beschouwd van op het Vlaamsch-Hoofd. E. Moerenhout, twee nette maanlichtschilderingen. Goede landschappen waren op deze tentoonstelling niet zelden; als dusdanig blijven ons nog te vermelden, de werken van A. Elsen, W. Oppenoorth (van 's-Hage), E. Claus, *Zonsondergang*, Th. Verstraete, L. Bullerkotten, J. Guiette, L. Derickx (aangekocht door den heer J. De Wit, te Antwerpen), E. Bolsius. C. Cap had zijne *Grootmoeders vertelling* ingezonden, vermeld in onzen jaargang 1886, blz. 66. K. Boom werd zeer geprezen om zijne flinke schilderij: *Daags na St.-Nicolaas.* Wij noemen E. Claus voor de tweede maal, om zijne *Regenbui* te roemen: hij legt eer in, met dit stuk. J. Portielje, E. Portielje en G. Portielje stelden verdienstelijke stukken ten toon, laatstgenoemde eene met veel talent behandelde schilderij, getiteld: *Laatste oogenblikken van een veroordeelde*, welke veroordeelde een haan is, die door een oud echtpaar achterna gezeten wordt in een vertrek, waar de arme gejaagde vogel eene mand eieren heeft doen vallen en bezig is met op zijne vruchtelooze vlucht nog meer schade te veroorzaken. H. Seghers, drie fraaie waterverfschilderingen, waartusschen een goed getroffen *Storm op de Schelde.* Onder de olieverfschilders vermelden wij nog H. Hoeben, E. Quitton, J. Janssens, F. Musin, A. Fock (van Bossum), E. Godding, L. Herbo, F. Simons (ditmaal niet gelukkig), J. Wagener, A. Serrure, J. Janssens, J. Ryssens, H. Timmermans enz.

Beeldhouwwerken waren ingezonden door F. Van Luppen, D. Duwaerts, F. Joris, A. Van Beurden (een gipsportret van R. Mols en andere portretten), J. Weyns, L. Dupuis (een voor bronsgieting bestemd gipsportret van den heer T.F. Markelbach, gewezen lid van den Antwerpschen gemeenteraad en de in marmer uitgevoerde *Krijtverkoopster*, die op de Antwerpsche tentoonstelling van 1885 voorkwam en, voor de verloting aangekocht om in marmer te worden uitgevoerd, door Z.M. den koning werd gewonnen).

> Een mensch kan zich langen tijd voor ons verbergen, maar ééne enkele onreine uiting van het hart is voldoende om hem volkomen te leeren kennen.
> NIC. GOGOL.

Plichten van den Mensch jegens de Dieren.
Drie lessen over dierkunde. *(Bekroond in den prijskamp, uitgeschreven, voor 1886, door de 'Antwerpsche maatschappij ter bescherming der dieren'.)*

I.

DE MEESTER. - Ik moet mij vandaag zeer streng betoonen tegenover eenen uwer medeleerlingen. Frans Appels, namelijk, heeft zich schuldig gemaakt aan een hoogst betreurlijk feit: onder voorwendsel van hun aldus beter te leeren zingen, brandde hij de oogen uit van zijne twee vinken.

Gij badt mij sindsdien om verschooning, Frans; doch dit is niet voldoende. Gij hoeft ook te beseffen, welke onberekenbare schade gij aldus den landbouw - de broodwinning uwer ouders - toebrengt.

Gij weet, kinderen, hoe schadelijk de rupsen zijn in den tuin, alsook, hoe moeilijk het onzen tuinlieden valt, die gevaarlijke gasten te verdrijven of te vangen. Ook kan niemand dit beter dan de vogeltjes.

Nu, een nestje, samengesteld uit zes vogels, vernielt per dag ongeveer 120 rupsen.

Wij hebben vroeger gezien, dat men per vierkante mijl 10,000 vogelnesten telt; dit maakt dus per dag, Frans?

FRANS APPELS. - 1,200,000 rupsen.

DE MEESTER. - En per maand?

FRANS APPELS. - 36,000,000 rupsen.

DE MEESTER. - Onthoudt dit cijfer wel, kinderen: zes en dertig millioen rupsen of kerfdiertjes, in ééne maand verslonden!

Veronderstellen wij een oogenblik, dat al onze landlieden bezield zijn met denzelfden vernielingsgeest als Frans Appels, en dat hier, gedurende één jaar, geene vogelen meer huizen: dan bestonden er, zonder zelfs rekening te houden van de voortkweeking: 36,000,000 × 12 = 432 millioen schadelijke dieren, die al onze hovingen, alle plantsoen zouden aanvallen en vernielen!

En denkt niet, kinderen, dat die berekening overdreven is. Gij kent allen de zwaluw. Deze vangt per dag ruim 900 kerfdiertjes; welnu, elk kerfdiertje brengt gemiddeld per jaar 10 geslachten voort, en het getal dier afstammelingen wordt bij millioenen gerekend!

In één woord, de verspreiding van Frans Appels' handelwijze ware voldoende, om ons op een enkel jaar te doen vergaan door de insecten.

***

Denkt nu niet, kinderen, dat het enkel de vogelen zijn, die zich met het vangen van rupsen en kerfdieren gelasten: de mol en de padde, bijvoorbeeld, komen voor een groot gedeelte tusschen het vernielen van schadelijke dieren. Onophoudelijk maakt de mol jacht op wormen, pieren, insecten; nooit vond men in zijne maag sporen van groenten of andere gewassen. Wat de padde betreft, zij doodt 20 tot 30 kerfdiertjes in het uur.

Ook de egel voedt zich met muizen, slakken, wormen en pieren, allen aan den landbouw zeer schadelijke schepselen.

Hoedt u dus, in den vervolge deze onontbeerlijke diertjes leed te doen; want het kwaad, kinderen, dat gij aldus verricht, sleept zeer noodlottige gevolgen na zich en is altijd onherstelbaar. Vergeet nooit, dat, voor elk nuttig leven aldus den landbouw ontroofd, honderden schadelijke wezens leven en ten koste van land- en tuinbouw voorttelen.

Ja, ik hoop vast, dat gijzelven in het vervolg zult beletten, dat nuttige schepselen kwaad wordt berokkend en gij u desnoods zult stellen tegen eene wreede behandeling als die, waaraan Frans Appels zich schuldig maakte.

***

En, nu ik spreek over dieren, die men niet alleen goed moet behandelen, maar wier leven zooveel mogelijk moet worden gevrijwaard en beschut, nu dien ik ook een woord te reppen over een paar dieren, die schadelijk zijn en die, niettemin, worden geliefkoosd en geprezen.

Ik ben bijna zeker, dat Frans Appels alle dagen, in de Meimaand, vroeger opstaat, om meikevers te vangen, - is het niet? En velen onder u zullen zich wellicht dapper vermaakt hebben, toen zij zulk een kerfdier een draadje aan den poot hadden vastgeknoopt en zoo lieten rondsnorren.

Welnu, de meikever is een der grootste vijanden van den landbouw; bij legt van 70 tot 100 eitjes. Zoo ook de korenworm, welke als een kwaade geest gevreesd wordt om de schade, welke hij in het koren aanricht. - Is het misschien daarom, dat de musschen en zwaluwen er zoo hevig jacht op maken? Althans ziet gij, dat het is om wille van het goede, en gij dus de kleine snaken maar moet laten uitweenen, wanneer zwaluw of musch met hunnen kever opwipt.

Ik verg zelfs meer van u: doodt, zooveel het u doenbaar is, de kevers, die u onder de handen vallen; gij zult een waren dienst bewezen en uwen plicht volbracht hebben.

(Wordt voortgezet.)

EDWARD POFFÉ.

Kroniek.

Antwerpen. Van de 16 verhandelingen, ingezonden ter beantwoording van de prijsvraag, ‘Doe de plichten kennen van den mensch ten opzichte der dieren,’ uitgeschreven door de Antwerpsche Maatschappij tot bescherming der Dieren, werden de stukken der heeren G. Mathys (Duffel) en H. Gobbers (Antwerpen), bij gelijke verdienste, bekroond. Bronzen eeremetalen werden toegekend aan de stukken der heeren H.J. Schanenberg, A. Matthys en E. Poffé, van Antwerpen. Het stuk van den laatstgenoemden veelbelovenden schrijver verschijnt in ons tijdschrift. (Zie blz. 10.)

- *Koninklijke academie voor schoone kunsten.* Bij koninklijk besluit van 27 December 1886 is de klasse van landschapschildering opnieuw ingesteld voor het lager en middelbaar onderwijs.

- Het door K. Verlat geschilderd panoramadoek *Waterloo*, na gedurende 5 jaren in Antwerpen dienst te hebben

gedaan (zie onzen jaargang 1881, blz. 129), is verkocht en gaat worden overgebracht naar Barcelona.

- 20 December 1886 vierde de gemeente Wilryck, op zoo hartelijke als luisterrijke wijze, het 50-jarig ambtsjubilé van haren secretaris, den heer Joseph Van Hombeeck, wien, onder andere geschenken, namens de gezamenlijke ingezetenen, zijn welgelijkend portret werd aangeboden, geschilderd door P. Van der Ouderaa.

Lier. De rangschikking van het stedelijk archief is bijna geheel gedaan en een volledige inventaris daarvan in bewerking; het eerste stuk van dezen inventaris (9 bladzijden) is gedrukt als aanhangsel van het onlangs verschenen jaarverslag van het gemeentebestuur. Uit de nalatenschap Van der Straelen-Moens-Van Lerius (zie onzen jaarg. 1884, blz. 153), kocht het archief der stad Lier, onder andere, de volgende stukken: *Het leven van Sinte Gommar ende het beginsel der stadt Lier*, foliohandschrift van het einde der XVIIe eeuw; *Index chartarum antiquarum oppidi Lirani*, door J. Courtois, foliohandschrift der XVIe eeuw, benevens eene groote (men zegt volledige) verzameling gedrukte stukken over de *Furie van Lier.*

Mechelen. Bij de afbraak van het voormalig lokaal der Antwerpsche rechtbank, over de lotsverwisselingen van welk gebouw, dat nu is vervangen door het nieuwe posthuis, eenige bijzonderheden vermeld staan in onzen jaarg. 1879, blz. 89, werd een medaillon uitgenomen, dat zich boven een schoorsteenmantel bevond en het portret bevatte van Z.E. mgr. Armandus de Roquelaure, in leven aartsbisschop van Mechelen. De provinciale overheid heeft dit medaillon aan het museum van Mechelen geschonken.

Brussel. De plaatsnijder F. Lauwers is gelast de portretten van Joz. Geefs en L.P. Gachard op koper te graveeren, voor het jaarboek der koninklijke academie van België.

- In de hoofdstad is onder den naam *Voorwaarts* en de kenspreuk *Hooger zij ons doel*, een veelbelovend genootschap van jonge kunstenaars gesticht, hetwelk den 15^{n} December 1886 zijne eerste tentoonstelling heeft geopend in de IJzerenkruisstraat n^{r} 15. Jan Stobbaerts had twee groote schilderijen ingezonden. Onder andere waren ook van de volgende schildere stukken tentoongesteld: L. Massaux, F. Meerts, M. Middeleer, A. De Bats, E. Rimbout, P. Stobbaerts, Ovyn, K. De Freyne, F. Cordon, enz., benevens beeldhouwwerken van De Rudder, Ludwig enz.

- Een koninklijk besluit van 30 December 1886 benoemt de hoogleeraars Henry en Mourlon, te Leuven en te Brussel, tot lidmaten van de klasse voor wetenschappen bij de koninklijke academie van België.

- Er is sprake van, dat het lokaal der kamer van volksvertegenwoordigers zal worden versierd met de marmeren borstbeelden van al de staatslieden die in België aan het hoofd van het ministerie hebben gestaan. De kamer bezit reeds eenige dergelijke borstbeelden; die er bij te maken blijven, zijn die der heeren de Meulenaere, Goblet d'Alviella, J.B. Nothomb, H. de Brouckere, P. De Decker, Frère-Orban, d'Anethan, J. Malou en A. Beernaert. Naar het schijnt, zal het borstbeeld van Malou besteld worden aan Juliaan De Vriendt. Er wordt ook verwacht, dat de geschilderde portretten van den koning en de koningin zullen worden gemaakt, om plaats te nemen in de leeszaal der kamer. Als de vermoedelijke schilder wordt E. Wauters genoemd.

Leuven. De heer V. De Coster beschonk het stadsarchief met de op perkament geschreven akte, waarbij Karel II, koning van Spanje, in zijne hoedanigheid als hertog van Brabant, de abtelijke waardigheid van het adellijk stift der Heilige Geertruida, te Leuven, aan den prior Alexander Karel van Pallant opdraagt. Het stuk, gedagteekend uit Madrid 27 Augustus 1699, draagt des vorsten eigen handteeken.

Gent. 15 December 1886 heeft de koninklijke Vlaamsche academie tot werkende leden verkozen de heeren dr. A. De Vos (Wazenaar), Karel Stallaert en Theophiel Coopman. De heer N. de Pauw werd benoemd als onderbestuurder. Deze benoemingen werden bekrachtigd bij koninklijke besluiten van 20 December 1886.

- Met de geldelijke ondersteuning van het rijk, heeft het gemeentebestuur op de laatst gehouden Gentsche tentoonstelling de volgende kunstvoorwerpen aangekocht voor het museum van Gent: H. Le Roy, *Salammbo*, een standbeeld; 7 schilderijen, te weten: mev. V. Demont-Breton, *Zeebonken;* J. De Lalaing, *Ruiterportret;* H. Salmson, *Bij de pachteres in Zweden;* L. Frederic, *Doodenmaal in de Ardennen;* W. Maris, *Koe aan de drinkplaats;* L.G. Pelouse, *Te St.-Jean-le-Thomas* (Manche); F. Van Leemputten, *Turfland te Postel.*

Uitslag der verloting van de voor de tombola der voornoemde tentoonstelling aangekochte stukken:

Winnende nummers.	**Kunstenaars.**	**Schilderijen.**
19778	A. Hamesse	*Een dooi*, Zoniënbosch.
20655	M. Dumont	*Herfst*, Beirvelde.
29056	A. Marcette	*Het moeras*, omstreken v. Rome.
9925	D. De Kegel	*Pioenen.*
15908	J. Coosemans	*De noteboomen te Sedom* (Ardennen.)
12905	E. Verdyen	*Weelde.*
5801	K. Tremerie	*Op de bloemenmarkt.*
3744	F. Seghers	*Azaleas.*
4300	E. Dantan	*Binnenhuis te Pennedepié* (Calvados).
33640	J.B. Olive	*Strandgoed* (nabij Marseille).
5445	L. Geens	*De hinderlaag.* Fransch-Duitsche oorlog 1870-1871.
33758	W.A. Lanneau	*Bloemen* (waterverfschildering).
8788	L. Philippet	*De Zondagmarkt*, Troostplaats te Rome.
21119	X. De Cock	*Eene kudde schapen.*

2119	H. De Smet	*De liefhebber.*
5495	D. Van den Bossche	*Nimf en Pan* (bronzen groep).
36496	A. Toefaert	*Aan den bleeken vijver*, Ste-Maria-Aalter.
9361	J. Delvin	*Onweder.*
25284	E. Van Hove	*Een uurwerkmaker.*
16139	E. Joors	*Lokaas.*
11125	H. Van Melle	*In afwachting.*
6497	L. Mast	*Bacchante.*
34571	A. Le Mayeur	*Terugkomst in de haven.*

Doornik. Het stedelijk museum heeft de volgende stukken

bijgekregen: 1. een portret van den bouwmeester L. Haghe vader, geschilderd door Hennequin en geschonken door de familie; 2. een portret van Eug. Erebe, geschonken door zijne weduwe en geschilderd door Prosp. Dumortier, van Doornik; 3. eene (gekochte) waterverfschildering van L. Haghe, een *Binnengezicht der hoofdkerk van Siena.* (Zie over den schilder L. Haghe, onzen jaargang 1885, blz. 44.)

Buitenland.

's-Gravenhage. In deze stad, bij den uitgever M. Nijhoff, is een werk verkrijgbaar gesteld, waarop wij niet mogen nalaten de aandacht der beoefenaars van de kunstgeschiedenis te vestigen. Het voert voor titel: *Giunte agli Artisti Belgi ed Olandesi in Roma, nei secoli* XVI *e* XVII. *Notizie e documenti raccolti negli Archivi Romani.* Door A. Bertolotti. Een deel groot quarto. Prijs: gl. 2.50.

Rijssel. Het gemeentebestuur dezer stad heeft bij erfmaking eene schilderijenverzameling bekomen, wier waarde op 400,000 fr. wordt geschat. De erflater is Antoon Brasseur, schilderijhersteller, te Keulen gevestigd, en omstreeks 8 December overleden. Hij werd in 1819 als vondeling te Rijssel opgeraapt en aldaar in het vondelingenhuis grootgebracht. Het lijk van Brasseur is naar Rijssel overgevoerd en daar voor stads rekening plechtig ter aarde besteld.

Parijs. In December 1886 werden in de roepzaal van Drouot, de volgende schilderijen verkocht uit de verzameling Perrot: H. Leys, *De anabaptist Adriaen Van Haemstede, de hervorming predikende te Antwerpen, omtrent 1552,* voor 20,000 fr., aan den heer Marinoni. Dit stuk werd door den meester voltooid op 8 Augustus 1858, prijkte dit jaar op de Antwerpsche driejarige tentoonstelling en behoorde toenmaals aan den heer G. Couteaux, die het een liefhebber te Nieuw-York scheen te hebben overgedaan. J.B. Madou, *Het bezoek,* 10,100 fr., aan den heer Marinoni; J. Stevens, een *Hond,* 6000 fr.; F. Willems, *Aan de beterhand,* 4500 fr.

- Einde December 1886 werd bij Drouot, te Parijs, eene verkooping van handschriften gehouden, die 27,523 fr. opbracht. Onder andere werden 85 bladzijden geschrift van J.J. Rousseau's *Nouvelle Héloïse*, voor 2550 fr., voor Engelsche rekening, gekocht. Een brief van Racine bracht 760 fr. op; een van mev. de Sévigné, 610 fr.; een van La Bruyère, 410 fr.; een van Boileau, 400 fr.; een van Florian, 320 fr.; een van Gilbert, 300 fr.; een van Destouches, 246 fr.; een van La Fontaine, 245 fr.; een van Chenier, 210 fr.; een van La Rochefoucauld, 200 fr.; een van Bossuet, 180 fr.; een van Beaumarchais, 111 fr.; het handschrift van eenige liedjes van Beranger gold 105 fr.

Londen. In een huis der New-Bondstreet, te Londen, is onder de benaming van *Salon parisien*, eene kleine verzameling kunstgewrochten, uit Parijs gezonden, tentoongesteld. Onder andere *Napoleon III te Wilhelmshöhe*, door La Touche, *Bertrand de Born*, door Lehoux, *Fantine en Cosette*, van mej. Hall; beeldhouwwerken van Van der Straelen en Sara Bernhardt; voorts ettelijke oudere en nieuwe schilderingen van Jan Van Beers. Het alles is tentoongesteld in eene soort van kleinen wintertuin (een overdekt binnenhofje). Volgens een schrijven in de *Nieuwe*

Rotterdamsche Courant, zijn de schilderijen in diepe beeldsteden geplaatst en worden zij verlicht bij middel van spiegels, waarop men gaslicht laat weerkaatsen. Onder andere treft men er van Van Beers de volgende aan: eene vrouw met groen gelaat, paarsch haar en bloedroode lippen, zich vertoonende tusschen gele gordijnen; de *Doek van Veronica*, waaraan men aanvankelijk niets ziet dan bloed, doch als men er lang blijft op staren, ontwaart men daarin het afbeeldsel van het hoofd van Christus met de doornenkroon; de *Laatste mensch*, voorgesteld op eene woeste plaats, in de gedaante van eene zittende zwarte figuur, die zich het gelaat bedekt met de handen, die zeer mager en wit zijn; *Ecce homo* (een reusachtig geraamte, met een spiegel op de borst; in dezen spiegel, waarop een scherp licht valt, wordt des toeschouwers eigen beeltenis afgeschaduwd, terwijl hij de door eene springveer te voorschijn gebrachte woorden *Ecce homo* op den rand des spiegels leest). Van eenige andere schilderijen, vinden wij alleen de titels vermeld, zooals: *Felo de Se*, *Vive la mort* enz. Het voornoemde blad bestempelt deze vertooning als der kunst onwaardig.

St.-Petersburg. In deze stad gaat een museum van christelijke oudheden worden gesticht.

Sterfgevallen.

AEMILIUS WILLEM WYBRANDS, den 22^{n} September 1886 overleden, was een der opstellers van het te 's-Gravenhage verschijnend *Archief voor Nederlandsche muziekgeschiedenis*. Tusschen zijne werken zijn te vermelden: *Het kerkelijk drama der middeleeuwen* en *De abdij Bloemhof te Wittewierum in de* XIIIe *eeuw.* Hij bezorgde ook de uitgaaf der *Gedenkschriften van de abdij Mariengaarde in Friesland,* naar het daarvan te Brussel bewaarde handschrift. Hij was den 1^{n} October 1838 te Amsterdam geboren.

KAREL PICHINGER, de beroemde Oostenrijksche dierenschilder, is volgens een bericht van 26 October 1886 overleden te Lnezen, in Tyrol, 64 jaar oud.

A. VAN GEERT vader, de befaamde Gentsche tuinbouwkundige, die, als dusdanig, op wetenschappelijk en stoffelijk gebied, een uitgebreiden werkkring doorloopen en zich hoogst verdienstelijk gemaakt heeft, is volgens een bericht van 25 November 1886 overleden. Hij bereikte den ouderdom van 66 jaren.

PIETER-JOZEF-HENDRIK DE WEVER, gewezen meester drukker te Antwerpen, bekend als uitgever van Theodoor Van Ryswycks eerste werken, van het dagblad *Le Précurseur* enz., is den 7^{n} December overleden te Antwerpen, Provinciestraat (Z.) n^{r} 176, oud 74 jaren. Na een 11-uredienst in de St.-Jozefskerk, werd hij te Merxem begraven.

MARCO MINGHETTI, de Italiaansche staatsman, als schrijver onder andere bekend door een belangrijk werk over *Staathuishoudkunde,* is volgens een bericht van 9 December 1886 overleden. Hij werd geboren te Bologna in 1818. Er zal te Rome een standbeeld voor hem worden opgericht.

DIMITRI GIERS, een Russisch romanschrijver van grooten naam, sedert 1878 hoofdopsteller van het dagblad *Russkaïa Pravda,* is volgens Petersburger berichten van 20 December 1886, overleden, in den ouderdom van 50 jaren.

Philips de Stoute, hertog van Burgondië, 1342 + 1404.

Ten jare 1357 was Lodewijk van Male graaf van Vlaanderen. In dat land waren toen talrijke groote gemeenten, die er de macht in handen hadden. Deze demokratische instellingen beletten nochtans niet, dat de inwoners der gemeenten het geslacht hunner graven toegedaan waren en dat Lodewijk in het begin zijner regeering den Vlamingen zeer welkom was. Nochtans de staatkundige strevingen van volk en vorst beoogden niet hetzelfde doel: de gemeenten verlangden voor Vlaanderland een bondgenootschap met Engeland en de koning van Engeland Edward III had toen nog vele betrekkingen en verbintenissen in Vlaanderen. Een zijner zonen was te Gent geboren en staat in de geschiedenis van Engeland, onder den naam *John of Gaunt* (Jan van Gent) bekend. De graven integendeel waren franschgezind door hunne opvoeding en hun bloedverwantschap met het Fransche koningshuis. Vlaanderen was overigens een leen der Fransche kroon en de koning van Frankrijk was de ware opperheer van Vlaanderen. Doch deze koningen beoogden meer dan de leenheerschappij over Vlaanderen: zij wenschten het graafschap onmiddellijk aan hunne kroon verbonden te zien; doch dit was hun tot nog toe niet gelukt en de groote graven van Vlaanderen waren niet altijd de onderdanigste dienaars der Fransche koningen geweest. Reeds vroeger waren er bondgenootschappen van Vlaanderen met Engeland tot stand gekomen en de tijd was niet verre meer, dat een nieuw bondgenootschap een einde aan het Fransche rijk zou kunnen stellen.

De koningen van Engeland hielden aan het bondgenootschap met Vlaanderen uit een staathuishoudkundig en in Engeland nationaal oogpunt.

Engeland bezat toen groote uitgestrektheden braakland, waarop overgroote kudden schapen weidden. Een groot deel van het Engelsche volk leefde van het scheren der wol dezer kudden, welke wol zij naar Vlaanderen, voornamelijk naar Gent en Brugge, uitvoerden. Engeland bezat toen geene zoo groote en nijvere steden als Vlaanderen. Wat thans Manchester en Leeds in de wereld zijn, dat was toen Gent, Brugge en IJperen. In Vlaanderen leefde men van het spinnen, weven en verwen der Engelsche wol en hieruit wierd het beroemde Vlaamsche laken gemaakt, dat de gansche wereld door verzonden wierd. Hierom ook hielden de Vlaamsche gemeenten aan het bondgenootschap met Engeland en drongen de Vlaamsche volksleiders, de Artevelden vooral, op dit bondgenootschap aan, en hunne zienswijze was voordeeliger voor Vlaanderen dan die der graven.

In het tweede jaar der regeering van Lodewijk was er oneenigheid tusschen volk en vorst ontstaan en sedert toen was zijne regeering slechts eene aaneenschakeling van onlusten. De graaf had uit zijn huwelijk met Margareta van Brabant een eenige dochter, evenals hare moeder, Margareta geheeten, en deze was erfgename van al zijne staten. Reeds in het jaar 1357 trachtte graaf Lodewijk zijne dochter uit te huwen. Hij had de oogen geworpen op den jongen hertog van Burgondië, Philips de Rouvre, en alhoewel beiden nog kind waren, werd op 14 Mei, in de abdij van St.-Waast, het huwelijk door den bisschop van Doornik ingezegend.

Behalve het hertogdom Burgondië, had de jeugdige hertog nog geërfd van zijne moeder de graafschappen van Boulonje en Auvernje en van zijne grootmoeder de graafschappen van Burgondië en Artesië. Zijne bezittingen waren dus zeer uitgebreid en schitterender verbintenis was er te dien tijde niet aan te gaan. Ook de koning van Frankrijk, die in tweeden echt 's hertogen moeder getrouwd had, was met dit huwelijk zeer ingenomen. Volgens het huwelijkscontract zou Margareta eene jaarlijksche rente genieten van veertien duizend ponden *tournois*, waarvan vier duizend zouden geheven

worden op het hertogdom Burgondië, vier duizend op het graafschap deszelfden namen, vier duizend op het graafschap Artesië en twee duizend op dat van Boulonje.

Ongelukkig stierf de jonge hertog het volgende jaar. Hij was de laatste afstammeling van Robrecht, bijgenaamd den Oude, kleinzoon van Huig Capet.

Voor het hertogdom van Burgondië deden zich vele zoogezegde rechthebbers op. De eerste was koning Jan van Frankrijk, stiefvader des hertogen, die het hertogdom in name zijner vrouw en diens onmondigen zoon bestuurde. Maar hij was de rechte erfgenaam niet; want dat was Karel van Navarra, uit recht van vertegenwoordiging der dochter van Robrecht II, dertiende hertog van Burgondië Deze kon echter tegen den koning zijn recht niet staan houden, zooveel te meer, daar deze laatste beweerde, maar ook ten onrechte, dat het hertogdom een leen der Fransche kroon was en hieraan *par droit d'aubaine* moest wederkeeren. De graafschappen van Burgondië en Artesië gingen van rechtswege over aan Margareta, gravin van Vlaanderen en weduwe van Lodewijk van Crecy. De graafschappen van Auvernje en Boulonje gingen over aan Jan van Boulonje, graaf van Montfort.

De koning ging gedurende twee jaren voort het hertogdom rechtstreeks te besturen en schonk het ten laatste aan zijnen vierden zoon Philips, hertog van Touraine Deze Philips wierd *de stoute* bijgenaamd, uit hoofde van zijn manhaftig en ridderlijk gedrag in den slag van Poitiers (1346), waar hij, nog een zestienjarige knaap, aan de zijde zijns vaders gestreden en wonden bekomen had; ook had hij in Engeland zijns vaders gevangenis gedeeld en zich daar koen gedragen. Het was om dit gedrag te beloonen, dat koning Jan het hertogdom Burgondië aan Philips te leen gaf.

Daar hij zijn rantsoen niet betalen kon, was koning Jan naar Engeland in zijn gevang moeten terugkeeren; ook stierf hij daar den 8 April 1364. Zijn oudste zoon Karel V werd den 26 Mei daaropvolgende te Riemen koning van Frankrijk gekroond en den 2 Juni kondigde hij op nieuw de brieven af, bij welke koning Jan aan Philips en zijne nakomelingen het hertogdom had te leen gegeven. Het stuk herhaalde dat Burgondië een leen der Fransche kroon was en bij gebrek aan erfgenamen, hieraan moest wederkeeren.

Margareta van Male was nu de rijkste erfgename in gansch Europa, en de nieuwe koning van Frankrijk makelde het huwelijk zijns broeders met Margareta, zoodat deze tentweedenmale hertogin van Burgondië worden zou. De koning van Engeland vroeg echter ook de hand van Margareta voor zijnen zoon Edmond, hertog van Cambridge, en deze laatste verbintenis werd door de gemeenten verlangd.

De graaf, die voor het oogenblik het plan van Jakob van

Artevelde heropgevat had, wilde onzijdig blijven tusschen Frankrijk en Engeland, en voor eenige jaren was Vlaanderen hierdoor zeer gelukkig: nooit had het in zoo grooten overvloed geleefd. Doch van geene zijde liet men de onderhandelingen rusten, en in 1364 wierd het huwelijk van Margareta met den Engelschen prins te Dover besloten; maar het wierd door den koning van Frankrijk en eindelijk door de gravin weduwe van Vlaanderen, eene Fransche koningsdochter, op de geweldigste manier tegengewerkt; zoodat Lodewijk eindelijk toegaf, zijne belofte aan den koning van Engeland verbrak en zijne dochter aan den hertog van Burgondië schonk. Om de gemoederen der Vlamingen echter niet te zeer op te hitsen, zou de koning van Frankrijk ter gelegenheid dezes huwelijks de steden Rijsel, Doway en Orchies aan Vlaanderen zoogezegd wedergeven.

Het huwelijk van Margareta van Male met Philips den Stoute werd in de maand Juli 1369 te Gent gevierd en de hertog toonde er zich zoo mild en heerlijk, dat hij, na vier dagen, geen geld meer had, om naar Frankrijk terug te keeren en verplicht was eenig edelgesteente, dat hem nog overbleef, bij drij burgers van Brugge te verpanden.

Het was ook te dien tijde dat te Rome eene nieuwe scheuring in de kerk uitbrak. De Fransche kardinalen verkozen tot paus Robrecht van Genf, die den titel van Clemens VII aannam en te Avignon aangesteld wierd. Hij was dus enkel een Fransche paus en een werktuig in de hand des konings van Frankrijk. De kardinaal van Bari, die paus was gekozen onder den naam van Urbaan VI, wierd erkend door Italië, Duitschland, Engeland en de Nederlanden, Luik en Vlaanderen er in begrepen.

De onlusten tusschen graaf en volk duurden in Vlaanderen voort: de hertog van Burgondië was in 1382 onder de overwinnaars van Roosebeke, en in 1384, bij den dood des graven van Vlaanderen, volgde hij zijnen schoonvader op.

Vlaanderen was toen overwonnen maar niet onderworpen, en geheel het jaar 1384 verliep in onlusten. Frans Ackerman had na den slag van Roosebeke het bevel over de Gentenaars genomen en de nederlaag had hun verbond met Engeland nauwer toegestrikt. Men eindigde te Gent met de Engelsche vlag te hijschen, en Rijkaart II benoemde Jan Bouchier tot *ruwaert* van Vlaanderen. Deze kwam in Gent met duizend schutters en eenige andere troepen. Van een anderen kant wierd Vlaanderen toen afgeloopen door benden boeren, welke de oorlog uitgeplunderd en uitgehongerd had. Zij doorliepen vooral het land tusschen Gent en Ronse, overal plunderend, brandend en roovend. Des noods verscholen zij zich in de bosschen. De lieden des hertogen hieten ze de *Pourcelets*[1] en zeiden dat zij voor de Gentenaars streden.

Drij maanden na den dood zijns schoonvaders, was Philips de Stoute met zijne gemalin te Brugge om er den eed der schepenen te ontvangen, overeenkomsten te sluiten en genade te schenken aan al de steden, die zich aan hem onderwerpen zouden. Daar vernam men eensklaps dat de heer van Schorisse bij krijgslist de stad Audenaarde overrompeld had. Frans Ackerman had die stad in 1383 ingenomen en bij den wapenstilstand was zij aan de Gentenaars gebleven. Toen deze zich aan den hertog over het schenden van den wapenstilstand bekloegen, antwoordde hij, dat hij den

(1) Wij hebben het woord *Pourcelet*, noch de vertaling er van, in niet eene Vlaamsche kronijk aangetroffen. Wij besluiten hieruit, dat het een scheldnaam is door de Franschen en Walen aan die Vlaamsche boeren gegeven. Zoo is het ook met het bosch *La Raspaille*, waarin zij schuil hielden. De oudste kaarten wijzen het niet aan; eenige schrijvers plaatsen het benoorden Gent, andere aan de kanten van Ronse.

heer van Schorisse hiertoe geene bevelen gegeven had; dat deze uit eigene beweging en om persoonlijke veeten te wreken gehandeld had; doch deze laatste behield de stad. De Gentenaars onderwierpen zich hierom den hertoge niet en Brugge en IJperen volgden het voorbeeld van Gent.

De hertog had van zijnen kant tot baljuw van Vlaanderen benoemd den ridder Jan van Jumont, een moedig maar hardvochtig man. Deze nam zijn verblijf te Aardenburg, vanwaar hij aan de Gentenaars en de *Pourcelets* zooveel kwaad deed als hij kon. Hij schonk aan niet eenen hunner genade; maar deed ze ombrengen of zond ze terug, na hun de oogen uitgerukt en neus en ooren afgesneden te hebben.

Gansch Vlaanderen lag thans in de verslagenheid. Frans Ackerman hield het veld tegen den hertog en had bij Audenaarde verloren, hij verdubbelde zijne pogingen en maakte zich meester van Damme, hetwelk toen eene der gewichtigste en sterkste plaatsen van Vlaanderen was. Jakob van Schotelare maakte eenen aanslag tegen Antwerpen; doch hij werd terug geslagen door Gui de la Tremouille, die er het bevel voerde. Deze maakte eenige krijgsgevangenen, die hij, naar het voorbeeld van Jan van Jumont, de oogen uitstak en naar Gent terug zond. De Gentenaars verwachtten hulp uit Engeland en levensmiddelen uit Zeeland; maar de hertog aanzocht Aalbrecht van Beieren den uitvoer te verbieden en een kapitein der Gentenaars, Wouter Janssone, liet zich omkoopen. Dit verraad leerde den Gentenaren den hongersnood te duchten.

Een kruishuwelijk vereenigde nu het huis van Burgondië met dat van Beieren, hetwelk Henegau, Zeeland en Holland bezat. Jan van Nevers, 's hertogen oudste zoon, huwde Margareta van Beieren, en Willem, de broeder dezer laatste, huwde Margareta van Burgondië. Deze huwelijken wierden te Kamerijk ingezegend en nooit zag men zoo groote pracht ten toon gespreid. Tusschen al die vreugde ontwierp de hertog nog een ander huwelijk, dat van Karel VI met Isabeau (Elisabeth) van Beieren, de dochter van den hertog Steven. Dit ook wierd te Amiens op 18 Juli 1385 voltrokken. Van toen af was de hertog van Burgondië het ware opperhoofd van het Fransche koningshuis.

De vijandelijkheden breidden zich in en rond Vlaanderen uit. Philips de Stoute deed al de goederen van Engelschen, die zich in Vlaanderen bevonden, aanslaan, en de Engelschen gaven verklaringen, die den hertog vijandig waren.

In Frankrijk bereidde men toen eenen inval in Schotland. De Fransche vloot werd te Sluis samengebracht en zij zeilde over onder het bevel van Jean de Vienne, doch moest onverrichter zake terugkomen. De hertog had ondertusschen den koning van Frankrijk zoover gekregen, dat hij met een leger in Vlaanderen kwam, om de Gentenaars en al die het met hen hielden, tot gehoorzaamheid te dwingen. Den 26 Juli verliet de koning Amiens en den 1 Augusti legde hij

het beleg voor Damme. Ackerman verdedigde zich zoo goed hij kon; maar tegen een leger van honderd duizend man kon hij het met vijftien honderd niet volhouden. Hij en de zijnen verlieten dan des nachts de wallen, trokken stilzwijgend, zonder aangesproken te worden, door den vijand, en onder het gejuich der menigte kwamen zij Gent binnen. De inwoners van Damme moesten zich dan met de Franschen schikken zoo gelijk zij konden. Ondanks de bevelen des hertogen, wierd de stad geplunderd en afgebrand. Men spaarde nauwelijks de vrouwen der Vlaamsche ridders, welke Ackerman zoo heusch bejegend had. Na Damme wierd geheel het Noorden van Vlaanderen verwoest, voornamelijk de Vier Ambachten, dat is Bouchaute, Assenede, Axel en Hulst, met geheel hun grondgebied. De Franschen lieten er niet een huis recht staan, noch zelfs niet een klooster; zij brachten ook de vrouwen en kinderen om. De wederzijdsche haat tusschen Vlamingen en Franschen was toen zoo groot, dat de Vlaamsche krijgsgevangenen, die voor den koning gebracht wierden en welke hij genade verleenen wilde, op voorwaarde dat zij zich onderwierpen, hoogmoedig genoeg waren om het te weigeren. Zij zeiden, dat de koning wel de lichamen der dapperste lieden van de heele wereld onderwerpen kon, maar nimmer hunne zielen, en dat zelfs wanneer al de Vlamingen zouden dood zijn, hunne gebeenten nog tegen de Franschen zouden opstaan.

Thans moesten de Franschen Gent gaan belegeren, maar zij vonden dat er nu genoeg gedaan was; het geld ontbrak, het leger werd afgedankt en de koning keerde naar Frankrijk terug.

De Gentenaars waren ook des oorlogens moede en twee Gentsche poorters verstonden zich met den ridder Jan van Heyle, een deugdzaam en vredelievend man, opdat deze het op zich zou nemen met den hertog van Burgondië te onderhandelen. Deze laadde den last op, ging naar Parijs en het viel hem niet moeilijk den hertog tot de gewenschte verzoening over te halen. Bij zijnen terugtocht in Vlaanderen begaf de ridder zich vooreerst bij Ackerman, die zich toen op het kasteel van Gaver bevond, en zich ook bereid verklaarde tot den vrede mede te werken; indien de hertog aan zijne goede stad Gent vergiffenis schonk; heur hare keuren en voorrechten teruggaf, - en op eene openbare vergadering, ter Vrijdagmarkt gehouden, was het Pieter van den Bossche alleen, die aan 's hertogen beloften geen vertrouwen schonk. Hij alleen bleef bij Jan Bouchier. Brieven wierden naar den hertog geschreven, waarop deze den 7 November antwoordde, dat hij zich te Doornik zou bevinden, bereid om met de afgevaardigden van Gent te onderhandelen.

De Gentenaars zonden daarop aan 's hertogen raadsheeren een afschrift van hunne eischen. Zij verklaarden eerst den vrede te willen en dan dat zij den paus van Rome, Urbaan VI, wilden aanhangen en hem alleen als wettig opperhoofd der kerk erkennen; dat het niet alleen aan Gent, maar ook aan alle steden en dorpen van Vlaanderen, die het met de Gentenaars gehouden hadden, zijn zou, dat de keuren en voorrechten zouden weergegeven worden; in een woord, dat de vrede zich over gansch Vlaanderen moest uitbreiden; dat alle kooplieden in Vlaanderen vrij zouden mogen in het land komen, er koopen, verkoopen en betalen, zonder verontrust te worden; de gevangenen moesten op vrije voeten gesteld en de gebannenen terug geroepen worden, juist alsof er geen oorlog geweest was; de Gentenaars vroegen verder munt van goed gehalte en beambten in den lande geboren; straf voor elkeen die oude veeten wilde wreken; vrede met Aalbrecht van Beieren en met de goede steden van Henegau, Brabant, Holland en Zeeland.

De hertog willigde dat alles in en een vredeverdrag wierd opgesteld, in het Fransch voor den hertog, in het Vlaamsch voor de Gentenaars; maar Philips kon niet aannemen, dat hij zijnen onderdanen zou vergiffenis schenken, zonder dat deze het hem in allen ootmoed afsmeekten, en hieraan hield hij ten strengste. Op bepaalden dag kwam de hertog te Doornik aan met een groot gevolg, in hetwelk men bemerkte nevens de hertogin van Burgondië, die van Brabant, de gravin van Nevers, den graaf van Henegau, den graaf van Namen en de voornaamste heeren uit Vlaanderen.

De stad Gent had er ook aan gehouden hare afgevaardigden met luister te doen voorkomen. Deze vertoonden zich prachtig uitgedost, met talrijk gevolg en op schoone paarden gezeten. De ridders uit het gevolg des hertogen vonden dit onbetamelijk en zeiden dat de Gentenaars zich in alle nederigheid hadden moeten vertoonen; maar verre van daar, want hunne manieren waren trotsch en hunne meening halstarrig; zij wilden in geener wijze vergiffenis vragen, noch zich plichtig erkennen en nog veel minder zich op de knieën werpen. De hertog vergramde zich hierover grootelijks en de onderhandeling ging nog eens verbroken worden, als de hertogin van Brabant, de gravin van Nevers en zelfs de hertogin van Burgondië zich voor den hertog op de knieën wierpen en hem smeekten zijne goede stad vergiffenis te schenken; zij beloofden in haren naam voortaan getrouw en gehoorzaam te wezen(1).

De hertog moest zich hiermede tevreden stellen; hij deed het ook en onderteekende het vredeverdrag (18 Dec. 1385).

Al de misdaden, gedurende de onlusten gepleegd, werden vergeven en de voorrechten der stad hersteld. De Gentenaars verzaakten aan het Engelsch bondgenootschap en zwoeren hunnen vorste eeuwige trouw (December 1385). De hertog benoemde een Vlaamschen ridder, Jan van de Capelle, tot baljuw van Vlaanderen. Jan Bouchier vertrok naar Engeland en Pieter van den Bossche volgde hem. Koning Rijkaart verleende dezen een pensioen, dat op den uitvoer der wol naar Vlaanderen geheven wierd.

Nadat de vrede met Vlaanderen gesloten was, kwam de hertog terug op eene gedachte, die hij vroeger gekoesterd en willen uitvoeren had, te weten, eenen inval in Engeland. Hierom vergaderde hij te Sluis al de schepen, die hij krijgen kon, men zegt 1387. Zij wierden bemand door eene menigte landloopers, uit alle provinciën van Frankrijk herkomstig; maar zij geraakten niet gereed of beter de onwil des hertogen van Berri belette hen te vertrekken. De soldaten gingen uiteen en plunderden Artesië en Picardië in plaats van Londen. Hieruit ontstonden vijandelijkheden ter zee, die den Vlaamschen zeehandel zeer nadeelig waren; want als de Fransche

(1) De Antwerpsche kunstschilder Ferdinand Pauwels, thans te Dresden, heeft naar dit onderwerp een prachtig tafereel geschilderd. (Zie de *Vlaamsche School* van 1865, blz. 141.)

vloot uiteengezeild was, wierden de schepen door de Engelschen afzonderlijk aangevallen. Zoo ging het onder andere met de kostelijk uitgeruste vloot des hertogen van Burgondië; zij stond onder het bevel van den admiraal Jan Buyck, wierd door de Engelschen gekaapt en de bevelhebber gevangen medegevoerd. Deze stierf te Londen na drie jaren opsluiting. De bevelhebher dezer Engelsche kapers was niemand anders dan Pieter van den Bossche, die zelfs wilde wagen Sluis te overweldigen en er de vlag van Jan Yoens op den Franschen toren te plaatsen; maar hij mislukte.

Van den Bossche was een groot vaderlander; in den hertog van Burgondië zag hij steeds eenen overweldiger zijns vaderlands, die door alle middelen moest bevochten worden. Hij stierf in ballingschap en vergeten te Londen.

De Vlamingen sloten daarna een tractaat met Engeland en hunne zeevaart bloeide opnieuw. De Oosterlingen kwamen weder te Brugge en te Dordrecht en de algemeene voorspoed nam toe.

Den 5 Februari 1386 stichtte Philips te Rijsel een hoogen raad voor het beheer van het burgerlijk en lijfstraffelijk gerecht, alsook eene rekenkamer, welke over gansch Vlaanderen juridictie hadden.

De geschiedenis heeft nu ook eene reeks gewelddadige en hatelijke feiten geboekt, welke in Vlaanderen gepleegd en den hertoge ten laste gelegd worden. Zoo werden twee voorname mannen, Jan van Hertsberghe en Jan van den Zickele, die raadslieden van Lodewijk van Male en van den hertog zelven geweest waren, ter dood gebracht. Deze feiten hadden korts na de troonsbeklimming des hertogen plaats, en in 1387 werd Frans Ackerman, na allerhande plagerijen, door een bastaard des heeren van Herzeele doodgeslagen. De moordenaar bleef ongestraft; maar de neven van Ackerman, die zijnen dood hadden willen wreken, werden uit Vlaanderen gebannen.

Frans Ackerman is misschien na Jakob van Artevelde de grootste figuur eens volksleiders in de geschiedenis van Vlaanderen. Vol levenskracht, doch groot en edelmoedig, hoofsch van manieren, vol overleg en gematigd in alles, was hij van grootspraak en overdrijving vrij. Van zijne staatkundige vooruitzichten weet men weinig, tenzij zijne pogingen, om de Vlaamsche vrije gemeenten met die van Brabant en Luik te verbinden. Hadde de hertog van Burgondië Frans Ackerman weten te winnen en te gebruiken, het ware het geluk van Vlaanderen geweest en de geschiedenis zou Philips den Stoute geprezen hebben, in stede van hem deze nuttelooze sluikmoorden aan te wrijven en als een onbekwame dwingeland te brandmerken.

Als om de Vlamingen te tergen, doet Philips eene nieuwe munt slaan, welke de wapens van Vlaanderen met die van Brabant droeg. Men hiet ze *Roosebeekschers!*

In 1385 onstond er een oorlog tusschen Johanna, hertogin van Brabant en den hertog van Gelder. Daar Philips van den kant zijner vrouw erfgenaam van Brabant was, kwam hij nogmaals met een Fransch leger zijne moei ter hulpe, voegende bij de klachten van Johanna, dat de hertog van Gelder een aanhanger van Engeland was; maar alles liep, tot schande des hertogen van Burgondië, op een verdrag uit.

Karel VI was nu twintig jaren oud en wilde der voogdij zijner oomen ontwassen zijn en te Riemen koning gekroond worden. Het was de bisschop van Laon, die het woord voerde en het plan des konings uiteenzette. De hertog van Burgondië en die van Berri verlieten nu den koning, die andere raadslieden koos en zijne oomen niet meer roepen deed, dan om ze met hem tegen hunnen bondgenoot en medeplichtige, den hertog van Bretanje, te doen optrekken. In dezen veldtocht werd Karel VI

zinneloos en de oomen bekwamen al hun gezag terug. Te meer, Margareta van Male beheerde het paleis der koningin en de raadslieden, welke de koning gekozen had, wierden gebannen en hunne goederen aangeslagen. De bisschop van Laon was reeds gestorven en men sprak van vergiftiging.

In 1390 wilde de hertog nogmaals den paus van Avignon door de Vlamingen doen erkennen. Maar deze, gelijk zij reeds vroeger gedaan hadden, gingen de kanunniken van Luik te rade, die zich voor Urbaan VI en nu zijnen opvolger Bonifacius IX verklaarden. Eene synode werd te Gent gehouden, maar de hertog hield zich aan dezer vertoogen niet; geweld en omkooping speelden eene rol, doch te vergeefs. De Vlamingen hielden aan de vrije uitoefening huns godsdienstes, en voor het oogenblik liet de hertog hun vrij, na betaling van zestig duizend franken. Eenige maanden later verklaarde Simon, bisschop van Terwanen, zich voor paus Clemens en ijverde in Vlaanderen voor zijne meening. De inwoners van Antwerpen volgden zijn voorbeeld. Maar de bisschop van Luik ijverde tegen de Clementieners en de bisschop van Ancona werd gezonden om den vooruitgang dezer laatsten in België te bestrijden; nogmaals weigerde de hertog hem te aanhooren. Nu wierden de dorpskerken gesloten; want geen priester, aanhanger van paus Clemens, zou in het openbaar zijne bediening hebben durven uitoefenen. Te Brugge en te Sluis ging de hertog zelve, van den bisschop van Doornik vergezeld, Clementiensche geestelijken aanstellen; maar zonder gevolg. Voorname geestelijke en wereldlijke personen verlieten Vlaanderen; Jan van de Capelle werd van zijn ambt afgezet en Jan van Heyle, de bemiddelaar van Doornik, stierf voor zijne meening als een martelaar in het gevang. De Gentenaars alleen hielden hunne kerken open; in hunne stad werden de goddelijke diensten niet onderbroken en de hertog verstoutte zich niet ze te storen. In 1394 zag men van alle kanten van Vlaanderen lieden naar Gent komen om hunnen Paschen te houden.

In 1396 deed de koning van Hongarië eenen oproep aan al de Christene vorsten, om den inval van den sultan Bajazet afteweren. De hertog van Burgondië zag in deze nieuwe kruisvaart eene schoone gelegenheid voor zijnen oudsten zoon, om eer en roem te winnen, en hij besloot dat de graaf van Nevers aan het hoofd van een legerkorps aan den tocht zou deel nemen; en daar de heer van Coucy als de volmaaktste en dapperste krijgsheld aanzien wierd, beval Philips zijnen zoon aan de waakzaamheid diens heeren. Jan trok met zijn leger door Duitschland, kwam wel te Buda aan, waar de andere legerkorpsen ook verwacht werden. Sultan Bajazet hield zich toen in Bulgarië op. Het Christenleger trok hem te gemoet en belegerde Nicopolis. Een leger van twintig duizend Turken werd vooruitgezonden en door de Christenen geheel verslagen. Maar nu daagde het leger van Bajazet op, wel honderd twintig duizend man sterk, en den 25 September 1396 ver-

sloeg de sultan het Christenleger voor Nicopolis. De graaf van Nevers had aan den veldslag geen deel genomen; maar viel nochtans in de handen der Turken Hij en de zijnen smeekten vurig om het leven. Maar de overwinnaars hadden ook zestig duizend man verloren, en dit ontstak de woede van Bajazet; hij deed de krijgsgevangenen voor hem voorbijtrekken, en beval niemand te sparen. Maar nadat hij vernomen had dat Jan van Nevers de zoon van een rijken en machtigen *koning van het Westen* was, spaarde hij hem uit hebzucht; daar hij de hoop had van hem een groot losgeld te bekomen. Op Kerstmis kwamen de heeren van Helly en Gilbert van Leeuwerghem te Parijs bij den koning aan, met brieven van Bajazet. De hertog van Burgondië bevond zich daar ook en haastte zich den heeren te vragen, welke geschenken hij best aan Bajazet zenden kon. Het antwoord was: lakens van Atrecht en witte giervalken. Deze wierden aangekocht en de heeren vertrokken, twaalf dagen na hunne aankomst. Bajazet vroeg een losgeld van twee honderd duizend dukaten en nam, als een bankier, alle voorzorgen om de betaling te verzekeren; daarna wierd Jan losgelaten en Bajazet handelde zeer vertrouwelijk met hem; maar de Italiaansche kooplieden, welke hem het geld voorgeschoten hadden, hielden hem te Venetië als gijzelaar totdat het weergegeven was. De hertog en de hertogin konden het losgeld en al de verdere groote kosten niet betalen en moesten hunne toevlucht nemen tot vreemde vorsten en tot hunne onderdanen. Gent, Brugge, IJperen, Kortrijk en Antwerpen schonken den hertoge hiertoe groote sommen. Zij vonden er het middel in om hunne voorrechten uit te breiden. Eindelijk kwam Jan van Nevers op het kasteel Ten Walle aan en ging opvolgenlijk zijne dankbaarheid betuigen aan de poorters van Brugge, Antwerpen, IJperen, Dendermonde en Sluis.

Met den jubilee van het jaar 1400 waren er verscheidene Vlamingen, die eene bedevaart naar Rome wilden doen, en de hertog verbood dit; maar het volk dat dagelijks vijandiger aan de scheuring van Avignon wierd, vond in de hevige pest, die dat jaar, vooral in Doornik, het verblijf van den Clementienschen bisschop, woedde, de kastijding der vervolgingen, en weigerde zich aan het gebod te onderwerpen

Kort daarna zonden de Vlaamsche gemeenten afgevaardigden naar Lelinghen om met de Engelschen te onderhandelen, zonder tusschenkomst des hertogen van Burgondië; men teekende er eene overeenkomst die de vrije scheepvaart aan de Vlaamsche schepen verzekerde. De hertog van Burgondië dorst zich hiertegen niet verzetten en deed ze zelfs door Karel VI goedkeuren. Maar zoodra hij aan de onderhandelingen wilde deelnemen, kwamen de Engelschen met overdrevene eischen voor den dag en de onderhandelingen werden afgebroken.

Het is wel hier, ten jare 1401, dat men het begin moet stellen der vijandelijkheden, tusschen de hertogen van Orleans en van Burgondië, welke met den dood beider titeldragers eindigden; de wraak ervan ontstak den oorlog, in welken Frankrijk ten onder gebracht en de staten des hertogen van Burgondië, niettegenstaande hunne groote hulpmiddelen, uitgeput wierden. Het was het karakter des hertogen van Orleans, dat er aanleiding toe gaf. Met hooge persoonlijke begaafdheden, beging hij slechts onvoorzichtigheden, en het waren niet alleen de vorsten, maar ook de hertoginnen, die den wrok ondergingen. Zij haatten malkander misschien meer dan hunne mans.

Philips de Stoute had van de zonen des graven van Armagnac het graafschap Charolais gekocht, welke deze heeren als een leen des hertogen van Burgondië hielden. De hertog van Orleans had van den koning van Bohemen Luxemburg gekocht

en een verbond aangegaan met den hertog van Gelder, die een vijand van den hertog van Burgondië was, en hij had zijnen voorbijgaanden invloed op den koning weten te baat te nemen, om hem eenen schuts- en trotsbond met den hertog van Gelder te doen teekenen, waarin al het voordeel aan den laatste was. Deze zond den hertog van Orleans twee honderd soldaten, aan wier hoofd de laatste Parijs binnentrok. De hertog van Burgondië deed insgelijks uit Vlaanderen en uit Artesië zeven honderd edellieden komen en de bisschop van Luik ook bracht hem eene groote macht aan. Hierop vergrootte de hertog van Orleans zijn leger; de vorsten vochten niet, maar zij hielden te Parijs malkander in het oog en de burgers leefden er te midden van dit soldatenras in gedurigen angst.

Om na zijnen dood in zijne eigene familie onlusten te voorkomen, regelde de hertog, eer hij stierf, de nalatenschap zijner kinderen. Jan, de oudste zijner zonen, zou het hertogdom Burgondië en na de dood zijner moeder de graafschappen van Vlaanderen, Artesië en Burgondië erven, benevens de heerlijkheden van Mechelen en Salins; maar hij moest het graafschap van Nevers en de baronij van Donzy afstaan. In 1398 beloofde de hertog het markgraafschap Antwerpen aan Brabant weer te geven, indien men zijnen zoon Antoon tot opvolger der hertogin erkende en ofschoon Wentzel van Luxemburg het erfdeel eischte, werd er echter aan het verlangen van Philips voldaan.

Antoon, die 's graven dochter van St.-Pol huwde, verkreeg na den dood der hertogin Johanna en die zijner moeder, het hertogdom Brabant, de stad en het markgraafschap Antwerpen en het hertogdom Limburg; maar hij moest het graafschap Rethel, de heerlijkheid van Château-Regnault en andere landgoederen in Champagne afstaan.

De hertoginnen van Brabant en Burgondië keurden die schikkingen goed en Jan en Antoon stemden toe.

In 1404 keerde de hertog naar Frankrijk terug om er zijne geknakte gezondheid te herstellen; hij hield stil te Halle, toen in Henegau, en overleed er in de herberg *De Hert,* den 2 April 1404.

Philips de Stoute was, niettegenstaande al de hem ten laste gelegde euveldaden in Vlaanderen gepleegd, nog de beste der Fransche prinsen. Hij was groot- en edelmoedig voor de zijnen; maar zijne edelmoedigheid was soms zeer baatzuchtig. Evenals zijn schoonvader verkeerde hij altijd in geldverlegenheid; zijne praalzucht bij feesten, de uitrusting zijner vloot naar Engeland, die des legers van Jan van Nevers en diens losgeld, hadden zijne financiën voor altijd den bodem ingeslagen; de veldtocht tegen de Vlamingen in 1384, de inval in Engeland, de tocht tegen den hertog van Gelder, hadden ook Frankrijks schatkist ledig gemaakt. Zijne staatkunde was altijd en overal te persoonlijk en te uitsluitend Fransch. Men moet nochtans in hem reinheid van zeden en

niettegenstaande zijnen ijver voor den paus van Avignon, diep godsdienstig gevoel erkennen. Zijne hoogmoedige en trotsche gemalin beheerschte hem heel en gansch.

Hij stierf insolvent en zijne weduwe, die zoo fiere vorstin, moest aan zijne roerende nalatenschap verzaken en volgens het gebruik van Burgondië legde zij op zijne lijkkist haren gordel, hare beurs en hare sleutels neder. Zijne zonen moesten zijn zilverwerk verpanden om de kosten van zijnen lijkdienst te betalen.

Jan Van Eyck schilderde het portret van Philips den Stoute, en P. Soutman graveerde het op koper; een fac-simile daarvan prijkt aan het hoofd dezer bijdrage.

Antwerpen

H. SERMON.

Kroniek.

Antwerpen. Aan het museum zijn van verschillende zijde, twee schilderijen te koop aangeboden, die heide Judith voorstellen, terwijl zij Holofornes vermoordt en opgegeven als werken van P.P. Rubens.

Brussel. Programma van de prijsvragen, uitgeschreven door de afdeeling schoone kunsten der koninklijke academie van België voor 1888: a. 1. Hoedanig was de speeltuigkundige samenstelling der muzikanten-gezelschappen, die werden gebezigd door de stedelijke magistraten, door de vorsten en door de ambachtslieden, voornamelijk in de Belgische provinciën, van de XVe eeuw tot op het einde van den Spaanschen tijd? Welke soort van muziek werd door deze gezelschappen gespeeld? Waaraan is het toe te schrijven, dat de voor haren dienst gemaakte stukken bijna geheel zijn verdwenen? - 2. Geschiedkundige verhandeling over de pottenbakkerij, onder het oogpunt van de kunst, in onze provinciën, van de XVe eeuw tot het einde der XVIIIe eeuw? - 3. Welken invloed hebben de Belgische beeldhouwers, die sedert de XVe eeuw zijn geboren, in Frankrijk uitgeoefend? De werken die zij daar achtergelaten en de leerlingen die zij gevormd hebben opnoemen. - 4. Karaktermatige beschrijving van de Vlaamsche bouwkunst der XVIe en XVIIe eeuw. De gebouwen in de Nederlanden aanwijzen, welke het karakter van die bouwkunst vertoonen. Eene beschouwing van deze gebouwen geven. De uitgeloofde belooningen hebben eene waarde van 1000 fr. voor n^{r} 1, n^{r} 3 en n^{r} 4 en van 800 fr. voor n^{r} 2. De handschriften op de gewone wijze in te zenden (in het Vlaamsch, Fransch of Latijn), vóór 1 Juni 1888, aan den heer secretaris J. Liagre, in het Paleis der Academiën. - B. Bouwkunst. Gevraagd: De plannen, doorsnede en opstand van een lichttoren of vuurbaak, op de schaal van 0^{m}01 per meter; de toren ongeveer 50 meters hoog, onder de lantaarn, en gebouwd op een terras met zijn toebehooren, woning voor de baakwachters enz. Uitgeloofde belooning: 800 fr. - C. Graveerkunst. Eene belooning van 600 fr. zal worden toegekend aan de beste plaat, sedert 1884 op koper of staal gegraveerd door een Belgisch kunstenaar of een die in België burgerrecht heeft verkregen. De plannen (op ramen gespannen), alsook de gravuren (oningelijst en niet op Chineesch papier getrokken) te bestellen op het secretariaat der academie vóór 1 October 1888.

- De prins van Chimay, minister van buitenlandsche zaken, heeft de volgende oude speeltuigen aan het museum van het muziekconservatorium geschonken: *a.* twee

violen, eene altviool, eene basviool en een groote bas, vervaardigd door den Doornikschen luitmaker Decomble, die een leerling van Stradivarius was; *b.* eene viool, vervaardigd door den Antwerpschen luitmaker Mattheus Hofman; *c.* eene zevensnarige knieviool, zoo merkwaardig van maaksel als uitmuntend bewaard, met een strijkstok die dagteekent van uit den tijd toen deze viool werd vervaardigd, die wordt gehouden voor een gewrocht van den beroemden luitmaker Maggini, van Brescia; *d.* eene kleine basviool van Italiaansch maaksel, den vorm van een vioolbak vertoonende en belangrijk om hare zonderlinge gedaante, benevens eene kinderviool, met haren strijkstok en bak, afkomstig van Karel de Beriot en waarop de gezusters Milanollo hare studiën zijn begonnen.

De mieren in dienst van den mensch.

In verscheidene streken van de provincie Canton, zoo lezen wij in n^{r} 32 van de Indische Mercuur, hebben de oranjeboomen veel te lijden van de wormen, en om die plaag te bestrijden, brengen de Chineezen mieren in de oranjeriën van de omliggende heuvels. Men vangt de mieren door eene opene varkensblaas boven hare nesten te spannen. Dan brengt men die blaas over naar de oranjerie. De blazen worden tusschen de takken der boomen gehangen en de mieren vormen dan weldra daar koloniën. Men legt bamboesstokken van den eenen boomstam op den anderen, om het verspreiden van de mieren door de oranjerie gemakkelijk te maken. De mieren maken jacht op de wormen en verdelgen deze diertjes.

Gedenkteeken in St.-Carolus-Borromeuskerk te Antwerpen.

Het op de volgende bladzijde afgebeelde zinrijk gedenkteeken ter nagedachtenis van dokter J.-H.-A. Van Kerckhoven, wiens overlijden in onzen jaargang 1883, blz. 40, werd vermeld, is, bij openbare inschrijving bekostigd, opgericht in de kapel van O.-L.-Vrouw der Zeven Weeën, in de St.-Carolus-Borromeuskerk te Antwerpen; de onthulling had den 9^{n} December 1885 plaats. Het half verheven beeldwerk in marmer, voorstellende *Den Goeden Samaritaan die den gekwetste bijstaat*, is het werk van den verdienstelijken beeldhouwer F. Deckers, thans leeraar aan de koninklijke academie voor schoone kunsten te Antwerpen; het geschilderd portret van den vereeuwigde, boven het beeldhouwwerk ingelijst, is uitgevoerd door H. Redig. De oprichtingscommissie bestond uit de heeren A. Berré en Th. Smekens, eere-voorzitters; J. De Bruyn, voorzitter; D. Van Spilbeeck, secretaris; A. Janssens, penningmeester; W. Castelein, P. De Beul, baron de Gruben, L. Delgeur, H. Druyts, E. Liebrechts, J.F. Pourveur, d^{r}. Schaeffer, dr. J. Schobbens, A. Snieders, A. Stalins, P. Van der Ouderaa, Jos Van Put, allen te Antpen, d^{r}. prof. Hayoit, en J.E. Wilmaers, te Leuven, leden.

DOKTER J.H.A VAN KERCKHOVEN
1839 + 1883

Plichten van den Mensch jegens de Dieren. - II.

DE MEESTER. - Welke dieren treffen nog het meest dagelijks ons oog, Karel?

KAREL. - De hond, het....

DE MEESTER. - Genoeg! De hond, zegt gij, en waarlijk, hij is het, die het eerst in onze verbeelding opkomt. Voor de meesten onzer, is de hond een toonbeeld van trouw, een

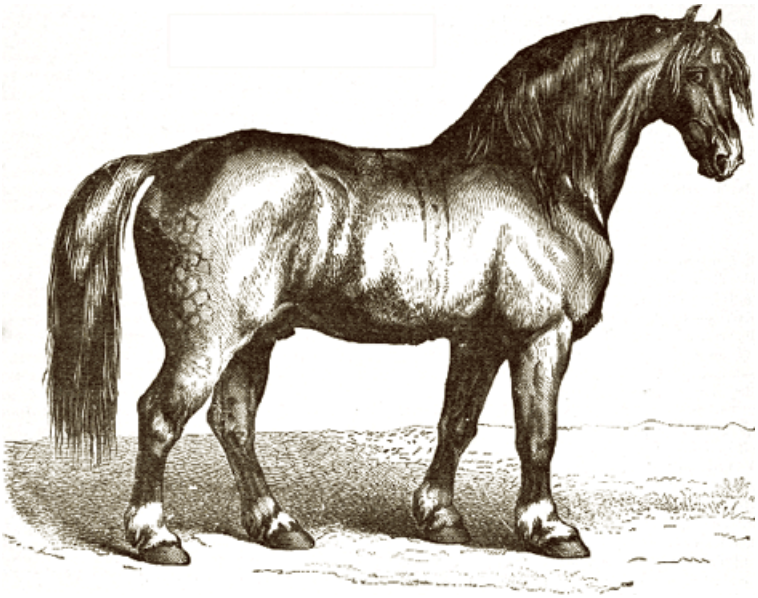

VLAAMSCH PAARD UIT DE PROVINCIE ANTWERPEN. TEEKENING VAN K. TSCHAGGENY, HOUTSNEDE VAN AD. LIGNY.

levend bewijs van belanglooze verknochtheid en liefde. Een hond met een korfje in den muil, dat doet u denken aan immer besneeuwde vlakten, verdwaalde reizigers, redding van den dood. Een hond op eene graftombe spreekt u van dankbaarheid tot na het leven hier op aarde....

En echter, kinderen, alwat er van verhaald wordt, is louter waarheid. Luistert, wat op Zaterdag, 19 April 1885, te Montmirail, eene stad in Frankrijk, gebeurde.

Een welhebbende grijsaard deed een uitstapje in zijne bosschen, vergezeld door zijne twee hondjes. Opeens zakt de man ineen, door eene beroerte getroffen. En zie! Als beseffen beide honden heel het hachelijke van den toestand, zacht vleien zij zich bij den gevallene neder en likken zijne oogen en slapen. Toch gaf de man geen teeken van leven. En wat gebeurde er toen? Alsof beide diertjes hadden afgesproken, vliegt een hunner als een schicht het bosch uit naar des meesters woning en jankt voor de deur op zoo erbarmelijk eene wijze, dat de meesteres wel moet besluiten: daar is iets naars gebeurd. Flus volgt zij den onmondigen bode, komt aldus in het woud en vindt daar haar tweede hondje, de wacht houdende bij haar herlevenden man!

Gij ziet het, kinderen, welken onschatbaren dienst die dieren soms bewijzen. En het zal, zulks hoop ik wel, bij geen uwer in den geest opkomen, deze wezens in het minst te schaden. Doch aldus denkt er niet elkeen over.

De zandboer, bij voorbeeld, handelt gansch anders. Ziet

hem daar aangestrompeld komen: de vracht koopwaar is een paardenlast, en toch wordt zij voortgetorscht door twee magere, afgeleefde honden!

Hu! - En de schier bezwijkende dieren krijgen een schop van zijn gepunten holleblok. En als de kar ten halve zal uitgevent zijn, dan zal hij - niet eene hand uitsteken - maar in den wagen klauteren en de hijgende beesten met zijn knuppel aansporen, meer gezwind te vorderen.

Zooals gij ziet, kinderen, houdt dit onmensch niet alleen geene rekening van den uitstekenden dienst, dien zijne honden hem bewijzen, maar bovendien mishandelt hij hen en verkort daardoor hun leven.

Zouden wij het dien dieren ten kwade kunnen duiden, indien zij, dit onuitstaanbare leven moede, zich wierpen op dengene, welke hen zoo mishandelt, en hunne tanden sloegen in zijn vleesch? Maar zij doen zulks niet, en lijden voort. Aan ons de taak dus, kinderen, op hunne behandeling te waken. En wanneer gij ziet, dat een hond redeloos wordt geslagen, verheft uwe stem en schandvlekt den schuldige: het gezond verstand zal zich aan uwe zijde scharen!

***

Ik ben schier zeker, dat Karel, toen ik hem daar straks eenige diernamen vroeg, na den hond het paard wilde noemen. Is het niet, Karel?

KAREL. - Jawel, meester.

DE MEESTER. - 't Is, inderdaad, het dier, dat ons, na den hond, het meest onder het oog komt en welks zeden en gewoonten ons allen wel bekend zijn.

Het paard vliegt met ons naar de stad, voert den krijgsman door het vijandelijke vuur, kampt om prijs in de wedloopen, trekt den ploeg door den braakliggenden akker, voert zware vrachten....

Veel zijn wij dus het paard verschuldigd. Doch hier weer stooten wij onvermijdelijk op de domme handelwijze van kortzichtige lieden, welke meenen, dat er moet geklopt worden op de dieren, - omdat het dieren zijn.

Hoe dikwerf hebt gijzelve niet ondervonden, dat men paarden overlaadt, hun te weinig of slecht voedsel geeft en bovendien slaat en stampt? En hoe dikwijls vernamen wij niet door de dagbladen, dat deze of gene voerman door verontwaardigde toeschouwers tot zijnen plicht werd teruggebracht, bij het mishandelen van zijne dieren?

Het is dus plicht, niet te dulden, dat de paarden worden mishandeld, alsook, door wijze wenken de voerlieden tot meer verheven gedachten over te halen.

***

Als vanzelve is men geneigd, na het paard den ezel te noemen.

De ezel, inderdaad, komt in menige deelen zóówel overeen met het paard, dat velen uwer hem steeds als een wanschapen, ontaard paard zullen hebben aanschouwd.

Dit is echter niet zoo. De ezel is wel degelijk als een afzonderlijk dierenras gerangschikt en staat, diensvolgens, in verhouding met het paard, als de hond met de kat.

Wel is hij, als het paard, tot trekken en dragen en voeren geschikt; doch nevens die hoedanigheden, welke hij met het paard gemeens heeft, is hij sober, stil, gedwee; en wanneer gij ziet, hoe soms dit laatste, zonder gegronde reden, zijnen ruiter ten gronde smijt, zal de ezel zelfs niet *trachten* te wederstaan aan de onmenschelijke behandeling sommiger voerlieden.

***

Zeggen wij thans een woord over de kat.

Allen weet gij, welke onschatbare diensten dit huisdier ons bewijst: moesten wij gedurende een geruimen tijd van dit dier beroofd zijn, zoo zouden wij waarlijk niet weten wat aanvangen ter behoeding van ons graan en alwat op den zolder geborgen wordt.

En echter, om een enkel vooroordeel, dat tegenover haar gevoed wordt, staat de kat bloot aan allerhande redelooze vervolging.

Zoo valsch als eene kat! - Aldus klinkt het u bijna dagelijks in het oor. Zien sommige lieden bij eene kelderval eene kat zitten, dan vlug sluipen zij er op de teenen henen en schoppen haar meedoogenloos naar beneden. Nochtans deed het dier niemand leed!

Wordt zij echter op diefstal betrapt, dan ziet men spoedig den meester een stok krijgen, het beest opsporen en het slaan, neen geeselen, dat het een gruwel is. En let wel op: die begane diefstal is, bij haar, niets anders dan de instinctmatige voldoening van wat ons te stade komt! Want wat zegt men van eene kat, die niet steelt? Dat zij ook noch muizen, noch ratten vangt!

(Wordt voortgezet.)

EDWARD POFFÉ.

Onze tegenstanders onze beste vrienden.

Zij (onze tegenstanders) zien wat ons ontgaat, verdedigen wat wij verwaarloozen. Aan elke stelling, door ernstige mannen verkondigd, geef ik in de boeken van mijn geestelijk beheer een afzonderlijk hoofd, open ik een rekening; en een voor en tegen schrijf ik aan een der beide zijden, naarmate het uitkomt. Het saldo wordt nooit opgemaakt. Slechts ééne stelling blijft uitgezonderd: gij moet liefhebben. Niets komt in haar debet. Want ongehoorzaamheid aan de wet der liefde doodt de kunst en daarmede alle belangrijke kennis van de menschenwereld; een kennis, waarnaar het hart onverzaadbaar dorst.

A. PIERSON.

Goud en zilver in Amerika.

De opbrengst van goud in Amerika is, volgens opgave van den bestuurder van de munt der Vereenigde-Staten, in het jaar 1885 geweest: 31,800,000 dollars (159 millioen franken), zijnde een millioen dollars meer dan in 1884. De opbrengst van zilver wordt geschat op ruim 51 millioen dollars (255 millioen franken), zijnde bijna 3 millioen dollars meer dan in 1884. De staat Colorado brengt nog altijd het meeste edel metaal voort en dan volgt Californië.

Tentoonstelling van de Lucasgilde te Mechelen.

Wij maken met ingenomenheid gewag van eene kunsttentoonstelling, die den 25^{n} December 1886 te Mechelen, in de Lakenhalle, werd geopend en open bleef tot in de eerste dagen van Januari. Zij was ingericht door de Lucasgilde van Mechelen, welke kunstenaarsvereeniging den heer W. Geets, bestuurder van de academie te Mechelen, tot voorzitter heeft. De voormelde tentoonstelling verdient des te meer de aandacht, omdat zij zich als veelbelovend voor de toekomst voordeed en een gunstig gedacht geeft van het kunstleven in de aartsbisschoppelijke stad.

Allereerst - eere wien eere toekomt! - melding makende van de inzendingen uit Mechelen, noemen wij van W. Geets eene hoogst zorgvuldig bewerkte schilderij, *Alleen,* die zijn talent van verschillende zijden doet uitschijnen en door de bezoekers zeer gewaardeerd werd; zulks was insgelijks het geval met het *Bloemenstuk,* van denzelfden verdienstelijken schilder, en zijne schildering op eene porseleinen schotel, getiteld: *De gehalsrechte.* De andere inzendingen uit Mechelen waren geschied door mej. M. Andries, *De eerste kroon*, eene goede teekening naar het leven, en puik geschilderde schotel *(Trouwe liefde);* mej. A. Bouilly, twee schilderijen die van talent getuigen, eene *Krijtverkoopster* en *Noorweegsch wild;* J.B. Coene, een zwierig geschilderd portret en twee schilderijen, die, beide, koopers volden: *De zeerob* en *De luisteraar;* C. De Bruyne, *Teleurstelling* en een geteekend portret; K. Van Geem, verdienstelijk geschilderd fruit; Puls en Mardulijn, twee leerlingen der academie van Mechelen, die veel aanleg betoonen. A. Struys, thans te Mechelen metterwoon gevestigd, had zijn *Mosseleter*, een krachtig geschilderd stuk, reeds te Antwerpen gezien, tentoongesteld. De nijverheidskunst was mede op de tentoonstelling vertegenwoordigd, onder andere door een fraai paneel van W. Aerts (Mechelen), keurige muurkleeden van Braquenié & c^{o} (id.), L. Scheffermeyer (id.), een prachtmeubel, in den stijl der kunstherbloeiing enz. Belangrijke bouwkundige teekeningen waren door twee Mechelsche bouwmeesters tentoongesteld, te weten: van A. Aerts, al de plannen van eene handelsbeurs voor Amsterdam, van A. Van Haesendonck, het volledig ontwerp voor den bouw van eenen schouwburg in eene stad van den tweeden rang. Als besluit, op wat voorgaat, mag worden gezegd, dat de stad Mechelen op deze eerste tentoonstelling van hare Lucasgilde goed was vertegenwoordigd.

In het geheel, bevatte de tentoonstelling een 80-tal stukken. Verscheidene kunstenaars, uit Brussel, Gent, Antwerpen en elders, hadden werken ingezonden: L. De Paepe (Brussel), 3 stukken, waarbij eene schoone schilderij, *Wandeling op het zeestrand te Blankenberghe;* J. Dillens, L. Herremans, mej. G. Meunier, H. Staquet, V. Uytterschaut, allen te Brussel, G. Vanaise, te St.-Gillis (Brabant), C. Bosmans en Van de Velde (Brussel), bouwkundige teekeningen, P. Broecke, te Laeken, drie fraaie beeldhouwwerken, L. Mignon (Schaerbeeck), bronswerk; - C. De Cock, G. Denduyts, A. Dael, L. Tydtgat, allen te Gent; - Pickery, uit Brugge; - J. Rosseels, te Dendermonde, drie schilderijen, onder andere een goed gezicht op de heide in April. - Uit Antwerpen: L. Brunin, 2 stukken; E. Claus, dito; E. Chappel; K. Nys; J. Van de Roy, welgetroffene bloemen; P. Van Havermaet, een kinderportret; I. Meyers, drie landschappen; de beeldhouwers A. Van Beurden en J. Weyns, van welken laatste

een *Fluitspeler,* in gebakken aarde, werd verkocht. - L. Bullerkotten had uit Eykevliet een verdienstelijk *Beekgezicht* ingezonden.

D.V.S.

Voorzorg en raad.
Uit een twintigtal kinderdichtjes.

Lieve zuster, kom eens zien,
Riep Colyn tot Angelien,
Ginds van bij de populieren;
Kom, zie eens mijn giroflieren
Hoe ze reeds te bloeien staan,
Kijk eens wel mijn rooskens aan;
Hoe ze nu al scheutjes, twijgen,
Doorekens en blaadjes krijgen;
Zie aan elke bloem ter zij
Spruit er nog een botje bij.
En zie, Angelien nieuwsgierig
Kwam nu in galop en zwierig
Bij Colyn, en zag alras
Dat het loutre waarheid was.
Dan zei Angelien: o broeder,
Dra komt 't feest van onze moeder,
Wilt gij, hoor dan mijn besluit,
Keur er drie der schoonsten uit.
Ik zal haar de bloemkens geven,
Gij een regel zes of zeven
Proza schrijven in een brief,
Voor het feest van moederlief.
Vader sluit zich bij ons beiden
En zal ons bij moeder leiden;
En dan leest gij - duidlijk, hoor! -
Eerst vooral uw briefken voor.
Dan zal ik de bloemkens geven,
Moeder wenschen lang te leven.
Is 't zóó goed, Colyn, ei zeg?
Ja, - maar gauw de bloemkens weg.

LES:

O! hoe heilzaam, in dit leven!
Ieder goeden raad te geven!
Kindren, volgt ge zulke leer;
Zegen oogst gij bij den Heer.

KAREL DELMOTTE.

Gent.

Elke beschaving heeft zich te goed gedaan aan een andere, en om deze zich verder niet meer bekommerd dan men zich bekommert om den maaltijd van gisteren.
A. PIERSON.

Weetnieten verkiezen te onderwijzen. Geleerden alleen gaan voort zich te onderrichten.

De Vlaamsche schilderkunst, door A.J. Wauters[1].

Bij deze vestigen wij nader de aandacht op het werk, getiteld *De Vlaamsche schilderkunst*, door den heer A.J. Wauters, in de Nederlandsche vertaling die de heer Julius Sabbe ervan heeft bewerkt, en waarvan wij de verschijning der eerste aflevering, welke reeds 188 bladzijden beslaat, aangekondigd hebben in onzen vorigen jaargang, blz. 172. Zooals door ons is vermeld, werd het oorspronkelijk in het Fransch gestelde werk van den heer A.J. Wauters door de koninklijke academie van België bekroond. Wij waren niet in de gelegenheid om kennis te nemen van het werk van den heer Wauters in zijn oorspronkelijken tekst; te oordeelen naar het gedeelte van de overzetting, hetwelk reeds is verschenen, heeft de schrijver zich door zijnen arbeid inderdaad verdienstelijk gemaakt jegens onze schilderschool.

Te dezer gelegenheid en in aansluiting bij wat wij schreven over hetzelfde onderwerp, in onzen jaargang 1875, blz. 62, wenschen wij de aandacht van de heeren Wauters en Sabbe te vestigen op de omzichtigheid, die er wordt vereischt bij het gebruik maken van sommige bronnen van inlichting aangaande kunstenaars. Zoo wordt op blz. 115 verwezen naar eene levensschets van Pieter Coecke, in de *Biographie nationale*, welke onder andere vermeldt dat de reuzin van den Antwerpschen ommegang gemaakt werd door Coecke, terwijl zij een werk is van D. Herreyns.[2] De heer Wauters noemt Quinten Massys een Leuvenaar; hij haalt geschiedkundige werken aan, die hij daarvoor heeft geraadpleegd, maar schijnt Génards *Nasporingen over de geboorteplaats en de familie van Q. Massys* niet te kennen; hij wijst althans die bron niet aan, waaruit hem zou hebben kunnen blijken, dat het vraagstuk over Massys' geboorteplaats nog verre is van uitgemaakt te zijn.[3]

Om onzen lezers een goed denkbeeld te geven van het belangrijk werk van den heer A.J. Wauters, nemen wij uit de vertaling van den heer J. Sabbe, het volgende uittreksel over, waarin wordt gehandeld over de gebroeders Van Eyck[4]:

> ‘Die gebroeders waren afkomstig van Maaseik. Hun stamnaam is niet bekend. Volgens het gebruik des tijds, werden zij aangeduid en duidden zich zelven aan met den naam hunner geboortestad.
> Het eerste tijdvak huns bestaans blijft in den donkere. Tot heden toe, laat niets vermoeden hoe hunne begaafdheid zich ontwikkelde, noch door welke hoogere opleiding zij zoo spoedig en volkomen geoefend werden. Alleen eene aanzienlijke gebeurtenis, de ontdekking van het schilderen met olieverf, is in die duisternis een lichtpunt.
>
> De middeleeuwen door, en tot bij den aanvang der XVe eeuw, volgde men vrij algemeen het gebruik van met water, eiwit of lijm te schilderen. Daarover streek men vervolgens een gekleurd vernis, dat uit olie en hars

(1) Uitgave van het *Willemsfonds*, boekhandel, J. Vuylsteke, te Gent, 1886.
(2) Zie de *Vlaemsche School* van 1864, blz. 162; van 1877, blz. 96.
(3) Zie de *Vlaamsche School* van 1869, blz. 75, 185 en volgende.
(4) Zie de *Vlaemsche School* van 1858, blz. 171; 1859, blz. 5 en 1867, blz. 181, waar, benevens opstellen betreffende gebroeders Van Eyck, afbeeldingen worden gegeven van schilderijen, die het Antwerpsch museum van Jan Van Eyck bezit en welke niet vermeld zijn in het werk van den heer A.J. Wauters.

bestond, en voor doel had de waterverfkleuren, die altijd wat bleek vallen, beter te doen uitkomen en tevens het werk tegen de vernielingen des tijds te vrijwaren. Bij uitzondering beproefden enkele Italiaansche kunstenaren, - namelijk Giotto, - olie in hunne verf te mengen, doch het is te vermoeden, dat de uitslagen aan hun oogwit niet beantwoordden, aangezien hunne meest beroemde volgelingen, Masaccio, Fra Angelico, Lippi en zelfs Crevelli, die in 1495 overleed, zich uitsluitend met de waterverf bleven behelpen. In de Nederlanden kwam, omstreeks 1410, naar het zeggen der oudere historieschrijvers, eene nieuwe werkwijze in gebruik. Niets ernstigs heeft afbreuk kunnen doen aan deze meening, welke allereerst in 1550 door Vasari, zoo duidelijk uitgedrukt werd: "Het uitvinden van de wijze om met olieverf te schilderen was eene schoone ontdekking, die tevens eene groote verbetering in de schilderkunst daarstelde; in Vlaanderen was de eerste uitvinder daarvan Jan van Brugge[1]."

De oude schilderwijze voldeed Jan Van Eyck niet meer en te recht. Vooral ergerden hem de tegenslagen, welke hij bij het langzaam drogen zijner paneelen te verduren had. Daar hij eenige begrippen van scheikunde had opgedaan, stelde hij zich te werk om een middel te zoeken tot het samenstellen van een vernis dat de droging bespoedigen kon zonder daarbij de zonnewarmte noodig te hebben. Dit vernis nu vond hij, door lijnzaad- en notenolie met andere stoffen te mengen. Voortgaande in die reeds meeslaande onderzoekingen, stelde hij vast dat het mengen zijner verfsoorten veel beter met olie dan met water geschiedde, dat hij met olie eene gebondener schildering en tevens een vaster, levendiger en krachtiger coloriet verkreeg. Eens deze laatste en gewichtige waarneming gedaan zijnde, moest hij erkennen dat, dank aan zijne behandeling, de coloratie van het oude lijmvernis overbodig werd, en dat zijne olieverfschildering, om goed bewaard te blijven, nog enkel een gezuiverd, doorschijnend en kleurloos vernis behoefde.

Door deze opvolgende verbeteringen, en door welgelukte toepassingen daarvan, - vruchten van jaren studie en onderzoek, voorzeker, - raakten de oudere behandelingen in de war, was de groote uitvinding gedaan en konden eerst de groote meesters geboren worden. Die omwenteling in de kunst, die welhaast op de heele Europeesche kunstontwikkeling eenen onberekenbaren invloed uitoefenen zou, verstrekt als het ware tot inleiding aan de geschiedenis der Vlaamsche schilderkunst in de XVe eeuw. En, alsof alles in haar eerste opluiken schitterend wezen moest, was het eerste gedagteekend stuk, dat door de nieuwe methode in het aanzijn geroepen werd, geen geringer dan het onsterfelijke altaarstuk *het Lam Gods*.

Dit gewrocht werd door Joos Vydt, heer van Pamele, aanvankelijk aan Hubrecht Van Eyck, den oudsten der beide gebroeders, besteld. Deze, met den lof van het Lam der Verlossing uit St.-Jans Openbaring tot stof te nemen, bediende zich niet enkel van een der onderwerpen waarmede de middeleeuwsche kunstenaars het best vertrouwd waren, maar ging daarbij nauwelijks buiten de formuul, die voor de afbeelding daarvan aangenomen was, zoowel door de verlichtschilders en graveerders als door de beeldhouwers en tapijtwevers. Zoo kan men zonder moeite, in de

(1) Vasari: *Le vite de più eccellenti pittori, scultori e architetti.* Florence, 1550, hoofdst. XXI.

tapijtwerken der hoofdkerk te Angers, die volgens teekeningen van Jan van Brugge, schilder van Karel den V^{de}, uitgevoerd waren, de schikking der groepen en het karakter der figuren van het Gentsche altaarstuk terugvinden.
Doch, voor de eerste maal daagt het heerlijk godsdienstig poëma daar vóór ons op, ontdaan van de naïeve stijfheid

der vorige eeuwen, verjongd als het ware door de levendige en schilderachtige verbeelding van Hubrecht, gelijst in eene dier bouwkundige versieringen, waarvan hij, meer dan wie ook, het geheim in bezit scheen te hebben, en met de perspectief, de uitdrukking, de groepeering en heel de toerusting der moderne schilderkunst.
Na het plan ontworpen te hebben, hield Hubrecht zich

JAN EN HUIBRECHT VAN EYCK.

ongetwijfeld bezig met den samenhang ervan te schetsen, toen in 1426 de dood hem wegrukken kwam. Begeesterd door het indrukwekkend schouwspel der aldus geschetste samenstelling, zette de begiftiger Jan tot het voltooien des werks aan, en deze nam dan ook de overgroote schets over. In strijd met het algemeen gevoelen, achten wij het geheele stuk door hem geschilderd. Het werd eerst zes jaar later voltooid. Enkele schrijvers hebben op de gansch toevallige samenwerking der twee gebroeders gesteund, om daaruit af te leiden, dat de Van Eycks aan onderscheidene van hunne gewrochten te zamen de hand hebben gehad. Niets weerstaat minder aan het onderzoek, aan de studie van het leven en van den gezamenlijken arbeid der twee kunstenaren.

Het *Lam Gods* telt, als men de twee zijden neemt, niet minder dan twintig paneelen en 258 personen[1]. Het stuk is nagenoeg ongeschonden tot ons

(1) Zie de schitterende beschrijving van Eug. Fromentin in *Les Maitres d'autrefois*, bl. 422. Zie ook d^{r}. Meyer: *Catalogue du musée de Berlin*, 1883, p. 140.

gekomen, enkel verbrokkeld en verspreid ten gevolge van jammerlijke en schandige voorvallen. De St.-Baafskerk, te Gent, voor welke het werd geschilderd, bezit er nog slechts de vier middenpaneelen van; de zes groote luiken zijn sedert 1816 in het Berlijnsch museum; de twee kleine staan, sedert 1860[2], in het museum van Brussel. 't Is het hoofdwerk der oorspronkelijke Vlaamsche schilderschool. Sedert den 6n Mei 1432, zijnde de dag op welken het voor de eerste maal in het openbaar ten toon werd gesteld, heeft het *Lam Gods* onafgebroken de levendigste bewondering en tevens de aandachtigste studie opgewekt. Het blijft als de volledigste, grondigste en indrukwekkendste veropenbaring van eene der edelste bewegingen, welke de geschiedenis der kunst te boeken hebbe: de ontluiking der Brugsche school.

Jan Van Eycks vernuft, zijne volmaaktheid en zijne stoutheid, zijn welslagen en zijn roem, staan zóó hoog, dat zij de nakomelingschap ertoe dwingen aan een wonderwerk te gelooven, als ware eensklaps de bodem van Vlaanderen opengerukt om de Vlaamsche schilderkunst ineens en gansch gewapend te voorschijn te laten rijzen.

Hubrecht Van Eyck (1366?-1426). - Van Mander zegt ons dat Hubrecht Van Eyck, omstreeks 1366[1] te Maaseik geboren werd. Is de naam van den ouderen broeder met eene glanskroon omringd tot ons overgekomen, dan is dit waarschijnlijk alleen aan het *Lam Gods* te wijten, waarvan het opschrift vermeldt dat Hubrecht het werk *aanving* en dat Jan het *voltooide.* Van de overige schriftelijke of geschilderde oorkonden, waaruit ons het leven of het vernuft van den schilder zouden gebleken hebben, ligt er weinig voor de hand: drie of vier uittrekselen uit de registers der stad Gent, alwaar de kunstenaar zich vestigen kwam, zonder dat men juist weten kunne in welk jaar. Het gewichtigste werd door den heer De Busscher geopenbaard: wij vernemen daarin dat het magistraat van Gent, in 1424, in des schil-

(2) Zie het volledig geschiedkundig opstel over deze polyptiek, door Ch. Ruelens, in de aanteekeningen op het werk van Crowe en Cavalcaselle: *Les anciens peintres flamands*, t. II, bl. LXII. N.B. Het Antwerpsch museum bezit eene prachtige oude kopie van het geheel, geschonken door wijlen den heer L. Lemmé.
D.V.S.

(1) *Het Schilderboek* van Karel van Mander. Haarlem, 1604, bl. 199.

ders werkplaats eene schilderij ging zien, waaraan hij alsdan arbeidde[1]. Het eenige wat ons op het spoor van des schilders verloren werken zou kunnen brengen, is dus de samenstelling van het *Lam Gods*, dit wil zeggen de groepeering der personen, hunne houding, de draperieën, die onmiskenbaar van hem zijn, ingezien het erkend en aangenomen is, dat hij alleen het altaarstuk begon. Daar nu gedachte en schikking van dit gewrocht, de houding der voornaamste figuren, met eene onbetwistbare gelijkenis ook aangetroffen worden in de schilderij, waarop de *Zegepraal der Christenkerk over de Synagoog* verbeeld wordt, en die in 't museum van Madrid voorhanden is, zoo mag men, met Passavant[2], aannemen, dat dit gewrocht van Hubrechts hand is, - te meer, daar het niet mogelijk is hetzelve, noch door stijl, noch door maaksel, noch door voorkomen en kleur, aan eenig ander meester der XVe eeuw toe te kennen.
Die schilderij is de eenige welke men hem met eenige zekerheid toeschrijven kan[3]. En alzoo wordt het ons verklaarbaar hoe de kroniekschrijvers van dien tijd al niet meer van Hubrecht gewagen dan of hij nooit bestaan hadde; ook hoe zijn naam nergens, vóór Guicciardini (1567), vermeld wordt; en eindelijk hoe Albrecht Dürer, in zijn Reisboek dóór de Nederlanden (1520-21), geen enkel woord zegt, waaruit men het bestaan van Hubrecht kunne opmaken. Dit komt hiervan, dat de *Zegepraal der Christenkerk* een tafereel is, dat slechts eenen schilder van mindere verdienste laat kennen. Indien het ons een meesterlijk schikker vertoont, dan openbaart het ons anderzijds een teekenaar zonder karakter, een middelmatig colorist, kortom een kunstenaar, die nauwelijks het recht bezit om plaats te nemen onder de groote schilders der XVe eeuw. Indien de naam van Hubrecht, die op de lijst van *het Lam Gods* te lezen staat, met zekeren glans omgeven bleef, dan mag er toch gezegd worden, dat zulks alleen gebeurd is ter wille van het genie zijns broeders. Aan hem toch, aan den roemruchtigen Jan alleen, komt de eernaam van vader der Vlaamsche schilderkunst toe.

Hubrecht overleed te Gent den 18^{n} September 1426, zooals op zijn grafschrift te lezen staat. Hij werd in Sint-Baafs begraven.

Jan Van Eyck (?-1440)[4]. - Om Jan Van Eycks geboortejaar tusschen 1380 en 1390 te plaatsen, zijn niet eens overleveringen, maar slechts louter gissingen voorhanden. Nopens zijne jeugd is niets bekend. Men veronderstelt dat hij zijne geboortestad Maaseik verliet om zich te Luik

(1) *Biographie nationale*, t. VI, col. 779.
(2) *Die Christliche Künst.* Leipzig, 1853, bl. 126.
(3) Sommige Duitsche critici zijn van meening dat de schilderij van Madrid slechts eene kopie wezen zou, in 't begin der XVIe eeuw vervaardigd.
(4) Voornaamste werken. Gent, Berlijn, Brussel: *Het Lam Gods* (Sint-Baafs te Gent, museums van Berlijn en Brussel). - Brugge: *O.-L.-Vrouw met het kind, aanbeden door kan. Van der Pale* (Academie). - Parijs: *O.-L.-V. met het kind, aanbeden door den kanselier Rollin* (Louvre). - Londen: *Arnoulfini en zijne vrouw* (Nat. Gallery). *Het portret met den tulband* (id.). - Berlijn: *Het portret met de potbloemen.* - Dresden: *O.-L.-V. met den schenker* (Museum). - Frankfort: *O.-L.-V. met het kind* (Inst. Städel). - Turijn: *St.-Franciscus* (Pinakotheek).

te vestigen en zich aldaar, onder de leiding van zijnen broeder Hubrecht, op de schilderkunst toe te leggen.

Te dien tijde was Jan van Beieren, bijgenaamd *zonder genade*, bisschop van Luik, en ofschoon een verachtelijk regeerder, toch een prins, die weelde en kunst genegen was. Hij benoemde Jan tot zijnen schilder en kamerdienaar. In 1417 deed hij van zijn bisdom afstand om in Holland te gaan oorlog voeren. Hij maakte zich spoedig van het land meester, liet zich als graaf erkennen en vestigde zijn hof eerst binnen Dordrecht en later in den Haag. Het is mogelijk dat Van Eyck den prins vergezelde; ten minste heeft men de zekerheid erlangd, dat hij hem naar den Haag volgde: uit oorspronkelijke schriften, in die stad door den heer Pinchart ontdekt, is gebleken dat Jan Van Eyck aldaar, van in October 1422, tot in September 1424, gewerkt heeft[(1)].

Het jaar daarna was de kunstenaar te Brugge, aan het hof van Philips den Goede, met den titel van schilder en kamerdienaar des hertogen, en met Philips' volle vertrouwen vereerd[(2)]. Reeds in 1426 worden hem geheime zendingen opgedragen, nopens welke men geene bijzonderheden kent, en in 1428 vergezelt hij het gezantschap, dat door den hertog van Burgondië naar het hof van Portugal gezonden werd, om de hand van prinses Isabella, dochter van koning Jan I, af te vragen. Vijftien maanden lang bleef Van Eyck uitlandig. Te Lissabon maakte hij het portret der infante, - dat thans verloren geraakt is, - deed vervolgens, met het gezantschap, eene omreis door Spanje; hij doorliep Galicië, Andalusië en Castilië, bracht een bezoek aan koning Jan II van Castilië, en aan Mahomet, koning van Granada. Het plan dezer reis en eenige bijzonderheden daarover staan te lezen in een handschrift van dien tijd, dat te Brussel in 's rijks archief bewaard ligt[(3)].

In Vlaanderen teruggekeerd, hernam Jan zijn onderbroken werk en voltooide namelijk het groote altaarstuk *het Lam Gods*, door Joos Vydt aan zijnen broeder Hubrecht besteld. Deze laatste, zegden wij hooger, had het werk nog maar even geschetst, toen de dood hem overviel. Jan liet waarschijnlijk de paneelen naar Brugge overbrengen, alwaar hij verscheidene jaren doorbracht met ze af te werken. 't Is toen hij daarmede bezig was, dat hij in zijne werkplaats het bezoek van zijnen vorst ontving, alsook dat der magistraten van Brugge[(4)]. De openbare tentoonstelling had vervolgens te Gent plaats, op 6 Mei 1432.

In 1434, bewijst de geboorte van een kind, waarvan Philips de Goede peter was, ons voor de tweede maal hoezeer de hertog Van Eyck waardeerde. Nog andere oorkonden leveren het betoog van de achting en levendige genegenheid, welke de prins zijnen schilder toedroeg. In eenen brief noemt hij hem "Onzen zeer geminden kamerdienaar en schilder, Jan Van Eyck"; elders beveelt hij aan zijne schatmeesters het jaargeld des kunstenaars geregelder te betalen, uit vrees dat hij wellicht 's hertogen dienst verlaten mocht, "iets waarom hij zeer groot ongenoegen hebben zoude", want hij wil hem behouden om "zekere groote werken" uit te voeren, voor welke hij, "naar zijne keus, de weergade niet vinden zou, 't zij om zijne kunst of om zijne bekwaamheid."

(1) Crowe and Cavalcaselle: *Lives of the early flemish painters*, p. 40 en noot.
(2) De Laborde: *Les ducs de Bourgogne*, t. I, bl. 206.
(3) Gachard: *Collection de documents inédits*, t. II, p. 63.
(4) J. Weale: *Note sur Jean Van Eyck*, 1861, bl. 8, nota.

Langen tijd zelfs na Jans dood, herdacht Philips nog zijnen “uitmuntenden schilder”; want in 1449 begiftigde hij des kunstenaars dochter Livina, die in 't klooster van Maaseik non werd. Deze omstandigheid wettigt de overlevering, die dit stadje als de bakermat des grooten schilders aanduidt.

De tafereelen, van 1432 tot 1440 gedagteekend, zijn nog al talrijk. Men kent er van ieder dezer jaren, behalve van 1435, het jaar gedurende hetwelk de vertrouweling van Philips voor geheime zaken in den vreemde reisde. Verschillende dier tafereelen hebben nog hunne oorspronkelijke inlijsting, waarop de naam van *Johannes van Eyck* te lezen staat, soms met zijne beroemde kenspreuk “*Als ic can*” daarnevens. (Zie de *Vlaemsche School* van 1859, blz. 5.)
Het grootste deel van Jans godsdienstige scheppingen bestaat in voorstellingen van O.-L.-V., met het kindje Jezus, nu eens alleen, dan eens aanbeden door de schenkers, die door hunne beschermheiligen voorgesteld worden. Op de eerste plaats moeten wij vermelden de groote *Glorieuze*

Maagd, door kanunnik Van der Pale aanbeden, die zich ter academie van Brugge bevindt, en de kleine *Glorieuze Maagd, door den kanselier Rollin aanbeden,* die men in het Louvre bewaart. Op den achtergrond dezer tweede schilderij ziet men, in 't vergezicht, eene stad, op de twee oevers eener rivier gelegen, en welker openbare plaatsen, kaaien en straten van eene menigte, schier onmerkbare personages krielen; verder, aan den gezichteinder, besneeuwde bergtoppen. Niets kan dit heerlijke panorama in waarheid en fijnheid overtreffen, niets is meer belangwekkend, noch schilderachtig. Gelijke lof mag gesproken worden van het landschap, dat twee verbeeldingen van *St.-Franciscus, de kruiswonden ontvangende,* tot omlijsting verstrekt, waarvan de eene in de pinakotheek te Turijn en de andere in de galerij van lord Heytesbury (Wiltshire) bewaard wordt(1).

Reeds een groot landschapschilder, was Van Eyck tevens ook een meester in het portret. Men kent er acht of tien, zoo van mannen als van vrouwen, die te Londen, Weenen, Berlijn, Brugge (het vrouweportret uit de oude kapel der schilders en zadelmakers, aan de Brugsche academie door den heer Pieter Van Lede geschonken, in 1808) enz., bewaard worden. De merkwaardigste, daarvan zijn de portretten van Arnoulfini en zijne vrouw in de National Gallery, - een wonder van kleur en uitvoering, - en het borstbeeld van eenen onbekende, die anjers in de hand houdt, in het museum te Berlijn.

Door Jan Van Eyck werd de Vlaamsche kunst in het aanzijn geroepen. Hij schiep ze levend, waarheidvol, diepzinnig, krachtig, kenschetsend en prachtvol. Hij vond het landschapen de luchtperspectief; de eerste van allen schonk hij aan mensch en dier, aan bloemen en aan alle bijhoorigheden hunnen waren en kunstschoonen vorm. Zijne teekening is vast, beknopt en afgewerkt; zijne kleur is vol, machtig en tintelend van leven; zijne factuur is meesterlijk en geleerd, onnavolgbaar als modeleering, eenvoud en kloekte. Zijne schikking heeft altijd een plechtig karakter, is altijd indrukwekkend. Zijne Madonnas, zijne engelen en heilige vrouwen vertoonen een mengsel van bevallige droomerij en verbazingwekkend naturalisme; zijne schenkers zijn wonderen van gelaatsafwerking; 't zijn ware portretten, tot de ruwheid toe. De groote kathedralen, zoowel als de kleine bidplaatsen, binnen welke hij ze ons voorstelt, baden in een lieflijk halfdonker, van een warmen, doorschijnenden, kloeken en gulden kleurtoon, die hem gansch eigen is gebleven. Het schijnt inderdaad, zooals Fromentin zegde, of de schilderkunst, onder het penseel van dien man, haar laatste woord gezegd hebbe, en dit van het eerste oogenblik af.

Volgens de verzekering van Karel van Mander, overleed Jan Van Eyck te Brugge, den 9^{n} Juli 1440(2), in zeer gevorderden ouderdom, waaruit men veronderstellen mag dat hij vroeger geboren werd dan tusschen de jaren 1380-1390, zooals algemeen geloofd wordt.

(1) H. Hymans: *Un tableau retrouvé de Jean Van Eyck (Bulletin des Commissions royales d'art et d'archéologie,* 1883, bl. 108). - A.J. Wauters: *Les deux Saint-François de Jean Van Eyck (Echo du Parlement* van 7 Augustus 1883).

(2) J. Weale: *Notes sur Jean Van Eyck,* 1861, bl. 13.

De Van Eycks hadden eene zuster, Margareta geheeten, die ook de schilderkunst schijnt beoefend te hebben, ofschoon van haar geen enkel gewrocht waarlijk bekend zij. Ook hadden zij eenen broeder, Lambrecht genaamd, die door Philips den Goede, in 1431, volgens oude rekeningen, met "zeker werk" gelast werd(3). Meer weet men van hem niet; en nergens is kunnen blijken, of men door dit "werk" eenen kunstarbeid te verstaan hebbe, iets wat nog al eens geloofd werd.
Na Van Eyck schijnt alles wat er te verrichten viel, afgedaan. Door eene zelfde hand werd inderdaad de formuul der moderne schilderkunst gevonden en de practijk ervan tot eene glansrijke hoogte gebracht. Doch, om het werk te voltooien en rijk aan gevolgen te maken, was er nog een jonger van noode, die er de apostel en verbreider van worden zou. Die zending was Rogier Van der Weyden voorbehouden; en de school van Brussel zou de plaats der school van Brugge innemen.
J.A. WAUTERS.'

Kroniek.

Antwerpen. Bij koninklijk besluit van 4 Januari zijn benoemd als briefwisselende leden der koninklijke commissie van monumenten voor de provincie Antwerpen, de heeren P. Dierckx, schepen van Turnhout, G. van Caster, priester en oudheidkundige te Mechelen en P. Van der Ouderaa, kunstschilder te Antwerpen.

Brussel. De vrienden van den kunstschilder E. Agneessens (zie onzen jaargang 1885, blz. 141) gaan hem een gedenkteeken oprichten met zijn borstbeeld, dat uitgevoerd wordt door den beeldhouwer K. Van der Stappen.

Brugge. Het gedicht van d^{r}. E. Van Oye, van Oostende, ter eere van Breidel en de Coninc, zal worden op muziek gezet. (Zie onzen jaargang 1886, blz. 195.)

- De Brugsche feestcommissie schrijft eene prijsvraag uit, voor het op muziek zetten van den lofzang op Breidel en de Coninc (koren met orkest). Er is bepaald, dat het stuk moet kunnen worden uitgevoerd in een half uur ten hoogste (op de Grootemarkt te Brugge, bij de onthulling van het gedenkteeken). Tot de mededinging worden alleen toegelaten Bruggelingen of te Brugge wonende toonzetters en leerlingen en oud-leerlingen van Brugge's muziekschool. De prijs zal bestaan in een prachtig eeremetaal en 500 fr. De muziekstukken vrachtvrij in te zenden vóór 15 April 1887, aan den heer schepen Ronse, te Brugge.

Luik. Wie te Luik komt, verwaarlooze niet het stadspark te bezoeken. De in onzen jaargang 1882, blz. 12, vermelde bronzen beeldwerken van De. Tombay, Halkin en Mignon zijn nu geplaatst. Het staatsbestuur kwam voor de helft in de kosten. J. Pollards bronzen groep, *Ischia,* die op de laatste Gentsche tentoonstelling prijkte, krijgt mede eene plaats in voornoemd park.

Buitenland.

(3) De Laborde: *Les ducs de Bourgogne,* t. I, bl. XXXVIII.

's-Gravenhage. De heer A. Van Delden, die aan het hoofd der Quellinusschool te Amsterdam stond, is benoemd tot bestuurder der academie van beeldende kunsten te 's-Gravenhage.

Parijs. De Fransche academie heeft een prijs van 1500 fr. toegekend aan den leeraar Van Hamel, te Groningen (Holland), voor de beredeneerde uitgave van twee gedichten uit de XIIe eeuw.

(Wetenschappelijke Nederlander.)

- De hertog van Aumale, die met de andere prinsen zijner familie uit Frankrijk is verbannen, onder voorgeving dat zij de republiek tegenwerkten, heeft te dezer gelegenheid eene wijziging gebracht aan zijne laatste wilsbeschikking, opgesteld den 3^{n} Juni 1884, en waarbij hij zijn prachtig landgoed Chantilly met de zich daarin bevindende rijke

bibliotheek en kunstverzamelingen naliet aan het Fransche instituut, tot welks lidmaten hij behoort. De prins heeft deze making nu veranderd in eene schenking, evenwel met voorbehoud van mogelijk vruchtgebruik. Het instituut heeft deze vorstelijke gift, die op eene waarde van 50 millioen franken mag worden geschat, en naar berekening jaarlijks een half millioen frank inkomsten zal verschaffen, dankbaar aanvaard. Er is deze voorwaarde aan de schenking verbonden, dat het landgoed en alles, wat het bevat, ten eeuwigen dage in staat moet worden gehouden (de verzamelingen mogen worden uitgebreid door aankoopen enz.); gedurende 6 maanden van ieder jaar, moeten de kunstverzamelingen (zij zullen den naam van Condé-museum voeren) ten minste tweemaal ter week toegankelijk zijn voor het publiek. Uit wat er overschiet van de inkomsten der schenking zullen hulpbehoevende schrijvers en kunstenaars worden ondersteund. Het Fransche staatsblad heeft den 23^{n} December 1886 de beschikking medegedeeld, waarbij het instituut wordt gemachtigd, om, overeenkomstig de gestelde bepalingen, lasten en voorwaarden, de schenking te aanvaarden, hem bij levenden lijve en onherroepelijk gedaan door Henricus-Eugenius-Philippus-Ludovicus van Orleans, hertog van Aumale, volgens akten van 25 October en 2 December 1886, van den naakten eigendom van het landgoed Chantilly, van de boeken, verzamelingen, kunstvoorwerpen en meubelen, bijeengebracht in het kasteel van Chantilly.

Weenen. E. Blauwaert, de uitmuntende Vlaamsche zanger, die, met zijne vrouw, welke als eene voortreffelijke pianospeelster is bekend, Duitschland bereist, waar het kunstminnend paar zich in de voornaamste steden laat hooren, is te Weenen met groote ingenomenheid onthaald. Blauwaert zingt meestal Vlaamsche liederen, van P. Benoit, A. Gevaert, W. De Mol, G. Huberti, H. Waelput en anderen. 20 December 1886, te Presburg (Hongarië), op een concert dat door aartshertogin Isabella werd bijgewoond, moest *Het vogelken*, van De Mol, worden herhaald. Van Weenen begeven Blauwaert en zijne gade zich naar Budapest, Petersburg en Berlijn. Zij rekenen vervolgens op te treden in Leipzig, Munchen, Dresden, Stuttgard en Weenen, en vóór den zomer in België terug te keeren.

Pavia. Door den hoogleeraar A. Favero zijn een aantal brieven van Galilei en stukken hem betreffende aan de nationale bibliotheek afgestaan.

Venetië. 20 April zal in deze stad, onder bescherming van de koningin van Italië, eene nationale kunsttentoonstelling worden geopend, waaraan ook vreemde kunstenaars, mits in Italië verblijvende, zullen kunnen deel nemen. Behalve schilderijen en beeldhouwwerken, zullen ook gouden en zilveren werken, kristal- en glas- en potwerk, in zooverre zij kunstwaarde bezitten, benevens alle andere voortbrengselen van nijverheidskunst, worden toegelaten.

St.-Petersburg. De beroemde Russische schilder Repine heeft een portret van Frans Listz geschilderd en tentoongesteld. De uitstekende muzikant is voorgesteld in geestelijke kleeding, met een kerkboek in de eene hand en de andere hand steunend op eene piano. Het portret zal naar de eerstvolgende tentoonstelling van Parijs worden gezonden.

Sterfgevallen.

JAN-BAPTIST-MARIA VAN TICHELT, de bekwame beeldhouwer, die, onder andere, de friezen met kinderfiguren en de borstbeelden maakte, die de buitenzijde van den Vlaamschen schouwburg, te Antwerpen, Handelsleiwaarts, versieren, is den 12^{n} December 1886 te Antwerpen, Leopoldsplaats n^{r} 81, gestorven. Na een 9-uredienst in de Augustijnenkerk, werd hij den 15^{n} December te Wommelghem begraven. Kunstmakkers uit onderscheidene steden des lands woonden de droevige plechtigheid bij. De overledene was te Antwerpen geboren den 17^{n} Februari 1829. Hij deed goede studiën aan de Antwerpsche academie. Gedurende een aantal jaren was hij werkzaam in het buitenland, vooral te Parijs. In de jaarlijksche prijskampen behaalde hij de volgende plaatsen: in 1846, 2^{e} van boetseering naar borstbeeld; 1847, 3^{e} in boetseering naar half verheven beeldwerk; 1849, middelbaar onderwijs, 1^{e} prijs van uitmuntendheid, 3^{e} in boetseering naar de natuur, 2^{e} van ontleedkunde en 5^{e} in uitdrukking; 1850, hooger onderwijs, 2^{e} in geschiedkundige samenstelling, 3^{e} in boetseering naar het leven, 2^{e} in ontleedkunde, 3^{e} in uitdrukking; 1851, 2^{e} van geschiedkundige samenstelling en 2^{e} van uitdrukking.

THEODORA-JOHANNA VAN DEN NEST, den 1^{n} Januari te Antwerpen overleden, in den ouderdom van 82 jaren, was eene veelzijdig ontwikkelde vrouw, die, in haren bloeitijd, om hare schoonheid befaamd, als muziekkunstenares en schrijfster te Antwerpen heeft geschitterd. Zij beoefende de Fransche letterkunde in dicht en proza en laat een aantal verdienstelijke studiën achter. Er zijn verzen en prozastukken van haar gedrukt onder den naam van Theobald. Zij behoorde gedurende eenigen tijd tot de medewerkers van het oude *Journal d'Anvers.* Voor hare muzikale studiën had zij den toonzetter H. Simon tot meester. Hare gelaatstrekken zijn vereeuwigd in eenige schilderijen van M.I. Van Brée, die, gedienstigheidshalve, van haar verkreeg, dat zij hem in eenige zijner samenstellingen als model zou ter zijde staan. De overledene, die ongehuwd bleef, was de zuster van den natuurkundige G.J.E. Van den Nest, wiens sterfbericht voorkomt in onzen jaargang 1883, blz. 140.

JAN-LODEWIJK TRASENSTER, wiens overlijden den 2^{n} Januari werd gemeld, is gedurende meer dan 40 jaren leeraar geweest aan de hoogeschool van Luik. Hij heeft, door zijn voortreffelijk onderwijs, onwaardeerbare diensten aan de mijnschool bewezen en bevorderde in hooge mate den omvang en de degelijkheid der ingenieurswetenschap in België. Hij heeft veel geschreven over nijverheid en onderwijs en ook over staatkunde. Hij werd te Beaufays geboren, den 16^{n} Februari 1816.

CESAR-ALEXANDER FREDERICQ, den 3^{n} Januari te Gent overleden, in zijn 70ste jaar, verwierf zich als geneesheer en wetenschappelijk schrijver een geachten naam, terwijl hij als mensch en burger uitmuntte door zeldzame deugden. Zijn welbekend werk, getiteld *Grondregels der gezondheidsleer,* werd reeds viermaal herdrukt. Zijn gewaardeerd werk over *Lichaamsongelukken* beleefde ook reeds vier uitgaven. Zijn kruidkundig werk, *De wilde bloemen,* bereikte eene derde uitgaaf. Al deze uitgaven werden bezorgd door het *Willemsfonds.*

CHRISTIAAN FRANS GOEVAERT, bouwkundige te Brussel, is op zijn 71e jaar aldaar overleden den 13n Januari. De overledene, die zich in zijne lange loopbaan steeds zeer werkzaam betoonde, was een man van groote bekwaamheid in zijn vak. Hij werd na een 11-urelijkdienst in de kerk van St.-Joost-ten-Noode, op het kerkhof van Laeken begraven.

DE KRIJTVERKOOPSTER, DOOR L. DUPUIS, zie blz. 9, alsook 1885, blz. 86 en 1884, blz. 183.
HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

KAREL ONGHENA, de befaamde plaatsnijder en oudheidkundige, geboren te Gent den 6n Juni 1806, zoon van Frans, goud- en zilversmid, en Isabella Dierens, is aldaar overleden op 16 December 1886, 80 jaren en 6 maanden oud. Hij graveerde op zilver, koper, hout, steen enz.; van toen hij pas 12 jaren oud was, voerde hij reeds de etsnaald met ongemeene vaardigheid. Zijne verzameling proefdrukken bestaat uit meer dan 1000 stukken, voor wier vervaardiging hij zich door niemand liet helpen. De heer F. Vanderhaeghen begon in 1878-79 in den *Messager des sciences historiques* eene beschrijving van Onghena's werken; zij omvat tot hiertoe 218 gravuren, tusschen de jaren 1818 en 1833 door Onghena gemaakt; het ware zeer te wenschen, dat de heer Vanderhaeghen de aangevangen beschrijving voltooide. Karel Onghena, die een geboren graveerder mag worden genoemd, had zijne bekwaamheid in het vak voor het allergrootste gedeelte aan zijn eigen arbeid te wijten. Hij volgde in zijne jeugd de teekenlessen van de Gentsche academie, waar hij in 1826 den prijs behaalde van het teekenen naar het pleisterbeeld; in 1829 was hij de eerste in het etsen; in 1832 werd hem de prijs der houtsnede toegewezen. Vele zijner gravuren verschenen in den *Messager des sciences historiques;* in ons tijdschrift kan men een paar overdrukken zijner platen nagaan (zie 1872, blz. 155 en 1873, blz. 113). Karel Onghena had een broeder, die door hem in de graveerkunst werd opgeleid. Tot voor eenige jaren bezat Karel Onghena eene belangrijke verzameling oudheden en schoone drijfwerken. Nadat de bijzonderste stukken daaruit voor grof geld aan de Rothschilds

en andere vermogende liefhebben uit der hand waren verkocht, werd het overblijvende te Gent in publieke veiling gebracht.

Ridder FREDERIK VON AMERLING, de beroemde Oostenrijksche schilder, is volgens een bericht van 15 Januari uit Weenen, aldaar overleden. Hij muntte evenzeer uit in de historie- en genreschildering, als in het maken van portretten. Zijne voortreffelijkheid in laatstgenoemd vak dankte hij voor een goed deel aan den grooten Engelschen portretschilder Lawrence, onder wiens leiding hij in zijne jeugd gedurende eenige jaren studeerde. Hij werd in 1803 geboren en was de oudste van de 16 kinderen zijner ouders, die kleine werkende menschen waren. Hij begon zijne loopbaan als schilder, met gedrukte zoogenoemde beeldekens te kleuren, waardoor hij tevens iets verdiende ten bate zijner ouders. Toen hij 23 jaar oud was, verwierf hij den prijs der Weener academie met zijne schilderij *Dido op den brandstapel*, waarvoor Theresa Essler, de zuster der befaamde tooneeldanseres, hem tot model diende. Een zijner eerste stukken, een *Jonge visscher*, waarvoor hij geen hoogeren prijs dan 40 gulden had durven bedingen, werd hem door keizerin Carolina-Augusta 40 dukaten betaald. In 1832 viel hem de onderscheiding te beurt, dat hij gelast werd het portret van den keizer van Oostenrijk te schilderen. Hij werd in den ridderstand verheven, was viermaal getrouwd (de jonge vrouw die met hem in den echt trad toen hij 79 jaar oud was, overleeft hem) en laat een fortuin van ruim 800,000 Oostenrijksche gulden na. Aan de stad Weenen heeft hij zijne kunstverzameling vermaakt, die geschat wordt op eene waarde van 200,000 gulden. Des schilders weduwe, die de nalatenschap met zijne vier dochters heeft te deelen, blijft evenwel levenslang in bezit van zijne kunstverzameling, als vruchtgebruikster. Den overledene werd te Weenen in alle standen veel vriendschap en genegenheid toegedragen. Op de Antwerpsche wereldtentoonstelling van 1885 prijkte Amerlings portret, eigendom van de keizerlijke en koninklijke academie voor schoone kunsten te Weenen.

J.J. DE BELDER, van wien in onzen jaargg. 1886, blz. 193, melding is gemaakt als afgevaardigde op het congres voor de Nederlandsche turnvaktaal, is den 28^{n} Januari schielijk overleden te St.-Jans-Molenbeeck. Hij was een man van groote bekwaamheid. Te Mechelen geboren, 10 Augustus 1840.

Alweder de hoed!

Ecce iterum.... wilde ik reeds uitroepen met den stekeligen doctor Nolet de Brauwere van Steeland, als ik bij het derde woord in mijn latijn bleef steken... want welk woord zal ik neerschrijven om den volzin te volledigen: *pileum, petasum, causia*, ofwel, in het kremerslatijn, *capa, capellum?..* Hoe moet het zijn?

Wezenlijk, ik kan 't niet verkroppen, dat uw geleerde medewerker W... dien armen heer L.M. zoo deerlijk op 't lijf valt, om de bewering: *dat de hoed tot de hoogste oudheid opklimt en er geen kleedingstuk zoo algemeen was en heden nog is.*(1)

Inderdaad, zegt mijn tegenspreker: 'Neem den hoed in zijne allerbreedste beteekenis als hoofddeksel, in welken vorm ook het zich vertoone, dan is er nog onzes dunkens heel wat af te dingen van de voortreffelijke algemeenheid door den schrijver er aan toegekend.'

Ik meende: L.M. zal hierop wel iets antwoorden en het gehekelde opstel verdedigen, ja maar wel, hij blijft zoo stom als een visch. Lieve hemel! ligt de arme man misschien verpletterd onder den rotssteen welke op zijnen hoed viel!

Het is dan eenigszins plicht, dat ik mijnen gildebroeder ter hulpe snel. Helaas, als een ander David slechts gewapend met eenen slinger en eenen kei tegen zoovele lijvige folianten, trek ik al schoorvoetend ten strijde, gedenkende het oude spreekwoord: 'die bij den weg timmert is veel berispens onderworpen'.

> Siet, als iemant boecken schryft,
> De leser lacht, de leser kyft,
> De leser pryst, de leser spot,
> En beyde dickmael sonder slot;
> De leser juycht, de leser geckt,
> En al na dat hy is gebeckt;
> En die het veeltyts minst beseft
> Die is 'et dien het hardste treft...

zingt de goede vader Cats.

Wat er van zij of niet, ik zal pogen de woorden van mijnen vriend goed te maken.

Alvorens echter verder te gaan, zouden wij 't toch eens moeten wezen over de beduidenis van het woord zelve, en dienen te weten wat eigenlijk een *hoed* is.

Weiland, in zijn woordenboek, verklaart: 'Een hoed is een hoofddeksel van mannen en vrouwen, meestal echter van *mannen.*'

Te rechte, vraagt een schrijver in de *Belgische Illustratie* (jaargang 1885, blz. 170): 'Waarom is een hoed meer een hoofddeksel van mannen dan van vrouwen? Overigens eene pruik is ook een *hoofddeksel*, en wie zal beweren dat eene pruik een hoed is?' En ik voeg erbij, wat zou eene *muts* wel mogen zijn?

De Bo zaliger, in zijn alomgeprezen *Idioticon*, legt het woord volgenderwijze uit: 'Eene *muts* wordt gebruikt voor het hoofddeksel van mannen en vrouwen, doch t' onzent geldt het maar voor eene *vrouwenmuts.*'

Houdt deze woordverklaring beter steek dan degene van Weiland over den hoed?

Elders in Nederland geldt het woordeken *muts* ook voor pet of klak en in meer bepaalde beteekenis zal *slaapmuts* en *politiemuts* in West-Vlaanderen, even als bij ons in Brabant, gangbare munt zijn, en zeker niet uitsluitend gelden voor *vrouwenmutsen.*

(1) Zie de *Vlaamsche School*, 1886, blz. 7.

Daar zitten wij leelijk in de klem. Ware ik een taalgeleerde, ik zou de beduidenis van het woord hoed opzoeken in de oud-Germaansche talen en tongvallen, in het Moesogotisch, Angelsaksisch, oud-Moorsch, ja zelfs opklimmen tot het Sanskrit en de andere Ariaansche talen.

Een Engelsch taalkundige, George Aug. Sala, verklaart de etymologie van *Hat* volgender wijze: 'Wat de etymologie betreft van ons Engelsch woord *Hat*, Fransch *Chapeau*, Italiaansch *Capello*, Spaansch *Sombrero*, verschillende schrijvers leiden het verschillend af, doch zeer waarschijnlijk vindt 't zijn oorsprong in het Anglo-Saksisch *hoet (bedekken)*. In het Hoogduitsch is het *Hut*, in het Nederlandsch *Hoed*, in het Zweedsch *Hatt*, al woorden van dezelfde beteekenis. *Hoved* of *Hoo'd* is 't verleden deelwoord van *Heave*, Anglo-Saksisch *Haaf-en.* Dus *Hat* zou de verleden tijd zijn van hetzelfde werkwoord als *Head (rijzen)*, iets dat verheven is *(heaved)*, en zooals het hoofd boven de schouders rijst, zoo rijst insgelijks de hoed boven het hoofd!' En, ziedaar, het woordeken zonneklaar afgeleid, uitgeleid, verklaard en bewezen. Welk schoon ding die schoolvossige taalwetenschap is![1]

Zeggen wij liever maar kortaf, als een onnoozele boer, een hoed is een hoed, men kent hem als men hem ziet.

Zonder te beweren met mijnen stielgenoot in de hooger aangehaalde *Illustratie*, dat Adam de uitvinder zij der hoeden, zal de veronderstelling niet te veel gewaagd zijn, dat van de vroegste tijden af de mensch zijn hoofd beschut heeft tegen de brandende zonnestralen in het Zuiden of tegen het gure winterweer in het Noorden door een hoofddeksel of hoed, in wat vorm of stof het zij.

Waarschijnlijk was de eerste hoed vervaardigd van een dierenhuid. Zulk hoofddeksel noemden de Grieken *Kuné*, de Romeinen *Galerum*, de strijdbare mannen der oude Belgen versierden hunnen schedel somtijds met een wolvenhoofd; nog hedendaags bij Eskimoos en Laplanders is de ruige vachthoed de nationale dracht.

Bij meest al de volkeren der oudheid, waarvan ons gedenkteekenen zijn overgebleven, vindt men den hoed terug. De Egyptenaars hadden de *Calantaca*, de Perzen den mijter of de tiaar. In den Bijbel maakt men gewag van dergelijke hoofddeksels op verscheidene plaatsen (zie *Exod.* CXXXIX en *Daniël* CIII enz.). Japanezen, Chinezen en andere Aziatische volkeren dragen, sedert onheugelijke tijden, groote stroo- of riethoeden, gelijkend aan zonneschermen.

Alexander de Groote, vorst der Macedoniërs, staat op vele gedenkpenningen afgebeeld met eenen hoed op het hoofd. Hermes, bij de Grieken, de boodschapper der Goden, Mercurius, de god der kooplieden bij de Romeinen en Teuth bij de Germanen, werden verbeeld met den gevleugelden hoed,

(1) Ziehier wat Kiliaen zegt in zijn *Etymologicum teutonicoe linguae:* 'HOED: *Pileus, Pileum, Galerus, Capitium, Capitis tegmen*, ab *hoeden* tueri, protegere sicut tegmen, à *tegendo*, Germ. *hut*, Angl. *hatte, hoode, headde.* Hoed, hoedken, krans, kransken, *corona, corolla, sertum.*'

terwijl Freya, de afgodin der Maan bij de Gothen, versierd was door eene hooge muts met muilezels-ooren.

Bij de oude Grieken was de dracht van den hoed schier algemeen. Men verhaalt, dat de wetgever Draco, zijne wetten voorlezende in de volksvergadering, bijna versmacht werd onder de toegeworpene hoeden der verontwaardigde Atheners. Men vindt bij de volkeren, die Griekenland bewoonden, den hoed in menigerlei vorm en stof. Boeren en jagers droegen den vachthoed, terwijl slaven en handwerkers door ronde mutsen of lage wollen hoeden met smalle randen hun hoofd bedekten. Behalve den *Kuné* of lederen hoed, den strijdhelm der krijgslieden in leder of metaal, vindt men bij reizigers, jagers en werklieden den *Petasos*, den vilten hoed met neerhangende of opgeslagen randen. De *Pilos*, de breedgerande vilten hoed, was doorgaans uitsluitend door de rijke burgers der steden gedragen.

Evenals bij de oude Grieken, was de gedaante van den hoed bij de Romeinen zeer verscheiden. Zij hadden niet alleen den *Petasum*, maar nog den breedgeranden *Causia*, den *Galea*, de strijdhelmen der krijgslieden, en den *Pileum*, eene engsluitende kap of muts, door de vrijgemaakte slaven, ook wel door ouderlingen en het volk *(plebs)* gedragen. Moeten wij daarbij nog gewagen van den *Galerum*, den *Cassis* en den Phrygischen hoed, of half verheven muts met slap afhangenden top, het hoofddeksel van visschers en zeelieden bij de Romeinen evenals bij de Grieken, ja, hedendaags nog van de kustbewoners van Sicilië.

Maar hier houdt de geleerde schrijver W.... ons staan: ‘Bij de Grieken en de Romeinen was voorzeker het gebruik van den hoed niet alleen niet algemeen, maar zelfs enkel een voorrecht van het kleiner getal. De slaven gingen er met geschoren en blooten hoofde, en alleen den vrijen of vrijgemaakten was het toegelaten den hoed te dragen.’ En ter staving zijner bewering verwijst hij ons naar de wetenswaardige verhandeling van den Norbertijn Heylen, een gevierden schrijver van het einde der achttiende eeuw. Schrijven wij de aangewezen bladzijde af, niet slechts ter wille van de belangrijkheid des onderwerps, maar ook om een staaltje te geven van de spelling, zinbouw en schrijfwijze van den Brabantschen hoogleeraar:

‘Deéze (de hoed) is van ouds by de Grieken en de Romynen en andere volkeren een teeken des vryheyds geweést, en word tot dezelve bediedenis alsnog gebruykt. Aen de slaeven wird by voortyds gezet op hun hoofd als zy wirden gevryd... Sommige wirden door hunnen bezitter ten dien eynde gebragt voor den magistraet en landvoógd, tot denwelken den meester synen slaeve ronddraegende, zegde: Ik wil dat deézen vry zy! *Hunc hommen liberum esse volo*, - waernaer den landvoógd of rechter aengreép eene lange roede, *vindicta* genaemt, die leggende op het hoofd des slaevs, sprak deéze woorden: Ik zegge deézen vry te weézen gelyk de Roomsche burgers: - *Dico eum liberum esse more Quiritum.* - Dit gedaen zynde gaf hy de roede over aen den schout, den welken daer mede sloeg op het hoofd en rug des slaeven, en den zelven gaf eenen slag op syne kaek, waerna men hem, tot teeken des vryheyds, op synen geschoren bol zette eenen hoed en synen naem en rede der vrymaeking, en men zegde hem: Zy vry en gae waer gy wilt! - *Liber esto atque abito quo voles.* - gae naer de vier hoeken des werelds zoo 't u lust! - *de quatuor viis ubi volueris ambularis liberam habeas postestatem* - of dergelyks.’

En inderdaad, 't is zooals de schrijver zegt, voor zooverre het de Romeinen betreft. De slaven *tot den hoed geroepen*, de vrijgemaakten, *servi ad pileum vocati*, genoten

tusschen de dienstbare mannen uitsluitend het voorrecht dit hoofddeksel te dragen. Overigens de meeste Romeinen gingen blootshoofds en Suetonius merkt het als eene uitzondering aan, dat de Cesar Augustus de gewoonte had eenen hoed te dragen, en elders nog, dat na den dood van Nero het volk van Rome, *plebs*, misschien beter gezegd het grauw, langs de straten liep met den *pileum* op het hoofd, als om zijne vreugde te betoonen uit de slavernij des dwingelands te zijn verlost. *(Tantum gaudium publice proebuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.)* Nochtans reizigers, vrije boeren en werklieden hadden veelal het hoofd gedekt, en de slaven zelfs, vooral landbouwers, waren beveiligd tegen de brandende zonnestralen of het gure weder door den *Cucullus*, een wollen hoofddeksel gelijkende aan eene monnikskap.

Nergens, echter, zie ik in eenige oorkonde dat aan de slaven in oud Griekenland de dracht van den hoed verboden was. Bij de Grieksche volkeren immers werd de buitgemaakte of geboren slaaf zoo onmenschelijk niet behandeld als bij de Romeinen; zij waren door de wet tegen de willekeur der meesters beschermd; vooral bij de Atheners schenen zij om zoo te zeggen tot den familiekring te behooren, en ik lees bij den dichter, dat de opperzwijnenhoeder den zoon zijns meesters, terugkeerende van eene lange reis, met vreugdetranen omhelsde.

Ik ben nieuwsgierig de bewijsreden te kennen, om de bewering te steunen, dat de Grieksche slaaf zijnen geschoren bol niet mocht beveiligen tegen de heete zonnestralen dezer landstreek door den *Pilion (Pileolum)*, een rond hoedje, veeleer een mutsken, hetwelk door de werklieden gedragen werd, zooals men in sommige overgebleven beeldwerken van oud Griekenland kan bespeuren?

Doch waarom nog langer misbruik maken van het geduld van den lezer? Uit al het bovenstaande blijkt genoegzaam, volgens mijne bescheidene meening althans, dat bij geen volk der oudheid de hoed onbekend was; bij de nieuwere volken hoeft het niet bewezen te worden, de gedenkteekenen om het te bevestigen zijn ruimschoots voorhanden. Voorzeker gingen bij oudere en nieuwere volkeren vele lieden blootshoofds, en inderdaad wij zien het dagelijks nog, maar mijn vriend L.M. heeft nooit beweerd dat de hoed van *algemeen gebruik was en heden nog is;* wel: ‘geen kleedingstuk is *zoo* algemeen als de hoed,’ en dat is gansch wat anders. Of zou, bij geval, de lijfrok *(Chitón)* der Grieken, de *toga* der Romeinen, de korte broek der Galliërs *(Bracca)*, de kolder, de mantel of welk ander kleedingstuk den prijs wegdragen?

‘De hoed maakt den man, het is eene edele dracht!’ roept te recht een schrijver uit. Oudere en nieuwe volkeren verkozen hem, bij voorkeur, als het zinnebeeld der vrijheid. ‘Ik neem den hoed slechts van het hoofd, zegt een Vlaamsch kunstenaar, voor God, mijn vorst en de vrouw!’

En zoo moet het zijn, o mijn dierbaar volk; laat u nooit den breedgeranden vrijheidshoed van den schedel rukken, laat u vooral de slavenkap, de Phrygische noch de Jacobynenmuts over de ooren trekken, - het is het merkteeken

niet der vrijheid, maar van losbandigheid, regeeringloosheid en dwingelandij! Blijven wij den edelen hoed der voorvaderen getrouw, den hoed boven den rechtstaanden en klauwenden

MUSEUM VAN BOELAK. MUMMIE VAN RAMSES II.

leeuw van Nederland, den hoed der Patriotten, met het opschrift *Libertas*. Wandelen wij steeds onder zijne milde schaduw, onafhankelijk en onvervaard, het levenspad op, ter bereiking van het voorgestelde doel: de ontslaving van onzen neergedrukten volksstam uit de kluisters der verfransching en der bastaardij.

PILOPHOROS.

Ramses II.

Ramses II of Sesostris, pharao of koning van Egypte op 't einde der XVe en in de eerste helft der XIVe eeuw vóór Jezus-Christus, was de zoon en de opvolger van Seti I. Zijne moeder heette Tiï. Nog zeer jong zijnde, werd hij nevens zijnen vader op den troon geplaatst. Van zijn tiende jaar af voerde hij oorlog in Syrië en ook, volgens de Grieksche geschiedschrijvers, in Arabië. In 't leven van zijnen vader kreeg hij

reeds langzamerhand het bewind in handen en bevocht en versloeg hij de Sardonen en de Tyrrheniërs die over de Middellandsche zee waren gekomen en zich met de Lybiërs vereenigd hadden. In Ethiopië bedwong hij de volksstammen die de boorden van den Boven-Nijl en Abyssinië bewoonden en in opstand waren. Hij was ongeveer dertig jaar oud als Seti I stierf en de kroon hem alleen toekwam. Hij regeerde vervolgens gedurende zeven en zestig jaar en heeft vele gebouwen doen oprichten zooals de twee prachtige onderaardsche tempels van Ibsamboul in Nubië, het Ramesseum van Qournah te Thebe en een groot gedeelte der tempels van Karnak en Luksor. De obelisk welke thans te Parijs op de Place de la Concorde staat, is van Luksor afkomstig. Op die obelisk ziet men het afbeeldsel van Ramses II. Te Memphis, waar een schoon reuzenbeeld dien vorst voorstelt, in Fayoem en te Tanis heeft hij groote werken doen uitvoeren en de stad Ramses, benevens andere, heeft hij insgelijks doen bouwen. Aan die werken moesten de krijgsgevangenen druk arbeiden. Een groot gedeelte zijner regeering bracht hij in oorlog door. Het begin derzelve liep eenigszins rustig voorbij, naderhand ontstonden er gedeeltelijke oproeren in Palestina en kort daarop moest hij tegen de Kheta en andere samenspannende volkeren van Azië te velde trekken. Twee jaar nadat eene overeenkomst met hen gesloten was, begon de oorlog opnieuw en duurde vervolgens veertien jaar. Ramses II zegepraalde over den vijand en de vrede voorgoed hersteld zijnde, werd de oudste dochter van Khetasira, koning der Kheta, weldra Ramses' vrouw. Ten tijde van het laatste vredeverdrag had de pharao reeds zijn vijftigste jaar bereikt en sedert veertig jaar bijna altijd gestreden. Een veroveraar is hij echter niet geweest, hij heeft Egypte met geene enkele provincie vergroot. 't Waren altoos aanvallers die hij te bevechten of oproeren die hij te dempen had. ‘Hij was - zegt Fr. Lenormant - een middelmatig man door de macht bedwelmd, een uitzinnig dwingeland door de eerzucht verslonden en uitermate trotsch, drijvende de ijdelheid zooverre dat hij op de openbare gebouwen, overal waar hij kon, de namen der koningen zijne voorgangers, deed verdwijnen, om ze door den zijnen te vervangen.’[1] Ramses II had negen en vijftig zonen en was vader van honderd zeventig kinderen. Hij is ook de verdrukker, de wreede vervolger der Hebreërs geweest. Hij poogde ze te verpletteren onder het zware werk dat hij hun oplegde, en gebood, hunne kinderen van 't mannelijk geslacht te dooden. Niet alleen Hebreërs, maar ook anderen werden door hem afgebeuld en door den dwangarbeid ter dood gebracht. Bijna jaarlijks ging men op de negers van Soedan op jacht en werden er duizenden dier ongelukkigen gevangen. De toestand der landbouwers was ook tijdens zijn bestuur zeer beklagenswaardig. Deze pharao heeft bij de honderd jaar geleefd, en zijne mummie, die in het museum te Boelak bewaard werd, is in 't begin van Juni 1886, ten bijzijn van den Khedive, ontrold geworden. Bovenstaande gravuren verbeelden, de eene die

(1) *Histoire ancienne de l'Orient, par François Lenormant*, 1882, in-4°, deel II, blz. 267. Aan dit verdienstelijk werk zijn meest al de bovenstaande bijzonderheden ontleend.

geheele mummie, de andere het hoofd des vorsten op zij gezien. In een opstel van den geleerden heer dr. L. Delgeur, dat in eene der laatste afleveringen van het Bulletijn der Belgische Academie van Oudheidkunde verschenen is, vindt

MUSEUM VAN BOELAK. HET GELAAT VAN RAMSES II OP ZIJDE.

men belangrijke mededeelingen betrekkelijk die ontrolling en nopens de jongste ontdekkingen in Egypte, in 1886 gedaan.

X.

Boekbeoordeelingen.

Betzy, of Antwerpen in 1830, door Vera Diximus.

Zou het waar zijn wat een onzer collegas onlangs beweerde, dat de geschiedkundige roman in onze letterkunde geheel wegsterft? Laat ons eens nagaan hoeveel er, gedurende de laatste halve eeuw, dat is sedert de wedergeboorte onzer literatuur, op dit gebied door onze schrijvers werd voortgebracht; dit is wel de beste maatstaf om met den wezenlijken toestand der zaak bekend te worden en te weten hoe rijk of hoe arm wij zijn. Hendrik Conscience leverde ons: *In 't Wonderjaar, de Leeuw van Vlaanderen, Jacob van Artevelde, de Boerenkrijg, Hlodwig en Clothildis, Batavia* en *de Kerels van Vlaanderen;* Jan de Laet: *het Huis van Wesenbeke;* Jos. Ronsse: *Kapitein Blommaert, Pedro en Blondina* en *Arnold van Schoorisse;* H. Van Boekel: *Arnold van Rummen;* J. de Saint-Genois: *Anna;* P. Ecrevisse: *de Verwoesting van Maastricht;* L. Gerrits: *de Zoon des Volks* en *de Oude Belgen;* F. De Potter: *Walter de Gek* en *Robert van Valois te Gent.* - Is dit alles? - Wij meenen ja. In allen gevalle zal er niet veel in onze opgave vergeten zijn, tenzij wellicht hier of daar een enkel novelletje en eenige platte navolgingen van Erckmann-Chatrian.

Ons lijstje is dus tamelijk mager en, wij moeten het bekennen, wij zijn eerder arm dan rijk te noemen, te meer dewijl al de door ons opgesomde werken, stellig niet als *primo cartello* kunnen worden beschouwd. Dat er niet meer geleverd is, schijnt ons echter zonderling toe, want vooral de romantische verhalen uit den heldhaftigen worstelstrijd tegen Spanje, vonden bijval genoeg, al bleken de schrijvers eene slechts zeer oppervlakkige kennis te bezitten van het tijdvak dat zij behandelden, en al waren het maar tooneelgeuzen, die zij te bewonderen gaven.

In de laatste jaren is er hoegenaamd niets meer van eenige beteekenis, in het romantisch-geschiedkundige vak, verschenen. De twee boekdeelen, *de Franschen in Vlaanderen*, door *het Davidsfonds* uitgegeven, kunnen toch op die benaming geene aanspraak maken, of schoon er in dit veelberoerde tijdstip zeker stof genoeg voorhanden ligt. Maar dit werk is eene ellendige misgeboorte. En dit is insgelijks het geval met *de Scheerslijper*, nog twee deelen van dezelfde verzameling. Rechtuit gesproken, *het Davidsfonds* heeft ongelijk, dergelijke broddelwerken aan zijne talrijke leden in handen te stoppen.

En toch is de geschiedkundige roman niet dood; wij zijn gelukkig het te kunnen melden. Het bewijs ervan ligt daar voor ons op onze schrijftafel. Het is een nieuw boekje, getiteld: *Betzy, of Antwerpen in 1830*, waarvan de schrijver zich onder den leennaam van Vera Diximus verbergt, hetgeen in 't Neerduitsch ‘Waarheidzegger’ beteekent. Wie hij ook zijn moge, wij roepen hem een welgemeend *bravo!* toe. Hij heeft eene stoute, en, wat oneindig meer zegt, eene gelukkige greep in de geschiedenis gedaan. Zijn werkje is boeiend en aangenaam geschreven; de aaneenschakeling laat weinig of niets te wenschen over en de feiten zijn klaar en duidelijk voorgesteld. In eene vrijmoedige en vranke taal geeselt hij de aanstokers en aanleiders van die heillooze revolutie van 't jaar dertig, waarbij de zonen van een zelfde vaderland, elkaar in koelen bloede bevochten en om hals brachten, en het schoone Nederland roekeloos aan flarden scheurden. Volkomen zijn wij het met den schrijver eens, als hij in zijne voorrede zegt: ‘Wij, Vlamingen, waren de overwonnenen tijdens de Belgische omwenteling. Deze werd veelal door het toeval en door vreemde tusschenkomst begunstigd, maar stellig *tegen ons*, tegen onzen volksaard en onze dierbaarste belangen voltrokken.’

Welke waren de oorzaken, de drijfveeren van die gewelddadige losscheuring? Wie moet er de schuld van dragen? Het is eene stellige, eene onloochenbare zaak: er waren hier

vreemde en ook eigene gelukzoekers in overvloed, gereed om van eene staatsverandering partij te trekken en in troebel water te visschen. Maar toch ligt de schuld niet geheel en gansch aan Zuid-Nederland alleen; ook aan gene zijde van den Moerdijk had men geenen zin in de vereeniging met de Belgen. Er was daar een kleingeestig koopmansbelang in het spel, en, reeds hij eene vroegere beraadslaging over het grondbegin eener bestuurlijke scheiding, hadden de afgevaardigden van Amsterdam en Rotterdam er zich voor verklaard, terwijl die van Antwerpen, Gent, enz. enz. er tegen stemden...

Evenwel hadde koning Willem de afbreuk gewis nog kunnen verhoeden en de reeds gapende klove weer samenvoegen, met te geschikter tijde eenige noodige hervormingen toe te staan en in Zuid-Nederland slechts Belgen als ambtenaars aan te stellen.... Maar wij willen ons in geene staatkundige bespiegeling gaan verdiepen, omdat.... Ja, omdat de bestuurder van dit tijdschrift er ons beleefdelijk om verzoekt.

Wij keeren dus op ons onderwerp, namelijk de beoordeeling van het ons toegezonden boekdeeltje, terug. De personages zijn doorgaans goed getypeerd, vooral die van hopman Beugen en van zijne dochter, van den pastoor van St.-Andrieskerk, van ridder Aduward, van dokter de Chaffoy en van den veertienjarigen Parijschen straatjongen, die daar ginds zijne moeder ontliep, om ons mede te komen helpen vrij vechten. Menig tooneel zouden wij kunnen aanwijzen, dat inderdaad treffend is afgemaald, en wij achten den ongekenden schrijver in staat, een geschiedkundigen roman van grooteren omvang te ondernemen, verzekerd dat hij in die taak slagen zal. Jammer dat hij zijne taal niet machtig is; eenige woorden zijn verkeerdelijk aangewend; de bouw veler volzinnen is merkelijk te verbeteren en de ettelijke spel- en drukfeilen doen veronderstellen, dat zijn werkje eenigszins in overhaasting is afgedrukt. Doch dit zijn allen kleine gebreken, welke de schrijver, mits eenige studie, in het vervolg gemakkelijk zal vermijden. Ook schijnt hij met de plaatselijke benamingen van Antwerpen niet goed bekend te wezen. Alzoo verwart hij de Schaldis- of Scheldepoort met de Rijnpoort, welke destijds nog niet bestond; de Roodepoort noemt hij de Dampoort, enz. Hadde hij zich tot eenen der Antwerpsche letterkundigen gewend, niemand zou hem de noodige inlichtingen hebben geweigerd, en alsdan zouden die overigens lichte dwalingen niet hebben plaats gehad.

Dit alles belet niet, dat *Betzy, of Antwerpen in 1830*, een zeer verdienstelijk boek is, en dat wij het met genoegen, bij iedereen warm aanbevelen. Ook zien wij met belangstelling de verschijning van het nieuwe werk: *De Verholene stokerij, of Brussel in 1830*, van denzelfden schrijver, te gemoet.

J. STAES.

Zomerbloemen.
Nieuwe gedichten van Theodoor Sevens. Kortrijk, 1886.

Wij hebben dichters met den hoop en rijmelaars nog meer. Het dicht en rijmt, hier bij ons, schier al wat beenen heeft, of ten minste eene pen kan vasthouden. Ja, dichters, liever straat- en kamerpoëten - of hoe wil ik ze noemen? - schieten op als kampernoeliën in den rottenden bodem van een dennenwoud, en verdwijnen van 't literarisch veld vóór de rozen uitgebloeid zijn.

Zouden wij geen langeren levensduur mogen voorspellen aan de *Zomerbloemen* van Th. Sevens, een vlijtig, geoefend, gemoedelijk zanger?

In den toren hangt een klokje,
Dat heel lieve liedjes kan;
Hoor eens, hoe die liedjes klinken,
Kleine man!

Gewis, het klokje kan vele levenslustige, vroolijke liedjes, en zijn eenvoudig, opwekkend, zangerig geklep klinkt mij veel aangenamer in de ooren dan al dit hoogdravend, bombastisch, oorverdoovend gelui van onze prijspoëten. Vooral is ons volk verzadigd van sentimenteel gezanik, van al die ‘Ach's en Wee's!’ of om met Génestet te spreken, van al dat *zieklijk schoon.*

Een rouwlied zelfs mag bij een christen- en geloovig volk niet klinken als een bange wanhoopskreet; door de tranen heen glinstert ons nog de verlossing en het hemelsche vaderland tegen. Hoe troostend, hoe zielverheffend luidt het grafschrift des dichters:

En als men mij begraven zal,
Bij orgeltoon en klokgeschal,
Het zij, met kruis en bee,
In Vlaanderens geliefden grond,
Waar duizend bloempjes, lief en bont,
Versieren veld en wee!

En knielt daar soms een vriend ter neer,
Die eigen taal en zeden meer
Dan vreemde tonen acht;
En bidt hij dan met hart en mond,
Zoo slaap ik tot den jongsten stond
Tevreden, stil en zacht.

Maar waarin onze dichter boven allen uitmunt, is de beschrijving van het huiselijk leven. Luistert:

De vrouw moest nog een kleedje lappen
En zei: ‘Ik kan haast niet meer zien;
Ik heb den heelen dag geslaafd,
En seffens slaat het weder tien.

‘De buurvrouw heeft een ander leven
Dan ik, met al die kleine maats!
Al spelende doet zij haar werk....
Och, ware ik eens in heure plaats!’

- ‘In heure plaats!’ weerlei de vader,
‘Wat of gij nu toch al verzint?
Ik wed, dat gij dan niet tevreên
Zoudt zijn: de buurvrouw heeft geen kind!’

De moeder kreeg een blos, en wendde
Het hoofd, doch sprak geen enkel woord;
Dan stak ze een nieuwen draad door 't oog
Der naald en - naaide vlijtig voort.

Is dat niet lief, eenvoudig, eenstemmig met het gemoed van onze Vlaamsche burgerij? Gedacht, vorm en uitdrukking, alles houdt hier gelijken tred.

Even opwekkend, zielverheffend, zedeleerend, zangerig zijn de kinderdeuntjes van onzen dichter. Schrijven wij nog een enkel rijmken af, want het boekje spreekt zijn eigen lof, veel beter dan wij het zouden kunnen doen:

Daar stond een aardig nestje
In onzen appelaar;
Het was gebouwd van boommos,
Van pluimen, wol en haar.

En als de zonne gloorde
Met zachten, milden glans,
Dan piepten soms de jongskens:
Hoe heerlijk is het thans!

Maar was de lucht betrokken,
Of zond de wind een vlaag,
Zoo klaagden zij gedurig:
Wat leelijk weer vandaag!

Nu viel een malsche regen;
En heel den langen dag,
Zelfs toen het weder klaarde
Weerklonk een droef geklag.

Ten laatste zegden de oudjes:
‘Wat baat het u toch al,
Dat gij zoo bitter jammert
Bij ieder ongeval?

‘Wie was volmaakt gelukkig?
Wie heeft nog nooit geschrikt?
Wie wandelt steeds op rozen?...
Wij wikken, maar God schikt!’

Voorwaar een heerlijk kleinood, een edelsteen van zuiver en helder water, zonder vlek of steek. Deze kinderdeuntjes waaien u verfrisschend toe als een zoele lentewind; - en zulke lieve, keurige gedichtjes treft men bij tientallen aan. Deze poëzij doet mij het harte goed en menigmaal onder het lezen herdacht ik de verzen van den Hollandschen dichter:

Hoe min ik dat fier en dat vroolijk gelaat,
Dat oog dat de reinheid der ziele verraadt!...

De bundel is aangevuld met gelegenheidsdichten, en, waarom zou ik 't verblauwen? zij bevallen mij minder dan het overige. Sommige dezer gedichten werden bekroond, maar wat geeft dat? - Prijs- en gelegenheidsverzen zijn door den band enkel dwaallichtjes: zij flikkeren eens op en dooven uit bij het geschemer des dageraads. Zulke gewrochten wellen niet op uit het volle gemoed des dichters; het zijn enkel kunstgrepen, somtijds knoei- en broddelwerk. Men hange het gulden eeremetaal boven den zetel des overwinnaars, maar het gedicht zelve late men maar in den vergetelpoel wegzinken.

Th. Sevens blijve veeleer bij zijne gemoedelijke en eenvoudige kindergedichtjes; hij bezinge het huiselijk wel en wee van ons volk en dan zal hij nog menige parel hechten aan de kroon van onze Vlaamsche letterkunde.

Antwerpen.
L. VAN RUCKELINGEN.

Kroniek.

Antwerpen. De heer Joz. Janssens, van St.-Nicolaas, is gelast met de uitvoering van twee groote muurschilderingen in de kruisbeek der St.-Jozefskerk.

- Van den heer E. Geudens, ambtenaar bij de bestiering der godshuizen, is een geschiedkundig overzicht verschenen van de kunstwerken, die het museum van voornoemden liefdadigen bestuurdienst uitmaken, onder den titel: *Musée des hospices civils d'Anvers. Notice historique.* Het opstel beslaat 9 bladzijden druks. De volledige lijst der bedoelde kunstwerken werd opgenomen in onzen jaargang 1884, blz. 20 en volgende.

- Bij koninklijk besluit van 25 Januari is de heer Jozef Van Luppen benoemd tot leeraar der lagere klasse van landschapschildering in de middelbare afdeeling van de academie voor schoone kunsten (zie blz. 10).

Mechelen. De uitstekende beiaardspeler Adolf Denyn is na 40 jaren goeden dienst op pensioen gesteld. Zijn zoon Jozef is den 2^{n} Januari feestelijk in zijne plaats getreden, als stedelijk beiaardspeler.

- Het in ons overzicht der Antwerpsche wereldtentoonstelling vermelde glasraam van Leopold Pluys, den *Slag van Sevilla* voorstellende (zie onzen jaargang 1885, blz. 124), en waarvoor den vervaardiger een zilveren eeremetaal is toegewezen, werd door het gemeentebestuur van Mechelen, hetwelk te dien einde een rijkshulpgeld bekwam, voor het stedelijk museum aangekocht, waarin het thans is bijgezet.

Brussel. Bij koninklijk besluit van 31 December 1886 is de 5-jarige prijs (5000 fr.) voor geneeskundige wetenschap over 1881-1885 toegewezen aan dr. G. Rommelaere, van Brussel, voor zijn werk betreffende de meting der lichaamsvoeding, getiteld *Mensuration de la nutrition organique.*

- Door L. de Syvris wordt uit Parijs aan het te Brussel verschijnend tijdschrift *Fédération artistique* gemeld, dat een kunstkooper te Parijs een *Samson en Dalila* van A. Van Dyck heeft ontdekt, blijkens het op het stuk voorkomend jaartal, in 1654 geschilderd. En Van Dyck stierf in 1641.

- Te Port-Adelaïde, in Zuid-Australië, gaat eene tentoonstelling van schoone kunsten worden geopend, waarvoor de medewerking der Belgische kunstenaars wordt ingeroepen, door den Belgischen commissaris-generaal den heer Alfred Geelhand. Zij, die stukken willen inzenden, kunnen zich laten opschrijven tot 11 Februari, Zijstraat (rue Latérale) n^{r} 1, te Brussel. De Belgische commissie der tentoonstelling bestaat uit de heeren: E. Slingeneyer, voorzitter; F. Lamorinière, A. Markelbach, Th. Vinçotte, E. Wauters, leden; P. Van Brée, secretaris.

- In herinnering gebracht dat de koningsprijs van 25,000 fr. in 1888 zal worden toegewezen aan het beste werk over het onderwijs der beeldende kunsten in België oh over het middel om de kunst in België te ontwikkelen en te bevorderen. Alleen Belgen mogen mededingen. De werken vóór 1 Januari 1888 in te zenden aan het ministerie van landbouw, nijverheid en openbare werken.

- De koningsprijs van 25,000 fr. over 1890 is uitgeloofd voor een bekronenswaardig werk, waarin de tegenwoordige toestand van den Belgischen landbouw huishoudkundig en van nijverheids- en handelszijde wordt uiteengezet en de middelen worden aangewezen om hem te verbeteren en zoo winstgevend mogelijk te maken, met inachtneming van de plaatselijke omstandigheden. Het programma der prijsvraag is verkrijgbaar aan het ministerie van binnenlandsche zaken.

Leuven. Dankbare studenten en oud-studenten hebben den hoogleeraar J. Van Biervliet zijn welgelijkend gesteendrukt portret vereerd, uitgevoerd door F. Van Loo.

Gent. De *Dietsche Warande* zal voortaan te Gent verschijnen, in plaats van te Amsterdam, onder hoofdredactie van dr. P.M. Alberdingk Thijm, hoogleeraar te Leuven.

- De kunstschilder Joz. Janssens, van St.-Nicolaas, voltooide dezer dagen het portret van den bisschop van Gent.

Kortrijk. Bij den uitgever Eug. Beyaert staat te verschijnen: *Jan Palfyns leven, werken en verdiensten*, door T. Sevens. Prijs: 1 fr. Wordt verkocht ten bate van het gedenkteeken. (Zie onzen jaargang 1886, blz. 195.)

Brugge. Het museum der Maatschappij van Oudheidkunde deed in den laatsten tijd weer eenige goede aanwinsten, zooals: 1. eene eigenaardige reiskoets uit den beginne dezer eeuw; 2. eene volledige schouw uit de XVe eeuw; 3. een groot gedeelte van een steenen schoorsteenmantel uit de XVe eeuw, versierd met beschilderde beeldhouwwerken, voorstellende Maria-boodschap, koning David biddende, den H. Jacobus in overpeinzing, een engel die een orgel bespeelt, een die de trompet blaast enz. (geschonken door mej. M.L. de Hooghe de la Gaugerie); 4. gebeeldhouwde deur en paneelen van gestoelten uit de XVe eeuw; 5. een

scherprechterszwaard uit de XVe eeuw, voortkomstig van de oude heerlijkheid Ingelmunster; 6. veel oud ijzer-, glas- en pottewerk, enz.

Buitenland.

's-Gravenhage. Volgens het *Vaderland*, heeft de heer A.J. Servaas Van Rooijen de lijst ontdekt der boekwerken, die de wijsgeer Spinoza bij zijn overlijden naliet.

Rotterdam. 12 Januari werd op den Rotterdamschen schouwburg eene luisterrijke feestvoorstelling gegeven, ter gelegenheid van het 25-jarig kunstjubileum van de groote tooneelspeelster mej. Catharina Beersmans. Het publiek heeft de voortreffelijke kunstenares overstelpt met bewijzen van waardeering en toegenegenheid. Tevens werden haar een groot getal geschenken aangeboden. Eenige daarvan waren uit Brussel en Antwerpen toegezonden. De leden van het tooneelgezelschap, waartoe zij behoort, schonken haar een geheel zilveren krans, op welks bladeren de namen zijn gegraveerd van de volgende stukken, waarin mej. Beersmans de hoofdrol heeft vervuld: *Medea*, *Zwarte Griet*, *Fernande*, *Tilli*, *Martelares*, *Marie Stuart*, *Deborah*, *Fedora*, *Macbeth*, *Familie Fourchambault*, *Alphonse.* De heeren Le Gras, Van Zuylen en Rosier Faassen hielden redevoeringen. ‘Met eene door aandoening nauw hoorbare stem (zoo schrijft de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*), meer door gebaren dan door woorden, dankte mev. Beersmans voor het gesprokene en bracht zij haren wedergroet aan het publiek, dat niet moede werd haar terug te roepen. Onder bloemen en kransen als begraven, stond zij ten laatste in het midden van den kring der artisten, gehuldigd als eene vorstin, welke overeenkomst nog sprekender werd toen de muziek, het fanfaresblazen misschien moede, de volksliederen begon aan te heffen en het publiek die staande aanhoorde.’

Middelburg. Van 7 tot 25 April zal de maatschappij *Uit het volk* in deze stad eene tentoonstelling houden voor stukken van door haar uitgenoodigde kunstenaars, tusschen 20 en 26 Maart te zenden aan den heer secretaris J.J.H. Doorenbos. De kosten van verzending komen geheel voor rekening van de maatschappij, die daarvoor, als het kunststuk wordt verkocht, 5% van de koopsom afhoudt ten haren bate.

Parijs. Volgens dagbladen vermelden, heeft de Fransche academie eenen prijs van 1000 fr. toegewezen aan een genaamden Barbier, die, sedert jaren in een zothuis opgesloten, in zijne heldere oogenblikken de moeielijkste rekenkundige vraagstukken oplost.

Keulen. De *Kölnische Volkszeitung* geeft de volgende beschrijving van de muurschilderingen, in de St.-Laurentiuskerk, te Steel aan de Roer, uitgevoerd door den kunstschilder Joz. Janssens, van St.-Nicolaas, thans te Antwerpen gevestigd: ‘Zes groote samenstellingen zijn op de noord- en zuidpaneelen, onder de groote ramen en ook boven de ingangen der kapellen en zijbeuken, aangebracht; zij stellen ons den H. Laurentius voor, 1. diaken gewijd, 2. de schatten der kerk aan den arme uitdeelende, 3. den H. Sixtus naar den dood gaande ontmoetende, 4. aan den prefect van Rome de armen als de schatten der kerk noemende, 5. den marteldood stervende,

6. in de catacomben gedragen door zijnen leerling Hippolytus. Deze afbeeldingen mogen bronnen van stichting en van verhevene ingevingen worden genoemd. De zinnebeelden, die de tafereelen omringen, vertoonen de kuischheid en de gehoorzaamheid, de voorzichtigheid en de liefde, de matigheid en de ootmoedigheid, de gerechtigheid en de sterkte, het geloof en de hoop, den vrede en de volharding; verder zijn afgemaald de heiligen Sixtus en Hippolytus, de meester en de volgeling van den H. Laurentius. Tot leiddraad van deze samenstellingen dienden de heerlijke tafereelen van Fra Angelico; als dusdanig treden zij eenigszins buiten den bouwtrant der kerk, wien de grove oud-Duitsche Gothische schildering meer nabijkomt dan de Italiaansche uit den tijd der eerste kunstherbloeiing. Deze afwijking mag evenwel den kunstenaar niet ten kwade worden geduid, want het was niet eene van ouds bestaande, maar eene in den ouden trant nieuw gebouwde kerk, die hij te beschilderen had. Wij zijn hem integendeel dank verschuldigd omdat hij zijne beelden zoo goed geteekend en kunstvol behandeld heeft, zoowel in hunne houding als in hunne uitdrukking. In de zinnebeeldige figuren, die zich ongemeen levendig voordoen, bereikte de heer Janssens een hoogen graad van schoonheid.'

Triest. E. Carpentiers schilderij *Mev. Roland te St.-Pelagie* (zie 1886, blz. 144), is voor het museum van Triest aangekocht.

Londen. Sir Coutts Lindsay heeft in Grosvenors galerij eene Van-Dyck-tentoonstelling tot stand gebracht, waartoe H.M. de koningin, benevens vele andere voorname Engelsche liefhebbers, schilderijen van den grooten Vlaamschen meester in bruikleen hebben afgestaan. Alles te zamen, zijn 166 stukken van Van Dyck tentoongesteld, waaronder de vermaarde schilderij die de *Kinderen van Karel I* voorstelt.

Nieuw-York. Zooals is bekend (wij maakten er meer dan eens melding van, het laatst in onzen jaargang 1885, bladzijde 156), bestaat in de Vereenigde-Staten van Amerika een inkomend recht van 30% van hunne waarde, op kunstgewrochten, die er van buitenslands worden aangevoerd. Een Amerikaansch verzamelaar, Hendrik G. Marquand, had te Londen een P.P. Rubens, een A. Van Dyck, een Lucas Van Leyden en een Masaccio gekocht, en met het oogmerk om ontslagen te worden van het inkomend recht van 30%, schreef hij aan den secretaris van staat in Amerika, ten einde hem voor te houden, dat de bedoelde schilderijen waren gemaakt door schilders, die al lang dood zijn, zoodat zij de nieuwere Amerikaansche kunst geene mededinging konden aandoen, en daarenboven in Amerika tot voorbeelden konden dienen aan de jonge schilders, wien alzoo de kosten en moeiten van buitenlandsche studiereizen zouden worden gespaard; de heer Marquand verzocht, ten besluite, om de schilderijen van voornoemde oude meesters te mogen invoeren onder de benaming, niet van kunstwerken, maar van oudheden, welke laatste in Amerika tolvrij zijn. Aan dit spitsvondig verzoek is een gunstig onthaal te beurt gevallen. Uit het antwoord, aan den heer Marquand gedaan, blijkt, dat het Amerikaansch tolbestuur in den vervolge alle schilderijen, die van vóór 1700 dagteekenen, als oudheden beschouwen en dus vrij van rechten over de grenzen toelaten zal.

Karel Van Mander de oude, 1548 + 1606.

De verdienstelijke schilder en schrijver, wiens naam aan het hoofd van dit opstel wordt gelezen en wiens afbeeldsel hier voorkomt, is een beroemde zoon van Vlaanderen. Hij werd in 1548 geboren in de West-Vlaamsche gemeente Meulebeke en was een zoon van goeden huize. Zijne ongemeene

HOUTSNEDE VAN K. KOBROW, leerling der houtgraveerschool van de Antwerpsche academie.

en vroegtijdige neiging, gevoegd bij een buitengewonen aanleg voor de beeldende kunsten, noopten zijne ouders om hem toe te laten zich daaraan te wijden. Als zijne eerste meesters worden Lucas De Heere, te Gent, en Peter Vlerick, te Kortrijk, genoemd. In 1573 naar Italië vertrokken, moet hij zich in dat land, gedurende een viertal jaren, namelijk tot in 1577, hebben opgehouden. In een opstel over hem, vinden wij vermeld, dat hij te Rome 'naar de antieken teekende en in de paleizen van kardinalen landschappen in fresco schilderde.' Er wordt bijgevoegd: 'Hij (Van Mander) nam al te zeer de toen heerschende gemanierdheid aan, vooral op voorgang van Spranger, die als hofschilder bij Pius V in hooge eere stond.' Van uit Italië begaf Van Mander zich naar Bazel, in welke Zwitsersche stad hij een vrij ruimen tijd woonde en werkte. J. Immerzeel, in zijn bekend werk, vermeldt eene *Vluchting van Jacob* als te Bazel door Van Mander geschilderd. Daarna vestigde hij zich te Weenen, waar hij veel met Spranger moet hebben geschilderd. Bij Immerzeel vinden wij geboekstaafd, dat de jonge Van Mander, van zijne buitenlandsche kunstreis en derhalve van uit Weenen in zijn ouderlijk huis teruggekeerd, daar, onder andere schilderijen, de twee volgende tafereelen maakte: een *Paradijs met onze stamouders en allerlei dieren* en een *Ondergang der eerste wereld.*

De volgende regelen, ontleend aan J. Immerzeels *Levens en werken der Hollandsche en Vlaamsche kunstschilders*, *beeldhouwers*, *graveurs en bouwmeesters enz.*, geven een beknopt doch aanschouwelijk overzicht van Karel Van Manders verderen levensloop:

‘De staatsberoeringen van dien tijd, gepaard gaande met roof, plundering en andere gruwelen, waaraan inzonderheid de dorpen blootgest e l d w a r e n , b e r o k k e n d e n ontzettende verliezen en rampen aan zijne familie, en bragten hem op het punt van zijne heldhaftige poging om, zoo mogelijk, nog eenige eigendommen zijner o u d e r s n a a r Kortrijk te vervoeren, met den dood te boeten, daar het krijgsvolk hem naakt uitgeschud en het opzet had hem door den strop het leven t e b e n e m e n . Door een half mirakel o n t kwam hij dezen nood, daar een Italiaansche ruiter, die hem herkende, voor hem in de bres sprong en hem redde. Later, in 1582, zich met vrouw en kind naar Brugge begevende, werd hij andermaal beroofd en uitgeschud. Ook te dier plaatse niet veilig en bevreesd zijnde voor de aldaar heerschende pest, nam hij in 1583 de wijk naar Haarlem, waar het zijn penseel aan geen aanmoediging ontbrak. Met Goltzius en Cornelis van Haarlem richtte hij aldaar eene academie op, om naar het leven te schilderen. Hij vervaardigde te Haarlem eene menigte schilderstukken en teekeningen, meest van historieëlen aard, doch ook landschappen, boerenkermissen en andere lustige voorstellingen. Twintig jaren lang hield hij zich te Haarlem op en zette in 1604 zich te Amsterdam neder, alwaar hij twee jaren later, den 2 September 1606, overleden is. Hij werd met een lauwerkrans om het hoofd in de kist gelegd, met groote staatsie in de oude kerk begraven en zijne nage-

dachtenis levendig gehouden door een bundeltje lijkgedichten, onder den titel van: *Epitaphien ofte Grafschriften*, in 1609 te Leiden gedrukt.'

Van Mander heeft zich niet alleen verdienstelijk gemaakt voor de schilderkunst, maar ook en in niet mindere mate, voor de kunstgeschiedenis en de letterkunde. Zijne in 1604 verschenen *Levens der oude Italiaansche*, *Nederlandsche en Hoogduitsche schilders* vormen een wezenlijk standaardwerk voor de kunstgeschiedenis in Italië, Nederland en Duitschland. Het heeft gedurende twee eeuwen tot vraagbaak en wegwijzer gediend aan schier alle schrijvers, die hebben gehandeld over de kunst en hare beoefenaars van voor 1600 in de drie voornoemde landen en behoudt nog steeds eene onmiskenbare, niet gering te schatten waarde. Ook de eigenlijke fraaie letteren werden door Van Mander beoefend en dit wel in zulke ruime mate, dat Immerzeel het vermoeden uitspreekt, dat hij misschien het 'in de (schilder)kunst verder (zou) gebracht hebben, indien hij ook niet veel tijd te koste gelegd had aan het schrijven van gedichten en tooneelstukken, die toen veel vermaardheid hadden.'(1) Onder andere schreef hij een lijvig boekdeel over Ovidius' *Herschepping*, hetwelk meer dan eene uitgaaf beleefde. Wij zagen een exemplaar van eene uitgaaf, bezorgd te Amsterdam in 1662, dus 56 jaren na des schrijvers dood. Zij voert den volgenden titel: *Uyt-leggingh Over de Metamorphosis of Herschepping Van P. Ovidius Naso. Door K. ver Mander. Op nieuws verbetert.* 't Is een boek van 656 bladzijden. Kenmerkend voor den schrijver is de verklaring die hij van zijnen arbeid geeft in de *Voor-reden*, welke, bij afwijking van de spelling, op het titelblad en de titelplaat gevolgd, onderteekend is *C. van Mander.* Wij lasschen uit de genoemde voorrede, hier de volgende regelen in:

'Ik heb, naer dien dit boek (Ovidius' *Herschepping*) bij ons so gemeen was, en des Schilders Bybel, om dat' er veel geschiedenissen uit wierden gheschildert, wierdt genoemt, dikwils gewenscht om hier op een verklaringh te sien, op dat de verborgentheden voor den dagh mochten komen: maer niemant heeft desen arbeyt begonnen; soo dat ik na 't seggen van den Vlaemsche Casteleyn bevond, dat de geleerde hun tyt in hooger dingen sochten te besteden; derhalve heb ik alle gereetschap by der hant genomen, om dit werc na myn vermoghen te volbrengen: en hier in heb ik dese voorsichtigheit ghebruyckt, dat ic, hoewel ic sulcx in andere spraken somtyts vond, dese Fabulen tot geen geestelicken sin, of op Christus heb getrocken: want dese dingen hebben geen over een-komst. De Poët heeft geen kennis van Christum gehad...'

Groote belangstelling en ruime ondersteuning verdient het plan te ontmoeten, hetwelk door de uitgevers S. Leliaert, A. Siffer & c^{o}, te Gent, en H. Claes, te Antwerpen, is opgevat, om Van Manders *Volledige dicht- en prozawerken* in een nieuwen druk te laten verschijnen. Wij vestigen met onverdeelde ingenomenheid de aandacht op deze uitgaaf, waarmede inderdaad, zooals in het prospectus wordt gezegd, dienst zal worden bewezen aan de taal- en letterkunde. De gezamenlijke werken zullen twee boekdeelen, elk van 500 bladzijden, vullen en voor 14 fr. verkrijgbaar zijn. Bij genoegzame ondersteuning, zal de tekst met een aantal platen worden versierd. Voorts heeft Leopold Plettinck op zich genomen, om voor deze uitgaaf eene inleiding te schrijven, waarin Van Manders leven en streven zal worden geschetst en zijne werken beoordeeld zullen worden. Wij hopen zeer, dat het den heere Plettinck

(1) J. Immerzeel, in zijn aangewezen werk, deel II, blz. 197.

moge gelukken, om Van Manders geheelen levensloop met de meest mogelijke bijzonderheden te doen kennen. Hij zou daarmede eene hoogst belangrijke bijdrage voor de kunstgeschiedenis leveren. Ondertusschen sporen wij alvast tot inteekening aan op de *Volledige dicht- en prozawerken*, waarvan de heeren S. Leliaert, A. Siffer & c^{o} en H. Claes de uitgaaf staan te ondernemen en waarvan mag worden verwacht, dat zij goed zal verzorgd zijn.[(1)]

Het huis Salm-Salm te Antwerpen.

Sic transit gloria mundi.

Wie te Antwerpen woont of er van elders komt en belang stelt in oude geschiedenis, die verwaarlooze niet, zijne schreden te richten naar de Sint-Andriesstraat, om er een laatsten blik te werpen op een oud gebouw, dat in den loop van zijn bestaan het toppunt der wereldsche grootheid en ook de uiterste grens der menschelijke ellende heeft gekend: aanvankelijk en oorspronkelijk eene heerenwoning, diende het in den laatsten tijd tot gevangenis en gasthuis. Wij bedoelen het huis Salm-Salm, tot welks afbraak door het gemeentebestuur van Antwerpen is besloten. Aan belanghebbenden, die onze hierboven geschreven aanbeveling mochten willen opvolgen, zij medegedeeld, dat er ook gelegenheid is, om het eeuwenheugend gebouw van binnen te bezichtigen. Daartoe behoeft men zich slechts, met een beleefd verzoek, bij den huisbewaarder aan te melden.

In zijn belangrijk werk *Historique des rues et places publiques de la ville d'Anvers*, 1873, blz. 440, geeft de heer A. Thys een omstandig overzicht der geschiedenis van den huize Salm-Salm, waaraan de volgende beknopte aanhalingen grootendeels zijn ontleend.

Het huis, nu bekend onder den naam Salm-Salm, werd in 1578 gebouwd, op gronden die deel gevormd hadden van het Augustijnenklooster, door Jan van Hoboken, griffier der stad Antwerpen. Het grootste gedeelte van den grond, waarop het huis werd gebouwd, was aan Jan van Hoboken verkocht door mev. Margaretha van Merode, weduwe van Jan van Halmale en hare kinderen, bij akte van 25 April 1578. Nadat van Hoboken, die getrouwd was met Christina Alewyns, het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld en zijne weduwe en drie kinderen hadden verklaard, zijne nalatenschap slechts

(1) Buiten de vermelde werken van J. Immerzeel en C. Kramm, zijn aangaande K. Van Mander nog te raadplegen: *Biographie de Karel Van Mander, peintre et poète*, door Ch. Carton, Brugge, Van de Casteele-Werbrouck, 1844, in 8°, overgedrukt uit de *Annales de la société d'émulation de Bruges*, en *Essai d'une bibliographie de l'histoire spéciale de la peinture et de la gravure en Hollande et en Belgique* (1500-1875), door J.F. Van Someren, Amsterdam, F. Muller & c^{o}, 1882.
In 1884 liet de heer H. Hymans, te Parijs, eene vertaling van *K. Van Manders Schilderboeck* in het Fransch verschijnen, met aanteekeningen en toelichtingen, maar het werk kwam ons niet onder de oogen.

onder voorrecht van boedelbeschrijving te aanvaarden, werd het huis, in 1603, aangekocht door ridder Koenraad van Grobbendonck (Schetz), baron van Hoboken, heer van Hinghene en later hertog van Ursel, en aan zijne gemalin Francisca van Richardot, die het in 1616, benevens het hof Blommenschot, te Hingene, afstonden aan hun oudsten zoon, Jan-Karel, kapitein van een vendel voetvolk. Tot omtrent de helft der verledene eeuw, bleef het huis aan de familie Ursel toebehooren. Op dit tijdstip, werd het het eigendom van Nicolaas-Leopold, prins van Salm-Salm, hertog van Hoogstraeten, veldmaarschalk in Oostenrijkschen dienst en gouverneur van het kasteel te Antwerpen, 'om (zoo luidde het in de akte van 21 Mei 1756), voortaen ende voor altydt, onder den naem van hotel van Hoogstraeten deel te maecken ende te blyven geannexeerd aen het hertogdom van Hoogstraeten, ende door de besitters van hetselve hertogdom te worden opgevolgd en bezeten, ingevolge het diploom van erectie van 6 January 1740.' De koopprijs bedroeg 18,000 gulden. Den 1^{n} Juni 1761 werd in dit huis het huwelijk van eene freule van Salm-Salm met den graaf van Starenberg ingezegend door mgr. van Gameren, bisschop van Antwerpen, in het bijwezen van den landvoogd der Nederlanden, hertog Karel van Lotharingen, en andere aanzienlijke personen. Een denkbeeld van den weelderigen voet, waarop de huishouding van den prins van Salm-Salm was ingericht, laat zich afleiden uit de omstandigheid, dat hij in 1766 een hevig geschil had met de kerkmeesters van Sint-Andries, over palen, die aan het naburig Sint-Andrieskerkhof waren geplaatst en welke het uitrijden van de met *zes* paarden bespannen prinselijke koets belemmerden.

't Is in den huize Salm-Salm dat op 26 Maart 1793, nadat de Fransche strijdmacht door de bondgenooten was verslagen, de overgaaf der stad Antwerpen werd geteekend. Den 7^{n} April daaraanvolgende werd in hetzelfde huis een congres gehouden, samengesteld uit afgezanten van Oostenrijk, Spanje, Engeland en Pruisen. Oostenrijk was vertegenwoordigd door den prins van Oranje en zijne twee zonen. De hoogmogende vergadering liep den 8^{n} April hiermede af, dat tusschen de vijf voornoemde landen een bondgenootschap tegen de Fransche republiek werd gesloten. Te dezer gelegenheid, gaf de veldmaarschalk hertog van Saksen-Coburg, de vader van Leopold I, koning der Belgen, een groot dansfeest in het Tapissierspand te Antwerpen[(1)], waarop 500 genoodigden verschenen.

Bij den inval der Franschen, werd het huis van Hoogstraeten (Salm-Salm) verbeurd verklaard, als eigendom van uitgewekenen. Bij keizerlijke beschikking van Napoleon I, gegeven den 30^{n} Juli 1810, werd het huis afgestaan aan de stad Antwerpen, onder bepaling, dat het zou worden ingeruimd tot woning van den bevelhebber der genie, met bureelen en magazijnen voor den krijgsdienst.

In 1831, nadat de burgerlijke gevangenis, waartoe een van de Sint-Michielsabdij voortkomstig gebouw dienst deed, door brand was vernield, werd het huis Salm-Salm, voor 1400 gl., door het staatsbestuur gehuurd, om als huis van opsluiting voor burgers en soldaten te worden gebruikt. Eerst in October 1857, toen de nieuwe celgevangenis in de Begijnenstraat te Antwerpen gereed kwam, verloor het deze bestemming. En hier zij vermeld, dat Leonce Dupont, de toenmalige opsteller van het Antwerpsch dagblad *Le Précurseur,* die wegens een dadelijken twist met Lodewijk Vleeschouwer, den opsteller van het weekblad *Reinaert de Vos,* eene maand gevangenisstraf had

(1) Zie de *Vlaamsche School,* 1876, blz. 162, 1879, blz. 65.

opgeloopen, die hij in den huize Salm-Salm uitdeed, eene dichterlijke en puike beschrijving van het binnengebouw, zooals het toen was ingedeeld, opgenomen heeft in zijn werk *En prison,* gedurende zijne opsluiting geschreven[1].

In 1842 vorderde het staatsbestuur, van de stad Antwerpen, langs gerechtelijken weg, eene schadeloosstelling van 120,000 fr. en de uitkeering van eene jaarlijksche vergoeding van 10,000 fr., omdat het huis Salm-Salm, sedert 1831, de bestemming had verloren, waarvoor het aan de stad was afgestaan. Deze eisch, door de Antwerpsche rechtbank ontzegd, werd in beroep toegewezen, evenwel met deze wijziging, dat de stad Antwerpen fr. 32,592.66 schadeloosstelling moest betalen aan den staat en hem jaarlijks 2000 fr. uitkeeren, als huurgeld van een magazijn voor de genie. Deze laatste som wordt nog steeds ieder jaar door de stad Antwerpen aan het rijk gekweten.

Nadat het huis Salm-Salm had opgehouden als gevangenis dienst te doen, werd het door 't gemeentebestuur gebezigd tot verschillende doeleinden van den loopenden stadsdienst. In den laatsten tijd, waren er, gedurende eenige jaren, verpleegzalen voor behoeftige klierlijders in afgezonderd. Thans nog, benuttigt de bestiering der Antwerpsche godshuizen, een vleugel van het huis voor den geneesdienst der ooglijders, met welks aanstaande verplaatsing naar het Sinte-Elisabethsgasthuis, dat daartoe gedeeltelijk wordt verbouwd onder de leiding van den bouwmeester F. Bex (de door de heeren S. Stocq en K. Maes voor 14,005 fr. aangenomen werken zijn in uitvoering), de dag zal aangebroken zijn, waarop de slooping van den huize Salm-Salm zal beginnen. De grond ervan is bestemd om gedeeltelijk te worden ingelijfd bij de Sint-Andriesstraat en de Arme-Beukelaarstraat, ter verbreeding van den openbaren weg. Voor het overige zal hij worden verkaveld, om te worden verkocht als bouwgrond. Aan eene sedert weinige jaren geopende, in de Arme-Beukelaarstraat uitkomende zijstraat, is de naam van Salm-Salmstraat gegeven. Gelijkerwijs vindt de eens zoo talrijke en nu geheel uitgestorven familie Hoboken zich te Antwerpen vereeuwigd in de benaming der op de Ossenmarkt uitgevende Hobokenstraat.

D.V.S.

De familie van Hoboken.[2]

Jan van Hoboken was zoon van Jan Ghysels, ‘die men heet van Hoboken’, als zijnde afkomstig van dit dorp.

Jan Ghysels, vader, en zijn broeder Pieter Ghysels, *alias* van Hoboken, hadden zich te Antwerpen gevestigd omstreeks het jaar 1515; hunne ouders waren tamelijk bemiddeld en bezaten eene geheele reeks perceelen land te Hoboken.

(1) Antwerpen, 1857, uitgever Max. Kornicker, drukk. Kennes & Gerrits. Zie ook onzen jaargang 1884, blz. 63.

(2) De heer Aug. Thys, tot wien wij ons hadden gewend, om eenige inlichtingen, die ons hebben gediend bij het opstellen van het vorenstaande artikel betreffende den huize Salm-Salm, is zoo welwillend geweest, ons de hier medegedeelde belangrijke bijdrage te zenden, nopens de familie van Hoboken.

De fortuin lachte Pieter tegen; hij werd koopman in wollen lakens, en welhaast, in 1523, willende de ruwe lakens zelf bereiden, kwam hij in bezit van eenen grooten raamhof, die geheel den noordkant vormde der nieuwe straat, in 1517 door het magistraat geopend, verbindende den Couwenberch aan de korte-Winkelstraat. Het was naar hem dat die straat, vijftig jaar later, den naam van Hobokenstraat bekwam.

Zijn broeder Jan had het metsersambacht verkozen en bleef altoos in nederigen staat; hij bouwde, onder andere, voor zijn broeder, veertien huizen in de Hobokenstraat, en voor zich zelve verscheidene huizen in de Sint-Jansstraat en elders in Sint-Andrieskwartier. Het was aldaar dat hij zijnen woon had.

Jan Ghysels, *alias* van Hoboken, huwde vooreerst Elisabeth van Weuluwe of van Codden, waarvan hij één kind behield, genaamd Gielis van Hoboken, en in tweede huwelijk, Maria Wils, van welke ook één zoon geboren werd, met name Jan. Maria Wils hertrouwd zijnde met Gislenus Verstappen, kreeg nog zes kinderen, wier namen het onnoodig is hier op te geven.

In 1549, na haar tweede huwelijk, ging Maria Wils tot eene deeling over met Gielis en Jan van Hoboken, beiden nog minderjarig: drie huizen, gelegen achter Sint-Andrieskerk, werden toegevoegd, het eene aan de moeder, de andere aan de twee kinderen.

Jan van Hoboken kwam in 1578 in bezit van zijn gering part in de nalatenschap zijner moeder en van zijnen moederlijken grootvader, en komt voor in de verdeelings-akte met de hoedanigheid van stadsgriffier, die hem door het magistraat kwam verleend te worden, ter vervanging van wijlen Dominicus de Waghemakere. Dank, ongetwijfeld, aan deze erfenis, alsook aan het huwelijksuitzet van zijne vrouw Christina Aelwyns of Alewyns, ving hij hetzelfde jaar aan met de bouwingswerken van eene uitgestrekte heerenwoning achter Sint-Andrieskerk.

Jan van Hoboken behield zijn ambt van griffier tot het einde van 1583, wanneer hij en zijn collega Adriaan Dyck, zich in de noodzakelijkheid bevonden er afstand van te doen in handen van het Calvinistisch bestuur, voorgezeten door Philips van Marnix.

In 1598 kocht hij nog acht huizen in zijne gebuurte, en stierf omtrent het einde van 1600, in een zeer bedenkelijken staat van fortuin.

Door eene zonderlinge omstandigheid, ging het huis van Jan van Hoboken over, in 1603, aan ridder van Grobbendonck, baanderheer van Hoboken.

Antwerpen.

A. THYS.

Dynamiet.

De heer Pradonovie, ingenieur te Pest, heeft onlangs gebruik gemaakt van dynamiet, hij het inslaan van palen. Hij legt op den kop van den paal, zoo plat mogelijk, eene gegoten ijzeren plaat van ongeveer 0^m01 dikte; de patroon (kardoes) van dynamiet, die den vorm heeft van eene schijf van 0^m15 middellijn en van 0^m18 dikte, bevat 15 grammen dynamiet en wordt op de plaat gelegd. De ontploffing geschiedt door middel van den electrischen stroom. De paal dringt dan door de ontploffing van eene enkele patroon, vijfmaal dieper in den grond dan met een zwaar heiblok. De plaat biedt weerstand aan gemiddeld 25 ontploffingen.

De klokhen.

Wie heeft nog nimmer het bekoorlijk beeld van moederliefde bewonderd, dat onze gewone huishen met hare kiekens ons aanbiedt! Zij spreekt niet enkel met haar kleinen, zij

houdt zich ook alsof zij zelve eet, ten einde daardoor haar kinderen tot eten aan te sporen. Dan breekt zij het voedsel in kleine stukjes en verdeelt het onder de kleintjes, die de spijsvertering onder de veilige vleugels der moeder bewerkstelligen. Zij is trotsch op haar broedsel; zij houdt geen oogenblik op zich daarmede bezig te houden, zij leeft voor niets anders. Nu eens wandelt zij met de kleine schare, dan weder breidt zij haar beschermende en verwarmende vleugels over haar uit. Zij laat dit kuiken hier op haar rug klimmen, dat daar haar bepikken. Het meeste en beste voedsel bewaart zij voor haar kinderen, en hebben zij niet genoeg, dan woelt zij de aarde los om wormen te zoeken. Hoe teeder is haar geluid, wanneer zij er gevonden heeft en den buit in stukjes verdeelt! Zij geeft zich aan al die moederlijke bezigheden met zooveel ijver over, dat zij zichtbaar verzwakt. Dreigt er gevaar, ziet ze bij voorbeeld een sperwer in de lucht, onverschrokken stelt zich de anders zoo vreesachtige vogel te weer en verjaagt door haar moedig voorkomen den roover! Men heeft eens twee kippen tegen een marter zien vechten, en den strijd niet opgeven alvorens dat roofdier de oogen uitgepikt te hebben. Een vertoornde kip schroomt zelfs niet den mensch aan te vallen, wanneer deze haar jongen te na komt.

(Uit E. Menaults *L'intelligence des animaux,* aangehaald bij L. Büchner, in de vertaling van R.E. De Haan.)

Een bezoek bij P.P. Rubens in 1621.

In de zitting der klasse voor schoone kunsten van de koninklijke academie van België, heeft de heer H. Hymans den 3^{n} Februari voorlezing gehouden van de volgende belangrijke verhandeling:

Onder den titel: *Bericht van eenen tijdgenoot over een bezoek bij Rubens,* heeft onlangs de heer doctor Waldemar von Seidlitz, in het *Repertorium für kunstwissenschaft*(1), de vertaling gegeven van een buitengewoon belangrijk gedeelte der gedenkschriften van Otto Sperling.

De afdeeling zal mij dank weten, denk ik, voor het mede-

(1) *Bericht eines Zeitgenossen über einen Besuch bei Rubens.* Repertorium X^{ter} band. P. III.

deelen der Fransche vertaling van dit merkwaardig, stuk. Men zal bemerken, dat - indien door sommigen aan het verhaal van de Piles, voor wat de handelwijze van Rubens betreft, geen geloof werd gehecht, alhoewel de Fransche

HET HUIS VAN RUBENS, ZOOALS HET WAS IN 1621[1].

e d e l m a n zijne inlichtingen aan den neef des meesters te dan ken had, - al wat men ons tot nu toe heeft bekend gemaakt, door den Deens c h e n t e k s t meer dan bevestigd wordt.

Otto Sperling was geneesheer van Christiaan IV; hij werd geboren te Hamburg in 1602. In de ongenade van Ulefeld betrokken zijnde, zoo stierf hij in het gevang in 1681.

Na te Greifswald gestudeerd te hebben, verbleef Sperling twee jaar te Leiden. In 1621, deed hij, vergezeld van eenige vrienden, eene reis in onze provinciën en ging naar Antwerpen, waar hij H. Grotius ontmoette en P.P. Rubens bezocht.

Aan 't begin van de gedenkschriften des jeugdigen geleerden, staat het bericht, zoo hoogst belangrijk voor de kunstgeschiedenis, dat de heer von Seidlitz binnen ons bereik heeft gesteld.

Ziehier het verhaal van O. Sperling:

'Wij legden een bezoek af bij den zeer vermaarden en uitstekenden schilder Rubens, dien wij aan 't werk vonden, en die zich, terwijl hij zijnen arbeid voortzette, Tacitus deed voorlezen en eenen brief dicteerde.

Wij zwegen, uit vreeze van hem te storen; hij, evenwel, zonder zijn werk te staken en terwijl hij de lezing deed voortzetten en met het dicteeren van den brief voortging, sprak ons toe en beantwoordde onze vragen, om ons, als het ware, een bewijs te geven van zijne groote begaafdheden *(ingenium)*.

Vervolgens gelastte hij eenen dienstbode, ons in zijn prachtig paleis rond te leiden en ons zijne oudheden en de Grieksche en Romeinsche beelden, welke hij, in aanzienlijk getal, bezat, te toonen.

(1) P.P. Rubens kocht den 4^{n} Januari 1611 een groot eigendom, met inrijpoort, en eene daar aanpalende bleekerij, gelegen aan den Wapper en uitgevende in het Hopland, voor 7,000 gulden, van dokter Andreas Backaert-Thijs. Na alles te hebben afgebroken, deed hij eene soort van paleis bouwen, welks uiterlijk toch zeer eenvoudig was, zooals men uit de hier boven medegedeelde afbeelding kan nagaan. De gevelbreedte der gebouwen bedroeg ongeveer 50 meters of bijna een derde van de lengte der tegenwoordige Rubensstraat, die daaraan haren naam ontleent. Het is te betreuren, dat het gemeentebestuur van Antwerpen, in 1877, het voorstel van den kunstschilder K. Verlat niet uitvoerde, om, namelijk, het huis van Rubens aan te koopen en het in zijn oorspronkelijken staat te herstellen, zooals voornoemd gemeentebestuur heeft gedaan met het huis van Plantijn. De voorgevel, de opene plaats, de hof, de slaapkamer alsook de kapel van het huis van Rubens werden op koper gegraveerd in 1684 en zijn sindsdien dikwijls door teekenpen, etsnaald en penseel gedeeltelijk afgebeeld.

Wij zagen ook een ruim vertrek, zonder vensters, maar hetwelk door eene opening, in 't midden der zoldering gemaakt, licht kreeg.

Verscheidene jonge schilders waren daar vergaderd en ieder was aan een verschillend stuk bezig, waarvoor Rubens hun eene teekening met krijt had gemaakt, die op sommige plaatsen met kleuren aangezet was. Deze jongelingen moesten die modellen geheel en al in schildering uitvoeren, tot dat Rubens er eindelijk, bij middel van eenige verbeteringen, de laatste hand kwam aan leggen. Dit alles ging vervolgens voor werk van Rubens door, en deze man, niet tevreden met op die wijze een zeer groot fortuin te verzamelen, heeft zich door koningen en prinsen met geschenken overladen gezien.

Men had juist te Antwerpen eene nieuwe Jezuïetenkerk gebouwd, aan welker versiering hij heeft medegewerkt door het vervaardigen van ontelbare schilderstukken, die zoo tegen de welfsels als op de altaren en langsheen de muren geplaatst zijn, en hij heeft derwijze ook, duizenden (gulden) gewonnen.

Toen wij alles gezien hadden, keerden wij tot hem terug, betuigden hem onzen nederigen d a n k en namen afscheid.'

De heer von Seidlitz voegt erbij, dat, in Sperlings boek niet verder over Rubens wordt gesproken.

Brussel. H. HYMANS.

Plichten van den Mensch jegens de Dieren. - III.

Vatten wij nu goed ons gezegde samen en weiden wij even uit over der dieren natuur in het algemeen.

1. *Wat bespeuren wij bij alle dieren in meer of min ruime mate?*

Van de dartele rietmusch tot den zwaar gevlerkten adelaar; van het vurige paard tot den wakkeren hond; van de blij-ronkende kat tot den loggen veldos - allen staan onder 's menschen gebied en ondergaan zijnen wil. Van tijd tot tijd breekt hun ingeboren zucht naar vrijheid helder op, maar wordt dan ook weer seffens getemd, zoodanig, dat zij zich allengs door onze hand mennen en door onzen wil beheerschen laten.

Daar, bij het behandelen van het dier, is de mensch waarlijk MENSCH, dat is: de koning van de schepping, en dit koningdom mag hij zich niet laten ontrukken.

2. *Waarin bestaat het heerschen over het dier?*

Dat is het punt, hetwelk door elkeen goed diende begrepen te worden.

En vooreerst, bezit elk dier het besef van lof of straf, van leed of vreugde?

Ja zeker! En, uitgaande van dit standpunt, is het dan wel doelmatig, straf en loon kwistig uit te strooien? Voorzeker niet! 't Is niet voldoende te zeggen: die hond is mijn eigendom, ik ben zijn baas - dies handel ik naar goedvinden. Neen, omdat gij zijn meester zijt, staat het u *niet* vrij naar uw oordeel te handelen, want dit oordeel is valsch soms en niet gerechtvaardigd!

Daarbij, hier ook geldt de gulden spreuk: Met azijn vangt men geene vliegen. En ik ben innig overtuigd, dat een wakker woord of een aanmoedigend gestreel gunstiger werkt dan een lompe schop of een tergend geklets.

3. *Mishandeling dient gestraft.* Ik hoefde erbij te voegen: *streng* gestraft.

Mishandeling van dieren geschiedt echter op verschillige wijzen.

Vooreerst door lieden, die, onder voorwendsel van bestraffing, hunne dieren meedoogenloos behandelen.

En dan, - doch dit gedrag is laffer nog, - door lieden zonder gevoel, zonder rede, zonder hart, die elk dier, hoe onschadelijk ook, schoppen of slaan moeten. Bij deze laatsten is mishandeling eene tweede natuur geworden.

Doch hierbij kan men nog eene andere klasse van menschen voegen, die, voorwendende sommige rassen te verbeteren, deze pijnen doen onderstaan, waarvan zij, - ik hoop zulks, - de uitgestrektheid niet begrijpen. Zoo, bijvoorbeeld, de hondenliefhebbers.

Het korten van den staart, bij sommige honden, is, voor vele liefhebbers, eene kleinigheid, een knip voor den neus. En echter, zie maar, hoe treurig en loom de aldus verminkte hond wegsluipt. Inderdaad, men ontrooft hem, zonder de minste gegronde reden, van dit lichaamsdeel, waarbij hij ons al zijne vreugde, al zijn leed, al zijne hoop op zoo welsprekend eene wijze doet kennen! Ook voor zulk wanbedrijf moest het gerecht tusschenkomen. Zulke bemoeiing zou edel werk zijn.

***

Wanneer men van nabij de handelwijze gadeslaat van vele volwassenen tegenover de dieren, dan komt men alras tot de slotsom, dat één middel slechts doelmatig werkt op den mensch: *het onderwijs.*

Hoort slechts, hoe niet onderwezen lieden over de dieren denken en spreken. Voor hen, bestaat er bij het beest noch verstand, noch dienstvaardigheid; slechts slaafsche onderwerping, en, bij gebreke hiervan, meedoogenlooze vernietiging, staat er, volgens hen, den dieren te wachten.

Aan hem dan, die in het onderwijs een rechtmatig deel inruimt ter verspreiding van edele gevoelens tegenover de dieren, hoort de eereplaats!

Nota.

't Ware edel werk, telkens, bij het naderen van het schoone jaargetijde, plakbrieven te laten afkondigen, met de hooge bescherming van Staat en stad vereerd, waarin den Antwerpschen, in den grond medelijdenden jongen, gewezen werd op het schaden van vogelen en andere dieren. Nooit doet men hier kwaad aan de zwaluw; waarom zou men evenzoo niet handelen met musch, en hond, en vink, en kat?

Antwerpen.

Kroniek.

Antwerpen. De zeer voortreffelijke Antwerpsche zanger Hendrik Fontaine, leeraar aan de Vlaamsche muziekschool, is voornemens eene omreis in Duitschland te doen en er in onderscheidene steden als zanger op te treden, naar het voorbeeld van E. Blauwaert, op onze blz. 28 vermeld.

- Van het *Album der Antwerpsche etsers* bevatten de verschenen 2e en 3e afleveringen eene zeer fraaie ets van F. Lauwers, naar een uitmuntend tafereeltje, *Kat en vogel*, door E. Joors, benevens etsen van H. Seghers, *Op de Maas;* P. Verhaert, *De gierigaard* en de *Reede*, naar H. Van Anthonissen, uit het Antwerpsch museum; L. Van Engelen, een *Rus;* L. Brunin, de *Mosseleter* en de *Maand Mei;* H. Elsen, een herfstlandschap, *Einde November;* H. Schaefels, *Antwerpen van het Vlaamsch-Hoofd gezien;* mev. Elsen, *Wilde rozen;* H. Rul, *Weg te Modave;* W. Van der Veken, *Honden*, naar H. Schaeps.

- Maandag, 7 Februari, werd in den Vlaamschen schouwburg eene vertooning gegeven, ter gelegenheid van het zilveren kunstjubilé van onze hoogbegaafde tooneelkunstenares, mej. Catharina Beersmans. Er werd opgevoerd: *Medea*, treurspel in 3 bedrijven van E. Legouvé, en *Mijnheer Alfons*, tooneelspel in 3 bedrijven van A. Dumas. In beide stukken vervulde mej. Beersmans de hoofdrol op ongeëvenaard meesterlijke wijze. Wij houden voor zeer zeker, dat deze zware rollen te Parijs nooit beter vertolkt zijn geworden. Mej. Beersmans bereikte in haar spel het toppunt der edelste kunst. De verrukking van het publiek was onbeschrijfelijk. Aan de terugroepingen en het gejuich, na den afloop van ieder bedrijf, scheen maar geen einde te willen komen. De bloemtuilen werden bij tientallen te gelijk op het tooneel geworpen. Na de vertooning van het treurspel, waarmede de voorstelling was begonnen, verscheen mej. Beersmans voor het voetlicht, omringd van al de leden van het tooneelgezelschap; naast haar bevonden zich de heeren N.J. Cupérus, lid van den gemeenteraad en van den tooneelraad en M. Rooses en P. Billiet, als vertegenwoordigers van de abonnenten en gewone bezoekers van den schouwburg. Namens het stadsbestuur overhandigde de heer Cupérus aan de jubelvierster een grooten gouden gedenkpenning; de heeren Rooses en Billiet boden haar een bij inschrijving bekostigd mandje van zilverdraad aan; de heer F. Van Doeselaer, bestuurder van den schouwburg, vereerde haar namens het tooneelgezelschap eene schaal met twee smaakvolle vazen. Het aanbieden dezer geschenken ging gepaard met hartelijke toespraken. Diep ontroerd, zegde mej. Beersmans de overheid, het publiek, hare vrienden en kunstgenooten dank voor de haar bewezen overstelpende eer en genegenheid; luid snikkend besloot zij haar antwoord met deze gemoedelijke betuiging: ‘Ik gedenk, in deze stonde van geluk, ook

hen, die de dood heeft opgeroepen, en welke ik zoo gaarne vandaag om mij heen had gezien.' Door den heer Pol de Mont werd het volgende gelegenheidsvers gelezen:

Zijt gij in Antwerps vest gewonnen noch geboren,
toch heeft ons stedemaagd u lief als 't eigen kind:
Hier klopt elk hart u toe als 't hart van maag of vrind,
hier prijkt uw naam met al den glans der meteoren.

Hoe needrig was het deel bij d'aanvang u beschoren!
Doch in uw binnenst gloeide een kracht, die 't al verwint.
En thans - waar 't Neerlandsch klinkt in Neerlandsch minnend ooren,
Treedt gij als koningin, bewonderd en bemind.

Op de eerste schilderschool der aard mocht Neerland roemen.
Naast Hooft en Vondel kon het duizend dichters noemen;
Op d'akker onzer kunst lag slechts één plek nog braak.

Wat teerheid, kracht en zwier in onze tale wonen,
Geen Agar, geen Rachel verwierf hier lauwerkronen:
Ons BEIDEN *schenken* IN U ZELV' - *was* UWE *taak.*

De vertooning, die eerst ten half een 's nachts gedaan was, is den 8^{n} Februari opnieuw moeten gegeven worden voor hen, die den 7^{n} Februari geene plaatsen hadden kunnen bekomen en wier getal zoo groot was, dat ook ditmaal vele kaarten moesten worden geweigerd.

- W. Van der Veken heeft het portret van den heer advocaat J.A. Van Hissenhoven op koper gegraveerd, ter gelegenheid van het 50-jarig ambtsjubilé van dezen rechtsgeleerde. De aanbieding van dit portret en van de ook door Van der Veken gegraveerde afbeelding van den heer advocaat E. Everaerts (zie onzen jaargang 1886, blz. 82) had voor beide jubilarissen gelijktijdig plaats den 12^{n} Februari, in het *Grand Hôtel,* op een feestmaal.

Brussel. In den prijskamp voor schoolkoren, in onzen jaargang 1885, blz. 19, vermeld als uitgeschreven door het kunstgenootschap *de Distel,* werd tusschen 15 ingezondene stukken, het *Lied van den stroom,* van A. Boogaerts, uit Gent, bekroond.

- Ter gelegenheid van haar 25-jarig tooneeljubilé, is mej. Cath. Beersmans ook te Brussel opgetreden. De vertooning, waaraan zij deel nam, had Maandag, den 31^{n} Januari, in het Alhambra, plaats. In de zaal was geen plekje onbezet gebleven. Mej. Beersmans had aangenomen om de rol te vervullen van *Jane Shory,* in het geschiedkundig drama van dezen naam, een oorspronkelijk stuk van F. Gittens, die de vertooning was komen bijwonen. Het spel der groote kunstenares was bewonderenswaardig. Houding en gebaren, handeling en taal, gevoelsuiting in iederen toestand, alles, zonder voorbehoud, mocht volmaakt aan haar worden genoemd, naar den strengst gestelden eisch. De andere tooneelisten stonden haar zeer goed ter zijde. Het publiek heeft aan de kunstenares veel onderscheiding en hartelijkheid bewezen. Bij hare eerste verschijning, stonden al de toeschouwers van hunne zitplaatsen op en juichten en wuifden haar toe, terwijl haar van allerwege uit de zaal bloemtuilen, kronen en kransen bereikten. Beersmans' geboortestad ter eere, hief het orkest aan, een Turnhoutsch volkslied te spelen van het laatst der vorige eeuw, waarmede de schaar Turnhoutenaars, die de vertooning waren komen bijwonen, juist op de maat

instemden. Dit een en ander was aangrijpend eigenaardig. Niet alleen mej. Beersmans, maar het publiek over 't algemeen, was er door gepakt. Vanwege het tooneelgezelschap van het Alhambra, de schouwburgbezoekers, vrienden en vereerders, werden een aantal smaakvolle en rijke geschenken aangeboden; de Turnhoutenaars vereerden hunne roemruchtige stadgenoote, het wapen der vrijheid Turnhout, in zilver gedreven, op fluweel bevestigd en in eene schoone eikenhouten lijst gevat. Er werden toespraken gehouden door de heeren Cremers (uit naam van de Turnhoutenaars), Kesler, Van Langendonck, E. Hendricx, enz. Laatstgenoemde zegde te recht, dat de Vlaming, die op Catharina Beersmans mag roemen, aan Frankrijk Agar en Bernhardt, aan Italië Ristori en aan Duitschland Seebach niet hoeft te benijden. Er ontstond eene eerbiedige stilte toen mej. Beersmans op het tooneel naar voren trad, om dank te zeggen voor de goedheid, die haar werd bewezen door hare Turnhoutsche vrienden, hare kunstgenooten en haar ‘lief Brusselsch publiek’. Daarna borst een donder van toejuichingen los, zooals wellicht nog nooit in het Alhambra heeft weerklonken en waarmede, het Brusselsch publiek zich de vermelde vleiende betuiging van de gevierde kunstenares ruimschoots waardig heeft betoond.

- 12 Februari wedervoer den leden van de Vlaamsche academie de eer, ten hove te worden ontvangen. De heer voorzitter P. Willems hield eene Vlaamsche toespraak tot den koning, die door Z.M. hoogst welwillend en breedvoerig, in de Fransche taal werd beantwoord. Onder andere zegde Z.M., dat prins Boudewijn en de andere kinderen van Z.K.H. den graaf van Vlaanderen grondig worden onderwezen in de Vlaamsche taal en daarmede volkomen vertrouwd worden gemaakt, ook wat het spreken betreft. Z.M. onderhield zich vervolgens in het bijzonder met ieder van de aanwezige leden der academie. De heeren J.A. de Laet, S. Daems, J. Obrie en K. Stallaert waren door onpasselijkheid verhinderd tegenwoordig te zijn.

- De commissie voor de herziening der namen van de 2500 gemeenten en 12,000 gehuchten en andere plaatsen in België (zie onzen jaargang 1886, blz. 90), houdt wekelijks eene bijeenkomst, onder voorzitting van den heer E. Coremans. De heer Th. Coopman is de secretaris. Het overleden lid W.A. Adriaens (zie 1886, blz. 20) is vervangen door den heer D. Van Bastelaer, voorzitter van het Oudheidkundig Genootschap van Charleroi.

- In de koninklijke commissie van monumenten zijn benoemd: als gewoon lid, de heer L. Van der Kindere, ter vervanging van wijlen L. Gachard, als buitengewone leden, de heeren P. Génard (Antwerpen) en G. Kurth (Luik).

Leuven. De beeldhouwer G. Van der Linden, die in 1856 primus van Rome was, is benoemd als bestuurder van de Leuvensche teekenacademie, ter vervanging van den heer L. De Taeye, ontslaggever, thans hoogleeraar aan de Antwerpsche academie en rijksopziener der teekenscholen.

Buitenland.

's-Gravenhage. 19 Februari werd de 70ste verjaardag van den kunstschilder J. Bosboom-Toussaint feestelijk herdacht.

Amsterdam. 7 Februari had de wijding plaats der H.-Nicolaaskerk, aan de Prins-Frederikkade, uitgevoerd naar het ontwerp van A.B. Bleijs. De voorzijde der kerk schuin staande, zoo bevinden zich de twee torens van den voorgevel

niet op eene lijn. De buitenmuren zijn gemetseld met baksteen; lijsten en afdekkingen zijn van Beierschen zandsteen; de grondvesting van het gebouw, de ingangen en de overdekte portiek zijn in blauwen steen uitgevoerd, behalve de vrijstaande kolommen, die uit donker Zweedsch graniet zijn. Die verschillende kleuren van steen werken goed samen.

Rome. In de laatste dagen van December 1886, heeft de Italiaansche wetgeving eene som van 10,000 fr. gestemd, ter bekostiging der overbrenging van het gebeente van Gioacchino Rossini, van uit Parijs, waar de groote toonzetter sedert 1868 begraven is, naar de H.-Kruiskerk, te Florence.

Sterfgevallen.

W. GENAST, die, na advocaat en lid van den landdag in Saksen-Weimar te zijn geweest, zich uitsluitend op de beoefening der letterkunde was gaan toeleggen en veel naam maakte als tooneelschrijver, onder andere met de dramas *Bernhard van Weimar* en *Florian Greger,* is volgens een bericht van 19 Januari te Weimar overleden. Hij was een zoon van den beroemden Duitschen tooneelist Genast.

J.P. VAN DIEREN, de in gansch België welbekende groote Vlaamsche uitgever, die, onder zeer vele andere, de menigvuldige werken van Conscience en de beide Sniedersen drukte en uitgaf, is den 20^{n} Januari te Antwerpen overleden, 67 jaren en 8 maanden oud. Hij werd te Grave (Noord-Brabant) geboren. Niet minder dan door de boeken, die hij uitgaf, verwierf hij zich naam als uitgever van het *Handelsblad van Antwerpen.* Hij betoonde zich hoogst bekwaam in zijn vak, was met een zeldzaam doorzicht begaafd en wist nagenoeg al de veelomvattende uitgeversondernemingen, waarmede hij zich inliet, tot een goed einde te brengen. In een waardeerend artikel, opgenomen in het nummer 17, legt het *Handelsblad* de volgende getuigenis nopens hem af: ‘Als mensch, was J.P. Van Dieren, voor hen, die hem van nabij kenden, een gul, goed en welwillend man.’ Zeer te recht voegt het blad erbij, dat de overledene groote diensten aan de Vlaamsche letterkunde heeft bewezen. Deze lof mag hem onverdeeld worden toegezwaaid. De Vlaamsche letterkunde is aan J.P. Van Dieren veel verplicht. Na een 10-urelijkdienst, in de St.-Jozefskerk, werd de overledene, vergezeld van eene ongemeen talrijke schaar vrienden en bekenden, den 24^{n} Januari op het kerkhof van Berchem ter aarde besteld. Met eerbiediging van het daartoe betuigd verlangen, werden aan het graf geene redevoeringen gehouden.

KAREL-LAURENTIUS MARÉCHAL, de beroemde Fransche pastel- en glasschilder, die den 21^{n} Januari te Bar-le-Duc (departement Maas) werd begraven, was in 1800 te Metz geboren. Hij kwam als een arme knaap naar Parijs, volgde er de lessen van Regnault en verliet, op 25-jarigen leeftijd, als een meester in de kunst, de Fransche hoofdstad, om zich te gaan nederzetten in zijne geboortestad, waar hij, na verloop van eenigen tijd, eene inrichting voor glasschildering tot stand bracht, die weldra eene groote uitbreiding nam en allengs eene Europeesche vermaardheid verkreeg, dank zij de prachtige gewrochten, waaraan Maréchal het aanzijn schonk, zonder dat hij daarom de pastelschildering verwaarloosde. Een zijner schoonste glasramen, de *Verheerlijking der H. Catharina* voorstellende, bevindt zich in de hoofdkerk van

Metz. Met roem zijn onder andere de volgende pastel- of droogschilderingen van hem bekend: *Job, Het gebed, De zusters der ellende, Hongaarsche houthakkers, Christoffel Columbus geboeid op het dek van een schip, Galilei te Velletri, Kloosterbroeders die land bewerken,* vele portretten enz. In 1870 liet hij zijne inrichting voor glasschildering over, en toen het was beslist, dat Metz voortaan tot Duitschland ging behooren, verliet hij deze stad en kwam zich te Bar-le-Duc vestigen, waar hem nu een graf is gemaakt naast zijne vrouw, die in 1885 stierf. Zijn zoon Karel-Raphaël en zijne kleindochter Helena, door hem in de kunst opgeleid, betoonen zich de waardige leerlingen van hunnen naverwanten meester.

CLAUDIUS-FERDINAND GAILLARD, die den 21^{n} Januari op de begraafplaats Montparnasse (Parijs) ter aarde werd besteld, was den 5^{n} Januari 1834 te Parijs geboren. Kanker aan de maag stelde een einde aan zijn leven. Frankrijk verliest in hem een zijner meest uitstekende kunstenaars. Als plaatsnijder was zijne bekwaamheid weergaloos; maar hij muntte ook in de schilder- en beeldhouwkunst uit. Op de laatste wereldtentoonstelling te Weenen had hij werken van zijne hand in de drie genoemde vakken tentoongesteld. Zij werden over hun geheel erkend als de uitmuntendste die door niet-Oostenrijksche kunstenaars waren ingezonden. Hij bekwam dan ook het groot gouden eeremetaal en werd benoemd tot commandeur van de Oostenrijksche Frans-Jozefsorde. De regeering der Fransche republiek benoemde hem tot officier van het Legioen van Eer. Als plaatsnijder evenaarde hij de grootste meesters. In 1885, op de Antwerpsche wereldtentoonstelling, prijkten van hem 6 schilderstukken en 23 echt meesterlijke gravuren. Het Luxemburg-museum, te Parijs, bezit van hem een prachtigen *H. Sebastianus.* Van mgr. Segur en Z.H. Leo XIII schilderde hij portretten die meestergewrochten worden genoemd. Zijne gegraveerde portretten van Leo XIII, van kardinaal Pie, van dom Gueranger, zijn met roem bekend; zooook zijne *Emaüsgangers* en zijn *St.-Joris* naar Rafaël. In 1857 was hij primus van Rome geweest. Hij bracht verscheidene jaren in Italië, Griekenland en Turkije door. De overledene was voorzitter van de maatschappij der Fransche graveurs. Als mensch leidde hij een hoogst stichtend leven. In zijne omgeving noemde men hem den ‘heiligen artist.’ Zijne woning en tafel waren die eens kluizenaars. In de mis, die hij dagelijks bijwoonde en niet zelden diende, ging hij regelmatig ter communie. Hij behoorde tot den zoogenoemden derden regel van Franciscus. Het geld, dat zijn werk hem opbracht, gebruikte hij voor zijne oude moeder, hulpbehoevende bloedverwanten en ter ondersteuning van arme menschen. Voor zich zelve behield hij het geringste deel. Hij stierf in een gasthuis.

RENAAT THOORIS, student in de geneeskunde aan de Gentsche hoogeschool, ondervoorzitter van het taalminnend studentengenootschap *'t Zal wel gaan,* is den 21^{n} Januari overleden. Den 24^{n} Januari werd hij te Brugge begraven. Ook voor de Vlaamsche zaak en letterkunde mag de ontijdige dood van den rijkbegaafden jongeling diep worden betreurd.

De H. Martinus, tafereel door Antoon Van Dyck[1].

In den loop der merkwaardige redevoering, op 17 Februari door den heer E. Slingeneyer in de kamer van volksvertegenwoordigers uitgesproken, ten gunste van de belangen der schoone kunsten, werd

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN K. KOBROW.

door den redenaar de verklaring afgelegd, dat A. Van Dycks bekende altaarschilderij uit de kerk van Saventhem, in slechten staat verkeert. Wij hopen, dat de woorden van den Brusselschen volksvertegenwoordiger de aandacht van wien het behoort zullen hebben opgewekt en de toestand der beroemde schilderij zorgvuldig zal worden onderzocht en al het noodige gedaan, om voor haar behoud te waken.

Wij nemen hier eene afbeelding van het tafereel op, dat den lateren bisschop van Tours, Martinus, in Vlaamsch-België meer bijzonder onder de benaming van Sint-Marten bekend, te paard gezeten voorstelt, terwijl hij zijnen mantel doorsnijdt, om er de naaktheid van twee arme menschen mede te dekken. Volgens het geschiedverhaal, zou dit gebeurd zijn in de nabijheid der stad Amiens. Buiten Martinus en de twee arme lieden, ziet men op den achtergrond der schilderij nog een bedaagd ruiter, die de handelwijze van den vromen jongeling met welgevallen gade slaat.

Belangrijke berichten omtrent de weder waardigheden dezer schilderij, werden bekend gemaakt door de heeren A. Wauters[1] en L. Galesloot[2]. Reeds in 1672 werd getracht, om haar uit het dorp weg te voeren, onder de bedekking van

(1) Zie over A. Van Dyck onzen jaargang 1886, blz. 37, alsook onzen jaargang 1872, blz. 133.
(1) *Histoire des environs de Bruxelles,* Brussel, 1855, d. III.
(2) *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique,* Antwerpen, 1863, blz. 36 en 1866, blz. 436.

eene Fransche legermacht, en deze t o e l e g k o n slechts worden verijdeld, door haar zoo goed weg te stoppen, dat de vlugge Frans c h e n h a r e s c h u i l plaats niet wisten te o n t d e k k e n . Met eene andere schilderij van Van D y c k , e e n e *Heilige Familie*, die ook in het bezit der kerk van Saventhem was, verliep het minder goed, dewijl zij spoorloos verdween. In 1739 hadden de pastoor en kerkmeesters van Saventhem het altaarstuk *Sint-Martinus*, op eigen gezag en zonder toestemming of voorweten van

het gemeentebestuur, verkocht aan Geeraard Hoet, van 's-Gravenhage. De aflevering werd echter verhinderd en de kooper, die gekomen was om het stuk af te halen, moest niet slechts met ledige handen terugkeeren, maar kwam daarbij nog in gevaar van mishandeld te worden door de boeren, wier verbolgenheid over de voorgenomen verkooping zich ook lucht gaf tegen den pastoor en de overige leden van den kerkeraad. Ruim eene halve eeuw later, den 2^{n} Fructidor van het IIe jaar der Fransche republiek (19 Augustus 1794), werd de gemeente Saventhem toch van haar altaarstuk beroofd en dit wel door de Franschen, die het naar Parijs togen. Toen het, in het jaar 1816 werd teruggegeven, bleek het, gedurende zijne afwezigheid, zeer zorgvuldig gereinigd en voor zooveel noodig hersteld te zijn geworden.

In het derde deel van zijn voornoemd werk, wordt door den heer A. Wauters eene mededeeling aangehaald van den Saventhemschen notaris Uydemans, volgens welke aan A. Van Dyck, voor de schildering van het altaarstuk van den H. Martinus, 200 gulden zou betaald zijn.

Twintig jaar geleden, zagen wij in eene der zalen van het paleis van Windsor de weerga van het altaarstuk van Saventhem. De schilderij van Windsor staat echter ten name van P.P. Rubens, en in zijn werk *Trésors d'art en Angleterre,* bladzijde 179, spreekt W. Burger (Thoré) het gevoelen uit, dat Van Dyck het stuk van Saventhem zou hebben vervaardigd naar eene samenstelling van zijnen meester. Anderen zijn de meening toegedaan, dat de schilderij van Windsor, niet door Rubens, maar door Van Dyck zou zijn gemaakt en dat zij het ontwerp is, volgens hetwelk hij de altaarschildering van Saventhem uitvoerde. Over dit laatste stuk gewagende, schrijft de heer M. Rooses de volgende opmerking, in zijne *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool,* bladzijde 437: ‘De schikking is geheel dezelfde als die van den H. Martinus van Windsor; het verschil tusschen beide bestaat alleen hierin, dat er te Saventhem bij de twee bedelaars nog eene rechtstaande vrouw met een kind op den arm gevoegd is.’ Deze opmerking is onjuist. Op de schilderij van Saventhem staat geene vrouw met een kind op den arm afgebeeld. Hoe men er toe kwam, om de schilderij van Windsor voor een gewrocht van Rubens te doen doorgaan, wordt door sommigen gezocht in de omstandigheid, dat zij uit zijne nalatenschap herkomstig is.

Ook het museum van Weenen bezit eene kleine herhaling van de altaarschilderij van Saventhem.

Wij vermeldden in onzen jaargang 1879, blz. 195, dat de prins van Wallis toenmaals 300,000 fr. zou hebben doen aanbieden voor de schilderij van Saventhem. De heer minister A. de Moreau heeft dezer dagen, vanwege het staatsbestuur, naar Saventhem geschreven, om voor het altaarstuk van Van Dyck 50,000 fr. aan te bieden, benevens eene goede kopie, die de plaats van Van Dycks meesterstuk boven het altaar zou innemen. Van Dycks schilderij zou dan naar het rijksmuseum verhuizen.

D.V.S.

In de Fabriek.

Het uur der middagrust is heengesneld,
en enkle wevers staan, in groepjes, nog
een wijl te praten, doch de meesten zijn
reeds werkensreed voor hun getouw.

Een wijl;
- en dan: het machtig stoomtuig, raderwerk
en trommels rondbewegend, komt aan gang,
aanvanklijk als weerbarstig, loom en traag
en krochend; dan al vlug en vlugger, tot,
na enkle stonden reeds, de juiste maat
van snelheid in de wentling is bereikt.
En nu, het een na 't ander aangelegd,
vermengen spoedig ook, bij honderden,
de weefgetouwen hun getiktak bij
't gedreun van al wat giert en draait in 't rond;
en alles vormt te zamen één gedruis,
een uren lang voortdurend helsch gerucht,
dat grond en muur en pijlers siddren doet.

Hij, die zoo een gesticht bezoeken mocht,
zou in den waan verkeeren, dat de geest
van al die werkgezellen is verstompt;
dat liefde en levensblijheid in hun hart
is uitgedoofd; dat zij onvatbaar zijn
voor rein gevoel en hooger zieledrift;
dat zij, bij 't eeuwig ruischend mechaniek,
bij 't eindeloos getiktak van 't getouw,
als tot een soort van automaten zijn
vergroeid.

En echter is 't een dwaalgedacht';
ook in dat zoo ondichterlijk gebouw,
tot waarin, van de buitenwereld, zelfs
de sterkste klanken niet vermogen door
te dringen, hier ook blijft de werker mensch
met deugden en gebreken allerlei;
er woelen, stormen driften in zijn borst;
men kent er heil en lijden, vreugde en wrok,
en jaloezie, en liefdes zonneschijn.

Daar staat een jonge wever, vriendelijk
van aanzien; op zijn manlijk schoon gelaat
is thans een glans van zoete droomerij
verspreid, - van innig, diepgevoeld geluk;
en om zijn lippen, overschaduwd door
een lichten knevel, speelt een glimlach, die
van blijde hoop en reine vreugd getuigt.

En wilt gij weten wat hem voor den geest
komt zweven, wat hem zoo gelukkig maakt,
volg dan de richting van den langen blik,
dien hij, bij poozen, wendt naar de overzij
van 't werkhuis; volg dien blik, en ginder, zie
dat meisje.

Twintig jaar, bekoorlijk, sterk
en van gezondheid blozend, zoo oprecht
een mooie, Vlaamsche meid van d'echten stam.

Zie toe; terwijl zij zich voorover buigt,
om een gebroken draad te knopen, daalt,
door 't hooge venster, haar een zonnestraal
op 't hoofd, beglanst haar slanken, blanken hals,
en tintelt op het weeldrig blonde haar;
hij schijnt, terwijl hij op het meisje rust,
van vreugd te trillen.

Wonder is 't, niet waar?
dat zoo een uitgelezen bloem zich hier
bevindt, er jaren lang haar leven sleet,
en echter niet verwelkte.

Wonder, ja,
doch eene uitzondring is dat wonder niet.
Tevreden is dat meisje met haar lot;
en, mist zij veelal lucht en zonneschijn,
zij koestert in 't gemoed de reine zon,
die leven wekt en blijheid waar zij schijnt:
de liefde gloeit haar in het hart; zij weet
dat haar verloofde trouw is en oprecht,
dat zij oneindig teeder wordt gemind.

Terwijl de jongling naar de weefster schouwt,
herinnert hij zich al het zielsgenot,
dat hij het meisje reeds te danken heeft.

Een tweetal jaren zijn vervlogen, sinds
den heugelijken dag, dat hij haar mocht
ontmoeten: van den eersten oogenblik
was hij aan haar verknocht; de wedermin
der uitverkoren maagd bekomen, was
het doel van al zijn streven. Of het slechts
van gistren waar, gedenkt hij nog den stond
waarop hij, bevend van ontroering, haar
zijn jeugdig mingevoel verklaarde, en bad
dat zij hem niet, toch niet verstooten zou!

En zij, hoe zielsbetoovrend stond zij daar
met neergeslagen oogen, 't frisch gelaat
met hooger blos bestraald, en 't lint van 't fijn
gestreken linnen schortje windend om
haar vinger, - o, hoe stond ze daar in al
haar schoonheidsglans, terwijl het eerbaar ‘Ja,
ik zie u gaarne’ suisde uit haren mond.

O, sedert hij dat meisje heeft ontmoet,
en hij haar edel minnend harte mocht
gewinnen, werd hij als een ander mensch!
Zoo vroeger soms de taak hem lastig scheen,
sinds is het werken hem een ware lust,
daar 't schoone doel, een eigen huisgezin,
hem onophoudend in de zinnen speelt.
Geen herbergvreugd, geen woelig spel kan hem,
zooals weleer, verlokken; enkel in
haar zalig bijzijn, waar hij spreken mag

met haar, haar in de heldere oogen zien,
en droomen d'eeuwig nieuwen minnedroom,
ziedaar wat hem voortaan alleen bekoort!

En heden.... Wat al zoete beelden, wat
tooneeltjes van oprecht gevoel en deugd
en reinen eenvoud rijzen weder op,
herleven voor zijn geestesoogen!

Toen
hij de eerste maal - een Zondagachternoen -
met haar zou uitgaan, was het kermis in
een voorgeborcht; daar togen zij naartoe.
Wat was hij fier, terwijl de schoone maagd,
vertrouwlijk keuvlend, aan zijn zijde trad!
Wat vlogen de uren snel voorbij! En toen,
bij schemeravond wederkeerend, zij,
na eenig tegenstriblen, zacht de hand
liet rusten op zijn arm, dan klopte hem
het hart zoo zalig! Ja, dan scheen het hem
als hadde hij het hoogste punt van heil
bereikt!

En dikwijls kon hij wandlen gaan,
soms in gezelschap met hare ouders of
heur broeder, soms geheel alleen met haar;
en telkenmale was 't voor hem en haar
een blijde dag, en een verpoozing in
hun werkersleven.

Eens - ook dat herdenkt
hij thans met innig zelfgenoegen - eens,
ter kermis van verleden jaar, terwijl
zij 't volgepropte plein doorwandelden,
en toch, bij al het wriemlend feestgejoel,
slechts de eigen teedre liefde lazen in
elkanders stralend oog, ontmoetten zij
een half beschonken werkgezel, die tot
het meisje sprak in ongekuischte taal,
zoodanig dat het bloed des jongelings
reeds stormde naar het hart, en hem de lust
bekroop, den dronkaard met een goeden slag
in 't zand te werpen; doch hij zag den blik
der liefste, vol verachting wegend op
den kinkel; ook de woorden hoorde hij
waarmede zij op eens de onzuivre tong
tot zwijgen bracht; en rustig werd het in
zijn boezem; met gerechten trots aanzag
hij zijn geliefde, die zoo goed zich deed
eerbiedigen.

Zij gingen samen eens
bij haar getrouwde zuster. O, dan hadt
gij moeten zien hoe graag, hoe liefdevol
zij met het kleine kindje spelen kon!
Hoe engelachtig lief zij 't lachen deed!
Hoe zij dan medelachte en menig keer
't omhelsde! Ja, dan sloeg de jongeling
haar stil bewondrend gade, en in zijn brein

daar suisde 't als een vurig smeekgebed:
‘Wat zal zij eens, indien het God belieft,
een goede moeder voor mijn kindren zijn!’

En toen die zuster weken achtereen
op 't ziekbed lag, dan zag hij ook met vreugd
hoe zijn geliefde, ofschoon van 's morgens zes
tot 's avonds acht geboeid aan 't weefgetouw,

't huishouden hield in orde en zwoegde vroeg
en laat, opdat toch in der kranke woon
steeds alles goed en zindlijk blijven mocht.

Ook weet hij nog hoe meengen avond hij,
genoeglijk neergezeten in haar woon,
met haar en hare huisgenooten sleet;
maar boven alles leeft in zijn gedacht',
de dag, dat hij, met siddrend hart doch vol
vertrouwen, haar ten huwlijk vragen kwam.

Geleden is het thans een week of acht:
juist op het uur, dat tusschen bei sinds lang
was afgesproken, trad hij, op zijn best
gekleed, bij de ouders der geliefde in huis.
Door allen werd hij vriendelijk gegroet
en gul ontvangen; zij alleen, ze sprak
geen enkel woord, maar half beschaamd zag zij
hem aan, en glimlachte, o, zoo hemelsch zoet!

Terwijl hij met haar vader en haar broer
weldra in vriendelijke samenspraak
nabij het venster was gezeten, kon
hij de oogen vrij in 't ronde slaan. Wat was
hier alles ordelijk en krakend net!
Hoe lieflijk pronkten bloemen achter 't blank
gordijn! Hoe lustig zong een vogel in
de groen geverfde muit! Hoe sierlijk was
de roode tichelvloer met zand bestrooid!
Wat blonk van reinheid 't lievevrouwebeeld,
en 't glas- en gleierwerk op kas en schouw!
Ja, ja, hij mocht het wel vermoeden, dat
had zij geschikt; dat was gedaan voor hem!

Ook wendde hij wel menigmaal den blik
naar 't liefje, die geen enkle stonde liet
verloren gaan, gedurig in de weer
om al het noodig huislijk werk te doen.
Hoe handig was ze in alles wat zij deed!
Hoe vond ze voor al 't huisgerief de meest
geschikte plaats! En dan, de koffie, die
zij had bereid, wat aangenamen geur!
Dat was nu waarlijk eens een lekkre drank!

Inmiddels was bijna geheel een uur
voorbijgetogen; menig woord was al
gewisseld, menig nieuwtje en sprookje reeds
verteld. Doch, hoe de jongling zeker was
dat hem zijn wensch zou worden toegestaan,
hij dorst toch niet gewagen van het doel
van zijn bezoek. Eerst toen de broeder reeds
was uitgegaan en ook het meisje, voor
een kleine boodschap, zich verwijderd had,
verklaarde bij zoo goed hij kon, wat hem
op 't harte lag en wat hij vragen wou.

‘Zie,’ zoo besloot hij, ‘'t is een heelen tijd
dat wij elkander gaarne zien, en, ja,
ik minne uw dochter zoo van harte, zoo
oprecht, dat ik u vast beloven durf
uit al mijn kracht te zorgen onverpoosd,
om haar gelukkig steeds bij mij te zien.’
En de ouders gaven hem 't gewenschte woord;
de moeder sprak:

‘Mijn jongen, wij verstaan
dat men door vrijerij eens komen moet
tot trouwen; wij ook hebben eens zoo 'n tijd
beleefd, en vast onreedlijk zou het zijn
indien de kindren nu niet mochten doen
wat de oudjes in hun lentejaren zelf
zoo hartlijk gaarne deden. Ook, ofschoon
wij weten dat wij aan het goede kind
de beste, reinste vreugde van ons huis
verliezen zullen, toch, om harentwil,
om haar verdriet te sparen zullen wij
ons zelven gansch vergeten, willen wij
dit offer doen.’

Hier stokte hare stem;
zij kon niet verder spreken; haar gemoed
was overstelpt en zocht in tranen lucht.
En jongeling en vader, evenzeer
bewogen, staarden strak en sprakeloos
ten gronde.

Een wijl bleef alles stil;
dan nam aldus de moeder weer het woord:

‘Voorwaar, wij weten dat gij braaf en goed
en werkzaam zijt; aan niemand liever dan
aan u vertrouwden we onze dochter. Ja,
'k zou moeten vroolijk zijn omdat ze in u
een waarden echtvriend heeft gevonden; doch
het denkbeeld van de aanstaande scheiding grijpt
mij in het hart; 'k moet weenen of ik wil
of niet.... Dit make u toch niet ongerust,
mijn jongen; gij en zij, te zamen vormt
ge een uitgelezen paarken; trouw dan maar;
wij gunnen u ons kind, en zullen u
waar 't kan behulpzaam zijn. Uwe ouders, ach,
te vroeg gestorven, zijn niet daar om u,
hun zoon, hun lieveling, te zegenen;
doch wij, wij zeegnen u voor hen en ons.
Moog' God u beiden steeds gezond en kloek
bewaren! Moog' steeds eensgezindheid in
uw woning heerschen! Dan, wij hopen vast
dat u die trouw ten zege strekken zal,
dat onze dochter zal gelukkig zijn.’

Zoo sprak de moeder, en haar echtgenoot
stemde alles bij. En toen het meisje weer
te huis kwam, moest zij enkel op 't verbond
haar zegel drukken met een teedren kus,
en, ja, van harte gaarne deed zij dat.

Al deze en nog veel andre beelden uit
zijn liefdesleven rijzen voor zijn geest;
en elke plaats waar hij, na werkenstijd
of op een rustdag, haar te wachten stond,
of haar toevallig zag, - en elke weg
dien zij te zamen eens bewandelden,
leeft immer voort in zijn herinnering;

en menig woord, door haar gesproken, heeft
hij in het hart bewaard; en meenge blik,
van liefde stralend, schittert als een star
van heil en zegen op zijn levensbaan.

En morgen.... Ja, zijn schoonste jonglingsdroom
zal waarheid worden; morgen zal zij hem
voor wet en kerk haar hart, haar vaste trouw
verpanden. O, voorzeker, morgen zal 't
de schoonste dag van heel zijn leven zijn!

O, zie, de zielsbeminde wendt zich om;
zij schouwt naar hem, en uit haar oogen blinkt
haar schoone ziel hem juichend te gemoet;
een liefdeshymne ruischt hem in het hart,
en toovert op zijn frisch gelaat een lach,
van meer dan aardsche vreugd getuigend. Ja,
gelukkig is hij! Van 't verleden heeft
hij in 't geheugen slechts het heilgenot
bewaard; wat in haar schoot de toekomst hem
verborgen houdt, dat weet hij niet en wenscht
hij niet te weten. - Daar, die schoone maagd
is zijne bruid, met hart en ziel aan hem
door reine liefde. Dàt alleen is thans -
is eeuwig hem de bron van alle heil!

LEONARD BUYST.

Brussel, 1886.

Olifantentrouw.

In aansluiting bij de verhandeling over den olifant, die op blz. 141 van onzen jaargang 1886 voorkomt, ruimen wij hier een plaatsje in aan het volgende verhaal uit de oude geschiedenis der Maratten, een nu aan Engeland onderworpen volk in Voor-Indië. De vorst (Peishwa) der Maratten, in een oorlog gewikkeld, ging een grooten veldslag leveren. Een groote olifant droeg den koninklijken standaard, het hereenigingspunt van het Poona-leger, op zijnen rug, en in het begin van den strijd werd de *mahout* van den olifant, juist toen hij hem bevolen had te blijven staan, doodelijk getroffen, en viel ter aarde. De olifant, gehoorzaam aan het gegeven bevel, stond pal. De strijd woedde om den standaard heen; maar te midden van al het krijgsrumoer was de olifant met den hem toevertrouwden standaard geen stap voor- of achteruit te krijgen; en de Maratten, die hunne vlag nog altijd op dezelfde plaats zagen wapperen, konden niet gelooven dat de kans hun ongunstig was, en hereenigden zich telkens om hun onbewegelijken standaarddrager. Intusschen stond de olifant maar gestadig zijne ooren te spitsen om, boven het gedruisch van den strijd uit, het geluid van de stem te hooren, die nooit weer spreken zou. Toen de Maratten eindelijk zegevierend den vluchtenden vijand vervolgden, stond de olifant daar nog onwrikbaar als eene rots te midden van hoopen verslagenen, en boven de torens op zijnen rug uit wapperde, nog altijd de standaard. Drie dagen en nachten bleef hij staan waar hem bevolen was halt te houden, en noch met zachtheid noch met bedreiging was hij er toe te brengen

een stap te verzetten, tot dat men naar een dorp aan de rivier Nerbudda, op honderd mijlen afstands, zond om het zoontje van den *mahout* te halen. Toen herinnerde zich de olifant, dat de doode *mahout* dikwijls bij eene korte afwezigheid zijn gezag aan het kind had overgedragen; hij gehoorzaamde aan de stem van het kind, en met zijn krijgstoestel beladen, volgde, de held van dien dag van zegepraal, langzaam en met deftige stappen, het zwakke knaapje.

Een bezoek bij de Hernhutters.

Wanneer men te Utrecht een paar uurtjes heeft rondgewandeld, komt men tot de overtuiging, dat er weinig of niets van belang te zien is. Het was een buitengewoon schoone dag der maand Augustus van het jaar 1883, toen wij er ons bevonden. Wij stapten van de eene straat in de andere; de bewoners schenen zich allen zorgvuldig in hunne huizen te hebben opgesloten. Hadden wij, voor elken persoon dien wij er zagen, eenen stuiver moeten betalen, het gansche bedrag zou stellig geen gulden hebben beloopen, zoo zeldzaam waren er de menschen te zien; te nauwernood ontmoetteden wij er iemand, om ons den weg te wijzen.

Maar is de stad zelve onbeduidend, toch is er eene herinnering aan verbonden, die elk Nederduitsch hart van fierheid kloppen doet. Inderdaad, het was daar, in de groote academiezaal, dat op 23 Januari 1579, tusschen de zeven Noord-Nederlandsche provinciën, het beroemde verbond werd gesloten, waarbij het knellend en onverdragelijk juk van Philips II afgeschud en het vaderland van Spanje onafhankelijk werd verklaard, met Willem den Zwijger als stadhouder aan het hoofd.

Aan de Oudegracht wijst men u het huisje aan, waar, op 1 Mei 1459, Adriaan Floriszoon Boijens is geboren, die leermeester van keizer Karel den V^{e}werd. Door dezes invloed, en ook door eigen bekwaamheid, werd hij met verscheidene eereambten bekleed, en eindelijk, op 9 Januari 1522, als opvolger van Leo X, tot paus verkozen, onder den naam van Adriaan VI. Hij mocht die hooge waardigheid evenwel niet lang vervullen, want hij stierf reeds in het daaropvolgende jaar. Aan het huisje op de Oudegracht, dat nog zijnen naam draagt, is niets buitengewoons op te merken; waarschijnlijk zal het, in den loop der tijden, wel herbouwd geweest zijn.

De kathedraal of St.-Martenskerk, in het bezit der hervormden, levert die eigenaardigheid op, dat de toren een eind verre van de kerk staat. Vroeger was hij er door eenen beuk aan verbonden, welke, op 1 Augustus 1674, bij een hevigen storm, instortte en nimmer werd hersteld. Toen wij in den tempel meenden te treden, waarschuwde men ons, dat er juist eene protestantsche preek ging beginnen en dat wij er moesten binnen blijven, zoolang die duren zou, iets wat wij niet verkozen te doen.

Wij waren opzettelijk te Utrecht stil gebleven, niet zoo zeer om die stad te bezichtigen, dan wel om een bezoek te brengen aan het omtrent twee uren verder gelegen dorpje Zeist. Daar, in de nabijheid, bestaat een eigenaardig kerkgenootschap, namelijk dat der Hernhutters of Moravische broeders, afstammelingen der Valdenzen en Hussiten, welke, in vroegere eeuwen, te vuur en te zwaard werden verdelgd; voor welke men geene martelingen wreed genoeg kon uitdenken, om hen ter dood te brengen. Wij wilden de naneven van die eenmaal zoo gevloekte ketters gaan opzoeken; dit was het aantrekkingspunt, dat ons naar Utrecht had gelokt; daarom togen wij op weg naar Zeist, ten einde met eigen oogen te zien en met eigen verstand te kunnen oordeelen.

Juist stond de tramwagen gereed, waarop wij slechts met moeite, plaats konden bekomen. Wij reden langs eene breede, sierlijke baan, voorbij talrijke villas en lusthoven,

of ‘heerenhuizen’ en ‘buitentjes,’ zooals ze daar worden genoemd. Kwistend strooide de zon haren verkwikkenden glans over het landschap uit en omhulde het, op gansch zijne uitgestrektheid, met een schitterend licht; hare milde stralen speelden zoo lief tusschen de bladrijke takken van het geboomte, en de lange baan scheen ons zoo schilderachtig toe, dat wij haar schier gelijk stelden met de zoo zeer geroemde wandelingen rondom Bloemendaal, die wij eenige dagen te voren hadden bezocht.

Zeist is een schoon dorp, zindelijk en stil. Vandaar voert eene breede, lommerrijke laan naar een kasteeltje, het Huis te Zeist geheeten. Omtrent ten halve van die laan vonden wij wat wij zochten. Langs weerszijden van den weg staat een nog al uitgestrekte blok gebouwen, in drie vleugels, met een verdiep en een groot open plein er voor. Aan een voorbijganger vroegen wij, of daar de Moravische broeders woonden, maar die persoon deed ons beleefdelijk opmerken, dat het kerkgenootschap den naam van Broedergemeente droeg. Hij hadde er ook ‘Zustergemeente’ mogen bijvoegen, want bij nader onderzoek, bleek het ons weldra, dat de broeders in de gebouwen links van de baan, en de zusters in die aan den rechterkant waren gevestigd.

Bij deze laatsten zijn de meisjes, vrouwen en weduwen kennelijk aan de verschillende kleur van het lint dat zij op de muts dragen. Wanneer dus een meisje in het huwelijk treedt - want dit gebeurt ook nu en dan wel eens in de Broedergemeente - verwisselt zij de linten van haar hoofdtooisel met die der getrouwde vrouw, en wordt zij weduwe, dan moet ze insgelijks de kleur harer linten veranderen. De getrouwde vrouwen hebben blauwe en de weduwen witte linten. Wat de jonge meisjes betreft, deze dragen er rooskleurige, verschillend van schakeering, volgens haren ouderdom: alzoo is de kleur schitterend tot haar tiende jaar; rood tot haar achttiende, en verder zacht getint tot zoolang zij jonge dochter blijven. Allen bewonen een afzonderlijk kamertje, zoo eenvoudig mogelijk gemeubeld, en met de laatste nieuwe mododracht zullen zij zich gewis niet veel bekommeren, want zij zijn uiterst eenvoudig gekleed en hebben iets kloosterachtigs over zich, hetwelk wij overigens insgelijks bij de broeders opmerkten.

Te midden der gebouwen aan de zusters voorbehouden, vindt men de kerk, bestaande in eene tamelijk groote vierkante zaal. Wij traden er binnen, doch zagen er niets dan naakte muren, talrijke banken, en ook een paar galerijen voor vreemdelingen.

(Wordt voortgezet.)

J. STAES.

Multatuli.

Eduard Douwes Dekker (Multatuli) is den 19^{n} Februari overleden te Nieder-Ingelheim, in Hessen-Darmstadt, op een paar uren afstands van Mentz. Sedert een aantal jaren reeds, had hij zich aanvankelijk te Wiesbaden en daarna in voornoemde kleine gemeente afgezonderd met zijne tweede hem overlevende vrouw, mej. M. Hamminck Schepel. Over de wijze, waarop de groote schrijver zijne laatste levensjaren heeft doorgebracht, vonden wij niets vermeld, in de berichten, die ons onder de oogen kwamen, ter gelegenheid van zijn afsterven. Ging voor eenigen tijd de roep, dat hij zijne roemruchtige geschiedenis van Wouter Pieterse had voltooid in zijne vrijwillige ballingschap, en het vervolgstuk, waarnaar sedert jaren vruchteloos werd uitgezien,

eerlang onder de pers zou worden gelegd, er is daarvan niets naders gebleken, en van eene andere zijde wordt medegedeeld, dat Multatuli gedurende zijne afzondering in Duitschland, de pen heeft laten rusten, hetzij wegens vermindering van zijn scheppend vernuft, hetzij uit lusteloosheid. Met het oog op zoo menig onsterfelijk gewrocht, tusschen zijne werken, is het voor den roem der Nederlandsche letteren diep te betreuren, dat Douwes Dekker in zijne eenzaamheid zich niet opgewekt heeft gevoeld om te arbeiden. Slechts zelden is eene star, zoo schitterend als de zijne, aan den hemel onzer letterkunde opgegaan. Was of bleef zij niet vlekkeloos, zoo bedenke men, dat zelfs aan de zon vlekken worden waargenomen. Multatuli verdient te worden geteld bij de uitstekendste vernuften van alle volkeren, uit alle tijden. Ook naast de grootsten, blijft hij groot, in weerwil zijner afdwalingen. Hij werd geboren te Amsterdam, den 2^{n} Maart 1820. Zijn vader was een koopvaardijkapitein. Toen hij omtrent 18 jaren oud was, bekwam hij eene aanstelling als klerk op het secretariaat der Oost-Indische regeering, te Batavia. Hij verkreeg al spoedig bevordering en bekleedde achtereenvolgens hoogere bedieningen in onderscheidene afdeelingen; in 1856 was hij assistent-resident te Lebak, in Bentam. Knevelarijen, waaraan de inlandsche bevolking blootstond, voornamelijk van de zijde der landsgrooten, noopten Douwes Dekker om voor het goed recht der onderdrukten op te komen. Hierdoor geraakte hij in oneenigheid, die weldra oversloeg tot een publieken twist, met de hoogere overheden in Nederlandsch-Indië en in Nederland zelve. Het gevolg daarvan was, dat Douwes Dekker zijn ontslag indiende en het onsterfelijk werk schreef, dat onder den titel van *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* beroemd is en beroemd zal blijven, zoolang het zal bestaan. Als eene hulde voor des schrijvers edelaardig streven, halen wij hier de volgende regelen aan, die wij met groote voldoening aantroffen in de aflevering van 26 Februari van de *Indische Mercuur:* 'Veel van wat in de *Max Havelaar* door den genialen schrijver werd aangegeven als wenschelijk, nuttig, noodzakelijk en menschelijk, wordt thans in practijk gebracht.' Eere daarvoor, wien eere toekomt, maar allereerst en bovenal eere aan Douwes Dekker Multatuli, die zich voor het heil der verdrukte Javanen in zooverre heeft opgeofferd, dat hij zich zelve en met hem zijne eerste vrouw en hunne beide kinderen, hoogst ongelukkig heeft gemaakt, in zooverre zelfs, dat zij niet voor armoede bewaard zijn gebleven en mevrouw Douwes Dekker, geboren barones van Wijnbergen, te midden van deze droevige wederwaardigheden, op jeugdigen leeftijd ten grave is gedaald. Na zijn terugkeer uit Indië, heeft Douwes Dekker met zijn gezin gedurende eenigen tijd de stad Brussel bewoond; hij verschafte zich daar eenig gewin, als medewerker van de *Indépendance belge,* aan welk dagblad hij bijdragen over de Europeesche staatkunde leverde. Te Antwerpen trad hij eenige keeren als spreker op, namelijk in het lokaal van het Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen. Velen, te Antwerpen, zullen zich nog herinneren, hem daar

zijne *Vorstenschool* te hebben hooren lezen. Hij las en sprak op hoogst uitmuntende wijze. Van Multatuli zagen de volgende werken het licht: *Max Havelaar of de koffieveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij* (1860); *Indrukken van den dag medegedeeld* (1860); *Minnebrieven* (1861); *Over vrijen arbeid in Nederlandsch-Indië* (1862); *Ideën*, 1e bundel (1862); *De bruid daar boven* (1864); *Ideën*, 2e bundel (1864); *Bloemlezing* (1865); *Herdrukken* (1865); *Een en ander naar aanleiding van J. Bosscha's Pruissen en Nederland* (1867); *Ideën*, 3e bundel (1870); *Duizend en eenige hoofdstukken over specialiteiten* (1871); *Nog eens: vrije arbeid in Nederlandsch Indië* (1871); *Ideën*, 4e bundel, met de *Vorstenschool* (1872); *Millioenenstudiën* (1872), en eenige kleinere stukken. Al deze werken, zonder uitzondering naar wij meenen, werden meermalen herdrukt. Wij hebben nog niet vermeld gezien, of hij ook onuitgegeven handschriften heeft achtergelaten; maar er bestaan van hem honderde brieven over zijne persoonlijke omstandigheden en over publieke zaken, die ongetwijfeld verdienen zorgvuldig te worden verzameld en voor de nakomelingschap bewaard. Overeenkomstig Multatuli's verlangen, is zijn lijk niet toevertrouwd geworden aan de aarde, maar overgebracht naar Gotha en er verbrand in den oven van de daar gevestigde maatschappij voor lijkenverbranding.

Kroniek.

Antwerpen. Bij de ontgravingen voor de grondvesting van een magazijn op de Waalschekaai, heeft de bouwmeester H. Thielens belangrijke overblijfselen aangetroffen van een oud bol- of vestingwerk, waarschijnlijk van 1542.

Brussel. Ter gelegenheid der laatste driejarige tentoonstelling van Gent, zijn de volgende benoemingen in de Leopoldsorde gedaan: E. Wauters, commandeur, J. Lambeaux, K. Ooms, Tony Robert-Fleury (Parijs), K. Giron (Geneve), A. Mauve (Haren, Holland), mev. H. Ronner en K. de Buck, schatbewaarder der maatschappij voor schoone kunsten te Gent, ridders.

- Half Februari heeft de uitstekende schilder Emiel Wauters, in zijne prachtige werkplaats, aan het plein van de Wetstraat, te Brussel, een 25-tal werken van zijne hand voor belangstellenden te zien gegeven. Veel indruk brachten twee uitnemend schoone gezichten uit Egypte te weeg: de *Haven van Boelak* en de *Moskee van Mehemet-Ali te Caïro.* Eerstgenoemd stuk werd gekocht door den heer S., het andere door den heer V. Van der Borght. Beide schilderijen zijn meesterlijke gewrochten, die den stempel dragen van des makers beste behandeling. Gelijken lof verdienen de portretten, die zich tusschen de tentoongestelde schilderijen bevonden, voornamelijk de levensgroote afbeeldingen van den baron en de barones Goffinet (deze laatste zittende voorgesteld), het portret van den heer A. Van den Nest, schepen te Antwerpen, enz. Einde 1886 werd de heer E. Wauters tot eerelid der academie van Munchen benoemd.

- De landschapschilder J.T. Coosemans heeft 40 tafereelen van zijne hand tentoongesteld in den *Cercle artistique,* te Brussel, en het kunstminnend publiek heeft ruimschoots gebruik gemaakt van deze gelegenheid om het werk van den voortreffelijken landschapschilder in al de uitingen van zijn schoon talent te gaan genieten.

Leuven. Volgens wordt gemeld, zal de hoogleeraar P. Willems eerlang een begin maken met de uitgaaf van een veelomvattend werk over de. Nederduitsch-Frankische gewestspraken.

Gent. Verschenen bij S. Leliaert, A. Siffer & c^{ie}: *Huiselijke godsdienst onzer voorvaderen*, beschreven naar familiepapieren, wettelijke en andere echte oorkonden van vroegeren tijd, door Frans De Potter. Tweede, merkelijk vermeerderde uitgave. Prijs: 1 fr.

Rousselare. De maatschappij *De Vriendschap,* in deze stad, schrijft de volgende prijsvragen uit: I. Dichtkunst. Een gedicht van minstens 200 verzen, over de opkomst, den strijd, bloei en ondergang der Vlaamsche gemeenten. Prijs: 200 fr. - II. Muziek. Feest- of kamerlied, met begeleiding van piano (de toonzetter moet zich een keurig Vlaamsch gedicht kiezen). Prijzen: 1^{e}, 75 fr., 2^{e}, 50 fr. - III. Geschiedenis. Beschrijving (in 200 blz. in-8°, ten minste) der merkwaardige gebeurtenissen in Vlaanderen, tijdens de Fransche overheersching der jaren 90. Prijs: 500 fr. - IV. Lijst van ongeboekte plaatsnamen in West-Vlaanderen; al de eigennamen, die door 't volk worden gegeven aan de verschillende gedaanten, onder welke de oppervlakte van West-Vlaanderen voorkomt, 't zij behuisd, begroeid, bestraat, bestroomd of anderszins; de namen alleen, zonder taalkundigen uitleg, slechts met aanwijzing der gemeenten waar zij bekend zijn. Prijs: 200 fr. - V. *a.* Een drama uit het volksleven, van minstens 3 bedrijven, zonder vrouwenrollen. Prijzen: 1^{e}, 500 fr., 2^{e}, 150 fr. *b.* Een blijspel van 1 of 2 bedrijven, zonder vrouwenrollen. Prijs: 200 fr. De handschriften, vóór 1 December 1887, vrachtvrij te zenden aan den heer J. Du Buisson, schrijver der maatschappij, te Rousselare.

Namen. De abdij van Floreffe, met hare kerk en verder toebehooren, is verkocht aan het bisschoppelijk seminarie van Namen voor 475,644 fr.

Buitenland.

's-Gravenhage. 28 en 29 Januari heeft in deze stad de verkooping plaats gehad van de verzameling eigenhandige brieven en geschrevene stukken van geschiedkundige personen, nagelaten door den heer J.Z. Mazel. Er werd betaald voor een brief van Rembrandt aan Huygens, in 1639 geschreven, 1351 gl. (gekocht door een Duitsch liefhebber); een brief van Rubens, in het Italiaansch, 280 gl.; een brief van J. Jordaens aan Am. van Solm, 255 gl. (gekocht voor het Nederlandsch archief); nog een brief van Jordaens, 68 gl.; een brief van den Nederlandschen schilder H.A. Bakker Korff, uit den jare 1847, over zijn studietijd aan de Antwerpsche academie en waarin wordt gesproken over Nic. De Keyser, 42 ½ gl.; een brief van L. Gallait, 16 gl.; van L. David, 50 gl.; van Poussin, 5 gl.; van A. Scheffer, 10 gl.; van P. Delaroche, 15 gl.; van J. Meissonier, 21 gl.; van Banning Cocq (1631), 55 gl.; van C. Huygens, 54 gl.; van Oldenbarnevelt, 80 gl.; van Karel XII, 200 gl.; van Gustaaf Wasa, 300 gl.; van Catharina II, 42 gl.; van den Franschen koning Lodewijk XI (uit de XVe eeuw), 33 gl.; van admiraal De Ruyter,

20 gl.; van Benj. Franklin, 28 ½ gl.; van Washington, 33 gl.; van J. de Witt (1672), 40 gl.; van Vondel, 28 ½ gl.; van Rousseau, 100 gl.; van Voltaire, 21 gl.; twee dichtstukjes van Hooft, 34 en 30 gl.; een blad verzen van Lamartine, versierd met eene uitmuntende teekening van P. Delaroche, 88 gl.; een brief van W. Scott, 25 ½ gl.; van W. Irving, 11 gl.; van C. Dickens, 15 ½ gl.; van A. de Vigny, 10 gl.; van G. Sand, 40 gl.; van L. Alma Tadema, 16 gl.; van Beranger, 15 ¼ gl. enz. enz.

- In 's-Gravenhage zal van 16 Mei tot 3 Juli eene tentoonstelling van werken van levende meesters worden gehouden. De inzendingen moeten worden gedaan tusschen 18 April en 2 Mei, lokaal teekenacademie, tot waar men zich ook kan wenden om nadere inlichtingen.

Amsterdam. P.J. Arendzen heeft eene meesterlijke etsing naar Rembrandts portret van Elisabeth-Jacoba Bas voltooid. De *Wetenschappelijke Nederlander* zegt, dat de Fransche etser Waltner onlangs eene ets naar hetzelfde stuk voltooide, die verre beneden het werk van Arendzen blijft.

Parijs. 16 April zal alhier eene internationale bijeenkomst worden gehouden, om te handelen over het maken van kaarten, die geheel het hemelgewelf zullen voorstellen, met ongeveer 20 millioen starren. De kaarten zullen door lichtteekening (photographie) worden vervaardigd en ruim 1600 in getal zijn.

Keulen. Het stedelijk museum heeft eene schilderij van F. von Defregger, *De eerste pijp*, tegen een ander tafereel, *De worstelaars*, van denzelfden meester, verruild, onder bijbetaling van 35,000 fr. opleg.

- Eerlang staat in Keulen te worden uitgegeven eene Platduitsche vertaling van het eerste boek der *Navolging van Christus.* Het handschrift dezer vertaling, die men zegt dat van 1434 dagteekent, zou in de stadsarchieven aangetroffen zijn door den hulparchivaris L. Korth, die ze nu wil laten drukken.

Sterfgevallen.

ADRIANUS-MARTINUS LEDEBOER, op 19 Januari te Deventer overleden, heeft zich voor de boekenkunde in hooge mate verdienstelijk gemaakt, als schrijver van de volgende werken: *Het geslacht van Waesberghe, eene bijdrage tot de geschiedenis der boekdrukkunst en van den boekhandel in Nederland; Notices bibliographiques des livres imprimés avant 1525, conservés dans la bibliothèque publique de Deventer; De boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Noord-Nederland sedert de uitvinding van de boekdrukkunst tot den aanvang der* XIXe *eeuw; Alfabetische lijst der boekdrukkers, boekverkoopers en uitgevers in Noord-Nederland* enz. 21 Maart 1797 was hij te Rotterdam geboren.

Mgr. CONSTANTINUS FR. J. PIERAERTS, rector magnificus der hoogeschool, te Leuven, is aldaar den 30^{n} Januari overleden. Hij werd te Antwerpen geboren den 28^{n} Maart 1835. Om zijne geleerdheid en deugd, verdiende hij een sieraad van den geestelijken stand te worden genoemd. Hij bewees aan het onderwijs hoog te waardeeren diensten. Zijn dood is voor de Leuvensche hoogeschool onder alle opzichten een zeer zwaar verlies. Als schrijver heeft hij zich van zeer gunstige zijde doen kennen door verscheidene in het Fransch gestelde werken, van welke eenige ook in de Nederlandsche taal verschenen. Voor eenige daarvan had hij den eerw.

heer Beauvois tot medewerker. Hij was een gemakkelijk spreker en sierlijk redenaar; zijne redevoeringen onderscheidden zich evenals zijne schriften door eene groote mate van degelijkheid. Als leeraar, als onderwijzer was hij metterdaad uitstekend.

FRANCISCUS LAURENT, als meester in de rechtswetenschap en rechtsgeleerd schrijver in Europa beroemd, is den 12^{n} Februari te Gent overleden. Hij was rustend leeraar van de Gentsche hoogeschool, waaraan hij verbonden is geweest van in het jaar 1836. Hij werd den 8^{n} Juli 1810 te Luxemburg geboren en studeerde aan de hoogescholen van Leuven en Luik. 't Is in laatstgenoemde stad, dat hij in 1832 den graad van doctor in de rechten verwierf. Zijn leven lang heeft hij zich een onvermoeid werker betoond en steeds uitgemunt door eene verregaande soberheid, voor alles wat de stoffelijke behoeften van den mensch betreft. Er is, ter gelegenheid zijns overlijdens, van hem medegedeeld, dat hij, jaar in jaar uit en dag aan dag, des ochtends van vóór 5 ure den arbeid aanving. De rechtsgeleerde werken, door hem in het licht gegeven, vullen eene gansche bibliotheek. Aan zijn standaardwerk, *Principes de droit civil*, wordt in alle landen van Europa groot gezag toegekend. Een ander veelomvattend werk van den heer Laurent, is getiteld: *Etudes sur l'histoire de l'humanité.* De overledene heeft zich inzonderheid te Gent veel bezig gehouden met het lager onderwijs. De invoering der schoolspaarbanken werd door hem bewerkt. Hij stichtte en steunde vele vereenigingen van werklieden en bewoog zich buitendien in ruime mate op staatkundig gebied.

BESCHIR FUAD BEY, die wordt vermeld als een bekwaam Turksch schrijver en medeopsteller van het Turksch nieuwsblad *Hatikat*, heeft zich volgens een bericht van 12 Februari, om het leven gebracht te Pera, voorstad van Konstantinopel. In een achtergelaten brief schreef hij, dat de geneesheeren hem hadden verklaard, dat de zinneloosheid erfelijk was in zijne familie; dat hij daarom van het leven had genoten, zoolang zijn fortuin het hem had veroorloofd; dat hij nu, geen vermogen meer bezittende, voorgenomen had zich te zelfmoorden. Na door inspuitingen van cocaïne den hals en de armen onvatbaar te hebben gemaakt voor pijn, heeft hij zich de halsslagader en eene armader doorgesneden en zich laten doodbloeden. Hij was 32 jaar oud, gehuwd en vader van twee kinderen.

THEODOOR VON BERNHARDI, historieschilder, is op 12 Februari te Brommersdorf (Silezië), overleden, 85 jaar oud.

ROBIDÉ VAN DER AA, door talrijke belangrijke werken over koloniale aangelegenheden in de Nederlandsche letterkunde befaamd, is in de eerste helft van Februari te 's-Gravenhage overleden.

FRANS-JULIAAN TURGAN, de schrijver van het bekende werk *Les grandes usines de France*, is volgens een bericht van 17 Februari overleden te Tours, 73 jaren oud.

> In alle mannen van groote begaafdheid is een kind dat met groot wordt.
> A. PIERSON.

Het lied des Blinden.

Medelijden! Medelijden!
Met den armen blinden man,
Die het blijde licht der zonne
Nimmer meer aanschouwen kan!
Vruchtloos spar ik de oogleên open;
Duister blijft het om mij heen;
God! mag ik dan niet meer hopen?
Blijft Gij doof voor mijn gebeên?
Medelijden! Medelijden!
Zie des blinden droef geween!

TEEKENING EN HOUTSNEDEN VAN D. VEREST.

Dank, o Heere! Dank, o Heere,
Brengt U de arme blinde man;
Schoon ik hier Uw grootsche schepping
Nimmer meer aanschouwen kan;
Want mijn oog, door 't vast gelooven,
Ziet uw' hemel in 't verschiet:
Niets kan mij het licht verdooven,
Dat uw Woord mijn ziele biedt.
Dank, o Heere! Dank, o Heere!
Gij verlaat den blinde niet!

PIETER VIERHOUT.

De menschen hebben elkander noodig, ten opzichte van de ontwikkeling van het verstand zoowel als in alle andere opzichten.
H. CHR. OERSTED.

Koninklijke Vlaamsche academie voor taal- en letterkunde.
Wedstrijden voor het jaar 1887. Vragen:

1. *Oudgermaansche taalkunde.* ‘Men vraagt eene verhandeling over de verbinding der volzinnen in het Gothisch. De schrijver zal niet alleen de verschillende wijzen van samenvoeging aanduiden, maar ook het gebruik der tempora en modi in den bijzin onderzoeken en de gevallen aangeven, waarin een bijzin door den infinitief of het participium vervangen wordt.’
2. *Middelnederlandsche taalkunde.* ‘Men vraagt eene stelselmatige, lijst van al de uitgaven van Middelnederlandsche werken en van de studiën over Middelnederlandsche taal- en letterkunde, verschenen hetzij afzonderlijk, hetzij in uitgaven van geleerde genootschappen, tijdschriften, enz.
   De mededinger raadplege, onder andere, de werken van von Goedeke (Karl), *Grundries zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen.* Dresden, 1862. (Ter boekenverzameling van de Gentsche hoogeschool.)
   Hoffmann von Fallersleben. *Uebersicht der mittelniederländischen Dichtung* (Zweite Ausgabe), Hannover, 1857. (Id.)
   Catalogus der bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. (Ibidem.)
   Men zal, zooveel mogelijk, de openbare boekenverzamelingen aanduiden, waar de aangehaalde werken te vinden zijn.’
3. *Taalzuivering.* ‘Eene alphabetische lijst opmaken van onnederlandsche of bastaardwoorden, die bij 't volk of in gedrukte schriften meest gebruikt worden; voegende naast elk zulk woord het evenveel beduidend echt Nederlandsch woord, voor zooveel het nog, 't zij in enkele plaatsen, 't zij overal, in levend gebruik te vinden zij.’
4. *Letterkunde.* ‘Lofrede op Jan-Frans Willems.’
   De schrijver zal de diensten doen uitschijnen, door den hoofdman der Vlaamsche beweging aan de taal, de letterkunde en het volk bewezen. De stijl zal vooral in aanmerking genomen worden.
5. *Vaderlandsche geschiedenis.* ‘Een boek, in den volkstrant, waarin bewezen wordt dat de vrijheden, welke het Belgisch volk genieten mag, niet te danken zijn aan de Fransche republikanen van het einde der vorige eeuw.’
6. *Vaderlandsch tooneel.* Groot is het belang, dat het Vlaamsch tooneel inboezemt. Echter kan men niet betwisten dat onze schouwburg onder den invloed van vreemde tooneelen gesticht werd. Ernstige maatregelen dienen genomen te worden om op ons vaderlandsch tooneel eenen oorspronkelijken, eigenaardigen stempel te drukken.

De academie verlangt eene *verhandeling over het hedendaagsch Nederlandsch tooneel in België.* De schrijver zal, na eene bondige historische inleiding, de maatregelen onderzoeken, sedert 1830 ter heropbeuring van dit tooneel genomen, en de baan trachten aan te duiden, die de schrijvers dienen te volgen om aan hunne gewrochten eene vaderlandsche, degelijke en oorspronkelijke richting te geven.

Voorwaarden: Voor de wedstrijden worden enkel handschriften en niet te voren uitgegeven stukken aanvaard.

De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven en voorzien zijn van eene kenspreuk of teeken, te herhalen op den gesloten omslag van eenen brief,

behelzende den naam en de woonplaats van den schrijver. Volkomt deze aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De schrijver van elk bekroond werk zal namens de academie eene belooning van 600 frank, ofwel eenen gedenkpenning van gelijke waarde ontvangen.

De mededingende handschriften moeten bij den bestendigen secretaris (Fr. de Potter, te Gent, Godshuizendreef, 29)

ingezonden zijn vóór den 1n November 1887. Degene na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De academie eischt de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde, dat de mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, zouden aanduiden.

Eindelijk meent de academie den mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven. Niettemin zullen de mededingers er, te hunnen koste, een afschrift van kunnen bekomen, mits overeenkomst met den bestendigen secretaris.

Gent, 16 Februari 1887.

De bestendige secretaris, FR. DE POTTER.

De bestuurder, P. WILLEMS.

Een bezoek bij de Hernhutters.
(Vervolg en slot van blz. 50.)

Bij onze verdere nasporingen, in de afdeeling aan de broeders voorbehouden, bevonden wij, dat deze in omtrent twee gelijke deden was gescheiden, het eene voor de getrouwden, het andere voor de jonkmans, en ook, dat er allerlei ambachten werden uitgeoefend; er woont zelfs een apotheker. Overal heerscht de meest uitmuntende orde. Luiaards worden in die kleine gemeente niet geduld; ieder, tenzij kranken en ouderlingen, moet arbeiden ten voordeele van het kerkgenootschap en tot elkanders welzijn. De dag is verdeeld in gebed en werk, en wie zich aan den voorgeschreven regel niet wil onderwerpen of ergernis veroorzaakt, wordt buiten het genootschap gesloten. Kortom, de Broedergemeente scheen ons eene vereeniging toe van wezenlijke socialisten, maar in den eenvoudigsten zin, welken men aan dit woord geven kan.

Allen, zoowel broeders als zusters, getrouwden en ongetrouwden, leiden een zeer ingetogen leven. Het gelukte ons maar zelden, op onze weetgierige vragen een voldoende antwoord te bekomen, want allen schenen zeer achterhoudend, tot zelfs de bestuurder of dominee, bij wien wij ons lieten aanmelden, een overigens zeer eerbiedwekkend bejaard man, met een prachtig grijs hoofd. Beleefd was hij zeker, doch zeer karig met het geven van inlichtingen.

Aan eene der deuren van het Broederhuis, met eene tamelijk hooge stoep, zagen wij meer beweging dan elders; verscheidene personen traden er in of uit, en wij ook stapten er binnen, of daar wellicht iets te zien was, dat onze nieuwsgierigheid kon bevredigen. Wij vonden er, in verscheidene zaaltjes, allerhande waren uitgestald; er wordt daar eene soort van bazar of open winkel gehouden, met vrijen toegang voor iedereen. Allerlei snuisterijen, zooals geldbeugels, handschoenen, snuifdoozen, pijpen, brillen, toiletvoorwerpen, sigaren, houten snijwerk, speelgoed, huisgerief, blikken emmers, enz., lagen er te koop. Zelfs kon men, voor een halven stuiver, er een glas drank bekomen; bier was het niet, maar wel eene soort van spuit- of citroenwater. Men kuiert in de zaaltjes zoolang men het goedvindt. Wie niet koopen wil, wordt er niet toe aangemaand; maar al de bezoekers dragen gewoonlijk een of ander tot aandenken mede. Op onze vraag, of alles wat wij er te koop zagen gesteld,

in de Broedergemeente werd vervaardigd, kregen wij ten antwoord, dat dit slechts ten deele het geval was; de overige voorwerpen worden bij tallen ingenomen en zoo goedkoop mogelijk uitverkocht. De winst wordt in de algemeene kas van het kerkgenootschap gestort, welke verder ook nog door de vrijwillige giften van de leden wordt aangevuld.

Velen der broeders houden zich met den landbouw bezig, want het Broederhuis bezit een tamelijk uitgestrekten moestuin, waarin de voornaamste mondbehoeften voor de leden worden gewonnen. Ook heeft elk huisje een eigen tuintje, rondom door hagen ingesloten en van dat zijns buurmans gescheiden.

Voor het onderwijs wordt insgelijks gezorgd; er zijn twee scholen, eene voor jongens en eene voor meisjes. Maar tot welken graad het onderricht zich uitstrekt, hebben wij niet kunnen te weten komen.

Wij herinneren ons, ergens gelezen te hebben, dat de gemeenschap der vrouwen bij de Moravische broeders in zwang was en zelfs eene der hoofdpunten van hunne leer uitmaakte. Dit is volkomen bezijden de waarheid, althans voor wat de kerkgemeente van Zeist aanbelangt; de Hollandsche wetten zouden zulks overigens niet dulden. De huwelijken worden over het algemeen tusschen de broeders en zusters gesloten. Mocht het gebeuren, dat een hunner met iemand van buiten de Broedergemeente trouwt, dan moet hij of zij, het kerkgenootschap verlaten, tenzij de vreemde gemaal of echtgenoote ertoe besluite, er lidmaat van te worden.

De gezamenlijke bevolking der Broedergemeente bedraagt ongeveer 300 zielen. Hunne kerkleer is min of meer in overeenkomst met die der Augsburger confessie en hunne voornaamste geloofspunten kunnen als volgt worden samengevat: 1° Dat de mensch, sedert Adams val, geene macht meer bezit, om zich zelven te helpen; 2° dat God, de schepper aller dingen, mensch werd en ons met zich verzoende; dat hij van in der eeuwigheid is en alle dingen door hem bestaan; 3° dat Jezus-Christus den kruisdood stierf voor onze misdaden en uit het graf opsteeg voor onze rechtveerdiging, en wij, enkel door zijne verdiensten, de vergiffenis onzer zonden en de heiligmaking van ziel en lichaam verwerven; 4° dat wij van den H. Geest het berouw over onze zonden bekomen, alsmede het geloof in Jezus en de zuiverheid des harten; 5° dat het geloof zich, uit liefde en dankbaarheid, door vrijwillige gehoorzaamheid aan Gods geboden, moet openbaren.

Het doopsel en het avondmaal worden, omtrent op dezelfde wijze als in de andere hervormde kerken, toegediend.

Behlave verschillende diensten in de kerk, hebben er des Zondags, op vastgestelde uren, ook afzonderlijke samenkomsten plaats, namelijk van de getrouwde mannen, van de weduwen, van de jonkmans, van de getrouwde vrouwen, van de jonge dochters en van de weezen. In die bijeenkomsten onderrichten zij elkander wederkeerig nopens hunne onderlinge plichten. Buiten den Zondag, zijn er ook nog feestdagen, welke in gebed en overweging worden doorgebracht.

Op Paaschdag heeft er eene plechtigheid plaats van gansch bijzonderen aard: bij zonsopgang komen al de leden der

gemeente op het kerkhof bijeen, en daar worden al degenen, welke in het vorig jaar overleden zijn, plechtig herdacht.

Nopens het ontstaan der Hernhutters of Broedergemeente in Nederland, hebben wij het volgende vermeld gevonden:

Hun eigenlijke stichter is zekere Nicolaas-Lodewijk, graaf von Zinzendorff. Dit schijnt een alleszins zonderling persoonage geweest te zijn. Hij werd op 26 Mei 1700 te Dresden geboren, en verloor vroegtijdig zijnen vader, die kamerling was van August III, koning van Polen. Zijne jeugd bracht hij in liederlijkheid door, kwam evenwel reeds op twintigjarigen leeftijd tot inkeer, doch sloeg nu juist tot het tegenovergestelde over; hij werd een geestdrijver, die kost wat kost eene nieuwe godsdienstsecte wilde stichten. Zijn verblijf aan de universiteit van Wittenberg deed zijnen ijver tot het stichten eener nieuwe secte ten toppunt stijgen. Eindelijk, en nadat hij, als candidaat in de godgeleerdheid, bij de faculteit van Tübingen, was aangenomen, beklom hij het spreekgestoelte en verkondigde openlijk zijne nieuwe leer. Eenige verstrooide Moravische broeders, afstammelingen der befaamde Hussiten, en welke hun vaderland ter wille hunner gewetensvrijheid hadden verlaten, werden zijne eerste volgelingen.

Mildelijk door de fortuin begunstigd, zorgde von Zinzendorff ruimschoots voor de inrichting zijner partijgenooten; op zijn eigen landgoed te Bertelsdorf, schonk hij hun eene uitgestrekte plek gronds, waarop welhaast het bloeiend dorp Herrnhut verrees, van hetwelk zij den naam van Hernhutters bekwamen.

Von Zinzendorff beschouwde zichzelve als eene soort van Messias; hij werkte onverpoosd aan de voortplanting zijner secte, verwaarloosde er zijne eigene belangen voor en bracht er een groot deel van zijn fortuin aan ten offer. Hij schreef een nieuwen catechismus, verscheidene preken en gezangen, alsmede eene groote menigte tractaatjes, ten dienste van zijn kerkgenootschap. Ook zond hij zendelingen uit naar alle wereldstreken, tot verspreiding van het nieuwe geloof, en ging met dit doel welhaast zelve op reis, zoodat zijne leer al spoedig tot in Noord-Amerika, Java, Indië, Groenland, Lapland enz. doordrong.

In 1735 zond hij zijn eersten apostel, August-Gotlieb Spangenberg, naar Nederland, om ook daar aanhangers te winnen, en op de gunstige berichten, die hij van hem ontving, kwam hij zelve er welhaast insgelijks heen. Verscheidene maanden verbleef hij te Amsterdam, waar hij persoonlijk zijne nieuwe leer verkondigde, met het gevolg, dat eenige bekeerlingen zich, reeds in den loop van het daaropvolgende jaar, op een landgoed nabij IJselstein vestigden. Hun aantal groeide voortdurend aan; evenwel konden zij van de plaatselijke overheid geene vergunning verkrijgen, om een eigen kerkhof te bezitten. Die weigering smartte hun diep en werd zelfs de hoofdoorzaak, waarom zij, in 1746, naar Zeist verhuisden, op de plek, waar thans nog hunne inrichting gevestigd is. Hier werden zij heengelokt door Kornelis Schellinger, een doopsgezind koopman van Amsterdam, de toenmalige eigenaar van het landgoed. Voorloopig hielden zij hunne samenkomsten in de oranjerie van het kasteel, doch sloegen eerlang de hand aan den bouw der Broedergemeente, op de weilanden, langs weerskanten van de baan gelegen. Voor een eigen kerkhof werd nu insgelijks gezorgd, want na vereenigd te zijn geweest in het leven, wilden zij ook vereenigd blijven in den dood.

Graaf von Zinzendorff stierf op 9 Juni 1760, te Herrnhut, te midden zijner geestverwanten. Eene zijner dochters, gravin Maria-Agnes, kocht in 1767, de

heerlijkheid van Zeist, en nu werd de Broedergemeente er op een duurzamen voet gegrondvest.

Behalve te Zeist, vindt men nog verscheidene dergelijke Broedergemeenten in Europa, bijzonder in Duitschland, en welke te zamen ongeveer 12000 leden tellen. Allen staan onder het toezicht van het algemeen bestuur, dat te Bertelsdorf zetelt en door hetwelk de predikanten en andere overheden worden aangesteld.

Wij wandelden nog eenmaal de gebouwen langs, wierpen hier en daar een blik in de woonkamers; overal was het stil en treurig, als in een klooster. Evenals daar, zijn ook de leden der Broedergemeente van de wereld afgezonderd en aan tucht onderworpen; eentonig vlieten hunne dagen heen. Die menschen zijn wellicht gelukkig in hunnen eenvoud; vrijwillig hebben zij van hunne persoonlijke vrijheid afstand gedaan. Hunne eigenaardige inrichting heeft althans dit goede teweeggebracht, dat er vele bezoekers naar Zeist worden door gelokt.

J. STAES.

XIe tentoonstelling van L'Essor, te Brussel.

12 Maart werd de elfde tentoonstelling van de vereeniging *L'Essor,* in drie zalen van het rijksmuseum, te Brussel, geopend; zij zal open blijven tot 4 April. Er werden 226 stukken ingezonden. Vele daarvan behooren niet in eene *pronkzaal* te huis en pleiten voor de waarheid van de opmerking, die al zoo dikwijls werd gemaakt, dat onze schilders, in 't algemeen, te spoedig tentoonstellen. Tot de verdienstelijke stukken behooren eenige der 13 inzendingen van L. Frederic (olieverf- en droogschilderingen en teekeningen); zijne *Krijtverkoopers* verdienen inzonderheid te worden genoemd. Ook O. Dierickx mag vermeld worden. L. Herbo, heeft fraaie portretten. Desgelijks Joz. Dierickx. Van P. La Boulaye noemen wij een geestig gemaalden *Hansworst.* A. Baertsoen goede zeestukken. E. Van Damme Sylva goede dierschilderingen. K. Van den Eycken ontwikkelt zich in hetzelfde vak. F. Van Leemputtens *Terugkomst van de markt, Op de vliet* en *Dorpsstraat* zijn mede verdienstelijke gewrochten. Als veelbelovende jongere schilders halen wij aan E. De Bievre, L. Dardenne en J. François. Van L.M. Marchot en F. Seghers zagen wij fraaie stillevens. Van A. Heins merkwaardige teekeningen en etsen. Goed beeldhouwwerk leverden J. Dillens, gipsmodel van Metdepenningens standbeeld te Gent, P. Braecke, *Jeugdige droom* en portretten, J. Lagae, een medaillonportret, K. Samuel, drie gipsborstbeelden. Deze tentoonstelling is een herhaald bezoek waard, waarom wij haar den liefhebbers en kunstbeoefenaars aanbevelen. Er is eene verloting aan verbonden, waarvan het lot slechts 50 c. kost.

> De natuur is groot in groote dingen, doch in het kleine is zij oneindig groot.
>
> LINNAEUS.

Beginselen der abdij van Tongerloo.

Als men op de landkaart met rechte lijnen Diest, Aarschot, Herentals en Geel aan elkander verbindt, dan vindt men nagenoeg in het middelpunt van dit langwerpig vierkant de gemeente Tongerloo, waarin de abdij van denzelfden naam haren zetel heeft. Zij ligt op vier uren afstand van Diest, op drie van Aarschot, op twee van beide laatstgenoemde plaatsen, en behoort, volgens de hedendaagsche omschrijvingen, tot het kanton Westerloo, in het arrondissement Turnhout. Oudtijds was zij begrepen onder het kwartier Herentals, in het markgraafschap Antwerpen, hetwelk doorgaans onder het gezag heeft gestaan van dezelfde vorstelijke stammen, die over het hertogdom Brabant den schepter voerden.

Onder geestelijk opzicht is de plaats thans onderhoorig aan het aartsbisdom van Mechelen; te voren en sinds de oprichting der nieuwe bisdommen in de zestiende eeuw was zij begrepen in het bisdom van 's-Hertogenbosch, doch sedert 1731 tot 1801 hebben eerst de aartsbisschop van Mechelen, Thomas Philip van Elzaten, daarna de bisschoppen van Antwerpen, van Gameren, Wellens en de Nelis, met den titel van apostolische vicarissen, het bisschoppelijk bestuur uitgeoefend in de plaatsen van het bisdom van 's-Hertogenbosch, door den Munsterschen vrede aan den koning van Spanje toegekend. Toen de abdij gesticht werd, behoorde Tongerloo tot het bisdom van Kamerijk.

Schrijvers, die de Kempen der twaalfde eeuw afschilderen als eene woeste en geheel onbebouwde landstreek, waar niets te zien was dan zandige heiden, verpestende moerassen en onbewerkte bosschen, - zulke schrijvers leveren een tafereel, dat waarheid mist. Drie, vier eeuwen toch te voren treft men er al tal van dorpen en gehuchten aan, van kerken en kapellen voorzien, die dan ook noodzakelijk beploegden grond veronderstellen[1]. Eene parochiekerk, eene heerlijkheid, vruchtgevende gronden, ook eenen molen bezat Tongerloo reeds toen de Norbertijnen daarheen werden geroepen. Waren derhalve de kloosters der Kempen, meest in de twaalfde eeuw gesticht, niet de eerste ontginners der streek, niet min zeker is het, dat sedert dien tijd de bebouwing op eene tot dan ongekende schaal werd uitgebreid, en dat in grooten deele de vruchtbaarmaking der Kempen aan de vlijt der kloosterlingen is te danken.

Giselbertus - zoo heet de stichter der abdij van Tongerloo - was een ongehuwd man. De faam van den H. Norbertus en van diens gezellen, die door hunnen

(1) DE RIDDER, *Historische mengelingen over de Kempen,* blz. 13.

apostelijken ijver te Antwerpen eene zoo schitterende zegepraal op de ketterij van Tankelm behaalden, en het voorbeeld van verscheidene edellieden, die in dien tijd als om strijd hunne goederen opdroegen tot stichting van kloosters der nieuwe orde van Premonstreit, hebben ongetwijfeld den godvreezenden Giselbertus aangespoord, om ook zijne bezittingen ter eere Gods af te staan en op zijne erve van Tongerloo een klooster, der H. Maagd toegewijd, op te richten.

Tot welken maatschappelijken stand Giselbertus behoorde, is gemakkelijk te bevroeden uit de goederen door hem aan het nieuwe gesticht opgedragen. Hij schenkt namelijk twee deelen der tienden, - volgens eene andere oorkonde, de geheele tienden van de kerk van Tongerloo, een heerlijk landgoed van 40 bunder met eenen molen, en daarenboven in dezelfde parochie van Tongerloo, twee stukken grond, waarvan een jaarlijks 19 sesters koren(2), 10 maten gerst, het tweede 12 schellingen, 1 denier, buiten andere grondschulden, betaalde, en twee hoeven, van dewelke eene de vierde schoof schuldig was; eenen grond te Oevel, 3 ½ schellingen, de Wimpel- en de Lanchemhoeve, ieder 5 schellingen betalend, benevens andere niet uitgedrukte verplichtingen(3). Lanchem of Lankom is een gehucht onder Noorderwijk; de zoogenaamde Wimpelhoeve bezat voordezen de abdij te Wiekevorst, en eene van denzelfden naam te Geel, doch deze laatste werd eerst in de zeventiende eeuw aangekocht; van de eerste is er spraak in de eerste begiftiging. Uit die opgave komt Giselbertus ons voor als een redelijk vermogend landheer, bezitter van eene dier heerlijke landgoederen *(villae)* der middeleeuwen, waar men, benevens de hoofdwoning des heeren en in dezelfde beheining ingesloten, andere woningen aantrof, voor de lijfeigenen, landbouwers en andere

(2) *X et IX sextaria brasii*, zegt de oorspronkelijke tekst. Het blijkt echter niet, welke soort van graan door het woord *brasium* verstaan moet worden. Vglk *Glossarium manuale mediae et infimae latinitatis*, op het woord *Brace, brasium.*

(3) Diplomas van bisschop Burchardus, van paus Eugenius III en van Urbanus III. Deze laatste zegt als volgt: *Totam decimam Tongerlensis parochie et dominicaturam*, *videlicet 40 bonaria cum molendino uno. Totam Ghiselberti terram fundatoris ejusdem ecclesie tam in Tongerlo quam in Wimple et in Lanchem, et in aliis quibuscunque locis possederat. Terram in Ovele..* etc.

bedienden bestemd. Heel waarschijnlijk was die *villa* de bakermat van de gemeente Tongerloo, gelijk zij nu de zetel werd der beginnende abdij.

Ter uitvoering van zijn godvruchtig besluit, wendde Giselbertus zich tot prelaat Waltman, door den heiligen Norbertus aan het hoofd der Antwerpsche

ZINCOGRAPHIE NAAR DE OORSPRONKELIJKE GRAVUUR DOOR J. MALVAUX.

Sint-Michielsabdij gesteld. Eenige kloosterlingen, onder het geleide van Hendrik, eenen van Norbertus' medewerkers in de bekeering der Scheldestad, werden hem vergund om het nieuwe klooster te bevolken. Volgens eene oude kroniek, door Bosschaerts gedeeltelijk vertaald en in het licht gegeven[1], reisde Giselbertus naar Premontreit, den hoofdzetel der orde, en bracht hij vandaar het grootste getal van Tongerloos eerste kloosterlingen herwaarts. Edoch, deze kroniek, voor titel voerend: *Liber monasterii S. Mariae de Tongerlo*, en zich voorgevend als zijnde onder Tongerloos derden abt, Wibertus, geschreven, verraadt een veel lateren oorsprong, en heeft ons dunkens de historische waarde niet, door sommigen er aan toegekend[2].

Giselbertus' edelmoedig hart, eene volmaakte zelfverloochening betrachtend, deed niet alleen afstand van zijne goederen, maar wijdde nog zichzelven den Heere toe. Hij zegde der wereld een eeuwig vaarwel, en vroeg het nederige kleed van

(1) *Cort verhael van den oorspronck ende eerste Fondatie des Godtshuys van onser L. Vrouwe tot Tongerloo,* achter *Het leven B. Siardi.* Antwerpen, 1625.

(2) WICHMANS, *Brabantia Mariana;* VAN HERDEGOM, *Diva Virgo candida*, en anderen.

leekebroeder in het door hem gestichte klooster, om daar het overige zijns levens in den dienst van God, in gebed en versterving te slijten. De nederigheid was zijn deel, tot zelfs na den dood. Met deze eenvoudige woorden: *Commemoratio Giselberti*, *conversi*, *fundatoris hujus ecclesiae* (Gedachtenis van Giselbertus, leekebroeder, stichter dezer kerk) herdenkt het doodboek der abdij, op 6*en* October, den sterfdag van haren stichter. Rond het midden der zeventiende eeuw werd zijner gedachtenis eene waardigere hulde bewezen door het schilderen zijner beeltenis, toevertrouwd aan het kunstig penseel van Abraham van Diepenbeeck(1). Naar eene teekening van denzelfden meester vervaardigde de plaatsnijder A. Lommelin eene prent, eveneens de beeltenis van den vromen stichter voorstellend en die wij hier v e r k l e i n d mededeelen. Het opschrift luidt:

B.M. GISELBERTUS *ex coelibe ruricola Fundator coenobii Tungerloensis ord. Praemonstr. Ibidemq. humills conversus*(2).

Op de vraag naar het jaar van Tongerloos stichting, ligt het antwoord niet voor de hand. Heel verdeeld zijn desaangaande de geschiedschrijvers. Aan eene zijde staan Miraeus(3), Barlandus(4), Frans Sweertius(5), Haraeus(6), Le Paige(7), Mauritius du Pré(8) en

(1) 1647. *Facta pictura Giselberti fundatoris nostri a domino Diepenbeke pro 18 renensibus.* Aanteekening van A. HEYLEN.
(2) Op een namaaksel dezer plaatsnede, uitgegeven door Susanna Verbruggen, vermist men het opschrift en den blok, waar het op geschreven was; in de plaats daarvan leest men alleen: *S. Giselbertus ord. Praem...* - Een ander, kleiner namaaksel, werd in plaat gesneden door F. Bouttats.
(3) *Rerum Belgicarum chronicon,* p. 317; *Chronicon Praemonstratense,* p. 92 en 231.
(4) *Liber historiarum,* p. 25.
(5) *Monumenta sepulchralia,* p. 151.
(6) *Annales ducum Brabantiae*, t. I, p. 213.
(7) *Bibliotheca Praem.* p. 456.
(8) *Annales breves ord. Praem.* Ambiani, 1645, p. 17.

Grammay[1]; zij stellen het eerste begin der abdij in 1134. Wichmans[2] daarentegen, Hugo[3] en Van Herdegom[4] zeggen dat de stichting gebeurde in, of rond 1130. Craywinckel, die in zijne *Legende* het jaar 1133 opgaf, bracht in *De triumpherende suyverheyt*, of het *Leven van de H. Dymphna*, ook het jaar 1130 voor[5]; en Mudtzaerts, die in zijne *Kerckelycke geschiedenis* der Nederlanden 1130 vermeldde, plaatste in de algemeene *Kerckelycke historie* Tongerloos begin onder de gebeurtenissen van het jaar 1128, zonder evenwel in dit laatste geval iets stelligs te bevestigen[6].

De bewijzen, aangevoerd voor de meening, die de stichting tot omtrent het jaar 1130, of althans tot voor 1133 doet opklimmen, bestaan in twee oorkonden, eene van den eersten abt Hendrik, de andere van Burchard, bisschop van Kamerijk, beide het jaartal 1133 dragend, en in het volgend aloude opschrift, dat voordezen, naar de getuigenissen van Wichmans, Craywinckel en Van Herdegom, in de abdij te zien was:

In 't Jaer Christi M.C. drymael tien
Wiert een clooster te Tungerlo ghesien.
Giselbertus was den eersten stichter
Ende Henricus den eersten Vaeder.

Vooral het diploma van Burchard, waarbij de bisschop van Kamerijk de nieuwe stichting bekrachtigt en met voorrechten begunstigt, dient nader onderzocht te worden. Juist om reden van het daarin voorkomend jaartal, werd de echtheid van het stuk door sommigen in twijfel getrokken, door anderen kortweg geloochend.

De voornaamste bezwaren er tegen ingebracht, komen hier op neer: in 1133 bestuurde niet Burchard, die in 1130, of ten laatste in 1131 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde, maar wel Lietard het bisdom van Kamerijk; de heilige Bernardus, als getuige in het diploma optredend, verbleef gedurende heel datzelfde jaar in Italië, en kon diensvolgens te Kamerijk niet aanwezig zijn, om mede het stuk te bevestigen; eindelijk, de slotwoorden, volgens welke het diploma werd opgemaakt onder de regeering van Koenraad, zijn in strijd met de geschiedenis, vermits in 1133 Lotharis den keizerlijken troon had bestegen en Koenraad zich met hem verzoende, na eenen tijd lang naar de kroon gedongen te hebben[7].

Onnoodig is het, de verschillige veronderstellingen uiteen te zetten, voordezen uitgedacht om die tegenstrijdigheden te verklaren. Zij hadden bijzonder voor doel Burchards leven te rekken tot in 1133, en het gelijktijdig bestaan van twee bisschoppen te Kamerijk waarschijnlijk te maken[1], maar verloren dan ook meer en meer in waarde, naarmate dat het zekerder werd dat Burchard overleden is in 1130, of in 1131, waarschijnlijkst den 3^{en} Januari 1130. Ongegrond is ook het vermoeden, dat eene

(1) *Antiquitates Antv.*, p. 123 (Edit. in-4° Bruxellae, 1610).
(2) *Brabantia Mariana,* p. 761.
(3) *Annales Praemonstr.*, t. II, col. 965.
(4) *Diva Virgo candida*, p. 252.
(5) *Legende*, II, blz. 542; *De triumpherende suyverheyt,* blz. 147.
(6) *Kerckelycke geschiedenis in de Nederlanden*, blz. 142; Kerckelycke *historie*, deel II, blz. 26.
(7) Zie *Acta Sanctorum, tom.* VI *Junii. pars* I. *Appendix ad diem* VI, p. 29.
(1) MIRAEUS, *Op. diplom.* I, p. 97; - WICHMANS, *Brab. Mar.*, p. 767; - FOPPENS, *Hist. Sylvaeduc.*, p. 194; - COPPENS, *Beschrijving van het bisdom van 's-Hertogenbosch*, I, blz. 95.

misgreep wil zien in den naam van Burchard, als ware die verkeerdelijk afgeschreven in stede van Lietard[2]; wel degelijk draagt het stuk den naam van Burchard.

Eene heel eenvoudige en hoogst waarschijnlijke uitlegging werd door wijlen den geleerden Bollandist, Victor de Buck, geopperd. Volgens hem is er enkel eene feil begaan in het schrijven van het jaartal, feil des te aannemelijker omdat hetzelve in Romeinsche cijfers is uitgedrukt, en dat het stellen eener X in plaats van eene V zonder moeite zich laat bevroeden. 'Lang - zegt de betreurde geleerde in een bijzonder schrijven - heb ik gedacht, en ik verwerp die meening nog niet, dat de notaris in stede van MCXXVIII heeft geschreven MCXXXIII.' Dergelijke dwalingen in de jaartallen zijn niet ongemeen - alle bevoegde kenners van oude oorkonden zijn er van overtuigd - in charters eener onbetwistbare echtheid, en vermits, in het onderhavig geval, het diploma van Burchard niets inhoudt, dat aan eene vervalsching doet denken, en ja, in al zijne deelen bekrachtigd wordt door gedenkstukken van lateren tijd, zoo vermeenen wij die veronderstelling, ten minste als zeer waarschijnlijk, te mogen bijstemmen. Werd het diploma in 1128 verleend, dan baart de tegenwoordigheid van Burchard en van den H. Bernardus geene zwarigheid meer, en de vermelding van de regeering van Koenraad strookt wonderwel met de geschiedenis des tijds.

Immers, den 18^{n} December 1127 werd Koenraad, die even als Lotharis naar de kroon stond, tot koning uitgeroepen, en, ofschoon verscheidene bisschoppen en de paus hem in den kerkelijken ban sloegen, den 29^{n} Juni 1129 te Monza gekroond. Onze geschiedschrijvers bevestigen dat Godefried, graaf van Leuven, hertog van Lotrijk en markgraaf van Antwerpen, eerst Lotharis voor zijnen wettigen leenheer erkende, maar vervolgens hem afviel om partij te kiezen voor Koenraad[3]. Lotharis werd van toen af den heer van Leuven een vijand, in zooverre dat hij hem het hertogdom en het markgraafschap afnam en beide leenen aan Waleram van Limburg opdroeg. Dit gebeurde, volgens de kroniek van Aken, juist in 1128[4], en waarschijnlijk op den landdag van Aken, den 13^{n} Juni van dat jaar gehouden. Godefried bleef evenwel in 't feitelijk bezit van het markgraafschap en hield zijne heerschappij staande in Brabant tot aan de Geet, bij Tienen[5]. Hij verzoende zich toch met Lotharis, zoo 't schijnt

(2) BUTKENS, *Trophées du Brabant*, I, p. 104.
(3) DAVID, *Vaderlandsche historie*, V, blz. 70: - NAMÊCHE, *Cours d'hist. nation.*, tome IV, p. 434; - *Biographic nationale*, tome VIII, col. 849.
(4) Bij ERNST, *Hist. du Limbourg*, VI, p. 79.
(5) ERNST, III, p. 18 enz.

in 1131, want in dat jaar maakt een diploma van hem wederom melding van Lotharis' regeering[1]. De bisschop van Kamerijk was in 1128 tegenwoordig op den landdag van Aken en onderteekende mede een diploma, aldaar door Lotharis ten voordeele der Sint-Servatiuskerk van Maastricht verleend[2], maar volgde hij niet den heer van Leuven in zijnen opstand tegen dien vorst? Men zou het haast denken, als men ziet dat aldra eene scheuring in het bisdom van Kamerijk schijnt plaats te grijpen, en een tweede bisschop, met name Petrus, zich voordoet, en dat na Burchards overlijden, Lotharis terstond bezorgd is om eenen zijner aanklevers, namelijk Lietard, proost van Utrecht en eigen kapelaan van den keizer, tot dien zetel te doen opklimmen[3]. Maar wat daar ook van zij, een diploma verleend voor een gesticht, in 't markgraafschap gelegen, kon voorzeker, in 1128, met de vermelding van Lotharis niet welkom zijn bij den feitelijk regeerenden markgraaf, en 't was derhalve noodig, wilde men de stichting niet zien dwarsboomen, van dezes stemming rekening te honden. Die reden moest volstaan zoo voor den bisschop als voor de getuigen om in dit geval bij voorkeur van Koenraads regeering gewag te maken, hoedanig voor 't overige hunne gevoelens jegens hem waren.

De voornaamste bezwaren tegen het diploma vallen dus weg in de gemaakte veronderstelling. Tot nadere toelichting der zaak stellen we ons de vraag nog, of ook de aanwezigheid van al de voorkomende getuigen te billijken is in, of omtrent 1128.

Het stuk draagt het merk van den bisschop, van de aartsdiakenen Joannes, Theodericus en Rodulphus, van de abten van Kamerijk, Parvinus van het H.-Graf en Walterus van Sint-Aubertus, van den deken Hugo, van den scholaster Eustachius, van Waltman, abt van Sint-Michiels, te Antwerpen, en eindelijk van den heiligen abt van Clairvaux, Bernardus; Guerenbaldus teekent als notaris of kanselier. Wij zegden: het stuk draagt het merk, niet de handteekening van voorgenoemden; want, naar het gebruik van dien tijd, is het merk der verschillende getuigen door den notaris er onder geschreven. Bij het opmaken van akten teekenden vroeger de getuigen hunne namen voluit; daarna bepaalden zij zich bij het zetten van een kruisteeken; later nog lieten zij die zorg aan de notarissen over. Deze vergenoegden zich weldra met de getuigen te noemen en stelden dan voor iederen naam het woord *signum*, merk. Naar getuigenis van den geleerden oorkondenkenner de Wailly, was dit laatste schier algemeen het gebruik in de twaalfde eeuw[4]. Wij hebben er een voorbeeld van in het onderhavige stuk; daarin ligt geen bezwaar, maar, zooals wij zegden, men kan de vraag opperen, of ook al die getuigen gekend zijn in 1128.

Slechts van twee is het bestaan niet met zekerheid bewezen; eenige moeilijkheid baart het bijzijn van den aartsdiaken Rodulphus en van den deken Hugo. De aartsdiakenen van 1127, vijf in getal, zijn gekend; zij heeten Erleboldus, Joannes, Ancellus, Gerardus en Theodericus[1]. In 1129 ontmoet men dezelfde, ter uitneming van Theodericus[2]; doch in 1132 vertoonen zich andermaal Joannes, Gerardus en Theodericus; een Alardus en een tweede Theodericus maken alsdan het vijftal ten

(1) MIRAEUS, tome I. p. 383.
(2) MIRAEUS, IV, p. 197.
(3) LEGLAY, *Cameracum Christianum*, p. 32.
(4) *Eléments de paléographie,* I, p. 240.
(1) MIRAEUS, *Op. Dipl.*, III, p. 35, 36.
(2) MIRAEUS, *Op. Dipl.*, II, p. 964.

volle[3]. Is Theodericus, in 1127 vermeld, een der twee van denzelfden naam in 1132 verschijnend, zoo heeft men, - vermits de vier anderen van 1127 in 1129 nog voorkomen, - in 1128 dezelfde aartsdiakenen als in 1127, en voor Rodulphus is geene plaats over. Zoo luidt de moeilijkheid, die echter weldra verdwijnt voor de heel aanneembare onderstelling, dat Rodulphus in 1128 de plaats had ingenomen van den eersten Theodericus en door eenen naamgenoot van dezen werd opgevolgd. Ten anderen, volgens de niet onwaarschijnlijke meening van De Ram en Le Glay, waren in dien tijd zes aartsdiakenen in het Kamerijksch[4]; treedt men dit gevoelen bij, dan valt heel de moeilijkheid nopens Rodulphus.

Wat den deken Hugo betreft, is het waar dat een en dezelfde Oilardus, zonder onderbreking van 1118 tot 1133, de waardigheid van deken bekleedde, dan is Hugos vermelding in den tusschentijd moeilijk te verrechtvaardigen[5]; doch hoogst waarschijnlijk was de Oilardus van 1133 slechts de naamgenoot van den ouderen, ofwel, is hij dezelfde persoon, hij bleef voor eenen tijd van zijn ambt verstoken. Voor eene of andere dezer onderstellingen pleit niet alleen het diploma van Tongerloo, maar ook het charter van 1132, waarbij bisschop Lietard de invoering der orde van Premonstreit in de abdij van Grimbergen goedkeurt, en waar een deken met name Gildardus als getuige in optreedt[6].

Uit deze lange - wellicht al te lange bespreking blijkt, ons dunkens, dat de meening, welke het diploma van Burchard aan het jaar 1128 toeschrijft, als heel waarschijnlijk kan verdedigd worden. Men denke echter niet dat wij een bijzonder belang hechten aan dit of aan een ander jaartal; het doet er weinig toe of men Tongerloos stichting eenige jaren vroeger of later stelle. Onze pogingen hadden enkel voor oogwit de schijnbare tegenstrijdigheid weg te nemen van eene oorkonde, waarvan de echtheid bezwaarlijk kan in twijfel worden getrokken. Ten tijde van Wichmans was het stuk nog voorzien van het oorspronkelijk zegel van den bisschop[7]; in het oudste charterboek der abdij, minstens van de XIVe eeuw dagteekenend, vindt men er reeds een afschrift van; de inhoud komt niet alleen overeen met de gebruiken van den tijd, zooals Janningus erkent[8], maar

(3) Ibid. I, p. 97. - *Gallia Christiana*, III, appendix col. 30.
(4) LEGLAY, *Cameracum Christianum*, p. 389, 542. - DE RAM, *Synopsis actorum Eccl. Antv.,* p. 148.
(5) Zie de lijst der dekens bij LEGLAY, *Camerac. Christian.*, p. 94.
(6) MIRAEUS, I, p. 96.
(7) *Brabantia Mariana*, p. 762.
(8) *Acta Sanctorum Junii*, tom. VI, Pars I, p. 29.

wordt daarenboven bekrachtigd door jongere oorkonden, zooals hierna zal blijken; niets zou derhalve de onderstelling eener vervalsching wettigen. - Doch, beschouwen we den inhoud.

(Wordt voortgezet.)

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

Kroniek.

Antwerpen. Joz. Ducaju heeft voor de koninklijke academie van België een welgelijkend marmerborstbeeld van G. Wappers gemaakt, voorgesteld op denzelfden leeftijd als wij hem hebben afgebeeld in de *Vlaamsche School* van 1874, blz. 185.

Brussel. De maatschappij *Bruxelles-attraction* schrijft eene prijsvraag uit voor de bouwplannen van een kursaal, hetwelk zou worden opgericht te Brussel, in de Bischoffsheimlaan, op de plaats der hovingen van het af te breken observatorium. Tusschen de naamloos in te zenden ontwerpen, zal de jury eene keus doen; de beste plannen zullen worden aangewezen, om voor het verwerven van de bekroning te kampen. Eene som van 1500 fr. zal in gelijke prijzen worden verdeeld tusschen de best gekeurde ontwerpen. Al de teekeningen moeten, op ramen gespannen, vrachtvrij worden besteld op de Beurs (lokaal der syndicale vereeniging), te Brussel, den 20^{n} Mei 1887, tusschen 1 en 5 ure namiddag. Voor 31 Mei volgt de uitspraak. Het programma is op aanvraag verkrijgbaar in voornoemd lokaal, bij den secretaris der maatschappij.

- Ter gelegenheid van zijn 50-jarig priester-jubileum, zal aan Z.H. paus Leo XIII een album of zoogenoemd Guldenboek worden aangeboden. Van Belgische zijde, zullen daarvoor bijdragen worden geleverd, onder andere door mgr. Van Weddingen, kanunnik Mercier, mgr. Rutten, pater De Smedt, de heeren L. de Monge, Verspeyen, Forget, G. Kurth, K. Woeste, Delcour, Kervyn, P. De Decker, J. Joors, L. Arendt, Francotti enz.

Gent. Bij Eug. Vanderhaeghen, uitgegeven door het *Willemsfonds,* is verschenen: *Kerk en Staat onder de Frankische koningen der* VIe *eeuw*, door Alf. Seresia, met teekeningen van Arm. Heins, een boekdeel van 161 blz.

- In den boekhandel van J. Vuylsteke staat te verschijnen eene tweede uitgave van Julius Vuylsteke's *Verzamelde gedichten.* Prijs: fr. 3.50.

Buitenland.

Groningen. Wijlen de hoogleeraar Ranke heeft zijne bibliotheek van circa 2500 ingebonden boekdeelen, meestal werken over genees- en heelkunde, aan de Groninger hoogeschool vermaakt.

Leiden. De Leidsche hoogeschool heeft bij erfmaking van wijlen den hoogleeraar Simon Thomas, zijne belangrijke bibliotheek van wetenschappelijke werken ten geschenke gekregen.

Berlijn. Het staatsbestuur onderhandelt over den aankoop der bibliotheek van den geschiedschrijver L. von Ranke (zie onzen jaargang 1886, blz. 108). Zij bevat 20,000 boeken en is voor 100,000 thaler tegen brandgevaar verzekerd.

Weenen. Volgens wordt gemeld, zullen door M. Munkacsy, te Parijs, zolderstukken worden geschilderd voor het nieuwe Weener museum, die hem 100,000 fr. zouden worden betaald.

- Maria-Theresia's gedenkteeken, waarvan wij eene korte beschrijving gaven in onzen jaargang 1874, blz. 8, en nog melding maakten in onzen jaargang 1880, blz. 20, is door den beeldhouwer Kasper Zum Busch nu geheel voltooid en zal, naar men denkt, in den herfst van dit jaar te Weenen worden ingehuldigd, derhalve vier jaren later dan aanvankelijk was voorzien. Het kost 1,600,000 fr.

Philadelphia. Volgens nieuwsbladen, heeft de Amerikaan John Wanamaker, Munkacsy's groote schilderij, *Christus voor Pilatus,* voor 120,000 dollars aangekocht. In 1882 werd nopens dezelfde schilderij bericht, dat zij was gekocht door de Hongaarsche regeering. (Zie onzen jaargang 1882, blz. 35.)

Sterfgevallen.

ELLA WOOD-PRICE, de befaamde Engelsche schrijfster, in 1820 te Worcester geboren, is volgens een bericht van 10 Februari, overleden. Een twintigtal van hare romans werden in het Nederlandsch vertaald.

LEONARDUS TIMMERS, oud gardiaan der minderbroeders-recolletten te Antwerpen, den 11^{n} Februari te Austruweel overleden, is de inzonderheid te Antwerpen onder den naam van pater Paulinus gunstig gekende stichtelijke schrijver en welsprekende predikant. Naar aanleiding van eene opmerking, in onzen jaargang 1867, blz. 76, gemaakt over zijn naar het Latijn van W. Estius bewerkt boek, getiteld: *Leven en geschiedenis der* XIX *HH. martelaren van Gorcum*, stuurde hij ons eene beknopte anti-critiek, die op blz. 87 van voormelden jaargang voorkomt. In dienzelfden jaargang namen wij eene bijdrage op, getiteld *Vertakkingen van het Seraphijnsche order, met betrekking tot de Franciskaansche martelaars van Gorcum* (blz. 85 en vgg.); de minderbroeder-recollet, wiens portret tusschen den tekst gedrukt staat, is Leonardus Timmers, van wiens hand onze meergemelde jaargang 1867, op blz. 118 en vgg., een artikel behelst over *De paters recolletten en de martelaars van Gorcum*. In 1882 gaf hij bij Van Os-De Wolf, te Antwerpen, een *Leven van den H. Antonius van Padua* in het licht; van dit werk, 220 blz. in-8°, verscheen reeds in 1883 eene tweede uitgaaf. Pater Paulinus' hooger vermeld werk over de martelaren van Gorcum werd in een en hetzelfde jaar tweemaal uitgegeven, namelijk in den aanvang van 1867, in duodecimo-formaat, 243 blz., en eenige maanden later in octavo, 220 blz.; de twee uitgaven werden gedrukt bij Van Aarsen, te Antwerpen. De ieverige en vrome man bezorgde ook de uitgaaf van den herdruk van een oud werkje, getiteld: *Maria, koningin van hemel en aerde, of godvruchtige bemerkingen op den naem dien onze moeder draegt,* door eenen dienaar van Maria, Antwerpen, J.B. Van Aarsen, 1864, in-12, 145 blz. Leonardus Timmers was den 29^{n} Maart 1829 te Uden (Noord-Brabant), geboren. Den 22^{n} Mei 1848 geprofest in de orde der minderbroeders-recolletten te Thielt, werd hij den 19^{n} Februari 1853 priester gewijd te Luik. Gedurende 26 jaren heeft hij zijn geestelijk ambt met groote toewijding te Antwerpen uitgeoefend, waar hij in alle standen geëerd en bemind werd. Zijne begrafenis, op het kerkhof van Austruweel, had den 14^{n} Februari plaats, onder een zeer grooten toeloop van vrienden en waardeerders.

J.A. van Droogenbroeck (Jan Ferguut).
I.

Al is 't er ver af, dat van Droogenbroeck en Jan Ferguut onbekenden zouden zijn in de naamrol van het vlaamsche l e t t e r g i l d , toch

staat het voor mij vast, dat - waar er zoo menige andere op alle tonen worden rondgebazuind - die beide n a m e n n a a r d e maat hunner verdiensten al te weinig lof erlangden.

Zoo gaat het; en ook hier is het eens te meer waarheid, dat de echte verdienste zedig is. Hare faam groeit langzaam; m a a r ook ze is durend. Als een groot deel der nu hoog opgehemelde schrijvers gansch en gaar zal vergeten zijn, zal - en er hoeft geen geest van profecie om het te voorzeggen - de geschiedschrijver der Nederlandsche letterkunde aanboeken, dat de dichter Jan Ferguut en de taalkenner van Droogenbroeck in hunnen tijd aan het spits stonden van d e v l a a m s c h e schrijversschaar.

Dat nu Jan Ferguut en van Droogenbroeck altijd samen een en denzelfden rok aanschieten, op een en dezelfden stoel zitten, met een en dezelfde vork eten, en wat des al meer, is, bij al wie ietwat van onze letterkunde weet, zoo overbekend, dat vast daarvan geen verder gewag hoeft gemaakt.

'Dit pseudoniem (Jan Ferguut) - schrijft V.A. dela Montagne in zijne *Vlaamsche Pseudoniemen*, blz. 52 - heeft zijne geschiedenis: Op de banken der normaalschool reeds koesterde Van Droogenbroeck een groote voorliefde - die hem steeds bijgebleven is - voor onze middeneeuwsche letterkunde. De *Ferguut*[1] berustte in de

(1) "*Ferguut,* Ridderroman uit den Fabelkring van de ronde tafel, uitgegeven door L.G. Visscher. - Utrecht, Robert Natan, 1838."

bibliotheek van het gesticht, en het beheer van den boekenschat was opgedragen aan een der professors, leeraar in de aardrijkskunde. Toen de jonge student met zijn bescheiden verzoek om het middeneeuwsch gedicht voor den dag kwam, viel de oude Cerberus als ware 't uit de wolken en weigerde vol strekt: het boek was, volgens hem, gansch niet geschikt voor jonge lieden. - Had nu de vraag om een boek, waarom normalisten zich doorgaans weinig bekommeren, 's mans aandacht op den jongen leerlustige getrokken, zeker is 't dat, in de eerstvolgende aardrijkskundige les, van Droogenbroeck opgeroepen werd om zijne kundigheden in het vak te openbaren. De arme jongen stond deerlijk verlegen; steden, landen, stroomen, bergketens, 't dwarrelde hem alles verward voor den geest, maar geen woord kende hij meer van de opgegeven les. “En zoo, doceerde de professor, vindt men geen tijd om de lessen te bestudeeren, maar tijd om den *Ferguut* te lezen, zou men vinden.” - De verlegen houding van den schuldige, de vreemde klank van den middeneeuwschen titel, maakten den spotlust der normalisten gaande, en voortaan heette van Droogenbroeck in het gesticht *Jan Ferguut.*’

Van Droogenbroeck zag het eerste daglicht te St.-Amands, eene wijk der fraaie en volkrijke gemeente Puurs, waar zijn vader - bedrieg ik mij niet - het ambt waarnam van onderwijzer. Hij zelf, opgeleid in 's rijks kweekschool voor onderwijzers te Lier, was verscheidene jaren in bediening aan de gemeenteschool van Schaarbeek. Eveneens was hij leeraar bij de muziekschool van St.-Joost-ten-Oode; tot dat hij eindelijk eene plaats aanvaardde bij het zoogenoemde ‘Vlaamsch Bureel’ in het ministerie van landbouw, letteren en schoone kunsten, waar hij nog heden werkzaam is, en samen met den bureeloverste, den heer Désiré Delcroix[1], in de mate zijner beste krachten ijvert voor de dierbare vlaamsche zaak en al wat haar aanbelangt.

Tusschen al de ambtsbezigheden in van een uiterst bedrijvig leven, vond zijn onvermoeibare geest nog vrije stonden genoeg, niet alleen om, door diepe studie van vaderlandsche en vreemde letterkunde, zijne eigene ontwikkeling tot een verbazenden graad door te drijven, maar nog tevens, om zijnen stamgenooten tal van welgerijpte vruchten mede te deelen.

Op zuiver taalkundig gebied leverde hij het alleszins degelijk *Woordenboek,* dat - naar zijn uitgever - den naam draagt van Callewaert's Woordenboek, een gewrocht dat zegevierend de proef uitstaat eener vergelijking met verschillende andere werken van dit slag, al zijn deze soms veel lijviger. Eveneens was hij de groote werker in het *Zakwoordenboek* van denzelfden uitgever.

Wat de didaktiek der poëzie aangaat, bearbeidde hij een *Rijmwoordenboek*, dat een rijk aantal bevat van rijmreeksen, waarvan niet eene in de vroegere soortgelijke verzamelingen was te vinden. Verder schreef hij een *Algemeen overzicht der in het Nederlandsch mogelijke versmaten* (1874), en in 1886 bekroonde de koninklijke academie van Brussel zijne meesterlijke *Verhandeling over de toepassing van het Grieksch en Latijnsch metrum op de Nederlandsche poëzij*.

't Bleef echter niet bij louter didaktiek. En was hij hierin veeleischend en streng, zoo bleek het, uit zijne eigene dichtproeven, dat hij dit niet minder - zoo al niet meer - voor zich zelven wilde zijn dan voor anderen. Zoo wrocht hij vooreerst zijne kunstvolle *Makamen en Gazelen, Proeven Oostersche poëzie*, die in 1866 te Gent verschenen, en waarvan thans, bij den heer De Seyn-Verhougstraete, te Roeselare, een nieuwe druk het licht ziet, in eene dier prachtuitgaven, zooals er ons die nijverige uitgever gewoon is te bezorgen. Het volgende jaar werd zijne *Ondine* (een opera van Lortzing) opgevoerd. Ten jare 1873 bekroonde de koninklijke academie van Brussel zijne gloedvolle cantate *Torquato Tasso's dood.* En in datzelfde jaar verscheen zijn bundel gedichten voor de jeugd, die onder den titel van *Dit zijn zonnestralen*, niet alleen bij de jongeren van dagen in het vlaamsch land welkom was, maar waarin ook de ouderen het veelzijdig talent bewonderden van den begaafden dichter, die zijne liederen in even gekuischte als zangerige en steeds toch kinderlijke taal wist uit te galmen.[1]

Tevens leverde van Droogenbroeck nu eens, onder zijn eigen naam, dan weer onder zijnen deknaam van Ferguut, soms ook wel - denken wij - gansch naamloos, eene menigte van artikelen aan verschillende tijdschriften van Noord- en Zuid-Nederland, als daar zijn: *De Toekomst, De Kunstbode, Noord en Zuid*, enz.; en bij name was hij sedert jaren een trouw vriend en medewerker van *De Vlaamsche School.*

(1) Zie voor dezes afbeeldsel *De Vlaamsche School*, 1870, blz. 45.

(1) Zie *De Vlaamsche School*, 1873, blz. 150.

Een zoo veelzijdig talent had zijne plaats op voorhand aangeduid in de kortelings opgerichte koninklijke vlaamsche academie; en wie 't - niet zonder reden - verwonderde, dat zijn naam ontbrak in de lijst der leden door het staatsbestuur benoemd, zag ongetwijfeld met genoegen, dat onze dichter, bij de eerste verkiezing, door die leden zelf werd uitgenoodigd in hun midden te komen zetelen.

(Wordt voortgezet.)

S.D. DAEMS.

Richard Wagner.

> *Richard Wagner, sa vie et ses oeuvres*, par Adolphe Jullien, Paris, Librairie de l'Art, Jules Rouam, Londres, Gilbert Wood & c^{ie}, 1886. Groot in 4° van 350 bladzijden.

Richard Wagner bekleedt eene te aanzienlijke plaats in de kunstgeschiedenis dan dat de *Vlaamsche School* den genialen toondichter onbesproken kan laten.

Ja, er is nog meer. Zijn geest is niet als die van Mozart Romaansch getint, niet als die van Haydn vol herinneringen aan den hofstaat der achttiende eeuw in Frankrijk, die de Duitsche beschaving niet onberoerd liet. Wagner is een Germaansch toondichter bij uitmuntendheid; daarom voelen onze Vlaamsche toonkunstenaars in hem eene verwante ziel. Wagner is zelfs de zanger der stichting van het hertogdom Brabant. *Lohengrin*, de zwanenridder, de drager van die sage, is een van Wagners voortreffelijkste scheppingen.

Geen wonder dan ook dat in de allereerste plaats, de opera van dezen haam reeds vóór vele jaren te Brussel werd uitgevoerd.

Sedert dien tijd zweeg evenwel zeer lang de muze van Wagner voor de bewoners onzer hoofdstad. Niet alleen bij onze oostelijke maar even zoozeer bij onze noordelijke broeders waren zijne hoofdwerken reeds vele jaren bekend, toen in België de smaak daarvoor nog niet was opgewekt. Zelfs *Lohengrin* was gaan slapen.

Men heeft het aan den wakkeren en hoogst begaafden Jozef Dupont te danken dat in de laatste jaren het publiek zich aan Wagners muziek begint te.... gewennen. Daardoor was het mogelijk vóór drie jaren volle zalen te verkrijgen bij de opvoering van den *Ring des Nibelungen* in vier achtereenvolgende voorstellingen, en zelfs in de Hoogduitsche taal.

Twee jaren later volgde *Les maîtres chanteurs (Die Meistersinger von Nürnberg)* in de voortreffelijke vertaling van Victor Wilder.

Nu Dupont en Lapissida bestuurders geworden zijn, komt *Die Walküre,* de tweede, of, zonder het voorspel *Rheingold*, de eerste opera der genoemde trilogie, te voorschijn in den Muntschouwburg en zal waarschijnlijk bij 't afdrukken van dit artikel reeds ten gehoore zijn gebracht.

Aldus doet zich de gelegenheid des te beter voor om van het hierboven aangeduide, merkwaardige werk te spreken.

Voorwaar, de verhandelingen over Wagners leven en werken vullen reeds geheele boekenplanken; doch weinige

daarvan zijn in 't Fransch geschreven. De Duitsche taal stond eene spoedige kennismaking met den invloed des meesters in den weg.

Het werk van Jullien bevat volstrekt geen overzicht van hetgeen tot heden over den grooten kunstenaar werd geschreven, maar het is een zelfstandige arbeid, met een groot aantal nieuwe gezichtspunten, welke vroeger gekende daadzaken uit Wagners leven toelichten en begrijpelijker doen schijnen.

Wij willen in deze regelen niet treden in eene schatting van het streven en werken des grooten kunstenaars.

Die onzer lezers wien het er om te doen is van een onafhankelijk maar Christelijk standpunt eene beschouwing van Wagners geest en werken te leeren kennen, bevelen wij in de allereerste plaats aan eene studie van Th. Schmid S.J.[(1)], een door en door bevoegd rechter, die de werken des toondichters in al hunne bijzonderheden heeft onderzocht.

Wij laten het vraagstuk eveneens rusten, in hoeverre Wagners muziek afgescheiden van den tekst eenen zedelijken of onzedelijken invloed uitoefent of kan uitoefenen.

Wij treden in dergelijke theorieën heden niet. - Doch wil men een enkel woord vernemen, waarin men de indrukken die wij van Wagners kunstwerken ontvingen kan samenvatten: Wagner maakt van de kunst eene godheid!

Mocht men dit woord niet verstaan; mocht men den zin daarvan goed- of afkeuren... heden bepalen wij ons daarbij - en komen ter zake.

Adolphe Jullien heeft een prachtig werk geleverd. De tekst draagt niet alleen, gelijk gezegd is, den stempel der oorspronkelijkheid, hij is daarenboven versierd met veertien oorspronkelijke drukken naar Fantin-Latour, met vijftien portretten van Richard Wagner, vier sterkwater- en 120 staalprenten: caricaturen, opera-tafereelen, autografen, enz. enz.

De tekst is doorloopend op geheel nieuwe onderzoekingen gegrond, en men moet verbaasd staan, dat zulk eene verzameling van bijzonderheden over Wagners leven bijeengebracht zijn in het land waar *Tannhaüser* nog vóór de uitvoering uitgefloten heeft; en dat een Fransche schrijver en een Fransche uitgever den moed hadden met dit werk voor het publiek te treden.

Het doet hun eere aan!

Jullien verdiept zich niet in Wagners componeerstelsel. Hij glijdt over Buschmann en anderen tot aan Hillers scherpe oordeelvelling gemakkelijk heen. Hij beweert noch wederlegt; hij is eenvoudig geschiedschrijver, en waar hij spotprenten mededeelt is het niet om den kunstenaar te verkleinen, maar om des te beter het oordeel van een zeker publiek, en Wagners wederwaardigheden aan den dag te stellen.

Hij schildert vooral wat de kunstenaar in Frankrijk heeft geleden, maar ontziet zich niet de, baatzucht en grilligheid, ja zelfs de ongetrouwheid aan schijnbaar edele sympathieën te schetsen, waaraan de toondichter zich schuldig maakte, zoodra hij daarin voordeel zag voor zijne kunstrichting.

Wagners liefde tot de weelde wordt niet in het duister gesteld, en met klare woorden verhaald, waarom hij geen millionair is geworden.

Van de andere zijde wordt hij in bescherming genomen tegen de beschuldiging, als hadde zijne in 1866 gestorvene gemalin in nood verkeerd. Zij schrijft zelve de verzekering dat Wagner haar tot aan haar levenseinde een meer dan toereikend

(1) *Das Kunstwerk der Zukunft und sein Meister*, Freiburg i/B., Herder, 1885.

pensioen verleende. Zij deelt dit mede om ‘haren man ten minste tegen eene der vele lasteringen te beschermen, die hem van alle zijden naar het hoofd worden geslingerd.’

Jullien verhaalt dan hoe Wagner eindelijk toch zelf in den nood kwam, en hem zijn laatste schat, eene met edelgesteente versierde snuifdoos, werd ontstolen, zoodat hij in zijn vorstelijk ingericht huis op droog zaad zat.

Hoeveel zieleleed den kunstenaar drukte dat hij op den Duitschen troon zoo weinig ondersteuning vond voor zijn ideaal, het oprichten van eene echt Duitsche toonkunst, dat zijn ‘keizermarsch’ zoo armzalig werd beloond, en dat men hem zelfs aanried, als middel om zich populair te maken, eenige stukken uit *Tannhaüser* voor fanfare te arrangeeren - dit, en nog vele andere bijtende grieven worden ons door Jullien medegedeeld, in een zeer verzorgden, aantrekkelijken vorm, die het werk zoowel voor den inhoud als de schrijfwijze algemeen aanbevelenswaardig maakt.

De ondergeteekende heeft reeds bij eene andere gelegenheid de wezenlijk vermakelijke bijzonderheid aangehaald dat toen Wagner eens de *Eroica* uit het hoofd dirigeerde, het publiek die koenheid niet duldde, en zich 's anderendaags zeer bevredigd toonde toen de meester opnieuw den maatstaf over Beethovens werk voerde met.... N.B.!.... *Il Barbiero* op den lessenaar.

De meeste portretten zijn naar photographieën gestoken en uitmuntend geslaagd. Daaronder bevindt zich ook het zeldzame portret van Ernst Kietz.

De tafereelen uit de operavoorstellingen helderen den minder ingewijde vele bijzonderheden op.

De teekeningen van Fantin-Latour konden ons minder behagen, daar de overigens begaafde kunstenaar zich hier al te zeer naar het moderne slordigheidsbeginsel (?) heeft gevoegd. Men merkt dat, en is ontstemd.

Den schrijver, dien wij overigens reeds zeer gunstig kenden uit zijne *Histoire du costume au théâtre, La comtesse à la cour,* enz., zoowel als door zijne muzikale correspondentie in den *Français,* valle spoedig de welverdiende hulde ten deele, zijn werk in andere talen overgezet te zien!

Bij deze gelegenheid kunnen wij met nalaten op de brieven te wijzen, die onlangs in de *Deutsche Rundschau* zijn verschenen. Daarin vertoont zich Wagner van zijne minst voordeelige zijde. De woorden die hij gebruikt om zich over de kennismaking met den koning van Beieren in 1864 te verheugen, gaan alle gezond, natuurlijk overleg te boven. Zij zijn van eene hartstochtelijkheid die wezenlijke walging inboezemt.

De eenige verontschuldiging daarvoor te vinden is dat Wagner in dien tijd nog miskend en wanhopig over zijne toekomst, in den jongen vorst eene soort van verlosser zag uit den nood. Deze brieven helderen Julliens bladz. 149 en 150 niet weinig op.

Leuven.

PAUL ALBERDINGK THIJM.

De witte roos.

Op een vroegen morgen, nadat de zon pas was opgegaan en de vogels nog hun eerste lied zongen, ging eene reeds bejaarde dame op den weg, die van de stad B..... naar het nabijgelegen kerkhof voert. Hare kleeding was, ofschoon eenvoudig en overeenkomstig haar leeftijd, met smaak gekozen en van de fijnste stof. Aan den linkerarm droeg zij een met roode rozen gevuld mandje. Telkens bleef zij staan en wendde haar blik over de velden naar het verderop gelegen gebergte, dat nog in

nevelen gehuld was; maar gedurig richtte zij het oog weder haastig op de rozen aan haren arm; zij beschouwde deze met teederheid; zoo dikwijls eene der bloemen een weinig dieper zonk, schikte zij ze zorgvuldig weder terecht, en een paar malen scheen het alsof zij er een kus opdrukte. Toen de wandelaarster het kerkhof naderde, verhaastte zij hare schreden; de uitdrukking van haar gelaat werd levendiger;

men kon zien, dat zij haar doel bereikt had. Dicht bij den ingang van het kerkhof was een goed onderhouden graf, door een treurwilg overschaduwd. Hier bleef zij, in zich zelve verzonken, staan. Nadat zij de rozen op het graf had gerangschikt, zette zij zich op den steen, en vouwde de handen in den schoot.

Of hare gedachten en gevoelens zich oplosten in een gebed, of haar gebed slechts eene gedachte was, wie zal dat beslissen?

Zij zat daar zoo rustig, dat men had kunnen gelooven, dat het leven van haar geweken was, maar wie haar met meer aandacht beschouwde, kon opmerken, dat de trekken om den vastgesloten mond steeds meer smart en weemoed uitdrukten.

Zoo in zichzelve verloren, bemerkte de dame niet, dat een jong meisje, dat van een ander gedeelte van het kerkhof kwam, haar naderde, en met medelijden beschouwde.

'Wat ziet die arme vrouw er ongelukkig uit! lispelden hare jonge frissche lippen. Ik wil haar aanspreken, misschien zal dit haar uit haar diepe smart losrukken.'

- Goeden morgen, sprak zij hardop, terwijl zij naderde. Ik zie dat gij treurig zijt. Ik heb ook een graf bezocht, en ben ook weemoedig gestemd. Mag ik deze witte roos, die ik nog over heb, bij uwe bloemen voegen?

Terwijl zij zoo sprak, stak het meisje hare witte roos in het midden van den krans harer roode zusters.

Bij het eerste geluid had de dame opgezien, maar zij scheen niet terstond te begrijpen wat het meisje zeide.

Zij streek met de hand over haar gelaat, als om tot zich zelve te komen. Plotseling bemerkte zij de witte roos, en als door een tooverslag was de bejaarde zwakke in eene sterke hartstochtelijke vrouw veranderd.

Met een gil van ontzetting sprong zij op, nam de witte roos en slingerde deze met zooveel kracht van zich af, dat ze op eenigen afstand tegen een grafsteen uit elkander viel.

In hare volle lengte stond zij daar. Hare oogen gloeiden van opgewondenheid; hare lippen openden zich krampachtig, als moest al haar innerlijk wee in harde woorden worden lucht gegeven. Maar de kracht ontbrak. De handen, die zij stuipachtig gebald hield, ontsloten zich: zij kon zich niet langer staande houden, en zonk op hare vroegere zitplaats neder, terwijl zij in tranen uitbarstte.

Het jonge meisje, dat eerst door schrik bevangen, niet wist of zij gaan of blijven zou, voelde nu haar medelijden terugkeeren.

- Ik heb u buiten mijne wete leed gedaan, zeide zij zacht; kunt en wilt gij mij vergeven?

- Wat weet gij van mijne smart, wat van mijne schuld, wat van mijn berouw? zeide de dame diep bewogen. Ik alleen heb schuld aan mijn ongeluk en hoe groot het is, kunt gij daaruit opmaken, dat ik, oude vrouw, mijne aandoeningen niet kan bedwingen, bij de minste herinnering aan het verledene.

Daarna verzonk zij weder in hare treurige gedachten.

Het meisje wist niet, of hare tegenwoordigheid haar niet pijnlijk was, en of zij niet best deed weg te gaan.

Het is zoo moeielijk tegenover een onbekend leed te staan. Men zou zoo gaarne troosten, en men weet niet, of misschien niet juist daardoor de smart gevoeliger en de wond dieper gemaakt wordt.

- Misschien heb ik u door mijne heftigheid verschrikt, sprak de oude dame op geruststellenden toon; nu ben ik weder kalm. Het schreien heeft mij goed gedaan. Slechts een oogenblik was ik zoo overweldigd, dat ik het verledene als 't ware op nieuw ondervond. Vertel mij eens, vervolgde zij vriendelijk, wiens graf gij bezocht hebt. Ik zal u dan ook van mijzelve en mijn vroeger leven vertellen.

- Ik was een kind van vijf jaren, begon het meisje, toen ik mijne ouders verloor; zij zijn hier begraven. Heb ik verdriet of vreugde, dan voel ik me gedrongen hier te komen, en op hun graf te bidden. Heden zal ik mij verbinden met den man, wien mijn hart reeds sedert lang toebehoort, en daarom ben ik gekomen, en heb den zegen mijner ouders afgesmeekt.

- En dien zult gij ondervinden, antwoordde de vrouw op plechtigen toon, maar gij moet zelf van uur tot uur den zegen trachten te verdienen, zoowel in kleine als in groote zaken. Speel nooit met het geluk! Ik heb dat in overmoed gedaan, en het is mij voor altijd ontglipt.

Het meisje zag haar vragend en met deelneming aan, en de dame trok haar naast zich op den steen, nam hare handen in de hare en verhaalde:

- Vijftig jaren geleden was ik een jong, vroolijk meisje, ja, er kon wel geen gelukkiger wezen zijn dan ik; de wereld was, meende ik, alleen zoo heerlijk en prachtig geschapen, om mijn geluk te vermeerderen. Mijne ouders, die zeer vermogend waren, vervulden elk mijner wenschen. Mijne broeders - zusters had ik niet - waren trotsch op mij. Ik was ook hun vertrouwde bij al hunne dwaasheden. Ik was de bemiddelaarster voor hen bij mijne ouders, en ik had het gaarne, dat zij mij noodig hadden; hierdoor was ik in mijne eigene oogen een gewichtig persoon, en het stond mij slecht aan als er soms eene geheele week verliep, waarin ik niets te bemiddelen had. Zoo gewendde ik mij mijne eigenliefde te bevredigen, soms ten koste van het genoegen van anderen. Zelfs de armoede moest mij hiertoe dienen; ik gaf gaarne en veel, maar minder om leed en zorg te verzachten, dan om mijzelve te verlustigen in het geluk van anderen. Ik behoefde mijzelve daarvoor niets te onthouden, want mijne wenschen werden reeds bij hun ontstaan bevredigd. God had ik met een kinderlijk gemoed lief, want Hij was de schepper van al de heerlijkheden rondom mij.

(Wordt voortgezet.)

> Het Christendom is het machtigst werkend keerpunt in den ontwikkelingsgang van het menschelijk geslacht.
> H.CHR. OERSTED.

Liefdadigheid.

Gods regen valt op rots en heide
Zoowel als op de maische weide,
Wier gras het nuttig melkvee voedt;
Zoowel als in de vruchtbre voren,
Waar groeit en rijpt het goudgeel koren,
Dat ons voor hongersnood behoedt.

God vraagt niet: ‘Zal mijn weldaad baten?
Zal rots of heide vruchten laten,
Als 't vruchtbaarmakend vocht ze drenkt?’
Genoeg voor Hem, dat beetre gronden
Door weeldrige oogst den lof verkonden
Van Hem, die hun den regen schenkt.

Zoo, rijken, deelt met welgevallen
Uw milde giften uit aan allen,
Die wrange nooddruft tot u leidt;
En vraagt niet, wie zij zijn of heeten;
Of men uw goedheid zal vergeten;
Maar geeft slechts uit liefdadigheid.

En mocht men de aalmoes slecht besteden,
Met tranen van u afgebeden,

Dit store niet uw zalig lot.
Uw doel ligt hooger dan deze aarde:
De Hemel loont uw gift naar waarde;
Die geeft aan de armen, leent aan God!

PIETER VIERHOUT.

Partijschap.

Toen ik, jaren geleden, het meesterwerk van Thucydides bestudeerde, heeft niets mij meer getroffen en dieper indruk bij mij achtergelaten dan de beschrijving der veldwinnende partijschap in Griekenland, die alle begrippen, zelfs de begrippen van goed en kwaad, van recht en onrecht, vermengde en verwarde, die goede daden slecht, en slechte daden goed noemde, die niet op den aard der zaken, maar op hare verhouding tot de partijbelangen lette. Ik heb de juistheid dezer voorstelling in de geschiedenis van allerlei tijden bewaarheid gevonden. Partijschap vergeet het onderscheid tusschen goed en kwaad; zij handelt zooals zij meent dat het belang der partij het vordert, en later geeft zij dan aan hetgeen zij kwalijk gedaan heeft een vergoelijkenden naam.

R. FRUIN.

De Brugsche stadsrekening van 1302.

'Al de rekeningen die tot den slag van Kortrijk betrekking hebben en in de archieven van Brugge bewaard worden, in hun geheel in druk laten verschijnen, zou eene hoogst belangrijke uitgave zijn'. Zoo schreef baron Kervijn van Lettenhove, reeds voor jaren, in zijne *Geschiedenis van Vlaanderen*, deel II, blz. 631, en in 1886 is de rekening der stad Brugge van 1302, van onder de pers gekomen. Met de inleiding, de naamtafel en de verklarende woordenlijst vormt zij een boekdeel in-8° van LII en 1-404 bladzijden dat den volgenden titel draagt: *1302. Le compte communal de la ville de Bruges, Mai 1302 à Février 1303 (N.S.) Avec une introduction et une table des noms par Jules Colens, conservateur des archives de l'Etat à Bruges, suivi d'un glossaire, par Aug. Van Speybrouck. Bruges. Imprimerie De Zuttere-Van Kersschaver, 1886.* Een fac-simile is nevens het titelblad geplaatst.

In de inleiding, in 't Fransch opgesteld, geeft de heer Colens een breedvoerigen uitleg over de door hem overgeschreven oorkonde, zonder in bemerkingen of beoordeelingen te treden nopens de feiten die er in vermeld zijn. De rekening van 1302 berust ten stedelijken archieven te Brugge, bestaat in een ingebonden perkamenten in-folio, 0^{m}48 hoog

en 0^{m}33 breed, van 70 bladen en werd in 't Vlaamsch met schoone Gothische cursiefletters geschreven. Twee bladen ontbreken eraan en een ander is door een smallen perkamenten band vervangen. De inhoud van een der verloren bladen, misschien het eenigste der twee waarop iets te lezen stond, heeft de heer Colens aan eene perkamenten rol of tweede lijst der uitgaven van 1302 ontleend. Over die rol, over twee losse bladen bij de ingebondene rekening gevoegd en over verscheidene andere stukken reeds vroeger uitgegeven en insgelijks van betalingen gewagende, worden in de inleiding, wetenswaardige inlichtingen meegedeeld. Verder spreekt de heer Colens over de bediedenis van sommige tijdsaanduidingen in de rekening voorkomende en over het tijdstip des jaars, waarop de rekeningen werden gesloten en den wethouderen en den vertegenwoordigers der gemeente voorgedragen.

De rekening in-folio werd in de Halle, onder slot, in eene der kisten der schatkamer bewaard, was ten gebruike van den burgemeester Martinus van der Rughe bestemd en begint in dezer voege:

> 'Int jaer hons Heren / als men scriift duzent drieondert ende tve / tdisendaeghs na honser Vrouwen daghe ter Lichtermessen / rekenden jn die camere van der halle der Martiin vander Rughe ende Jan Eyme / van haren bourghemesterscepe / van al dat sie adden ontfanghen ende vte yghеven van vtgangende meye tote de vorseide tiit / vor scepennen dats te wetene: Willeme van den Hille / Reinard f. Arnout / Clais Grotwerc / Clais f. Pieters / Clais Loye / Janne Donker ende Janne van Laepscure / Janne van den Hoye ende Robrech den Brantere / scepenen / ende vor die hondert man die daer toe ouer al de gemeinte ende van porters ghenonen siin ende waren / ende gheordinert vor den here ende vort vor die geene die scepene ende raed adden ghesiin tote den daghe vorseit.'

De rekening bevat de ontvangsten en de uitgaven der stad Brugge in 1302 en is bijgevolg in twee voorname deelen verdeeld. In het eerste wordt er melding gemaakt van de goederen binnen en buiten Brugge in beslag genomen, van de aangeslagen schulden die aan vijanden der stad nog moesten uitgekeerd worden; van ontvangsten in wijn en voor wijn; van de losgelden die ridders en andere personen tijdens de Brugsche Metten aangehouden, verschuldigd waren; van verschillige gemeene ontvangsten alsook van opbrengsten van geleende gelden en der heffing van vier deniers ten honderd.

Onder de in de stad aangeslagen goederen was er wol, laken, huiden, wijn, specerijen, koorn, bedden, lepels en ander huisgerief, zeem, kleederen, en zoo voort. Onder de goederen, buiten de stad verbeurd verklaard, is er spraak van hooi, haver, koorn, vitsen, schapen, en ook van cijnzen en renten.

De verbeurde goederen werden verkocht en hunne opbrengst tot het aanschaffen van andere voorwerpen gebezigd. Aldus gaf men vijf zakken wol aan de zuster van Jan Breidel voor negentig pond en van die negentig pond kreeg Jan Breidel er veertig voor een paard aan Willem van Gulik geleverd. Een zak wol gold destijds dus achttien pond en voor veertig pond en soms voor minder ook kon men eigenaar van een paard worden. Niet zelden echter werd die koopsom verre overtroffen.

De losgelden der gevangenen beliepen, voor sommigen, zeer hoog. Rogier van Lichtervelde moest twaalfhonderd pond geven; Jan van Halewijn, elfhonderd zeven

en zestig pond; Willem van Ghistele, drieduizend pond; Wouter, heer van Hondscote, vijfduizend pond, terwijl Wouter Randolve van Seclin slechts voor veertig pond, Diederik van der Gracht voor vijftig pond en Jan van der Haghe voor twintig pond staan opgeteekend. In het hoofdstuk der geleende gelden worden de ambachten en neringen van Brugge opgenoemd even als later in de uitgaven. Het tweede gedeelte of dat der uitgaven is het belangrijkste. Daar verneemt, men al wat er betaald werd voor de mondbehoeften en het onderhoud van Willem van Gulik en zijne lieden; voor de onkosten van Jan van Namen en Gwijde, zijnen broeder; voor de soldij der Duitsche heeren die in 't leger dienden, en voor het onderhoud van Gwijde sedert hij kapitein der stad werd; verder wat er uitgegeven is geweest ten gevolge eener nieuwe overeenkomst met Gwijde gesloten; alsook voor 't bewaken der Zwijn; voor het loon der soldaten die aan geene krijgstochten deel namen en voor de heirvaarten naar Wijnendaal, Cassel, Kortrijk, Duay en Grevelingen. Dan volgen de uitgaven door Willem de Reepere en zijne gezellen voor wijn, de gemeene uitgaven, de betalingen voor het vervoer te paard, de soldij der boden en 't geen het aanslaan van goederen en 't innen van geld gekost heeft.

De stad betaalde vleesch, ganzen, kiekens, kapuinen, moeskruid, erwten, eieren, taarten, boter, visch, brood en wijn, door Willem van Gulik en zijne lieden verbruikt; insgelijks betaalde zij 's vorsten keukenbedienden, het maken en 't bemeubelen zijner tenten, de haver voor de paarden, de wedden der heeren en der andere personen die met hem in 't heir waren, onder andere vijf en twintig pond aan Jan Borluut; verscheidene voorwerpen, die er noodig waren, zooals banieren, laken en voederingen, lanzen en bogen, ook paarden en het loon voor verrichte werken. Hetzelfde had plaats voor Jan van Namen en Gwijde. Aan de bewaking der Zwijn namen onder andere tweehonderd soudeniers met acht kapiteinen deel en zij trokken te zamen duizend zes pond veertig deniers, verder verscheidene edellieden met edele en onedele knapen, welke allen door Brugge werden vergeld.

Men leest in het hoofdstuk der uitgaven voor de heirvaarten naar Wijnendaal, Cassel en Kortrijk, dat er stormtuigen werden vervaardigd, geschut gekocht, een standaard, banieren en penoenen gemaakt, dat meester Jan Raepsaed, de ‘stede surgien’, een paard bereed van drie en dertig pond, dat de raad van Brugge in het heir was, hoe de aanvoerders der voetboogschutters heetten, wat de hoofdmannen der ambachten en neringen ontvingen en meer andere belangrijke bijzonderheden.

In het kapittel der onkosten van den tocht naar Duay is er insgelijks spraak van oorlogstuig en krijgslieden, zooals van soudeniers met roode ‘frocken’ en witte kruisen, met blauwe ‘frocken’, met gele ‘frocken’, met witte ‘frocken’ en roode kruisen; en van Duitsche boogschutters.

Onder de gemeene uitgaven werd er geboekt dat men, na de zegepraal, gras strooide in de straten te Brugge tegen de komst van Gwijde, dat men hem twee stukken was aanbood, wal men gaf aan den klokkenluider, aan degenen die de gevangenen bewaakten en voor den kost dezer laatsten, wat Pauwel van Langhemarc bekwam om den maaltijd door hem aan Willem van Gulik gegeven, Pieter De Coninc voor laken door hem gekocht ten behoeve der schutters, wat anderen ontvingen voor 't stellen der tenten, voor 't lijnwaad derzelve; voor 't laken der schutterskleedij, 't bewaken der stadspoorten en talrijke andere bewezene diensten en geleverde waren.

De rekening van 1302 is een gewichtig stuk voor degenen die de gebeurtenissen in dien tijd, in Vlaanderen voorgevallen, doorgronden willen en tevens voor hen die met het burgerleven te Brugge, in 't begin der XIVe eeuw, beter verlangen bekend te worden. Trouwens de lezer vindt daar aangeduid wat de prijs van verschillige eetwaren

en andere goederen was, wat er in het huisraad der burgerij werd aangetroffen, welke de verschillende stadsbedieningen waren, wat loon daarvoor werd uitgereikt, aan welke oversten de burgers ten tijde van oorlog gehoorzamen moesten, hoe het stedelijk leger verdeeld was en wie dezes aanvoerders waren, waarin de krijgsuitrusting bestond, hoe de gevangenen behandeld werden, welke werken er ten voordeele der stad en ter verdediging der bedreigde plaatsen werden verricht.

Wanneer men die rekening aandachtig overleest, dan zou men zeggen in die woelige dagen zelven te leven en de feiten bij te wonen die er toen plaats hadden.

De geschiedschrijvers zullen die oorkonde weten te benuttigen, gelijk reeds de eerw. heer kanunnik Ad. Duclos gedaan heeft, eer zij nog gedrukt was, in zijn schoon werk: *Onze helden van 1302.* De taalkundigen insgelijks zullen in die oude Vlaamsche rekening stof vinden voor hunne geleerde studiën. Het hier besproken boek is het 8ste deel der vierde reeks van de *Annales de la Société d'Emulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre.* Het uitgeven van dergelijke geschiedkundige handschriften is zeker een droog, een weinig aangenaam werk; het is nochtans zeer nuttig, omdat het de opzoekingen vergemakkelijkt en het is aan de oudheid- en geschiedkundige genootschappen bijzonder aan te bevelen omdat zij over de middelen beschikken om het met goed gelukken uit te voeren.

Bij de rekening is er eene tafel gevoegd, die de namen der personen, der steden, dorpen en andere plaatsen bevat die in de rekening voorkomen, met aanduiding der bladzijden waarop men ze vinden zal. En daar er vele woorden in den tekst zijn die men thans niet algemeen gemakkelijk zal verstaan, heeft de eerw. heer Aug. Van Speybrouck eene lijst van die woorden opgemaakt en hunne bediedenis breedvoerig uitgelegd. Dit woordenboek is de vrucht van talrijke opzoekingen en zal met veel nut kunnen geraadpleegd worden, ook voor andere oude schriften. De eerw. heer A. Van Speybrouck heeft zich geene moeite gespaard, - gelijk de aanhaling der werken die hij te rade ging, genoegzaam bewijst, - om in zijne onderneming te gelukken. Zijne woordenverklaring, in het Vlaamsch opgesteld, is dan ook zeer duidelijk en zeer belangrijk tevens.

Antwerpen, den 11n *Januari* 1887.
H.V.C.

Onafhankelijke kunst.

Onder die benaming *(art indépendant)* werden op 12 Maart een aantal schilderstukken tentoongesteld in het Paleis voor Kunsten, Nijverheid en Koophandel te Antwerpen.

Het doel der stichters van die nieuwe vereeniging schijnt te zijn, zich los te maken van alle overlevering en, volgens hunne meening, verouderde wetten en regels; dus het vormen eener nieuwe school, het scheppen eener nieuwe kunst.

Doch, om eene nieuwe kunst te scheppen, behoeft er gansch wat anders en wat meer dan het voornemen daartoe, en veel stoutmoedigheid. Hij, die slechts een nieuwen kunstvorm wil daarstellen, iets wat verre is van eene nieuwe kunst te zijn, dient eerst en vooral doordrongen te wezen van al de wetten, die de vroegere kunst tot leiddraad dienden of er het uitvloeisel van waren. Het is eerst na jaren studie, beoefening, ervaring en vooral herbeginnen, dat hij tot zijn doel kan geraken. Hij moet een buitengewoon genie zijn, en met ongemeene geesteskracht begaafd, om nog in den vollen bloei van zijn leven de verwezenlijking zijner droomen te zien. Ontbreekt die kennis, ontbreekt dat genie, ontbreekt dat geestesvermogen, dan zal hij niet den minsten invloed op de kunst uitoefenen; en bezit hij die, dan zal hij overtuigd zijn dat, wanneer er van de schoolsche geleerdheid veel af te doen is, als men tot meester is opgewassen en de kracht bezit om zijne persoonlijkheid te doen

gelden, er toch zulke regels, zulke wetten bestaan die niet met de voeten getreden mogen worden, omdat de kunst zelve daarmede staat of valt.

Zoo is, voor wat het schilderen betreft, de harmonie der lijn en de harmonie der kleur de hoofdzaak; zonder haar bestaat de kunst niet. Eerst kunnen teekenen en dan kunnen schilderen zal eeuwig de voorwaarde zijn om schilder te worden.

Dat schijnen de voorstanders der nieuwe leer uit het oog verloren te hebben, want weinigen van hen leverden het bewijs, in het een of in het ander vak beslagen te zijn.

Hierop valt niet te antwoorden dat die opmerking verkeerd is, omdat zij uitgaat van het standpunt der oudere leer. De wetten der harmonie of liever gezegd de harmonie zelve (daar de wetten alleen de formuul, de uitdrukking van het gedacht zijn), de harmonie dan, is niet conventioneel, is niet willekeurig; zij is niet het gevolg van de mode of den heerschenden smaak van een tijdvak of van eene school. Zij is onafhankelijk, zij ligt in de natuur, zij is, voor wat den mensch betreft, het gevolg van de samenstelling en de werking zijner zintuigen. Zij is vatbaar voor den minst ingewijde bij de bloemen, de planten en de dieren.

Daar, waar die eerste beginselen blijken miskend of niet gekend te zijn, zou men nutteloos naar eenig waar kunstgewrocht zoeken.

Meer valt er dan ook niet over de voornoemde tentoonstelling gezegd. Alleenlijk kon hier bijgevoegd worden, dat het verwonderlijk is, dat eenige ernstige kunstenaars het niet beneden zich geacht hebben aan die schilderbrasserij deel te nemen. Het is wellicht uit goedjonstigheid. Hun naam heeft althans tot uithangbord gediend om eenige oprechte kunstvrienden naar de zaal te lokken, waar zij, boos om den verloren tijd, zouden van teruggekeerd zijn, indien zij niet het genoegen gesmaakt hadden de kunstgewrochten van bedoelde meesters tusschen dien ganschen boel kladschilderwerk aan te treffen, en ervan te genieten.

P.B.

Kroniek.

Antwerpen. De leeraars der academie gaan hunne portretten (lichtteekeningen), in een album verzameld, den heere G. Kempeneers, eere-regent van de academie, ter gedachtenis aanbieden.

Mechelen. Voor het stadsmuseum is aangekocht van het bureel van weldadigheid, hetwelk hiermede was begiftigd bij laatste wilsbeschikking van mej. A.M. Tuerlinckx, eene belangrijke verzameling penningen en munten, samengesteld uit 1116 stukken, waarvan een in goud en 829 in brons of ander metaal. Deze verzameling sluit zich aan bij degene, die mej. Tuerlinckx, als afkomstig van haren vader, in 1884 aan de stad Mechelen had geschonken. (Zie onzen jaargang 1885, blz. 27.)

Brussel. De bouwmeester H. Beyaert is bij koninklijk besluit van 16 Maart bevorderd tot commandeur van de Leopoldsorde, als blijk van voldoening voor de wijze waarop hij het Paleis der Natie heeft herbouwd. De aannemer van dit werk, L. De Wael, is ridder in dezelfde orde benoemd.

- Het eerste tijdvak voor den 5-jarigen prijs van maatschappelijke wetenschappen, zal de werken omvatten die sedert 1 Januari 1881 tot 31 December 1886 werden uitgegeven. (Koninklijk besluit van 15 Maart 1887.)

- In onzen vorigen jaargang, blz. 172, deden wij opgaaf van prijsvragen, uitgeschreven door den raad van beheer van het nationaal tooneel der hoofdstad, voor het bekomen van tooneelstukken, die vóór 1 Juli 1887 moesten worden ingezonden. Thans wordt gemeld dat die uitschrijving is *ingetrokken* en derhalve *niet* zal doorgaan, omdat eene tegemoetkoming van het staatsbestuur, waarop bij voorbaat was gerekend, niet werd verkregen.

- De hertog van Aumale is benoemd als briefwisselend lid van de koninklijke academie van België (afd. letterkunde).

- De driejarige tentoonstelling van schoone kunsten, voor werken van levende meesters, Belgische en buitenlandsche, zal te Brussel worden gehouden van 20 Augustus tot 15 October.

Leuven. Het schoone bloemenstuk van Jan-Philip Van Thielen, geschilderd in 1653 en toebehoorende aan het stadsmuseum, is door C. Van der Eycken verdoekt en hersteld.

- Zondag 8 Mei viert het studentengenootschap *Met Tijd en Vlijt*, van Leuven, zijn 50-jarig jubilé. Na eene mis van dankzegging in de St.-Pieterskerk, zal een optocht worden gevormd, die zeer schoon belooft te zijn. Er zal een groot letter- en toonkundig feest plaats hebben, voorts een eeremaaltijd en eene avondpartij. Alle voormalige en tegenwoordige leden van *Tijd en Vlijt* worden verzocht aan de heugelijke feestviering deel te nemen.

- Bij den uitgever Aug. Peeters-Ruelens is verschenen: *Le prélat Simon Wouters et la première suppression de l'abbaye de Parc sous Joseph II, par A.J.L. Jacobs.* Het boek, 110 blz. druks beslaande, bevat talrijke met zorg saamgebrachte onuitgegevene stukken en brengt nieuw licht bij ter opheldering der geschiedenis, niet alleen van de abdij van Park, maar ook van keizer Joseph II, wiens willekeurige regeering zooveel opschudding in 't land verwekte, de patriotten in het harnas joeg en eindelijk des vorsten val bewerkte. Jammerlijk ontsiert eene zeer slecht uitgevoerde prent het boek.

Doornik. Aan de stadsbibliotheek is geschonken door mev. Prosper Maillet, een handschriftelijk werk in 6 deelen met atlas, van wijlen den luitenant-kolonel Maillet, behelzende de beschrijving der leg- en gedenkpenningen van Doornik.

Namen. Tusschen de talrijke geschiedkundige werken uit de vruchtbare pen van den prelaat van Sint-Michielsabdij, Joannes-Chrysostomus Van der Sterre, gevloeid, komt onder den titel van *Natales Sanctorum ordinis Praemonstratensis,* eene reeks van bondige levensschetsen der heiligen en gelukzaligen uit de orde van Premonstreit, te verschijnen. Daar het boek van den geleerden abt thans raar is geworden, verrichtte de eerw. heer Ignatius Van Spilbeeck een nuttig werk met hetzelve heruit te geven; hij bepaalde zich echter niet bij het bezorgen eens overdruks van het oorspronkelijke, maar gebruik makend van twee oude handschriften, waarvan een in de bibliotheek der Bollandisten, te Brussel, het ander ter abdij van Tongerloo berust, verrijkte hij deze nieuwe uitgave met vele bijvoegsels aan die bronnen ontleend. Op die wijze aangevuld, verschenen onlangs ter drukkerij Charneux-Douxfils, te Namen, de *Natales* onder den titel van *Hagiologium Norbertinum,* en zijn aldaar te koop gesteld ten prijze van 2 fr.

Buitenland.

Amsterdam. Er gaat een portret van Multatuli worden uitgegeven, $0^{m}62$ hoog en $0^{m}44$ breed. Prijs: 1 ¼ gl.

Londen. Het volgende bericht maakt de ronde in de nieuwsbladen: ‘Eene schilderij van P.P. Rubens is bij mev. Tussand en zonen, te Londen, ontdekt. Zij hing sedert een 30-tal jaren in de voorzaal van hun bekend wassenbeeldenkabinet en stelt Dido en AEneas voor, op de jacht door een onweder overvallen. Dido heeft de gelaatstrekken van Rubens' vrouw.’

Sterfgevallen.

JAN-HENDRIK KOELMAN, een bekwaam Nederlandsch schilder, is den 1^{n} Februari te Rome overleden. Hij werd te 's-Gravenhage geboren den 22^{n} Januari 1820. Als leerling schilder naar Rome getogen, bleef hij die stad geheel zijn volgend leven bewonen. Hij trad er in den echt met eene verdienstelijke miniatuurschilderes, mej. Enrichetta Fioroni, die hem met twee zonen overleeft. Koelman was een zeer voortreffelijk portretschilder; vele, door hem gemaakte portretten, genieten een rechtmatigen roem. Zijn zoon Romolo belooft een uitstekend schilder te zullen worden.

A.W.TH. JUYNBOLL, hoogleeraar aan de instelling voor onderwijs in de taal-, land- en volkenkunde te Delft, is den 4^{n} Februari overleden, in den ouderdom van 53 jaren. Hij was een der grootste geleerden van Europa op het gebied der Oostersche studiën en liet verscheidene hoogst belangrijke werken, aan desbetreffende onderwerpen gewijd, hef licht zien. Zijne verhandelingen over den Islam genieten in de geleerde wereld een zeer groot gezag.

JAN WILLEM SCHAAP, oud stadbouwmeester van Leiden, is in die stad, waar hij den 28^{n} Augustus 1813 werd geboren, den 13^{n} Februari overleden. Zijn naam zal verbonden blijven aan vele werken van fraaie bouwkunst, die volgens zijne ontwerpen werden uitgevoerd. Het *Bouwkundig Weekblad* van 19 Februari behelst eene merkwaardige levensschets van den hoogst verdienstelijken bouwmeester.

PHILIP BOURKE MARSTON, wiens dood omtrent half Februari werd gemeld, werd gehouden voor den meest begaafden tusschen Engelands jongere dichters. Hij was blind van in zijne kinderjaren. Hij bereikte den ouderdom van 35 jaren ongeveer.

PAUL FÉVAL, de befaamde Fransche romanschrijver, over wiens omstandigheden en gezondheid wij een ongunstig luidend bericht opnamen in onzen jaargang 1883, blz. 34, is den 7^{n} Maart te Parijs, in het gesticht der Sint-Jansbroeders, overleden, 70 jaren oud. Hij was te Rennes geboren.

HENRY WARD BEECHER, wiens doodbericht in het begin van Maart uit Nieuw-York werd ontvangen, was de welsprekendste presbyteriaansche predikant, dien het hedendaagsch Amerika had aan te wijzen en, buitendien, een geleerde en schrijver van de allergrootste begaafdheid. Hij laat eene onvoltooide *Levensgeschiedenis van Jezus* achter. Hij heeft zich destijds in zijn vaderland zeer verdienstelijk gemaakt in de beweging ten gunste van de afschaffing der slavernij. Harriet Beecher-Stowe, de schrijfster van de *Hut van onkel Thom,* was zijne zuster. Hij bereikte den ouderdom van ruim 74 jaren.

Martinus-Hendrik de Graaff.

Den 18n Februari ontviel aan de Nederlandsche letterkunde een van hare verdienstelijkste beoefenaars in den persoon van onzen betreurden medewerker, wiens naam aan het hoofd van dit opstel staat.

M.H. de Graaff.

Martinus-Hendrik de Graaff was te Leeuwarden, in Friesland, uit ouders van den deftigen burgerstand geboren, den 29n December 1813. Van der jeugd af aan, betoonde hij eene schranderheid van geest, die reeds vroegtijdig groote, later bewaarheide verwachtingen van hem liet koesteren. Wat hij op de schoolbanken minder dan anderen gelegenheid had om te leeren, verwierf hij zich door eigen vorming in vrije studie, zoodat hij zich, toen hij de jongelingsjaren had bereikt, met meer dan gewone kundigheden toegerust zag, waaraan zich eene grondigheid paarde, die schoolsche geleerdheid niet altoos vergezelt. Nauwelijks 21 jaren oud, voelde hij zich reeds aangetrokken tot de letterkunde en de publieke zaak. Een openlijk blijk daarvan gaf hij in 1833, toen hij de *Provinciale Friesche Courant* hielp stichten en daarvan een der ieverigste opstellers werd; dit nieuwsblad bestaat nog. In 1834 gaf hij een groot dichtstuk in het licht, getiteld: *God in de toekomst;* in 1837, een dichtbundel, onder den titel: *Godsdienstige harptonen;* in 1838, een boekje met een keur van *Luimige en ernstige gedachten.* In 1840 gaf hij lucht aan zijne warm vaderlandsche gevoelens in eene *Ode en gebed bij de inhuldiging van Z.M. Willem II, koning der Nederlanden.* In 1842 verscheen zijn zeldzaam geworden belangwekkend werk, *Middeleeuwsche vertellingen, volksoverleveringen en Noordsche gedichten.* De uitkomst zijner studiën op staathuishoudkundig gebied ontvouwde hij in eene veelomvattende verhandeling, die in 1845 van de pers kwam onder den titel: *Landbouw, fabriekwezen en koophandel in Nederland of beschouwingen van de meest gepaste middelen voor de welvaart van Nederlands ingezetenen en vermindering der armoede.* Hij had oog en hart voor de stoffelijke zoowel als voor de zedelijke nooden van het volk. Zijne gewaardeerde *Historisch-romantische verhalen uit de geschiedenis van Friesland, Vlaanderen en Spanje* zagen mede in 1845 het licht. Zijne *Satirieke, boertige en ernstige schetsen en fantasiën* dagteekenen van 1846. Van zijne *Historische tafereelen en dichterlijke schetsen uit de geschiedenis van België*, van wier eerste uitgaaf het jaar ons niet bekend is, kwam in 1862 een tweede druk te Antwerpen van de pers. De geachte schrijver hield zich toen al sedert een vrij geruimen tijd in België op. Hij schreef

eene levensschets van Hugo de Groot en in 1870 gaf de firma P.N. Kamper, te Amsterdam, onder den naam van H. Martin, een door de Graaff bewerkt boekdeel van ruim 250 blz. in het licht, over *Erasmus en zijn tijd.* Buiten de hooger vermelde staathuishoudkundige verhandeling, gaf de Graaff nog eenige tot dezelfde orde behoorende werken uit, zooals *De hedendaagsche geldbelegging* (Amsterdam, P.N. Kampen, 1870, 248 blz.) en andere stukken, die hij niet met zijnen naam onderteekende. Zooals vermeld in onzen jaargang 1878, blz. 82, kende het Antwerpsch Aardrijkskundig Genootschap in genoemd jaar, aan de Graaff een zilveren eeremetaal toe, voor zijne geschiedkundige verhandeling over de Azorische eilanden. Aan onderscheidene tijdschriften werden door hem bijdragen geleverd. Sedert 1868 telden wij hem tusschen de medewerkers der *Vlaamsche School.* In voornoemd en het daaraanvolgende jaar namen wij van hem eene belangrijke studie op, getiteld: *Wat op de laatste wereldtentoonstelling te Parijs ontbroken heeft.* In ons tijdschrift liet de Graaff achtervolgens verschijnen: in 1874, *Pepijn en Karel de Stoute*, dichtstuk, benevens een declamatorium op *N. De Keysers muurschilderingen in het Antwerpsch museum;* 1877, *Sint-Eligius*, eene berijmde legende uit de VIe en VIIe eeuw; 1883, *Herinnering aan het kasteel van Antwerpen* en eene beschrijving der *Rassententoonstelling te Amsterdam;* 1884, een uittreksel uit zijne zaakrijke levensbeschrijving van L. Alma Tadema, volledig verschenen in het Nederlandsche *Leeskabinet;* 1885, *Morgenbespiegeling aan de boorden der Maas* en *Boudewijn de ijzeren arm*, twee sierlijke dichtstukken; 1886, *Geschiedkundige bescheiden over de oude nieuwsbladen van België* en de keurig berijmde legende van *Sint-Landelinus.* Onze lezers zullen zich ongetwijfeld nog herinneren, dat wij in onzen jaargang 1886, blz. 113, hun met warmte een werk van de Graaff aanbevolen, dat in 1885 werd uitgegeven te Beverwijk, bij D.S. Slotboom, onder den titel: *Schetsen en verhalen uit het wonderrijk der diamanten en andere edelgesteenten.* Van de Graaffs gedichten werden een aantal op muziek gezet. Zonder inachtneming der tijdsorde noemen wij de volgende ons bekende: *Gelukkige vaart,* muziek van J. Van der Plassche (in het Fransch vertaald door W. de Marteau), Antwerpen, H. Possoz; *Noord en Zuid,* nieuw volkslied, opgedragen aan het Nederlandsche volk, muziek van Gom. Ryssens, Amsterdam, Theune & c^{o}; *Kent gij dat land?* nationaal lied ten voordeele der gekwetste Pruisen en Franschen (in den krijg van 1870), muziek van A. Fernau, vrij vertaald in het Fransch door G. Lagye; *De terugkomst der lente, Le retour du Printemps*, in twee talen, muziek van J. Van der Plassche, Amsterdam, Theune & c^{o}; *Aan het vaderland,* muziek van J. Van der Plassche, Amsterdam, Theune & c^{o}; *Aan Maria, mijn driejarig dochtertje, Goeden nacht!* wieglied, bekroond met den 1sten prijs door het Vlaamsch Verbond, te Gent, muziek van J. Van der Plassche, Antwerpen, H. Possoz; *De bloemen*, muziek van J. Van der Plassche, Antwerpen, H. Possoz; *Herinnering aan de jeugd*, muziek van Gom. Ryssens, Amsterdam, Theune & c^{o}; *Lied toegewijd aan de nagedachtenis van H.M. Anna-Paulowna, koningin-moeder der Nederlanden,* muziek van Gom. Ryssens, 's-Gravenhage, J. Weygand & c^{o}, 1874; *Aan het volk*, nieuw volkslied voor Noord- en Zuid-Nederland, muziek van Gom. Ryssens (dit laatste stuk is onuitgegeven). Uit dit algemeen overzicht van den werkkring des overledenen, kan men nagaan, dat hij niet ledig heeft gezeten en, naar het voorschrift, gearbeid heeft zoolang als het voor hem dag was. In de laatste jaren bewoonde hij beurtelings Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam. Sedert Augustus 1886 had hij zich weder in Antwerpen gevestigd, doch het zou niet voor lang zijn. Na eene ongesteldheid van eenige weken, overleed hij

op Vrijdag, 18 Februari 1887, ten 9 ure 's avonds, in zijne woning Sint-Willebrordsstraat n^{r} 64. Uit zijne in 1870 te Rotterdam geslotene echtverbintenis met mej. Anna Van Gorcum, die hem overleeft, zijn geene kinderen gesproten. Den 24^{n} Februari werd de heer de Graaff, onder een grooten toeloop van vrienden en vereerders, ter aarde besteld op de

begraafplaats van het Kiel. In wat hier voorgaat, deden wij den schrijver kennen. Aan het graf schetste de bestuurder van ons tijdschrift in de volgende bewoordingen ook den mensch:

> ‘Mijnheeren, Het zij mij vergund een woord ten afscheid te spreken, namens de Graaffs Antwerpsche vrienden, waartoe ik het steeds eene eer heb geacht te mogen behooren. Eene eer en een voorrecht. Het mocht eene onderscheiding worden genoemd, de vriendschap van een zoo rechtschapen, ernstig en ontwikkeld man te verwerven. Met een gevoel van rechtmatige fierheid en weemoedige dankbaarheid, leg ik dan ook bij dit graf de verklaring af, dat onze vriendschapsbetrekkingen, na meer dan 20 jaren te hebben geduurd, slechts werden verbroken door den dood.
> Verbroken, door de onherroepelijke scheiding, zonder dat ik ze evenwel vernietigd wil hebben genoemd.
> De gevoelens, die ik hem toedroeg, werden niet uitgedoofd met zijn leven. Zij volgen hem aan de overzijde van het graf. Wat het hart bewaart, is wel bewaard. De nagedachtenis van onzen duurbaren doode is daardoor veilig.
>
> Ik houde er mij van verzekerd, dat niemand mijner hoorders, het mij ten kwade zal duiden, zoo ik eenigszins breedvoerig heb uitgeweid over mijne persoonlijke gevoelens ten opzichte van Martinus de Graaff.
> Immers, het zijn vrienden, die ik hier, in rouw en droefheid, vereenigd zie, en het woord: *aan mijn hart ken ik allemans hart*, vindt hier zijne toepassing. Wat in mij omgaat, gaat ook om in hen. Zij denken en gevoelen, op dezen stond, eenstemmig met mij. Hunne gevoelens, uwe gevoelens, Mijnheeren, heb ik vertolkt, in woorden gebracht.
> Mijne aandoeningen en gedachten zijn de uwe. Ik ben dan ook overtuigd, ja, ik weet met zekerheid, dat mijne woorden weerklank zullen vinden in ieder hart, dat voor den zoo braven en gullen de Graaff warm heeft geklopt.
>
> Niemand uwer, niemand onzer zal hem ooit vergeten of zijne herinnering laten verflauwen.
> Hij zal voortleven in ons.
> En langer dan in ons, die slechts brooze menschen zijn, wien het wellicht niet zal worden gegeven den gezegenden ouderdom van onzen betreurden vriend te bereiken; langer dan in ons, zal hij voortleven in de werken, waarmede hij de Nederlandsche letterkunde gedurende eene halve eeuw heeft verrijkt.
> Meer dan een zijner gedichten, zal na verloop van eeuwen nog op prijs worden gesteld; een goed gedeelte van zijne geschiedkundige en romantische verhalen zal met eere den toets van den tijd wederstaan.
> Ook deze roem mag aan Martinus de Graaff worden nagegeven, dat hij niet vruchteloos heeft gewerkt.
> Toegerust met niet gewone gaven en kundigheden, gelouterd door veel gezond verstand en scherpzinnigheid, wars van alles wat naar ijdelheid zweemde, zoo mocht de Graaff een metterdaad gemoedelijk werker worden genoemd, en bovendien een werker, die nooit heeft stil gezeten, wien het

nooit aan arbeidlust en arbeidskracht heeft ontbroken, ook niet in de dagen van zijnen ouderdom.
Mede van die zijde, mocht hij een spiegel, een toonbeeld voor velen worden genoemd.
Het mag naar strenge waarheid worden gezegd, Mijnheeren: wij begraven hier niet alleen een duurbaren vriend, maar een edelbegaafd mensch in den vollen zin van het woord, een man wiens dood een verlies kan worden genoemd voor de samenleving in 't algemeen, voor de Nederlandsche letterkunde in 't bijzonder.
Met de hoop en het vertrouwen, dat de onvermoeide werkman zijn loon waardig zal worden geacht in de gewesten, waarheen hij ons is voorafgegaan, betuige ik den vromen wensch, dat het ons gegeven moge zijn, hem daar gezaligd weder te vinden.'

Puntdicht.

G.... drukte al zijn romans op duizende exemplaren,
't Verbaasde ons, want er was geen sterfling die ze zocht;
Maar 't toeval kwam alras het raadselwoord verklaren:
Ze werden, pondsgewijs, voor scheurpapier verkocht.

J. STAES.

De witte roos. *(Vervolg van blz. 64.)*

Toen ik 18 jaar oud was, mocht ik voor de eerste maal naar het bal gaan; toen had ik mijn eerste verdriet, namelijk, dat de balnachten te kort duurden. Ik meende wel altijd door te kunnen dansen. Nooit werd ik moede, ik was nooit voldaan van vreugde en genot.

In het begin waren alle dansers mij even lief, ik kon met allen even goed rondspringen, praten en schertsen. Dit veranderde evenwel spoedig. Ik leerde een jongeling kennen, die aan mij, boven alle andere dames, de voorkeur gaf. Hij was een braaf en dapper officier, die bij allen, die hem kenden, bemind en geacht was.

Zoozeer ik tot moedwil en overmoed geneigd was, zoo ernstig, bijna zwaarmoedig was hij. Maar juist door dit contrast met mijn karakter, werd ik tot hem aangetrokken. Het vleide mij, dat ik alleen in staat was, zijn duisteren blik door een enkel woord, door een vriendelijken wenk op te helderen, en er vreugde in te zien doorstralen.

- Gij moet veel bedaarder worden, lief kind, zoo vermaande mij mijne moeder, die spoedig begreep, wat er in mij omging. Wij vrouwen mogen nooit een man laten blijken, wat hij voor ons is, vóór hij onze liefde gevraagd heeft. Men mag wel eenige toegenegenheid laten doorschemeren, maar het niet openlijk toonen.

Ik beproefde wel deze lessen op te volgen, maar het bleef slechts eene proefneming. Ik kon mijn gevoel slechts verbergen, als ik mijne oogen hield nedergeslagen; maar vroeg mij dan Leo - zoo heette de geliefde man - met zijne krachtige, heldere stem: 'Gij zijt toch niet treurig, juffrouw Lucie?' dan moest ik opzien, en dan gevoelde ik, dat bij mijn oogopslag, mijne geheele ziel voor hem open lag.

Dikwijls verlangde en verwachtte ik, dat Leo zich verklaren zou, en toch wist ik met meisjesachtige schuwheid hem te ontwijken, als ik vermoedde, dat hij er toe komen zou.

Het werd lente; er zou een buitenfeestje gegeven worden; gisteren was het vijftig jaren geleden.

Ik had mij met bijzondere zorg gekleed, om hem aangenaam te zijn, maar het ééne uur na het andere verliep, zonder dat hij kwam. Ik was diep ongelukkig, ofschoon ik den schijn aannam van vroolijk te zijn.

Eindelijk, toen ik de hoop, om hem te zien, reeds had opgegeven, verscheen de lang verwachte. Een vriend die ver afwoonde had hem een bezoek gebracht en hem opgehouden. Omdat ik zelfzuchtig was, vond ik dit geene geldige verontschuldiging, en ik gevoelde mij beleedigd, dat ik voor een vriend had moeten achterstaan. Nu wilde ik hem toonen, dat ik ook zonder hem vroolijk kon zijn. Ik deed alsof ik zijne tegenwoordigheid niet bemerkte, en schertste en lachte des te meer met andere jongelieden. Ik was uitgelaten vroolijk. Toen ik echter zag hoe treurig mijn gedrag hem stemde, was ik weder verzoend, en ik wilde hem vriendelijk toespreken, toen ik plotseling bemerkte dat zijne oogen met een hartstocht op mij gevestigd waren, als ik nog nooit daarin had waargenomen.

- Ach, sprak ik tot mij zelve, nu eerst weet ik, hoe onuitsprekelijk ik bemind word. Hoe innig en sterk moet zijne liefde zijn, als eene kleine veronachtzaming hem zoo kan aangrijpen.

Ik voelde eene duizeling, en moest beide handen op mijn hart drukken, dat bijna hoorbaar klopte.

Tot hiertoe was het eene stille innige liefde geweest, die mij gelukkig maakte; van dien gloeienden hartstocht, zooals dikwijls in boeken beschreven wordt, had ik niets ondervonden. Daartoe waren onze omstandigheden te gunstig; geenerlei bezwaar werd ons in den weg gelegd. Voor de eerste maal had ik nu een droppel geproefd van dat vergift van den hartstocht, en ik was er door bedwelmd. Ik wond mij al meer en meer op; ik wilde eens beproeven, hoe ver mijne macht reikte.

Ik beminde Leo op dat oogenblik meer dan ooit. De gedachte, dat ik door hem, den ernstigen man, bemind, zoo bemind werd, maakte mij onuitsprekelijk gelukkig. Maar nu wilde ik ook den beker van geluk tot den bodem ledigen, en hoe duisterder zijn blik werd, hoe vaster zijne lippen zich op elkander klemden, des te zaliger gevoelde ik mij door zijne liefde. Daarom werd ik steeds vriendelijker voor de mij onverschillige heeren, en koeler en meer teruggetrokken jegens den geliefden man. Toen wij eindelijk moesten scheiden, had ik slechts een korten, koelen groet voor hem.

Ik kon dien avond bijna het oogenblik niet afwachten, waarop ik mij naar mijne kamer mocht begeven, om daar nog eens in de herinnering die laatste uren te doorleven. Toen ik wat kalmer werd, gevoelde ik wel eenig leedwezen over het onrecht, dat ik Leo had aangedaan, maar ik zou het later met verdubbelde liefde goed maken.

Toen ik gereed was om naar bed te gaan, klopte ons dienstmeisje aan mijne kamerdeur. Zij vertelde mij, dat zij, toen zij aan de pomp water haalde, den luitenant gezien had, die haar een briefje en twee rozen gegeven had om mij te overhandigen.

Niet zonder verwarring, nam ik het briefje en de rozen, eene roode en eene witte, van haar aan, en opende na haar vertrek met bevende handen den brief van Leo.

'O, Lucie, zoo schreef hij, sedert eenige dagen beheerscht mij een angst, dien ik te vergeefs tracht te overwinnen of te verklaren. Zou het een voorgevoel geweest zijn van hetgeen ik dezen avond door uw gedrag heb ondervonden? Heb ik te vroeg gehoopt, door u gelukkig te zullen zijn, en was, hetgeen ik voor liefde hield, misschien slechts eene voorbijgaande ingenomenheid, of nog erger, een spel met mijne liefde? Maar neen, aan deze gedachte, die uwer onwaardig is, wil ik niet toegeven. Ik kan evenwel den twijfel, die mij pijnigt, niet langer verdragen; daarom smeek ik u, mij morgen, wanneer ik, bij het aanbreken van den dag uwe woning voorbij kom, een teeken te geven of mijne liefde beantwoord wordt of niet. Als ik de roode roos aan uw venster zie, zal mij dit een teeken zijn, dat ik met uwe ouders mag komen spreken; zie ik de witte, dan is mijn geluk vernietigd.'

Langen tijd nog zat ik met dit briefje in de hand, lezende en opnieuw herlezende.

(Wordt voortgezet.)

> Indien de raaf zich stil kon houden, wanneer zij eenigen buit gevonden heeft, zoo zou zij meer te eten en minder te vechten hebben.
> HORATIUS.

Beginselen der abdij van Tongerloo.
(Vervolg van blz. 60.)

Burchard was de vriend van den H. Norbertus[1]; in verschillige omstandigheden betoonden zijne handelingen dat hij aan de orde van Premonstreit dezelfde liefde toedroeg, welke hij voor den insteller gevoelde; ook verleende hij goedwillig gehoor toen de heilige Bernardus en Waltman, de prelaat van Sint-Michiels, zijne gunst en bescherming voor het nieuwe klooster van Tongerloo afvroegen. Op hunne bede ontsloeg hij het gesticht van al de verplichtingen, waartoe de kerk tot dusverre jegens den kerkvoogd was gehouden; hij wilde dat de kloosterlingen, ontlast van alle dergelijke plichtplegingen, vrij en onbekommerd den Heer zouden kunnen dienen. Door vrije verkiezing der kloosterlingen - zoo gaat hij voort - zal de abt worden aangesteld; enkel moet de verkozene zich bij den bisschop aanbieden om van hem de abtelijke wijding te ontvangen, maar uit dezen hoofde mag niemand eenige vergelding afeischen. Den overste der abdij vergunt hij daarenboven synodaal recht op de parochie, en herinnert den kloosterlingen, dat na aflegging der kloosterbeloften het hun ongeoorloofd is eenig goed in eigendom te bezitten, of zich te verwijderen zonder toelating van den abt en toestemming der gemeente. Den kerkban zou de weerspannige vluchteling inloopen, evenals hij, die, kennis hebbend van de aanklacht van den abt, hem ten zijnent zou ophouden. In geval van algemeen interdict, zegt nog de kerkvoogd, zal men evenwel in de abdijkerk, met geslotene deuren, de kerkelijke getijden mogen zingen; op synoden en kerkvergaderingen, door den bisschop gehouden, moet de abt niet verschijnen, tenzij door bezegelde brieven van den kerkvoogd daarheen geroepen.

Op die verklaring van gunsten, vrijstellingen en verplichtingen volgt de opsomming van de goederen, alsdan het eigendom der abdij uitmakend. Zij bepaalden zich nog bij de hooger beschrevene begiftiging van den stichter. Pauselijke bekrachtigingsbrieven van Eugenius III en van Urbanus III vermelden, eenige jaren later, dezelfde bezittingen, met de uitdrukkelijke verzekering dat zij de offergift waren van Giselbertus, en noemen daar tal van andere goederen bij, giften van nieuwe weldoeners, nog niet gekend toen de bisschop zijn diploma verleende; in dit laatste bevindt men dus den toestand der abdij beschreven in haar allereerst begin.

(1) Het diploma van Burchard werd herhaaldelijk gedrukt, bij voorbeeld bij: MIRAEUS, *Opera Diplomatica,* I, p. 97; - FOPPENS, *Hist. Episc. Sylvaed.,* p. 193; - SANDERUS, *Chorographia sacra Brab.,* I, p. 318; - WICHMANS, *Brab. Mariana,* p. 763; - HUGO, *Annales Praem.,* II, preuves col. DXCII; - VAN HERDEGOM, *Diva virgo candida,* p. 264.

De vergunning van synodaal recht - de bijzonderste in het bisschoppelijk diploma - heeft niets ongemeens in de twaalfde eeuw. Zeer dikwijls op dit tijdstip verleenen de bisschoppen van Kamerijk en van Luik dat voorrecht aan kapittels en kloosters(1). Hierdoor waren deze gemachtigd in hunne betrekkelijke kerken en in de dorpen, of steden, aan hun gezag onderworpen, dezelfde rechten uit te oefenen, waar elders de aartsdiakenen bevoegdheid voor hadden. Dientengevolge stelden zij op eigen gezag pastoors aan, deden het onderzoek der kerken, spanden de kerkelijke vierschaar, vonnisden de misdrijven aan het geestelijk gerecht onderworpen en tuchtigden dezelve met den ban of andere straffen, verleenden dispensaties of vrijstellingen van kerkwetten, in een woord, evenaarden, in zake van beheer en gerecht, nagenoeg den bisschop.

Dergelijk eene macht verkreeg in den beginne de abt van Tongerloo alleen in de parochie, waar de zetel was van het klooster. Bij vergissing zeggen Wichmans(2) en andere schrijvers na hem, dat van toen af den prelaat hetzelfde recht toekwam in de naburige parochie van Oevel.

Het was eerst in 1189, dat de bisschop van Kamerijk, Rogier, de kerk, of, gelijk het diploma luidt, het altaar van Oevel aan de abdij opdroeg(3); maar daar, noch in een getuigschrift door den aartsdiaken van Antwerpen, E. de Brania, in het jaar 1234 afgeleverd tot bevestiging van het synodaal recht in Tongerloo, is er spraak van soortgelijk gezag in Oevel. Denkelijk gebeurde die uitbreiding ten jare 1511, toen bisschop Jacobus de Croy, om reden van de geringheid der bestaanmiddelen van de pastorij van Oevel, deze parochie bij die van Tongerloo vereenigde, zoodat de twee nu maar eene uitmaakten; sinds dien tijd bevindt men inderdaad gewoonlijk een en denzelfden pastoor voor de twee plaatsen(4). Alhoewel de parochianen van Oevel aandrongen om eenen afzonderlijken herder te bezitten, bekrachtigden de bisschoppen van 's-Hertogenbosch, Gisbert Maes, den 20^{en} September 1613, en Nikolaas van Zoes, den 3^{en} Juni 1616, andermaal die versmelting; aan het verlangen der inwoners van Oevel werd toch ook in 1613 voldoening gegeven door het aanstellen van eenen vicaris, of zoogezegden pastoor, wien - volgens overeenkomst - de parochianen de gewone pastoreele rechten moesten betalen, maar die het overig onderhoud uit de abdij zou genieten. Van het synodaal recht te Oevel kennen wij geen ander beginsel dan de ondergeschiktheid van die plaats aan Tongerloo sinds 1511; uitdrukkelijk wordt ditzelfde recht bevestigd in den brief van bisschop van Zoes(5).

Wij gewaagden zooëven van een getuigenis van den aartsdiaken van Antwerpen. Op last van den bisschop van Kamerijk eischte hij het bewijs van het dubbel voorrecht door de abdij genoten, namelijk den vrijdom van de rechten, doorgaans aan den bisschop en aan den aartsdiaken verschuldigd, en het synodaal recht. Een gunstbrief, - zoo bevestigt hij - hem voor oogen gelegd en aan het onderzoek van wijze en geleerde mannen onderworpen, nam desaangaande alle twijfeling weg en noodzaakte

(1) Vgl. *Analectes,* t. XI, p. 472. - BARBIER, *Hist. de Floreffe*, p. 14.
(2) *Brabantia Mariana,* p. 259.
(3) Zie het diploma bij FOPPENS, *Hist. Episc. Sylvaed.*, p. 200. - SANDERUS, *Chron. Sacr. Brab.*, I, p. 350.
(4) COPPENS, *Beschrijv. van het Bisdom van 's-Bosch*, IV, blz. 194 en 234.
(5) VICHET, ad annum 1616.

hem van alle verdere kwellende aanspraak af te zien[1]. Deze bevestiging van Burchards vergunningen dagteekent van den 25^{en} Maart 1234 (o. st.).

De zaak kwam opnieuw ten berde bij het einde der vijftiende eeuw. Daniel Schockaert, de promotor of zaakaanlegger van het bisschoppelijk gerechtshof, had eenige inwoners van Tongerloo gedaagd voor den officiaal van den bisschop, te Brussel, om over zekere misdrijven gevonnisd te worden. Tegen die miskenning zijns rechts beriep zich de abt op den prelaat van Sint-Geertruids, te Leuven, die, met de dekens van Luik en van Kamerijk, ten jare 1481, door paus Sixtus IV was aangesteld tot beschermer van al de rechten, vrijheden, goederen en voorrechten van het klooster. Steunend op de voorrechtbrieven van den abt en op het onheuglijk gebruik en krachtens de hem vergunde apostolische macht, verklaarde de Leuvensche prelaat de dagvaarding ongeldig, eischte er de onmiddellijke vernietiging van, en verbood, op straf van kerkelijken ban en van eene boete van honderd marken zilvers, zich nog te vergrijpen aan het voorrecht der abdij. Deze beslissing werd gegeven in 1488.

Onverstoord maakten de abten gebruik van hun voorrecht zoo te Tongerloo als te Oevel, toen in 1724 de apostolische vicaris van 's-Hertogenbosch, Petrus Govarts, daarover eenigen twijfel opperde. De hoofdvraag kwam hier op neer, of de abt bevoegdheid had om met een bisschoppelijk gezag daar pastoors aan te stellen en hun het innerlijk rechtsgebied in gewetenszaken mede te deelen. Een minnelijk verdrag, onder voorbehoud van ieders rechten, tusschen de twee partijen getroffen, stelde voor het oogenblik een einde aan het bezwaar; dezelfde overeenkomst hernieuwde de prelaat van Tongerloo met den pauselijken nuntius Spinelli, die tijdelijk Govarts opvolgde in het bestuur van het gedeelte van 't bisdom van 's-Hertogenbosch, dat onderhoorig was aan het huis van Oostenrijk. De aartsbisschop van Mechelen, Thomas Philip de Boussu, op zijne beurt apostolische vicaris der streek geworden, oordeelde het beter eene eindelijke beslissing te Rome af te vragen; deze werd gegeven door de congregatie *de propaganda fide*, en aan den kardinaal-aartsbisschop van Mechelen toegestuurd bij brief van 21^{en} Mei 1735. Het Italiaansch schrijven van den kardinaal-prefect is van navolgenden inhoud:

> Behalve wat Uwe Eminentie de goedheid had mij kenbaar te maken bij Haar geëerd schrijven van 28^{en} Mei van verleden jaar, heeft Zij zich andermaal tot deze H. Congregatie gewend, en Mgr. de Nuntius van Brussel, na desaangaande met Uwe Eminentie onderhandeld te hebben,

(1) FOPPENS, *Hist. Episc. Sylvaed.,* p. 204. - SANDERUS, *Chron. Sacr. Brab.*, I, p. 348.

heeft onlangs zich bij Haar aangesloten om den abt der Premonstratenzen van Tongerloo het bereiken zijns doels te vergemakkelijken. Gelijk zijne voorzaten sinds onheuglijke tijden deden, oefent deze het quasi-bisschoppelijk rechtsgebied over de twee parochiën van Tongerloo en Oevel, in het bisdom van 's-Hertogenbosch. Desniettemin verlangt hij van Zijne Heiligheid eene nieuwe bekrachtiging dezes rechtgebieds te bekomen, om alzoo voor hemzelven en voor zijne opvolgers allen gewetenstwijfel weg te ruimen,

ZINCOGRAPHIE NAAR DE OORSPRONKELIJKE GRAVUUR DOOR J. MALVAUX.

die uit de onzekerheid der bekomene voorrechten zou kunnen voortspruiten. Mijne Hoogwaardige Heeren (leden der Congregatie) inziende dat, om Zijne Heiligheid te bewegen tot vergunning der bedoelde bekrachtiging, er noodzakelijk vele bijzonderheden zouden moeten in overweging genomen en bewezen worden, hebben best geoordeeld op eene andere wijze in de geruststelling van gemelden abt te voorzien, namelijk met aan Uwe Eminentie te verklaren, - gelijk, na voorafgaande goedkeuring Zijner Heiligheid, wij bij dezen doen, - dat, aangezien het oude en vreedzame bezit, bovengenoemde abt te goeder trouw mag voortgaan in de uitoefening des gezegden rechtsgebieds, in afwachting dat het onderzoek der beweegredenen, vereischt voor de verlangde bekrachtiging, geschiede, en

door den H. Stoel daarover beslist worde. Het geliefde Z.H. deze gevoelens en besluiten der H. Congregatie te bekrachtigen. Ik heb de eer, enz...
Rome den 21 Mei 1735.

Dusdanig was, d o o r eeuwen heen, het wedervaren van het bijzonderste voorrecht, door den kerkvoogd van Kamerijk, ten blijke zijner goedgunstigheid jegens het pas beginnend klooster, toegestaan. De invloedrijke voorspraak van den H. abt van Clairvaux was, gelijk wij hoorden, niet vreemd aan de vergunningen van den bisschop. Een leerling van denzelfden heilige, die den pauselijken troon had bestegen onder den naam van Eugenius III, schonk aan de jonge abdij de bijzondere bescherming van den H. Stoel.

Op aanvraag van abt Hendrik zond, ten jare 1146, de paus eene bulle, de abdij bevestigend in het bezit der goederen, welke zij of reeds verkregen had, of nadien aan de milddadigheid van kerkvoogden, aan de edelmoedigheid van vorsten, aan de offergiften der geloovigen nog zou te danken hebben[1]. De uitdrukkelijke bescherming van het opperhoofd der H. Kerk wordt haar toegezegd, en met de grootste geestelijke straffen bedreigt de paus diegenen, wereldlijk of geestelijk, welke eenigerwijze haar z o u d e n s t o r e n i n h e t vreedzaam genot harer bezittingen.

Tal van weldoeners, zoo blijkt uit deze bulle, hadden zich reeds aangesloten bij Giselbertus, om door de opdracht van goederen, den aangroei en de toekomst der abdij te verzekeren.

Het is niet altijd duidelijk bij die oude begiftigingen tot hoeverre de schenking zich uitstrekt. Gelijk gekend is, onderscheidde het oude recht cijns-, leen- en vrijgoederen. De cijnsgoederen *(censualia)*, van welken aard zij voor 't overige ook waren, woningen, landen, of beemden enz., betaalden aan den cijnsheer eenen jaarlijkschen cijns, die bij het afsterven van den bezitter verdubbelde; voor de leengoederen *(feodalia)* was de bezitter hulde en manschap schuldig aan den leenheer, en aan dezen moest bij iederen overgang, hetzij door erfenis, hetzij door verkoop of anders, een bepaald recht van leenverlof of hergeweide voldaan worden; de vrijgoederen *(allodialia)* waren vrij van alle soortgelijke

(1) Deze bulle staat gedrukt bij HUGO, *Annales Proem.*, tom. II, *Probationes*, col. 593; - bij MIGNE, *Eugenii III Rom. Pontif. epistolae et privilegia*, col. 1120; - en een fragment bij DE RAM, *Dynteri chronicon Brabantiae*, tom. II, p. 88. - De ware jaarteekening luidt als volgt op het oorspronkelijke stuk: *Idibus Mart. Indict. VIIIJ. Incarnationis Dominicae anno* M^{O}.C^{O}.XL°.V^{O}. *Pontificatus vero domini Eugenii IIJ pp. anno secundo.* Vermits de negende indictie en het tweede jaar van Eugenius' regeering in 1146 vallen, zoo is 't te denken dat er eene feil is in de jaaraanduiding, en men 1146 in plaats van 1145 moet lezen. In de namen der kardinalen komen bij Hugo ook eenige onnauwkeurigheden voor.

verplichtingen. Gelijk volgens dit onderscheid men een gedeeltelijk recht van bezit kon verwerven, zoo zijn de giften door de abdij oudtijds verkregen, veeldeels enkel cijnsen op de genoemde goederen, soms ook het vrijeigen bezit derzelve, ofwel de goederen met de daaraan klevende cijns- of leenroerige plichten. Maar vermits de oude oorkonden dikwerf den aard der goederen verzwijgen, zoo zijn wij meer dan eens verplicht onbepaalde namen voor te brengen.

Tusschen de weldoeners der eerste ure, bij Eugenius genoemd, komt vooreerst Engelbert van Casterlo, een bloedverwant van den stichter der abdij. Hij schonk eenen grond, waarvoor men hem jaarlijks twee en half sesters koren*(brasii)* en twaalf deniers schuldig bleef[1]. Verder vermeldt de paus al de bezittingen van Huibrecht in Ewin (denkelijk Eeuwen, te Broechem, waarover later) en bestaande in gronden, die twaalf deniers aan de kanunnikken van Lier, eenen denier aan het altaar van den H. Gummarus, en twee schellingen *(solidi)* aan de kanunnikken van Brussel betaalden; de belangrijke offergift van Arnold, de helft van Kalmpthout uitmakend; eene andere van Koenraad, namelijk eene hoeve welke de vierde schoof en zes deniers betaalde, en eenen grond, vijftien deniers betalend, in Lichtaart; het vrijgoed van Arnold, te Nijlen; en eindelijk, de gifte van de gebroeders Geeraard en Wibert: te zamen schonken zij de helft der kerk van Binkom, en Wibert afzonderlijk, de helft der kerk van Oorbeek. - Paus Eugenius bekrachtigt daarbij het klooster in het bezit der rechtmatig verkregene tienden, en bepaalt ten slotte, dat niemand zich wederrechtelijk de voogdij der abdij mag aanmatigen, welke, naar het voorschrift van keizer Koenraad, uitsluitelijk den heere van Leuven is voorbehouden.

Nopens deze laatste bepaling, dient hier aangemerkt te worden, dat in de middeleeuwen ieder geestelijk gesticht zijnen voogd had *(advocatus)*. Deze ambtenaar, van wereldlijken stand, was belast met de gerechtelijke belangen van het gesticht. Hij verving den bisschop, of den abt voor den tijdelijken rechter, hetzij om de kerk te verdedigen tegen de eischen van anderen, hetzij om hare rechten, door anderen gekrenkt, te handhaven. Bij de onderdanen zijner kerk zat hij zelf te recht, drie maal 's jaars in de onderscheidene plaatsen de vierschaar spannende, uitspraak doende over de geschillen, die tusschen de boeren oprezen, de schuldigen in de boet slaande of andere straffen opleggende. Dat derhalve de voogden het recht en de wetten dienden te kennen, spreekt van zelf. Doch in de elfde en de twaalfde eeuw, toen alle orde omver lag; toen de ongelijken met het zwaard gewroken en de geschillen met open geweld beslist werden, konden de kerken niet veel verrichten met kundige en welsprekende voorstanders. Zij moesten mannen hebben in staat om zich aan het hoofd der vazallen te stellen en ten strijde te trekken. Alsdan vooral ziet men de voogdijen der rijkste stichten en kloosters overgaan in handen van graven en hertogen, en zelfs in die der koningen[1].

Keizer Koenraad was de algemeene voogd van de Roomsche kerk en van al de kerkelijke goederen en personen van het keizerrijk. Voor de kloosters onzer gewesten, van den rijkszetel verwijderd, was het echter te moeilijk om in tijd van nood tot hem

(1) *Terram quam suscepistis ab Engelberto pro qua annuatim duo sextaria et dimidium brasii et duodecim denarios ei exsolvitis. Bulla Eugenii III. - Terram quam suscepistis ab Engelberto de Casterlo cohoerede videlicet proedicti Giselberti fundatoris Ecclesie. Bulla Urbani III.*

(1) DAVID, *Vaderlandsche historie,* III, blz. 243 en volg.. - Over de instelling der voogden kan men raadplegen *Acta SS. ord. S. Benedicti. Soec.* III. *Proefatio* n. 112, p. LVIII; - CLAESSENS in de *Revue catholique*, 1882, t. 53, p. 602.

hunne toevlucht te nemen; daarom stelde hij in zijne plaats Godefried, hertog van Lotrijk en graaf van Leuven, en diens opvolgers tot voogd der kerken en der geestelijke plaatsen en personen van het Lotrijksche vorstendom[2].

Ingevolge die regeling des keizers, in de bulle van Eugenius herinnerd, en op het bijzonder verzoek van den abt Hendrik, aanvaardde Godefried de voogdij van Tongerloo, en beloofde zonder eenige vergelding en alleen om den wille van de zaligheid zijner ziel en van die der zijnen, het klooster te beschermen en voor zijne verdediging in te staan. De belofte van zich geene afpersingen te veroorloven was niet overbodig; sommige voogden misbruikten meer dan eens het hun opgedragen gezag, en werden, in plaats van beschermers, de plunderaars en de gevaarlijkste vijanden der geestelijke gestichten[3]. Voor zooveel ons bekend is, bleven Godefrieds opvolgers - althans zoolang het huis van Leuven heerschte - getrouw aan de belofte huns voorvaders en had Tongerloo zich niet te beklagen over zijnen voogd. Ten bewijze zijner toegenegenheid gaf de hertog oorlof aan zijne huisgenooten en hofbedienden om hunne vrijgoederen te schenken aan de abdij, en aan deze om die te aanvaarden[4]. De hertogen van Brabant worden nog als voogden van Tongerloo genoemd bij paus Urbanus (1186) en bij paus Alexander (1256)[5].

Verzekerd van de bescherming der tijdelijke macht, onder de beschutting van het hoogste geestelijk gezag op aarde, tamelijk reeds bedeeld met goederen, - met reden dus betrouwend op de toekomst, zoo was Tongerloo toen de eerste abt, Hendrik, het loon van den volvoerden arbeid in den hemel ging genieten. Den 27^{en} September 1150 zegde hij zijnen broederen het eeuwig vaarwel. Even als den stichter bracht men zijner nagedachtenis eene late hulde, in de zeventiende eeuw, door het verspreiden zijner beeltenis. Naar de teekening van A. van Diepenbeeck werd zij in plaat gesneden door Lommelin. Tot aandenken zijner ijverige medewerking aan de bekeering van Antwerpen en omstreken, is hij daar voorgesteld met eene ciborie in de rechterhand en het woord toesturend tot eene menigte volks, voor zijne voeten verga-

(2) BUTKENS, *Trophées du Brabant*, t. I. *Preuves*, p. 39.
(3) DAVID en MABILLON, ter aangeduide plaatsen.
(4) Zie het diploma bij FOPPENS, *Hist. Episc. Sylvoed.*, p. 196; - bij BUTKENS ter aangeduide plaatse.
(5) *Dynteri chronicon,* I. IV, cap. 38 (ed. DE RAM, t. II, p. 88, 284).

derd. Uit zijnen mond daalt een lint, waarop geschreven staat: *Quod non vides, firmat fides*, en achter hem vertoont zich een engel, die den abtelijken staf vasthoudt. 's Mans eeretitels zijn in het voetstuk gegrift (zie blz. 73):

B.M. HENRICUS I. ABBAS TUNGERLOENSIS

Vir potens in opere et sermone qui in conversione gentis Antverpianae cum S. Norberto male olentes Tanchelini feces expurgavit. Obijt. an. 1150. 27. Septemb. Tongerloo.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

Kleurwisselende bloemen.

Een kruidkundige, de heer Sameleder, geeft het volgende bericht uit Mexico: 'In Cordova heb ik eene bloem ontdekt, die den wetenschappelijken naam *Hibisues mutabilis* draagt. Zij is afkomstig uit Oost-Indië, en heeft de eigenschap dat zij driemaal per dag van kleur verandert. Des morgens is zij wit, des namiddags rood en des avonds blauw. Zij verspreidt een heerlijken geur, maar alleen in den namiddag. Deze wonderbloem wordt aangetroffen op de landengte van Tchuantepec en vooral aan de kust.'

Het laatste doctoraat in de rechten Bij de oude hoogeschool van Leuven, anno 1793. Philips-Engelbert van Billoen.

De jaarlijksche uitroeping, bij de oude hoogeschool van Leuven, van den *primus* van wijsbegeerte en de bevorderingen, in de verschillende faculteiten, tot de doctorale waardigheid, gaven altijd aanleiding tot het inrichten van prachtige feesten. De bevolking waardeerde en beminde de hoogeschool. Zij aanzag haar niet alleen als eene bron van stoffelijke welvaart, maar tevens als de roem der gemeente. Wanneer de hoogeschool feest vierde, vierde de bevolking mede; vandaar dat de academieplechtigheden steeds met den meesten luister omringd waren.

Het laatste academiefeest hetwelk er bij de oude *Alma Mater* plaats had, was de bevordering van Philips-Engelbert van Billoen tot het doctoraat in beide de rechten.

Drie graden werden er bij de faculteit der beide rechten, dat is de geestelijke en wereldlijke rechten, verleend: 1. het baccalaureaat, 2. het licenciaatschap, en 3. het doctoraat. Het doctoraat was de hoogste graad. Hij vereischte jarenlange studiën en werd niet genomen dan door hen die met het hoogleeraarsambt zochten bekleed te worden(1). Sedert het doctoraat van Michiel-Joseph van Gobbelschroy, van Leuven, den 16^{n} Juli 1776, was die graad niet meer verleend geworden.

De bevordering van Philips van Billoen had tusschen den eersten en den tweeden intocht van het Fransche, leger in België plaats, te weten den 9^{n} Juli 1793.

Den 1^{n} Juli van gemeld jaar had keizer Frans II de hoogeschool in hare aloude rechten hersteld. Die gebeurtenis was te Leuven met den meesten geestdrift gevierd geworden. Een straal van hoop glansde er voor het grijze sticht; doch het was slechts

(1) Het doctoraat veroorzaakte altijd groote kosten voor ontvangsten en gastmalen, welke door den bevorderde moesten gedragen worden.

een flikkerlicht in een duisteren nacht. Te midden der vernieling van al wat tot den voortijd behoorde, moest ook de hoogeschool van Leuven verdwijnen.

Philips-Engelbert van Billoen werd te Leuven geboren, den 26^{n} September 1753. Zijn vader was Philips van Billoen, uit Berthem, doctor en eerste hoogleeraar in rechten; zijne moeder was Helena Cantillon, afstammende uit de oude familie de Rycke. Zijn vader overleed, te Leuven, den 14^{n} Mei 1775; zijne moeder den 27^{n} October 1788.

Na zijne *humaniora* in het college der H. Drievuldigheid voltrokken te hebben, legde hij zich op de wijsbegeerte en tie wetenschappen toe, in de pedagogie *de Valk.* Vervolgens studeerde hij de rechten. Den 18^{n} Maart 1778 tot licenciaat bevorderd, werd hij den 13^{n} Augustus 1779 leeraar in het geestelijk recht. Veertien jaren later verwierf hij den graad van doctor in de beide rechten.

Reeds eene maand voor de plechtigheid, hield men zich in de onderscheidene wijken der stad bezig, om alles in gereedheid te brengen. Het gold de vereering van eenen Leuvenaar, en in de straten klonk het: *Loven, boven!*

De studenten in de rechten, leerlingen van den doctor, besloten, ter eere van hunnen meester, eene luisterrijke rijbende of *cavalcade* in te richten.

De 9^{e} Juli 1793 was een heldere zomerdag. De stad was op het prachtigste versierd. De voorgevels der openbare gebouwen en der woningen van de voornaamste burgers waren behangen met festoenen, vlaggen en wimpels. Onderscheidene zegebogen verhieven zich op de Markt, aan de Halle, aan verschillende colleges en in de straten waar de stoet moest doortrekken. Overal ontwaarde men zinnebeelden, gedichten en jaarschriften, betrekkelijk de omstandigheid.

Den 8^{n} Juli 1793, vooravond van het feest, vereenigde zich de rijbende tot het verrichten der uitnoodigingen. Zij was samengesteld uit de volgende studenten in de rechten, allen in gelijke kleeding en te paard gezeten:

Prins:

T.-H. Lowet(1), van Leuven.

Wapendrager:

G.-J. Noé, van Leuven.

Jongelingen:

F. Bisschop. J. Bisschop, P.-L -J.-S. van Gobbelschroy en J.-H. Willemaers, van Leuven.

Bevelhebber:

A. Tielens, van Leuven.

Vaandrager:

C.-M.-J. Du Ry, van Leuven.

Onderbevelhebber:

A. Poell, uit Gelderland.

Ruiters:

(1) Zoon van eenen wijnsteker. Deze man behield geheel zijn leven den bijnaam van *Prins.* Hij was niet bekend dan onder de benaming van *Prins Lowet.*

J. Baesen, van Brussel.
P.-J. Boucqueau, van Brussel.
Blondel de Bauregond, van Douai.
A. de Cocqueau, van Bergen, in Henegouw.
De Cuvelier, van Namen.
L.-M. de Gillissen, van Maastricht.
De Meester, van St.-Truiden.
J. de Rahier, van Olne (Luxemburg).
L.-M. de Schuyter, van Gent.
H. De Waha, van Brussel.
J. De Witte, van Mechelen.
E.-J. De Zangré, van Leuven.
X. Du Mont, van Bergen (Henegouw).
P.-J. Geelhand, van Antwerpen.
R. Honnorez, van Bergen (Heneg.).
F. Jaumenne, van Namen.
J. Leunckens, van Leuven.
T.-M.-J. Paridaens, v. Bergen (Henegouw).
J.-B.-G. Pettens. v. Leuven.
L. Poell, van Gelderland.
L.-D.-R. Quirini, van Leuven.
L.-G. Robert, van St.-Michiels-Gestel
C.-J.-G. Rol, van Brussel.
C.-G. Rol, van Brussel.
Thilges, van Luxemburg.
Van den Bossche, van Gent.
B. van den Wiele, van Mechelen.
C.-A. van der Linden, van Geel.
F. van der Meulen, van Brussel.
J.-J. van Erps, van Luthuy.
N.-J. van Gobbelschroy, van Leuven.
J. van Grootven, van Dendermonde.
J. van Zurpele, van Diest.
F.-B. Visschers, van Maastricht.

Aan het hoofd der rijbende stapten de trompetters en de

timbalslagers, de speellieden der stad en de speellieden der hoogeschool. De uitnoodigingen werden verricht bij de stedelijke overheid, bij de hoogeschool, bij de leden der dekenij, bij de abten van Sinte-Geertruide, Perk en Vlierbeek, alsmede bij den heer Brenart, rentmeester der domeinen des keizers in het kwartier van Leuven.

Rond den avond bracht de stoet onzen van Billoen naar het slot van Heverlé, alwaar hij op de minzaamste wijze ontvangen werd door den hertog van Arenberg, groot voorstander van letteren, wetenschappen en kunsten, die een hoog belang stelde in den bloei der Leuvensche hoogeschool. De gansche bevolking had zich naar het zoo aangename Heverlé begeven, om den stoet te zien doortrekken.

Des anderendaags, 9 Juli, van den vroegen morgen, was de stad opgepropt van vreemdelingen, toegestroomd om de plechtigheid bij te wonen.

De praalstoet vormde zich opnieuw in den morgen, en bracht Philips van Billoen, onder het spelen der muziek en het gejuich der menigte, naar de Halle. Rond den middag had de plechtigheid plaats, in de groote zaal der hoogeschool. Aldaar werd van Billoen, door den rector magnificus, Peeter-Joseph van Gobbelschroy, regent der pedagogie *de Lelie*, kanunnik der cathedraal van Doornik, met de doctorale eereteekens bekleed, te weten: den rooden schabrak, de gouden halsketen, den gouden ring en de roode bonnet. De plechtigheid werd door de tegenwoordigheid van drie afgevaardigden der staten van Brabant vereerd.

Van de Halle, werd de nieuwe doctor, in stoet, naar de hoofdkerk van Sint-Peeter gebracht. Achter hem volgden de leden der hoogeschool, de wethouders van Leuven en de overige genoodigden. Na door den graaf de Baillet, proost van Sint-Peeter en kanselier der hoogeschool, in den doctoralen graad bevestigd te zijn geworden, werd hij naar het college der H. Drievuldigheid gebracht, alwaar hij leerling was geweest, en alwaar er een kostelijk gastmaal plaats had. Aan dit banket werden er redevoeringen uitgesproken, gezondheidsdronken ingesteld, liedekens gezongen en muziekstukken uitgevoerd. 's Avonds was de gansche stad verlicht.

Des anderendaags ontving de nieuwe doctor de leerlingen in de rechten, die deel gemaakt hadden van de rijbende, op een prachtig noenmaal, in het college der H. Drievuldigheid. Op dit noenmaal waren zijne bloedverwanten en zijne vrienden aanwezig. Des avonds had er, ter Halle, een luisterrijk bal plaats, waar de voornaamste familiën van Leuven deel aan namen. Gedurende twee dagen hadden de feestklokken en de beiaard niet opgehouden zich te laten hooren.

Ter gelegenheid van het doctoraat van Philips van Billoen, werd er, te Leuven, bij den drukker J.-P.-G. Michel, *prope Praemonstratense collegium*, een bundel Latijnsche en Fransche verzen uitgegeven, onder den volgenden titel:

phILIppUs Van bILLoen
pagI bertheMIensIs, In
fILIo LoVanIensI
reDIVIVUs,
Clarissimo viro domino
Philippo Engelberto
van Billoen.
Lovan.
SS. canonum professori ordinario,
juris utriusque doctori

IX Julii MDCCXCIII.

Behalve deze Latijnsche en Fransche verzen, werden er ter eere van den doctor ook Vlaamsche gedichten uitgegeven. Een dezer stukken is ons in de hand gekomen. Wij laten het hier volgen:

AEN PHILIPPUS ENGELBERTUS VAN BILLOEN VERMAERDEN EN VERHEVEN WETZ-LEERAER.

Gezang.

L'air de l'Impressario, ou le Directeur dans l'embarras.

I.
In onz tYDen
Van VerbLYDen
kreYgen WY hIer nIeUWe VreUgt;
toen geLeertheIt,
geen VerkeertheIt
Wort geCroont Voor Waere DeUgt. *bis.*

II.
Van bILLoentJe,
Dat CapoentJe,
Is Leeraer: Wat zegDe gY?
't Is een VeIntJe,
feIn serpentJe,
Dat gaet bêtes neUz VerbY. *bis.*

III.
heeLe WeYCken
gaen besWeIken
aen Deéz onz. kLeIn Manneke.
groote neUzen,
groote reUzen,
zYn nU eens kLeIn Janneke. *bis.*

IV.
aLs In anDer
aLeXanDer
zIet hIer eenen WeIsheIts VLoet:
regts-geLeertheIt,
geen VerkeertheIt,
't Is een aert nae VaDers bLoet. *bis.*

V.
kWaeDe Leeren
zULLen keeren
heeL een rYk ook In rUlen.
beter zeDen
konnen steDen
eeUWIg 't peYs-groen Laeten zIen. *bis.*

VI.
troostIgheDen
nIeUWIgheDen
zYn LeIts-baen tot tYrannIe:
grYse Wetten

zULLen setten
gront aen D'arIstoCratIe. *bis.*

VII.
WILt nU pLeIten,
zonDer spelten,
LanDes reCht Is nIet bILLoen.
Voor ons reChten
Leert U VeChten
onze kLeIne Van bILLoen. *bis.*

VIII.
een bort-Lekker,
MaL Wetz-gekker
kan nU In zYn paUVreté,
pLatter gekken,
poDeX Lekken,
't ls In zYne LIberté. *bis.*

IX.
VIVat LoVen!
goD Van boVen
WeYzt ons beter Meesters aen.
nU gaen reChten
en kerks eChten
hangen het oUt hekken aen. *bis.*

X.
peeter-Mannen
LIgt U' kannen
hIer past'er een teUgsken op:
Laet U' keeLen
nIet VerVeéLen
VULt U' pens tot aen Den krop. *bis.*

Ander gezang.

1.
Van bILLoen Doet zegenpraeLen
onze UnIVersIteIt:
Laeten WY nU kroonen haeLen
Van een theMIs eerst berelt.
2.
nU Is ons Den Dag VersCheénen
Van een kLaer en heLDer zon.
Voort booszWIgten, gaet Verheénen
zegt U' Les In 't pantheon.

Toemaetje.

geLUk aen D'UnIVersIteYt
geheYLIgt Door haer kIezen.
op zULk geklez pazt geenen neYt
VoLDaen Is haer VerLIezen.

IX JULII

OPGEDRAEGEN DOOR UWE VRIENDEN.

Tot Loven, by P. CORBEELS, Boekdrukker en Verkooper in den

Hertog van Braband, op den hoek van de groote Merkt.

Deze verzen hebben vast niet veel om 't lijf. Zij bewijzen opnieuw, dat men, in die dagen, te Leuven, meer prijs stelde op een welgelukt jaarschrift, dan op een goed vers.

Philips van Billoen werd hoogleeraar *ad digesta.*

De man was van zijne leerlingen zeer bemind en zijne lessen werden met ijver gevolgd.

De Franschen kwamen voor de tweede maal te Leuven binnen, den 15^{n} Juli 1794. Twee dagen daarna eischte de volksvertegenwoordiger Laurent van de stad eene schatting van een millioen; die proconsul eischte dezelfde som van de hoogeschool. Daar het geld, dat toen raar was, niet dadelijk binnen kwam, deed hij op eenen nacht negen hoogleeraren van hun bed halen, onder geleide van gendarmen, naar Brussel voeren, en aldaar op de Hallepoort gevangen zetten. Vervolgens werden zij naar het slot van Peronne vervoerd, alwaar zij vijftien maanden in hechtenis bleven. Onder deze gijzelaars bevond zich onze van Billoen. De overige weggevoerde hoogleeraren waren: pater Herffs, predikheer, en Van Gils, van de faculteit der godgeleerd heid; Nelis, van Gobbelschroy en de Bruyn, van de faculteit der rechten; van der Belen en Vounck, van de faculteit van geneeskunde.

In de jaren 1795 en 1796 bekleedde van Billoen de hooge waardigheid van rector magnificus der hoogeschool. Hij werd van zijnen post beroofd bij de afschaffing der hoogeschool in 1797.

Philips van Billoen was een godsdienstig, geleerd en eenvoudig man. Hij overleed te Leuven, den 17^{n} Juni 1824.

Onze hoogleeraar telde eenen broeder, *Jan-Joseph van Billoen,* priester, licenciaat in beide de rechten, kanunnik van Sint-Baafs, te Gent, sedert 1781, overleden te Leuven, den 21^{n} September 1819, en eene zuster, *Anna-Maria van Billoen,* ongehuwd overleden, te Leuven, den 14^{n} Juni 1821.

Na de Fransche omwenteling, bewoonden de gebroeders van Billoen, met hunne zuster, het prachtig huis, met zijnen gevel in blauw arduin, gebouwd door hunne ouders, gestaan in de Eikenstraat, te Leuven. Zeer bemiddelde menschen zijnde, brachten zij hunne dagen over met het verrichten van werken van weldadigheid. Zij werden allen ten kerkhove van het dorp Herent begraven. Een zerk houdt er hunne gedachtenis in aandenken.

De Leuvensche portretschilder Frans Jacquin vervaardigde, ter gelegenheid des doctoraats van Ph. van Billoen, een zinnebeeldig tafereel, vertoonende Themis, houdende in de eene hand het zwaard en in de andere hand de weegschaal. Zij steunt op een wapenschild, dragende tot spreuk: *Fortiter et prudenter.* Het schild is verdeeld: 1 en 4 *van Billoen,* 2 en 3 *Cantillon.* De zuil, waarop Themis gezeten is, draagt het volgende opschrift:

Clarissimus Dominus
Philippus Engelbertus
van Billoen
Lovaniensis, J.U. Doctor
et SS. Canonum Professor
ordinarius, die 9 Julii 1793.

In het verschiet ontwaart men een gezicht der stad Leuven. Dit schilderstuk maakt deel van onze kleine verzameling.

Leuven, Januari 1887.

ED. VAN EVEN.

Dat wat wij reeds langen tijd achter ons waanden, leeren wij dikwerf eerst op lateren leeftijd kennen en begrijpen.

Aardbeziën.

De eerste aardbeziën van het seizoen beginnen zich in onze fruitwinkels te vertoonen, netjes verpakt in withouten kistjes of bakjes, aangevoerd uit Italië en Zuid-Frankrijk. Uit den aard der zaak, zijn deze voorloopers tamelijk duur. Zij zullen dit blijven tot aan de verschijning der Hollandsche aardbeziën, welke ons binnen eenige weken uit Noord-Brabant zullen toekomen, in van week tot week aangroeiende hoeveelheid, en zulks een paar maanden lang. De Noord-Brabantsche buitenlieden, die, in het seizoen, dagelijks bij dozijnen in de stad Antwerpen aardbeziën rondventen, onder het geroep van *Aardbezie, koop!*, laten zich die aanvankelijk vrij duur betalen: 2 frank en meer per liter. Allengs evenwel daalt deze prijs bij zooverre, dat in het volle van den pluk, de Noord-Brabantsche aardbeziën te Antwerpen nauwelijks een hal ven frank per liter gelden. Deze aardbeziën, meest in het wild gegroeid, voeren den wetenschappelijken naam *fragaria vesca;* zij zijn doorgaans van een kleiner slag dan de aardbeziën die onder de wetenschappelijke benaming *fragaria elatior* gekend zijn. Beide soorten, die welig groeien op beschaduwde plaatsen, bij heggen enz., geven geurige en smakelijke vruchten.

Kempische aardbezie.

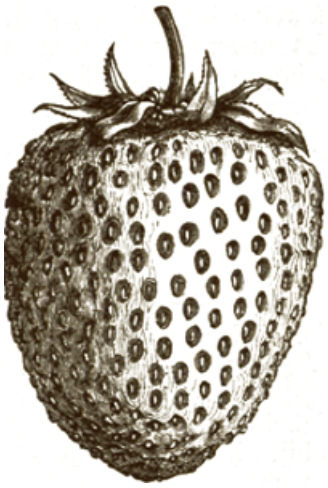

Chanzij-aardbezie.

Onze plaatsneden vertoonen twee aardbeziën van veredelde soort, die in de provincie Antwerpen uitmuntend groeien: de Chanzij-aardbezie en de Kempische. Zooals men kan nagaan, laten zij niets te wenschen over, wat de ontwikkeling betreft; wij kunnen er bijvoegen, dat zij zoo smakelijk als groot zijn.

De aardbeziën hebben een vezelachtigen wortel, waaruit, benevens bladeren, dunne roode ranken voortkomen, die, op den grond liggende, daarin wortel schieten en nieuwe planten doen ontstaan. De bladeren groeien als de klaver drie bijeen, doch veel grooter en ieder blad zit op zijn eigen steeltje. Tusschen de bladstengels, rijzen stelen op, waaruit ettelijke witte vijfbladige bloempjes spruiten, die in 't midden geel zijn; nadat deze bloemen afgevallen zijn, vertoonen zich de vruchten, aanvankelijk groen, doch naarmate zij zich ontwikkelen en rijpen, worden zij rood of wit. Buitenop, dragen zij zaad van zeer kleine afmeting. Aardbezieplanten zijn taaie gewassen, die ongehinderd de felste winters doorleven in den kouden grond. Zij bloeien in Mei en Juni. Voor de tuin-aardbezie, wordt door deskundigen verplanting aanbevolen, om de twee of drie jaren, ter vermeerdering van de vruchtbaarheid.

In zijn *Kruidboek*, dat in 1714 voor de tweede maal werd gedrukt te Amsterdam, schrijft Steph. Blankaart het volgende over de aardbeziën:

> ‘Dese vrugten werden als aangename nagerigten opgedist, het sy dat men die met wyn en suiker eet, ofte alleen met suiker tot een boteram. De wilde plukt men gemeenlyk met hare steeltjes en werden een voor een, in de suiker gedoopt synde, gegeten. Sommige smyten de tamme wel onder room, en eten die met lepels.’

Wat in Blankaarts tijd ton opzichte van de aardbeziën geschiedde, is sindsdien niet anders geworden, het zij gezegd ter eere van de edele vrucht en van den smaak der menschen. Ter loops zij aangestipt, dat de hiervoren bij Blankaart vermelde aardbeziën met melk, een lievelingsgerecht waren van de Fransche koningin Maria-Antoinette, die voor gewoonte had des zomers daarmede te ontbijten.

Tot de beste soorten van

aardbeziën behooren de ananasaardbezie *(fragaria grandiflora)*, de Chilische aardbezie *(fragaria Chiloensis)*, de Virginia-aardbezie *(fragaria Virginia)*, enz. Het is bekend, dat men er zich al sedert vele jaren met goede uitkomsten heeft op toegelegd, om ongemeen groote aardbeziën te verkrijgen. Als een appetijtelijk voorbeeld dezer soort, zullen wij wel mogen wijzen op de schoone vrucht, die onze lezers hier afgebeeld vinden en welke den weidschen, doch niet onverdienden naam van Luister van Zuidwijk draagt.

J.A. van Droogenbroeck (Jan Ferguut). II.

‘*Zoo spreekt Jan Ferguut, die zijne edele moedertaal en den ouden kunstroem zijns stammes liefheeft:*

> ‘De zucht naar taalkennis - en de haat veur taalschennis, - dreef mij steeds naar verstandigen - en weg van onhandigen; - want ik bemin het Dietsch om zijne waardigheid; - Dietsch te spreken met vaardigheid - en aardigheid, - is mijne eenigste hoovaardigheid. - Mijn vriend is hij, die het recht spreekt; - mijn vijand, die het slecht spreekt. - Wel hem, die veur de tonen dezer schoone eene lans in het gevecht breekt! - Wee hem, die veur accoorden uitheemscher woorden met haar den echt breekt!’

Die plechtige aanvang zijner ‘Makamen-Voorrede’ mag als een programma gelden, als een strijdleuze, als een vaandel voor Ferguut.

Liefde, eerbied, ja eeredienst voor zijne edele moedertaal. En het is niet enkel tegen hen, die haar verguizen, om de voorkeur te geven aan de ‘accoorden uitheemscher woorden,’ dat hij in het harnas schiet; zijn vijand is ook hij, ‘die het

Dietsch slecht spreekt' en - wij mogen 't er bijvoegen, want het ligt er in - slecht schrijft; hem toch bezielt de 'haat veur taalschennis,' die hem 'steeds wegdreef van onhandigen' in 't hanteeren dier dierbare moederspraak. Hij is niet van de bent dier schrijvelaars, die hun Dietsch slechts schijnen te lieven en te bezigen, om het te havenen; integendeel, hoe oudpruikerig het ook zij, schaart hij zich bepaald in het gelid bij hen, die 't met Boileau nog eens zijn om als een geldigen regel voor te schrijven: eerbied voor de taal, zelfs in uwe grootste uitspattingen;

> Surtout qu'en vos écrits la langue révérée,
> Dans vos plus grands excès vous soit toujours sacrée.
> En vain vous me frappez d'un son mélodieux,
> Si le terme est impropre ou le tour vicieux:
> Mon esprit n'admet point un pompeux barbarisme
> Ni d'un vers ampoulé l'orgueilleux solécisme.
> Sans la langue, en un mot, l'auteur le plus divin
> Est toujours, quoi qu'il fasse, un méchant écrivain.(1)

Het moge nu eenerzijds de rekening niet maken van hen, die de gelouterde letterkundige taal, met al hare gespierdheid en gekuischtheid, van den troon willen smijten, om hunne zoogezegde 'volkstaal,' met al hare verbasterde, onbeschaafde vormen, ja laat ik het zeggen, met al wat ze meermaals voor onhebbelijke lompen om 't lijf heeft, als wetgeefster in dier eereplaats te kruien; zooals 't anderzijds ook de school niet moge welgevallen, die in hare afkappingswoede al de vormen onder haar onbarmhartig snoeimes wegsnijdt, - maar Ferguut houdt er aan te verklaren, dat 'het slechte' hem niet 'het echte' is, 'onbeschaafdheid' geene 'begaafdheid,' zoomin als de 'knutselaar' een 'kunstenaar.'(2)

Wars van alle taalverknoeierij in het algemeen, valt hij echter bijzonder bitsig uit tegen de afknottersschool, waarvan ik daareven gewaagde, en in een opzettelijk daartoe vervaardigd.... gedicht (?) - een echt meesterstuk van navolging in die soort - geeselt hij hen ongenadig met de eigenste foltertuigen, waarmee zij zelven het oorvlies hunner aanhoorderen zoo menigmaal verscheuren.

Doch wij weerstaan den lust niet, geheel dit stukje af te schrijven.

We zijn - in de negende. Makame - met Hareth-Ben-Hemmam den verteller, ter schole van Hims, in Syrië. De 'schoolmeester,' wien de Makame haren titel ontleent, heeft reeds verscheidene zijner leerlingen keurige en kunstige taaloefeningen ontlokt, en richt nu het woord tot eenen knaap - ongetwijfeld den gevolmachtigde der afkappers.

> 'De leeraar sprak: 'Nu, du, wijsheidpreêker! - en narheidspreker! - du, vormenbreker, - silbenvreter, - en betweter! - Op! laat hooren dijne melodie! - opdat ieder hoor en zie - de waarheid, - in harer klaarheid - en naarheid!'
> 'Waarop die als een stortvloed uitbrak, - en deze verzen in zijner verkortwoede uitsprak: -
>
> 'Al krijg 'k van een wijsneus 't kortzichtig' verwijt,
> Da' 'k soms onz' schoon' moêrtaal in knabb'ling verbijt,
> 'k Roem trotsch als een bruîgom op onz' spraakbeschaafdheid,
> 'k Acht ergloos, da' 'k vaak in mijne afkappingsvlijt,
> Mijn' bruid rijge in 't keurslijf, haar d'aêm will' beletten,
> Beroov' van heur' opschik, heur d'haarlokken snijd':

(1) Boileau, *Art poétique*, ch. I.
(2) Makamen-Voorrede.

'k Ken 't best om haar' zwier en haar' tier goed te reeg'len:
'k Zie norsch neêr op 's vreemd'lings ruw dichtergekrijt.
Mijn oor is de maat, waar 'k de vormen meê afmeet;
Mijn versvoeten zijn er, der rede ten spijt'.
'k Knot af, 'k kerf, al bleef me er op 't lest een geraamt' maar,
Want eêl is de taal, die haar' vormen is kwijt!'

'Dan spottede de leeraar: 'Braaf, mijn knappe! - men knippe, men knappe, - kippe, kappe, - snoeie, - boeie, - opdat de taalboom beter groeie, - en geuriger, keuriger, kleuriger, fleuriger bloeie! - Men moet elk scheutjen fnuiken, - volgens de gebruiken - geleerder pruiken; - geen knopjen mag ontluiken, - alles moet duiken! - Zeg dat men hakke, houwe, - knakke, vouwe, - verzwakke, - en verwakke, - tot dat alles kaal en vlak zij afgerond: - zoo helpt men de taal vlak in den afgrond!' -

Verontwaardiging, voorwaar, gramschap is 't, die spreekt

uit dat dubbel slotwoord, uit dat spottend bijtende: ‘Want eêl is de taal, die baar vormen is kwijt!’ en uit dat gemoedelijk treurnisvolle: ‘Zoo helpt men de taal vlak in den afgrond!’

De aangehaalde verzen sabelen echter niet op de ‘vormenbrekers’ alleen; ook de ‘silbenvreters’ - zooals de schrijver zelf het aanteekent - zij, die niet enkel stomme letteren uitsnijden, maar 't zoover brachten, dat ze molossen als dactijlen in eenen hap kunnen binnenmoffelen, krijgen hier geduchtig hun aandeel. De lezing, trouwens, van het stuk zelf bewijst ons ten overvloede, dat Ferguut het ook niet weinig op de laatsten gemunt had. Men geve slechts een weinig aandacht op dactijlen als: ‘wijsneus 't kort-,’ ‘soms onz' schoon',’ ‘keurslijf haar,’ ‘af, 'k kerf, al,’ om van geene andere te gewagen.

En hier treedt die gezworen vijand op, van alle verkeerde silbenmeting, en van alle daaruit ontstaande hardheid en stroefheid, die noodlottig den bodem inslaat aan al wat de poëzie welluidends en zangerigs bezit, - de vijand, die later, en in de Inleiding van zijn *Rijmwoordenboek*, en in zijn *Overzicht*, en vooral in zijne bekroonde *Verhandeling over de toepassing van het grieksch en latijnsch metrum op de nederlandsche poëzie*, zoo rechtvaardig als ongenadig dit euvel zal bestrijden, en steunend op een dubbel, onomstootbaar grondbeginsel, met enkele woorden en wenken meer licht uitstralen zal over den chaos der silbenmeting, dan verschillende zijner voorgangers het in lijvige boekdeelen vermochten.

Het oude ‘*ut pictura poësis*’ moge waar zijn; met meer nauwkeurigheid mocht men toch het wijzigen en zeggen: *ut musica poësis.* Alle poëzie toch is niet schilderend, terwijl integendeel alle poëzie zingend is. De ouden begrepen dit zóó wel, dat zij dezelfde godinnen - de Muzen - tot meters gaven aan de muziek en aan de dichtkunst, zooals, volgens hen, dezelfde god Apollo, onafscheidbaar optredend met zijne lier, niet enkel de zangers maar alle andere dichters tevens onder zijne bescherming hield. En zongen de ouderen inderdaad zelfs hunne epische scheppingen, zoo bleven de jongeren, al werden hunne verhalen ook nooit in zangen uitgegalmd, ze toch steeds met dezen naam bestempelen.

En daarin ligt van Droogenbroeck's eerste grondbeginsel.

Wellicht werpt iemand op: Dat, ja, weten we allen!...

Zoo is 't met haast alle grondbeginselen. Jammer maar, dat men het al te lang en al te veel vergeten heeft of althans verwaarloosd.

> ‘Dat de metriek der Grieken - zegt v. D. in de Inleiding zijner *Verhandeling* - met onze moderne muziek veel gemeens heeft, is met nadruk uiteengezet; dat verder de muziek de toetssteen is der euphonie en der eurhythmie onzer verzen blijkt dien ten gevolge onbetwistbaar, en de bewonderenswaardige gewrochten der Grieksche dichters zijn daar, om te getuigen hoezeer beide muzische kunsten elkander volmaken.
> Voorzeker is sedert eeuwen de scheiding van dichtkunde en toonkunde een voltrokken feit; doch het is wenschelijk, dat eene toenadering plaats grijpe, vooral in onze taal, die zeer veel affiniteit met de muziek bezit.’

Van dit grondbeginsel uitgaande, schonk bij reeds eene menigte van nuttige wenken over rhythmus en rijm, in de Inleiding van het Rijmwoordenboek, die - hoe kort en beknopt ook - zooveel te leeren bevat, dat zij niet enkel den beginnelingen ter studie

mag aanbevolen worden, maar ook sommigen, die, reeds vader van meer dan eenen bundel zoogezegde poëzie - en zoo zijn er in Noord-Nederland vooral - nog altijd aan den regel klampen:

> ‘Mijn oor is de maat waar 'k de vormen meê afmeet;
> Mijn versvoeten zijn er, der rede ter spijt.’

En hier komen we natuurlijk tot het tweede grondbeginsel, welk dezen valschen regel - ‘de bittere bron der menigte slechte metrische verzen, die onze letterkunde ontsieren’[1] - voor goed de loef afsteekt.

Hoor wat onwrikbaren grondslag van Droogenbroeck daar tegenover stelt:

> ‘Er is naar het oordeel des schrijvers van deze studie, maar ééne zaak te doen: namelijk onzen dichtkunstbeoefenaars aan 't verstand te brengen, dat de lettergrepen niets van hunne natuur verliezen mogen, wanneer zij in tie rhythmische geledingen der verzen geplaatst zijn: de maatbeweging kan en mag geenszins eene syllabe kort of lang maken; de maatbeweging moet ontstaan uit de natuurlijk korte of lange syllaben, en het gehalte der syllaben niet uit de maatbeweging; wringen de dichters lange syllaben in de plaats van korte, of stellen zij korte waar lange moeten staan, dan worden hunne verzen min welluidend dan gewoon proza.’[2]

Maar al te waar! En het is om de verwaarloozing van dit lichtstralend grondbeginsel, dat er zooveel in onzen dichterschat - in de zoogezegde trippelverzen vooral - voor 't fijngevoelig oor onverdraaglijk is, uit hoofde van den gebrekkelijken vorm, al is 't dan vaak voor den inhoud, voor de gedachte nog zoo dichterlijk opgevat. Wie desaangaande het verschil wil zien tusschen twee stukken, het eene streng rhythmisch naar een vast schema gebouwd volgens de natuurlijke waarde der lettergrepen, het andere integendeel volgens de eens aangenomen maatbeweging de silben - ondanks hun eigen gehalte - kort of lang makend, vergelijke, bijv. Dautzenberg's prachtige lied *De Grijsaard*[3] met het gedicht van Tollens: *Tevredenheid.*[4]

Doch, in dit punt, was Dautzenberg een meesterzanger. En voegen wij er hier bij, dat Ferguut zijn verkleefde en erkentelijke leerling was, dan zien wij aan welke goede school hij die fijngevoeligheid en die kieskeurigheid in vak van rhythmus en prosodie opgaarde, welke hem kenschetst, en wij begrijpen tevens met wat al recht en verplichting beide hij, in de Inleiding zijner *Makamen*, bijzonder spreekt van ‘een dankbaar gevoel veur H e m (Dautzenberg namelijk), die het eerst de sprankel der dichtkunde in des jongelings hert deed ontvonken, en welken thans dit werk is toegewijd.’

Het valt niet in het bestek dezer algemeene studie, van Droogenbroeck's bekroonde *Verhandeling* stelselmatig te

(1) Verhandeling, blz. 74.
(2) Verhandeling, blz. 5.
(3) *Verspreide en nagelatene Gedichten*, blz. 238.
(4) *Laatste Gedichten* (Gezamentlijke Dichtwerken, Leeuwarden, 1871, blz. 753).

ontleden en den schrijver door geheel dat gewrocht, waarin alles evenzeer van diepgrondige kennis spreekt als van helder doorzicht, stap voor stap te volgen. Moge wellicht iemand - en de steller van dit artikel zelf misschien - hier of daar al iets af te dingen hebben, 't zou onzes dunkens slechts enkele, bijzondere punten gelden; en zooveel staat vast, dat er over onze metrische verzen nog niemand zoo degelijk en zoo klaar tevens, zoo volkomen en toch zoo bondig handelde.

Schrijve ik hier dus enkel een paar brokken af van D^{r}. Nolet de Blauwere van Steeland's Verslag over den prijskamp, waarin de *Verhandeling* bekroond werd, beoordeelingen, die ik ten eenenmale beaam:

> ‘Zonder omzwaai van magtspreuken, - zoo luidt het daar - holle volzinnen of gerekte uitweidingen; wars van noodelooze bespiegelingen, die men tot in 't oneindige kon uitbreiden: maar zich nogtans, waar 't past, bondigen uitleg veroorloovend, houdt hij zich bestendig *op practisch terrein.* Het geleidelijke zijner methode straalt door, bij de inhoudsopgave zijner Verhandeling op de eerste bladzij van dit verslag. Hij leeraart zakelijk, toegangbaar en begrijpelijk voor die velen onzer jeugdige dichters, aan wie de kennis der antieken, in dier oorspronkelijk taaleigen, verholen bleef... Het (werk) munt uit door klaarheid en practischen geest. De strekking, om door de beoefening der metriek de nederlandsche poëzij zoo zoetluidend en fijn mogelijk te maken, straalt er overal in door: en dit is wel het doel van metrische beoefening. Deze practische geest heerscht mede in de vergelijking der metra; in die der bewerking door de Latijnen van de grieksche vormen; in de rijke lijst der woord- en versvoeten; in de aanmerkingen en notas; allerlaatst nog in het beoordeelend overzigt der metrische verzen, die de schrijver op soms zeer scherpe wijze afkeurt.’

Wij blijven eveneens niet langer stil bij het *Algemeen overzicht der in het Nederlandsch mogelijke versmaten.* Genoeg zij het aan te stippen, dat het in de opgesomde hoedanigheden deelt van de gekroonde Verhandeling, en dat geen beoefenaar der nederlandsche dichtkunde straffeloos met een dier beide werken onbekend kan blijven.

(Wordt voortgezet.)

S.D. DAEMS.

Emiel Geelhand-Moretus.

In weinige woorden schetsten wij verleden jaar, ter gelegenheid van 's mans overlijden, het verdienstvolle leven van den heer Emiel Geelhand-Moretus. Dat echte toonbeeld van den waren, edelmoedigen burger is de breedvoerigere levensbeschrijving, hem door een der achtbaarste mannen van Antwerpen toegewijd, overwaardig[(1)]. De wezenstrekken van den betreurden aflijvige vereeuwigde de zoo gunstig gekende plaatsnijder J.B. Michiels, hoogleeraar aan de koninklijke academie van Antwerpen, door de kopersnede, welke wij, dank zijne welwillendheid, hier verkleind mededeelen.

(1) *Semaine religieuse d'Anvers.*

Emiel Geelhand, den 20n December 1812 te Antwerpen geboren, was de oudste van acht kinderen, die al spoedig de teedere zorgen hunner moeder, mejuffrouw de Labistrate, door eenen vroegtijdigen dood hun ontrukt, moesten missen. Hij, de oudste, had alzoo, van zijne kinderjaren af, een liefderijk gezag over zijne jongere broeders en zusters uit te oefenen. De liefde voor het werk, waar de jonge knaap toen reeds blijken van gaf, werd menigwerf bekroond met schoollauweren, die hem niet tot ijdele zelfvoldoening verstrekten, maar hem aanspoorden om vlijtiger nog op studie zich toe te leggen en nauwgezetter zijnen plicht te vervullen. Met die gevoelens toegerust, bezocht hij het Sint-Stanislascollege te Parijs, waar uitmuntende meesters, onder andere de zeer eerw. heer de Salinis, later bisschop van Amiens, zijne opvoeding tot volmaaktheid deden rijpen, en keerde vandaar huiswaarts terug, vast besloten nimmer te vergeten dat adel verplicht, en dat rijkdommen niemand ontslaan van den arbeid, maar enkel het voorrecht verschaffen, te werken voor hen die gebrek lijden. Hij had het geluk dezelfde gevoelens aan te treffen in mev. Zoë Moretus, die den 4n Juli 1836 de gezellin zijns levens werd, en hem overal ter zijde stond waar eene trouwe en wakkere Christene echtgenoote haren man kan helpen.

Den 1n December daaropvolgend, door den gemeenteraad, bestuurder van het weldadigheidsbureel en van den berg van barmhartigheid benoemd, vond hij in die eerste posten zijner bestuurlijke loopbaan de gelegenheid om de dienstvaardigheid zijns harten te toonen en eene werkzaamheid aan den dag te leggen, die voor niets achteruitweek. In den omgang met de noodlijdenden won hij het onschatbaar voordeel, de ware noodwendigheden van het werkvolk en de middelen om die 't best te verhelpen, te leeren kennen. Men achtte zich derhalve gelukkig, toen hij in 1841 opnieuw voor vijf jaar dien last aanvaardde.

Alsdan reeds had hij begrepen en getoond dat, zijns inziens, de ambtelijke weldadigheid niet volstaat, en dat daarnevens de bijzondere liefdadigheid, vrij van knellende regels en vormen, min verplicht tot rekenen, en bijgevolg ongedwongener en vindingrijker, eene groote bestemming te vervullen beeft. Vrienden uit Verviers leerden hem het groote nut schatten van de bewaarscholen, in die stad gesticht; en de gedachte van die instelling te Antwerpen in te voeren, kreeg niet alleen van hem aanmoedigende woorden, maar hij zelf werd den 17n December 1839 geheimschrijver van het genootschap van dames, dat de eerste bewaarscholen te Antwerpen verwekte. Met zijnen vriend J.B.J. Ullens, den schatbewaarder van het genootschap, had hij een werkzaam deel aan al de ontwikkelingen der begonnen instelling en trok er nimmer de hand van af, zelfs dan niet, wanneer hij later andere jongere leden had aangeworven, om hem bij te staan en eens op te volgen.

Zijne werkdadigheid en zijn bestuurlijk talent, zijn medelijden voor de ellendigen, zijn geest van zelfopoffering en zijne oprechtheid waren sindsdien algemeen gekend en hooggeschat. Kwam er derhalve ter stede een hulpcomiteit van welken aard ook tot stand, om bij het een of ander onheil hulp aan te schaffen, men verwaarloosde nimmer, den heer Geelhand daar eene plaats te verleenen, als een waarborg te meer voor het eerlijk en doelmatig gebruik der penningen. Zoo was hij in Februari 1848 geheimschrijver van het provinciaal comiteit van inschrijving, ten voordeele der armen

van Vlaanderen, in dien tijd zoo hard beproefd; daarna schatbewaarder van 't middencomiteit van buitengewonen bijstand, ingesteld gedurende den schrikkelijken winter van 1853-54; later, in 1861, lid van het comiteit, ingesteld ten belange der slachtoffers van het zoo jammerlijk verbrande stapelhuis Sint-Felix[1].

Im Geelhand

De opsomming van al die tijdelijke ambten, door hem bezorgd met den ijver en de goedwilligheid, welke de titels waren die hem er deden toe uitnoodigen, zou ten laatste den lezer vervelen.

Is 't te verwonderen, dat, wanneer in October 1846, de conferentiën van Sint-Vincentius-a-Paulo te Antwerpen werden gesticht, aller aandacht viel op eenen man nog jong van jaren, maar rijk aan eene onbetwistbare ondervinding op het gebied van liefdadigheid? Het voorzitterschap van het nieuwe liefdewerk werd hem aangeboden, en tot ieders genoegen, beantwoordde hij dien wensch in Februari daaropvolgend. Krachtig en voorzichtig de teugels van het bestuur voerend, onvermoeibaar en omzichtig in ijver, heel en gansch toegewijd aan eene bediening die een ware last mag heeten, de ware noodwendigheden van den arme beseffend, geduldig bij het aanhooren zijner klachten, goedwillig om zijne ellende te lenigen, opgeruimd en aanvallig jegens eenieder, - zoo was de heer Emiel Geelhand, door al die uitmuntende hoedanigheden, straks veertig jaar een volmaakt toonbeeld voor zijne medebroeders. Wanneer de ziekte zijne beste verlangens kwam dwarsboomen, wilde hij den post verlaten, maar de dankbaarheid zijner medebroeders belette hem zijn ontslag te nemen. Eveneens wederhield de dankbaarheid hem op de plaats van ondervoorzitter, in de maatschappij van Christelijke liefdadigheid, waar hij als lid was aanvaard in Mei 1847, en waar hij geheimschrijver van was sinds den 26^{n} Juli 1849. - Rond denzelfden tijd werd hij lid van den fabriekraad der Augustijnenkerk, te Antwerpen.

(1) Zie *De Vlaamsche School,* 1862, blz. 1.

L i e f d a d i g h eid was dus van den e e r s t e n tot den l a a t s t e n d a g d e voornaamste bezigheid zijns levens, en niemand, zelfs onder zijne nabestaanden, zal ooit weten, wat al liefdevolle e d e l m o e d i g h e i d h i j daarin aan den dag legde.

Maar Emiel Geelhand minde niet alleen het goede; zoon van Antwerpen, geboren en opgegroeid in een huis, gekend om zijne schoone verzameling van tafereelen, zoo had hij van zijne jongste jaren af een levendig en nauwkeurig begrip van het schoone. De winter van 1837-38 te Rome doorgebracht, had zijnen kunstsmaak ontwikkeld en verfijnd; men zag hem dan ook belang stellen in alles wat gedurende zijne lange loopbaan in Antwerpen gedaan werd tot staving, tot verheerlijking, tot handhaving van den kunstroem des geboortegronds.

Lid van de commissie der Rubensfeesten in 1840, van de *Académie de St.-Luc* den 15^{n} Januari 1842, werd hij den

15n April 1841 schatbewaarder gekozen van de Koninklijke Maatschappij tot Aanmoediging der Schoone Kunsten, en bekleedde dit ambt met zijne gewone nauwgezetheid totdat, den 21n Maart 1853, de plaats van tweeden ondervoorzitter hem werd toegewezen, en die bij iedere driejarige verkiezing herhaaldelijk hem werd toegekend. Daar ook wilde hij van afzien, toen de ziekte hem belette de menigvuldige plichten van dit ambt te vervullen, maar zijne collegas rekenden het zich tot eene eer, de werkzaamheden op zich te nemen, om tot aan den dood hem in hun midden te behouden.

Heel natuurlijk was hem eene plaats voorbehouden in het middencomiteit der feesten, welke in 1861 straks al de kunstenaars van Europa in Antwerpen vereenigden; en zijnen naam en zijne medewerking schonk hij volgaarne aan de bijhoorige instellingen waar de uitmuntende hoedanigheden, door den ondervoorzitter der Maatschappij tot Aanmoediging der Schoone Kunsten betoond, hem een titel ter uitnoodiging waren. Het zij ons genoeg de maatschappij *Artibus patriae* te vermelden, waar het Antwerpsch museum verscheidene tafereelen aan dankt, en die heel dikwijls hare vergaderingen hield in de werkkamer zelf van Em. Geelhand.

Tot andere openbare ambten werd hij al vroegtijdig door zijne medeburgers verkozen. De kantons van Antwerpen brachten hem reeds den 25n Mei 1840 in den provincialen raad, en sindsdien was hij, zonder onderbreking, lid van die vergadering, waar hij achtereenvolgens, sinds 1860, het kanton Wilrijck, en, na de afschaffing van dat kanton, in 1874, dat van Eeckeren tot aan zijn afsterven vertegenwoordigde. In 1853 werd hij secretaris van den provincialen raad, en het jaar daarna lid der bestendige deputatie gekozen; dit laatste ambt vervulde hij tot in 1884, wanneer zijn gezondheidstoestand hem niet meer toeliet het opnieuw te aanvaarden. Hij zetelde ook in den gemeenteraad van Antwerpen, waar de verkiezing van 22 Augustus 1848 hem binnenleidde; doch, vermits de wet beide ambten onvereenbaar verklaart, verliet hij in 1854 den stadsraad om naar de bestendige deputatie over te gaan.

In die verschillige posten, door partijdriften hoe langer hoe moeilijker gemaakt, bleef immer de heer Geelhand dezelfde belanglooze werker, dezelfde gematigde en rechtschapene man, onpartijdig en rechtvaardig voor eenieder, aan wiens voortreffelijken handel zelfs tegenstrevers meer dan eens hulde deden. Al de plichten der hem toevertrouwde belangen bracht hij ten uitvoer met de zedigheid en de gewetensvolle en nauwgezette vlijtigheid, die het kenmerk zijns levens waren.

Wat al andere titels betoonen 's mans onvermoeiden en nuttigen ijver, niet alleen in hoogere ambten, maar ook in min verhevene, alhoewel soms niet min moeilijke werkkringen! Zoo is hij, in 1837, lid van de bestuurlijke commissie der lagere school van Antwerpen; den 18n Mei 1841, voorzitter van eenen prijskamp van landbouw voor het kanton Wilrijck; den 24n Juli 1842, eerelid der onderwijzersmaatschappij van het arrondissement Antwerpen; den 17n Februari 1843, lid der bestuurcommissie der hoogere lage school van Antwerpen; in 1845-46, tijdens de ziekte en na het overlijden van den ambtenaar, dienstdoende arrondissementscommissaris; den 7n December 1848, toen de choleraziekte uitborst, secretaris, en andermaal in 1866, toen wederom die ziekte woedde, voorzitter der gezondheidscommissie in de vierde wijk der stad; in 1848 onderluitenant, daarna luitenant der burgerwacht; sinds 1850, gedurende verscheidene jaren, bijgevoegd voorzitter van den militieraad; in 1853,

baanopziener voor de gemeenten Schelle, Hemixem en Hoboken; in 1861, lid der commissie van grafen gedenkschriften in de provincie Antwerpen; in 1861, lid der commissie van pensioenen; in 1849 lid en secretaris, en sinds 1852 voorzitter van het plaatselijk comiteit van openbare gezondheid te Antwerpen; enz. enz. Overal wordt zijne ijverige medewerking met dankbaarheid herdacht. Gelijk hij immer belang stelde in de buitenlandsche zendingen, zoo was hij mede van de eersten om een werkzaam deel te nemen in het werk der beschaving van Midden-Afrika, en er was toen ietwat moed noodig om zich te verklaren voor eene onderneming, waar de erkenning van den onafhankelijken Congostaat is uit voortgesproten, maar welker belangrijkheid in den beginne door eenieder niet in juiste mate werd begrepen.

Al die werkzaamheden vervulde hij eenvoudig, zedig, als waren zij hem eene gemakkelijke taak, en zonder de menigvuldige verplichtingen van den goeden huisvader jegens de zijnen eenigerwijze te kort te doen. Werd hem eene belooning vergund, dan was het laat, en als tegen zijnen dank. 't Was immers slechts in 1870, ter gelegenheid van de tentoonstelling voor schoone kunsten, dat de heer Geelhand ridder der Leopoldorde werd geslagen, en in 1884 tot officier derzelfde orde bevorderd. De vrome en dienstvaardige burger stond niettemin in hooge achting bij Zijne Koninklijke Majesteit, gelijk de eigenhandig geschrevene rouwbetuiging van den koning, na 's mans overlijden aan de familie toegekomen, bewijst.

Verdrongen zich al de standen der samenleving rond de lijkbaar van den overledene, 't is te wenschen dat de les zijns levens, geheel aan de liefde van het goede en van het schoone gewijd, voor velen aan het hart zal hebben gesproken, om uit zijn voorbeeld te leeren dat iedereen altijd en overal nuttige plichten heeft te vervullen.

Koninklijke Vlaamsche academie voor taal- en letterkunde.
Letterkundige wetstrijden voor het jaar 1888. Vragen.

1. *Oudgermaansche taalkunde.* ‘Verhandeling over het gebruik der bijvoegende wijs (subjunctif) in het Gothisch, Oud-friesch, Oud-saksisch en Oud-hoogduitsch.’
2. *Middelnederlandsche taalkunde.* ‘Men vraagt het opstellen der klank- en vormleer van het Middelnederlandsche dialect der Sint-Servatius Legende van Heynrijck van Veldeken, uitgegeven door Bormans (Maastricht, 1858).’
3. *Nieuwe taalkunde.* ‘Eene critische verhandeling over de vertaling onzer wetten sedert 1830.’

4. *Letterkunde.* ‘Lofrede op Hendrik Conscience.’
   Voor dit werk, dat de diensten zal doen kennen welke Conscience aan het Vlaamsche volk bewezen heeft, zal vooral de stijl in aanmerking komen.
5. *Vlaamsche beweging.* ‘Eene geschiedkundige en critische verhandeling over de drie taalwetten in België.’
6. *Vaderlandsch tooneel.* ‘De oorsprong van het burgerlijk blij- of kluchtspel in de Zuidnederlandsche gewesten, en de ontwikkeling daarvan tot omtrent 1500, met bijzonderen blik op de rol van den “Booze” (Lucifer, Satan, Sinneke enz.).’

De schrijver zal, ter inleiding van zijn werk, in de geschiedenis der dramatische kunst opklimmen tot aan de eeuwen der Merovingische koningen. Vervolgens zal hij in 't licht stellen in hoe verre de wereldlijke tooneelvoorstellingen zich van de kerkelijke (namelijk kluchtige) tooneelen hebben gescheiden en eindelijk weder daarmede zijn versmolten.

In de Februari-zitting der academie is besloten dat onder de prijsvragen later, uit te schrijven voor 1 Augustus 1889, de volgende zal worden opgenomen:

Letterkunde. ‘Men verlangt eene critische verhandeling betrekkelijk de verdiensten en de strekking der *oorspronkelijke* Noord- en Zuidnederlandsche, zoo geschiedkundige als zede- en karakterschetsende romans, sedert 1780 tot 1887 gedrukt, met uitzondering der levende schrijvers.’

Voorwaarden. Enkel handschriften en niet te voren uitgegevene stukken worden ten wedstrijde aanvaard.

De werken moeten leesbaar in het Nederlandsch geschreven en voorzien zijn van eene kenspreuk of teeken, te herhalen op den omslag van eenen brief, behelzende den naam en de woonplaats van den schrijver. Volkomt deze aan de laatste bepaling niet, dan kan de prijs hem geweigerd worden.

De schrijver van elk bekroond werk zal namens de academie eene belooning ontvangen van 600 franks, ofwel eenen gedenkpenning van gelijke waarde.

De mededingende handschriften ten antwoorde op de zes eerste vragen moeten bij den bestendigen secretaris (Fr. de Potter, Godshuizendreef, 29, Gent), ingezonden zijn vóór den 1^{n} Augustus 1888. Voor de zevende vraag is het uiterste tijdstip der inzending de 1^{e} Augustus 1889. Degene na den voorgeschreven dag ontvangen, of zulke, welker opstellers zich op eenige manier zullen doen kennen, worden uit den wedstrijd gesloten.

De academie eischt de grootste nauwkeurigheid in de aanhalingen en vraagt uit dien hoofde dat de mededingers de uitgaven, alsook de bladzijde der door hen aangehaalde boeken, zouden aanduiden.

Eindelijk meent de academie den mededingeren te moeten berichten dat al de handschriften, aan haar oordeel onderworpen, als haar eigendom in hare archieven bewaard blijven. Niettemin zullen de mededingers er, te hunnen koste, een afschrift van kunnen bekomen mits overeenkomst met den bestendigen secretaris.

Gent, 20 Maart 1887.

De bestendige secretaris, Fr. de Potter.

De bestuurder, P. Willems.

Kroniek.

Antwerpen. Einde Maart waren in de zaal Verlat, Twaalfmaandenstraat, met eenige merkwaardigheden uit Afrika's planten- en dierenwereld, eene reeks naar de natuur in Congoland door F. Hens geschilderde en geteekende studiën tentoongesteld. In ettelijke landschappen was de schilder bijzonder goed geslaagd. Over 't algemeen, onderscheidden zich de schilderingen meer door kracht van toon en eigenaardigheid van indruk, dan door verzorgde voltooiing.

- Van 3 tot 7 April werd in de zaal Verlat de 12e tentoonstelling van den kring *Als ik kan* gehouden. Verdienstelijke schilderstukken werden ingezonden door L. Brunin, H. Rul, P. Van Engelen, E. Chappel, K. Mertens, F. Hanno, J. Van de Roye (al te kleurige bloemen), G. Boudry, J. Van Snick, P. Rink enz. Van den beeldhouwer A. Van Beurden zagen wij een degelijk borstbeeld en een phantasie-stuk in gebakken aarde. Van F. Brandt, de proef eener sterkwaterplaat naar P.P. Rubens' *Aanbidding der wijzen.*

- Verschenen en verkrijgbaar bij H. Possoz, een nieuw kluchtlied van J. De Weerdt: *'k Zeg da'k de jongens beklaag,* op muziek gezet door A. Janssens, wiens naam in het vak zoo gunstig is gekend.

- Bij den uitgever Van Os-De Wolf is dezer dagen het slot verschenen van het belangrijk geschiedkundig werk van den eerw. heer J. Beetemé, getiteld: *Anvers, métropole du commerce et des arts.* Het vormt een zeer schoon boekdeel in-8o, puik gedrukt. Er wordt een zaakrijk overzicht in geleverd van het verleden en het heden der stad. De schrijver, aan zijnen titel getrouw, heeft in zijn boek eene ruime plaats gegund aan den handel en de nijverheid niet alleen, maar ook aan de letterkunde en de beeldende kunsten, nopens welke laatste ons ettelijke onjuistheden hebben gestuit, die wij vernemen dat in eene gereed gemaakt wordende tweede uitgaaf zullen worden verbeterd. Het werk is in een opgewekten, vloeienden stijl en met blijkbare liefde voor het behandelde onderwerp geschreven, wat de lezing zeer veraangenaamt.

Mechelen. Mej. Anna-Maria Tuerlickx heeft, bij laatste wilsbeschikking, een beeld van Esculapus aan het stadsmuseum vermaakt.

Brussel. 29 Maart zijn benoemd als briefwisselende leden der koninklijke commissie van monumenten, heeren Bormans, te Luik, en Soreil, te Maredret, verscheidenlijk voor de provinciën Luik en Namen.

- Mev. Carolina Popp geb. Carolina Broussart, die sedert 50 jaar als Fransch-Belgische dagbladschrijfster werkzaam en hoofdopstelster is van het *Journal de Bruges,* werd in 't begin van Mei een luisterrijk feest en een prachtig jubilé-geschenk aangeboden door de vereeniging der Belgische drukpers. Mev. Popp heeft ook eenige bundels verhalen in het licht gegeven, onder andere *Nathalie, Récits et légendes des Flandres, Contes et nouvelles,* wien de eer te beurt viel van te worden overgezet in het Vlaamsch, Engelsch en Duitsch. Mev. Popp is eene afstammelinge van de adellijke familie de Broussart. Haar echtgenoot is de bekwame ingenieur-aardrijkskundige, die den gewaardeerden *Atlas parcellaire de la Belgique* bezorgde.

- Th. Vinçotte heeft het standbeeld van Anneessens voltooid, die voorgesteld is met geboeide handen, zooals de Brabantsche volksman voor de rechters verscheen, die hem in 1719 te Brussel lieten ter dood brengen.

- De Engelsche regeering gaat een gedenkteeken stichten op de begraafplaats te Evere, ter nagedachtenis van de aldaar begravene, te Waterloo in 1815 gesneuvelde

Engelsche soldaten. Het zal bestaan uit een zestal leeuwenbeelden in verschillende houdingen. De uitvoering is opgedragen aan J. de Lalaing.

Gent. De bekwame kruidkundige Victor Van de Weghe begeeft zich, voor rekening der Nieuwe Internationale Hofbouwmaatschappij, naar weinig bezochte streken in Zuid-Amerika, om er zaden en gewassen te verzamelen.

Brugge. 11 Juli zal de plechtige overdracht van het gedenkteeken van Breidel en De Coninc plaats hebben. Er zal, te dezer gelegenheid, een feestelijke optocht worden gevormd, onverminderd de groote feestviering in Augustus.

- Voor het op muziek zetten van E. Van Oye's gedicht, ter eere van Breidel en De Coninc, zijn vier werken aangeboden. (Zie onzen loopenden jaargang, blz. 27.)

Sterfgevallen.

JOSEPH-IGNATIUS KRASZEWSKI, omtrent half Maart te Geneve gestorven, was een der vruchtbaarste en bekwaamste schrijvers dezer eeuw. Hij beoefende nagenoeg alle letterkundige vakken en muntte in alle uit. Benevens een aantal geschiedkundige, gaf hij verscheidene aardrijkskundige werken en ettelijke bundels merkwaardige studiën over letterkundige gewrochten en schrijvers in het licht. Buitendien liet hij een groot getal romans en dichterlijke werken verschijnen. Hij was te Warschau geboren den 26^{n} Juli 1813 en verliet zijn ongelukkig vaderland, omdat Ruslands ijzeren arm hem te zwaar woog. Hij bewoonde gedurende vele jaren de stad Dresden. Staatkundige bemoeiingen berokkenden hem, een paar jaren geleden, eene veroordeeling in Duitschland; maar hij werd, uit hoofde van ziekte, onder borg, uit de gevangenis ontslagen en verhuisde naar Zwitserland.

KASIMIR STEENACKERS, burgemeester van Schelle, bij Antwerpen, ridder van de Leopoldorde en van de orde van Isabella-de-Katholieke, een der grootste nijveraars van de provincie Antwerpen, den 20^{n} Maart overleden, verdient te worden genoemd als een bevorderaar van de kunst. Het fraaie wijnpakhuis, in de Sanderusstraat, te Antwerpen, volgens het plan en onder de leiding van den bouwmeester J.J. Winders gebouwd in den stijl der Vlaamsche kunstherbloeiing van de XVIe eeuw, en waarvan eene afbeelding werd gedrukt in onzen jaargang 1881, blz. 98, werd voor zijne rekening opgericht. 't Was het eerste gebouw van dezen aard, hetwelk in onzen tijd te Antwerpen werd gebouwd en wij mogen zeggen, dat het voorbeeld, daarmede gegeven, sedertdien navolging heeft gevonden.

PIETER NICOLAAS CROQUISON, de hoogst bekwame voormalige provinciale bouwmeester van West-Vlaanderen, stierf den 24^{n} Maart in zijne geboortestad Kortrijk, 81 jaren oud. Hij werd geboren 6 December 1806. L. Roelandt (1786+1846) leidde hem in de bouwkunst op. 1 Februari 1842 werd hij stadsbouwmeester van Kortrijk, 1 September 1858 provinciaal bouwmeester van West-Vlaanderen. Hij was een kunstenaar, een taaie werker en een echt goed man. West-Vlaanderen is aan zijn talent vele welgeslaagde werken van fraaie bouwkunst verschuldigd, onder andere de in Gothischen stijl gebouwde kerken van Luingne, Iseghem, Cruyshautem, Bossuyt, Houthem, Eeghem, Denterghem, Ploegstaart enz., de H.-Kruiskerk, te Brugge, de Romaansche kerk te Herseaux enz.; volgens zijne plannen en onder zijne leiding werden hersteld of verbouwd de kerken van Veurne, Dixmude, Wervicq, Zonnebeke, Ruysselede, Hooglede, Thielt, St.-Jan, bij IJper, St.-Martens, te Kortrijk, de stadhuizen van Thielt en Kortrijk, enz.; hij bouwde een 20-tal pastorijen, 80 gemeentescholen, 16 gasthuizen, vele lusthuizen en burgerwoningen. Hij was leeraar aan 's rijks

teekenschool te Kortrijk, lid van een groot aantal vereenigingen en medestichter van de maatschappij *De taal is gansch het volk,* te Gent, ridder van de Leopoldsorde enz. Nauwe vriendschapsbanden hechtten hem aan H. Conscience, die, in 1857, tot arrondissementscommissaris van Kortrijk benoemd en in die stad geene woning voor zich gereed vindende, voorloopig bij Croquison zijnen intrek nam, ten wiens huize des schrijvers jongste dochtertje na eene langdurige ziekte overleed.

FRANS-MATTHEUS CARIS, den 1^{n} April te Antwerpen, in zijne woning Reyndersstraat 26, overleden, liet onder den naam: 'vriend Frans,' twee verhalen, *Het loon der weldadigheid* (1866) en *Het groot lot* (1867), benevens twee bundels *Liederen* (1873-84) verschijnen. Van het eenige jaren te Antwerpen bestaan hebbend weekblad *de Lange Wapper,* was hij de hoofdopsteller. Caris was te Antwerpen geboren 26 Februari 1840. Na een 9-ure-lijkdienst in Onze-Lieve-Vrouwekerk te Antwerpen, werd hij in de gemeente Berchem begraven, waar verscheidene redevoeringen werden uitgesproken bij zijn graf.

Ex Tempore.

VOOR HET ALBUM VAN DEN HEER NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND.

Wel zoo, Nolet, gij vraagt aan mij,
Dat 'k iets zou voor uw album dichten!
Ziedaar een taak, geloof me vrij,
Die ik onmidd'lijk wil verrichten.

Maar in wat maat verlangt ge 't, vriend?
In trippelvers of hexameter?
Spreek op, ge wordt alras bediend;
't Alexandrijn waar wis nog beter.

Verkiest ge soms geen jambisch lied?
Een maat tot elks gerief verzonnen....
Dan stoort men zich om 't rijmwoord niet;
Dat is alreeds zooveel gewonnen.

'k Win, als ik zoo iets samen lijm,
Geen doctoraat, *honoris causa*;
Gewoonlijk is zoo'n rijmloos rijm,
In stijve maat, maar slechte proza.

'k Ontliep sinds lang der dichtren baan,
Want 'k plukte er toch geene eerlaurieren;
Ik zond de muzen naar de maan,
En liet ze daar wat gaan *spazieren.*

Toch mocht ik, beste vriend Nolet,
Voor u niet achterwege blijven;
Dit blaadje is dus niet onbezet,
Al wist ik waarlijk niet wat schrijven.

Verschoon mijn alledaagsch gepraat,
Het zij mij niet te streng verweten;
Want is 't slechts onzin wat er staat,
Dit is 't geval met veel poëten.

J. STAES.

6-8-84.

Het viooltje.

Met geestdrift beschouwt men, Natuur, uwe kleuren,
En looft men uw schoonheid en schittrende pracht;
Maar wat wij rondom ons aan u zien gebeuren,
Heeft God als gevoel in ons binnenst gebracht.

Der bladeren groen, dat de lente doet glanzen,
Die nieuwe genoegens en levenslust biedt,
Wordt door onze harten tot eeuwige kransen
Van hope gevlochten voor 't duister verschiet.

Het nachtlijke blauwe der hemelgewelven,
Onmeetbaar, onpeilbaar, zoo grensloos, zoo diep,
Dit vinden we als heilige trouw in ons zelven,
Wier harte de Schepper tot zetel zich schiep.

Het vlammende rood, dat het oosten doet gloeien,
Die bode des dags, die zoo vriendlijk ons groet,
Herkent ge in de liefde, als ze 't harte komt boeien,
De wangen doet blozen van tintlenden gloed.

Doch 't rood en het blauw zien we elkander verdringen;
Dit wierde ook der liefde en der trouwe het lot;
O! laat ons den Schepper een dankgezang zingen,
Want beide deez' kleuren vereenigde God.

Het rood met het blauw zien we als één zich ontvouwen
In d' eerstling der lente, 't viooltje ons zoo waard;
Zoo vormt zich de liefde en de heilige trouwe
In 't harte tot vriendschap, onz' troost op deze aard'.

PIETER VIERHOUT.

Naar Körner.

Hendrik Conscience en zijne volledige werken.

Van de jongste uitgave der volledige werken des beroemden schrijvers, is onlangs de 64ste of laatste aflevering, verschenen. Al zijne gekende werken, met uitzondering nochtans van de *Phantazy* en de *Beschrijving der Nationale jubelfeesten van 1856*, zijn nu vervat in zes tamelijk lijvige deelen, post-octavo formaat, op twee kolommen, zeer compact gedrukt; doch met zulke kleine letter, dat de lezing noch aanlokkend, noch gemakkelijk kan worden genoemd. Ook klaagt men er over, dat de werken als het ware allen achteloos door elkander zijn gesmeten, in plaats van ze in reeksen te verdeelen, als daar zijn: geschiedkundige romans, zedeschetsen, dorpsverhalen, enz., ofwel, hetgeen nog beter en veel doelmatiger ware geweest, ze te laten volgen, naar gelang ze door den schrijver werden in het licht gegeven.

Eenige bijzonderheden over de vorige volledige uitgaven zullen hier wellicht niet ten onpas komen, te meer dewijl men daaruit zal kunnen afleiden, welk een verbazenden opgang Conscience's werken hebben gemaakt.

De eerste volledige uitgave, nadat vele zijner afzonderlijke boekjes reeds vijf- of zesmaal waren herdrukt, zag in 1856-58 het licht en vormde met al wat tot dan toe verschenen was, nagenoeg 36 deeltjes, in Engelsch formaat. De meeste deeltjes waren versierd met platen, geteekend door L. De Taeye en V. Lagye, in hout gesneden door J. Hemeleer; voor *Wat eene moeder lijden kan, Hoe men schilder wordt, Lambrecht Hensmans, Siska van Roosemael* en *Eenige bladzijden uit het boek der natuur,* kocht Van Dieren de houtsneden, welke, ter drukkerij J.-E. Buschmann, voor de eerste uitgaven hadden gediend. In het prospectus had de uitgever, J.P. Van Dieren, beloofd, dat het verhaal *de Lange Nagel,* uit de *Phantazy,* er zou bij opgenomen worden. Toen hij evenwel, op verzoek van den schrijver, zijne belofte niet gestand deed, werd hij door den boekhandelaar J.B. Van Mol-Van Loy, die een honderdtal inteekeningen had verzameld, er gerechtelijk toe gedwongen. Dit verhaal, op weinig exemplaren getrokken, werd slechts aan die inschrijvers afgeleverd, welke er om vroegen; bij de latere uitgaven bleef het telkens achterwege.

Aangezien de druk van die uitgave wel ietwat te wenschen liet, en de afzonderlijke drukken, op zwaar papier, Engelsch formaat, met de eigenaardige plaatjes van den heer Edw. Du Jardin, meer bijval vonden, werd er in 1863, eene dergelijke volledige, nieuwe uitgave aangekondigd. Deze kan echter bezwaarlijk voor eene ‘nieuwe’ tellen, want het was eigenlijk slechts eene opruiming van den nog voorhanden zijnden voorraad der afzonderlijke werken, welke nu in afleveringen, met groene omslagen, aan de inschrijvers werden besteld. Zelfs werden eenige deeltjes der eerste volledige uitgave er tusschen gesmokkeld en slechts weinige, gansch uitverkochte werken herdrukt.

In 1873 verscheen het prospectus eener prachtuitgave in groot octavo, op twee kolommen, met de platen van Edw. Du Jardin, volgens het nieuwe formaat, op eene grootere schaal geteekend. Zij was volledig in 100 afleveringen, te zamen 8 deelen uitmakend; later werden er nog twee deelen aan toegevoegd. De inschrijvers konden ze, naar verkiezing, met of zonder de platen bekomen. Zij die alleen den tekst verkozen te ontvangen, bleken zeer verstandig te hebben gehandeld, want de platen zijn wezenlijk ongelukkig en slecht, met uitzondering nochtans van die der *Kerels van Vlaanderen,* welk werk nog in geen ander formaat verschenen was.

Zes jaren later, namelijk in 1879, werd er eene volksuitgave, in klein octavo, aangekondigd, op één centiem per bladzijde berekend, en in welke al de tot alsdan gedrukte werken van den schrijver zouden worden opgenomen, tot en met zijn 100ste boekdeel, *Geld en Adel.* Men zou hierbij al de plaatjes achterwege laten, maar de

omslagen zouden derwijze worden geïllustreerd, dat ze als eene wezenlijke versiering zouden gelden en mede konden worden ingebon-

den. Deze verzameling telde 71 deeltjes en brochuren. Druk en papier lieten schrikkelijk veel te wenschen over, maar de inschrijvers ontvingen, op den hoop toe, twee groote oleografies, of beter gezegd, prenten in kleurendruk. Wel waren de onderwerpen ervan aan de werken des gevierden schrijvers ontleend, doch die gekleurde prenten waren er niets te schooner om.

Na Conscience's overlijden kon het wel niet anders, of er moest nogmaals eene nieuwe volledige uitgave zijner werken verschijnen, ofschoon de laatste op verre na niet was uitgeput; maar de ongeveer duizend nog aanwezige exemplaren waren in tijds, bij vermindering van prijs, gezamenlijk aan den boekhandelaar J. Vuylsteke, te Gent, overgedaan, en nu verschenen, van 1884 tot 1886, de 64 afleveringen, waarvan wij, aan het hoofd van dit opstel gewagen. De inhoud is volkomen dezelfde als die der centiem-uitgave.

De drie laatste uitgaven der volledige werken werden in Noord-Nederland gedrukt, en de heer A.W. Sythoff, te Leiden, was er met den heer Van Dieren mede-uitgever van; voor die van 1884-86, welke op ettelijke duizende exemplaren werd getrokken, hadden zich nog twee andere boekhandelaars bij het consortium aangesloten, namelijk de heeren D.A. Thieme, te Arnhem, en A.N. Lebègue, te Brussel, welke laatste ook eene Fransche vertaling van al de romans in druk laat verschijnen.

Conscience werkte met een buitengewoon gemak. Het meest schreef hij, gedurende de tien jaren dat hij de plaats van arrondissementscommissaris te Kortrijk bekleedde. Ondanks zijne talrijke ambtsbezigheden, leverde hij alsdan gemiddeld drie boekdeelen per jaar; doch wij mogen het wel bekennen: zij behooren tot zijne minst verdienstelijke, en vele ervan, zoo niet alle, schaden aan zijnen roem en dragen blijkbaar het spoor, dat ze in overhaasting zijn opgevat en voltooid. De frischheid, het naïeve, den gloed, welke meest al de werken die hij te Antwerpen schreef, kenmerken, worden er in gemist.

Welk was de oorzaak van die ongewone voortbrengingskracht in bovengemeld tijdperk? Wij willen het den schrijver zelve laten verklaren; er liggen daar voor ons een pak brieven van hem, welke uit dien tijd dagteekenen. In eenen brief uit Kortrijk, van 29 November 1857, lezen wij onder andere het volgende: ‘Het postje van kommissaris is een strik, voor iemand die geene eigene inkomsten heeft: ik moet nog 5,000 frs. jaerlijks daerbuiten winnen, of ik geraek in schulden.’

De wereldberoemde Conscience was dus genoodzaakt, met zijne romans nog wat te verdienen, en.... zeggen wij het maar ronduit, hoe moeilijk het ons ook uit de pen wil.... voor den broode te schrijven! Treurige noodzakelijkheid, eilaas!

Verderop, in denzelfden brief, legt hij de volgende smartelijke bekentenis af: ‘Het kost mij reusachtige inspanningen des geestes, aldus werk op werk voort te brengen, altijd mij zelven te blijven en toch te variëren; en daerbij den standaert der kunst niet in, maer boven de keuken te houden! Geve God dat ik het volhoude! Nu gaet het mij niet te slecht.’

In andere brieven klaagt hij bitter over al de verdrietelijkheden, die hij te Kortrijk moest verduren. Hij toch, alhoewel zich met geene staatkunde bemoeiend, behoorde tot de conservatieve partij, en kortzichtige liberalen benijdden hem zijne gouvernementsplaats en spanden hunnen invloed in, om hem zijn ontslag te doen krijgen. Reeds op 15 November 1857, dus niet zeer lang na zijne aanstelling, schrijft hij: ‘Er drijven vele wolken door de lucht; en wie weet hoe lang ik nog te Kortrijk zal blijven!’

De politiekers gingen in hunne onderduimsche werking tegen Conscience aanhoudend voort, in zooverre dat men hem, in de maand Augustus 1858, den leeraarsstoel van Nederlandsche taal- en letterkunde, bij de hoogeschool van Gent, aanbood. Maar daar had hij J.F. Heremans tot mededinger, en, wie zou het gelooven? voor dezen moest hij het onderspit delven!...

In 1862 was er spraak dat de heer Ed. Romberg, bestuurder der afdeeling van schoone kunsten bij het ministerie van binnenlandsche zaken, zijn ontslag geven zou. Een zijner oudste en warmste vrienden uit Antwerpen, had, bij brieve van 15 September, Conscience's aandacht daarop ingeroepen; den 19^{n} daaropvolgende, antwoordde Conscience: 'Wat gij mij zegt aengaende de plaets van M^{r}. Romberg, is een gerucht, dat mij naer Brussel deed gaen om te vernemen wat het te beduiden had. Er is desaengaende nog niets beslist en het zal nog lang aenloopen eer men daerover iets zal beslissen. In alle geval, indien de plaets open viel, zouden er waerschijnlijk een twintigtal kandidaten zijn; en gij kunt begrijpen, hoe moeijelijk men tusschen zoo velen zou kunnen kiezen, bovenal wanneer allerlei invloed wordt aangewend en zelfs de politiek in het spel komt.'

In een schrijven van 21 November 1863, drukt hij zijne tevredenheid uit, tijdens het internationaal congres ter bevordering van de sociale wetenschappen, te Gent, aldaar acht dagen genoeglijk te hebben doorgebracht: 'Ik heb in Gent 8 dagen goed leven gehad. Ik was voorzitter der sectie van Kunsten en Letteren en heb mij, ten genoegen van iedereen, van mijnen pligt gekweten. Dit leven tusschen Europeaensche vermaerdheden, welke mij behandelen als hun gelijke, en mij eene groote achting betuigen; dit zwemmen op den vloed der hoogste en edelste gedachten, de welsprekendheid, de geleerdheid, de vriendschap die mij daer omringden, dit alles verheft den mensch in zijne eigene oogen, en mij heeft het bijzonder goed gedaen. Het heeft den roest die in Kortrijk mij om het harte groeide, geheel of gedeeltelijk afgewreven, en mij nieuwe sterkte en nieuwen levensmoed gegeven.'

Conscience beschouwde zijn verblijf te Kortrijk schier als eene ballingschap en smachtte naar uitkomst. Hij, de man vol gevoel, was niet te huis in dit provinciestadje, waarvan hij de inwoners, in zijne *Burgers van Darlingen,* naar het leven heeft geschetst. Hij vond er te weinig geestverwanten, die zijnen kunstsmaak deelden en zijn talent op prijs wisten te stellen; te weinig menschen, aan welke hij de handschriften zijner werken, ter beoordeeling, kon voorlezen. Hij reikhalsde naar zijne geboortestad, naar het zoo innig door hem betreurde Antwerpen. Daar telde hij talrijke vrienden; daar kende hij elke straat en ook elk dorp in den omtrek, waar hij zoo menigen dag in zoete mijmering door-

gebracht en, voor zijne dorpsverhalen, portretten gezocht en gevonden had. Antwerpen was en bleef zijne meest geliefkoosde stad; daar, aan de Scheldeboorden, had hij dikwijls uren aan uren, tusschen al de bedrijvigheid, rondgekuierd, en niet zelden, wanneer zijne ambtsplichten het hem veroorloofden, kwam hij, ook nu nog, er per stoom heengesneld, om, zooals hij zeide, 'de schepen nog eens te zien vertrekken.'

Bij zijne verplaatsing van Kortrijk naar Brussel, was de gewoonte van veelschrijven hem bijgebleven. Korten tijd na de verschijning van zijn boekje, *Eene O te veel,* lezen wij, in eenen brief van 5 Januari 1872: 'Ik heb nog zeven zulke korte verhalen ongedrukt gereed liggen.... Vijf dezer liggen reeds sedert een half jaar bij Van Dieren of bij Sythoff. Waarom men de uitgaaf ervan zoolang uitstelt, kan ik niet begrijpen.'

Ziehier nog eene dergelijke klacht, welke wij uit eenen brief van 2 November 1876, overschrijven: 'Sedert het begin van dit jaar heb ik den heer Van Dieren het manuscript ter hand gesteld van een nieuw werk, getiteld: *De Oom van Felix Roobeek....* Voor eenen schrijver, die, als ik, jaarlijks twee of drie boekdeelen voortbrengt, is het verlies van tijd voor de uitgave zijner werken een groote hinderpaal. Ik heb nu weder een nieuw verhaal op touw, en dit zal moeten wachten, om gedrukt te worden, tot dat er een voldoende tijd na de uitgave van Felix' oom verloopen zij.'

Op 18 Februari 1877 klaagt hij, nog geen enkel proefblad van dit werk ontvangen te hebben, en het vervolg ervan, *de Schat van Felix Roobeek,* nogmaals twee deelen, was reeds afgeschreven en voor den druk gereed. 'Deze vertraging,' schrijft hij, 'is mij verdrietig en schadelijk. - Ik ben voortdurend onpasselijk, zonder eigenlijk ziek te zijn, en blijf soms 15 dagen lang in huis. Het hoofd is, voor mijnen ouderdom, uiterst klaar en goed; maar het ingewand gevoelt zeer het gevolg der jaren, of liever van het zittend leven.'

Hij zond het handschrift van dit laatste werk, op 16 Maart 1877, aan den heer Van Dieren, en den 11^{n} Februari van het daaropvolgende jaar had hij nog niet vernomen dat het ter perse zou worden gelegd. 'Ik ben nog altijd ziekelijk,' klaagt hij, 'en gevoel zeer het gewicht van den ouden dag.'

In eenen brief van 30 October 1878 schrijft hij, nopens zijn verhaal *het Wassen Beeld,* het volgende: 'Na zoovele onderwerpen te hebben behandeld, en schier niemand van mijne lezers meer ziende, weet ik zeer moeilijk, wat men van mij verlangt of verwacht, en daarom is het, dat ik velerlei vormen en genres beproef, met het doel daardoor de eentoonigheid te vermijden. - Ik ben u.... oprecht dankbaar voor uwe aanmoedigende woorden. Ik hoor er sedert lang zoo weinig! M. Van Dieren zelf acht het niet noodig, mijne werken door openbare aankondigingen te doen trekken. Sedert dat hij deze met M. Sythoff van Leiden uitgeeft, weet ik nooit iets meer over hunne inzichten; zij stellen het drukken mijner werken maanden en soms jaren uit, en doen mij op deze wijze niet alleen veel tijd verliezen, maar ontmoedigen mij. Misschien is de verkoop niet gunstig. Het zou mij niet verwonderen: vele dingen gaan slecht sedert de laatste crisis.'

Tot zooverre Conscience's eigenhandige brieven. Wat de door hem nagelatene schriften betreft, waarvan de uitgave in het prospectus der laatste volledige werken, zoo half en half, werd beloofd, van deze heeft men nog niets te zien gekregen. Zij bestaan in zijne gedenkschriften en een roman, *De Duivel* getiteld, welke bij zijn afsterven, niet gansch was afgewerkt, maar die door zijne dochter zou worden voltooid. Van de gedenkschriften is het belangrijkste gedeelte, gaande van 1842 tot

1881, ofwel verloren geraakt, ofwel door Conscience zelve vernield; althans, men heeft, in zijne nalatenschap, alleen de eerste helft, van 1812 tot 1841, weergevonden. Zooals men weet, is *De omwenteling van 1830,* welk boek reeds in 1858 verscheen, daaraan ontleend.

Wat was de oorzaak van het achterwege blijven dezer handschriften? - Onmin tusschen den uitgever en de nabestaanden van den betreurden schrijver, zegt men ons. Volgens juiste inlichtingen, loopt het laatste contract, tusschen uitgever en schrijver voor tien jaren gesloten, eerst in 1890 ten einde. De heer Van Dieren bezit, of bezat - want de man is niet meer - alleen het recht, al de werken van Conscience in het licht te geven; doch niet lang voor zijnen dood heeft hij ervan afgezien, ten gunste van den heer Lebègue, die, wat er nog van Conscience's gedenkschriften bestaat, eerlang, onder den titel *De geschiedenis mijner jeugd,* in het licht geven zal.

Het verlies van het bijzonderste gedeelte dier gedenkschriften zou, door aanwending van het volgende middel, eenigermate kunnen worden vergoed. Er bestaan tallooze brieven van Conscience, waaronder zeer belangrijke. Wanneer een invloedrijk letterkundige de taak op zich wilde nemen, zich met de verzameling daarvan te gelasten, er eene degelijke keuze in te doen en de voornaamste in boekdeel uit te geven, zou hij ontegensprekelijk een prijzenswaardig werk verrichten, want alsdan zouden er stellig nog vele meldenswaardige feiten uit het leven des schrijvers aan het licht worden gebracht, of nader opgehelderd. Ziedaar een ontwerp, waarop wij de aandacht inroepen.

Dat Conscience met zijne honderd boekdeelen, veel geld zou hebben gewonnen, moeten wij, tot ons leedwezen, ontkennend beantwoorden. Hadde hij van zijne pen moeten leven, met al zijn talent zou hij van honger bezweken zijn, en hij mocht het staatsbestuur dankbaar wezen, dat hem bedektelijk ter hulp kwam, met hem tot bewaarder van het Wiertz-museum te Brussel aan te stellen. Wel vielen hem roem en eerbewijzingen in overvloed ten deele en werden zijne werken in verscheidene talen overgezet; maar zijn schrijversloon was en bleef altijd even sober, terwijl zijn uitgever, met zijne herhaaldelijk herdrukte werken, uitmuntende zaken heeft gedaan.

Wat er ook van zij, het is eene klinkende waarheid, dat de heer Van Dieren oneindig veel tot Conscience's bijval heeft meegeholpen. Hij toch kende, zooals men dit noemt, de exploitatie van een werk en wist die boekjes overal, tot in het minste dorp, te doen doordringen, en, zelfs in Holland, te verspreiden. Wij aarzelen niet het te verklaren, zonder hem zou de gevierde romanschrijver de faam niet hebben verworven, welke hij in zoo hooge mate genoten heeft. Zijn uitgever heeft dus wel degelijk den dank van het Vlaamsche vaderland verdiend.

J. STAES.

Verschillige leden der abdij van Tongerloo.

Niet alleen om manspersonen ter volmaaktheid op te leiden, maar ook om aan vrouwen een veilig toevluchtsoord tegen het verderf der wereld aan te bieden, had de heilige Norbertus zijne orde ingesteld. Te Premonstreit, den hoofdzetel der orde, stichtte hij, ten behoeve van het vrouwelijk geslacht, een klooster, waar de gelukzalige Ricwera, uit Vermandois, echtgenoote van Raimond de Clastres, - zij, de eerste harer kunne, het wit habijt ontving uit handen van den stichtvader(1). Dermate groeide de schaar dier godgewijde vrouwen, dat, volgens getuigenis eens tijdgenoots, pas dertig jaar na het eerste begin der orde, hun getal, verspreid over alle landen, tien duizend overtrof(2).

De eerste kloosters van Norbertinessen paalden meest aan mansabdijen, waarvan nochtans zij heel zorgvuldig waren afgezonderd. De zusters, aan een streng slot onderworpen, kwamen niet ter koor, maar zegden afzonderlijk de kerkelijke getijden; al de noodzakelijke onderhandelingen met de kloosterbroeders gebeurden door een klein raampje, en dan nog in tegenwoordigheid van verscheidene getuigen(3). Ondanks die wijze voorschriften, werd het, om alle lasterende opspraak en booze vermoedens te voorkomen, geraadzamer geoordeeld de vrouwenkloosters geheel te verwijderen van die der mannen; in dien zin bracht het kapittel-generaal der orde eene verordening uit, in 1137(4).

Ontwijfelbaar was in 't begin te Tongerloo, even als elders, een tweevoudig klooster. Dag op dag behelst het doodboek namen van vrouwen met de betiteling van ‘zusters van dit klooster, *sorores hujus ecclesiae.*’ Ten tijde van Wichmans was er, volgens dezes getuigenis, te Tongerloo nog eene plaats bekend onder den naam van begijnhof; denkelijk was vroeger daar de woonplaats der zusters. Dezelfde schrijver bevestigt in het *necrologium* van Postel eene priorin van Tongerloo, met name Aleïdis te hebben aangetroffen(5).

Naar het voorschrift van het kapittel-generaal, gehouden onder het bestuur van den abt-generaal Hugo, verhuisden de zusters, zoo niet terstond, dan toch zoohaast er eene geschikte plaats was ingericht, naar een ander oord.

Verscheidene stukken vermelden eene plaats, Ewen, Aiwen, of Euven genaamd, waar zusters woonden, den abt van Tongerloo onderhoorig. Zoo leest men in eene oorkonde van Postel, dat eene Bertha, van Brecht, ‘kloosterzuster in Euven en den abt Huibrecht van Tongerloo onderhoorig,’ het haar toekomend aandeel van het vrijgoed van Bladel, aan dat klooster opdroeg(1); het diploma, waarbij Rogier, bisschop van Kamerijk, ten jare 1189, Tongerloo begiftigt met het altaar van Oevel, bevat de bepaling ‘dat de zusters van Tongerloo, bij Aiwen wonend’ driemaal in 't jaar,

(1) LEPAIGE, *Biblioth. Praem.,* p. 438; - *Acta SS. tom.* XIII *Oct.* p. 51.
(2) *L. miracul. S. Mariae Laudunen.,* l. 3, c. 7, bij HUGO, *Annales, Praefatio;* - GUIBERTI *opera. Lutetiae Paris.,* 1651, p. 547.
(3) JAC. DE VITRY, *Hist. Occ.,* cap 22, bij HUGO.
(4) HUGO, *Annales,* tom. I, col. 7; - LEPAIGE, *Bibl. Praem.,* p. 422; - V. DE BUCK, *Vita B Ludovici comitis de Arnstein,* p. 83.
(5) *Brabantia Mariana,* p. 734.
(1) MIRAEUS, *Diplom.* I, p. 709.

wanneer, naar de gewoonte van dien tijd, de aderlating gedaan is, zij uit de vruchten dier kerk een vleeschmaal zullen genieten[2]. - Waar lag dat Ewen of Aiwen?

Sommigen, schrijft Wichmans, verstaan daardoor Ouwen, tusschen Herentals en Antwerpen, niet verre van het kasteel van Grobbendonk[3]. De gelijkenis der namen pleit, wel is waar, ten voordeele dezer meening, doch het minste spoor, noch het kleinste teeken eens kloosters is daar te ontdekken; anderen plaatsen het elders, maar zonder schijn van bewijs. Wat mij betreft, zoo gaat de gevierde schrijver voort, mij scheen immer het waarschijnlijkst, dat dit maagdenklooster van Ewen, te Broechem gestaan heeft. Daar vindt men eene plaats, alzoo geheeten, en thans bezitten wij daar nog twee hoeven ter Eeuwen, gemeenlijk 'op het bergsken' genaamd; te dezer plaatse verhief zich voorheen tot in het jaar 1328 eene houten kapel; daar was ook een kerkhof ter begraving der kanunniken en leekebroeders, welke te dien tijde in groot getal de hofsteden bewoonden om de veldwerken te bezorgen. Alhoewel naderhand aldaar eene gemeente van broeders was, niets verzet zich tegen de onderstelling dat broeders mettertijd de zusters vervingen, nadat deze waren uitgestorven of naar elders verplaatst, ofwel dat broeders en zusters hier te gelijk huisden[4]. - Wij houden het met Wichmans als hij het bewuste Ewen te Broechem plaatst, maar denken dat broeders en zusters daar gevestigd waren, niet alleen ter verzorging van veldarbeid, maar ook ten dienste van een gasthuis voor armen en reizenden geopend[5].

De hooger vermelde Bertha van Brecht was kloosterzuster te Ewen tijdens het bestuur van abt Huibrecht; men kan daaruit besluiten, dat de verplaatsing der zusters toen reeds gebeurd was. Enkele charters van later schijnen bij den eersten aanblik dit gevoelen tegen te spreken, vermits zij nog gewagen van zusters, welke zich opdragen aan de kerk van O.-L.-V. van Tongerloo. Franco van Lovenjoel, bij voorbeeld, hoveling *(familiaris)* van hertog Hendrik, in een charter van 1183, schenkt het vrijgoed dat hij met zijne

(2) Lees bij FOPPENS, *Hist. Ep. Sylvaeduc*, p. 200, Aiwen, - zoo is de oorspronkelijke tekst, - in plaats van Auwen.

(3) De naam van het kasteel werd mettertijd die der gemeente; het vroegere Ouwen is thans Grobbendonk. Zie KREGLINGER, *Mém. sur les noms des comm. de la prov. d'Anvers,* p. 65.

(4) *Brabantia Mariana*, p. 484.

(5) Hierover meer in ons IIe deel, bij het artikel Joannes Hamus van Westerhoven, waar ook over de liefdewerken der abdij.

zuster te Broechem en te Oelegem bezit, aan de kerk van O.-L.-V. van Tongerloo, en zegt dat zijne zuster aldaar - te Tongerloo namelijk - het kloosterhabijt aanvaardde[1]. Doch zonder moeite zijn dit en dergelijke charters in overeenstemming te brengen met het geuite gevoelen. Was het nonnenklooster nu niet meer te Tongerloo, maar te Ewen, het stond niettemin onder het onmiddellijk gezag van den abt van Tongerloo, in wiens handen de zusters hunne toewijding deden, en met waarheid zegde men nog, dat de opdracht ten dienste des Heeren als het ware te Tongerloo gebeurde. Het bijklooster van Ewen bestond ten laatste tot rond 1280; volgens een schrijven van 1324, was het toen reeds sinds ongeveer 40 jaren verlaten.

Onder de mannelijke bevolking der abdij hebben wij vooreerst de kanunniken en de leekebroeders. Het onderscheid tusschen beide klassen van kloosterlingen is algemeen gekend: zijn de eerste niet ontslagen van allen handenarbeid, de koordienst toch, de geestelijke bedieningen en de daartoe voorbereidende studiën maken hoofdzakelijk hunne taak uit; de leekebroeders daarentegen zijn meer bestemd tot de stoffelijke werken; doch deze zoowel als gene zijn kloosterlingen in den vollen zin des woords, door dezelfde plechtige beloften van gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid verbonden. In plaats van de kerkelijke getijden, moeten de broeders dagelijks een bepaald getal *Vader-onzen* en andere gewone gebeden zeggen[2]; hunne kleedij, althans sedert het begin der veertiende eeuw, verschilt eenigerwijze van die der kanunniken: zij dragen eene grijze kap, en volgens een kapittel van 1306 wordt bevolen hunnen schapulier achter en voor hoekig en schildvormig te snijden, baard en hoofdkruin ongeschoren te laten[3]. Onbewezen is de onderstelling door den geleerden Bollandist V. de Buck vooruitgezet, als zou het formulier der kloosterbeloften van de leekebroeders oudtijds verschillig zijn geweest van dat door de kanunniken gebruikt[4]. De tekst der standregelen, ten bewijze door hem aangevoerd, slaat niet op de eigenlijke broeders, maar op eene andere klasse van personen, welke wij in de abdijen aantreffen, de donaten.

De donaten of opgedragene lieden zijn niet door onverbreekbare beloften verbonden, noch dragen het kloosterhabijt. Hunne kleeding, eenvoudig en zedig, grijsachtig van kleur, is gelijk aan die der leeken; tot gehoorzaamheid, armoede en zuiverheid verplichten zij zich slechts voor zoolang zij in het klooster verblijven; alhoewel zij hetzelve niet zullen verlaten uit eigen wil, indien toch hun wangedrag er voldoende reden toe geeft, zoo kunnen zij weggezonden worden: onder deze voorwaarden dragen zij henzelven en de tijdelijke goederen in hun bezit, tot den dienst des kloosters op, dat wederkeerig hun kost en onderhoud toezegt. In dien zin was het, dat de donaat beloften aflegde in het kapittel, in bijzijn der kloostergemeente; voor eenen notaris en getuigen, en in tegenwoordigheid van den prior en den supprior, of van anderen door den abt afgevaardigd, werd daarenboven eene akte opgemaakt, die desnoods tot bewijs der aangenomene verplichtingen kon ingeroepen worden[1].

(1) WILLEMS, *Brabantsche Yeesten*, I, blz. 613.
(2) LEPAIGE, *Biblioth. Praem.*, p. 219; vglk *Statuta ord. Praem. renovata anno* 1630, dist. II, cap. 24.
(3) LEPAIGE, *Biblioth. Praem.,* p. 23.
(4) *Vita B. Ludovici, comitis de Arnstein*, Bruxellis, 1864, p. 78; *Acta SS. tom.* XI *Oct.* p. 738.
(1) *Statuta ord. Praem.*, dist II, cap. 24; - vglk DU CANGE ad vocabula: *Oblati*, *Donati*, *Familiares*, etc.

Buiten de reeds gekende zusters, kanunniken, leekebroeders en donaten, vermeldt het doodboek ook wel eens *familiares* (huisgenooten), *fratres ad succurrendum* (broeders ter hulp), *inclusos* (kluizenaars), en ja, ook *sorores ad succurrendum* (zusters ter hulp), en *inclusas* (kluizenaressen).

Wat oudtijds een *familiaris* was, kan men afleiden uit eene akte der XIVe eeuw, waarbij zulk een te Tongerloo wordt aanvaard: Jan, dien men noemt Brabant, Beatrijs, zijne echtgenoote, en Gielis, hun eenige zoon, hebben op Sint-Lucasdag, 1315, voor het hoogaltaar der kerk, in tegenwoordigheid van den abt en van vele goede lieden, zich aangeboden, en tot lafenis hunner zielen opgedragen ‘al haer goet beide erve ende have, soe waer dat si gelegen syn, in harden ofte in weken, in naten ofte in droghen, dat si op dien dach hadden ligghende ende rurende, ende dat namals souden ofte mochten vercrighen.....’ Onder geen voorwendsel, wat er ook voorkome, - zoo zweren zij op het hoogwaardig Sacrament des altaars, - zullen zij die gift ongeldig maken, noch iets er tegen inbrengen. Nochtans behielden de ouders, Jan en Beatrijs, den lijftocht van het opgedragen goed dat, na bewezene noodzakelijkheid, zij, voor zooveel 't noodig was, zelfs mochten vervreemden, en dat na hunnen dood ten deele zou besteed worden in aalmoezen en zieledienssten. Na die bepalingen en eenige dergelijke jegens de ouders, volgen de wederzijdsche verbintenissen met den zoon:

> ....Voert ane es te wetene dat dese Gielys voorscreven, die opghedraghen heeft lief (lijf) ende ziele ende al syn goet onser Vrouwen van Tongerlo, sal houden tscoehuus van Tongerlo, ende dat toe behoert, in al dien rechten, ende dien pointen datment tot noch toe hevet ghehouden, en datment sculdech es te houdene ghelyc dat een onse broeder conviers soude houden van alrehande stoffen ende voorwerpe. Ende hier bi soe hebben wine ontfaen in onsen broeder familier. Ende hebben hem ghegeven de provene van Tongerlo tsinen live, ghelyc dat se een broeder conviers pleghet te hebbene, uteghenomen die provene van wine. Ende willen dat al dat goet dat dese Gielys syn vader en sine moeder ons hebben ghegeven in simpelre ghiften ghelyc dat voorseit es, blive desen Gielise nae syns vaders doet ende sinre moeder, dit scoehuys mede te houdene; dats te verstane dat hi hem selven ende al dit goet voorseit ende dat goet datten scoehuse behoert, sal bekeren met onsen rade ende met onsen ordinancien, ofte der gherre die na ons selen comen, ghelyc ofte hi ware broeder conviers profes van onsen cloestre; mar dat es te wetene, ware dat zake dat dese Gielys trocke ofte woude trecken te huwelicke, soe ware hi altemale quite, syns ambachts, sinre provenden, ende des goets, ende der ordinancien voerseit, soe dat hi nemmeermier tien goede noch tonswart van en ghenen dinghen met en ghenen rechte

> en mochte hebben tsegghen, mar dat goet soude ons dan bliven quite ende vri erfeleke ende altemale...[1]

Op dezelfde wijze droegen ook, den 14^en^ Mei 1316, Hendrik van Plassendonk en diens echtgenoote, Margaretha, tot *familiares* aanvaard, al hunne goederen, roerende en onroerende, aan de abdij op[2], niets behoudend dan het vruchtgebruik derzelve.

Gaat men de voorwaarden na, op welke Gielis als 'broeder familier' werd ontvangen, dan bevindt men geen wezenlijk verschil tusschen de *familiares* van dien tijd en de donaten. Gene toch, juist als deze, doen afstand van hunne bezittingen, verbinden zich met lijf en ziel aan het klooster, tot welks nut zij hunnen arbeid zullen besteden, staan onder de gehoorzaamheid van den overste, en verplichten zich tot zuiverheid voor zoolang zij dien staat beleven.

In latere eeuwen krijgt echter de benaming van *familiaris* eene uitgebreidere beteekenis. Zij wordt dan ook toegepast aan allerlei huisbedienden, knechten en stielbeoefenaars, schrijnwerkers, smeden, kleermakers, schoenmakers, enz., welke - naarmate dat de aanvaarding van leekebroeders verminderde, en eindelijk uitstierf - onder bepaalde voorwaarden in den dienst der abdij traden en daar hunnen intrek namen, zonder geestelijke verplichtingen en zonder andere verbintenissen dan die van stoffelijken aard in de wederzijdsche overeenkomst waren vastgesteld. Zoo wordt bij voorbeeld Jan de Leest, bouwmeester der abdij in het eerste kwartaal der vijftiende eeuw, nog *familiaris* genaamd in het doodboek[3], alhoewel hij niet onvoorwaardelijk en zonder vergelding zijne kunst uitoefent, maar, gelijk de rekeningboeken van dien tijd betoonen, evenals andere meesters daarvoor betaald wordt[4].

Wat de *fratres ad succurrendum* betreft, Mabillon, over de Benedictijnerorde handelend, maakt een onderscheid tusschen de monniken *ad succurrendum* en de *fratres ad succurrendum.* Volgens hem, komen onder de eerste benaming diegenen, welke in stervensgevaar het kloosterhabijt ten blijke van openbare boetvaardigheid aanvaardden. Deze werden voor oprechte kloosterlingen gehouden, zoodanig dat, herkregen zij de gezondheid, het hun ongeoorloofd was tot de wereld terug te keeren, en zij voor afvalligen werden aanzien, indien zij het klooster verlieten. Heel wat anders - zoo gaat de genoemde schrijver voort - schijnen mij de *fratres ad succurrendum* te zijn. Deze waren enkel deelachtig in de gebeden der kloostergemeente, en omdat hun naam was opgeschreven op de tafels des kloosters werden zij ook *fratres conscripti,* beschrevene broeders, genaamd[5].

Tongerloo heeft ook zijne broeders, en ja, zijne zusters *ad succurrendum;* van kanunniken *ad succurrendum* vinden wij er geen spoor, maar wel van leekebroeders *(conversi) ad succurrendum.* Het onderscheid door Mabillon daargesteld zou dus hier ook toepasselijk zijn; laatstgenoemde zouden onder de ware kloosterlingen, de andere onder de beschrevene broeders, deelgenooten van de gebeden en goede werken der gemeente, moeten gerekend worden. De standregelen der orde van Premonstreit

(1) *Cartularium.*
(2) Ibidem
(3) *XII Kal. Decemb. Johannis de Leest familiaris et operatoris nostri dormitorii.*
(4) *Pro dictis magistri Johannis de Leest, Boecmans, Mathie ac aliorum operariorum ad perficiendum dormitorium* XIX *lb.* IIJ *s. gr.* - *Computus* 1415, et alibi.
(5) *Acta SS. Ord. S. Bened. Saec. III, Praefatio,* n. 21; - vglk DU CANGE ad vocabulum *Monachi ad succurrendum.*

maken gewag van eenen bond van broederlijkheid met wereldlijken, leeken en geestelijken gesloten, waardoor deze deelachtig werden aan de geestelijke verdiensten van een klooster, of van eene geheele provincie of circarie, of van geheel de orde, volgens dat een bijzonder klooster, of het provinciaal kapittel, of het kapittel-generaal de gunst verleende[1].

Eene andere zienswijze, niet minder waarschijnlijk, aanschouwt die broeders en zusters *ad succurrendum* als derde-ordelingen, leden van den derden tak door den H. Norbertus op den boom zijner orde gegrift, toen hij voor menschen in de wereld verblijvend, eenen bijzonderen levensregel voorschreef, en dezelve door oplegging van den witten scapulier bij de orde inlijfde[2]. Theobald, graaf van Champagne en van Blois, werd - naar men zegt - de eerste als derde-ordeling aanvaard door den H. Norbertus. Opmerkelijk is het, dat de nieuwere regels der derde-orde, bij pauselijke breve van Benedictus XIV, den 22^{en} Mei 1751, goedgekeurd, de benaming van *fratres ad succurrendum* nog gebruiken.

Wij spraken ook van kluizenaars. In het begin dezer eeuw, toen de abdij nog in vreemde handen was, zag men in hare beheining nog een overoud klein gebouw van twee vertrekken, dat, in den mond des volks, ‘de kluis’ heette. Daarin - zoo verhaalde men - had de abdij haren oorsprong genomen: Twee kluizenaars woonden er, die, beroofd van het H. misoffer en andere goddelijke diensten, eenen kloosterling van Sint-Michiels van Antwerpen herwaarts ontboden, onder voorwaarde, dat, na hun overlijden, de kluis tot bakermat eens kloosters zou dienen. - Gelijk in alle volksoverleveringen, hoezeer dan ook met verdichtsels omsluierd, zoo ligt in dat verhaal een grond van waarheid. De stichter Giselbertus en Engelbert, zijn eerste medehelper in de stichting, behooren tot de geschiedenis; van hen maakte wellicht de legende twee kluizenaars. De aanvraag van niet eenen, maar van verscheidene kloosterlingen uit Sint-Michiels is eveneens geschiedkundig waar; heel waarschijnlijk had de benaming van ‘kluis,’ aan het gebouw gegeven, ook eenen historischen oorsprong. Daar wellicht woonden op zekere tijdstippen de kluizenaars of de kluizenaressen, waar het doodboek van spreekt, alhoewel er ook eene kluis moet gestaan hebben meer in de nabijheid der kerk, vermits

(1) LEPAIGE, *Bibl. Praem.*, p. 311; - *Acta SS.* t. I *Junii*, p. 937.
(2) *Stat. ord. Praem.,* dist. I, cap. VI. n. 19 (Editio secunda cum notis C. SAULNIER, Stivagii 1725); - LEPAIGE, *Biblioth. Praem.*, p. 321.

hetzelfde boek wel eens uitdrukkelijker gewag maakt van eenen kluisbewoner ‘nabij de kerk des kloosters[1].’

In vele kloosters der middeleeuwen, zoo van de Benedictijnerorde, als van die van Premonstreit, treft men dergelijke kluizenaars aan; eene volkomene afzondering betrachtend, betrokken zij, met toelating der oversten, eene eenzame woning, gewoonlijk aan de kerk palend, om daar het leven der oude eremijten na te volgen[2]. Ook bij andere kerken zag men zulke kluizen, zooals ten voorbeelde bij O.-L.-V.-kerk van Diest, waar tal van godvreezende vrouwen achtereenvolgens hun leven sleten in de volmaaktste eenzaamheid en in de oefening van boetvaardigheid en godvruchtigheid. De begeving dezer kluis behoorde den abt van Tongerloo; de bewoonsters, derde-ordelingen van den H. Franciscus, van den H. Dominicus, of van den H. Norbertus, legden hunne beloften af in handen van den pastoor, later den proost, van Sint-Sulpitius, die met de inleiding en de insluiting der vrome vrouwen belast was. De Diestersche kluis, in vollen bloei in de vijftiende eeuw en nog bewoond in 1558[3], verdween tijdens de burgeroorlogen der zestiende eeuw, en vermoedelijk in 1580, toen de kerk van O.-L.-V. geheel verwoest werd. De laatste overblijfsels der kluis verdwenen in 1641[4].

Er rest ons een woord te zeggen van de lijfeigenen.

Schoon in onze streken de slavernij, in de XIIe eeuw, al aanzienlijk verminderd was en verzacht, te diepe wortelen toch had zij geschoten om in eens uitgeroeid te worden. De kloosters, die allerwegen oprezen, droegen tot de eindelijke afschaffing niet weinig bij. Te gelijk met de gronden en hoeven door gifte, aankoop, of verwisseling aangewonnen, kregen zij het bezit van de daaraan verbondene lijfeigenen, die als het ware aan den grond toebehoorend, met dezen van meester tot meester overgingen. Onder het beheer der kloosterlingen ondervonden die slaafsche lieden weldra eene groote verandering in hun lot. ‘Een onschatbaar voordeel, - schreef professor David, - dat de kloosters meebrachten, was de verzachting der dienstbaarheid. In de twaalfde eeuw behoorde het meerendeel der landlieden nog voortdurend tot de klas der lijfeigenen, en werden veelal met den grond, dien zij bewoonden, weggeschonken. Van dat oogenblik mag men zeggen dat hun lot verbeterde: zij kregen wel niet op eens de volle vrijheid, gelijk wij die heden verstaan, maar werden allengskens ontslagen van vele dwangwerken, van oude gerechtigheden aan den heer verschuldigd, van hatelijke lasten en vernederende diensten, welk alles doorgaans afgekocht of eerder vervangen werd door eenen cijns jaarlijks aan de abdij te betalen. Dit voorbeeld van christelijke menschlievendheid, door de kloosters gegeven, maakte natuurlijkerwijze indruk op de gemoederen der aardsche vorsten en grooten, en bracht veel bij tot de eindelijke afschaffing der slavernij in de volgende tijden[1].’

(1) *V. Kal. Sept., F. Joannis inclusi juxta ecclesiam hujus monasterii.*
(2) DU CANGE, ad vocem *Inclusi.*
(3) De rekening van den rentmeester der abdij te Diest, vermeldt in 1558, 10 halster rogge geleverd aan het ‘susterken in de cluyse.’
(4) SANDERUS, *Chor. Sacr. Brab.*, t. I, p. 328; - RAYMAEKERS, *Kerkelijk Diest*, blz. 183; - over verscheidene andere kluizen kan men raadplegen *Anal.*, V, p. 205.
(1) *Vaderlandsche historie*, V, blz. 64; - HEYLEN, *Verhandelingen over de Kempen*, uitgave van Turnhout, blz. 77.

Benevens die lijfeigenen uit dwang, bevindt men in vele kerken, en zoo ook te Tongerloo, personen, zelfs van edelen bloede, die, aangedreven door een godsdienstig gevoelen, henzelven en hunne nakomelingen, vrijwillig en uit ootmoedigheid daaraan opdroegen, en zich tegenover dezelve verbonden tot bepaalde dienstplichtigheden. Zij voerden dan ook dikwijls den naam van den heilige, tot wiens eer zij die dienstbaarheid hadden aanvaard: zoo heeft men Sint-Peeters-, Sint-Aalbrechts-, Sint-Gommarus-, Sint-Martens-, Sint-Denijsmannen, opgedragene lieden namelijk der kerk van Leuven, van Lier, enz., onderhoorig. Van dit soort van lijfeigenen treffen wij te Tongerloo voorbeelden aan in de edele vrouw Alpeda, welke, volgens een diploma van den eersten abt, haarzelve aan het klooster verbindt en opdraagt, al hare nakomelingen verplichtend tot het betalen van eenen hoofdcijns, te weten eenen denier Antwerpsche munt jaarlijks, zes bij het huwelijk, zes bij het afsterven[2]; in vrouw Oda en hare nakomelingen, rond denzelfden tijd door de gebroeders Baldewijn, Sieger en Willem van Liphterde (Lichtaart) opgedragen, onder verplichting van eenen cijns van twee deniers jaarlijks, en van twaalf bij het huwelijk en bij het overlijden; wilden die lijfeigenen een huwelijk aangaan met personen aan dezelfde kerk niet verbonden, dan moest eerst des prelaats oorlof afgevraagd en, naar gewoonte des tijds, een bepaald recht betaald worden[3].

Die ondergeschiktheid vond eene vergoeding in de bescherming aan zulke personen door de betrekkelijke kerken verschaft. Een voorbeeld van de zorg waarmede over hen werd gewaakt, geeft ons een diploma waarbij Everdus, abt van Sint-Baafs, eene vrouw, met name Ava, en hare bloedverwanten, tot dusverre aan het klooster van Gent onderhoorig, aan de abdij van Tongerloo opdraagt. Al te verre was die vrouw van zijn klooster verwijderd en de afstand maakte het hem te moeilijk haar bij te staan in de voorkomende noodwendigheden en haar te verdedigen tegen de aantijging van slaafschheid; juist daarom, zoo zegt hij, heeft hij haar en den cijns door haar verschuldigd, overgemaakt aan Tongerloo[4]. Doch al de persoonlijke verplichtingen van slaafschen aard verdwenen langzamerhand zoo voor die vrijwillige als voor de gedwongene lijfeigenen, een laatste spoor nalatend in den cijns aan het klooster verschuldigd en in de verschillige laathoven waar de cijnsschuldige goederen onderhoorig aan waren.

Tongerloo.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

(2) MIRAEUS, *Op. Dipl.*, I, p. 686; - HEYLEN, *Verhand.*, III, blz. 29, uitgaaf van Turnhout, blz. 72.

(3) HEYLEN, t.a. pl., blz. 41, of 80.

(4) *Cartular.* - Everdus of Everdeius, de eerste van dien naam, is abt van Sint-Baafs, te Gent, in 1131; de tweede in 1193. *Chronique de St.-Bavon*, *à Gand, par* JEAN DE THIELRODE, Gand, 1835, p. 23.

Chappels tentoonstelling.

De van voornoemden schilder in de zaal Verlat tentoongestelde 55 stukken, studiën en schilderijen, getuigen van onverpoosd werken en zoeken, van rechtzinnig streven naar waarheid en natuur. Het uitstralen dier lofwaardige pogingen bevredigt den geest van den toeschouwer zooveel als het rijke en schitterend koloriet van den jongen meester streelend is voor het oog.

Bij het eerste aanzien gevoelt men zich in tegenwoordigheid van het werk eens ernstigen denkers, en vooral van een Vlaamschen schilder. Veel opmerkingsgeest, fijn gevoel van den schilderachtigen kant der voorgestelde voorwerpen en eene ongemeene behendigheid, ziedaar de hoedanigheden die, gepaard met breedte en tevens nauwgezette zorgvuldigheid bij de uitvoering, de werken des heeren Chappel kenmerken.

Veelzijdig is hij niet, hij bepaalt zich liefst tot het afbeelden van bloemen en zoogenaamd stilleven, doode visschen, vogelen en wild. Leven en beweging poogt hij niet voor te stellen, en waarom zou hij het doen, wanneer hij zich daartoe niet aangedreven voelt? Hij levert immers het bewijs dat in het door hem gekozen vak ook meesterstukken kunnen geleverd worden. Voor vele jonge schilders mag onder dit opzicht Chappels tentoonstelling eene ernstige les heeten.

Al de stukken dier verzameling bespreken is onze bedoeling niet, te meer daar wij reeds eenige der schilderijen in vroegere uitstallingen bewonderden. Het zij ons echter toegelaten met vreugde te bestadigen, dat de jongste gewrochten in vergelijking met hunne voorgangers van ononderbroken vooruitgang en meer ervaring, talrijke blijken leveren.

Tusschen de eerste stippen wij terloops een zeer nat en slibberig vischstuk aan, dat even vet en gesmijdig in de verf staat als ware het met levertraan en pijlstaartolie geschilderd. De tegenstelling van de steenen plaat, waar de visch opligt, met de huid der kabiljouws en vloten, de dorre koord waaruit het vischnet gebreid is en het rood baaien slaaplijf van een schipper dat er bij ligt, brengt den treffendsten indruk te weeg.

Weet Chappel het volle klavier te bespelen wanneer hij eene verovering op de zee bezingt, ook kan hij het pedaal toeschuiven bij het aanheffen van zachtere, meer streelende tonen; zoo, daar waar hij ons een overgrooten ruiker van witte en roode seringen in een wit Chineeschen pot aanbiedt, of daar, waar de fijne tinten der zijden blaadjes van pioenen of rozen versmelten van rood tot wit.

Met opzet zegden wij in den beginne: ‘55 stukken, studiën en schilderijen,’ want het is waarlijk moeilijk te zeggen wat studiën en wat schilderijen zijn. Een groot paneel, onder andere, eenvoudig een kwartier ossevleesch voorstellende, is zoo meesterlijk gemaald, dat het weinig te duchten zou hebben van welke vergelijking ook. De nietigste voorwerpen zijn voor Chappel waard op het doek gebracht te worden; een haring, eene bloem, eenige mosselschelpen of eene citroen behoorlijk verlicht en voor een passenden achtergrond gesteld, geeft hem aanleiding tot schilderen. En wanneer zij geschilderd zijn, verschaffen zij den toeschouwer veel genoegen. Maar.... daarom zijn het nog geene schilderijen. Wij meenen hier den heer Chappel te mogen aanraden op zijne hoede te zijn en zich tegen zijne persoonlijke neiging te versterken. Zijne begeestering voor kleur en spel van licht zou hem wellicht te spoedig bevrediging geven, en hem doen uit het oog verliezen dat alleen die werken

hunne waarde blijven behouden en eens aanspraak kunnen maken op den naam van meesterstukken, die het gevolg zijn van nadenken en overwegen, een uitvloeisel van den geest, en niet alleen het voortbrengsel van hand en oog.

P.B.

Kroniek.

Antwerpen. E. Chappel, Pautet, A. De Lathouwer en F. Mortelmans hebben de drie eersten eeremetalen, de laatste eene eervolle vermelding bekomen, voor de fruit- en bloemschilderingen, die zij inzonden op de April-tentoonstelling der Koninklijke Maatschappij van Hof- en Landbouw. (Zie 1886, blz. 194.) L. Derickx had fraai geschilderde seringen tentoongesteld. Er waren inzendingen uit Etterbeeck, Rotterdam en Geneve.

Brussel. Het tijdschrift *Flandria* behelsde onlangs het volgende bericht:

> 'Onder de nagelaten handschriften van Hendrik Conscience komt een heldenroman voor, getiteld: *Hertog Jan I* Dit werk zou, naar men ons verzekert, een drietal lijvige boekdeelen uitmaken en een grootsch gewrocht daarstellen, dat enkel met den *Leeuw van Vlaanderen* vergelijkbaar is.'

Volgens inlichtingen, den 4^{n} April genomen bij mev. weduwe H.C., bestaat voornoemde heldenroman slechts in de verbeelding van nieuwsschrijvers en werd door Conscience niets dergelijks achtergelaten; wat hij heeft nagelaten, vindt men, op bladzij 87, hiervoren vermeld.

L.B.

Buitenland.

Amsterdam. Het oratorio *Yolande,* gedicht van A. Snieders, muziek van E. Wambach, is den 25^{n} Maart door de vereeniging *Musis Sacrum*, onder de bekwame leiding van F.R. Brandts-Buys, op voortreffelijke wijze ten gehoore gebracht, voor een zeer talrijk publiek. Het stuk werd hoogst gunstig ontvangen. (Zie over *Yolande* onzen jaargg. 1884, blz. 52.)

- De onlangs overleden heer Van de Sande Lacoste heeft aan het Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap een bezet van 10,000 gl. vermaakt.

Parijs. Bij het aftrekken van het behangselpapier in eene kamer die opnieuw ging worden behangen, in een oud huis der Galandestraat, te Parijs, is eene kleine ingemaakte kas ontdekt, die een ijzeren koffertje bevatte met testamenten en processtukken van het jaar 1694, benevens eene som gelds, samengesteld onder andere uit 160 goudstukken van de grootte als de tegenwoordige Fransche 40-frankstukken. Opgravingen, in den hof van hetzelfde huis gedaan, brachten eene bus te voorschijn, die ongeveer 1200 gouden en zilveren muntstukken van dezelfde grootte als de voormelde inhield.

Sterfgevallen.

JOHN GODFREY, een Amerikaansch dichter van veel talent, is volgens een bericht van 28 Maart overleden. Hij was te Vermont in 1816 geboren.

Dr. MORGENSTERN, een in Duitschland bekend wijsgeerig schrijver, stierf in den aanvang van April, doordien hij te Weenen vrijwillig in den Donau sprong. In eenen brief, gevonden in zijn overjas, dien hij uitgetrokken en aan den kant van het water opgevouwen had neergelegd, verklaarde de ongelukkige, uit armoede tot zelfmoord te hebben besloten. Morgenstern, die groote bekwaamheden bezat, was een geboren Hongaar en 55 jaren oud.

IVO NICOL. KRAMSKOÏ, een beroemd Russisch portretschilder, is volgens een bericht uit Petersburg van 5 April, plotseling gestorven, terwijl hij een zijner vrienden, dr. Rauchfuss, uitschilderde.

Suikerij.

Het hier afgebeelde fraai gewas, zoo nederig als het zich voordoet, vervult eene niet onbelangrijke rol in de huishouding van het grootste gedeelte der bewoners van Europa.

De suikerij, ook cichorei geheeten, naar de wetenschappelijke benaming: *Cichorium Intybus,* is een plantengeslacht uit de familie der saamgesteld-lintbloemigen. Zij brengt lange bladeren voort, welke doorgaans tot aan de rib ingesneden, en soms geheel of gedeeltelijk ingekerfd en eenigermate ruig zijn; hare stelen zijn gedraaid, dik, rond, ruig, geledig, takkig. De bloemen groeien langs de boventakken, en bestaan uit verscheidene blauwe, als tuiltjes geschikte, blaadjes. Nadat de bloem afgevallen is, vormt zich een zaadhuisje, hetwelk uit den kelk voortkomt, en hoekige, witachtige zaadkorreltjes bevat. De wortel is wit, een of meer voet lang, en van boven drie vingers dik. De geheele plant zit vol melkachtig en bitter sap; zij groeit op vele plaatsen in het wild en wordt ook opzettelijk geteeld. Zij heeft vele waterdeelen, benevens, zoo luidt de wetenschappelijke beschrijving, welke wij hier volgen, olie en wezenlijk zout in zich. Zij bloeit van Juni tot Augustus.

Waartoe zij nuttig is?

De bladeren, die, zooals de geheele plant, een bitteren smaak hebben, worden jong als salade genuttigd, of met de stelen aan het rundvee tot voeder gegeven. Ook worden zij in de artsenijbereiding aangewend.

Maar het is hoofdzakelijk het gebruik dat van den wortel der plant wordt gemaakt, hetwelk ons hierboven naar waarheid deed zeggen, dat zij eene gewichtige rol vervult in de huishouding van het grootste gedeelte der bewoners van ons werelddeel.

Immers de suikerijwortel wordt gedroogd, in stukken gesneden en na in koffietrommels geroosterd of gebrand te zijn, op de manier van koffieboonen, fijn gemalen en verkocht om met de koffie vermengd en door zeer vele menschen in de plaats van koffie gebruikt te worden. Te Antwerpen en wellicht elders in België, voert de gebrande suikerijwortel den zeer gepasten naam van bitterpeen. Sedert het

drinken van koffie algemeen is geworden, hebben de teelt en de handel in suikerijwortel of bitterpeen eene zeer belangrijke uitbreiding genomen. De omzet in dit artikel moet voor Europa jaarlijks eene waarde van vele millioenen vertegenwoordigen. In België, om van ons land maar alleen te spreken, bestaan eenige dozijnen bitterpeenfabrieken. 't Is voor het overige een bekend spreekwoord, dat er tusschen de werkende menschen, onder den naam van koffie, meer bitterpeen dan koffie gedronken wordt. Het kan niet worden gezegd, dat bitterpeen een eigenlijk voedzamen drank verschaft; koffie evenmin, naar wij meenen. Zelfs lazen wij in een van 1843 dagteekenend werk, dat het aftreksel van bitterpeen eene schadelijke werking op het menschelijk lichaamsgestel uitoefent, het bloed sterk aanzet, beving en opdrang naar het hoofd veroorzaakt en oogziekten kan teweegbrengen. Maar is dit alles wel waar? Zooveel is zeker, dat wij ons niet herinneren ooit iemand te hebben ontmoet, die door het drinken van bitterpeen of van koffie met bitterpeen gemengd, ziek of ongelukkig ware geworden.

Tongerloos aangroei.

Tongerloo, na een vijftigjarig bestaan, heet nog een arm klooster: bij wijze van aalmoes, - zoo spreekt in zijn diploma de bisschop van Kamerijk in 1189, - schenkt hij het altaar van Oevel aan de arme kerk van Tongerloo. Dat onder stoffelijk opzicht de toestand niet schitterend is, getuigt eveneens hertog Godefried in eene oorkonde van 1183, wanneer hij verklaart en goedkeurt, dat zijne hofbedienden *(ministeriales)* Arnold en Albert van Budincrode hun vrijgoed, ook Budincrode geheeten, aan de abdij opdragen, en dat Arnold Bovechen en zijne zonen, bloedverwanten van voornoemde, het hun toebehoorend derde gedeelte van datzelfde goed in verwisseling op het klooster overmaken. Tot onderstand van de daar verblijvende armen van Christus, zegt de hertog de gifte te bevestigen en onder zijne bescherming te nemen[(1)]. - Een arm klooster? hoe dat gezegde overeenbrengen met de bezittingen, uitgestrekt en talrijk, sinds eene halve eeuw door tal van liefdadige weldoeners aan de jonge abdij afgestaan? Men zou haast denken, dat het woord niet in streng eigenlijken zin moet begrepen worden; doch van eene andere zijde, het is zeker dat meerendeels die offergiften niets anders waren dan onbebouwde gronden, welke mettertijd, door den arbeid en het zweet der kloosterlingen vruchtbaar gemaakt, in bronnen van welvaart en rijkdom veranderden, maar in die tijden geene, of slechts schaarsche winsten opleverden. Wat daar ook van zij, eene hulde van dankbaarheid zijn wij schuldig aan die

(1) *Cartularium; - Analectes,* V, p 355.

edele zielen, die door hunne milddadigheid den grondsteen legden van Tongerloos lateren bloei en derhalve kunnen wij niet nalaten hunne namen, zoo niet van alle dan toch van de voornaamste, in het licht te brengen, met aanduiding van de goederen door hen geschonken.

Onder de bezittingen in de pauselijke bulle van Eugenius opgesomd, is die van de helft van den grond en van de heerlijkheid van Kalmpthout wel eene der bijzonderste. Dit was de gift van Arnold van Brabant[1]. Dezelfde schonk het zesde gedeelte van Reusel en het begevingsrecht van de kerk dier plaats aan het klooster van Postel, waar zijne dochter Jutta of Ivetta zich den dienst des Heeren toewijdde[2]. Arnulf, of Arnold, zijn zoon, stelde Tongerloo in bezit van twee derden der tienden van Nispen en Klein-Zundert en van het patronaat der kerken van deze twee plaatsen. De bisschop van Luik, Hendrik II, deze overdracht in 1157 bekrachtigend, getuigt daarbij dat de jonge Arnulf, door goddelijke ingeving aangedreven, al het aardsche vaarwel zegde en het Tongerloosch klooster binnentrad[3], hetzij om zich daar door kloosterbeloften te verbinden, hetzij om in de nederige hoedanigheid van familiaris zijn leven er over te brengen[4].

Een ander edelman, Berner van Rijsbergen, begiftigde de abdij met zijn vrijgoed van Esschen, de tweede helft van het toenmalig Kalmpthout, onder goedkeuring van den bisschop van Luik en van den hertog van Brabant, in 1159 verleend[5]. Heel waarschijnlijk was Berner een broeder van Arnulf; de aaneengrenzing, of nabijheid van al de genoemde plaatsen, Kalmpthout, Esschen, Nispen, Zundert, doet met recht bij den oorsprong eenen gemeenen bezitter vermoeden; wellicht waren zij nog vereenigd in handen van Arnold den oude, en werden zij naderhand verdeeld tusschen zijne zonen[6].

Ter gedachtenis dezer giften zag men voordezen op een altaar der abdijkerk een tafereel, door Gozewien van der Weyden rond 1512 geschilderd[7]. Wichmans geeft eene beschrijving van het schilderstuk: Te midden van het paneel troonde de H. Maagd in koninklijk gewaad gehuld, en met haar goddelijk kind op den rechterarm; ter rechterzijde knielde Berner van Rijsbergen, boven de wapenrusting een zwart schildkleed met ingeweven blazoen dragend, en eenen met boomen beplanten grond aan de patrones van Tongerloo offerend. Het wapenschild voerde op zwart eenen leeuw van zilver met gapenden muil en met goud gekroond, en eenen tornooikraag van rood boven den leeuw. Achter Berner zag men Arnulf van Brabant, geheel in 't rood, en ter linkerzijde van hem Berners echtgenoote, in een purper gewaad, waar drie zilveren kruisen - het blazoen van Breda - waren ingeweven. Met haren gemaal

(1) *Ex dono Arnoldi dimidiam partem de Calmetholt.*
(2) WICHMANS, *Brab. Mar.,* p. 730; - WELVAERTS, *Beusel,* blz. 24.
(3) LE ROY, *Notitia March. S.R.I.,* p. 473; - VAN GOOR, *Beschrijving der stadt en land van Breda,* blz. 516.
(4) *Ad religiosam ut suspicor vitam amplectendam.* WICHMANS, *De origine coenobii Postulani. - Ex hujusmodi familiaribus fuisse Arnulphum, mihi plane credibile. Idem. Brab. Mariana,* p. 535.
(5) LE ROY, *Notitia March.*, p. 140; - MIRAEUS, *Op. Dipl.*, II, p. 828. Eerstgenoemde schrijver stelt verkeerdelijk het jaar 1158.
(6) WICHMANS, *Brab. Mariana,* p. 536.
(7) Zie ons werkje: *De voormalige abdijkerk van Tongerloo,* blz. 41; - *Vlaamsche School,* 1882, blz. 91.

offerde zij grond en boomen aan de hemelsche koningin. Een opschrift verklaarde de beteekenis van het tafereel:

Offert allodium Calmpthout, Hubergen et Esschen
Nostro coenobio Bernerus de Risebergen
Cum reliquo jure quod nobilis hic habet in re.
Ecclesias sic et decimas Nispen, quoque Sundert
Arnulfus Brabant Christi condonat amore.
Quorum sint animae fratrum prece conciliatae.

Van Arnold den oude is in deze regelen geene spraak, maar heel de schenking van Kalmpthout, Huibergen en Esschen wordt aan Berner alleen toegeschreven; dit staaft eenigszins de boven uitgedrukte waarschijnlijkheid, dat deze ook een zoon was van Arnold, daar de opsteller zich gemakkelijker de ineensmelting kon veroorloven der giften van vader en zoon, dan zoo die voortkwamen van personen vreemd aan elkander. Men kan nog opmerken, dat buiten Kalmpthout en Esschen, Huibergen hier genoemd wordt. Gerechtelijke onderzoeken in 1335 en in 1441 ingesteld over de palen der grondheerlijkheid van den abt van Tongerloo en der gerechtsheerlijkheid van den hertog van Brabant bewezen dat de grenslijn Huibergen in twee deelen splitste, waarvan een onder het markgraafschap van Bergen-op-Zoom, het ander bij het land van Rijen onder den hertog behoorde, en dat de grondheerlijkheid van den abt in deze streken zoo verre zich uitstrekte als het hooger rechtsgebied van den hertog.

De verkregene grondheerlijkheid verschafte den kloosterlingen de gelegenheid om tal van tot dusverre onvruchtbare gronden in bebouwing te brengen; door aanhoudende vlijt vermenigvuldigden zij de vruchtbare erven, en talrijke winstgevende hoeven rezen daar mettertijd uit de barre heide op. Op die wijze, - enkele aankoopen van lateren tijd daargelaten, - ontstonden de talrijke hoeven, welke de abdij te Kalmpthout en te Esschen in bezit had, namelijk te Kalmpthout: den Greef, de oude pastorij, de hoeve Achter de Kerk, het Hof, de hoeve in den Hoek, de Laarhoeve, de Van Dammenhoeve, de hoeve in 't Achterbroek, het Withuis, Foxmate en het Zilveren Hoeksken; onder Esschen: de hoeve op den Wildert, de Priesterdonk, de hoeve over de Aa, Vredeberg, het Spijken of Spijker oostwaarts en het Spijken westwaarts, de Donk, het Voetbergshoefken, de hoeve op Spilbeek, de Schriek, en de hoeve genaamd aan 't Bosch. Meest al deze hoeven bestaan reeds in het begin der vijftiende eeuw; sommige werden in latere tijden aangelegd of heropgebouwd, zooals de hoeve aan 't Bosch, herbouwd in 1767, het Withuis in 1770, de Foxmate in 1772, het Zilveren Hoeksken in 1776; de Greef was bij het einde der verledene eeuw de

bestendige zetel eens provisors en wel eene der schoonste bezittingen van Tongerloo.

Benevens de vruchtbare akkers dier hoeven, uit den heidegrond opgedolven, rezen prachtig aangelegde bosschen te voorschijn, en de turfgronden, menigvuldig in die streek, werden ook al vroeg door de kloosterlingen ten nutte gemaakt. Min nauwkeurig schreef desaangaande de geleerde Papebrochius: ‘Zeer uitgestrekt is het grondgebied van Kalmpthout, dat langs alle kanten eene doorsnede heeft van vier Brabantsche uren, maar overal is de grond niet vruchtbaar. Veeldeels zijn het uitgestrekte heidevlakten, sommige plaatsen moerassig, waaruit men harsachtige aarde (turf) voor brandstof delft; die gronden, aldaar zeer hooggeschat, zijn tot nu toe ten meestendeele onaangeroerd[1].’ Neen, men heeft de tweede helft der zeventiende eeuw niet afgewacht om uit die turflagen het voordeel te trekken, dat zij aanboden. Reeds eeuwen vroeger werd naar uitwegen uitgezien voor 't vervoer der brandstof. Te dien einde maakte de prelaat der abdij, in 1358, een accoord met den heer van Bergen, waarbij was vastgesteld dat die van Tongerloo vrije vaart zouden hebben door het goed en het land van Bergen ‘te haeren meesten profijt tote haren voerscreve goede, vrilec ende pacifilec met haren coste ghelyc den abt ende den convente van den Dunen ende onsen goeden luden van Berghen op den Zoem, welke vaerde si jeghen ons vercreghen hebben omme ene summe van penninghen ons wale ende wittelec betaelt, den yersten penninc ende den achtersten[2].’ Met den heer van Breda trof prelaat Hendrik van der Voren, in 1449, eene overeenkomst, volgens welke eerstgenoemde zijne moeren mocht vervoeren langs de vaart, op den grond en de heerlijkheid van Tongerloo te maken, en hetzelfde voorrecht wederkeerig voor de verkochte moeren aan den abt werd toegestaan op den grond van den heer van Breda. In datzelfde jaar werd nogmaals zulk een verdrag gesloten met den heer van Bergen-op-Zoom. Voor het vervoer van turf naar Rozendaal langs de vaart op Tongerloos grond verleende men ook vrijen doortocht aan die van Westwezel, in 1527. De uitbating van moerturf was bij gevolg in dien tijd in vollen zwang, zooals ten andere verscheidene veilingen dier brandstof bewijzen.

Even als Kalmpthout en Esschen, zijn Broechem en Oelegem mede van de voornaamste middelpunten, waar Tongerloos kloosterlingen door aanhoudenden arbeid rijke voordeelen opgaarden. Te Broechem ontstaan mettertijd de Willigenhoef, de hoeven ter Rijt, ten Vorst, te Hoevenen, Beigem of Beyghem en de twee hoeven ter Eeuwen; te Oelegem: de twee hoeven te Bodenrode of Bonnecroy, de twee hoeven ten Straten en de hoeve ten Dalen. Voor minstens eene der hoeven ter Eeuwen heeft men het bewijs dat zij tot bij het einde der dertiende eeuw door kloosterlingen werd bewoond. Verschillige weldoeners, meest der eerste tijden, legden door hunne giften den grondslag van al die naderhand kostbaar gemaakte bezittingen.

Wij vermeldden reeds bij den aanvang dezes hoofdstuks de heeren van Budincrode en hunne bloedverwanten, welker naam in de hoeven Bodenrode of Bonnecroy schijnt voort te leven, en in voorgaande kapittel Franco van Lovenjoel, die met zijne zuster een vrijgoed schonk, gelegen onder Oelegem en Broechem. Eenen cijns van twee schellingen, te Broechem, droegen, in 1156, de deken Cono en het kapittel der HH. Michiel en Gudula, te Brussel, aan de abdij op[1]. Rabodo, een onderhoorige van Walter Berthout, heer van Grimbergen, bracht niet alleen zijne goederen, maar ook

(1) *Acta SS. tom.* I. *Junii,* p. 968.
(2) *Cartularium.*
(1) *Cartularium.*

zichzelven ten offer. De heer van Grimbergen getuigt daarover in een diploma van 1178:

> Een mijner mannen, Rabodo genaamd, door ingeving der goddelijke gratie zich willende bekeeren in de abdij van Tongerloo, heeft al zijne goederen, roerende en onroerende, met hunne afhankelijkheden in mijne handen gesteld, en gevraagd dat ik ze genadig zou overdragen op voornoemde abdij. Zijn godvruchtig verlangen verhoorend, en mijzelven verheugend van nuttig te kunnen zijn aan den godsdienst, tot welzijn ook van mijne ziel en van die mijner voorouders en nakomelingen, heb ik denzelfden Rabodo met die bezittingen opgedragen aan de H. Moeder Gods Maria, altijd Maagd, de patrones van gezegd klooster, en gesteld, tot eeuwigdurend eigendom en tot onderstand der broeders, die God daar dienen, in handen van den eerbiedwaardigen abt Wibertus...[(2)].

Een diploma zonder jaartal van hertog Godefried bevestigt - buiten de schenking van een vrijgoed te Lichtaart en te Schoonderbroek[(3)] door Koenraad van Kysenkehem en diens echtgenoote Godehild en met toestemming hunner zonen Walter en Anselm - de gifte van een vrijgoed te Broechem door Arnold van Asch aan de abdij gedaan[(4)]. Door aanwinsten van een later tijdstip groeiden nog al aanmerkelijk de eerste bezittingen van Broechem en Oelegem.

Benevens andere goederen, als zijn een vrijgoed van den edelen heer Walter van Poederlee bestaande in de derde schoof der tienden van Poederlee, twee en half bunder grond en twee en half bunder bosch; het vrijgoed van Lambertus Brusc, Proost genaamd, te Oevel; en het vrijgoed van Geeraard van Barle, te Oelegem, door bemiddeling of met goedkeuring van hertog Hendrik I aan Tongerloo opgedragen, schonk de vorst zelf in 1221 aan de kloosterlingen het vrije genot eener weide te Molle onder Broechem en vrije visscherij op de Neet[(5)]. Jan II, in Januari 1300 (o. st.) dit recht van visschen bevestigend, bepaalt nauwkeuriger hoe verre het zich uitstrekte, namelijk van tegenover de kerk van Voorschoten (Viersel) tot tegenover de kerk van Emblehem[(6)]. Herhaaldelijk bekrachtigden dat vischrecht aan de abdij toegekend, hertogin Joanna in 1394, en Philip-de-Goede den 24^{en} Maart 1460.

(2) Naar het Latijn. *Cartularium.*
(3) Schoonbroek of Schoonderbroek, bij Retie. De abdij bezat daar eene hoeve en heerlijke rechten.
(4) *Cartularium.*
(5) FOPPENS, *Hist. Ep. Sylvaed.*, p. 204; - *Analectes,* V, p. 359.
(6) FOPPENS, p. 214; - *Analectes*, V, p. 370.

In 1228 droeg ridder Renier van Busenghem aan de abdij al het goed op, dat hij te Broechem en in de omstreek van den hertog in leen hield[1]; met toestemming van Hendrik, heer van Grimbergen, kocht de abdij in 1246, in dezelfde gemeente, van Walter van Kalmpthout, eenen grond, door hemzelf te voren bij aankoop verkregen van ridder Willem, bijgenaamd de Duivel[2]; verder worden nog enkele perceelen grond te Broechem aangekocht in de jaren 1442, 1537, 1603 en 1616. Enkele gronden werden ook te Oelegem later aangeworven, zooals eene weide in de Koudsche beemden, in 1438, en anderhalf bunder gronds op het Kruisblok, in 1541.

Het onderzoek naar de eerste weldoeners en hunne giften voortzettend, treffen wij in 1159 een vrijgoed aan van hertog Godefried, te Hille gelegen en waar verscheidene afhankelijkheden aan toebehooren, namelijk eene hoeve gronds te Hasele, eene andere te Mortesele en eene derde te Busenchem. Achtereenvolgens was dat goed in leen gehouden door Simon, proost van Tildonk, door Siger van Keerbergen en door eenen zoogenaamden abt Wsteken, wiens dochter Aysilia hetzelve onder goedkeurende bekrachtiging van den hertog ten gemelden jare aan Tongerloo opdroeg[3]. Mortesele, of Mortsel, en Busenchem, thans Buisegem bij Edegem, zijn gekend en doen veronderstellen dat ook de twee andere genoemde plaatsen tot diezelfde streek behooren. Min waarschijnlijk is het hier bedoelde Hille het gehucht Ille, onder Tongerloo, ten noord-westen der abdij, waar deze werkelijk uitgestrekte gronden bezat, maar meest later verkregen. Aan het hof *(Curia)* van Bosenghem - zoo heet het in 1195 - vermaakten in dit jaar Walter Bertus, zijne echtgenoote Goda en hunne zonen Walter en Egidius twee schellingen Antwerpsche munt, in Vremde te ontvangen[4]. Nadien verliezen wij het spoor van deze en de andere hier vermelde plaatsen.

Twee charters van hertog Godefried bekrachtigen in 1163 de offergift van den heer Arnold van Diest, die met zijne moeder Helewigis, zijne broeders, zusters en bloedverwanten het begevingsrecht der kerk van Diest aan de abdij schonk, alsook een hof *(curtem),* twee ploegen gronds behelzend en vier huizen, die jaarlijks veertig deniers Leuvensche munt betaalden[5]. Over het begevingsrecht en het laathof der abdij te Diest, waar hier de eerste kiem van gelegd wordt, spreken wij breedvoeriger hierna. Godefried noemt zich in deze omstandigheid beschermheer der kerk van Diest. De tweevoudige gifte bevestigden op hunne beurt de bisschoppen van Luik en van Keulen[6] alsook de paus of, beter gezegd, de scheurpaus Victor IV.

Het is gekend, hoe na den dood van paus Adriaan IV, in 1159, ondanks de wettige verkiezing van Alexander III, een viertal cardinalen, zich verzettend tegen diens aanstelling, eenen hunner, Octaviaan, onder den naam van Victor IV, tot paus uitriepen. Frankrijk en Engeland erkenden den wettigen opvolger van den H. Petrus; keizer Frederik daarentegen verklaarde zich voor den scheurpaus. Vele prelaten der landen den keizer onderhoorig, schaarden zich, deze uit vrees, gene uit eigenbelang,

(1) *Analectes,* V, p. 360.
(2) *Cartularium.*
(3) WILLEMS, *Brabantsche Yeesten,* d. I, blz. 608; - *Cartul.*
(4) *Cartularium.* - Een Walterus de Busenchem wordt in het *Necrologium* vermeld op 13 November.
(5) WILLEMS, *Brabantsche Yeesten,* I, blz. 609; - RAYMAEKERS, *Notice historique sur l'église de St.-Sulpice,* II, p. 14 etc.; - *Cartularium.*
(6) *Cartularium.*

sommige wellicht te goeder trouw, aan de zijde van Victor. Onder hen telde men de bisschoppen van Luik en van Keulen. Alexander van Luik noemt in een diploma van 1166 Victor ‘paus goeder gedachtenisse[1].’ In zulke omstandigheden is 't licht begrijpelijk, dat prelaat Huibrecht van Tongerloo, omringd van bisschoppen die den scheurpaus aankleefden, misschien zelf misleid of gedwongen, de bescherming van Victor voor zijn klooster verzocht. Twee bullen werden door hem gegeven: de eerste zonder jaartal bekrachtigt de gift van Arnold[2]; door de tweede, dagteekenend van den 18^{en} April 1164, neemt hij de abdij en al hare bezittingen onder zijne bijzondere bescherming[3].

Urbanus III verleende ook twee pauselijke bullen: eene tot bekrachtiging der rechten door de abdij te Diest verkregen[4]; de andere, te Verona, den 6^{en} September 1186 gegeven, bevestigt haar in het bezit van al hare goederen en zegt haar andermaal de bescherming van den H. Stoel toe[5].

Herhaaldelijk kwam de naam van hertog Godefried ons onder de pen; hij was de derde van dien naam en heet in de geschiedenis ‘de Kloekmoedige’; uit al het gezegde blijkt dat zijne leenmannen ruimschoots bij hem ondersteuning vonden en goedkeuring ter uitvoering hunner godsdienstige genegenheid jegens Tongerloo. Heel te recht aanschouwde hij de kloosters als middelpunten van licht en beschaving, allerbest geschikt ter ontwikkeling van 's lands stoffelijk en zedelijk welzijn, en 't scheen hem derhalve een werk van algemeen nut dezelve te bevoordeelen en hun voortdurend bestaan te verzekeren. In 1185 gaf Godefried het bestier zijner staten over aan zijnen zoon Hendrik, en deze erfde mede zijns vaders goedgunstigheid voor de abdij.

In 1197 schonk Hendrik een stuk grond aan het klooster palend[6], en gaf in verwisseling aan Karel van Aarschot - waarschijnlijk hield deze dien grond in leen - een deel van 's hertogen vrijgoed in Aarschot. Er bestond voordezen in den hof en nabij den oostelijken omheiningsmuur der abdij een klein gebouw, op de oudere afbeeldingen van Tongerloo 's-Hertogenhuis *(domus ducis)* genaamd, en dat, na tot verschillige doeleinden gebezigd te zijn, in 1713 werd afgebro-

(1) *Cartularium.*
(2) RAYMAEKERS, *Notice historique,* p. 17.
(3) *Datum Lucae XVIII Kal. Maii anno 1164 pontificatus anno V.* Victor stierf weinige dagen later.
(4) RAYMAEKERS, t.a. pl.
(5) FOPPENS, *Hist. Ep. Sylvaed.*, p 198; - MIRAEUS, *Donationes Belgicae,* p. 475.
(6) *Que terra contigua est curie prefate ecclesie. Cartularium.*

ken. Volgens Wichmans, was daar vroeger een jachthuis of landverblijf der hertogen van Lotrijk[1]. De bevestiging, alhoewel niet onwaarschijnlijk, mist bewijzen. Heel mogelijk verkreeg het gebouw dien naam omdat het zich verhief op den grond weleer door den hertog gegeven. Wij zouden ook haast denken, dat het Koningsblok, een akker daar omtrent gelegen, en de hoeve ‘op 't Coninxblock’ welke in de zestiende eeuw daar nog te zien was, maar later werd afgebroken, aan deze of soortgelijke omstandigheid hunnen naam ontleenden.

Dezelfde hertog Hendrik getuigt in 1203, dat Willem van Endehout (Eindhout); Amilius met zijne echtgenoote en kinderen; Ingelbert, Lutgardis en Karel met hunne kinderen en erfgenamen, ten voordeele der abdij, afstand doen van al het recht dat zij hebben, of denken te hebben op het vrijgoed van Tongerloo en Perlaer, en brengt datzelve over in handen van abt Herman. Volgens eene meening van wijlen den geleerden kanunnik De Ridder zijn 't waarschijnlijk erfgenamen, neven en achterneven der stichters Giselbert en Engelbert van Casterlo, die hier alle aanspraak op die goederen laten varen[2]. Heel aannemelijk is die veronderstelling, doch meer dan eene veronderstelling is het niet.

De weduwe van hertog Godefried III, Ymana of Ymagina, - in het diploma van Tongerloo, abdis van Munsterbilsen[3] - verkocht aan de abdij voor vijf marken een vrijgoed in Halle, dat jaarlijks vijf schellingen Antwerpsche munt te betalen had[4].

Eene gifte van den heer van Breda, Godefried, den tweeden van dien naam, brengt ons hooger in het noorden. Van hem en van zijne echtgenoote Lutgardis ontving de abdij, in 1204, een vrijgoed te Alphen, en hun zoon, Godefried III, voegde er in 1216 eene hoeve in dezelfde gemeente bij[5]. Ten onrechte wordt bij Van Goor deze laatste schenking toegeschreven aan Godefried II, en daarbij gezegd, dat deze te Tongerloo werd begraven. Noch het een, noch het ander volgt uit het aangevoerde diploma, waar Godefried alleen in zegt deze gifte te doen tot vergiffenis zijner zonden en voor de ziel zijns vaders, op den dag van dezes begrafenis[6]. Het begevingsrecht der kerk van Alphen met een deel der tienden, zooals hierna breedvoeriger verhaald wordt, schonk in 1175 de prelaat der abdij van Epternach, Lodewijk; een zijner opvolgers, Godefried, gaf daarbij in 1205 nog eene hoeve *(mansus)* gronds[7], en in 1212 begiftigde een Winricus van Alphen de abdij met al de rechten, welke hem toekwamen op de groote en kleine tienden der kerk. Akte van deze laatste opdracht werd gemaakt in tegenwoordigheid van den hertog, van den heer van Breda en van talrijke andere edellieden en geestelijken[1]. Drie jaar nadien was echter dezelfde Winricus met Tongerloo in geschil over eenen grond, die hij beweerde sinds meer dan veertig jaar in bezit zijner voorouders geweest te zijn, terwijl het klooster staan hield, dat die grond aan de kerk van Alphen toebehoorde. Eene scheidsrechterlijke uitspraak, door den hertog bekrachtigd, stelde een einde aan het pleit. Door bemiddeling van den vorst moest Winricus teruggave doen van het eigendom, om hetzelve dan bij erfelijk

(1) *Brabantia Mar.*, p. 757.
(2) *Analectes,* V, p. 357. - Perlaer, in het diploma genoemd, is ons onbekend.
(3) Vglk WOLTERS, *Munsterbilsen,* p 39.
(4) *Cartularium.*
(5) *Cartularium.*
(6) VAN GOOR, *Beschrijving der stadt en lande van Breda*, blz. 15 en 413.
(7) *Cartularium.*
(1) *Anal.*, V, p. 358; - *Cartul.*

recht tegen een jaargeld van 12 deniers Leuvensch uit handen van den abt te ontvangen[2].

Aanzienlijke goederen verwierf nog de abdij te Alphen en in de omstreek bij het einde der dertiende eeuw. Arnold van Leuven, heer van Breda, en Elisabeth, zijne echtgenoote vermaakten, in 1280, tegen eenen jaarlijkschen cijns van 4 deniers en de verplichting eener dagelijksche mis voor de overledenen, zestig bunder bosch en heide, gelegen tusschen de hoeve van Nulend (Nieuweneinde of Nieuwland), het bosch der Tempelheeren, Rijt, en den weg ter kerke[3]. - Eveneens, met het oog op de hemelsche vergelding en om deelachtig te worden aan de goede werken der kloosterlingen, schonken, in 1294, tegen eenen dergelijken cijns van 4 deniers Vlaamsch, Razo, heer van Liedekerke en van Breda, en zijn zoon, heer van Boulaar, 41 bunder heide, tusschen de goederen van Stoght en Aasvort, naar den kant van Leveken Brake. Dat het hier wederom eene onbebouwde streek is, welke den kloosterlingen wordt opgedragen, blijkt niet alleen uit de gebruikte benaming van heide *(miricae),* maar nog meer uit de bijgevoegde bepaling, dat namelijk, zoo mettertijd die grond door laten bewoond wordt, deze vrij zullen zijn van alle lasten[4].

Onnoodig te zeggen dat te Alphen even als elders na verloop van tijd de kloosterlingen door onverpoosde werkzaamheid de onvruchtbare heide in weelderige velden herschiepen. Een zestal hoeven, twee genaamd ten Nieuweneinde of Nieuwland, eene derde daarnevens, de zoogezegde Kleine hoef, de hoeve ter Zande en de Leeuwerkeneik, werden alzoo op diezelfde gronden verwekt.

Wij staken het overzicht van Tongerloos bezittingen der eerste tijden. Hoe onvolledig het ook zij, het volstaat toch ten bewijze der algemeene genegenheid welke de abdij allerwegen aantrof; het betoont daarenboven dat, alhoewel het haar niet ontbrak aan edele weldoeners, zij nog meer aan eigene werkzaamheid de rijkere vruchten dankte, welke zij later ingaarde.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

Planten en bloemen

in hoven geplant, schijnen zich krachtig te ontwikkelen door het volgende: Men verzamelt wat roet uit een schoorsteen of uit eene kachelpijp, doet dit in een ouden emmer, en overgiet het met kokend water. Nu laat men het staan, en begiet, als het water is afgekoeld, daarmede bloemen en planten. De invloed van dit middel op rozen is merkwaardig; zij ontwikkelen zich daardoor zeer snel, en zoowel de bladen als de rozen worden buitengewoon groot en krachtig.

(2) *Anal.*, V, p. 359; - *Cartul.*
(3) MIRAEUS, *Dipl.*, II, p. 870; - FOPPENS, *Hist. Episc. Sylvaed.*, p. 213.
(4) MIRAEUS, *Dipl.*, II, p. 879; - Vglk KRÜGER, *Kerkelijke geschiedenis van het bisdom van Breda*, III, blz. 31.

Kroniek.

Antwerpen. 12 April werd in den *Burgerkring* een voortreffelijk concert gegeven, waarvan het programma was samengesteld uit stukken van Peter Benoit *(De Leie,* woorden van Adolf Verbiest), Jan Blockx (gedeelte van *Een Droom van 't Paradijs),* Emiel Wambach *(Aan het vaderland),* Aloysius Berghs (plechtig openingsstuk). Het orkest en de koren van den *Burgerkring* kweten zich uitmuntend van hunne moeielijke taak.

- De Geneeskundige Maatschappij van Antwerpen herdacht op 23 April de 50ste verjaring harer stichting, met eene plechtige zitting, die ten stadhuize werd gehouden, onder voorzitterschap van dr. V. Desguin, naast wien de heeren K. du Bois, gouverneur der provincie, en L. de Wael, burgemeester der stad Antwerpen, hadden plaats genomen. De voorzitter heeft eene belangrijke redevoering uitgesproken. De heer secretaris De Mets gaf lezing van een geschiedkundig overzicht van het verleden der maatschappij. Des avonds had in het hotel *Grand Laboureur* een feestmaal plaats, waarvoor de heer H. Seghers eene fraaie dischkaart had geteekend.

- Op zijne door ons blz. 42 vermelde kunstreis, viel onzen goeden zanger H. Fontaine grooten bijval ten deel. Dit was namelijk het geval te Keulen, waar hij Vlaamsche liederen van P. Benoit en J. Blockx voordroeg, te Leiden, waar hij Berlioz' *Romeo* en Wagners *Parsifal* ten gehoore bracht enz.

- 1 Mei, ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van den heer Goovaerts-Van den Wouwer, als prefect en secretaris-schatbewaarder van de broederschap der 14-daagsche berechting, werd in St.-Jacobskerk de mis uitgevoerd, door den heer Alfons Goovaerts, zoon van den jubilaris, in 1869 getoonzet.

- 10 Mei werd te Antwerpen eene voorloopige vergadering gehouden van beoefenaars en waardeerders der letterkunde, met het doel eene commissie te vormen, die werkzaam zal zijn om in September 1887 de 300ste verjaring van Vondels geboortedag waardig te herdenken in de stad Antwerpen. Er is sprake van, dat des dichters *Gijsbrecht van Amstel* of zijne *Leeuwendalers* ten tooneele zou worden gevoerd. De vergadering heeft voorloopig aangewezen als voorzitters de heeren P. Génard en F. Gittens en als secretarissen de heeren G.J. Segers en J. Boucherij. Er werd aanbevolen, dat het gemeentebestuur Vondels borstbeeld mocht doen maken, om in den Vlaamschen schouwburg te worden geplaatst.

Brussel. De bibliotheek der nijverheidsschool in het Zuiderpaleis, Henegouwlaan, is alle dagen open, Zondags uitgenomen, van 10 ure 's morgens tot 4 ure 's namiddags en van 7 ½ tot 10 ure 's avonds.

- De koninklijke academie van België heeft den Castanprijs toegekend aan het werk *Le livre des bons ouvriers,* door K. Cambier; uit het fonds De Keyn wees de academie eene belooning van 1000 fr. toe aan ieder van de nagenoemde werken: *Périnette,* door E. Candeze, *Cours théorique et pratique de grammaire française,* door F. Courtois en N. Gillet, *Cours complet de gymnastique éducative,* door Cooreman, *Gedachten over opvoeding en onderwijs,* door J. Stinissen. De Fransche verhandeling van H. Lonchay over de houding der Nederlansche vorsten ten opzichte van het land van Luik in de XVIe eeuw, verwierf een gouden eeremetaal. De eenige ingekomen verhandeling over de geschiedenis der Fransche letterkunde in België van 1800 tot 1830, werd niet bekronenswaardig geacht. Ook eene verhandeling over

Jan Van Boendale, ofschoon zich onderscheidend door groote verdiensten, werd niet bekronenswaardig geoordeeld. De academie benoemde de heeren L. Roersch en G. Tiberghien, als werkelijke leden; graaf E. Goblet d'Alviella, als briefwisselend lid; Z.K.H. Hendrik van Orleans hertog van Aumale, P. Leroy-Baulieu, P.S. Mancini en J. Lorimer, als buitengewone leden.

- 8 Mei heeft ter begraafplaats van St.-Joost-ten-Noode de inhuldiging plaats gehad van het gedenkteeken, door kunstbroeders gesticht, ter eere van den schilder E. Anneessens. (Zie onzen jaargang 1885, blz. 140.)

- De 5-jarige prijs over 1882-86 is toegewezen aan den heer J.J. Thonissen, voor zijne *Commentaire sur la loi salique* en andere verhandelingen over rechterlijke en maatschappelijke onderwerpen.

- De koningsprijs van 25,000 fr., uitgeloofd voor het beste en des waardige werk over de middelen ter verbetering van zeehavens die aan lage en zandige kusten zijn gelegen (zie onzen jaargang 1880, blz. 27), is toegewezen aan den heer P. De Mey, ingenieur van bruggen en wegen te Brugge. Er waren 59 werken ingezonden (28 Engelsche, 14 Fransche, 8 Duitsche, 4 Italiaansche, 3 Nederlandsche, 1 Deensch en 1 Zweedsch). Het bekroonde werk is in het Fransch opgesteld.

- De koningsprijs van 25,000 fr. voor het jaar 1885, voor het beste werk over wat er dient gedaan om de studie der aardrijkskunde bij het volk ingang te doen vinden en het onderwijs ervan te ontwikkelen in de onderwijsgestichten van de verschillende graden, is toegekend aan het werk van Anton Stauber, leeraar aan het koninklijk realgymnasium van Augsburg. Zijn werk werd door de jury bekroond, met 6 stemmen tegen 1.

Leuven. 8 Mei werd de 50ste verjaring der stichting van het studentengenootschap *Met Tijd en Vlijt,* op eene inderdaad waardige wijze herdacht. De toeloop, ook van buiten de stad, was zeer groot. Ten 10 ure 's morgens werd in de St.-Jozefskerk eene plechtige dankmis opgedragen, die ook de nieuwe rector mgr. Abbeloos bijwoonde. Ten 2 ure vormde zich een stoet, waarin een 40-tal maatschappijen en vereenigingen uit de vijf Vlaamsche provinciën optraden met ruim 1000 leden, de studenten, hoogleeraars enz. niet medegerekend. Ten half vier, werd onder voorzitting van mgr. Abbeloos eene belangrijke letter- en toonkundige zitting gehouden, met medewerking van den Piuskring, onder de leiding van den heer Van der Linden. De hoogleeraar P. Willems hield de inleidende rede, waaruit wij onder andere vernamen, dat van *Tijd en Vlijts* stichtende leden alleen nog de heer L. Delgeur, te Antwerpen, overblijft. Vervolgens sprak mgr. Abbeloos eene redevoering uit. Dan had de uitreiking plaats van het diploma van doctor *honoris causa* in wijsbegeerte en letteren aan de heeren Jos. Alberdingk Thijm (Amsterdam), mgr. Everts (Rolduc), R. Snieders (Turnhout),

Guido Gezelle (Brugge) en H. Claeys (Oostacker). Laatstgenoemde droeg op indrukwekkende wijze een gedicht voor, getiteld: *De wijding der zee.* Ten besluite las de heer Plessers eene zaakrijke verhandeling over de opkomst en het bestaan van het genootschap *Met Tijd en Vlijt.* In den vooravond vereenigden zich ongeveer 300 feestvierenden aan een eeremaaltijd in de groote zaal der Algemeene Studentenmaatschappij. Later, had in het Donatuspark eene muziekuitvoering plaats. De schoone feestviering liep met een smaakvol vuurwerk af.

Nijvel. In de gemeente Lumay is, bij het omspitten van hofgrond, eene vaas met 137 goudstukken ontdekt, waarvan het oudste uit den tijd van keizer Karel dagteekent.

Gent. Het tijdschrift *Magasin littéraire et scientifique* looft de volgende prijzen uit voor *Fransche* letterkunde: 1. een verhaal of roman van ongeveer 200 blz., 400 fr.; 2. eene studie op de gezamenlijke werken van een letterkundigen schrijver of eene letterkundige school van dezen tijd, 300 fr.; 3. een tooneelmatig of ander gedicht, 300 fr. De handschriften met kenspreuk en een gesloten naambriefje in te zenden aan de uitgevers Leliaert, Siffer & c^{o}, Hoogpoort 52, Gent, vóór 1 November 1887.

- Aangekondigd van den eerw. heer A. Joos: 1. *Wat ons Vlaamsch schrijven meer eigen maakt;* 2. *Opgaande taal- en letterkundige lessen;* 3. *Maerlants spraakkunst, volgens den Spiegel Historiael.*

- Bij S. Leliaert, A. Siffer & c^{o} is van de pers gekomen, uitgegeven door het *Davidsfonds,* een sierlijk gedrukt boekje van 92 blz., bevattende het omstandig *Verslag over de feestelijke betooging ter eere van Fr. de Potter en H. Claeys op 22*^{sten} *November 1886,* door A.V. Bultynck. Al de op het schoone feest uitgesprokene redevoeringen zijn daarin opgenomen en zij zijn zeer belangrijk te noemen, voor de gevierde schrijvers natuurlijk in het bijzonder, voor de Vlaamsche zaak in 't algemeen. Als dusdanig verdient het boek, dat voor 1 fr. verkrijgbaar is, in ruimen kring te worden verspreid. Wij vestigen er dan ook de aandacht op van al onze lezers.

- Bij den drukker F.L. Dullé-Plus is van de pers gekomen, uitgegeven door J. Vuylsteke, voor het *Willemsfonds,* de tweede aflevering van het bekroonde werk van A.J. Wauters, getiteld *De Vlaamsche schilderschool*, overgezet door Julius Sabbe. Met deze tweede aflevering, die ruim 150 blz. tekst bevat, is het werk volledig. Wij vestigen er bij vernieuwing de aandacht op, onder herinnering aan wat wij er over hebben medegedeeld op onze blz. 24 en volgende.

St.-Nicolaas. De communiebank van het door Pieter en August Nys, naar de teekening van wijlen B.A. Janssens vervaardigd altaar, is versierd geworden met het liggende beeld van den heiligen Cornelius, geboetseerd in was door Sirejacob, van St.-Gillis (Brussel), volgens de teekening van Jos. Janssens.

Aalst. Ter gelegenheid van de aanstaande 400ste verjaring van de inhuldiging des beiaards, zal het Gobiehuis worden versierd met een zinnebeeld van het recht, het beeld van keizer Karel V en het beeld van het zoogenoemde Kind van Aalst. Het gipsmodel van dit laatste werd in 't begin van Mei op de voor het beeld bestemde plaats aangebracht door den beeldhouwer Van Pottelsberghe, om de vereischte grootte van uitvoering nauwkeurig te kunnen vaststellen.

Brugge. In onzen vorigen jaargang, blz. 159, hebben wij vermeld, dat het derde congres van oudheidkunde en geschiedenis in 1887 te Brugge zou worden gehouden.

De 22ste, 23ste en 24ste Augustus zijn als congresdagen aangewezen. De *Société d'émulation* is met de regeling gelast.

Luik. Volgens dagbladen vermelden, zou in eene steengroef nabij Aywaille een versteend menschenhoofd zijn gevonden.

Buitenland.

's-Gravenhage. Ter eere van de groote schrijfster, is door het gemeentebestuur in den gevel harer laatste woning, een gedenksteen geplaatst met dit opschrift: 'Hier woonde en stierf op 13 April 1886 A.L.G. Bosboom-Toussaint.'

- E. Wauters' panoramadoek: *Gezicht op Caïro en den Nijl*, is sedert half April zichtbaar gesteld in het Haagsche Panorama.

- Van de bij den heer Joh. Ykema te 's-Gravenhage verschijnende *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis* van E. Nauman, voor Nederland bewerkt door J.C. Boers, zijn de 43e, 44e en 45e aflevering uitgegeven. Naar waarheid mag worden herhaald, dat het schoone werk voortdurend in belangrijkheid wint. Op de eerste bladzijde der 43e aflevering prijkt een allerliefst portretje van Malibran Garcia. De tekst is toegewijd aan Cherubini, Spontini en Rossini, wier portretten daarin zijn opgenomen, terwijl tevens het leven en streven van Bellini, Donizetti, Angelica Catalani en Paganini worden geschetst. Onder het hoofd: *De nieuwe romantici,* komen de werken van Berlioz en Wagner aan de beurt. Benevens het portret van den beroemden toonzetter van de *Troyens* en de *Damnation de Faust,* worden zeer fraaie afbeeldingen gegeven van Wagners studiekamer en van den Baireuth-schouwburg (binnen- en buitenwaarts). Wij blijven de *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis* met de meeste warmte en overtuiging aanbevelen, als een van de degelijkste, aangenaamste en leerzaamste werken, die wij kennen.

Parijs. Tusschen de geschenken, die Z.H. paus Leo XIII uit Frankrijk zal ontvangen, ter gelegenheid van zijn 50-jarig priesterjubileum, worden de volgende in het bijzonder vermeld, om hunne belangrijke kunstwaarde: uit Parijs, een gouden met edelgesteenten versierde pauselijke hoed, vervaardigd door den goudsmid Froment Meurice; van de abdij van Lerins, een perkamenten boek, versierd met schilderwerk en teekeningen, waarin het *Magnificat* is afgedrukt in 150 talen; uit Lyon, een in goud gestikt wit misgewaad met de afbeelding van het Lam Gods; uit Reims, een klein bronzen beeld van Urbanus II, vervaardigd naar het standbeeld van dezen paus, hetwelk te Chatillon staat te worden opgericht; uit Le Puy, een klein bronzen Lieve-Vrouwebeeld, vervaardigd naar het bekende groote beeld van Onze-Lieve-Vrouw aldaar enz.

- 3 Mei heeft te Parijs, in den Eden-schouwburg, onder de leiding van den heer Ch. Lamoureux, de eerste opvoering van Wagners *Lohengrin* plaats gehad. De uitvoering is uitstekend geweest; twee rollen werden vervuld door Vlaamsche zangers: namelijk Lohengrin door Van Dyck, Telramund door Blauwaert. Een talrijk en uitgelezen publiek vulde de

zaal; Wagners muziek maakte een zoo diepen als gunstigen indruk. Na elk bedrijf, werden de tooneelisten verscheidene keeren teruggeroepen. Het publiek betoonde groote goedkeuring aan den heer Lamoureux, wien deze onderneming evenwel een fortuin zal kosten, want de wakkere bestuurder heeft moeten afzien van het voortzetten der vertooningen, omdat de opvoering van *Lohengrin* tot ongeregeldheden en openlijke betoogingen tegen Duitschland aanleiding heeft gegeven in de straten van Parijs. Er wordt gemeld, dat Lamoureux ruim 125,000 fr. heeft besteed voor het aanschaffen der muziek van *Lohengrin,* het maken van de tooneelversieringen, het bezoldigen van zangers en zangeressen, solisten en koren, muzikanten enz. (Zie over Wagner en zijne werken, onzen loopenden jaargang, blz. 62.)

Berlijn. In deze stad zal van 31 Juli tot 2 October eene internationale tentoonstelling van schoone kunsten worden gehouden. De inzendingen moeten geschieden tusschen 15 Juni en 2 Juli (ter koninklijke academie van schoone kunsten te Berlijn). Bij de inzendingen moet een ingevuld gedrukt formulier zijn gevoegd, waarvan exemplaren op aanvraag verkrijgbaar zijn aan het bureel van schoone kunsten te Brussel, Oranjeriestraat n^{r} 3. De catalogus der tentoonstelling zal versierd wezen met platen; de kunstenaars, die hun werk daarin wenschen afgebeeld te zien, moeten er eene teekening of een lichtbeeld van inzenden vóór 1 Juni, aan voornoemde academie te Berlijn.

Florence. In het begin van Mei heeft de plechtige onthulling plaats gehad van den nu voltooiden gevel der groote kerk van Santa Maria del Fiore. (Zie onzen jaargg. 1880, blz. 28.)

Londen. 30 April werd te Londen de kunstverzameling verkocht, nagelaten door den heer Graham, uit Glasgow. Zij bestond uit 95 schilderijen en bracht 62,297 p. st. op. Voor eene schilderij van Gainsborough, *Twee zusters,* werd 6500 p. st. betaald. Een stuk van Turner, dat in 1844 aan dezen schilder 300 p. st. werd betaald, werd voor 6500 p. st. toegewezen.

Athene. Te Dynemion, nabij Volo, is eene overoude grafplaats ontdekt, waarvan men gelooft, dat zij uit den tijd van Homerus dagteekent. Er werden eenige honderde vrouwen-juweelen in aangetroffen, vervaardigd van goud, amber en hars, en nauwelijks zoo groot als speldekoppen; meerendeels zijn het afbeeldingen van bloemen en bladeren; de bewerking is uitstekend.

Nieuw-York. Einde Maart is de veiling der uit 217 schilderijen bestaande verzameling van Stewart afgeloopen; er is, in het geheel, 527,400 dollars van gekomen. De hoogste prijzen werden betaald voor de volgende schilderijen: J. Meissonier, *Friedland 1807* (2^{m}50 breed, 1^{m}35 hoog), 67,400 doll.; R. Bonheur, *Paardenmarkt* (5^{m}00 breed, 2^{m}50 hoog), 53,700 doll. (13,000 doll. *meer* dan zij gekost had); A. Bonheur, *Het bosch van Fontainebleau,* 17,000 doll.; J. Meissonier, *In de kazerne,* 16,000 doll.; Fortuny, *De slangenbezweerder,* 13,100 doll.; Gérôme, *Ave Caesar, morituri te salutant,* 11,000 doll. (9000 doll. *minder* dan zij gekost had); M. Munkacsy, *Het bezoek aan het kind,* 13,100 doll.; Daubigny, *Einde der Meimaand*, 7840 doll. (3840 doll. *meer* dan zij gekost had); L. Knaus, *Kinderspelen of de kattendoop,* 21,300 doll.

Sterfgevallen.

BARTHOLD SUERMONDT, de ook in België welbekende groote kunstliefhebber, wien de stad Aken, waar hij metterwoon gevestigd was, uit dankbaarheid voor zijne milddadigheid jegens de gemeente, het eereburgerschap opdroeg, is den 1n Maart overleden. Hij was te Utrecht in 1818 geboren.

FREDERIK-FERDINAND CARLSON, de bekwame Deensche geschiedschrijver, te Upland geboren den 13n Juni 1811, is 18 Maart te Stockholm overleden.

ERNST-JULIUS ZACHER, als taalkundige en wijsgeer in Duitschland befaamd, is te Halle overleden op 23 Maart. Geboren te Abernigk 15 Februari 1816.

FELIX COVELIERS, den 16n April overleden te St.-Joost-ten-Noode, is de Fransch-Belgische schrijver, die de meeste werken van Hendrik Conscience zeer verdienstelijk heeft overgebracht in het Fransch. Hij zette de door Leo Wocquier begonnen vertaling voort. Hij deed zich buitendien als schrijver kennen door de uitgaaf van verscheidene oorspronkelijke tooneelwerken en bijdragen in Fransche bladen der hoofdstad. Van beroep was hij advocaat. Hij bereikte den ouderdom van 57 jaren.

MOLLY MILLER VON AICHHOLZ, eene Oostenrijksche schrijfster die ook als beeldhouwster gunstig was gekend, heeft zich den 17n April gezelfmoord te Bozen, door uit een bovenvenster te springen. Zij was 40 jaar oud en werd den 19n April begraven te Schoenbrunn.

LODEWIJK-MARIA-DOMINICUS ROBBE is, volgens een bericht uit Brussel van 3 Mei, voor de slepende ziekte bezweken, die hem al sedert eenige jaren het leven zoo pijnlijk maakte. De voortreffelijke schilder, die daarbij een hoogst voortreffelijk mensch was, werd ruim 79 jaren oud. Hij verdiende in den vollen zin des woords een degelijk kunstenaar te worden genoemd en zijne werken zullen ongetwijfeld ook bij het nageslacht in achting en aanzien worden gehouden. In de *Vlaamsche School* werd herhaalde malen aan zijne groote bekwaamheid hulde gebracht. In onze jaargangen 1862 en 1868, blz. 157 en 105, gaven wij van zijne hand, twee sterkwaterplaten, een *Stierengevecht* en *Weidende runderen en schapen.* In onzen laatstgenoemden jaargang, blz. 106, namen wij eene beknopte levensschets van den talentvollen rechtsgeleerden schilder op, waarnaar wij belangstellenden bij deze verwijzen. Wij verwachten, dat de stad Kortrijk, die Robbe zag geboren worden, niet nalaten zal openlijk te toonen, dat zij roem draagt op zulken zoon.

JAN-HENDRIK VAN KOTEN, een geacht Nederlandsch natuurkundige, medeopsteller van het tijdschrift *De Indische Mercuur,* is den 4n Mei overleden. Hij werd te Montfoort geboren, 6 Mei 1824.

LEO SUYS, de gunstig gekende bouwmeester, is volgens een bericht van 7 Mei, te Elsene overleden.

PAULUS LEBRUN, als sieraadschilder uitmuntend in zijn vak en ook als beoefenaar der muziek gunstig gekend, is volgens een bericht van 12 Mei, te Gent overleden.

BOUSSINGAULT, als wetenschappelijk man en ook om zijne reizen befaamd, is blijkens een bericht van 12 Mei, te Parijs overleden.

Geschiedenis der gemeente Berchem.

OUD KASTEEL VAN BERCHEM
ZINCOGRAPHIE VAN J. MALVAUX.

In onzen vorigen jaargang, blz. 42, vermeldden wij de aanstaande verschijning van een werk, dat wij toen veelbelovend noemden, en waarvan wij thans, nu het volledig het licht heeft gezien, kunnen getuigen dat het onder vele opzichten merkwaardig is. Wij bedoelen de *Geschiedenis der gemeente Berchem*, door den heer J.B. Stockmans. Het werk, met zorg, op goed papier en in duidelijke, heldere letter gedrukt bij F. De Coker, Hobokenstraat n^{r} 36, te Antwerpen, beslaat 213 blz., groot octavo-formaat, en bevat een tiental gravuren, benevens de kaart van de gemeente Berchem, zooals zij was samengesteld in 1758 en zooals zij nu is. De hier medegedeelde afbeelding is op verkleinde schaal gemaakt naar de titelplaat die Stockmans' werk versiert.

Wij wenschen hiermede de *Geschiedenis der gemeente Berchem* aan te bevelen bij onze lezers. Zij bevat tal van wetenswaardige zaken, die niet slechts de aandacht van geleerden, geschied- en bestuurkundigen verdienen op te wekken, maar buitendien ook de algemeene belangstelling waardig zijn. De gemeente Berchem heeft als dusdanig zeer veel beleefd en is op verschillende tijdstippen zeer zwaar beproefd geworden.

De heer Stockmans verhaalt al de gebeurtenissen, die hij heeft te boek gesteld, op bondige en blijkbaar zorgvuldige wijze. Hij vermijdt allen overtolligen omhaal van woorden, onthoudt zich van langwijlige beschouwingen en is hoogst sober met het vooropstellen van gissingen en onderstellingen, welk een en ander gunstig pleit voor zijn geschiedkundigen zin.

Het werk van den heer Stockmans is zoo zaakrijk als eene kroniek en laat zich even gemakkelijk lezen.

Het eerste gedeelte handelt over de ligging, de grondverdeeling, den naamsoorsprong, de bevolking, den landbouw, het onderwijs, de nijverheid, de kasteelen en lusthoven der gemeente; over Berchem onder het land van Rijen; zijn bestuur; de geschiedkundige daadzaken; de gilden en genootschappen; de heerlijkheid en de leenen van Berchem; het tweede gedeelte beschrijft de parochiale kerk; wij vestigen zeer bijzonder de aandacht op deze beschrijving, die inderdaad belangrijk

mag worden genoemd; voorts wordt erin gehandeld over de broederschappen, plechtigheden en gebruiken, oude stichtingen, tienden, de Basiliek van het H. Hart; daarna volgen levensberichten van de pastoors, kapelanen en onderpastoors van Berchem; het derde gedeelte behelst een geschiedkundig overzicht van de voormalige H. Kruiskapel. Ten besluite worden charters en andere bewijsstukken medegedeeld, terwijl aan het boek eene afzonderlijke tafel van persoons- en plaatsnamen is toegevoegd.

Aangaande het kasteel, waarvan wij de afbeelding hier opnemen, verklaart de heer Stockmans te gelooven, dat het in de eerste helft van de XVe eeuw werd gebouwd door de familie Van Liere. Zooals de gravuur het vertoont, bestond het omstreeks 1670. In 1585 werd het zwaar gehavend door

krijgsgebeurtenissen. Uit den jare 1728 haalt de heer Stockmans eene rekening aan, die van het kasteel gewag maakt als zich toenmaals afgebroken bevindende. De laatste overblijfselen van het oude slot werden in onzen tijd opgeruimd, ter gelegenheid van den bouw der nieuwe omheining en de vergrooting van Antwerpen. Waar het heerlijk kasteel van Berchem weleer oprees, zoo schrijft de heer Stockmans, 'liggen thans hooge aarden wallen en diepe vestingwaters.'

De prijs van de *Geschiedenis der gemeente Berchem* slechts 4 fr. bedragende, zoo is het te voorzien, dat het belangrijk en leerzaam werk spoedig uitverkocht zal zijn.

Wij vernamen met genoegen, dat Berchem het zich tot eene eer heeft gerekend, zijn verdienstelijken geschiedschrijver tot gemeentearchivaris te benoemen. Dat de heer Stockmans deze onderscheiding welverdiend heeft, zullen al zijne lezers ons nazeggen.

Eene schilderij van A. Van Diepenbeeck te Deurne.

J.B.S. vermeldt in een stuk, geplaatst in n^{r} 104 van het *Handelsblad van Antwerpen,* dat men in de gemeente Deurne, nabij Antwerpen, tot de ervaring is gekomen, dat eene schilderij van 2^{m}90 hoogte en 1^{m}75 breedte, voorstellende de *Boodschap des engels aan de H. Maagd Maria,* en welke, als een stuk van luttel waarde, slechts diende voor de versiering van een der rustaltaren onder de opene lucht, wanneer de processie uitging, een zeer verdienstelijk gewrocht van Abraham Van Diepenbeeck is. De schrijver verzekert, dat, met inachtneming van den ouderdom en de wederwaardigheden dezer op doek gemaakte schilderij, zij buitengewoon goed bewaard is gebleven. Nopens den oorsprong van het stuk, verhaalt J.B.S. het volgende. Van Diepenbeeck was in 1637 getrouwd met Catharina Heuvicq, dochter van meester Lucas, griffier der hoofdbank van Deurne, en van Maria Verbeeck. Sedert 1642 bezat de kerk van Deurne een nieuw O.-L.-Vrouwealtaar, door den beeldhouwer Jan Van de Cruys voor 550 gl. gemaakt. Het was voor dit altaar, dat aan Van Diepenbeeck de bestelling van het voornoemde schilderstuk werd gedaan. Blijkens de rekeningen over 1645-1651 van de belasting van 19 1/2 stuivers per ton bier, die de kerkmeesters van Deurne inden ter bestrijding der kosten van den kerkbouw, werd Van Diepenbeecks schilderij hem 500 gl. betaald. Tot in 1839 zou zij boven het O.-L.-Vrouwealtaar hebben geprijkt en er alsdan uit verwijderd zijn geworden, om plaats te maken voor een gedenkteeken der familie Knyff. Na te hebben medegedeeld, dat de zeer eerw. heer deken van Deurne hem heeft beloofd, de schilderij terug in de kerk te zullen laten plaatsen, brengt de heer J.B.S. in herinnering, dat de kerk van Deurne, behalve de puiktafereelen, de *Aanbieding in den tempel,* door W. Herreyns, en de *Graflegging Christi,* door Jan Peter Ykens (1701), nog een ander meesterstuk van Abraham Van Diepenbeeck bezit, namelijk de *Wijding van Waltman, den eersten abt van de St.-Michielsabdij, door Sint-Norbertus.*

De kroeg is de leerschool der zelfmoord.
EMM. ROSSEELS.

J.A. van Droogenbroeck (Jan Ferguut).

(Vervolg van blz. 80.)

III.

Zien wij thans liever, nog eenige oogenblikken, van naderbij den wetgever als dichter zelf aan het werk.

‘Wanneer - zoo sloot van Droogenbroeck zijn *Algemeen Overzicht* - wanneer de dichter met ernstige belangstelling en groote nauwgezetheid de poëtische kunst bestudeerd heeft, kan hij iets voortbrengen dat blijft: *dan* mag hij van zijn werk zeggen:

> 't Staat nu daar, mijn gewrocht, eeuwiger dan 't metaal!

Wien de moed ontbreekt om de geheimen der dicht*kunst* na te speuren, kan zich laten voorstaan dat hij dichter is: maar hij bedriegt zich.’

Die moed ontbrak Ferguut niet: wij zagen het aan de vruchten zijner studie, ter genieting ook anderen toegedeeld.

Ook was het keurwerk, dat hij leverde.

Wil men bewijzen van den kleurenrijkdom, waar de dichter zijn verfbord mee overladen heeft en de behendigheid, waar hij die kleuren duizendtonig mee schakeert; van kwistig, overkwistig gemak in het tooveren met zijne moederspraak en al dier rijkdommen, zonder haar ooit te havenen; van de verscheidenheid en toch aanhoudende zangerigheid, waarmede hij tonen lokt uit alle spelen en toetsen, en in alle toonschalen van het dietsche taalorgel, - zoo sla men enkel het boek zijner Makamen op, en bladere naar voor, naar achter, op goed valle 't uit.

't Was eene zware taak, die Dautzenberg den jongen dichter opdroeg, toen hij hem voorstelde eenige Makamen van Hariri in het nederlandsch te vertolken, en Ferguut zelf zegt er van:

> Mijn werk en was geen spel;
> Maar lastig was 't als mijnwerk.

Al zou dit, echter, uit het slag van poëzie zelve moeten blijken, zoo is toch die verklaring des dichters niet overbodig; bij de lezing van het boek stroomt daar al dier ‘rijmen verschillig geklingel’ in navolging van ‘der Arabesken grillig gekringel,’ zoo natuurlijk en zoo vloeiend voort, dat men haast denken zou, 't heeft den schrijver zoo goed als geene moeite gekost. Men zou zeggen, al die staf- en eind- en binnenrijmen, die daar krielen en elkander verdringen als de saamgepakte menschendrom op eene drukbezochte markt, liggen stelselmatig en met zorg verdeeld vóór de hand des dichters, gelijk de boekstaven in de letterkast vóór den zetter; ze zijn er maar doodeenvoudig uit te nemen en in hun gelid te scharen, naar men ze noodig heeft. Zóó vallen ze daar onverhoeds en toch ongedwongen op hunne juiste plaats, als kon het niet anders en als waren wij - de eersten de besten - in staat het den dichter evengoed na te doen.

Zoo wij over de onmeetbare letterkast der taal eene gelijke meesterschap bezaten, ja.

En waar ik nu dit alles door eenige uittreksels wil staven, sta ik slechts voor de moeilijkheid der keuze.

Laat ik hier liefst de eerste bladzij afschrijven, waar het boek mij daareven is opengevallen.

De plaats is getrokken uit de vierde Makame: ‘Het Verzoekschrift.’ Hareth Ben Hemmam vertelt, hoe hij ter staatskanselarij in Meraghet eene vergadering bijwoonde, waarin de oude schrijvers opgehemeld werden, ten koste der latere dichters, tot eindelijk een grijze, die ‘zich onbelet - had nedergezet,’ het woord nam, en ter verdediging der jongeren tegen de ouderen aldus in het krijt sprong:

> ‘O gij wikkers en wegers echter gewichten! - O gij beschikkers en plegers gerechter gerichten! - Een handvol verdorde bladeren - blijft den versmaderen - frisscher, levensvoller, jonger aderen, - uit welke aan den dag werd gebracht, - wat voordezen begraven hield de nacht. - Hoe menig nieuw gedacht! - Welke woorden vol kracht, - macht - en pracht! - Welke schitterende geestesstraling, - welke vervenrijke beeldenmaling! - Rijmen als rozenknoppen - proza als honigdoppen! - Wat vindt gij bij de ouden, - zoo gij ze bij het licht wilt houden? - Afgeregende verven, - afgedorschte gerven, - ledige scherven! - Volgens de geschichte gaan zij voor, - niet om hunne gedichten staan zij voor. - Sta toch niet de ouden dom voor, - al gaan ze in ouderdom voor! - De lesten - zijn dikwijls de besten; - en er is een man, - die het bewijzen kan: - die, waar bij opdaagt, - behaagt; - waar men hem uitdaagt, - verslaagt, - die slaagt, - waar hij waagt; - die, waar hij speelt, - alle smarten heelt, - alle harten streelt, - en steelt; - die, waar hij zingt, - dwingt - en doordringt - al wat hem omringt! - Wat hij maakt, - vermaakt; - wat hij begint, - wint; - wat hij smukt, - gelukt; - wat hij dicht, - verlicht; - wat hij roemt, - bloemt; - wat hij blaamt, - is ontfaamd; - wat hij tegenspreekt, - breekt; - wat hij aanvalt, - valt; - wat hij het leven geeft, - leeft; - wie tegen hem geschreven heeft, - sneeft; - die, waar hij lang is, - gelijk eenes strooms gang is, - en, waar kort, - een waterval wordt!’ -

Is het noodig den lezer opmerkzaam te maken op al het kunstige en toch natuurlijke van den vorm, op de geleidelijkheid en vloeiendheid der beweging, op de keurigheid der tegenoverstellingen, in een woord op al dat kwistig spelen met een veelzijdig vernuft?

En zoo iets - meermaal nog veel beters - treft men haast op alle bladzijden aan.

Zangerig is Ferguut vooral in de gedichten, die met het proza afwisselen. Leverde hij - als eene welbestede afstraffing - eenmaal opzettelijk de rabrakende verzen, door ons hierboven aangehaald, zoo stelde hij daartegenover tal van gedichten, wier rhythmus telkens onberispelijk is, en die toonen welk een breed verschil er ligt, zelfs voor den stoffelijken vorm, tusschen echte poëzie en stroeve rijmkrabbelarij.

Overbekend zijn de echt metrische verzen, waarin Ferguut, in de oorspronkelijke Makamen-Voorrede, zijn Dietsch bezingt, en toch aarzel ik niet ze hier tusschen te lasschen, daar zij het veelzijdig talent des dichters zoo helder toelichten, en bewijzen hoe liefelijk hij nu eens, hoe grootsch weer dan, en hoe inkervend nog verder hij weet te zingen.

Dietsch! zoo klinkt het vooreerst,

> ‘Dietsch! - du schoone, du hemelsche taal, - ons Dietsch!
> Bekoorlike, zonder vlek of faal, - ons Dietsch!
> Dietsch, dat het oor verrukt door rijmengeklingel.

Zacht als de toon der zilveren schaal, - ons Dietsch!

Wen de maget lachelt, en lispelt van liefde, als peerlen
Rolt dan van der lippen koraal - ons Dietsch!
Zwijgt, harpengetril en klanken der vedel,
Waar orgelt der spraken nachtegaal: - ons Dietsch!'

Hoe zangerig, zacht, liefelijk niet waar? Wat al kunstig aangewende klankverscheidenheid! Wat al keurigheid in het uitkiezen der medeklinkers, om al wat eenigszins horten kan te vermijden! Wat al zoetvloeiendheid in die menigvuldig en met opzet gebezigde woorden, waar *l* en *s* in heerschen! Hoe zuiver zijn al die versvoeten; hoe gemakkelijk stroomen ze van de lippen, en hoe welluidend klingelen zij in de ooren. Doch luisteren wij verder; de toon verandert ten eenenmale:

'Dietsch! du krachtige prachtige taal, - ons Dietsch!
Duizendtonig, als des Beiaarts metaal, - ons Dietsch!
De dichter zingt: - Wat brult als de opgeruide golven,
Wat doorsiddert de ziel als een bliksemstraal? ons Dietsch!
.....
Zij hooren 't en grijnzen, ze hooren den nagalm nog
Des lieds op Kortrijks zegenpraal: - ons Dietsch!
Hoe klonk u *Schild en vriend!* in het oor? Hoe klonk u
Breydels staal en Breydels taal, - ons Dietsch?
Waar zijn ze? - Ze zijn verzwonden als sneeuw voor de zon,
En - hoort men in Belgiëns Statenzaal - ons Dietsch?
Waar zijn ze? - De grooten, bestuurders eens vrijen volks.
Bejegenen stout, met gesnoef en gesmaal, - ons Dietsch!

Hoe forsch ditmaal, en hoe beantwoorden die mannelijke taal, die gespierde woordgewrichten, die volle, metalen klanken aan de gedachten in deze kernachtige verzen uitgedrukt!

En nu ten slotte de snijdende uitdaging, de striemende geeselslag, het brandende schandmerk:

'Dietsch! wie vergeet er, veur vreemde praal, - ons Dietsch?
Wie verwisselt veur vodden, vuil en vaal, - ons Dietsch?
Is de zot dan koning, de dwaze prins in den lande,
Dat men misacht des volkes taal - ons Dietsch?
Graaft eenen put, o graven, om 't Dietsch te smoren.
Versmoren zal u altemaal - ons Dietsch!
Lacht, spot, hoont, eens, ja, zal u
Verworgen aan der schande paal - ons Dietsch!'

Kan het wel kernachtiger en snerpender tevens? En is hij, die dat gedicht heeft, geen echte meester?...

Krachtig nog vooral van opvatting, en even kunstig, kleurig en toch keurig van vorm is - in die zelfde Makame, waarbij ik te liever verwijl, omdat zij oorspronkelijk is, - de beschrijving van Ferguut's reize door het land der Poëzie, 'van waar' - om er slechts hier en daar een brokje uit te kippen - 'van waar Hafiz zijn blijd lied zong, - tot waar Ossians strijdlied klonk; - waar de vredevlag in pracht en prale pronkte, - waar het vuur der vede vunzig vonkte; - waar tranen vloeiden, hoofden zonken, - waar oogen gloeiden, lachjens blonken; - waar, in de armen des wijns verzonken, - werd geschonken, - geklonken, - gedronken; - waar liefde stoeide, - groeide, - boeide, - bloeide;..... waar de westewind suisde, - waar de ziedende zee brullend bruischte;

- waar de treurende tortel met stiller stemme steende, - waaar de wasemende weide van weelde en wellust weende....'

Doch genoeg daarvan, wijl het toch niet doenlijk is al het schoone en verrassende aan te halen.

Eer we echter vaarwel zeggen aan dit boekdeel, laten we eene der kortere ghazelen aanhalen, om ook in dit vak een

enkel proefje althans te nemen van Ferguut's bedrevenheid.

De ghazele is een perzische dichtvorm, tot het lyrische soort behoorende. Zij draagt ook wel den naam van *Casside* of *Cacida.* En in dit slag van gedichten ontwaart men eene kennis van het metrum en eene kunstige berekening van behendig gemengelde gelijkluidende klanken, die getuigen van diepe studie.

Ferguut heeft zijne makamen vertaald; van de ghazelen integendeel verklaart hij, dat zij meestal door de lezing Perzischer dichteren zijn opgewekt; doch dat niet ééne zelfs den naam van vrije vertaling verdient. Ze zijn er echter niet te slechter om.

Hier hebben wij de achtste, in het eens aangeslagen metrum streng en zuiver volgehouden:

De wolken waaien boven ons hoofd:
Daar krassen kraaien boven ons hoofd.

Want zie, bestendig komt een geraamt'
De zeisen zwaaien, boven ons hoofd.

Wat is het leven? Duister een nacht!
Doch sterren draaien, boven ons hoofd.

- De glans der glazen! Laat ons gezwind
Den beker zwaaien, boven ons hoofd!

Een lied gezongen! Eens zal de haan
Der graven kraaien, boven ons hoofd!

Aan ons de bloemen! Eens za' de wind
Gebloemte zaaien, boven ons hoofd!

Wij zaaien vreugde! Moge de mensch
In vreugde maaien, boven ons hoofd.

Wellicht ziet meer dan een lezer, bij het eerste doorloopen van het boek, bevreemd op tegen al dat kunstmatige van den vorm, en bij name tegen dat aanhoudend parallelismus, tegen die zoo kwistig aangehaalde vergelijkingen en zoo grillig dooreengesmeten beelden; doch men bedenke, dat het den dichter er om te doen was, proeven van oostersche poëzie te leveren, en dat hij derhalve de oostersche denkbeelden, zoo wel mogelijk, in hun oostersch pak moest voorstellen. Nu, evenals eenerzijds de arabische verbeelding eigenaardig is en levendig, zoo is anderzijds de inkleeding rijk aan overdreven uitdrukkingen, gezochte woorden, fijne en spitsvondige zetten. Het berijmde proza, dat men *Makame*, of *Makamat* (zitting) noemde, bleef niet bij het enkel parallelismus der Hebreeuwen; eindrijm, binnenrijm en stafrijm brachten het voor den vorm tot een hoogen graad van volmaaktheid, meermaals echter ten koste van den inhoud. Al-Hariri, die Ahmed Hamadani tot model gekozen had, overtrof zijnen voorganger en leverde in zijne Makamen een werk, dat voor een echt meesterstuk gehouden wordt. Ferguut, die eenige dier Makamen in het nederlandsch wilde vertolken, moest het oorspronkelijke onder alle opzichten zoo getrouw als 't kon wedergeven: de taak was zwaar, doch de vertaler volbracht ze meesterlijk.

(Wordt voortgezet.)

S.D. DAEMS.

Lezen zonder vrucht is als eten zonder honger.
EMM. ROSSEELS.

Jubelfeest van den Nederduitschen Bond, te Antwerpen.

'In den namiddag van Zondag 10 Maart 1861, had er te Antwerpen, in het *Hofken Meir,* een vriendenmaal plaats, waartoe al de letterkundige en overtuigde Vlamingen van verschillende denkwijze waren uitgenoodigd; ongeveer tachtig personen hadden den oproep beantwoord. De heer H. Langlois, die toevallig aan het hoofd der tafel zat, werd, toen men aan het nagerecht gekomen was, tot voorzitter uitgeroepen en, onder het drinken van een glas wijn, was er welhaast geen gebrek aan redevoeringen. Aug. Snieders dronk aan het Neerlandisme en de verbroedering; L. Gerrits aan de Nederlanden; Jan Van Ryswyck aan het toen onlangs verschenen grievenverslag, enz. Zekere heer Bartels, die verklaarde het Vlaamsch niet voldoende machtig te zijn, verkreeg, na eenig geharrewar, de toelating, in het Fransch te spreken. Hij drong op het stichten eener uitgebreide vereeniging aan; dit denkbeeld werd door F. Heuts, L. Vleeschouwer en L. Gerrits ontwikkeld en gaf ten slotte aanleiding tot het stichten van *de Nederduitsche Bond*, eene staatkundige maatschappij, welke haren leden volle gewetensvrijheid liet. Het mag stellig een zonderling contrast heeten, dat juist een Franschsprekend persoon het gedacht der inrichting opvatten deed!'

Bovenstaande, door ons reeds elders meegedeelde herinnering[1], komt hier niet ten onpas, dewijl zij den oorsprong van *de Nederduitsche Bond* kennen doet.

Op Dinsdag, 24 Mei jongstleden, herdacht die maatschappij, met een groot zang- en toonkundig avondfeest, dat in het winterlokaal van de Koninklijke Harmonie gegeven werd, haar 25jarig bestaan. Tusschen het opgekomen publiek, dat op ongeveer 4000 personen mag worden geschat, bemerkten wij den heer K. du Bois, gouverneur der provincie Antwerpen, senatoren, volksvertegenwoordigers, provinciale raadsleden, schilders, beeldhouwers, toonzetters, letterkundigen enz. De feestuitvoerders, zangeressen, zangers en muzikanten, waren ruim 800 in getal, en onder deze noemen wij in eerste plaats de solisten: mev. De Give-Ledelier, mej. De Saegher en den heer H. Fontaine.

De uitgestrekte zaal leverde inderdaad een prachtigen aanblik op; aller gemoederen waren geestdriftig gestemd en schenen vol dynamiet, ontploffens gereed. De bevallige zangeres, mej. De Saegher, was de eerste die de lont aan het kruit stak, met een lied van H. Waelput, *Jeugd en Liefde*, hetwelk zij, met hare nachtegaalsstem, zoo overheerlijk zong, dat men het eene tweede maal hooren wilde. Dergelijke eer viel insgelijks te beurt aan mev. De Give, welke P. Benoits liederen, *Mijn hart is vol verlangen* en *Twee kerelen*, zeer gemoedelijk voordroeg, alsmede aan den heer Fontaine, die met *Vlaanderland*, een lied van J. Blockx, veel bijval verwierf.

Wij verklaren niet te begrijpen, waarom men de namen van de dichters dier liederen niet op het programma had vermeld. Er moet eere worden gegeven aan wien eere toekomt.

In de tusschenpoos trad de heer J. Peeters-Verellen, lid der bestendige deputatie en ondervoorzitter van den *Bond*, als spreker op en zette, in eene kernachtige redevoering, de werking van die maatschappij uiteen; wat zij reeds verkregen heeft en nog hoopt te zullen bekomen. Hij drong er vooral bij de moeders krachtig op aan,

(1) *Antwerpsche Reizigers*, *van de vroegste tijden tot op heden*, art. Max Rooses, blz. 457. Dit werk is verkrijgbaar in den boekhandel van L. Janssens, Kerkstraat, Antwerpen.

dat zij haren kinderen eene echt Vlaamsche opvoeding geven zouden. Hopen wij, dat zijn overtuigend woord ingang moge vinden bij zekere dames, die in onze nabijheid zaten, en welke, ofschoon met Vlamingen gehuwd, in haren huiskring en op de wandeling met hare dochters en zonen gedurig Fransch praten.

Recht door zee gaat het schip best vooruit! Men moet, bij elke omstandigheid, durven toonen wat men wezenlijk is; mannen en vrouwen van één stuk, anders wordt het doel nooit bereikt.

Het tweede deel van het feestprogramma was het voornaamste. Willem Van Ryswyck, Thz., had voor de gelegenheid eene jubel-cantate, *de Taalstrijd,* vervaardigd, aan welker toonzetting de heer A. Berghs zijne beste krachten heeft beproefd. Wel is die muzikale samenstelling - waarom zouden wij het bewimpelen? - geen meesterstuk; doch benevens de vele zwakke gedeelten, hebben wij er hoogst welgelukte, zelfs uitmuntende partijen in opgemerkt, als daar zijn de solos: *Vlaamsche deernen* en *Waarom dreunt het lied* (H. Fontaine); *Mannen*, *het onweer loeit* en *Stam en volk herleeft* (mej. De Saegher); *Rijst op en vliegt ten strijd* (mev. De Give), de tweezang tusschen den goeden en den boozen geest, het koor *Antwerpen* en het *Bondslied,* welk laatste reeds afzonderlijk gedrukt en te koop is gesteld. De heer A. Berghs is een jong met talent begaafd toonzetter, die, mits hij moedig voortwerke, eene schoone toekomst tegemoet gaat. Nu reeds heeft hij ons, niet alleen met zijne cantate, maar ook met zijnen *Feestoptocht* en de *Spaansche Gavotte,* bewezen wat hij kan en wat wij in rechte zijn van hem te mogen verwachten. Aanmoedigende bijval heeft hem, in de harmoniezaal, zeker niet ontbroken.

Het declamatorium, of voor te dragen dichtregelen der cantate, was toevertrouwd aan Jos. Janssens, een veelbelovend jongeling, die zich met eere van zijne taak heeft gekweten, en aan H. Kennes, wiens talent in dit vak genoeg gekend is; wilde hij voortaan wat minder op de rijmwoorden drukken, dit zou hem in alle geval niet schaden.

De Nederduitsche Bond heeft, met dit echt Nederduitsch feest, veel en welverdienden lof ingeoogst; stellig, een merkelijk deel van die eer behoort aan de inrichtingscommissie, die zich, met een prijsbaren ijver, van hare alleszins moeilijke taak heeft gekweten.

J. STAES.

't Geuzenvendel op den thuismarsch.

Zij kwamen na jaren uit Brabant weerom
Met vliegend vaandel en slaande trom,
En zagen de zon bij het zinken
Op 't duin van hun vaderland blinken.

Zóó rukken zij voort - 't is de zee, die hen trekt -
Maar ginds, waar het gras hun gevallenen dekt,
Is 't, of hun een ‘halt!’ wordt geboden,
En houden zij rust bij de dooden.

‘Komt, sla hier de trommel en steek de trompet!
Maar langzaam en statig, als zij 't een gebed,
En treed met ons vaandel naar voren;
Zij zullen het Prinsenlied hooren!’

Zij zongen het, saam om den heuvel geschaard,
Met de hand aan den hoed, met de hand aan het zwaard,
En plechtig, ver in 't ronde
Klonk 't lied van Aldegonde.

Toen sprak nog de hopman een: ‘Broeders, Goenacht!’
En 't vendel trok voort. Aan de kim, als een wacht,
Verhieven Hollands duinen
In 't avondrood hun kruinen.

F.L. HEMKES.

(Dit fraaie lied is een nagelaten dichtstuk van een jongen Nederlandschen onderwijzer, onlangs overleden te Paarlberg, in den Oranje-Vrijstaat, in 't Zuid-Oosten van Afrika. Het sterfbericht van den veelbelovenden jongen schrijver werd te zamen met het bovenstaande gedicht in Nederlandsche bladen opgenomen, omtrent half Mei)

Maart-tentoonstelling
In het Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen, te Antwerpen.

Deze tentoonstelling, die van 20 tot 27 Maart was geopend, bevatte ettelijke verdienstelijke schilderijen, onder andere van L. Bullerkotten, *De beek,* E. Claus, *Zorgeloos* en een gezicht op de Leie, in *October;* met welken laatsten naam het stuk is gedoopt, A. De Braekeleer, *Boerenbinnenhuis,* L. Derickx, een aantrekkelijk landschap, de *Wilgendreef,* F. Hanno, *Seringen* en een goed vruchtstuk, E. Joors, *Boerderij,* R. Montgomery, twee krachtige zeestukken, J. Nauwens, *In de keuken,* een voortreffelijk stuk, puik van teekening, warm van toon, smaakvol samengesteld en met zorg geschilderd, Ed. Portielje, een allerliefst meisjeskopje, *Kaatje* geheeten, E. Quitton, meesterlijk afgemaalde doode vogelen, J. Van Luppen, de *Schelde te Baasrode* en de *Maas in de nabijheid van Hoei,* beide zeer welgeslaagde tafereelen. Van E. Boks was een geestig en flink behandeld stuk ingezonden: *Terwijl het volk uit is,* zoo luidt de titel, en men ziet in eene kamer van een voornaam huis, het dienstboden-personeel, vermeerderd met een paar meidenvrijers, waarvan een in soldatenkleeren, zich te goed doen aan spijs en drank, fijne sigaren enz. De figuren vormen een goed verzameld geheel, maar hunne gelaatstrekken en handen laten te wenschen over. Voor het overige is de schildering wel verzorgd. In E. Wolters' *Terugkomst van vischsloepen te Oostende* en *Afwachting,* ofschoon de samenstellingen over het geheel, verdienen geprezen, kwamen water en lucht ons niet doorschijnend genoeg voor. Aan Th. Verstraete's *Zomeravond* en *Januari in 't Peersbosch* mag onbehagelijkheid en droogheid worden te laste gelegd. F. Van Kuycks *Herfstgezicht* mist kracht van toon en kleur, wat de schildering papierachtig doet schijnen. F. Simons' *Landschap* was ongenoegzaam afgewerkt en in den *Brief van Zanna* lost de briefdrager niet genoeg uit, voor een figuur in de opene lucht. J. Janssens' *Regenachtig weder* en *Rivierkant* doen zich aangenaam voor, maar de voorstellingen missen waarheid. De *Antwerpsche herberg in den tijd van Maria-Theresia,* door E. Godding, geeft een belangwekkend binnenhuis, waarin vooral een tweetal figuren goed getroffen mogen worden genoemd. A. Fock, een welgelukt portret van den heer G.H. Mertens. A. De Keysers *Palingbrug te Antwerpen* scheen ons eenigszins vlok geschilderd. Van K. Felu, den schilder zonder armen, waren een *Waterval* en eene *Antwerpsche melkboerin* ingezonden, die loffelijk mogen worden vermeld. In A. Serrure's schilderij laat de ronding der vrouwefiguur te wenschen. A. Boudry's *Oud gediende* kwam ons wat kort voor, maar is voor het overige goed voorgesteld. Castel-Ebert, een middelmatig gezicht op Wight en eene vrouweschets. E. Farasijn, *'s Morgens aan*

den bornput en *Vermoeid,* verdienstelijk samengesteld, doch niet geschilderd naar den eisch der gezonde kunstopvatting. H. Seghers, twee fraaie waterverfschilderingen. F. Lauwers, zijn op koper gegraveerd portret van H. Schaefels naar E. Joors. L. Dupuis, een goed portret in aardewerk. Van D. Duwaerts, een aardewerk beeldje en van A. Van Beurden, een dergelijke *Visschersknaap.*

De witte roos. *(Vervolg van blz. 71.)*

Wie weet niet, in welk eene verrukking het hart van een jong meisje gebracht wordt, door de eerste woorden der liefde? Daarbij kwam nog de opgewonden stemming waarin ik verkeerde, en die mij nog meer vatbaar maakte voor indrukken, zoodat ik mij geheel verloor in de zoo zalige bewustheid van onze wederkeerige liefde. Waarom was hij er niet, dan zou ik hem bekennen hoe innig ik hem liefhad, hoeveel leed ik gevoelde over mijn gedrag van den vorigen avond en ik zou hem beloven voortaan verstandig en bedaard te zijn, zooals eene verloofde betaamt. 'Verstandig en bedaard,' herhaalde ik bij mijzelve; maar waar bleef dan het genot, dat mij den vorigen avond had doortinteld? Nog eenmaal moest ik dit ondervinden; nog eenmaal wilde ik dien hartstochtelijken gloed in zijne oogen lezen, en dan zou ik al het kinderachtige afschudden, om slechts voor hem en ons geluk te leven.

Eene schoone toekomst lag voor mij, zonder schaduw, zonder zorg, zonder twijfel zelfs. En Leo zou deze toekomst met mij deelen: daarom mocht hij nog wel voor korten tijd in angst en vrees verkeeren.

Eene roos, niet ik zelf, zou hem zeggen dat ik hem bemin? Ik zou niet het schitteren zijner oogen zien, als hij mijn jawoord ontvangt? Hoe dikwijls had ik mij dit voorgesteld, en nu zou het zoo geheel anders zijn! Neen, dat mocht niet; hij moest tot mij komen; ik zelve wilde het hooren, hoe vurig hij mij beminde. Ik zou mijn geheele leven lang aan dat oogenblik kunnen terugdenken; ik wilde niet alleen gelukkig zijn, maar ook gelukkig maken!

Zulke gedachten bestormden mij, en ik deel ze u zoo uitvoerig mee, niet om mijzelve te verontschuldigen, maar om aan te duiden, hoevele uitvluchten en verontschuldigingen den mensch ten dienste staan, als hij zijne daden wil rechtvaardigen.

Ik plaatste de witte roos voor het venster.

Eerst kon ik geene rust vinden, maar eindelijk overwon mij de slaap, en ik sliep tot laat in den morgen. Bij mijn ontwaken herinnerde ik mij flauw een paard onder mijn venster gehoord te hebben, maar dat zich met buitengewone snelheid had verwijderd. Ik was er niet geheel door ontwaakt; en eerst later, toen mij het gebeurde van den vorigen dag voor den geest kwam, vermoedde ik, dat het Leo geweest was, die voorbij gereden was.

Ik was minder overmoedig dan den vorigen dag. Steeds drong de vraag zich aan mij op, of ik wel goed gehandeld had met de witte roos aan het venster te plaatsen. Terwijl ik alles vergat, wat mij gisteren tot zulk eene wreedheid had aangespoord, en ik slechts de inspraak van mijn hart opvolgde, nam ik, alvorens naar mijne ouders te gaan, de witte roos weg en stelde de roode in hare plaats. Toen keerde ik spoedig naar mijne kamer terug, en zette mij voor het venster achter het gordijn, terwijl ik met een angstig kloppend hart Leo afwachtte.

Het werd middag - hij kwam niet. De roode roos begon reeds te verwelken. Gaarne had ik mijne moeder alles verteld, maar ik vreesde hare afkeuring, en ik schaamde mij over mijzelve, want van minuut tot minuut begon ik meer mijne onvergeeflijke lichtzinnigheid in te zien. Hoe kon ik toch zóó handelen? Ik beloofde plechtig nooit meer met iemands gevoel te spelen.

Voortaan zouden vreugde en leed mijner medemenschen mij heilig zijn. Ja, in bange oogenblikken is het beklemde hart zoo gereed om geloften te doen; maar het

was te laat; ik kon niet meer goed maken wat ik door mijne lichtzinnigheid had bedorven.

Tegen den avond bemerkte ik in de straat verschillende groepen van menschen; het was duidelijk dat er iets bijzonders was gebeurd. Uit de gebaren was het op te maken, dat het van treurigen aard was.

Ik zond een klein meisje, dat ik in het breien onderricht gaf, er heen, om berichten in te winnen.

Het kind kwam buiten adem terug geloopen. Reeds bij den ingang riep het met zekere ingenomenheid, zooals kinderen die iets gewichtigs, al is het bedroevend, hebben mede te deelen: 'Luitenant Leo heeft zich hier vlak bij in het boschje dood geschoten, en het moet al vroeg in den morgen gebeurd zijn, want hij is reeds geheel verstijfd.'

Wat ik bij deze tijding gevoelde, kan ik niet beschrijven; smart kan ik het niet noemen, dat woord is te flauw. Het was als een slag, die mij geheel vernietigde, en bij dat alles riep eene inwendige stem mij toe: 'dat hebt gij gedaan, dat is uwe misdaad!'

Na verloop van eenige uren was ik door eene hevige zenuwkoorts aangetast, die mij geheel van mijne zinnen beroofde. In dezen toestand bracht ik vele weken door. Eindelijk keerde mijne gezondheid terug, maar mijn zieleleed duurde voort; de wereld was woest en ledig voor mij. Liefde, vertrouwen, hoop, alles was voor mij verdwenen. Nu draag ik die schuld reeds vijftig jaren.

In den eersten tijd na deze vreeselijke gebeurtenis, had ik slechts bittere verwijten voor mijzelve, die niet verzacht werden door het beweren van anderen, dat Leo niet alleen door mijn gedrag tot zulk eene daad gebracht was, maar dat zijne zwaarmoedigheid en zijne sombere levensbeschouwing er veel toe hadden bijgedragen, om een einde te maken aan een leven, dat nog zoo hoopvol voor hem lag.

Door den tijd werd mijn lijden verzacht. Ik werd kalmer, en leerde geduldig en onderworpen zijn. De liefde voor mijne ouders gaf mij de meeste kracht, om die kalmte te verkrijgen, die nog vrede geeft, nadat men met het geluk des levens een wreed spel heeft gedreven.

Mijn eenige geluk bestond in anderen gelukkig te zien. Ik bezoek dikwijls het graf van Leo, en leg er altijd eene roode roos op.

Nu begrijpt gij wellicht, hoe smartelijk ik werd aangedaan, door het zien van die witte roos, op het oogenblik dat ik opnieuw de hartverscheurende gebeurtenis doorleefde. God geve mij spoedig rust van den langen strijd.

- Leef wel, lief kind! zoo besloot zij hare vertelling, terwijl zij het meisje de hand reikte, en vergeef mij mijne heftigheid. Wees en maak gelukkig.

Na nog een teederen blik op het graf geworpen te hebben, verliet zij het kerkhof.

N.A.C.

> Waar de grijsheid niet geëerbiedigd wordt, is van de jeugd weinig goeds te verwachten.
> EMM ROSSEELS.

Boekbeoordeelingen.

Studiën over Vondel en zijn Jozef in Dothan, door A.M. Verstraeten, S.J.

Bijaldien de gewezen kousenkoopman, met name Joost Van den Vondele, in het schimmenrijk nog eenig besef hebben kan, van wat er op het ondermaansche zooal gebeurt, moet zijn geest toch nog aangenaam ontroerd zijn geweest, voor al de eer, hem in de laatste tijden bewezen.

Sedert ongeveer twee eeuwen had men hem, in de nieuwe kerk te Amsterdam, in vergetelheid laten slapen, en te nauwernood werd zijn naam nu en dan nog eens vermeld; de praatzieke Cats werd hem aanhoudend voorgetrokken, alhoewel Vondels literarische verdiensten, tegenover degene van dezen keukenpoëet, zooveel hooger staan, als het haantje van O.-L.-Vrouwetoren te Antwerpen boven de kerk verheven is.

Maar in de jongste twintig of vijf en twintig jaren is men voorgoed aan hem gaan denken en kwam er aan die langdurige miskenning een einde. Jacob Van Lennep bezorgde eene prachtuitgave zijner werken, in twaalf banden, terwijl er schier gelijktijdig, ook dolgoedkoope uitgaven van werden gedrukt. Wat meer zegt, Amsterdam richtte aan den nu eindelijk beroemd geworden muzenzoon een standbeeld op, plaatste dit in een sierlijk wandelpark, dat zijnen naam draagt, en zal eerlang de 300^{e} verjaring van zijnen geboortedag plechtig vieren.

Hoe laattijdig ook bewezen, is die hulde des te billijker, en niemand heeft er grooter aanspraak op dan de grijze dichter. Inderdaad! wanneer men zijne gezamenlijke werken doorbladert, staat men verbaasd over 's mans buitengewoon vruchtbare dichtader, zijne grondige kennissen en de meesterschap die hij over de taal voert. Niet alleen behandelde hij alle vakken, maar wat meer te beduiden heeft, in alle vakken leverde hij hoogst puike stukken, en tot nu toe is er aan den Nederlandschen dichterhemel geene star opgegaan, welke zijnen glans heeft doen verbleeken.

Vondel mocht den ouderdom van 91 jaren bereiken; hij was op 15 November 1587, te Keulen, van Antwerpsche ouders, geboren. Niet met zijne verzen, maar wel met zijnen kousenhandel, had hij een fortuintje bijeengegaard; doch aan zijnen eenigen zoon beleefde hij veel verdriet, en om dezen van een schandelijk bankroet te redden, bracht hij er gansch zijn vermogen, omtrent 40,000 gulden, aan ten offer, waarbij, tot overmaat van ongeluk, nog kwam, dat zijn neringrijke kousenhandel ten gronde was gericht.

Het Amsterdamsche magistraat schonk den door zooveel smart te neergeslagen dichter, het postje van boekhouder in den berg van barmhartigheid, waaraan eene jaarwedde van 650 gulden was verbonden.

Ongetwijfeld dacht Vondel aan dien zoon, toen hij van de kinderen schreef:

> ‘Het kleine treedt op 't kleed, de groote treên op 't hart.’

Wij zegden dat Vondel in alle vakken heeft uitgemunt; alleen het heldendicht maakt daarop eene uitzondering. Wel had hij aan dergelijk werk, *Constantijn de Groote,* sinds drie jaren gearbeid, en het was reeds verre gevorderd, toen hij, in een oogenblik van mismoed, het aan de vlammen prijs gaf en aldus aan de letteren een onherstelbaar verlies berokkende.

Onder zijne treurspelen treft men wezenlijke meesterstukken aan. Wie kent niet zijn *Lucifer* en zijn *Palamedes*, voor welk laatste stuk hij met eene boete van 300 gulden werd gestraft, omdat hij daarin den gerechtelijken, maar niettemin schandelijken moord, aan Oldenbarneveld gepleegd, had durven brandmerken.

In de rij der bewonderaars van Vondels te recht hooggeschat talent, onderscheidt zich de heer A.M. Verstraeten, S.J. Reeds voor eenigen tijd, heeft hij den *Lucifer,* met taal- en letterkundige verklaringen, laten verschijnen, en thans geeft hij ons een alleszins verdienstelijk boekdeel: *Studiën over Vondel en zijn Jozef in Dothan,* een ander treurspel van denzelfden schrijver. Het nieuwe werk van den heer Verstraeten is belangwekkend en degelijk van inhoud; het is in eenen voor elk bevattelijken stijl opgesteld en behelst, over den dichter en zijne schriften, talrijke weinig gekende bijzonderheden. De taal- en letterkundige aanmerkingen dragen blijk van veel kennis en belezenheid. Ook wenschen wij het een ruim debiet toe; het is bij S. Leliaert, A. Siffer & c^{ie} te Gent, gedrukt en kost 3 fr.

J. STAES.

Bij den drukker Jos. Dirix, Markgravestraat 9-11, te Antwerpen, is van de pers gekomen: *Supplément et complément au volume Les Artistes-Musiciens belges au* XVIIIe *et au* XIXe *siècle,* door Eduard G.J. Gregoir, een werk van 320 blz., groot formaat, zich aansluitende, zooals de titel het zegt, bij de geschiedenis der Belgische muziekkunstenaars in deze en de vorige eeuw, van denzelfden ieverigen beschrijver, welke geschiedenis 486 blz. vult. Allereerst brengen wij den achtbaren heel Gregoir onze diepgevoelde hulde, om de zoo bij uitnemendheid zware taak, welke hij niet heeft geschroomd op zich te nemen en waarvan hij zich weet te kwijten met eene bekwaamheid, die slechts wordt geëvenaard door zijne nauwgezetheid en zijne bewonderenswaardige volharding. Wij drukken op het woord nauwgezetheid, omdat Gregoirs levensbeschrijvingen eenen graad van betrouwbaarheid bezitten, die haar op de allergunstige wijze van vele, om niet te zeggen, de meeste zoogenoemde geschiedverhalen onderscheiden. Buitendien mag de lijvige bundel levensschetsen, waarmede de heer Gregoir de wereld heeft verrijkt, eene wezenlijke schatkamer worden genoemd voor de kennis van de geschiedenis der muziek en van hare beoefenaars, in de tijdperken die de schrijver heeft omvat. Niets, van alles wat kon strekken om de vermelde kunstenaars en hunne werken degelijk te doen kennen en waardeeren, is door den heer Gregoir voorbijgezien. En dewijl hij zelve een talentvol beoefenaar van de muziekkunst is, zoo was er wel niemand meer bevoegd dan hij, om te oordeelen over wat er al dan niet behoorde te worden aangehaald, waar het er op aankwam in bondige woorden een goed denkbeeld te geven van de groote schaar mannen en vrouwen, als wier geschiedschrijver hij optreedt. Het werk van den heer Gregoir zal zeer zeker zijnen weg door Europa vinden en eene blijvende hoogschatting verwerven. Het in 1885 verschenen boekdeel van 486 blz., groot formaat, *Les Artistes-Musiciens belges au* XVIIIe *et au* XIXe *siècle,* is verkrijgbaar voor 7 fr.; het nu

uitgegeven *Supplément et complément,* 320 blz., groot formaat, kost 5 fr. Papier en druk mogen goed worden genoemd.

Een onuitgegeven dichtstuk van Jan Van Ryswyck.

AEN DEN HEER GEERAERTS, PRESIDENT DER HANDBOOGMAETSCHAPPY DE TROUW, MET EENE GOUDEN MEDALIE, HEM DOOR DE LEDEN VAN HET GEZELSCHAP GESCHONKEN VOOR ZYNEN IEVER EN TROUWEN DIENST.

Gedoog, Heer President, dat wy,
In naem van onze Maetschappy,
U een bewys van achting schenken,
Als een herkentelijk gedenken,
Voor al de diensten, al het goed,
Dat gy aen ons gezelschap doet.

Reeds hebt gy menig jaer en dag,
Met waerdigheid en met ontzag,
Aen 't hoofd van onzen kring gezeten,
En niemand zal het ooit vergeten,
Hoe gy met yver en geduld,
Uw pligten trouwlyk hebt vervuld.

Hoe aengenaem is ons het uer,
Wanneer na arbeid, hard en zuer,
Wy onder onze ware vrienden,
Genoegen en verkwikking vinden,
Vry van de zorgen en den last,
Die 't lot op onze schouders tast.

Dan spannen wy den eedlen boog,
Van over oud geroemd zoo hoog,
En doen den pyl naer 't doelwit snellen,
Tot groote vreugd van de gezellen.
En is het roos of is het grouw,
Wy zyn gelukkig in de TROUW.

De TROUW die allen ons verbindt,
Waer ieder lid genoegen vindt,
En by het mikken naer de doelen,
Met opgeruimd en vry gevoelen,
Genoegelyke stonden slyt,
Aen d'eedlen handboog toegewyd.

Doch, wie is 't hoofd van ons bestuer,
Die vroeg en laet met vlyt en vuer,
Voor deze TROUW heeft zorg gedragen?
Dit hoeft men niemand hier te vragen;
Dit zyt gy, GEERAERTS, president,
Van iedereen met lof gekend.

Daerom ontvangt gy onzen dank,
En niet alleen in woordenklank,
Maer ook met dezen gouden penning,

Die als een eeuwige herkenning
Mag schitteren op uwe borst,
Als 't pronkjuweel van eenen vorst.

Ontvang het niet als loon of prys,
Maer enkelyk als een bewys,
Dat ieder zal van achting blaken,
Zoolang een pyl den doel zal raken,
Zoolang er in de TROUW een hand
Den eedlen boog met vreugde spant.

Kroniek.

Antwerpen. Jank De Braekeleer heeft eene schoone marmergroep voltooid, *Moederliefde* getiteld en eene jonge vrouw met een kind op den schoot en een in de armen voorstellende. Dit belangrijk gewrocht, aan den bekwamen kunstenaar door een Antwerpschen liefhebber besteld, is uitnemend goed geslaagd. Voornoemde beeldhouwer maakte onlangs het marmerborstbeeld van den opziener der Antwerpsche gemeentescholen F. Van Hoof (een geschenk van de onderwijzers aan den heer Van Hoof, ter gelegenheid van zijn 25-jarig onderwijsjubilé); ook dit werk strekt De Braekeleers bekwaamheid tot eer.

Mechelen. In den laatsten tijd bekwamen de stadsarchieven een aantal oorkonden van oude Mechelsche gilden, 8 waterverfschilderingen, die de zittingen van den grooten raad vertoonen en eene stadskaart van Mechelen uit den hooge gezien; deze kaart werd in 1574 door Frans Hoogenberghe gemaakt.

Brussel. 2 Juni heeft de senaat bij eenparigheid het wetsontwerp goedgekeurd, waardoor de letterkundige dr. A. Snieders de groote inburgering verkrijgt.

- Voor den zoogenoemden cantatenprijskamp over 1887 zijn aan het ministerie 20 Vlaamsche en 19 Fransche gedichten ontvangen.

Gent. Voor het stadsmuseum is bij den kunstkooper Hollender, te Brussel, voor 6000 fr., eene schilderij van L. Gallait aangekocht, voorstellende *Een Jodengezin beschuldigd van diefstal van kerksieraden.* De volgende schilderijen van het museum zijn overgebracht naar het gerechtshof en daar geplaatst: 1. *Zinnebeeldige voorstelling van het gerecht der schepenen van gedeele,* door Theodoor Rombouts; 2. *Portret van Napoleon, als eerste consul,* door J. Paelinck; 3. *Portret van Maria-Louiza,* door mev. Benoit, van Parijs.

Dendermonde. De 400ste verjaardag der inhuldiging van den stadsbeiaard zal feestelijk worden herdacht, onder andere door de uitvoering van een feestmarsch, samengesteld door den heer Van den Bogaerde, bestuurder der muziekschool.

Brugge. Als blijk van waardeering der diensten door dr. Eug. Van Steenkiste aan de Vlaamsche zaak bewezen, is eene openbare inschrijving geopend, met het doel, den geachten man zijn portret aan te bieden. De inschrijvingen, waarvan het bedrag op 5 fr. gesteld is, worden aangenomen bij den heer Ed. De Smedt-Van Ackere, Geldmuntstraat, te Brugge.

Buitenland.

Athene. Nieuwsbladen berichten, dat in Athene's Acropolis, op een twaalftal meters diepte, een bronzen Minervabeeld is ontgraven.

Sterfgevallen.

LODEWIJK ALVIN, lid der koninklijke academie van België, hoofdbewaarder van de koninklijke bibliotheek, gunstig gekend door een aantal in de Fransche taal gestelde werken, is volgens een bericht van 18 Mei, te Brussel overleden. Hij was commandeur van de Leopoldsorde. Te Kamerijk geboren, bereikte hij den ouderdom van ongeveer 82 jaren.

Aan de bloemen.

Lieve bloemen, zacht van kleuren,
Met uw zoete balsemgeuren,
Gij verleent ons zooveel vreugd;
Bloemen, beelden van de deugd!

Bloemen, Flora's lievelingen,
Blijft onz' woning steeds omringen,
Wijst ons immer op het goed,
Dat de Heer den schepslen doet.

Niet alleen in 't huis der rijken
Ziet men uwe schatten prijken;
Maar ook in der armen woôn
Spreidt gij uwe pracht ten toon.

Gij verwekt ons lust tot leven,
Bloemen, ons van God gegeven,
En gij troost ons in 't verdriet;
Bloempjes, neen, 'k vergeet het niet.

MARIA VIERHOUT.

Antwerpen, 1887.

Onze-Lieve-Vrouwegodshuis, op de Schoenmarkt, te Antwerpen.

Weinige bijzonderheden hechten zich aan deze instelling, die bijna vijf en eene halve eeuw oud is, en men mag misschien ook wel van haar zeggen: gelukkig de volkeren en publieke gestichten die geene geschiedenis hebben.

Het Onze-Lieve-Vrouwegodshuis werd ingesteld den 7^{n} november 1343, door den edelmoedigen Hendrik Suderman, koopman, afkomstig van Dortmund, in Westfalen, en die in den handel een groot fortuin had vergaderd. Deze eerste fondatie werd twee jaren later gevolgd door degene der Cellebroeders en Zwartzusters, en in 1354 van het klooster der Derde-Orde, in de lange-Gasthuisstraat, te Antwerpen.

Suderman had, tot daarstelling van het gesticht op de Schoenmarkt, de gift gedaan van een groot huis, gelegen tegenover de straat, alsdan geheeten *Cortstrate,* en waarvan de hof zich uitstrekte tot tegen de oude omheiningsgracht der stad. Voor het overige schijnt hij evenwel het huis niet van genoegzame inkomsten te hebben voorzien.

In de fondatie-akte is het godshuis vermeld onder den naam van *Onzer-Vrouwen-Convent,* en zoo Papebrochius vermeldt, was de legende in het huis bewaard gebleven, dat Sudermans inzicht was, er een klooster te maken voor reguliere kanunnikersen, maar dat de omstandigheden of welke andere reden ook, hem belet hebben dit ontwerp ten uitvoer te brengen. Deze denkwijze vindt eenen steun in het reglement, dat voor het Onzer-Vrouwen-Convent gemaakt werd den 23^{n} Juni 1345 (vermeld bij Mertens en Torfs), waaruit blijkt, dat de bewoonsters jonkvrouwen waren, met eene overste of meestersse aan haar hoofd, dat eene dienstmeid tot haren dienst was, en dat zij buitenshuis niet mochten gaan werken: ‘datter ne gheene vrouwen ten kerchove en sal gaen om werc, noch in die poort (stad) gaen werken, noch in geen huus maerten no dienen in de poort.’ Voorts was er bepaald, dat ‘twee jonghe joncfrouwen te gader niet en selen mogen gaen op 't strate, sine hebben eene oude joncfrouwe met hemlieden, datter gheene die int huus wonen sal, gheregene scoen of ghecnopte mouwen sal mogen draghen of opt strate gaen met een caproene op thooft sonder ommedouc.’

Zeker is het, dat, bij gebrek van genoegzame middelen (Suderman verloor het leven omtrent 1367, op eene zeereis, die hij had ondernomen met een van de hem toebehoorende schepen), het godshuis weldra enkel een toevluchtsoord werd voor behoeftige vrouwen en daardoor den naam verkreeg van *Aelmoesenhuys*, waaronder het langen tijd bekend was. Oorspronkelijk stond het onder het beheer der Heilig-Geestmeesters, voor de wereldlijke zaken, en van den overste van het Beggaardenklooster, voor het geestelijke; eerstgenoemden werden later vervangen door schepenen, die daartoe jaarlijks werden aangewezen; in volgende eeuwen, kwam er de bestiering van aan de aalmoezeniers. In 1526 bevatte het godshuis zestien arme vrouwen; in 1610, twaalf; thans telt het er vijftien.

De Fransche revolutionairs eerbiedigden die schuilplaats van oude menschen, zooals bijna alle andere van dien aard, en droegen het bestuur ervan op aan de commissie der godshuizen.

Bij die instelling is eene kapel gevoegd, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouwe-Geboorte; men kent het juiste tijdstip harer oprichting niet, maar het is waarschijnlijk, dat zij omtrent even oud is als het huis zelve. Zij moet reeds in 1477 bestaan hebben, vermits men bevindt, zooals Diercxsens aanmerkt, dat Lucas van Tollentis, bisschop van Sabina en pauselijk nuntius bij den hertog van Burgondië, dit jaar een aflaat verleende, voor al degenen die de ‘capelle van Onser Vrouwen in de Cortestraet’ zouden komen bezoeken.

In 1581, nadat de uitoefening van den katholieken godsdienst was verboden geweest, waren de kapel op de Schoenmarkt en de Gratiekapel[1] de eenige voor den eeredienst te Antwerpen opengebleven plaatsen, doch alleen maar voor de toediening van het doopsel en de inzegening der huwelijken.

De kapel van de Schoenmarkt werd in de verledene eeuw merkelijk veranderd, derwijze dat het gebouw zijn oorspronkelijk karakter toen grootendeels verloor. Men zag er vroeger eene schoone schilderij van Erasmus Quellin, de Heilige

(1) Zie voor deze kapel vorige jaargangen van de *Vlaamsche School.*

Familie voorstellende. Deze en andere kunstgewrochten bevinden zich thans in het museum der godshuizen.

Onder de bescherming harer machtige en zoete patrones, doorleefde de nederige stichting, zonder grooten tegenspoed en zonder al te veel van de tijdsomstandigheden te lijden, de vijf en half eeuwen, sinds haren oorsprong voorbijgesneld. Geslachten volgden op geslachten en kwamen achtereenvolgens in het klein eerbiedwaardig heiligdom hunne hulde Haar brengen, en terwijl de gebeurtenissen snel elkander volgden, terwijl de omwentelingen en de ellendigste tijden kloosters, kerken en kapellen in veiling en onder den breekhamer brachten, waren de verschillige besturen, hoe vijandig ook aan den godsdienst, als door eene geheime macht gedwongen, de nederige Onze-Lieve-Vrouwekapel te eerbiedigen.

Het was eerst in de laatste tijden, dat zij ernstig gevaar liep, maar nogmaals werd zij door hare machtige patrones op tastbare wijze beschermd, en ontkwam zij het onheil, dat het oude heiligdom bedreigde.

In 1882 rees een geschil op nopens het vermogen der kapel, bestaande in eene kapitale som van fr. 104,434.42, ten grootsten deele in openbare fondsen geplaatst, en voorts vertegenwoordigd door meubelen, enz., geschat op eene waarde van ongeveer 30,000 franken.

De kerkfabriek van Onze-Lieve-Vrouwe, bewerende dat dit vermogen voortkwam van offergiften, ten voordeele van den godsdienst gedaan, kwam mede in 't geding om er aanspraak op te maken.

Ten einde het geschil te vereffenen, deed de edele heer graaf van Brouchoven van Bergeyck, lid van den senaat voor Sint-Nicolaas, den voorslag, het godshuis met de kapel, eene oppervlakte beslaande van 713 meters, aan te koopen ten prijze van 140,000 fr., en 85,000 fr. te betalen als vergoeding van het recht der godshuizen op de kapitalen en meubelen, terwijl dit gesticht bovendien den eigendom zou behouden van de tafereelen, welke voordezen de kapel versierden en nu in deszelfs bijzonder museum zijn bijgezet[1].

Het vaste goed, gebouwen en grond, was door den bouwmeester F. Bex geschat op 140,000 fr., en door den landmeter C. Van Marsenille op 90,000 fr., dat is verscheidenlijk 2000 en 1260 fr. per meter; dat die schatting overdreven was, springt in 't oog, als men in aanmerking neemt, dat het eigendom nauwelijks 10 meters gevelbreedte aan de straat heeft.

Naar dat voorstel werd eene overeenkomst gesloten en bij koninklijk besluit goedgekeurd den 6^{n} Januari 1887. Ter vervanging van de afgeschafte fondatie zal door het bestuur der godshuizen een nieuw gesticht voor oude vrouwen gebouwd worden. Daar de kosten van dit gesticht, de grond voor de bouwplaats inbegrepen, 60,000 franks zullen beloopen, zoo houdt het armbestuur als kapitaal 165,000 franks over. Het bureel der kerkmeesters van Onze-Lieve-Vrouwe werd, overeenkomstig zijn daartoe strekkend verzoek, gemachtigd om af te zien van het door hem begonnen rechtsgeding.

Het is derhalve aan den edelmoedigen en dienstvaardigen graaf van Bergeyck te danken, dat het nederig heiligdom, aan Onze-Lieve-Vrouw toegewijd, openblijft; de godvruchtige zielen, zoo van de stad als van de omliggende dorpen, die talrijk daar met geloof komen nederknielen, zullen ongetwijfeld het zich ten plicht rekenen, in

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1884, blz. 24.

hunne gebeden den edelen weldoener aller goede werken te gedenken; want ja, hij is het, die het gesticht redde, en alzoo als de tweede stichter daarvan mag aanschouwd worden; hij is het, die belette dat de kapel het lot onderging van zoovele andere instellingen van dien aard te Antwerpen.

A. THYS.

G. Walckiers.

Wij hebben, vóór eenigen tijd, met buitengewoon genoegen eenen ernstigen blik geslagen op de tentoonstelling van 60 schilderijen van bovengenoemden kunstenaar, in den *Cercle artistique,* te Brussel.

Het zijn studiën naar de natuur, doch in 't bijzonder bouwwerken, die hier afgebeeld zijn. In de eerste plaats treffen wij afbeeldingen van Brussel aan: *de Beurs, de Kleine-Zavel, het Stadhuis, de St.-Nicolaaskerk, de Kapellekerk,* enz. Daarna zijn de studiën op Venetië het grootst in getal. Verder vinden wij Zwitserland, Boheme, Sicilië, Napels, Nizza, Bretagne, Londen, Keulen, Amsterdam, enz.

Het gebouwen-schilderen (wij herinneren aan Bosboom en Springer) is eene der moeielijkste schilder-genres.

De kunst is geene vaardigheid om de natuur, zoo goed als het gaat, af te beelden. Zij moet de ziel van haar voorwerp verstaan; het innig, het hooger leven vatten, dat uit de bouwsteenen en het hout, dat uit den toren en de brug spreekt, even zoowel als het straalt uit het menschelijk beeld.

Een kunstenaar, die niet anders kan dan de herinnering opwekken aan hetgeen iedereen in de natuur kan zien; een kunstenaar die als 't ware hare geheimen niet verstaat, moge een uitmuntend kladschilder, zelfs een ervaren decoratieschilder zijn; een kunstenaar in de hooge opvatting des woords is hij niet.

Daar het leven der groeiende natuur krachtiger tot den opmerkzame spreekt dan dat der stilstaande, is de architectuur-schildering een der ondankbaarste kunstvakken.

Wij wenschen den heer Walckiers geluk met den weg dien hij bewandelt, want slechts weinigen verstaan het zooals hij.

In 't algemeen is de keus zijner onderwerpen zeer gelukkig; daar waar hij Brussel afschildert, bereikt hij zelfs een dubbel doel; want door de geestigheid van zijn penseel vertoont hij ons tevens hoe die stad, door hare zoogenaamde monumentale gebouwen, haar karakter verliest, en allerminst eene Belgische of Nederlandsche stad (hoogstens eene cosmopolitische) blijft.

Al zijn Walckiers' studiën in verre landen volbracht ook zeer merkwaardig, toch wint hij in aantrekkelijkheid, daar waar hij de noordelijke zon zijne tafereelen laat beschijnen. De *Oude haven van Keulen* (b.v.) wint het ver in karakter van *St.-Pieter vóór het onweder.* 't Is waar, de *Schreyerstoren* van Amsterdam is wat bruin en dof, doch daarentegen de voorstelling van *Mechelen* vol waarheid en gevoel. Hier heeft de schilder (men vergunne mij dit beeld) den vogel afgeschoten! Het *Stadhuis te Brussel* verdient evenzeer eene bijzondere, gunstige vermelding. Licht en leven ontbreken daaraan niet; doch, wat wij in 't algemeen op des schilders

afbeelding van Gothische gebouwen hebben af te dingen, geldt ook hier. Ondanks dat de kunstenaar zich zeer weinig toelegt op fijne afwerking zijner onderwerpen, en die veeleer al te veel als tooneeldoeken behandelt, vat hij toch de onderdeelen der Gothische bouwkunst te zorgvuldig op, waardoor de grootheid van den indruk verminderd wordt. Dit is de hoofdopmerking die wij te maken hebben.

Wij wenschen den talentvollen kunstenaar moed en kracht om op den ingeslagen weg voort te gaan, waar hem nog vele lauweren wachten.

Leuven, *April 1887.*

P.A.T.

Gaudentius Ferrari. 1484 + 1549.

De schilder, nopens wien wij de volgende bijzonderheden ontleenen aan een Italiaansch opstel van Guido Lamino, werd op het einde der XVe eeuw geboren te Valdrigi, in Italië. Van zijne eerste jeugd af aan, bespeurde men in hem groote hoedanigheden; zijne ouders, arme bergbewoners, hadden hem gaarne naar eene schilderschool gezonden, doch zij bezaten daartoe de noodige middelen niet; gelukkiglijk kwam een verwijderd bloedverwant hen ter hulp; deze zond den knaap naar de school van den schilder Giervenone; zoo snel waren zijne vorderingen en zoo groot zijn iever voor de kunst, dat Gaudentius op *vijftienjarigen* ouderdom eene groote schilderij voor de parochiale kerk van Varallo en eene andere voor die van Gattinara uitvoerde. Ten einde zich verder te bekwamen, begaf hij zich naar Milaan, om zich te laten aannemen op de school die Leonard da Vinci daar had gesticht en welke destijds bestuurd werd door Stefanus Scotto; het was daar, dat zijn vergroot vernuft voor de eerste maal zuiver schitterde; hij schilderde in alle stijlen, doch nam inzonderheid Leonard da Vinci tot voorbeeld: hij was toen ongeveer twintig jaar oud.

De schoonheid van zijn coloriet won hem aller harten en zijn roem verspreidde zich als de wind door gansch Italië. Hij nam eindelijk het besluit naar Rome te gaan, maar welke moeielijkheden zou hij te trotseeren hebben, zonder hulp en bijna zonder middelen, in een tijd, toen ook kleine reizen zoo kostbaar waren, dat zelfs de rijken ervoor terugdeinsden. Onze schilder ondernam de reis van Milaan naar Rome te voet. In de Eeuwige Stad ontmoette hij den beroemden Rafaël, die hem met schier vaderlijke goedheid bejegende; Ferrari werkte met Rafaël te Perugia en vergezelde hem naar Venetië; na aldaar de meesterstukken van Michel-Angelo en Leonard da Vinci bewonderd te hebben, keerde Ferrari naar zijne bergen en zijn klein dorpje terug. In de kerk der Franciscanen voerde hij met roem bekende muurschilderingen uit. In 1516 riep Rafaël hem weder naar Rome, waar hij gedurende 8 jaren de medewerker van den grooten schilder was. Rafaëls overlijden, in 1524, noopte Ferrari om naar zijn dorp terug te keeren; hij voltooide er de versiering der kerk; later bewoonde hij opvolgend Vercelli, Varallo en St.-Mazaro; hij stierf in laatstgenoemde gemeente, in 1549, 65 jaar oud.

Men verhaalt, dat hij de schoone frescos der H. Petronillakerk nabij Varallo, 's nachts in den maneschijn heeft geschilderd. Arm geboren, zoo is hij ook arm gestorven. Zijne meesterlijke schilderwerken brachten hem nagenoeg geen geld op. De groote muurschilderingen in de kerk van Novara, waaraan hij zeventien maanden

had gearbeid, werden hem 1500 fr. betaald; zijne groote tafereelen van Saronno 200 franken!

Hij was van middelbare gestalte, had een breed gewelfd voorhoofd, kleine levendige oogen, een arendsneus, een grooten baard en lang hoofdhaar. Men kent ongeveer 90 schilderijen van Ferrari, de stukken niet medegerekend die hij te zamen met Rafaël heeft geschilderd. Als Ferrari's beste werken kunnen worden genoemd: *De kruisiging*, in de kerk van Varallo; de *Schepping van de eerste vrouw, Eva's bekoring, Het concerto der engelen*, in de kerk van Saronno; *Het lijden van Christus,* in eene kerk te Milaan; *De schaking van Proserpina* en de *H. Paulus*, in het museum te Parijs (laatstgenoemde schilderij werd door Napoleon I aan de Gratiekerk, te Milaan, ontroofd); de *Marteling der H. Catharina,* in de academie van kunsten en wetenschappen te Milaan; de *H. Familie, Petrus met een ander apostel, God de Vader,* eene *Kruisafdoening*, *Onze-Lieve-Vrouw*, de *HH. Mauritius en Martinus, Joannes uit den tempel verjaagd, Onze-Lieve-Vrouw met de H. Elisabeth*, in de pinakotheek te Milaan. Ferrari's meest uitmuntende schilderij is de *Jezus zieltogende aan het kruis,* in de kerk van Valdrigi.

J.M.

Dat flickerende sterrekijn.

Een droevighe dromer aan tfensterken stont
Ende keec totten hoghen hemel.
Hi droomde ende sach daerboven dat bont
Ende flickerend sterrenghewemel.
Doe loech een pinkelend sterrekijn
So vriendelic in den oghen sijn.

Hi sprac: ‘Waerom toch siestu mi
So vriendelic in den oghen,
O sterrekijn, dat flickers so bli
Daer ane den hemel, den hoghen?
Sech, kenstu mi, dat in den nacht
Dijn strael so soet mi teghenlacht?’

‘Of ic di kenne?’ sprac tsterrekijn:
‘Mi schiep vor dusende jaren
Die Heer, om dat mijn flonkerschijn
Vandaech di vroude sou baren,
Ende sprac: ‘Mijn sterreken, schijn ende prael:
Eens troostet een droevighen dromer dijn strael.’

‘Die droevighe dromer bistu, o kint;
Dies lach ic di vriendelic aen.
So hevet di God, dijn Schepper, bemint,
Dat hevet, ja, God ghedaen!.....’
Die droevighe dromer sprac waleghemoet:
‘Danc, sterreken, danc! O, God is goet!’

S. DAEMS.

Een uitnemend man.

Gust is een uitnemend man!
Om romans aaneen te flansen,
Plundert hij, zooveel hij kan,

Duitschers, Engelschen en Franschen,
Neemt er al uit wat hem lust:
Een uitnemend man is Gust!
J. ST.

(Naar een oud puntdicht.)

Oudheidkunde.

De heer dr. J. van Raemdonck, van St.-Nicolaas, de geleerde schrijver van het gunstig gekend werk: *Le Pays de Waas préhistorique,* heeft onlangs in de *Jaarboeken van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas,* twee opstellen laten verschijnen die zeer belangrijk zijn en verdienen gelezen te worden. Die opstellen zijn vergezeld van eene kaart en vier platen. Het eerste, getiteld: *L'âge de la pierre à Rupelmonde,* dagteekent van 1878 en is een uittreksel uit het reeds vermeld werk; het ander: *Le Pays de Waas peuplé à l'époque néolithique*, behelst, benevens andere, de bijzonderheden welke de heer dr. J. van Raemdonck, in de eerste afdeeling van het oudheidkundig congres te Namen, in 1886, heeft meegedeeld aangaande zijne ontdekkingen in het Land van Waas. Het eene opstel is als het vervolg van het ander en de inhoud van het eerste wordt door dien van het tweede bevestigd. Wij geven hier een kort overzicht van beide.

Het Steentijdvak te Rupelmonde.

Vroeger vormde de Schelde te Rupelmonde, ter plaatse waar thans de steenbakkerij van den heer Verest-Poodts en die der heeren Percij zijn ingericht, eene groote kreek, welke sinds onheuglijke tijden is verzand. Zij werd aangevuld door drie onderscheidene aardlagen, zijnde de bovenste 1^m40 diep en rivierleem; de middelste, 2^m60 diep en een mengsel van verschillende soorten zand, bevattende versteende overblijfselen van gewassen en dieren; en de onderste, 0^m80 diep en geel-bruin vettig slijk, zooals er, in onze dagen, het water nog afzet op de oevers der rivier. Dan volgt eene laag geel vettig leem die vroeger ook den bodem der kreek uitmaakte, gelijk zij nu nog die der Schelde is te Rupelmonde. Men weet niet wanneer die kreek verzandde; alleen kan men zeggen dat dit plaats had nadat de mensch uit het steentijdvak aldaar gevestigd was, vermits hij, in die kreek, afval van spijzen en van de ter jacht gevangen dieren heeft geworpen.

Een orkaan of eene hevige, groote overstrooming, eertijds nog al gemeen, kan eene eerste verzanding veroorzaakt hebben; de aard der tweede grond- of zandlaag zou dit laten veronderstellen. Vervolgens zou het dagelijks aanvoeren van leem door het water der rivier, het overige voltrokken hebben. Die kreek, gelijk voor andere zulks het geval was, kan uit hoofde der vroeger te Rupelmonde bestaande handels-, nijverheids- en krijgstoestanden, tot binnenhaven hebben verstrekt. Immers, Rupelmonde, zoo het schijnt, was eertijds van eene haven voorzien.

Hoe het zij, uit 't midden der tweede laag, werden in December 1876, verscheidene versteende beenderen van ossen en van een everzwijn opgedolven. Deze beenderen droegen sporen van 's menschen werk, kappen en kerven, een bewijs dat zij door hem zijn benuttigd geweest. Een osseschouderblad was derwijze bewerkt, dat het als schop kon gebruikt worden, en de sleet dien men er aan bemerkt zou bevestigen dat het daartoe gediend heeft. Terzelfder plaatse vond de heer dr. J. van Raemdonck een schraptuig of krabber en eene onafgewerkte pijlpunt in silex. Het eerste dier voorwerpen in silex van Flenu, bij Bergen, in Henegouwen, had men zoo weten te klieven, dat men daarmee het vet van de huiden kon afkrabben, de huiden voor

kleedingstukken bestemd doorboren en beenen splinters afronden en effen maken, om ze in naalden te veranderen. De pijlpunt schijnt bruin-groen silex van Spiennes, ook bij Bergen gelegen, te zijn en moet gediend hebben. Bij een nauwkeurig en streng onderzoek dier beide stukken, blijft er geen twijfel over aangaande de bewerking die zij door 's menschen hand ondergingen. Benevens den krabber en de pijlpunt, ontdekte de heer dr. J. van Raemdonck eene scherf van gemeen potwerk, eenen centimeter dik, te klein om een gedacht te kunnen geven van de grootte en den vorm der vaas waartoe zij behoorde, maar voldoende om te doen zien dat deze laatste met de hand en niet bij middel eener draaischijf werd rond gemaakt. Te oordeelen naar die scherf, moet de pot of vaas in geel vettig Rupelleem met fijn verbrijzeld potwerk gemengd, vervaardigd en tot eenen zekeren graad gebakken zijn geweest bij een vuur, waarvan de smoor alleen den buitenkant van den pot heeft zwart gemaakt.

Het volgende jaar, in December 1877, werden er nieuwe ontdekkingen gedaan. Men haalde alsdan beenderen te voorschijn van verschillende soorten van ossen, ook van het hert, de geit, het paard, het everzwijn, en van twee onbepaalde soorten van viervoetige dieren. Die beenderen waren verbroken, droegen kerven, sneden en kneuzingen, zoodat zij door den mensch bewerkt en gebruikt waren geweest. Van een gelidbeentje van eenen os had men een jachtfluitje vervaardigd.

De beenderen en de keien, te Rupelmonde in 1876 en 1877 gevonden, moeten stellig uit hetzelfde tijdvak afkomstig zijn. Zij lagen op dezelfde diepte, in dezelfde zandlaag en ook bijeen. Zonder tegenspraak te vreezen, mag men zeggen dat zij van het steentijdvak dagteekenen, dat is, van die voorhistorische tijden, ouder dan die der oudste beschaving, toen de mensch in België leefde, gelijk de Eskimos in Groenland leven, zich voedende met de opbrengst zijner jacht, zich kleedende met huiden van wilde beesten, kennende het gebruik der metalen niet en hebbende silexen of keien tot werktuigen. Toen was het de eerste tijd van 's menschen bestaan in westelijk Europa.

Het steentijdvak heeft lang, zeer lang geduurd en wordt zelf, volgens den aard der ontdekte voorwerpen en volgens andere waarnemingen, in vijf verschillende tijdvakken onderverdeeld. Uit het laatste dezer, het zoogenoemd tijdvak van Robenhausen of van den gepolijsten steen, zou men, althans voorloopig en tot dat nadere ontdekkingen dit zoo moeielijk te beslissen vraagstuk onweerroepelijk zullen oplossen, de te Rupelmonde gevonden oudheden afkomstig mogen verklaren. Aarden potwerk, gepolijste steenen bijlen, steenen pijlpunten, van weerhaken en steel voorzien, doch ongepolijst, maar aan weerskanten zeer snijdend zijnde, kenmerken het tijdvak van Robenhausen. Toen was het klimaat bijna gelijk aan dit van heden, toen bestonden hier de huisdieren en waren de menschenrassen reeds met die van heden vermengd en aan deze gelijk.

Het is ook waarschijnlijk dat niet slechts een mensch, maar verscheidene menschen destijds ter plaatse waar Rupelmonde werd gebouwd, gevestigd waren. Het water der rivier heeft ook de beenderen en de bewerkte keien uit de pro-

vincie Henegouwen, Namen of Luik niet aangevoerd, want in dit geval zouden de silexen, door 't voortrollen in het water, aan de kanten afgesleten zijn, 't geen men niet bevonden heeft. Menschen alleen zullen ze hebben aangebracht, en vermits de silexen oorspronkelijk zijn uit de omstreken van Bergen, zoo kan, volgens den heer dr. van Raemdonck, het volk dat zich te Rupelmonde nederzette, zich van dit van Bergen hebben afgescheiden en keien en ruwe steenklompen, om zijne werktuigen af te klieven, hebben meegebracht.

Gelijk de bewoners der omstreken van Bergen, moet het ook te Rupelmonde, in kuilen in de aarde gegraven of in hutten met boomtakken en leem vervaardigd, hebben gewoond. Het hield zich op met jagen in de dichte bosschen, die toen het Land van Waas grootendeels bedekten, en in die bosschen zwierven talrijke wilde dieren rond, zooals de rhinoceros, de mammouth, de megaceros, de eland, het hert, de os, de geit, het zwijn en andere. De jachtwapens van dit volk waren pijlen met steenen punten, doch het zal ook valstrikken hebben weten te stellen, om groote dieren te vangen. Gelukte het hem een dezer dieren te dooden, dan werd dit ter plaatse in stukken gesneden. De huid, het vleesch, de kop en de beenderen der lidmaten werden meegenomen; deze beenderen werden later gebroken, om er het merg uit te halen, en de tanden moesten tot tooisels dienen. Het overige van het dier werd achtergelaten. Het vleesch werd rauw gegeten, tenzij men veronderstellen wil dat de pot waarvan men eene scherf heeft gevonden, gebruikt werd om het vleesch daarin te koken,[1] dewijl dit oude volk toch ook het vuur kende. Met de steenen krabbers werden de dierenhuiden van het daaraan klevende vet ontdaan, met beenen naalden, haar of smalle reepels vel werden zij genaaid, en dekten daarna 's menschen lichaam.

Dat in het Land van Waas, ten allen tijde, oude volkeren gevestigd waren, heeft de heer dr. J. van Raemdonck meermaals kunnen toonen.

Uit de boven vermelde ontdekkingen schijnt te blijken, ten eerste, dat de voorzaten der eerste inboorlingen van Rupelmonde, onder het volk dat gedurende het tijdvak van den gepolijsten steen, de omstreken van Bergen bewoonde, moeten gezocht worden, en, ten tweede, dat de eerste bewoners van het land van Waas, aldaar langs Rupelmonde zijn aangeland.

Aldus eindigde de heer dr. J. van Raemdonck, in 1878, zijn opstel en hij voegde er nog bij, dat hij van gevoelen was dat andere gemeenten van het Land van Waas, aan de oevers der Schelde en Durme gelegen, in dit reeds lang verloopen tijdvak, ook zijn bewoond geweest. De opzoekingen en ontdekkingen, van 1884 tot 1886 door hem gedaan, hebben ruimschoots zijne meening bekrachtigd, zooals men vernemen kan uit zijn tweede opstel.

Het Land van Waas
Bewoond in het tijdvak van den gepolijsten steen.

In Mei 1884, begon de heer dr. J. van Raemdonck, geholpen door den heer E. De Geest, ondervoorzitter van den *Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas,* zijne navorschingen op andere plaatsen, en gedurende 1884, 1885 en 1886, hebben

(1) Volgens jongere ontdekkingen, werd het vleesch niet rauw maar gebraden gegeten; zie verder het kort overzicht van het tweede opstel van den heer dr. J. van Raemdonck.

zij geheel de vallei der Durme en een groot gedeelte van die der Schelde, begrijpende Sinaai, Belsele, St.-Pauwels, St.-Nicolaas, Haasdonck, Temsche, Steendorp, Basele, Rupelmonde en Melsele, doorloopen. Zij onderzochten zeventien gemeenten, vonden veel, werden aangemoedigd en door andere ieverige personen bijgestaan en zagen hunne verzameling silexen dagelijks aangroeien. Zij kwamen op drie jaar tijds, in 't bezit van eenen bijna ongeschonden moedersteen, van een groot getal overschotten van afgekloven moedersteenen, van uitnemend veel scherven, van 122 krabbers, 49 stukken van verschillende gepolijste bijlen, 1 slijp- en scherpsteen, 46 pijlpunten, 1 lanspunt, 1 punt eener werpspies, 1 zeer fijne zaag, 26 keien tot het vervaardigen van naalden geschikt, 6 boortuigen, 11 hamers, 13 puntbeitels, 164 werptuigen en 112 keistukken die aan den invloed van het vuur waren blootgesteld geweest, te zamen meer dan 800 voorwerpen, alle uit het tijdvak van den gepolijsten steen afkomstig, gelijk de beenderen der dieren van dien tijd, te Rupelmonde, Lokeren, Dacknam, Waasmunster en elders ontdekt, de wijze op welke de silexen waren bewerkt geweest en bijzonder de talrijke stukken van gepolijste bijlen, genoegzaam getuigen.

De messen bestaan uit klingen, hebbende eenen achterkant, vanwaar links en rechts, twee schuinsche zijkanten uitgaan, die zeer scherp zijn. De groote messen werden zeldzamer ongeschonden aangetroffen dan de kleine.

De krabbers zijn kenlijk aan eenen hunner kanten, die min of meer bolrond is, zelden recht, maar sterk, hard en snijdend. Sommige zijn groot genoeg om gemakkelijk met de hand vastgehouden te worden, terwijl men met andere maar moeielijk zal kunnen gewerkt hebben, omdat zij zoo klein zijn.

De ontdekte zaag is 73 millimeters lang, 23 breed en 8 dik en gelijkt goed op een mes. De tanden der beide kanten zijn zeer fijn en op regelmatigen afstand van elkander verwijderd. Men telt er 8 of 9 op de lengte van 1 centimeter.

Eenige zeer fijne silexstukken hebben eenen scherpen kant met holronde uitsneden; zij werden gebezigd om de beenen splinters, tot naalden bestemd, glad en rond te maken.

Een buitengewoon hard silexstuk, in welks beide zijden men ingesleten groeven ziet, moet een scherp- of wetsteen zijn, waarop de botgeworden bijlen herslepen werden. Het zou het eerste voorwerp van dien aard zijn dat men in België kent.

De beitels met punten werden gebruikt om de moedersteenen af te schelpen of daar gedeelten af te klieven.

Onder de pijlpunten ontwaart men er die zwaluwstaartvormig zijn en met of zonder steel, andere met vleugels en nog andere die den vorm hebben van eenen driehoek, van een mirteblad, van eene amandel, enz.

In vele kleine min of meer afgeronde silexen zou men werptuigen erkennen, waarmee de menschen, in hunne gevechten, den vijand aanvielen of poogden te verdrijven, nadat zij met boog en pijl gestreden hadden.

Terzelfder plaatse en terzelfder hoogte als de bewerkte keien werden vele scherven van gebakken aarden potten, uit

zeer verschillende oude tijden herkomstig, verzameld. Een zeker getal dier scherven zijn in alles gelijk aan die uit de kreek te Rupelmonde gehaald. De beenderen, in andere gemeenten zoowel als te Rupelmonde gevonden, zijn die van den os, het hert, het paard, het everzwijn en de geit, allen dieren uit het tijdvak van den gepolijsten steen. Verscheidene der beenderen, te Rupelmonde ontdekt, betoonen dat zij met het vuur in aanraking zijn geweest, en zouden doen gelooven dat de voorhistorische bewoners dier gemeente het vleesch gebraden in plaats van rauw, hebben gegeten.

De gemeenten en hare wijken bij eene der rivieren of beken gelegen, hebben, bij de opzoekingen, de meeste silexen opgeleverd. Naarmate men dieper het land ingaat en zich van eenen natuurlijken waterloop verwijdert, vermindert het getal der keien. Er werden er nochtans op 7 kilometers afstand van de dichtst bijzijnde rivier aangetroffen, zoodat waarschijnlijk het *Forestum Wasda* tot aan de binnengrens van zijne oudste Scheldepolders, ten tijde van den gepolijsten steen, is bewoond geweest. Exaarde, Dacknam, Lokeren, Waasmunster en Belsele hebben vele silexen of merkwaardige werktuigen verschaft.

In het Land van Waas zou het volk uit de voorhistorische tijden, zijn verblijf doorgaans verkozen hebben in de nabijheid van eene beek of rivier en van een wildrijk bosch, op eene plek, hoog genoeg gelegen, opdat het tegen de overstroomingen beveiligd ware, een ver uitzicht hadde en niet kon overvallen worden door wilde dieren of door vijanden die het zijne woonplaats wilden betwisten. Het kende het vuur, dit is zeker, en wist zich daarbij van de ruwe keiklompen, wapens en gereedschappen te vervaardigen. Deze silexvoorwerpen gelijken wondergoed van vorm op die der kanten van Bergen; vele echter zijn betrekkelijk klein.

Vermits er in het Land van Waas geene silexligging bestond, was het benuttigen der kleinste stukken eene noodzakelijke voorzorg. Te Spiennes integendeel en overal in den omtrek van Bergen, waar geene silexligging ontbreekt, zijn de steenen werktuigen tamelijk groot. Die in het Land van Waas werden opgeraapt, bestaan uit verschillige grondstoffen, maar 't grootste deel uit het silex der kanten van Bergen, voornamelijk van Spiennes, Obourg, Flenu en Mesvin. Zij werden, deze bewerkt, gene onbewerkt, uit Henegouwen aangevoerd, maar anders niet dan door den mensch. De heer dr. J. van Raemdonck vermoedt, dat, lang vóór de volksverhuizingen, waar de geschiedenis van gewaagt, eene of meer familiën uit de omstreken van Bergen, zich van haren stam zullen gescheiden hebben, dat zij, beladen met hare gereedschappen en de moedersteenen, waar dergelijke voorwerpen konden van gemaakt worden, van uit het Zuiden naar het Noorden, tusschen de Zenne en den Dender, zullen gereisd hebben, en dat zij, aan de Schelde te Rupelmonde gekomen zijnde, de rivier op een vlot overtrokken of wel overzwommen en zich, eerst, op den grond dier gemeente nederzetteden, om zich vandaar, langsheen de Schelde en de Durme, te verspreiden en het Land van Waas te bevolken, blijvende steeds evenwel in betrekking met het geboorteoord, het land van Bergen. Dit is slechts een vermoeden, 't is waar, gesteund op hetgeen men bestadigd heeft bij de vergelijking der overblijfselen, in beide streken aangetroffen, doch indien men, door 't onderzoek der bewerkte silexen van al de nog, tusschen de Zenne en den Dender, van Bergen tot Rupelmonde, te ontdekken voorhistorische woonplaatsen, dit vermoeden kon bevestigen, dan zou het, naar de meening des geachten schrijvers, een feit worden, waaruit zou te besluiten zijn, dat de bewoners van Bergen, uit het tijdvak van den gepolijsten steen, de eerste waren die het Land van Waas bevolkt hebben.

De heer dr. J. van Raemdonck bepaalt zich niet, in zijne beide opstellen, bij het verhaal zijner ontdekkingen; hij beschrijft ook de gevonden voorwerpen, vergelijkt ze met degene in andere plaatsen verzameld, doet de zienswijze van andere deskundigen kennen, geeft duidelijken uitleg over hetgeen de voorhistorische tijdvakken kenmerkt en over al wat tot de oudheden die hij bespreekt, betrekking heeft. Aan hem komt ook de eer toe, de eerste de aandacht der geleerden gevestigd te hebben op de aanwezigheid van den mensch in het Land van Waas, in den voorhistorischen tijd.

*Antwerpen, den 9*n *April 1887.*

H.V.C.

Boekbeoordeeling.

Het gebruik onzer taal in strafrechterlijke zaken, door A. Pauwels.

De brochuur, door den heer A. Pauwels onder bovenstaanden titel in het licht gezonden, bevat een warm pleidooi, ten voordeele van het nieuwe wetsontwerp van den volksvertegenwoordiger Coremans, betrekkelijk het Vlaamsch voor de rechtbanken. De heer Pauwels is een jong student in de rechten bij de hoogeschool van Leuven; hij belooft een hartstochtelijk kampvechter te worden, voor de onmiskenbare en toch miskende rechten van den Vlaamschen volksstam. Ook drukken wij hier de hoop uit, dat hij in zijne grootsche taak moge welslagen.

Doch niet alleen in rechterlijke zaken, maar ook onder verschillende andere opzichten, in het leger zoowel als in het onderwijs, enz. enz., staan de Vlamingen op den achtergrond, en dat komt dewijl er nooit andere dan halve maatregelen zijn genomen, welke dan nog niet rechtzinnig werden toegepast. De boom der Waalsche ongerechtigheden is zoo groeizaam en heeft zulke sterke takken, dat wanneer er, met veel kracht inspanning, één is afgehakt, er weldra een andere weelderig uitschiet. Om al het onrecht te verhelpen, zou men de bijl aan den wortel moeten slaan en, zoodoende, het kwaad in zijnen oorsprong uitroeien; maar daartoe ware de aanneming van het volgende wetsontwerp noodzakelijk:

> ‘Gezien dat de Vlaming sedert het jaar 1830, een paria is in zijn eigen land;
> Dat hij van alle staatsambten is uitgesloten, dewijl in België alles op eene Fransche leest is geschoeid;
> Overwegende dat de grootere helft der bevolking van het land uit Vlaamschsprekenden bestaat;
> Dat deze ten minste zooveel recht hebben als hunne Waalsche broeders,
> Besluit:
> Te rekenen van het jaar 1895 zullen er geene hoegenaamde staatsambten meer mogen vergeven worden, zoomin in het Waalsche als in het Vlaamsche gedeelte van België, dan aan personen, welke de beide talen grondig kennen en daarin een voldoende examen hebben afgelegd.’

Aan dit wetsontwerp kunnen alzulke wijzigingen worden toegebracht, die men zal nuttig oordeelen, op voorwaarde nochtans, dat de hoofdgedachte geëerbiedigd zij. De door ons voorgestelde maatregel is radicaal, doorgrijpend, doch dit is hoogst noodig, om ineens en voorgoed alle rechtsmiskenning ten onzen opzichte, te doen ophouden. Men moge de aangegeven tijdsbepaling tot het jaar 1900 verlengen, als men wil; wij zien zoo nauw niet, alhoewel het wenschelijk ware, dat er met het onrecht zoo spoedig mogelijk gedaan werd gemaakt: maar dan zou elkeen voorzeker tijd genoeg hebben, zich in de beide talen te volmaken.

Het is voor ons eene uitgemaakte zaak: halve maatregels blijken weinig of niets te baten; daarom stellen wij bovenstaande ontwerp voor. Zoolang er in de wetgevende kamers geene meerderheid gevonden wordt om dergelijke wet te stemmen, zal het onrecht, den Vlaming aangedaan, blijven voortduren.

J. STAES.

Uit het 3e nog onuitgegeven deel van Emm. Rosseels' 'Voor heden en morgen.'

Schepen die op avontuur varen en menschen die gaan zonder te weten waarheen, komen wel eens te recht waar het voor hen niet deugt.

* * *

De ernstigste menschen kleeden zich als carnavalszotten, van het oogenblik dat het mode is.

* * *

Er zijn vrouwen die de ijdelheid zooverre drijven, dat om deze te voldoen, zij er hunnen goeden naam aan wagen.

* * *

De man staat boven de vrouw, hij is haar meester en moet haar leidsman en beschermer wezen, dit is eene uitgemaakte zaak. Vele mannen echter staan onder de vrouw en wat daar eigenlijk de oorzaak van is, wordt niet altijd gezegd, doch het zal wel zijn omdat de vrouwen van zulke mannen zich genoodzaakt zien verstand voor twee aan den dag te leggen.

* * *

Kinderen zijn het verbindingsteeken tusschen den man en de vrouw. Door echte liefde verwekt, maken kinderen, als 't ware, de kroon uit boven de huwelijkssponde. Zij zijn de vervulling der innigste wenschen hunner moeder, en voor hunnen vader het antwoord op den afgebeden huwelijkszegen. Een huwelijk zonder kinderen, zegt Augustinus, is eene wereld zonder zon: *Conjugium sine prole, est mundus sine sole.*

* * *

Een ja en een neen zijn spoedig gezegd, maar ook spoedig berouwd. Een ja en een neen dienen dan ook het meest overwogen te worden van al de woorden, welke wij spreken.

* * *

Tijd-genoeg heeft gewoonlijk maar eenmaal in zijn leven tijd te kort, namelijk dan wanneer het uur gekomen is om naar de andere wereld te vertrekken.

* * *

IJdele en wereldsgezinde moeders hebben zelden wijzere dochters: *zoo de hen, zoo hare kippen,* zegt het spreekwoord.

* * *

Eene spijs van gisteren overgebleven, vandaag weer opgewarmd met toevoeging van een min of meer appetijtelijk sausje en verder zoo netjes mogelijk opgediend, ziedaar het beeld van menige weduwe die aan één huwelijk niet genoeg heeft.

* * *

In het oogslaande uithangborden, opgeschroefde advertentiën, veelbelovende feestprogrammas en vrouwen die voor schoon doorgaan, behooren tot de dingen, welke meest altijd de verwachting teleurstellen.

* * *

In liefde is het geluk soms het begin van het ongeluk.

* * *

Eerbied is de steun, de hartader der liefde. Eerbied is voor de liefde zoo onmisbaar als zonneschijn en regen voor de gewassen des velds. Zonder eerbied is de liefde niet denkbaar; hij is het kenmerk, dat haar onderscheidt van zinnelijken hartstocht.

* * *

Wij leven gedurig tusschen hoop en vrees. 't Is gelukkig: de hoop geeft ons moed, de vrees leert ons uit de oogen te zien.

* * *

Geen lof doet ons meer genoegen dan de lof ons toegezwaaid in de tegenwoordigheid onzer vijanden.

* * *

Voor eerlijke lieden is eene belofte een eed; voor menschen zonder eergevoel is een eed even als een wachtwoord dat vergeten wordt wanneer het dienst heeft gedaan.

* * *

Jong-oud is later wel eens *oud-jong,* dat wil zeggen *oud-dwaas.*

* * *

Halven in talent zijn niet zelden heelen in hoogmoed

Kroniek.

Antwerpen. 19 Juni, nadat de stukken, voor de prijskampen gemaakt, gedurende 8 dagen waren tentoongesteld geweest, heeft de prijsuitdeeling voor het schooljaar 1886-1887, aan de leerlingen der koninklijke academie van schoone kunsten plaats gehad. De heer K. du Bois, gouverneur der provincie, de heeren stadsschepenen J. Lefebvre, E. Allewaert en J. Nauts, vele andere aanzienlijke personen en een zeer talrijk publiek, woonden de plechtigheid bij. Door den heer gouverneur werd eene Fransche toespraak gehouden, waarna de heer regent P. Koch voorlezing deed van het Fransche jaarverslag. Door beiden werden wij dus in onze verwachting bitter teleurgesteld, want na de herinrichting onzer Vlaamsche schilder-academie, waren wij in rechte te verhopen, dat de Vlaamsche taal, zooals billijk was, voortaan op den voorgrond zou hebben gestaan. Naar wij vernemen, betoonen de leeraars zich zeer voldaan over den algemeenen gang der studiën en de bereids verkregene uitkomsten; alleenlijk hebben wij gegronde klachten hooren aanheffen over het gemis eener klas van samenstelling of compositie. De tentoongestelde gewrochten maakten over het geheel een goeden indruk.

- De Antwerpsche Maatschappij voor de Bescherming der Dieren looft 200 fr. uit voor eene bekronenswaardige Vlaamsche of Fransche verhandeling van circa 3000 woorden over de *Diensten, aan den mensch bewezen door de huisdieren.* De handschriften, van een verzegeld naambriefje vergezeld, vóór 1 November 1887 te bestellen aan den secretaris der maatschappij, op de Meir n^{r} 59, te Antwerpen.

- Ter gelegenheid van eene tentoonstelling van postzegels, die in de maand Mei werd gehouden in het Nijverheidspaleis, had de maatschappij dezer inrichting eene prijsvraag uitgeschreven voor het teekenen van een nieuwen Belgischen postzegel. Deze vraag werd beantwoord door 28 inzendingen,

waartusschen de teekening van Emiel Petitol, uit Boitsfort, tot kenspreuk voerende: *Als ik kan,* bij eenparigheid werd bekroond. Rechters waren de heeren K. Verlat, J. De Braekeleer, J.L. Hasse, J.B. Michiels en Edm. Kennes.

- Er is te Antwerpen eene maatschappij gesticht, het *Taalverbond* geheeten, voor de beoefening van de fraaie letteren, de schoonheidsleer, het tooneel en de geschiedenis. Alle beoefenaars der Nederlandsche taal kunnen als leden aangenomen worden. De jaarlijksche bijdrage is vastgesteld op 10 fr. In de maatschappij zullen bijzondere afdeelingen worden gevormd voor taalkunde, fraaie letteren, kunstcritiek en schoonheidsleer, tooneel, geschiedenis, volkskunde enz. Het bestuur is samengesteld uit de heeren D. Sleeckx, voorzitter, M. Rooses, ondervoorzitter, P. de Mont, secretaris, F. Van Cuyck, schatbewaarder.

Brussel. Bij ministerieele beschikking van 20 Mei, is de regelingscommissie voor de tentoonstelling van schoone kunsten in 1887, uit de volgende heeren samengesteld: Balat, T. Baron, G. Biot, G. Bordiau, K. Buls, P.J. Clays, De Vriendt, A. De Tack, De Groot, Drion, K.A. Fraikin, F. Joris, Leclercq, X. Mellery, J.B. Michiels, E. Picard, J. Portaels, Pauli, J. Schadde, A. Thomas, F. Van Kuyck, F. Van der Haeghen, K. Verlat, E. Wauters, L. Wiener; Stienon, secretaris. De voor de tentoonstelling bestemde stukken moeten worden ingezonden aan de *regelingscommissie der tentoonstelling van schoone kunsten*, *te Brussel*, ten laatste op 1 Augustus. De kosten van het vervoer in België per staatsspoor, neemt de regeering voor hare rekening.

- Ter drukkerij van F. Hayez, Leuvenschestraat, is van de pers gekomen: *Beknopte klimaatleer voor den liefhebber en den Belgischen landbouwer*, door F. Folie, bestuurder van het koninklijk observatorium, een nuttig boekje, dat wij volgaarne aanbevelen.

Buitenland.

Buenos-Ayres. Door toedoen van den Belgischen zaakgelastigde, zal in deze stad eene tentoonstelling van uitsluitend Belgische kunstgewrochten worden ingericht. Alles te zamen, zullen 275 schilderijen en beeldhouwwerken worden toegelaten. De tentoonstelling wordt in September geopend. De commissie voor het aannemen van de stukken bestaat uit de heeren K. Verlat, voorzitter, A. Robert, Coosemans en de Groot, leden; Van Brée, secretaris.

Basiliek van het H. Hart, te Berchem.

Onze lezers kennen de basiliek van het H. Hart, te Berchem, bij Antwerpen, in eenen onzer vorige jaargangen, meest onder bouwkundig oogpunt besproken. Eene plaatsnede, gemaakt naar het eerste ontwerp des gebouws, vergezelde het opstel[1]. Eenigszins gewijzigd is het lieve tempeltje, zooals het wezenlijk voltrokken werd onder de leiding der bouwmeesters J. Bilmeyer en J. Van Riel. Vestigen wij er andermaal de aandacht op, het is voornamelijk om wille der schilderingen en andere kunstsieraden, die de bedeplaats opluisteren. Niets willekeurigs is er in de hier aangebrachte versieringen; iedere penseeltrek, ieder stuk vertolkt eene gedachte;

(1) Zie onzen jaargang 1878, blz. 173.

alles spreekt, ten minste voor hem die ietwat is ingewijd in de zinnebeeldige spraak, van in de catacomben door de Kerk op de wanden harer tempels uitgedrukt. Op bloemvazen, op gewaden, in beeldwerk

vindt men herhaaldelijk het *Alpha* en *Omega* met de Grieksche beginletters X P van Christus' naam; elders de duif met den olijftak; in de Lieve-Vrouwekapel, den visch, eene mand met brooden dragend, door de zee uitgeworpen. De visch is mede van de oudste zinnebeelden van den

Verlosser der wereld, naar aanleiding van het Grieksche woord, waarvan iedere letter de beginletter daars t e l t v a n z o o v e l e

woorden, de tweevoudige natuur en de hoofdhoedanigheden des Zaligmakers uitdrukkend. De broodenmand beteekende het H. altaarsacrament; de zee, Maria, die Maagd blijvend het leven schonk aan 't menschgeworden Woord.

De fries, langsheen de wanden van den beuk en tot achter het altaar doorloopend, vertoont eenen stoet van heilige

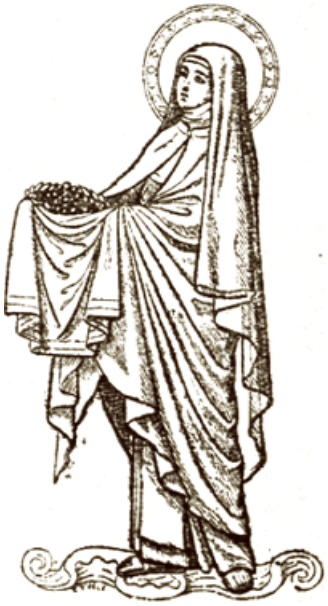

mannen en vrouwen, die, allen in dezelfde richting hunne stappen wendend, den toeschouwer schijnen te noodigen om mede oog en hart naar het hoofddoel te richten, het altaar,

waar zij hunne kronen en zegepalmen het Lam Gods ten offer dragen. Rijkgebladerde en met vruchten - levensvruchten - beladene palmboomen, scheiden de personen van elkander. Zeven engelen, de handen ter aanbidding verheffend, in wit pallium en blanke tuniek met gouden banden, als nader bij den troon van den Allerhoogste, vervangen in de fries rond het altaar, de plaats der heiligen. Beneden de fries ziet men op het donkergroene behangsel, duiven aan kelken drinkend, en daaronder vloeien blauwe golven, den stroom des levens, of de wateren der genade verbeeldend. Dezelfde beteekenis bespeurt men in de bevloering van mozaïek; daar heeft men de vier stroomen van het aardsch paradijs, die, met visschen bevolkt, hunnen oorsprong nemen aan de vier hoeken van het altaar. De beelden der fries werden uitgevoerd door den heer Jan Anthony, de sieraadschildering door den heer Baetens.

Geschilderde glasramen met sprekende figuren voltooien de versiering der kornis. Het middenvenster is aan het mysterie der H. Drievuldigheid voorbewaard: God de Vader troont in het bovenste gedeelte, daaronder de H. Geest, lager

de menschgeworden Zoon, zijn H. Hart vertoonend. In de bovenvakken der zijvensters, waarin de H. Maagd en de

apostel Joannes de hoofdfiguren zijn, ontwaart men engelen, werktuigen van des Heeren lijden dragend.

Al te uitgebreid werd ons artikel, indien wij het rijk en prachtig altaar in al zijne bijzonderheden wilden beschrijven, en hetzelfde zij gezegd van de eigenaardige en niet min kostbare remonstrantie, waar vier gevleugelde herten tot steun verstrekken aan eenen palmboom, waarboven de

H. Maagd is afgebeeld, in de biddende houding door de oudste gedenkstukken der christene kunst haar gegeven; stralen en serafijnen, schitterend van edelgesteent, omringen

de H. Hostie. Hel blinkende serafijnen zijn eveneens afgebeeld op de acht platen der bronzen en met brandschilderingen rijk versierde kroon, die uit het ciborium nederdaalt. Is heel de versiering der basiliek doelmatig te noemen,

zij mag evenzoo oprecht koninklijk heeten. Gelijk het een

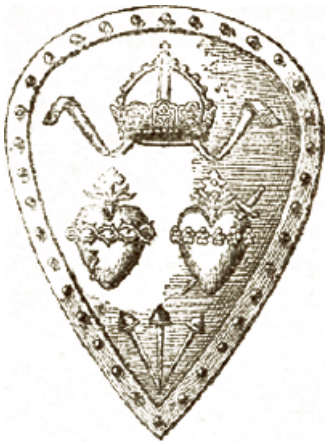

koninklijk huis past, heeft zij ook haar wapen, hier en daar bij de opluistering benuttigd; onafscheidbaar is het van het

edele schild van mgr. Van den Berghe, wiens noeste vlijt het tempeltje verwekte en aan wiens verlichte kunstliefde wij eenmaal te meer hulde brengen.

J.A. van Droogenbroeck (Jan Ferguut).
(Vervolg van blz. 104.)

Verlangt men nu den vlaamschen Ferguut, in het vlaamsch denkend en sprekend, zoo leze en geniete men den dichtbundel door zijnen dubbelganger J.A. van Droogenbroeck in het licht gegeven onder den titel: *Dit zijn zonnestralen*, *Gedichten voor onze Vlaamsche jeugd.*

De lof, waarmede ‘De Kunstbode’ (Februari, 1874) de verschijning van het boek begroette, was niet gering: ‘Wij beschouwen dit werk, - zoo luidde het - als het beste, dat onze Vlaamsche poëzie op het gebied der kindergedichten heeft voortgebracht.’

En wie, misschien, geneigd is dat oordeel wat al te stellig en uitsluitend te vinden, zal het toch gereedelijk met ‘De Schoolbode van Groningen’ (Febr. 1874), eens zijn, dat ‘men den dichter eene eereplaats naast Goeverneur en Heije niet kan weigeren.’

Zoo kunstvol als het boek der Makamen is, zoo ongekunsteld schijnen integendeel de Zonnestralen. En toch ook zij zijn vol kunst; want kunst is het en groote kunst, steeds zoo juist den toon te treffen, zoo bevattelijk voor de kleinen te wezen en tevens zoo eigenaardig, zoo verschillend van de andere kinderdichters. En wat zijn we hier ver van de stelling als moeten kinderversjes, om dat te wezen, noodzakelijk opgepropt vol staan van verkleinwoordjes en kinderpraat!

Van Droogenbroeck slaat een gansch anderen weg in, en al schijnt hij ook overal jongen met de jongens, kleine met de kleinen, nergens toch vergeet hij, dat hij hun dichter, zegge hun leeraar, is, en nergens zal zijn kinderlijke toon bij middel van uitgangetjes of van kinderachtigheid gezocht worden.

Kinderlijke eenvoud en rondborstige gemoedelijkheid aan gezonden zin en gepaste opvatting gepaard, voor de gedachte; afwisselend rhythmus en levendige voordracht in gekuischte taal en verzorgde prosodie vervat, wat den vorm betreft, - dat zijn wel vast de hoofdeigenschappen van den bundel.

De dichter raakt beurtelings al de snaren aan, die in het kinderhart trillen, en steeds met het beste welgelukken. Nu eens treurt hij bij ‘Het zieke Broerken;’ dan weer is hij opgeruimd, waar hij zingt van ‘Zijn Hond.’ Hier vertelt hij, als in ‘Onze Kat’ of in ‘De Bron;’ ginder beschrijft hij als in ‘De Lente’ of in ‘De Winter.’ Soms spelt hij ernstig en bondig eene zedeles voor, maar zingt dan ook weer aldra een vroolijk lied. Stukjes als ‘De Muis, Minneken-Poes en Baron,’ ‘de ledige Plaats’ - en zoo zijn er meer - noem ik eenvoudigweg meesterstukjes in het vak van kindergedichten.

Wij hebben, in het voorgaande, de uittreksels reeds zoo zeer vermenigvuldigd, dat we haast aarzelen hier nog iets uit de ‘Zonnestralen’ af te schrijven. En toch ruimen we nog een plaatsje in voor het volgende keurig tafereeltje, ‘de Sneeuw’ getiteld:

‘Ha, ha! nu is er sneeuw!
En zie! hij ligt al dik,
En 't sneeuwt maar altijd voort!
Dat is nu waarlijk goed!
- En ginder, in den hof,
En wijder op het veld
't Is alles wit, wit, wit;
De wereld heeft vandaag
Haar zondagshemdjen aan!’
Zoo riep de kleine Jan
En klapte vol van vreugd
In zijne handen. - ‘Ei!
Nog fraaier! Onze kat
Loopt ginder heen, ze heeft
Nu witte kousen! Daar
Ze schuddebolt en rept
De pootjes; vast heeft zij
In 't sneeuwen weinig zin;

Maar ik zooveel te meer!’
.....
‘Zwijg jongen, morde Piet,
De sneeuw is slecht; ik wou
Dat het maar dooide, ik wou
Dat er geen' sneeuw en waar'!
Ik had zoolang gespaard
Voor schaatsen; 'k heb er nu.
Het ijs was sterk genoeg,
Ik meende een' fraaie sneê
Te leggen dezen dag,
En nu, nu sneeuwt het! 'k Wou
Dat er geen' sneeuw en waar'!’
Dit zeggend ging hij weg
Van aan het vensterglas,
Hij plaatste zich vol spijt
Naast hunne stoof, en zweeg.
Maar Jantje riep opnieuw:
‘Nu schooner nog! De zon
Begint te schijnen, o
Hoe alles glanst en blinkt;
Het is als diamant!
Ik ga eens buiten; kom,
Wij gaan eens buiten, Piet!’
.....
De jongens uit de buurt,
Wel twintig! waren reeds
In gang aan 't werken; Piet
Vergat zijn spijt: hij hielp
Ook rollen, wentlen, droeg
Ook bij; en kort daarna....
- Wat stond hij fiks, de man
Van sneeuw! Zijn lijf was dik
Als eene ton, zijn kop
Met oogen, mond en neus
En alles, was gemaakt
Alsof hij leefde! ‘Zet
Die bodemlooze mand
Hem op: dat is zijn hoed!
Geeft dezen kegel ijs
Hem voor sigaar! Hoera!
Hij rookt!’ .....
.... - En moeder keek
Door 't venster, vader kwam
Ook zien.....
.... En ging dan juist
Niet de onderwijzer daar
Voorbij, en zag het ook?

Wel vast zag hij het, en het was ongetwijfeld toen, dat hij zijn tafereeltje schilderde, zoo gansch naar de natuur. En wij ook zien de ‘mannen’ - zoo toch heeten onze jongens elkander - aan het werk; wij zien ze, al zegt de dichter er niets van, met hunne wangen blozend van gezond bloed, hunnen neus rood van de koude, hunne oogen tintelend van levenslust, zooals zij daar juichen en dansen rondom hunnen sneeuwman, standbeeld wellicht van dezen of genen held, over wien ze in de les van

geschiedenis hoorden, of spotbeeld veeleer - de sigaar laat het vermoeden - van een of anderen rookenden dikzak uit de buurt. Ja, wij zien ze, en al is het verhaal hier afgebroken, wij kunnen raden, dat zij straks, na genoeg bewonderen hunner meesterlijke schepping, den sneeuw een ander tijdverdrijf zullen afvergen, dat van hunnen held met ballen te bestormen.

Inbeelding, zegt men misschien? - Heel wel, doch inbeelding gansch natuurlijk opgewekt door de levendigheid zelve der schildering, al is zij nog zoo zuinig in hare lijnen en kleuren. En daaraan herkent men het werk van den meester.

Doch laat ik hier deze vluchtige studie van Ferguut's gewrochten staken.

Met tegenzin gun ik, bij het einde, toegang aan de vraag, die waarschijnlijk meer dan eenen lezer op de lippen ligt: Is de lof voor van Droogenbroeck's geschriften dan zoo volstrekt en onvoorwaardelijk, dat er niets aan af te dingen valt, dat er niets te gispen overblijft?... Met tegenzin, omdat die vraag bij ieder menschenwerk overbodig is; met tegenzin, daar het aandeel der afkeurende critiek zoo gering is, dat het vitterij zou heeten. De taalpurist zal - misschien niet zonder grond - met hier en daar een enkelen vorm min vrede hebben; de strenge prosodist zal wel soms eene stomme of stomme sylbe beklemtoond aantreffen, als, bijv., in 't laatst afgeschreven stuk:

> Dat *het* maar dooide, ik wou
> Dat *er* geen sneeuw en waar';

of - veel zeldzamer toch - eene lange kort gebezigd, als de pyrrichius *onze* in het ‘Wandellied’ uit de *Zonnestralen:*

> Laat *onze* stemmen klinken, maar....

en, wat verder:

> Alle *onze* rangen blijven recht. -

Het zij zoo: ik laat hun dien roem. Voor mij, ik houd het met Horatius:

> Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
> Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
> Aut humana parum cavit natura,

en sluit met den wensch, dat van Droogenbroeck op zijne reeds welverdiende lauweren niet ruste, maar ons nog lang en dikwijls vergaste op nieuwe vruchten van zijn steeds rijper talent, als taalkenner, als prosodist en als dichter.

NASCHRIFT. - In het begin van ons artikel schreven we: ‘Van Droogenbroeck zag het eerste daglicht te St.-Amands, eene wijk der fraaie en volkrijke gemeente Puurs, waar zijn vader - bedrieg ik mij niet - het ambt waarnam van onderwijzer.’ We bedrogen ons inderdaad, zooals we later uit de beste bron, namelijk van den heer van Droogenbroeck zelf, vernamen: de onderwijzer in zake was zijn oom. Ten gevolge echter van welke omstandigheden, het dorp St.-Amands in dienzelfden volzin voorkomt als eene enkele wijk van Puurs, is eene te lange en te belanglooze geschiedenis om hier verteld te worden; genoeg zij het aan te merken, dat St.-Amands eene gemeente uitmaakt op zich zelven. De benaming van bureeloverste, een weinig verder aan den heer Delcroix gegeven, is niet nauwkeurig: deze toch is, eigenlijk, wat men noemt afdeelingsoverste, terwijl de heer van

Droogenbroeck zelf aan het hoofd staat van het 'Vlaamsch Bureel.'

Voegen wij hier ten slotte nog bij, dat aan van Droogenbroeck, dezer dagen, eene nieuwe en verdiende onderscheiding ten deel viel, waar de Maatschappij voor Taal- en Letterkunde van Leiden, hem, en tevens twee andere leden der koninklijke vlaamsche academie, heeren hoogleeraar Willems en Frans de Potter, hare lidmaatschap aanbood.

S.D. DAEMS.

De zeven Schaken.

Volgens Christijn verhaalt, in zijn werkje: *Septem tribus patricioe Antverpienses,* in 1672 te Leiden uitgegeven[1], bloeiden er in de XIIIe eeuw zeven beroemde Antwerpsche geslachten, die gemeenlijk de *Schaecken* worden genoemd. Zij stamden af van de eerste bezitters des grondgebieds rond den Burcht gelegen, droegen in hunne schilden het kenteeken van eenen en denzelfden oorsprong, namelijk eenen geschakeerden band, en heetten naar degenen van wie zij voortkwamen of naar de plaatsen waar hunne domeinen gelegen waren, *Volkaerts, Wilmaers, Hoboken, Bode, Aleyns, Impeghems* en *Papen* of *Spapen.* Zij alleen, 'zoo het schijnt,' zegt Christijn, hadden tot de openbare ambten toegang, en dit schijnt des te meer zoo geweest te zijn, vervolgt hij, daar voor tweehonderd vijftig jaar, - dat is in de XVe eeuw, - bijna al de schepenfamiliën aan een hunner door maag- of bloedverwantschap gehecht waren.

Hetgeen door den voormelden schrijver als waarschijnlijk wordt aangehaald, wordt door anderen of in twijfel getrokken of kortaf geloochend.

In de laatste uitgaaf van Butkens' *Trophées du Brabant,*[2] wordt er gezegd, dat, alhoewel sommigen van gevoelen zijn dat er vroeger insgelijks te Antwerpen zeven bevoorrechte geslachten waren, uit welke de schepenen moesten gekozen worden, daar echter geene voldoende bewijzen van zijn.

De Antwerpsche secretaris A. van Valckenisse, na vermeld te hebben in het handschrift: *Noblesse d'autres familles patriciennes et considérables de la ville d'Anvers, etc.,*[3] dat, 'zoo men zeide,' uit de zeven Schaken, vroeger de burgemeesters en schepenen, te Antwerpen, gelijk zulks te Brussel en te Leuven plaats had, gekozen werden, voegt er wat verder bij, dat er dient opgemerkt te worden, dat de voormelde zeven edele Antwerpsche familiën of hunne afstammelingen, niet *alleen,* de stad bestierd hebben sedert den jare 1200, maar dat zij, - in het bestuur, - van andere (Antwerpsche familiën) vergezeld waren.[4]

In eene aanteekening van A. van Valckenisse[1] op het werkje van Christijn, leest men insgelijks dat er nooit hier te Antwerpen, zeven geslachten bloeiden, gelijk te Leuven en te Brussel.

(1) Caput II, blz. 4-5.
(2) Uitgave van 1724, deel II, blz. 477.
(3) Ter stedelijke bibliotheek van Antwerpen. Op de eerste bladzijde leest men, buiten den titel, het volgende: 'Ce livre es faict des diverses pièces, documens, extraits et autres véritables actes et commencé au commencement de l'An 1668.'
(4) Bladzijde 154.

(1) Het n^{r} 9933 der stadsbibliotheek van Antwerpen: *Senatus Populique Antverpiensis Nobilitas, etc. Avec corrections Mss. de A. van Valckenisse*, blz. 4.

Voor den baron J. Le Roy, schrijver van de *Notitia Marchionatus Sacri Romani Imperii*[2], is het ook niet bewezen dat vroeger de zeven Schaken *alleen* tot 't bestier der stad Antwerpen recht hadden. En alhoewel Torfs, in zijne *Esquisse de l'histoire d'Anvers,*[3] zegt, dat de bedoelde familiën en hunne verwanten tot het einde der XIIIe eeuw, *alleen* dit voorrecht genoten hebben, leest men in de *Geschiedenis van Antwerpen,*[4] door Mertens en Torfs opgesteld, dat zulke voorgeving niet voldoende bewezen is. Gens[5] deelt die meening; volgens hem en volgens den heer Aug. Thijs,[6] bezaten de zeven Schaken geen voorrecht, waardoor zij van de andere schepenfamiliën onderscheiden waren.

De heer P. Génard schreef reeds in 1853[7], van het geslacht van Wineghem, een der oudste en der voornaamste van Antwerpen, gewagende, als volgt: 'Alhoewel deze, en andere familiën, niet behoorden tot de geslachten onder den naem van *zeven Schaken* bekend, zou men nochtans hier ten onrechte van afleiden, dat zij eenen minderen rang dan deze laetsten bekleedden.' En onmiddellijk voegt de beer P. Génard erbij: 'De *Van den Werve*'s, de *Van Wineghem*'s, de *Bornecolve*'s, de *Colensone*'s, de *Draecke*'s, de *Tuclandt*'s en anderen, waren zoo aanzienlik, en voor het minst zoo welhebbend als de *Wilmar*'s, de *Bode*'s, de *Impeghem*'s, de *Hoboken*'s, de *Pape*'s, de *Volkaert*'s en de *Aleyn*'s. Wij zijn het dus eens met *Valkenisse*, die in een onuitgegeven schrift, de geschiedenis der Schaken, voor een vertelsel van *Christijn* houdt.'

In 1862 gaf L. Torfs zijne *Nieuwe Geschiedenis van Antwerpen* uit, en daarin leest men, dat er in 1300 tusschen de patriciërs en de ambachten eene 'hevige oneenigheid ontstaen was, ter zake van het bezit van het schependom, hetwelk de eersten als hun onvervreemd erfgoed beschouwden, immers, zy zouden het zoo hebben weten aen te leggen, dat zy, hunne afstammelingen en nabestaenden altoos aen het schoteltje zaten. Zoo verre, weet men, - vervolgt Torfs, - maer in de XVIIe eeuw vond iemand goed, de zaek nog beknopter voor te dragen, en ons de zoogenoemde zeven Schaken te scheppen, om ons gelyk te stellen met Brussel en Leuven, die werkelyk zeven riddergeslachten tellen. Van daer het boekje der *Septem tribus patricioe Antverpienses,* 't welk ons de familiën *Volkaert, Wilmaers, Bode, Aleyns,*

(2) Bladzijde 5.
(3) In de *Oeuvres posthumes de M. Louis Torfs*, blz. 487.
(4) Deel I, blz. 188.
(5) *Histoire de la ville d'Anvers,* blz. 92.
(6) *Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen*, blz. 279.
(7) In de levensschets van *Jan van Boendale*, verschenen in het *Taelverbond*, 1853, blz. 181, nota 1.

De Pape, Van Hoboken en *Van Impeghem,* voorstelt als onze oudste steenburgers, die prat op eenen geschaekten balk of band, dien zy in hun schild voerden, zich de oppermagt zouden hebben aengematigd.'(1)

Torfs zegt verder dat de edele familie *Clap* ook eenen geschakeerden band in haar wapenschild droeg, dat er dus in plaats van *zeven* wel *acht* Schaken zouden geweest zijn, en dat de Schaken ook de eenigste of de oudste schildburgers niet waren, vermits andere familiën vóór hen het schepenambt hebben bekleed. 'Later, als men de Schaken op de schepenlysten ziet verschynen, - voegt hij erbij, - vindt men hunne namen nevens degene van andere schildbeurders opgegeven; maer van een tydperk, gedurende hetwelk zy alléén en hunne nabestaenden het stadsbewind in handen zouden hebben gehad, daervan is in onze jaerboeken geen spoor.'(2) Aldus getuigt Torfs en in zijn opstel over het *Oude schependom van Antwerpen,* treft men reeds in 1146 en in 1186 schepenen aan die geenszins den naam van eene der zeven familiën droegen.(3)

Uit de bovenstaande uittreksels uit de aangeduide werken van Butkens, van Valckenisse, Le Roy, enz., zou men dus mogen besluiten dat die zeven geslachten niet meer recht hebben bezeten dan andere van hunnen tijd, en dat, indien zij zeven patriciërsgeslachten hebben uitgemaakt, er nog andere dergelijke nevens hen bestonden.

Maar langs eenen anderen kant is er een privilege van den 25^{n} Februari 1355 (1356), van Wenceslaus en Joanna, waarin men, volgens Mertens en Torfs zelven zeggen, nog sporen bemerkt van de voorrechten der Schaken. Ziehier het uittreksel door die schrijvers meegedeeld: 'dat voortaen syn sullen binnen onser voors. stadt van Antwerpen twelf schepenen ende ses raetslieden, *die den sessen oudsten geslechten binnen onser stadt van Antwerpen toebehooren*, *ende die uyt dien geslechten geboren syn,* ende die jaer ende dach poorteren binnen Antwerpen geweest hebben.'(4)

In die weinige regels, gelijk men komt te zien, is er slechts spraak van zes geslachten, wier namen evenwel verzwegen blijven. Ook zou dit stuk, volgens ons, aan die zes familiën slechts het voorrecht toegekend hebben dat uit hun midden alleen, de zes raadslieden allen, mochten genomen worden(5). Het is waar, dat de zinsnede: 'dat voortaen sijn sullen..... 'twelf schepenen ende ses raetslieden, die den sessen oudsten geslechten binnen onser stadt van Antwerpen toebehooren ende die uyt dien geslechten geboren sijn, enz.,' ook kan verstaan worden alsof en de schepenen en de raadslieden van de zes geslachten moesten zijn, en nochtans is het zeer mogelijk dat de raadslieden maar alleen onder de leden dier familiën moesten gezocht worden. Ziehier waarom: Daar, waar het privilege vervolgens van de jaarlijksche vernieuwing der schepenen en raadslieden gewaagt, herhaalt het, dat in de plaats der aftredende raadslieden, doo[...] schepenen, er andere zullen gesteld worden, dus andere raadslieden, 'die geboren syn uytten voors. sesse geslechten,' terwijl het, van de schepenen sprekende, enkel vermeldt dat de nieuwe schepenen 'andere goede luyden'

(1) Deel I, blz. 53.
(2) Deel I, blz. 54.
(3) *Oeuvres posthumes de M. Louis Torfs*, blz. 133.
(4) *Geschiedenis van Antwerpen,* deel I, blz. 189.
(5) A. Van Valckenisse verwijst ook naar dit privilege, in zijne aanteekeningen op de *Septem Tribus Patricioe Antverpienses*, blz. 4.

derzelfder stad moeten zijn.[1] Men zal het verschil vatten, denken wij. Lodewijk van Caukercken verhaalt ook, in zijne *Cronyke der stadt Antwerpen,*[2] dat door Joanna, echtgenoote van Wenceslaus, in 1355, aan Antwerpen vergund werd 'te moeghen kiese ses raetslieden vt de geslachte.'[3]

Indien dus de zes oudste familiën, in het privilege van 1356 bedoeld, zes der zeven Schaken waren, dan mag men toch voor waarheid houden, dat hun wel iets meer dan den overigen Antwerpschen familiën was toegekend.

Edoch, Papebrochius,[4] die de zienswijze van Christijn bijtreedt en het privilege van 1356 ook kende, hij vertaalde het zelfs in zijn werk, denkt dat in dit stuk gesproken wordt alsof de raadslieden en tevens de schepenen den zes geslachten moesten toebehooren, en dat, alhoewel dit zoo geschreven staat, de meening des vorsten zou geweest zijn dat de schepenen alleen uit dezelven werden genomen en de raadslieden slechts onder de goede mannen der burgerij.

Zou dit zoo zijn? Wie zal ons, na zoo langen tijd, het gedacht des vorsten nog kunnen verklaren? Bekennen wij liever, dat men in de zaak der zeven Schaken, het op vele punten, niet eens is, en dat daar altoos veel raadselachtigs zal in blijven.

Hoe het ook zij, indien men de *Geschiedenis van Antwerpen*[5] moet gelooven, dan hadden die zeven familiën, - aldaar nochtans insgelijks de 'zeven ridderfamiliën' genaamd, - geenen graad in den adelstand, zij waren zelfs geene ridders, en Mertens en Torfs steunen hun gezegde op deze bijzonderheid, dat de helmen, boven de schilden dier geslachten geplaatst, slechts van eenen hoed en niet van eenig teeken van waardigheid of graad voorzien waren.

De zeven Schaken waren ook den burggraaf van Antwerpen leenplichtig en trokken onder zijn geleide ten oorlog.[6] Torfs acht ze ook slechts als schildbeurders of schildvoerders, gelijk men er te Antwerpen nog andere kende, en de hierbedoelde schildbeurders 'waren voorname poorters, die het regt hadden verkregen om te velde te komen met een schild met gemeene wapenfiguren. Zy vormden eene middelklasse tusschen den eigenlyken adel en de gewoone burgery.'[7]

(1) Dit privilege staat in zijn geheel gedrukt in het IIe deel, blz. 507-510, der *Geschiedenis van Antwerpen*, door Mertens en Torfs.
(2) Die 'Cronijck' berust ter stedelijken archieven van Antwerpen.
(3) Bladzijde 141.
(4) *Annales Antverpienses*, deel I, blz. 170-171.
(5) Deel I, blz. 189.
(6) *Ibidem,* deel I, blz. 184 en 189.
(7) *Nieuwe Geschiedenis van Antwerpen*, deel I, blz. 53, nota 1.

Indien Mertens en Torfs het goed voorhebben en de zeven Schaken bijgevolg met geenen graad of waardigheid in den adelstand waren vereerd, zoo belet dit geenszins dat zij toch edel kunnen geweest zijn. Immers eenieder mocht wel, naar zijn genoegen, een wapenschild dragen, doch het was slechts den edelen toegestaan er eenen helm boven te plaatsen. Waren nu de schilden der zeven geslachten van eenen helm vergezeld, dan zal dit des te meer voor hunnen adeldom getuigen. En wat de 'gemeene wapenfiguren' der schildbeurders betreft, waar Torfs van spreekt, men zou dienaangaande kunnen inbrengen dat de geschakeerde balk der zeven familiën, geen gemeener wapenfiguur is dan andere figuren, in de blazoenen van zeer oude adellijke geslachten aanwezig. Ten bewijze daarvan strekke, dat de grootste vorstelijke huizen, zooals die van Oostenrijk, Baden, Lorreinen, Leuven-Brabant, enz., geene andere teekens dan een balk of een band, in hun schild hebben gevoerd. En al ware nu die balk of die band een gemeen wapenfiguur, zou dit dan voldoende zijn om de Wilmaers en de zes anderen, voor schildbeurders te doen doorgaan en hun eene adellijke afkomst te ontzeggen?

Behoorden zij of behoorden zij niet, van in de vroegste tijden, tot den adel, zij waren echter van de oudste familiën der stad, zij waren machtig en in aanzien, en telden verscheidene hunner leden onder de personen die destijds hooge ambten bekleedden. Sommige hunner zijn ook ridders geweest.

In de XIIIe eeuw en naderhand insgelijks, ziet men onder de namen der schouten, ammans, burgemeesters en schepenen van Antwerpen en onder die van de hofdienaren der hertogen van Brabant, namen der zeven Schaken voorkomen. Alzoo vindt men in 1270, Jan Bode, schout; in 1325, Egidius van Hoboken, schout; in 1398, Jacob van Hoboken, amman; in 1412, Pieter Bode, burgemeester; in 1418, Nicolaas Aleyns, burgemeester; in 1433, Jan Spapen, ridder, burgemeester. Arnold Aleyns was schepen in 1230; Pieter van Impeghem in 't zelfde jaar; Jan Bode, in 1243; Jan de Pape, in 1261; Jan Wilmaers, ridder, in 1289; Egidius van Hoboken, in 1306; Jan Wilmaers, ridder van Jerusalem, in 1332, en Jan Bode, ridder van Jerusalem, in 1336. Nicolaas van Hoboken was, in 1216, erfmaarschalk van 't hertogdom Brabant en de schout Wouter Volkaert werd in 1284, ontvanger van hertog Jan, in Brabant.[1]

Vóór 1356 zou echter reeds eene der zeven Schaken uitgestorven zijn geweest of uit den lande vertrokken, volgens Mertens en Torfs naar de *Annales* van Papebrochius, in hunne *Geschiedenis van Antwerpen*[2] verhalen. Zij en Papebrochius gissen zulks, omdat er in het boven besproken privilege van den 25^{n} Februari 1355 (1356), maar van zes geslachten meer spraak is. De verdwenen familie zou die der Impeghems zijn geweest, die voor de laatste maal onder de schepenen in 1230, door ridder Pieter van Impeghem vertegenwoordigd was.

Wat nu de wapenschilden der zeven Schaken betreft, ziehier hoe zij waren samengesteld:

De Volkaerts droegen een rood schild,

(1) Zie de *Geschiedenis van Antwerpen*, deel I, blz. 188; Christijns *Septem Tribus*, passim, en de nota's in het hooger vermeld opstel van den heer P. Génard.

(2) Deel I, blz. 189.

met eenen geschakeerden balk van zilver en zwart van twee rijen.

De Wilmaers hun schild was zwart, met eenen geschakeerden band van zilver en rood van twee rijen, vergezeld van twee zilveren vijfvingerbladen.

De Hobokens hadden eenen geschakeerden balk, van rood en zilver, van twee rijen, op een zwart veld.

De Boden hadden een zilveren schild, met eenen geschakeerden balk van rood en goud van twee rijen.

Het schild der Aleyns was rood, met eenen geschakeerden balk van goud en blauw van twee rijen.

De Impeghems voerden een blauw schild met eenen balk in rood en zilver geschakeerd van twee rijen.

Eindelijk de Papen of Spapen hadden een groen schild, met eenen in zilver en rood geschakeerden balk van twee rijen.

Die geschakeerde band, in het schild van iedere dier familiën geplaatst, heeft hen, zoo men wil, de zeven Schaken

doen noemen, en daar deze van eene en dezelfde afkomste zouden geweest zijn, zouden zij, om zich van elkander te onderscheiden, de kleuren hunner wapens veranderd hebben.

Die wapens zijn hier afgebeeld, en de

lezer, welke met deze aanteekeningen, zijne nieuwsgierigheid aangaande die geslachten, niet heeft weten te bevredigen, zal ook nopens hen, behalve de reeds aangeduide werken, het belangrijk in uitgave zijnde *Wapenboek der stad*

Antwerpen, door den heer P. Génard, met nut kunnen te rade gaan. In dit werk zegt de heer P. Génard, van hen sprekende, onder andere: ‘Hunne domeinen zouden zich in de omstreken der burcht en vooral op de Groote Markt hebben bevonden, en inderdaad, over weinige jaren ontdekte men aldaar op den hoek der Wisselstraat de puinen van het oud verblijf der Aleyns.’[(1)]

Antwerpen, 10 *Maart* 1887.

H.V.C.

(1) Zie de *Vlaamsche School*, 1876, blz. 165 en 1878, blz. 77, alsook den *Catalogue du musée d'antiquités d'Anvers, par P. Génard*, 3e uitgaaf, blz. 31.

Du Jardins platen
In de werken van Hendrik Conscience.

Nopens eene door ons onlangs meegedeelde bijdrage, ontvangen wij de volgende terechtwijzing, aan welke wij gereedelijk eene plaats inruimen. Stellig heeft onze hooggeschatte briefschrijver veel te lang gewacht, om het jegens hem gepleegde onrecht te doen kennen; doch in alle geval is het beter laat dan nooit:

'*Aan de heeren opstellers van het tijdschrift "De Vlaamsche School."*

'Mijnheeren,

In de 11e aflevering van uw alom geacht en veelgelezen tijdschrift, vind ik, op blz. 83, een artikel, getiteld: *Hendrik Conscience en zijne volledige werken*, geteekend J. Staes. Eenige regelen daarvan, rakende mijnen persoon en mijne werken, zijn in bewoordingen vervat die ik zonder aanmerking niet kan laten doorgaan.

De heer Staes zegt in dit artikel, onder andere, dat er in 1873, bij den heer Van Dieren eene prachtuitgaaf der volledige werken verschenen is met platen van Edward Du Jardin, in vergroot formaat, en eenige regelen verder schrijft hij: 'dat dezelve wezenlijk ongelukkig en slecht zijn, met uitzondering nochtans van die der *Kerels van Vlaanderen.*'

'Deze woorden doen veronderstellen en de meening ontstaan, dat ik de maker zijn zou dezer platen. Ik heb altijd in het gedacht verkeerd, dat de heer Staes kunstkennis en kunstwaardeering genoeg bezat, om te kunnen zien en oordeelen, dat er tusschen de platen dezer prachtuitgaaf in vergroot formaat, en de oorspronkelijke, geene andere van mijne hand gemaakt zijn dan alleenlijk die der *Kerels van Vlaanderen;* al de overige zijn erbarmelijk slechte namaaksels, door eenen onbehendigen en onkundigen Hollander nageteekend en door eenen tweeden even onbekwamen Hollandschen graveur op steen geëtst.

Bij de verschijning dezer uitgaaf heb ik, bij gelegenheid, eenige der eerste platen te zien gekregen en daar dezelve zoo slecht waren weergegeven, achtte ik het destijds onnoodig, door eene klacht, er de aandacht van het publiek op in te roepen, denkend dat het voor elkeen duidelijk zichtbaar bleek, dat dezelve niet door mij persoonlijk waren geteekend.

Ik zie nu dat ik mij, onder dat opzicht, heb bedrogen en dat zelfs mijne beste vrienden desaangaande in twijfel verkeeren. Ten einde voorgoed hieraan paal en perk te stellen, heb ik mij de moeite gegeven, de bedoelde uitgave eens na te zien, en lever hieronder, tot inlichting van het publiek, eene zonderlinge tabel, die bewijzen zal, hoe men in den boekhandel met het werk van eenen kunstbeoefenaar omspringt.

Er zijn in 't geheel in deze uitgaaf 248 platen verschenen, te verdeelen als volgt:

'In *De Kerels van Vlaanderen,* door mij zelf gemaakt	8
Namaaksels naar mijne platen, met mijn handteeken	122

Namaaksels naar mijne platen, zonder handteeken	60
Platen door anderen gemaakt, *met mijn handteeken*	8
Platen door anderen gemaakt, zonder handteeken	31
Platen door anderen gemaakt, met een vreemd handteeken	19
	248

In de hoop, Mijnheeren, dat gij deze kleine terechtwijzing in uw tijdschrift zult gelieven op te nemen, bied ik u op voorhand mijnen hartelijken dank.

Uw gansch toegenegene ED. DU JARDIN, professor bij de koninklijke academie van schoone kunsten.

Antwerpen, 28 *Juni* 1887.'

Kroniek.

Antwerpen. Door de bijzondere commissie voor het stichten van een gedenkteeken ter eere van den uitstekenden Vlaamschen tooneelist Victor Driessens, was eene prijsvraag uitgeschreven tot het bekomen van een ontwerp-standbeeld. Er werden vijf modellen ingezonden; na onderzoeking, besloot de jury, dat de makers van drie der modellen, zonden toegelaten worden om ieder een nieuw model te maken; dit is geschied en de bekroning is te beurt gevallen aan het model van Frans Joris. De bekwame jonge beeldhouwer heeft Victor Driessens inderdaad naar het leven getroffen. Bij de tentoonstelling van de modellen, in de zaal der Venusstraat, verwierf het werk van Frans Joris groote goedkeuring vanwege de talrijke bezoekers. (Zie onzen vorigen jaargang, blz. 193.)

Brussel. Er is te Brussel eene vereeniging gesticht, onder den naam: *Maatschappij der Belgische etsers,* die zich voorstelt jaarlijks een album van 15 sterkwaterplaten uit te geven, hetwelk zal verkrijgbaar zijn voor 15 fr. H.K.H. de gravin van Vlaanderen heeft den nieuwen kring onder hare hoede genomen. Bestuurder: Em. De Munck, Marsveldstraat 48, te Brussel.

- Een borstbeeld van den bouwmeester Poelaert is op de pui van het paleis van justitie geplaatst.
- De heer Fetis is, bij koninklijk besluit van 15 Juni, benoemd tot hoofdbewaarder van de koninklijke bibliotheek, ter vervanging van wijlen L. Alvin.
- Er is in de hoofdstad een oudheidkundig genootschap opgericht, onder voorzitterschap van den heer A. Wauters.

Gent. De Gentsche schilders Leybaert en August Dael behaalden, de eerste op de tentoonstelling te Montpellier, de tweede op de tentoonstelling te Tunis, het gouden eeremetaal. Leybaerts schilderij werd aangekocht voor het museum van Montpellier.

- Blz. 29 van onzen loopenden jaargang, hebben wij eene beknopte levensschets van den Gentschen plaatsnijder Karel Onghena opgenomen. Met belangstelling zullen onze lezers vernemen, dat het gemeentebestuur van Gent, uit 's mans verzamelingen 1200 goede proefdrukken van Onghena's gravuren heeft aangekocht, benevens een aantal oorspronkelijke teekeningen van dezen bekwamen kunstenaar en verscheidene door hem gegraveerde koperplaten. Uit Onghena's verzamelingen heeft het Gentsche gemeentebestuur ook aangekocht 100 modellen van gouden en zilveren werken van Tiberghien en oude oorkonden, de stad Gent betreffende.

Buitenland.

Amsterdam. Het 20ste Nederlandsch taal- en letterkundig congres zal in deze stad worden gehouden op 15, 16 en 17 September. Het lidmaatschap kost 2 1/2 gl. Toetredingen worden ingewacht bij de regelingscommissie (secretarissen: heeren N. de Roever en dr. G. Kalff, te Amsterdam).

Parijs. De thans geopende tentoonstelling van schoone kunsten, te Parijs, die ongeveer 4600 schilderijen telt, bevat een zeventigtal kunstgewrochten van Belgische inzenders, waartusschen de beeldhouwer W. Charlier een 3e eeremetaal

en de schilderes mej. d'Anethan en de schilders Van der Hecht, Abry en R. Cogghe eervolle vermeldingen bekwamen. Mej. d'Anethans schilderij stelt een *Quatuor* van muziekmakende meisjes voor. Van der Hecht stelt een prachtig landschap ten toon; L. Abry, *Gilbert in het gasthuis;* Cogghe, *Goede Vrijdag in de H. Caroluskerk te Rome* (in onzen jaargang 1884, blz. 140, vermeld in de Brusselsche tentoonstelling); Charlier, eene marmergroep, *het Gebed,* en een visschersborstbeeld. Wij vonden loffelijk vermeld: Verwee, een *Dijk* met grazend vee; J. Van Beers, het portret van Peter Benoit; zeestukken van P.J. Clays; Van den Eeden, de *Hallen van Brussel;* I. Verheyden, *Schapen* en een portret van C. Lemonnier; minder loffelijk: F. Charlet, Fl. Willems, H. Vos en anderen.

- Omtrent half Mei werdende Fransche kroondiamanten verkocht, die uitgezonderd, waaraan de belangrijkst geachte geschiedkundige herinneringen zijn verbonden. De verkooping, die verscheidene dagen duurde, bracht ongeveer zeven millioen frank op.

Berlijn. Groote goedkeuring verwierf op 24 Mei, in de Philharmonie, den Antwerpschen toonzetter Frank Van der Stucken, die, te Nieuw-York metterwoon gevestigd, eene reeks muziekuitvoeringen is komen geven in Duitschland. De van hem uitgevoerde eigen toonzettingen maakten den gunstigsten indruk.

Sterfgevallen.

FRITZ RINGEL, een zeer verdienstelijk genreschilder van Duitschen oorsprong, die sedert vele jaren Brussel bewoonde, is aldaar overleden. Hij werd den 21^{n} Mei begraven. Op de 3-jarige tentoonstelling van 1878 te Brussel, waren twee, op de Antwerpsche van 1882, drie schilderijen van hem te zien.

THOMAS SPENCER BAYNES, hoogleeraar in de logica en medeuitgever van de *Enclycopedia Britannica,* is volgens een bericht uit Londen van 31 Mei, overleden.

KAREL BRUNIN, de zeer bekwame beeldhouwer, is den 2^{n} Juni plotseling overleden te Schaarbeek, nauwelijks 40 jaren oud. Hij was geboortig van Bergen (Henegouwen), waar hij geruimen tijd leeraar was geweest aan de stedelijke academie. Op de Antwerpsche wereldtentoonstelling voor schoone kunsten van 1885, prijkten vier zijner werken. Na een 11-uredienst in de Mariakerk, te Schaarbeek, den 6^{n} Juni, werd het lijk overgevoerd naar Bergen en daar begraven.

ALBERTUS ERNEST CARRIER-BELLEUSE is, volgens een bericht uit Parijs van 2 Juni, overleden. Deze uitstekende beeldhouwer werd te Anisy-le-Château (Aisne) geboren 12 Juni 1824 en had David van Angers tot meester. Hij paarde rijkdom van vinding aan kracht en zwier van uitvoering. Zijn eerste werk (twee bronzen medaillons) verscheen op de Parijzer tentoonstelling van 1851. Tusschen zijne belangrijkste gewrochten worden genoemd een *Bacchuswijf,* de *Messias, Tweeërlei liefde,* de *Slapende Hebe,* de *Verlatene Psyche,* een standbeeld van Camillus Desmoulins, een zeer groot getal borstbeelden van voorname tijdgenooten, de prachtige groep, den *Dans* voorstellende, die den gevel van de Groote Opera van Parijs versiert. De overledene heeft ook veel beeldhouwwerk van kleine afmetingen gemaakt, waarvan de brons- of gipsafgietsels (te Antwerpen, ook in goeden zin,

onder den spraakkundig niet erkenden naam van ‘postuurkens’) haren weg hebben gevonden door gansch Europa, en waartusschen zich echte juweeltjes bevinden. Aan het einde van den Fransch-Pruisischen krijg van 1870-71 heeft Carrier-Belleuse een tijd te Brussel gewoond, welke gelegenheid de onlangs ook overleden Brusselsche bouwmeester Leo Suys (zie onze blz. 100) heeft waargenomen, om den Franschen kunstenaar de bewerking op te dragen van de friezen, die in de zijgevels van de Beurs te Brussel de *Ambachten* voorstellen en welke zeer fraai zijn. De overledene laat twee zonen (Lodewijk en Pieter) na, die verdienstelijke kunstschilders zijn, benevens eene met den Franschen beeldhouwer Cheret gehuwde dochter.

LE QUESNE, de Fransche beeldhouwer, wiens doodmaar van den 4^{n} Juni uit Parijs werd ontvangen, bereikte den ouderdom van 72 jaren. Hij was een kunstenaar van groote verdienste, wien in zijne lange, welvervulde loopbaan vele eervolle onderscheidingen te beurt vielen. Tusschen zijne voornaamste gewrochten worden genoemd het beeld van Philips van Comen, het standbeeld van maarschalk Saint-Arnaud, de *Baadster, Lesbie,* ettelijke andere beelden, de beeldhouwwerken der St.-Augustinuskerk te Parijs enz.

Dr. OERLEY, leeraar van dierkunde aan de hoogeschool van Pest, heeft zich, volgens een bericht van 14 Juni, dood geschoten, uit vreeze van zinneloos te zullen worden, door ondragelijk hoofdwee en folterende pijn in de hersenen, welke ongesteldheid hij toeschreef aan de overmatige inspanning, waarmede hij zich had toegelegd op de voorbereiding van een groot werk over de rupsen. Hij was in 1856 geboren.

KAREL-LODEWIJK TERNEST, wiens overlijden te Wetteren den 22^{n} Juni werd gemeld, was een van de meest uitstekende Vlaamsche taalgeleerden. Zijne bekroonde *Nederlandsche uitspraakleer* is met roem bekend en bewijst nog steeds de beste diensten. De overledene, die gedurende vele jaren het ambt van hoofdonderwijzer te Wetteren bekleedde, was een voorbeeldig schoolman, in den vollen zin des woords en onder alle opzichten. Hij wijdde zich met hart en ziel aan de vervulling zijner taak, die hij zich voorwaar niet gemakkelijk maakte. Immers het grootste gedeelte van zijn vrijen tijd bracht hij door met het opstellen van werken en verhandelingen ten behoeve van het onderwijs. Zijne werken vonden en vinden nog steeds de grootste waardeering; de meeste beleefden verscheidene uitgaven. Zijn boek, getiteld: *Kern der geschiedenis van België,* werd tusschen 1846 en 1872 bijna twintigmaal herdrukt. Hij bewerkte eene uitnemend goede *Hoogduitsche spraakleer voor Vlamingen.* Ternest was ridder van de Leopoldsorde en lid van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Hij werd geboren te Dentergem, 19 October 1812.

E. MARLITT, de gevierde, rijkbegaafde Duitsche romanschrijfster, wier boeiende werken, in het Nederlandsch vertaald, ook ten onzent een welverdienden roem genieten, is volgens een bericht van 23 Juni, te Arnstadt overleden, 62 jaren oud.

Twee tafereeltjes van Quinten Massys.

De kunstkenners die over Quinten Massys geschreven hebben, gewagen met veel lof van zijne gewrochten, wier onderwerpen aan het dagelijksch leven zijn ontleend, en wijzen, onder andere, op de twee tafereelen hier afgebeeld.

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Wijlen de heer D. Van Spilbeeck, bestuurder van dit tijdschrift, hield zich veel bezig met kunstcritiek, deed zelf de houtsneden vervaardigen, welke h i e r n e v e n s staan, en had ook eenige aanteekeningen verzameld aangaande de twee schilderijen welke zij voorstellen. Na zijnen dood is, spijtig genoeg, zijn artikel te zoek geraakt en daar de houtsneden bestemd waren voor de *Vlaamsche School*, zoo worden zij thans meegedeeld, slechts vergezeld van eenige bijzonderheden die men in verschillige werken aantreft.

De eerste dier schilderijen berust in het museum te Antwerpen, maakt deel van de verzamelingen van Ertborn en wordt in den catalogus van het museum onder n^{r} 244 vermeld, als zijnde door Quinten M a s s y s

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

uitgevoerd; zij is 0^{m}65 hoog, 0^{m}52 breed en op hout. Zij vertoont eenen pachter der accijnsen. De man die in het boek schrijft is de pachter, de ontvanger; hij draagt een rood hoofddeksel en zijne kleeding is blauwg r i j s a c h t i g van kleur. De andere persoon heeft eene g r o e n e k a p r u i n op en is wellicht een bediende van den

eerste. In het boek leest men het volgende betrekkelijk de accijnsrechten, vroeger te Antwerpen geheven:

‘It: den byer excys is waerdich tot augusto toe die seven maenden... CCXI lb.

It: den wyn excys is waerdich tot augusto toe die seven maenden... LXX lb.

It: die visberghe is waerdich tot augusto toe die seven maenden... IIII lb.

It: die halle is waerdich tot augusto die seven maenden... XXI lb. etc.’[(1)].

De inhoud dier regels bewijst genoegzaam dat Quinten Massys eenen accijnsenpachter of tollenaar heeft willen afmalen.

Het ander tafereel wordt ook in 't Antwerpsch museum, in de verzameling van Ertborn, onder n^{r} 566, bewaard. Volgens den catalogus, zou dit het werk van eenen onbekenden meester zijn, doch naar de meening van vele deskundigen, moet het aan Quinten Massys ook worden toegeschreven. In de XVIIe eeuw oordeelde men er reeds zoo over. De heer J.F. Van den Branden verhaalt in zijn verdienstelijk werk: *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool,* blz. 69, dat het zich in 1628 onder de nalatenschap van den Antwerpschen historieschilder Steven Wils, den jongere, bevonden dat het in 1642 berustte in het sterfhuis van den zed e n s c h i l d e r e n k u n s t h a n d e l a a r Herman de Neyt, te Antwerpen. Op die beide tijdstippen werd het beschouwd als een g e w r o c h t v a n Quinten Massys, en de kunstschilder e n h e r t o e t s e r Alex. van Fornenberg deelde in 1658 ook die meening. In 1821 werd de heer ridder van Ertborn er eigenaar van, bij den verkoop der schilderijen, toebehoorende aan d^{r}. Cuypers, alhier. Op paneel geschilderd, is het 0^{m}41 hoog en 0^{m}56 breed. In 1628 werd het betiteld:

(1) *Catalogue du musée d'Anvers, 3e edition 1874,* blz. 247 nota.

‘Een stucxken van Mr Quinten, daer een jonge Vrouwe den ouden Man om de Borse vrijt.’[1]

Beide vorenstaande gravuren zouden welgeplaatst zijn geweest in de levensbeschrijving, door den heer P. Génard opgesteld, met platen versierd, en in de eerste jaargangen der *Vlaamsche School* verschenen.

Dergelijke gravuren, door H. Hendrikx geteekend en door Pannemaker uitgevoerd, komen ook voor in het werk: *Les splendeurs de l'art en Belgique*, blz. 280.

Onthulling
Van het gedenkteeken van Breidel en De Coninc, te Brugge.

Maandag, 11 Juli, is het gedenkteeken van Breidel en De Coninc te Brugge onthuld. De plechtigheid was indrukwekkend schoon en had duizende belangstellenden, van uit alle Vlaamsche streken, naar de hoofdstad van West-Vlaanderen gelokt. Rond half drie werden de vreemde maatschappijen door die van Brugge afgehaald aan den ijzeren-weg. De gezamenlijke maatschappijen, ongeveer 150 in getal, vormden een grootschen stoet, die zich ongemeen schilderachtig voordeed, door de bonte afwisseling van standaarden en banieren, welke er werden in omgedragen. De meeste maatschappijen hadden zich voorzien van kronen en lauweren, bestemd om bij het gedenkteeken te worden neergelegd. Niet minder dan 15 muzieken vergezelden den optocht, waaraan ook werd deelgenomen door de burgerwacht van Brugge en de pompiers van IJper. Beide, burgerwacht en pompierskorps, onderscheidden zich door hunne flinke houding. Eene eigenaardigheid van den stoet, vormden de zoogenoemde gekken van de Vlaandersche gaai- en boogschuttersgilden; deze gekken, potsierlijk uitgedoscht, schreden al dansende voort; als de beste dezer dansers, verdient de gek van Eecloo te worden genoemd. De maatschappijen waren afgedeeld in 13 groepen. De Gentsche groep was de talrijkste. Aan het hoofd van den optocht, bevond zich eene sterke compagnie van een regiment jagers te paard. De wakkere Breidel-commissie, welke aan het einde van den stoet kwam, werd luidruchtig toegejuicht. Het volk toonde te beseffen, dat het hier eene schuld van dankbaarheid had te kwijten. In den stoet werden door ettelijke maatschappijen met veel juistheid koren gezongen, onder andere Benoits fraaie *Breidel-marsch.* Eerst omstreeks half vijf bereikte de alom gul bejegende stoet de Grootemarkt, waar de maatschappijen hare kransen en kronen op het voetstuk van het gedenkteeken neerlegden en halt hielden. Ter Grootemarkt waren verhoogen opgetimmerd voor de overheidspersonen en de leden der Breidel-commissie en voor de muzikanten en zangers, die zich gedurende de plechtigheid moesten laten hooren. Tusschen de overheidspersonen die op het verhoog der Breidel-commissie hadden plaats genomen, bevonden zich de heer ridder de Ruzette, gouverneur van Oost-Vlaanderen, graaf A. Visart, burgemeester van Brugge, E. Jooris, arrondissementscommissaris, generaal L. Donot, bevelhebber van de 2^{e} brigade, kolonel G.E.J. Van Houtte, waarnemend bevelhebber van de provincie, C.A. Rouserez, kolonel van het 4^{e} regiment van linie, kolonel A. Pecsteen, hoofdbevelhebber van de Brugsche burgerwacht, met verscheidene officieren enz. Door den achtbaren voorzitter van de Breidel-commissie, den heer

(1) Van den Branden, *Geschiedenis der Antwerpsche Schilderschool,* blz. 69.

advocaat Coppieters 't Wallant-Ablay, werd de volgende redevoering uitgesproken, waarvan wij den tekst ontleenen aan het Brugsche tijdschrift *Rond den Heerd:*

‘Mevrouwen, Mijnheeren,
Betaald is de schuld der eeuwen, volbracht is de heilige plicht die sedert lange, lange tijden woog op het nageslacht, en waarvan het verdere verzuimen niet onachtzaamheid, maar vuige ondankbaarheid zou heeten....

Rond den jare 1300 heerschte in Frankrijk een koning - zijne vleiers noemden hem Philips de Schoone; onze voorouders schandmerkten hem met den naam van Munteschrooder; - nevens hem, en wellicht over hem, heerschte er eene trotsche, wraakzuchtige vrouw, Johanna van Navarre, de kwade Johanna.
Beiden hadden het voornemen opgevat al de landen, eenigszins afhangende van de Fransche kroon, in een machtig saamgebonden, maar eenvormig en eentonig lichaam te versmelten, en aan die landen alle eigenzelvigheid te ontnemen, alle eigene zeden, alle eigene taal, alle eigene vrijheden.
Zoo verviel Normandië, zoo Champagneland, zoo Languedoc en zoo Picardië; en van dan af gingen de zonen van Normandië, van Champagneland, van Languedoc en van Picardië, ten voordeele van den vreemden meester en tegen vijanden die zij niet kenden, hun bloed vergieten en hunne beenderen strooien op al de slagvelden van Europa.
En zoo ook moest het met Vlaanderen verkeeren, moesten onze vrije gemeenten getemd worden en moest onze reeds dan zoo schoone moedertaal - de taal van Jacob van Maerland - verdwijnen voor de nieuwe sprake die toen “aan den boord der Seine ontstond.”
En des te meer was de hebzucht van het Fransche koningspaar op Vlaanderen gevestigd, omdat, van die tijden af, Vlaanderen rijk en machtig was, en dat er tusschen graaf en volk oneenigheden bestonden, omdat graaf en volk het welvaren des lands op verschillende wijze verstonden en op verschillende wegen betrachtten.
Reeds was Gwijde van Dampierre, na zijne ongelukkige dochter Philippina, in de kerkers van Frankrijk geworpen.
Reeds waren de Munteschrooder en kwade Johanna, als overwinnaars en overweldigers, Vlaanderen komen bezoeken.
Reeds had de wreede Châtillon met den snooden Flotte het bestier over Brugge genomen; reeds had hij zijn werk begonnen van dwingelandij, van uitplundering en van ontmanning; reeds hoopte hij weldra de helsche taak te zullen voltooien, welke hem zijne nicht - Johanna van Navarre - opgelegd had....
Doch een man bestond er te Brugge, reeds gevorderd van jaren, eenoogig, minderachtig van uitzicht; maar vaderlandminnend, kloekmoedig, verstandig en bijzonder welsprekend in zijne moedertaal.
Hij had naam Pieter de Coninc. Bijna alleen, in den beginne, dorst hij de vreemde overmacht tegenkanten, de neerslachtige gemoederen opbeuren, en het volk met zijne graven verzoenen.
Later kwam er aan zijne zijde een koene gezel, een onvermoeibare medewerker - Jan Breidel - veel jonger dan hij, groot, sterk, onversaagd, in alles het gezag ondergaande en den raad volgend van zijnen grijzen

vriend. Te zamen droomden zij de bevrijding van hunne geboortestad, van geheel het Vlaanderenland, en te zamen - dwars beproevingen en gevaren - brachten zij hunnen droom tot uitvoering.
In de lente van 1302 werden zij door de Fransche beheerders gedwongen, met het grootste gedeelte der Klauwaarts Brugge te verlaten; zij trokken naar Damme en Aardenburg, en daar vormden zij het heilig leger der verlossing, de gelegenheid afspiedende en het gunstig oogenblik afwachtende.
Op eens werd hun bericht dat Châtillon, in weerwil van zijn gegeven woord, nieuwe legerbenden in Brugge gebracht had; dat hij den volgenden dag de Vlaamschgezinde bevolking zou verpletteren, en de stad ter plundering overleveren.

Groot was het gevaar, maar groot was ook hun moed en spoedig hun besluit.
Het verraad zou niet gelukken, het schelmstuk zou niet geschieden.
Te midden van den donkeren nacht brengen zij het Klauwaartsleger vóór Brugge, en toen het zonnelicht verschijnt, staat Pieter de Coninc met zijne mannen vòòr de Kruispoort, Jan Breidel met de zijnen vòòr de Speiepoort.

Bij hun zicht vallen stads zware deuren open, de grachten worden gevuld, en onweerhoudelijk als de baren van de rijzende zee, rukken de vaderlanders binnen en, op het luiden van de morgenklok en onder "het machtig sein van een paar Vlaamsche woorden," randen de overweldigers aan, verrassen de verraders, overwinnen de overwinnaars, en vernietigen ze tot den laatste, ter uitzondering van enkelen - waaronder Châtillon en Flotte - die in de vlucht hunne veiligheid zochten, om eenige weken later hunne welverdiende straf hij Kortrijk te vinden.
Na afgedanen arbeid ontmoeten de beide helden elkander op de Grootemarkt, en vòòr de reusachtige Halle - steenen getuige en heilige bewaarplaats der vrijheden van den lande - vereenigen zij zich in die geestdriftige en zegevierende houding welke de kunstenaar zoo zielroerend in het brons heeft weten te herscheppen, en welke binnen eenige stonden voor onze verrukte oogen zal verschijnen:
Hij - Jan Breidel - de machtige met den arm, hoog verheffende den standaard met den zwarten leeuw, den standaard die wappert in de lucht en schijnt leven aangevat te hebben om in de algemeene vreugde deel te nemen;
Hij - Pieter de Coninc - de krachtige met den geest, vertrappende het zinnebeeld der overwonnenen, den Franschen helm en de leliebanier.
Beiden gebroederlijk steunende op het slagzwaard dat Brugge vrijgevochten heeft, en nu rusten mag tot dat nieuwe gevaren het vaderland bedreigen.
Het was de Vrijdag 18de Mei 1302, de onvergeetbare dag der Brugsche Metten.
Ja, het slagzwaard zou rusten tot dat nieuwe gevaren het vaderland bedreigen; maar niet lang zal die ruste duren, niet lang de reine vreugd der Vlaamsche moeders en vrouwen. De Munteschrooder zou den hoon zijner ridderen wreken; Johanna van Navarre had geboden, geboden dat men "de Vlaamsche evers zou verwurgen en de Vlaamsche zeugen ontweiden."
Een ontzaggelijk Fransch leger verzamelde zich, het prachtigste, het keurigste dat men tot nog toe gezien had; het trok naar de Vlaamsche grenzen toe, en roemde zich op voorhand geheel de streek te zullen zuiveren en reinigen.
Maar onze helden waakten, en voor de tweede maal zou de vreemde overmacht voor hunne burgerdeugden moeten buigen.
Breidel hervatte zwaard en bijl, riep zijne macekliers bijeen en, na zijne macekliers, de mannen van al de ambachten en neringen.
De Coninc hernam zijn werk van opbeuring en van verzoening.

En toen de dageraad van 11 Juli verscheen, ze knielden op den Groeningerkouter, God biddende om de zegepraal en bereid voor het vaderland te sterven: de poorters van de steden benevens de lieden der dorpen, de burgers benevens de ridders, de prinsen van gravelijken bloede, te voet en den goedendag in de hand, benevens de mannen der ambachten; burgers, "*die vroem waren*, *arm ende rike*", zooals het Lodewijk van Velthen verhaalt, waaronder *Pieter de Coninc en vele anderen*, gelijk de Gentsche Minderbroeder *(Minorita Gendavensis)* het te kennen geeft, eenige stonden vroeger zelve tot de ridderlijke waardigheid verheven. Treffend voorbeeld van wederzijdsche achting en betrouwen. Doorslaande bewijs der gelijkheid in rechten en plichten, welke reeds in die tijden op den Vlaamschen bodem heerschte, en noch dan noch later door zuiderlijke lessen aangeleerd of door Fransche grootsprekerijen ingevoerd moest worden.
De strijd begon, hardnekkig en bloedig, strijd van reuzen, gevecht van leeuwen.
Tijd en macht ontbreken ons om ervan al de wisselvalligheden, al de heldendaden te beschrijven.
Het zij genoeg te zeggen dat, na uren worstelens, geheel het schitterend Fransche leger vernield lag onder de slagen der Vlaamsche mannen;
dat vòòr 585 jaren, op gelijken dag en bijna op gelijke uur als heden, de blijde, de betooverende mare der overwinning zich als een zegen des Heeren over het ontroerde land verspreidde;
dat onze voorouders op die zalige stonden en onder de heldere Julizon in reine geestdrift en eindelooze dankbaarheid nopens die zege jubelden, gelijk wij nu jubelen rond het gedenkteeken der verlossers;
dat van dan af aan de gansche wereld bewezen was dat Vlaanderen niet gemaakt is voor inpalming, verdrukking en slavernij; dat, dweers wel en wee, strijden en lijden misschien, Vlaanderen altijd Vlaanderen zal blijven, steeds vroeg of laat de ketenen zal verbrijzelen en het juk afwerpen hetwelk de vreemden zouden pogen op te leggen;
dat, zonder de dappere en schrandere legeroversten te vergeten - Gwijde en Jan van Namen, en Willem van Gulik, Jan van Renesse en Jan Borluut - de roemrijke, nooit te volprijzen overwinning, zoowel in het geduldig voorbereiden, als in de prachtige uitvoering, grootendeels te danken is aan onze twee Brugsche helden, aan onzen Breidel en aan onzen de Coninc.
Er is dus wel reden om, zooals hun tijdgenoot, de Italianer Villani, het geschreven heeft, wel reden om hen gedachtenis te maken, wel reden om hun - laattijdig genoeg - te midden onzer oude stad dit uitmuntend kunstwerk en die zielroerende beelden op te richten; wel reden om hun gedenkteeken met opgetogenheid te begroeten, wel reden om alhier uit te roepen: *Sursum corda,* hart en geest omhoog!
Gij, die uwe moedertaal bemint en uwe Vlaamsche zeden, juicht en biedt eer aan dezen, die ze belet hebben in den Franschen kolk verloren te gaan.

Gij, die de vrijheid lief hebt, juicht en brengt dank aan hen, die ze in doodsgevaar hernomen hebben en voor het nageslacht bewaard.
Gij, die uw vaderland aanbidt, juicht en zwaait lof aan de eerste ware stichters van het vrije, het onafhankelijk België.

Hulde, hulde, driemaal hulde den redders van Brugge, de verlossers van Vlaanderen!
In naam der Breidel-commissie en in uitvoering van de zending welke zij te dien einde ontvangen heeft, verklaar ik plechtig ingehuldigd het gedenkteeken, opgericht aan Jan Breidel en Pieter de Coninc.'

Terwijl de toejuichingen om het gehoorde, nog donderend weerklonken, werd het gedenkteeken ontbloot en ving, onder Peter Benoits leiding, de uitvoering aan van het door Th. Van Ryswyck gedicht en door R. Hol op muziek gezet lied, *Vlaanderen*:

1

Voor Vlaandrens gouden kusten,
Klinke aller lofgeschal,
Daar waar ons vadren rusten
En 't nakroost wonen zal;
Waar moeder ons eens baarde
En opleidde aan heur hand;
O dierbaarst land der aarde,
O Vlaanderland!

2

Wel lijdzaam zijn 's lands kindren,
Maar geene dwinglandij
Mag hunne rechten hindren,
O! dat bezweren zij;
Wat m'eens zoo duur vergaarde
Blijft steeds het waardigst pand
Van 't vrijste volk der aarde,
In Vlaanderland!

De klanken van dit fraaie lied, niet minder dan het gezicht van het grootsch gedenkteeken, werkten bezielend op de menigte, die, na een telkens weer vernieuwd opstijgend gejuich, de herhaling van het zanggedicht eischte.

Achter het tweemaal voorgedragen *Vlaanderen*, kwam het volgende *Lied der Vlamingen*, woorden van Emanuel Hiel, muziek van Peter Benoit, aan de beurt:

1

Daar stijgen uit 't verleden
De karlen klauwaarts op,
Zij hebben stout gestreden,
Verplet des vreemden kop,
Hun goed, hun bloed, hun leven,
Met mildheid steeds verpand,
Om ons te kunnen geven
Het vrije vaderland.

2

O Nederland, o vrijheid,
Gij adelt ons gevoel,
Wij zweren het met blijheid,
Uw toekomst is ons doel;
Wij zullen, jonge scharen,
Steeds onzen plicht gestand,
Met hand en hart bewaren
Het heilig vaderland.

De klemmende woorden en de mannelijke wijs dezes lieds voerden den geestdrift van de ontelbare schare nog hooger op. 't Was noodig, ook dit stuk tweemaal uit te voeren.

Hiermede was de plechtigheid der onthulling van het gedenkteeken der Vlaamsche helden afgeloopen.

Terwijl de beiaard klingelde en de groote klok luidde en de menschen zich verdrongen om het gedenkteeken van naderbij te beschouwen, werd de voorzitter der Breidel-commissie door krachtige armen opgetild, toen hij de treden van het verhoog afdaalde, en op zegevierende wijze op de schouders rondgedragen.

Het gedenkteeken zal der stad Brugge in alle opzichten een sieraad zijn. De bronzen beelden van Breidel en De Coninc zijn welgeslaagde kunstgewrochten, die den beeldhouwer Paul de Vigne tot eere verstrekken. Het arduinen voetstuk, uitgevoerd naar de teekening van den bouwmeester J. De la Censerie, verdient mede te worden geroemd als een zeer verdienstelijk en naar goeden stijl opgevat werk.

Ten 6 ure werd in de groote zaal der Halle eene muzikale en letterkundige zitting gehouden, welke aanving met de uitvoering (op voortreffelijke wijze), door de Muziekvereeniging van Brugge, van een puik muziekstuk, door Gevaert en Henderyckx gesteld. Vervolgens had de uitreiking der gedenkpenningen plaats. Daarna werd eene redevoering uitgesproken door den heer Julius Sabbe, den onvermoeibaren secretaris van de Breidel-commissie. De redenaar, die een diepen indruk op zijne hoorders teweegbracht, werd verscheidene malen in de rede gevallen, door het losbreken van toejuichingen. Er werd, naast Hendrik Conscience, den betreurden eerevoorzitter van de Breidel-commissie, eene warme hulde gebracht aan de nagedachtenis van den Vlaamschen werkman Frans Van Mullem, den deken van de Klauwaarts, wien de eer verblijft van de eerste het denkbeeld voor de oprichting

van het nu gesticht gedenkteeken te hebben opgeworpen. Ook Julius Sabbe werd op zegevierende wijze op de schouders rondgedragen, nadat zijne toespraak geëindigd en geheel de zaal opgestaan was om hem juichend te begroeten.

Des avonds is een lichtstoet uitgegaan, die in eigenaardigheid en pracht den gedenkwaardigen gelijksoortigen optocht evenaarde, welke Brugge doorkruiste ter gelegenheid van het XIXe Nederlandsch taal- en letterkundig congres en waarvan wij in onzen jaargang 1884, blz. 126, gewaagden.

De 11de Juli 1887 mag in Brugge's stedeboek als eene heuglijke dagteekening worden vermeld.

Dood van N. De Keyser.

> ‘Medeburgers, De befaamde schilder Nicasius De Keyser is op Zaterdag, 16 Juli, ten 9 ure 's avonds, overleden. De stad betreurt den dood eens meesters, die meer dan eene halve eeuw aan het hoofd der nationale kunstschool heeft gestaan en die gedurende bijna 25 jaren de koninklijke academie van beeldende kunsten van Antwerpen waardiglijk heeft bestuurd.’

Deze bekendmaking werd den 18^{n} Juli vanwege het gemeentebestuur van Antwerpen in de stad aangeplakt. Terzelfder tijd werd op het stadhuis en op Onze-Lieve-Vrouwetoren de rouwvlag geheschen.

De door de familie rondgezonden doodbrief luidde als volgt:

> ‘De heer Emiel De Keyser, de heer en mev. Ernest De Keyser en hunne kinderen, de heer Raymond De Keyser, mej. Maria De Keyser, de heer Arthur Goemaere en mev. Arthur Goemaere geb. Gabriella De Keyser en hun zoon vervullen den droevigen plicht, u kennis te geven van het overlijden van hun vader, schoon- en grootvader, den heer Nicasius De Keyser, weduwenaar van mev. Bella Telghuys, historieschilder, eerebestuurder van de koninklijke academie van schoone kunsten van Antwerpen, voorzitter van het academisch lichaam sedert zijne stichting, lid van de koninklijke academie van België, grootofficier van de Leopoldsorde, lid van de orde van Verdienste van Pruisen, commandeur van de orden van Frans-Joseph van Oostenrijk, van de Eikenkroon der Nederlanden, van den Witten Valk van Saksen-Weimar, officier van het Legioen van Eer, ridder van de orden van den Nederlandschen Leeuw, van Sint-Michiel van Beieren, van de Kroon van Wurtemberg en van de Poolstar van Zweden, ondervoorzitter van de Koninklijke Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten, briefwisselend lid van de Koninklijke Maatschappij (lees van de koninklijke commissie) der monumenten, briefwisselend lid van het Instituut van Frankrijk, en lid van menigvuldige Belgische en vreemde academiën, geboren te Santvliet den 26^{n} Augustus 1813, overleden te Antwerpen, Zaterdag 16 Juli 1887, na bediend te zijn van de HH. sacramenten der Kerk. UEd. is verzocht in den lijkdienst, die zal plaats hebben Woensdag, 20 Juli, ten 11 ure 's morgens, in de parochiale kerk van den H. Laurentius. Men zal zich vereenigen aan het sterfhuis, Warandestraat, 15, ten half elf. De begrafenis zal geschieden in den familiekelder te Santvliet. Dat zijne ziel in vrede ruste.’

De roemrijke historieschilder, wiens gezondheid sedert lang zeer wankel was geworden, zonder dat hij zich nochtans door ziekte op zijn leger gekluisterd vond, stierf op het schoone buitengoed, dat hij na zijne ontslaggeving als bestuurder van de Antwerpsche academie, in de Warandestraat n^{r} 15, had betrokken. Geboren te Santvliet, den 26^{n} Augustus 1813, mocht hij den ouderdom van 74 jaren, min eenige weken, bereiken. Hij genoot niet slechts het voorrecht oud te worden, zonder veel ziekte te hebben gehad; maar hij mocht daarbij dit ander onwaardeerbaar voorrecht smaken, zijnen roem niet te hebben overleefd en tot den einde toe in bezit te zijn gebleven van onverzwakte werkkracht en onverflauwden werklust. Wat de meer dan zeventigjarige kunstenaar schilderde, was nog steeds den grooten De Keyser waardig en kon de vergelijking doorstaan met de beste gewrochten uit den besten tijd zijns levens. Nicasius De Keyser mag inderwaarheid een gezegend kunste-

naar worden genoemd. Zijne lange loopbaan is zoo welvervuld als schitterend geweest. Zijne gewrochten werden en worden nog bij voortduring zoo hoog gewaardeerd, dat het eene zeldzaamheid mag worden genoemd er een van aan te treffen op publieke veilingen.

De stad Antwerpen mag er dan ook geluk worden over gewenscht, dat zij zich eene gansche reeks prachtige schilderingen van zijne hand wist te verwerven, waarvoor in het nieuwgebouwd wordend museum eene bijzondere pronkzaal wordt ingericht, zooals die bestaat in het tegenwoordige museum.

Gedurende 33 jaren, dat ons tijdschrift wordt uitgegeven, heeft de redactie gelegenheid gehad, om den uitstekenden meester in zijn werken en streven, als het ware voet voor voet na te gaan, en deze aangename en verheffende taak is trouw vervuld geworden. Op honderd en meer bladzijden van de *Vlaamsche School*, in den loop van omtrent het derde eener eeuw, vindt men De Keysers roemrijken arbeid geboekstaafd. Wij gelooven niet, dat er iets overgeslagen is, van wat hij merkwaardigs heeft voortgebracht, portretten uitgezonderd, welke niet alleen niet werden tentoongesteld, maar wier uitvoering ook niet altoos bekend werd gemaakt. De portretten van De Keysers hand zijn zeer talrijk en zij zullen in de toekomst veel bijdragen tot zijnen roem.

In haren jaargang 1855, blz. 49 en vgg., heeft de *Vlaamsche School* eene uitgewerkte verhandeling van den heer P. Genard over den voortreffelijken schilder en tevens zijne goed getroffene afbeelding opgenomen.

De Keyser is met vorstelijken praal begraven. Er waren ettelijke duizende personen, uit alle standen van de samenleving opgekomen, om hem de laatste eer te bewijzen.

De slippen van het baarkleed werden vastgehouden, aan de linkerzijde, door de heeren F. Van Kuyck, voorzitter van de afdeeling beeldende kunsten van het Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen; J. Dyckmans, bij ontstentenis van den heer J. Rousseau, algemeen bestuurder voor schoone kunsten aan het ministerie; Juliaan De Vriendt, voorzitter van het hooggesticht van schoone kunsten te Antwerpen; H. Hymans, voorzitter van de Oudheidkundige Academie van België; K. Verlat, bestuurder van de koninklijke academie van schoone kunsten; Robert, onderbestuurder van de klasse der schoone kunsten van de koninklijke academie van België; graaf A. Le Grelle, lid van den bestuurraad van de Antwerpsche academie; aan de rechterzijde, door de heeren Jac. Cuylits, voorzitter van de Koninklijke Maatschappij tot Aanmoediging der Schoone Kunsten te Antwerpen; G. de Pret Roose van Calesberg, voor de koninklijke commissie van monumenten; L. de Burbure, ondervoorzitter van de commissie van het museum van oudheden te Antwerpen; generaal P. Henrard, secretaris van de Academie van Oudheidkunde; J. Schadde, secretaris van het academisch lichaam te Antwerpen; L. de Wael, burgemeester van Antwerpen.

De heer K. du Bois, gouverneur der provincie Antwerpen, had in den lijkstoet plaats genomen aan het hoofd van den bestuurraad der koninklijke academie van schoone kunsten.

Nadat het lijk buiten het sterfhuis was gebracht, werd door soldaten van het 5e regiment van linie een geweersalvo gelost. Buiten een detachement van het 5e linie, vormden compagniën van het 13e en 14e, van de genie, de kanonniers en den trein, mede deel van den stoet.

De lijkdienst, in de St.-Laurentiuskerk, welke niet groot genoeg bleek te zijn, om al de opgekomenen te bevatten, was eerst ten 1 uur afgeloopen.

De troepen, die het lijk uitgeleide deden tot aan den weg naar Santvliet, hebben een afscheidssalvo gelost, toen zij, aan het noordeinde der stad, halt maakten, om terug te keeren.

Te Santvliet werd het lijk ingehaald door de gemeenteoverheid en de plaatselijke geestelijkheid.

Overeenkomstig den schriftelijk uitgedrukten wensch van den overledene, werd zijn stoffelijk overschot in zijn familiegraf geplaatst, zonder dat te dezer gelegenheid redevoeringen werden gehouden.

13e Tentoonstelling van 'Als ik kan.'

Der Jongen Kunstvereeniging *Als ik kan* hield hare 13e tentoonstelling, in de zaal Verlat, Twaalfmaandenstraat, te Antwerpen, van den 17n tot den 22n Juli 1887. Niet minder dan 48 kunststukken versierden het gunstig geschikte lokaal. De tontoonstellers volgden een nieuw stelsel bij het uitstallen hunner werken. Ieder kunstenaar beschikte over eene zekere ruimte van den wand, waarop hij zijne stukken kon plaatsen zooals hij wilde. Al zijne schilderijen hingen alzoo nevens elkander, hetgeen een beter gedacht geeft van zijn werk, dat dan ook minder invloed ondergaat van daar nevenshangende werken, dan gewoonlijk het geval is.

Volgens alphabetische orde is Adriaensens, Ferd., de eerste naam, welken men aantreft.

In zijne *Avondschemering* ontwaart men veelbelovende hoedanigheden, benevens een scherpen opmerkingsgeest. De tegenstelling dier heldere lucht, waar de zonnestralen nog in tintelen, met de reeds donkere aarde, is met veel juistheid weergegeven. Alwie ooit den hemel vergeleken heeft met zijn beeld in een waterspiegel, zal reeds bemerkt hebben dat deze laatste geen slaafsche weerkaatser is van zijne omgeving. Neen, het water leeft en poëtiseert, evenals licht en schaduw, stof en vuur dit doen; het weerkaatst niet slechts, het vertolkt. Tegen den avond vooral en bij zekere luchtgesteltenissen wordt de tegenstelling meer zichtbaar, zelfs voor een ongeoefend oog. Adriaensens heeft dit verschijnsel met veel juistheid weergegeven; hij heeft wellicht een weinig overdreven, doch dit schaadt niet. Behalve zijne *Avondschemering,* toonde hij nog een *Kunstenaarseetmaal* (stilleven) en een *Avond* (landschap).

De *Borstelmaker,* van Willem Albracht, bevalt ons het meest van de vier schilderijen die hij tentoonstelde; zijn *Namiddag* bevat een zeer schilderachtig hoekje, namelijk het trapken, dat naar het opperkamerken leidt; doch het slaafsch navolgen van een zeer alledaagsch koeharen tapijt, en andere prozaïeke bijzaken, is niet van aard om dit paneel zeer aantrekkelijk te maken. De *Berisping* en het *Hofje der armen* zijn de twee andere stukken van dien schilder.

Boland, Karel, leverde een landschap: *Gezicht van Vorst* en twee dierenschilderingen: *Een troetelhondje*, zeer fijn van toon, en *Toegevendheid*, stellende een jong kefferken voor, dat een ouden getrouwen huishond toesnauwt. Deze ziet zijnen aanvaller met toegevendheid aan en laat hem maar blaffen. Houding en uitdrukking zijn met veel natuur weergegeven.

De *Ketelmakers*, van Boudry, zitten zeer goed op hunne plaats en slaan flink op het koperwerk; er heerscht in dat werkhuis veel lucht en spel van licht. In zijn *Liefdesnestje* is het gedeelte voor het venster het bevalligste hoekje; de slijpsteen,

en vooral de achtergrond van dit gedeelte, zijn het treffendste. Het verdienstelijk portretje van *Moeder Trees* volledigt de inzending van dien schilder.

In diezelfde zaal Verlat bewonderde men onlangs *Seringen*, van Chappel, Eduard, waarvan de tonen zich veel zoeter versmolten dan die der *Lilas*, die hij nu uitstalt; deze schijnen harder, niet krachtiger. Dit neemt niet weg, dat in de vijf stukken van Chappel: *Pioenen*, *Bloemen*, *Rozen, Bloemen*, al de hoedanigheden doorstralen, die den kunstenaar kenschetsen. Zekerheid van hand, veel gemak van uitvoering en een rijk coloriet, geven aan de werken van dien

schilder een buitengewonen zwier en veel decoratief effect.

Delehaye, Louis, zond slechts één paneeltje in: *Het minnebriefje,* dat, benevens vele hoedanigheden, eenige aarzeling verraadt. Dezelfde opmerking geldt voor *Eene onderbrokene lezing, de Kasteelbewaakster* en *Bloemen,* de drie paneeltjes van Gorge, Eugenius: zij zijn fijn en stil van toon, doch onbeduidend als onderwerp, en niet al te behendig in de samenstelling.

Frits Hanno doet zich bij het eerste aanzien kennen als spotlustig. *Suzanna in 't bad,* zoo luidt de titel van zijn bijzonderste stuk, hetwelk als volgt is samengesteld: in een hoek van het vertrek, waar het tooneel plaats grijpt, hangt eene plaat, eene *Suzanna in 't bad*, volgens een ouden meester, voorstellende; de hoofdpersoon van het tooneel echter, is eene schilderspop, neergezet op eenen stoel, hare voeten badende in een blikken kuipken, en hare naaktheid dekkend bij middel van eene toegevouwen gazet! Die atelierskluchт, wellicht eene zinspeling bevattende, zou geene melding verdienen, indien zij niet wezenlijk goed geschilderd ware. Hanno heeft zijn *mannequin* of beter gezegd zijn wijvekijn misschien wat al te menschelijk gemaakt. Zijne *Rozen* en zijne *Bloemen* leveren het bewijs, dat hij meester is van zijn palet, en wellicht gelukken zou bij stukken van grooteren omvang en meer ernstigen aard dan zijne *Suzanna.* Een gezichtje uit *Calmpthout bij regenachtig weder* is het vierde stuk van dien schilder.

Mejuffrouw Rosa Leigh zond vijf harer landschappen in: *Februari, October in 't woud, Juli, In 't bosch*, *November;* al die stukken getuigen van de kunde, waarmee de schilderes de indrukken der verschillige jaargetijden weet weer te geven. Breed van uitvoering, laten deze schilderijen nergens doorstralen dat zij van de hand eener vrouw zijn.

Henri Luytens *Bezoek op 't atelier* getuigt van zoeken naar waarheid en natuur; de samenstelling heeft veel verdiensten, evenals de teekening; ook is de algemeene indruk, dien het tafereel teweegbrengt, zeer gunstig. Het zou er echter veel bij winnen, indien verschillende stoffen anders weergegeven waren. De witte kiel van den kunstenaar, het kleed zijner bezoekster, en de zonnescherm, dien zij in de hand houdt, zijn toch niet van dezelfde stof, hoezeer hunne kleur ook overeenkome.

Voor den stal en *Voorplaats,* van Pieter Evert, zijn twee zeer aangename voorstellingen uit het buitenleven, schoon van licht en warm van toon, in de voorgestelde omgeving bewerkt en zorgvuldig voltooid.

Breed is het verschil tusschen *de Kaartspelers,* eenvoudig en natuurlijk weergegeven, en het *Binnengezicht te Calmpthout,* zoo vreemd van kleur als onwaar van verlichting, beide door Frans Proost ingezonden. Begaafd met de hoedanigheden, welke die schilder bezit, is hij bekwaam om veel beter werk voort te brengen, zoo hij wil de natuur bestudeeren onder al hare uitingen en er zich op toelegt ze met eigene oogen aan te zien, en met zijn eigen verstand te doorgronden, zonder zich te bekreunen om hetgeen anderen, rond hem of voor hem, doen of gedaan hebben. De behandeling van het binnengezicht doet onwillekeurig denken aan zekere tafereeltjes van het jaar dertig. De uitslag beantwoordt niet aan de inspanning, die het stuk gevergd heeft en de kunde die de schilder er in gelegd heeft.

Henry Rul stelt eene *Dreef* ten toon, zoo wijs en eenvoudig van uitvoering als indrukwekkend door hare werking. Onder het gebladert hangt die doorschijnende, waterachtige lucht, welke bij zomerdag, tot zelfs 's middags, wanneer de zon overal elders zengt en brandt, in de bosschen en boomrijke oorden eene kelderachtige

frischheid, bij een kelderachtig halfdonker, onderhoudt. Het is niet eene dreef, het zijn een aantal dreven en wegen, die men ziet en waar men met het oog doorwandelen kan. De *Zomer* is een zeer gelukkig tafereeltje, dat er echt zomerachtig uitziet. *Een stil hoekje* en een *Sneeuweffect* volledigen deze uitstalling.

Wild, *Eendvogels*, *Viooltjes, Bloemen* en een vrouwekopje, getiteld *Phantasie,* vormen de verzameling, die aan het penseel van Piet Van Engelen te danken is. Het mag gezegd worden, dat in het stilleven veel leven is, leven van kleur en licht. Er zijn daar stukken wilds in voorgesteld, die waarlijk meesterlijk behandeld zijn.

Jef Van Snick heeft eenen *Hekelaar* voorgesteld, waarvoor hij stellig niet over den hekel dient gehaald te worden. Dat paneeltje is zeer fijn en deftig, zoowel in zijne grijze als in zijne roode tonen. In eene gewone huiskamer gezien, zou dat schitteren van licht, zonder daarom wit- of krijtachtig te worden; de kleur van het vlas is zeer juist, en de aard der stof goed gevat.

Het *Mans*- en het *Kinderportret*, van den beeldhouwer Alfons Van Beurden, zijn, naar gewoonte, eenvoudig, natuurlijk en levendig. In de uitdrukking der oogen van het kinderkopje ligt iets zoo waar en zoo levendig, dat men bij oogenblikken twijfelt of zulks met de gewone middelen teweeggebracht is.

Zoo wij al de voorwerpen dezer tentoonstelling vermeld hebben, is het niet met de bewering, dat het allen meesterstukken zijn; maar het mag gezegd worden, indien zich in het midden van *Als ik kan* nog geen kunstenaar van hooge vlucht veropenbaard heeft, toch bevindt zich op de lijst der 48 tentoongestelde gewrochten geen enkel, dat niet verdient in aanmerking te komen.

Waarom is des krings programma versierd met een ruiter uit den geuzentijd, die eene vlag voert, waarop de middeleeuwsche spreuk: *Als ik kan*, voorkomt? Dit anachronisme zou onopgemerkt doorgaan, indien het figuur er waarlijk kunstig uitzag, karaktervol was en uitmuntte door persoonlijke vinding. Dit is echter het geval niet. Uitgaande van een kunstenaarskring, dient zulk programma of heel bescheiden en stil te zijn, ofwel, wat beter ware, een kunststuk, dat, hoe klein ook, de bezoekers met gretigheid zouden ontvangen en zorgvuldig bewaren, als herinnering van hun bezoek aan de tentoonstelling. Hoe onbeduidend deze zaak ook schijnen kan, zij is niet van belang ontbloot. Dit programma symboliseert, als het ware, den kring. Noch stoutmoedigheid uit begeestering ontstaan, noch kalme zekerheid op talent en kennis gesteund, zijn daar te ontwaren. *Als ik kan* doet denken aan Jan Van Eyck en zijne middeleeuwsche kunstgenooten, de *Geus* aan Willem van Oranje en zijne medestrijders. Het bezadigd maar streng doordrijven van hunne beginsels bij de groote Gothieke kunstenaars; het onverschrokken doordrijven van beginsels bij de helden der XVIe eeuw dienden in woord en daad in den jongen kunstkring te leven.

Bezielende kunstzin, smaak, warmte, leven, ziedaar wat men bij jongeren in overvloed moet aantreffen. Terwijl zij gezamenlijk zeggen: *Als ik kan*, zou elk in het bijzonder moeten zeggen: *ik kan.* Wij hopen, dat het eens zoo zijn zal.

P.B.

Wedrennen.

In n^{r} 18 van den *Nederlandschen Spectator,* in een opstel over volksvermaken, van W.F. Margadant, wordt de volgende aardigheid vermeld: Toen de shah van Perzië, bij zijn jongste bezoek aan Europa, in Weenen vertoefde, was hij maar niet te bewegen een paardenren bij te gaan wonen. Daar hij zich overigens met oostersche gedweeheid naar allerlei vermakelijkheden van anderen aard liet geleiden, verwonderde deze

koppigheid op het punt van *races* de hovelingen in hooge mate, en eindelijk naar de reden gevraagd, antwoordde de shah gemelijk: ‘Ik weet al zoo lang dat het eene paard harder loopt dan het andere.’

Goedheid is ontzagwekkend.
MILTON.

Boekbeoordeeling.

Dicht- en prozawerken van Jan Van Rijswijck, uitgegeven door Jan Van Rijswijck, Jz., met eene levensschets door Max Rooses.

Van de bovenstaande uitgave is, ter drukkerij van L. Janssens, Kerkstraat, Antwerpen, de 17e aflevering verschenen. De 18e, welke ter perse ligt, zal de levensschets van den gunstig gekenden volksschrijver bevatten; daarmee worden de dichtwerken, twee deelen, vervolledigd, en op deze zullen de prozawerken onmiddellijk volgen.

Wie herinnert zich Van Ryswycks humoristische en stekelige dagbladartikels niet, uit de *Grondwet* en den *Koophandel*? zijne geestige voordrachten en kernachtige redevoeringen op de meetings, vol eigenaardige zetten en kwinkslagen, pittig en hekelend, want hij noemde de zaken bij haren wezenlijken naam, spaarde aan niemand de waarheid, sprak, als het een vrij man betaamt, rondborstig zijne meening uit, zonder er zich in het minst om te bekreunen, dat deze of gene er zich door gekrenkt waande. Hij was inderdaad een echte volksman, die hetzij hij zijne gedachten in rijm of onrijm voordroeg, immer een onmetelijken bijval genoot.

In onze verbeelding zien wij hem nog op de meetings, waar hij de menigte aan zijn geestig en niet zelden bijtend woord hield geboeid. Zijne stentorstem doorklonk de ruime zaal der *Variétés*; zijne taal was voor iedereen bevattelijk, want de volksspreuken waren hem eigen, en hij maakte daarvan, zoowel in verzen als in proza, ruimschoots gebruik. Altoos, hij ware dan ernstig of luimig, stelde hij al de overige sprekers in de schaduwe; hij was immer de held van den avond, het troetelkind der toegestroomde menigte.

Zijne dagbladartikels vonden niet minder bijval dan zijne redevoeringen, alhoewel hij in zijne polemiek, dikwijls vrij onzacht te werk ging. Wee dezen of genen collega, die in eenen pennetwist, hem te na was durven komen; duur moest hij den onbesuisden aanval boeten, en zonder kleerenscheuren kwam hij er nooit van af. Jan greep hem ongenadig vast, legde hem op den kapblok en sloeg er zoo doldriftig op neer, dat de spaanders er om heen rinkelden. Als staaltjes daarvan, noemen wij de vinnige artikels tegen de hoofdopstellers van den *Avenir* en van het *Handelsblad*, waarin die heeren zoo duchtig werden afgezweept, dat zij er, lang nadien, nog het spoor van droegen.

Welnu, al die artikels, met zijne redevoeringen en voordrachten, zullen in zijne prozawerken opgenomen en met genoegen herlezen worden. Zij verdienen wel voor het nageslacht te zijn bewaard.

De uitgave dezer gezamenlijke dicht- en prozawerken strekt den zoon van den volksschrijver tot eere; dit is de schoonste hulde, welke hij der nagedachtenis zijns vaders brengen kan, want daardoor zal hij hem eene blijvende gedenkzuil hebben opgericht.

De werken van Jan Van Ryswyck zijn keurig gedrukt; elke aflevering bevat 48 bladzijden en kost maar 50 centiemen. Hopen wij slechts, dat voortaan de afleveringen elkaar wat sneller zullen opvolgen, dan dit tot nu toe het geval is geweest.

J. STAES.

Kroniek.

Antwerpen. Het comiteit voor Vondels feestviering (zie blz. 98) is samengesteld uit de volgende heeren: P. Génard en F. Gittens, voorzitters; J. Boucherij en G. Segers, secretarissen; A. Cornette, F. de Laet, V.A. Dela Montagne, P. de Mont, C.J. Hansen, M. Rooses, H. Sermon, Aug. Snieders, J.F. Van Cuyck, J. Van den Bemden, Jul. Van Herendael en Lamb. Van Rijswijck, leden; F. Van Doeselaer, bestuurder van den Vlaamschen schouwburg, en Edw. Colinet, bestuurder van het Paleis voor Nijverheid, toegevoegde leden.

- Rob. Fabri is door het stadsbestuur gelast met de vervaardiging van Vondels marmerborstbeeld, hetwelk zal worden geplaatst in den Vlaamschen schouwburg.

- 3 Juli, ten 10 ure 's morgens, werd in de nog niet voor hare bestemming gebezigde nieuwgebouwde kostschool van het atheneum de merkwaardige nijverheidstentoonstelling van den *Rubenskring* geopend, in het bijwezen van een aantal leden van het gemeentebestuur en van een talrijk belangstellend publiek. De heer voorzitter Wynen sprak eene redevoering uit, die zeer passend werd beantwoord door den eersten stadsschepen, den heer Joseph Lefebvre. Beide toespraken verwierven groote goedkeuring. De tentoonstelling is, in haren aard, eene van de belangrijkste die tot nog toe in België werden gehouden. Het nijvere Antwerpen vertoont er zich in zijne gunstigste gedaante en grootste kracht. Alle takken van volksvlijt, de nederigste zooals de hoogste, zijn er uitmuntend vertegenwoordigd en veroorloven den bezoekers zich een nauwkeurig gedacht te vormen, met de werkstukken onder de oogen, van de Antwerpsche bazen, fabrikanten en ambachtslieden. De indruk, dien men ontvangt - het mag over het geheel zonder voorbehoud worden gezegd - is onvoorwaardelijk gunstig. De *Rubenskring* verdient geluk te worden gewenscht en bedankt, voor het tot stand brengen van deze schoone tentoonstelling.

- 23 Juli is met de stoomboot *Goya* uit Antwerpen naar Barcelona verzonden, het panoramadoek (2 groote rollen van 14 meters lengte), geschilderd door Karel Verlat en den *Slag van Waterloo* voorstellende. De mede verscheepte bijhoorigheden, zooals soldaten- en paardenbeelden, kanons enz., vulden een 100-tal kisten. De beeldhouwer Frans Joris, die het panorama te Barcelona zal ineenzetten, maakt zich voor de afreis klaar. (Zie onze jaargg. 1886, blz. 42, en 1887, blz. 11.)

- 16 Augustus is op de begraafplaats te Deurne eene grafzuil ingehuldigd, ter nagedachtenis van den eerw. Adrianus Beynen, die, na gedurende meer dan 50 jaren als een waarlijk goede herder het ambt van pastoor van het Antwerpsche vondelingenhuis te hebben bekleed, den 23^{n} Mei 1875 te Antwerpen overleed. Hij was in 1793 te Oosterhout (Holland) geboren. De zuil, een werk van Modest Verlinden, is versierd met het door L. Dupuis vervaardigd welgelijkend afbeeldsel van den waardigen Beynen. Bij de onthulling werd door den heer J. Van Menten-Kockx eene redevoering van den dichter L. De Koninck, die verhinderd was, voorgelezen. Nadat ook de heer Arnou eene toespraak had gehouden, werd onder de leiding van Em. Wambach,

eene gelegenheidscantate gezongen door 300 mans- en 200 kinderstemmen.

- *Prijskamp van Rome in de bouwkunst* (zie onzen vorigen jaargg., blz. 146). Acht kampers namen deel aan de voorproef. De uitslag van den eindprijskamp, tusschen 6 kampers, was als volgt: 1e prijs, Karel De Wulf, van Brugge; 2e prijs (bij verdeeling), Mich. De Braey en Ferd. Truyman, beiden van Antwerpen; eervolle vermelding, Ph. Van Boxmeer, van Mechelen. Onderwerpen waren, in de voorproef: een casino op het zeestrand; in den eindprijskamp: een paleis voor het gezantschap van eene groote mogendheid. De kampers hebben bewijzen van groote bekwaamheid gegeven. Den primus viel in zijne geboortestad, het kunstrijke Brugge, welverdiend eerbewijs ten deel, ook van overheidswege.

- Verschenen: *De gemeentenaam 'Poeke,' etymologisch verklaard en zijne schrijfwijze vastgesteld,* door J.J. Hellemans. Deze alleszins belangrijke brochuur is een gedeelte van een uitgebreid werk, waarin de deels verbasterde Vlaamsche benamingen van steden, dorpen en vlekken, van aan haren oorsprong opgespoord, geschied- en taalkundig zullen worden opgehelderd. De proeven, die de heer Hellemans ons reeds van zijnen arbeid heeft laten kennen, doen ons het verlangen koesteren, dat hij de door hem opgevatte taak met goed gevolg moge ten einde brengen.

Gent. 10 Juli heeft de plechtige inhuldiging plaats gehad van het door Ambresin gemaakte bronzen standbeeld van den beroemden zinneloozengeneesheer Joseph Guislain (1797 + 1860). De vereeuwigde weldoener van de lijdende menschheid is staande afgebeeld, gekleed met den hoogleeraarstabbaard; hij houdt de rechterhand opgeheven, als gaf hij eene aanwijzing; in de linker houdt hij het werk, *Leçons orales sur les phrénopathies.* Het beeld doet zich zeer goed voor en mag als dusdanig een sieraad voor de stad Gent worden genoemd.

Buitenland

Leiden. Om een denkbeeld te geven van den omvang der bibliotheek van de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde, vermeldt de *Spectator,* dat de catalogus der handschriften 1038 titels aanwijst; dat de drukwerken er niet minder dan 32,173 tellen en dat de afdeeling Nederlandsch tooneel 525 titels van boeken en 9409 titels van tooneelstukken bevat.

Saïda. Noord-oostwaarts van deze Syrische stad, op 1200 meters van de kust, is eene overoude doodenstad ontdekt. Onder andere werden in de grafkamers aangetroffen: 1. eene witmarmeren doodkist; 2. vier grafteekens van wit marmer, met uitgelezen beeldhouwwerk versierd; 3. eene doodkist van wit marmer, prijkende met hooggewerkt beeldhouwwerk, een jachttafereel en een veldslag verbeeldende; 4. twee marmeren doodkisten, versierd met fabelachtige dierenfiguren; 5. twee marmeren doodkisten, waarvan de eene omringd is van weenende vrouwenfiguren, in Grieksch gewaad; 6. zes doodkisten van marmer en eene van graniet; 7. eenige afgesletene geldstukken, eene schoone vaas, eenige fijne steenen, enz.

Sterfgevallen.

RUDOLF JORDAN, de bekwame genreschilder, wiens tafereelen uit het Hollandsche visschersleven hem ook in Holland veel gunst verwierven, is 25 Maart te Dusseldorp overleden. Hij was te Berlijn geboren 4 Mei 1810.

WILHELM-ADOLF SCHMIDT, hoogleeraar in de geschiedenis, als schrijver van een aantal groote geschiedkundige werken beroemd, is 10 April te Jena overleden. Over de groote Fransche omwenteling gaf hij in 1870 een werk uit in drie deelen, in de Fransche taal, getiteld: *Tableaux de la révolution française publiés sur les papiers inédits du département et de la police secrète de Paris*, en een ander werk, ook van drie deelen, onder den titel: *Pariser Zustände während der Revolutions Zeit von 1789 bis 1800.*

RUPRICH-ROBERT, de bekwame Fransche bouwmeester, wiens sterfbericht ons omtrent half Mei bereikte, was in 1820 te Parijs geboren. Hij laat nagenoeg voltooid een groot werk achter over de Normandische bouwkunst in de 10e en 11e eeuw in Normandië en Engeland.

KAREL CLEMENT, de schrijver van het *Tableau historique des beaux-arts*, van eene *Mythologie appliquée aux arts plastiques,* van *L'art en Alsace-Lorraine*, werd den 5n Juli te Parijs begraven. Hij had zich aanvankelijk op de schilderkunst toegelegd, doch verwisselde na eenige jaren het penseel tegen de pen.

FRANS TIELEMANS, de uitstekende Fransch-Belgische schrijver over bestuurkundig recht, wiens werken ook in het buitenland eene gevestigde faam genieten, is te Brussel, waar hij den 4n November 1799 werd geboren, op 5 Juli overleden. Hij bekleedde opvolgend de hoogste staatsambten. Aldus was hij beurtelings minister van binnenlandsche zaken, gouverneur van de provinciën Antwerpen en Brabant, voorzitter van het hof van beroep te Brussel, volksvertegenwoordiger enz. Hij was lid van den gemeenteraad der hoofdstad en van de koninklijke academie van België.

THEODOOR JOURET, leeraar aan de militaire school te Brussel, lid van den hoogen raad van gezondheid, een man van degelijke en veelzijdige wetenschap, is den 16n Juli overleden te Kissingen, in Beieren, waarheen hij zich om gezondheidswille had begeven. Hij werd geboren te Ath, 11 September 1821.

QUINTINUS-JOSEPHUS CAPPRON, rustend gemeenteonderwijzer en oud-bestuurder van het stomdoovengesticht te Antwerpen, aldaar schielijk overleden den 6n Augustus, liet de drie volgende werken verschijnen: *Algemeene opvoedingsleer voor doofstommen*, *naer de beste bronnen bewerkt* (Antwerpen, Kennes en Gerrits, 1857), *De tael der natuer of de oorspronkelyke gebaerdentael der doofstommen* (Gent, I.S. Van Doosselaere, 1858), *De blinden, geschiedkundige*, *wetenschappelijke en methodische verhandeling* (Antwerpen; wed. L. Schotmans). Hij was te Antwerpen geboren 7 Maart 1825. De overledene was de vader van de voortreffelijke Vlaamsche tooneelspeelster Adelaïde Cappron, wier ontijdige dood vermeld is in onzen jaargang 1880, blz. 154.

ALBERTUS DURUY, volgens een bericht uit Parijs van 12 Augustus, overleden, behoorde tot de medewerkers van de *Revue des Deux-Mondes* en was een zeer bekwaam staatkundig schrijver.

De kerkvoogden van Mechelen en hunne wapenschilden.

Bij de oprichting van nieuwe bisdommen in de Nederlanden (1559-1560), kreeg Mechelen, tot dan toe onder geestelijk opzicht aan Kamerijk onderhoorig, eenen zetel van aartsbisschop en primaat. De bisschoppen van Antwerpen, Gent, 's-Hertogenbosch, Brugge, IJper en Roermonde stonden onder het gezag van den aartsbisschop van Mechelen; als primaat had deze den voorrang op de aarbisschoppen van Kamerijk en Utrecht.

Het concordaat van 1801 schafte de oude bisdommen af, en weldra volgde eene nieuwe omschrijving. Onder het heringerichte aartsbisdom behoorden oorspronkelijk de bisdommen van Doornik, Gent, Namen, Luik, Aken, Trier en Mentz. De stoel van Aken werd echter in 1821 vernietigd, Trier aan Keulen, Mentz aan Freiburg onderhoorig gemaakt; van een anderen kant werd in 1834 het bisdom van Brugge hersteld, zoodat het tegenwoordig aartsbisdom van Mechelen vijf onderhoorige kerkvoogden telt. Bestaat thans het primaatschap niet meer zakelijk, de historische eeretitel blijft evenwel den Mechelschen kerkvoogd toegekend.

In de reeks dergenen, die sinds 1560 achtereenvolgens den aartsbisschoppelijken staf voerden, is Z. Hoogw. mgr. Goossens de vijftiende. Gelijk reeds ettelijke jaren geleden wij de wapenschilden benevens eene korte levensschets der bisschoppen van Antwerpen meedeelden, zoo doen wij thans met de metropolitanen van Mechelen. Verlangt iemand breedvoeriger kennis te maken met de geschiedenis dezer kerkvoogden, hij raadplege de bronnen, waaraan wij onze inlichtingen ontleenden, zooals Van Gestel: *Historia archiepiscopatus Mechliniensis*: De Ram: *Synodicon Belgicum; Théâtre sacré du Brabant;* en de voortreffelijke werken van mgr. P. Claessens: *Histoire des archevêques de Malines* (*Louvain,* 1881) en *La Belgique chrétienne* (*Bruxelles*, 1883).

Aan Schotland, de vermoedelijke geboortestreek van den H. Rumoldus, ontleende het aartsbisdom zijn wapenschild[1]. Schotland voert op goud eenen leeuw van keel, omringd van twee ramen gebloemd met tegenover elkander staande lelies van dezelfde kleur[2]. Het wapen des bisdoms vertoonde zich echter dikwerf met een enkel raam,

(1) Zie *Acta SS. tom. I Julii*, p. 181.

(2) Niet zonder reden oppert P. Van der Speeten de meening, dat het wapen van Schotland met zijne twee ramen een sprekend wapen zou kunnen zijn, naar aanleiding van een Saksiksch woord, dat betrekking zou hebben met het Vlaamsch *schutten, beschutten*, of, beter nog, met

binnen en buiten gebloemd, en met den leeuw links opklimmend, zooals op bijgaande plaatsnede, naar een geschilderd glasraam der hoofdkerk van Mechelen vervaardigd.

I. ANTOON PERRENOT DE GRANVELLE opent de reeks der kerkvoogden. Den 20^{n} Augustus 1517 te Besançon, volgens anderen te Ornans, geboren, voltrok Perrenot op de schitterendste wijze zijne studiën aan de vermaardste hoogescholen van Europa, en werd in 1539 bisschop van Atrecht benoemd, maar ontving eerst in 1543, te Valladolid, de bisschoppelijke wijding. In Juli 1560 tot den stoel van Mechelen verheven, deed hij zijne plechtige intrede in de aartsbisschoppelijke stad den 21^{n} December 1561. In den loop nog van datzelfde jaar schonk hem paus Pius IV, op verzoek des konings van Spanje, de waardigheid van kardinaal. Achtereenvolgens voerde Granvelle de kardinaalstitels van den H. Bartholomeus-in-het-eiland, van Sint-Silvester, van de H. Prisca, van de H. Anastasia, van Sint-Peetersbanden, van de H. Maria-over-den-Tiber, en eindelijk van Sabina.

Granvelle, zegt David, was een der grootste mannen van zijnen tijd, getrouw aan den koning, gehecht aan het land; maar veel te schrander, te voorzichtig en te werkzaam voor de lieden, die met hem aan het roer van den Staat stonden. Deze gaven hem hoogmoed na, en begeerigheid, en eerzucht; doch zulks waren enkel voorwendsels, dienende om andere driften te bewimpelen en den volksgeest te misleiden. Een deel des adels, met den prins van Oranje aan 't hoofd, haakte naar onafhankelijkheid; velen gingen gebukt onder den last hunner schulden; zij zochten in eene omwenteling het middel om zich te redden, en vonden de ketterij best geschikt om de wanorde voort te brengen. Maar zoo lang Granvelle aan het bewind bleef en de gouvernante tot voornaamste raadsman strekte, kon het doel niet bereikt worden; want hij alleen was scherpzichtig genoeg om de geheimste oogmerken te raden, waakzaam om de listen te ontdekken, moedig om alle aanslagen te bevechten, standvastig om ze af te keeren. Geen wonder derhalve dat zijne vijanden rust noch duur hadden onder zijn bestier, en alles in 't werk legden om hem van kant te krijgen. Zulks gelukte hun in het begin van 1564: Granvelle ontving zijn ontslag, ruimde de Nederlanden en vertrok naar Rome(3). Alles wel ingezien, zegt eveneens Gachard, moet men, mijns dunkens,

het oude *schot,* dat bij Kiliaan *septum*, *libera custodia, locus conclusus* beteekent. Zie *Précis historiques*, 1864, p. 164.

(3) David. *Geschiedenis van Mechelen,* blz. 283.

bekennen dat Granvelle een der uitstekendste staatsmannen was zijner eeuw; dat hij niets zoo zeer verlangde als het geluk, de rust en den luister der Nederlanden; dat zijn vertrek uit Brussel ten slotte noodlottige gevolgen had, en dat, ware hij aan het hoofd der zaken gebleven, hoogst waarschijnlijk onze streken die lange reeks van onheilen niet zouden gesmaakt hebben, welke ons land, tot dan toe het gelukkigste en het bloeiendste van Europa, met rampen en ellenden vervulden(1).

Na het vertrek van Granvelle, bleef het herderlijk bestier aan vicarissen-generaal, voornamelijk aan Maximiliaan Morillon toevertrouwd, terwijl een wijbisschop, Pipinus Rosa, later Gislenus de Vroede, de bisschoppelijke bedieningen verrichtte. In 1583 werd Morillon bisschop van Doornik; Granvelle deed dan ook afstand van den stoel van Mechelen den 24n Januari van dat jaar, en werd in 1584 aartsbisschop van Besançon. Zijn gewoon verblijf was echter te Madrid, bij het hof; hij overleed daar den 21n September 1586. Joannes-Baptista Sacco, van Milaan, sprak de lijkrede, welke Sanderus ons bewaarde in zijne *Elogia cardinalium*, blz. 169. Het lijk, naar Besançon overgevoerd, werd in de kerk der Carmelieten ter aarde besteld.

Het wapenschild van Granvelle is van zilver met drie dwarslijnen van sabel; het hoofd van goud met halven dubbelen arend van sabel. Men vindt wel eens het wapen van Granvelle, evenals die van sommige zijner opvolgers, gevierendeeld met het hooger beschreven wapen des aartsbisdoms. De spreuk bij Granvelles wapenschild is *Durate,* het eerste woord van een vers uit Virgilius, dat de kerkvoogd dikwijls op de lippen had: *Durate ac vosmet rebus servate secundis,* Hebt geduld en bewaart u voor voorspoedigere dagen.

Durate.

II. JOANNES HAUCHINUS, in 1527, te Geeraardsbergen, geboren, eerst deken der collegiale van Sint-Hermes, te Ronse, daarna kanunnik en deken der collegiale van Sinte-Gudula te Brussel, en terzelfdertijd officiaal van laatstgenoemde stad, werd den 30n October 1583, te Doornik, door Maximiliaan Morillon, tot opvolger van Granvelle gewijd. De aartsbisschoppelijke stad evenals Brussel was toen in het bezit der geuzen. In 1580, toen hij het ambt van deken en officiaal te Brussel vervulde, had reeds Hauchinus zijn moedig verzet tegen de eischen der ketters geboet met eene gevangenis van drie maanden; enkel dank aan eene uitwisseling van gevangenen, duurde zijne kerkering niet langer. Eerst in 1585, nadat de twee steden door Alexander Farnese tot overgaaf waren gedwongen, kon de kerkvoogd er zijne intrede doen. Hij overleed te Mechelen, den 5n Januari 1589. Bij den lijkdienst, den 24n Januari, hield Joannes Bernaerts, licentiaat in godgeleerdheid en pastoor van Sint-Pieters, eene

(1) *Correspondance de Philippe II.* Tom. I, pag. CLXXXII.

lijkrede, die in druk werd uitgegeven[1] Bij een tweeden dienst, te Leuven, was doctor Jakobus Jansson de redenaar.

Praesis ut prosis, Wees aan het hoofd om nuttig te zijn: was de leuze van den aflijvige. Het wapenschild heeft drie balken van azuur op zilver.

Praesis ut prosis.

Tot in 1596 bleef de bisschoppelijke stoel onbezet. Eerst werd de geleerde kardinaal Allen of Alanus[2] bij koninklijke brieven van 10 November 1589, daarna, in 't begin van 1593, de bisschop van Antwerpen, Lieven van der Beken, tot de hooge waardigheid benoemd; Alanus, door andere zaken te Rome opgehouden, overleed aldaar den 18^{n} November 1594, en Van der Beken, eenige zaken willende in orde stellen, vooraleer naar Mechelen over te gaan, stierf ook middelerwijl, den 25^{n} April 1595.

III. De aartsdiaken MATTHIAS HOVIUS kreeg eindelijk den herderlijken staf in handen. Hovius of Van den Hove, in 1542, te Mechelen, uit eene treffelijke burgerfamilie geboren, achtereenvolgens onderpastoor en pastoor van Sint-Pieterskerk, in zijne geboortestad, kanunnik der metropolitane en aartsdiaken, nam sinds den dood van Hauchinus, als vicaris capitularis, het beheer des bisdoms waar. In 1595 benoemd, ontving hij, den 18^{n} Februari van het volgend jaar, de bisschoppelijke zalving, in Sint-Rumolduskerk hem toegediend door Petrus Simons, kerkvoogd van IJper, bijgestaan door de bisschoppen van Gent en van 's-Hertogenbosch. Straks het vierde eener eeuw duurde zijne regeering, met ijver en vrucht gebruikt om de stoffelijke en zedelijke puinen te herstellen, welke de woelingen der laatste tijden veroor-

(1) *Oratio funebris in obitum Revmi ac Illmi D.D. Joannis Hauchini.* Leuven, Masius, 1589, in-18.

(2) Zie Paquot, *Hist. littér. des Pays-Bas,* XVIII.

zaakten. In 1607 beriep hij te Mechelen eene provinciale kerkvergadering, de laatste van dien aard in de kerkelijke provincie van Mechelen gehouden. Een zijner bijzonderste werken, het nuttigste voor de toekomst, was de stichting van het aartsbisschoppelijk seminarie, dat hij, bij uitersten wil, tot algemeenen erfgenaam, ter uitneming van eenige legaten, van al zijne roerende en onroerende goederen aanstelde. Hij overleed in de abdij van Affligem, den 30^{n} Mei 1620; zijn lijk werd in den grafkelder der aartsbisschoppen, te Mechelen, bijgezet; het hart toch en de ingewanden bleven te Affligem. Te Mechelen sprak, den 16^{n} Juni, Jakobus Jansson, deken van Sint-Pieters, te Leuven, de lijkrede; te Affligem, den 7^{n} Juli, Laurijs Beyerlinck, aartspriester van Antwerpen(1). In de hoofdkerk van Mechelen ziet men de beeltenis van den aflijvige, een wit steenen beeld, liggend op een zwart marmeren graf.

Het wapen voert op zilver drie varenbladeren van sinopel met de onderpunten vereenigd op eene zode van dezelfde kleur. *Superat patientia fortem,* Verduldigheid verwint den sterke: zegt de leuze.

Superat patientia fortem.

(Wordt voortgezet.)

Voorhistorische oudheden in Spanje ontdekt.

Onder de geleerden en de liefhebbers die zich met de studie der voorhistorische tijden onledig houden of daarin belang stellen, is sinds eenigen tijd, druk spraak van de merkwaardige voorhistorische oudheden, door de heeren H. en L. Siret, in Spanje opgedolven. In de koninklijke academie van België te Brussel, werd reeds de aandacht der leden op dien kostbaren schat gevestigd, de Academie van Oudheidkunde heeft hem bezichtigd en in vele dagbladen en tijdschriften is er ook, in sommige zelfs zeer breedvoerig, over gehandeld geworden.

Gedurende zes jaar hebben de heeren H. en L. Siret, ingenieurs en zonen van den geachten bestuurder van het *Journal des Beaux-Arts*, in de Spaansche provinciën Almeria en Murcia, waar zij, om verschillende redenen, verbleven, hunne vrije uren benuttigd met opzoekingen te doen op eene uitgestrekheid van 75 kilometers, langsheen de zeekust, tusschen Carthagena en Almeria, en op eene breedte van soms 35 kilometers. Wat zij alzoo gevonden hebben is uiterst belangrijk, doet de gebruiken, gewoonten en zeden van de menschen kennen die aldaar voor 3000 jaar of nog vroeger leefden en zal veel licht spreiden over die nu nog bijna onbekende tijden der Spaansche bevolking. De voorwerpen, door die heeren afgezonden, zijn thans ten

(1) *Oratio funebris... hobita per D. Jacobum Janssonium,* in-4°, Leuven, bij Geeraard Rivius. - *Laurentii Beyerlinck Oratio,* in-4°, Antwerpen, Plantijn-drukkerij.

hunnent, hier te Antwerpen, in drie kamers tentoongesteld en gerangschikt, naar de plaatsen waar zij werden opgegraven en naar hunne tot elkander betrekkelijke oudheid.

De ontdekte woonplaatsen, die uit de verstverwijderde tijden moeten dagteekenen, getuigen van eene maar geringe beschaving. Al de gereedschappen zijn in steen, silex en been, het huisraad, zooals potten en vazen, is in aardewerk. De gepolijste steenen bijlen zijn, gelijk men zien kan, zeer afgesleten en meer ruw en min schoon dan die uit jongere dagen. De lichaamssieraden bestonden in schelpen en krekels. Eene krekel of eene schelp met een gaatje, in, diende tot oorring of om, met andere, een halssnoer uit te maken. De armbanden waren van zeeschelpen vervaardigd. Men had deze schelpen zoo zeer weten af te slijpen, dat er slechts een smalle band was van overgebleven, welke over de hand kon gestoken worden. Braken die armbanden, dan doorboorde men de overblijvende stukken, op de beide einden, om ze tot hangversierselen te doen strekken. Opmerkenswaardig is het, dat, tot nu toe, in al de museums te zamen, slechts eenige, 4 of 5, dergelijke armbanden bewaard worden, terwijl de heeren Siret er ongeveer, de ongeschondene en beschadigde bijeengeteld, honderd bezitten.

Op andere verblijfplaatsen bemerkte men de sporen eener meer gevorderde beschaving. Daar vond men wezenlijke huizen, wier muren met steen en aarde waren opgericht; hunne ingestorte daken hadden bestaan uit riet, dat tusschen houten ribben gelegd en met slijk overdekt was geweest. Die woningen zijn afgebrand geworden, en de klompen slijk, van de daken voortkomende en door het vuur verhard, dragen afdrukken van het riet. Het silex is hier beter bewerkt, de bijlen zijn fijner gepolijst en grooter en schooner, de silexen pijlpunten en de beenen naalden en boortuigen met meer zorg vervaardigd. Alsdan gebruikte men niet alleen meer beenen en steenen werktuigen, maar tevens dergelijke in koper. Nevens de silexen pijlpunten, trof men er koperen aan, driehoekig van vorm, en de koperen platte messen, bijlen en steekpriemen zijn gelijkvormig naar dusdanige steenen en beenen voorwerpen gemaakt. De heeren Siret hebben de plaats ontdekt, waar dit oude volk het koperers ging halen; zij vonden ook schuim, dat zich van het koper, bij het smelten, had afgescheiden, alsmede staafjes van zuiver koper en zelfs overblijfsels van de ontvangers (bakken), bestemd om het gesmolten metaal op te nemen. De koperen messen werden of zonder stelen gebruikt, of zoo zij van een hecht voorzien waren, dan had men ze daarin zonder klinknagels bevestigd.

De aarde, waar de potten van gebakken werden, was soms zeer fijn, doch soms ook met harde klompjes gemengd, om de vazen en urnen sterker en duurzamer te doen zijn. Deze potten werden ook op verschillende wijzen versierd, nu eens met eenigszins golvende lijnen, een ander

maal met talrijke ingedrukte puntjes, of wel met zigzagvormige lijnen. Eene groote vaas bevatte verscheidene zagen, messen en fijne boorpuntjes, allen in silex, en ook vele schelpplaatjes, waarvan sommige nog ruw afgebroken waren, andere meer afgerond en doorboord en nog andere veel kleiner en goed afgerond en met een gaatje in 't midden. Deze schelpstukjes waren bestemd om er halssnoeren of andere sieraden mee samen te stellen, en de gereedschappen, die er bij lagen, hadden tot het bewerken der schelpen gediend.

In dit tweede tijdvak werden de lichamen der gestorvene menschen of verbrand of wel begraven. De assche en beenderen werden, gelijk in 't vorig tijdvak, neergezet in kamers, uit steenen platen bestaande, waarvan de kanten weleens in elkander pasten. Bij de menschelijke overblijfselen trof men armbanden en halssnoerpaarlen aan, van verschillenden aard en stof. Schoonere, bevalligere en gemakkelijkere wapens, doch steeds nog in koper, dagteekenen van een derde tijdvak. Toen woonde het volk in huizen, bijeengebouwd op heuvelen, door de natuur en door groote muren, in steen en slijk vervaardigd, verdedigd. In de vertrekken werden, in gebakken aarden urnen en potten, verscheidene verbrande graansoorten, boonen, olijven en vruchten van andere gewassen gevonden. Men zag daar de steenen nog liggen, waarmee het graan gemalen werd, ook verbrande sparto-weefsels, wapens en werktuigen, alle in koper, uitgenomen de zagen, vermits de silexen zagen sterker en scherper waren dan de koperen. Door het menigvuldig gebruiken dier zagen, zijn zij aan beide zijden der tanden als gepolijst geworden. Het potwerk is zonder draaischijf doch goed gemaakt. De dooden begroef men met hunne sieraden, wapens en gereedschappen, in natuurlijke holen of in groote steenen kisten, 't zij in de nabijheid der woningen, 't zij in den grond, onder deze laatste zelven. Men deed dit om de lijken tegen roof en schending, die men vanwege vijanden kon te duchten hebben, des te gemakkelijker te beschutten. Twee armbanden, uit een graf gehaald, bestaan uit dikken bronsdraad en zijn ovaalvormig, in plaats van rond, gelijk degene uit dien en uit jongeren tijd. Zij zouden uit een ander gewest voortkomstig zijn en door een ander volk aangevoerd zijn geweest.

De beschaving ging steeds klimmend vooruit en 't benuttigen der metalen deed ook grooten voortgang. Zes der vroeger bevolkte plaatsen hebben daar het bewijs van gegeven en terzelfdertijd merkwaardige bijzonderheden doen kennen. Bovenop de heuveltoppen hadden zich de menschen gevestigd. Zij waren maar klein van gestalte en tusschen hen waren er afstammelingen van verschillende rassen, gelijk de 80 schedels in de verzameling der heeren Siret berustende, zouden doen gelooven. De huizen hadden muren en de heuveltoppen zelven waren met muren verdedigd. De menschen wisten aarden potten en vazen te bakken, van verschillende grootte en vorm. Hier ziet men kommen en drinkschalen met lage, ginder met hooge voeten; andere zijn zonder voet, eindigen spitsgewijs en moeten, om recht te blijven staan, op een bijzonder daartoe geschikt voorwerp gezet worden. De heeren Siret bezitten verscheidene honderden potten van allen aard. In het museum te Madrid integendeel bewaart men er slechts enkele van die soort en uit dien tijd. Het graan werd gemalen bij middel van twee langwerpige steenen. Een dezer bleef vast liggen, terwijl men er, met den anderen, in de lengte over wreef en alzoo tusschen beide, het graan plette of maalde. Silexen zagen, ivoren of beenen naalden en boortuigen, schoone koperen en bronzen pijlpunten met weerhaken en met lange stelen om daarmee aan de pijlen vastgehecht te worden, koperen messen, boren, beitels, dolken en bijlen werden

insgelijks op die zes plaatsen in groot getal opgeraapt, alsnog steenen hamers, slijpsteenen, schelpen en krekels in sieraden herschapen, vormen om bijlen en andere wapens te gieten, en tot zelfs de kommekens waarmee het gesmolten metaal in de vormen werd gegoten. Men heeft daar oudheden in overvloed ontdekt en men heeft bevonden dat, buiten de reeds vermelde begrafeniswijzen, de dooden niet zelden in zeer groote gebakken aarden vazen werden te rust gelegd. Zulke lijkurnen waren voor volwassenen grooter en breeder dan voor kinderen. In eene dergelijke vaas, van de verzameling der heeren Siret deelmakende, liggen thans nog de beenderen van twee personen, eenen man en eene vrouw; aan het armbeen dezer laatste hangt nog haar zilveren armband en op de plaatsen der ooren zijn nog de oorringen. Deze lijken droegen kleederen, toen het graf ze ontving, en de man had zijne bijl en mes bij zich en de vrouw haar mes en steekpriem. De urne bevatte daarenboven twee aarden vazen, de eene grooter dan de andere, en uit eene dezer heeft men eenen houten kam gehaald.

Vele zilveren oor- en vingerringen, haarspelden en armbanden, ook zeven zilveren kronen, zijnde elk slechts een smalle of breede zilveren band met of zonder rechtstaande sieraadstuk in 't midden van den voorkant, schoone lange koperen zwaarden, spiespunten, messen, paarlen, en gouden kleinooden zijn, in de verzameling waarvan hier steeds spraak is, zorgvuldig tentoongesteld. Onder de bewaard gebleven stukjes weefsel zijn de eene veel fijner van draad dan de andere. De koperen messen en wapens werden soms met zilveren klinknagels in hunne stelen vastgezet en onder de zilveren voorwerpen treft men er aan die met koperen nagels zijn gevestigd geweest. Een steekpriem heeft een deel behouden van zijn houten hecht, een ander is in eenen beenen steel gestoken die met zilver omwonden is. De oorringen en armbanden zijn van zilver-koper- of bronsdraad gemaakt, en twee der menschenschedels zijn nog met zilveren kronen omgeven.

Al degenen, die het geluk hebben gehad dien rijken oudhedenschat te mogen bezichtigen, zullen erkend hebben dat hij hoogst merkwaardig is en van het grootste belang voor de studie der voorhistorische tijden in Spanje.

De heeren H. en L. Siret hebben hunne opzoekingen, hunne waarnemingen en de door hen opgedolven stukken, in een werk nauwkeurig besproken en beschreven, en dit werk is door de stad Barcelona beloond geworden met den grooten prijs van 20,000 fr., gesticht door wijlen don Martorell. Het draagt voor titel: *Les premiers âges du métal dans le Sud-Est de l'Espagne*, en zal in 't licht verschijnen; het bestaat uit twee deelen. Het eerste deel zal het verhaal der ontdekking en de beschrijving der voorwerpen behelzen;

het tweede zal een album vormen van 70 phototypieplaten, naar teekeningen van den heer L. Siret en ongeveer acht duizend der opgegraven oudheden voorstellende. Het is te hopen dat ook de Antwerpsche stadsbibliotheek zich dit prachtig en geleerd werk zal aanschaffen.

Antwerpen, 11 *Juni* 1887.

H.V.C.

Boekbeoordeelingen.

I.

Gelukkig, een verhaal door GUSTAAF SEGERS. - Roeselare, bij De Seyn-Verhougstraete. Prijs: fr. 1.75.

Op eene zeer gunstige wijze heeft de heer Segers zich sinds lang, door zijne Kempische dorpsverhaaltjes, bij het Nederduitschlezend publiek doen kennen. Het heugt ons nog, dat wij, voor een half dozijn jaren, in een ander tijdschrift, een zijner bundels breedvoerig bespraken. Thans ontvangen wij, ter beoordeeling, zijn nieuw boekdeel, getiteld: *Gelukkig,* een romantisch verhaal, dat ruim 170 bladzijden beslaat, en waarin hij ons bij afwisseling, het dorps- en stadsleven afschildert.

De schrijver vertelt ons daarin de levensgeschiedenis van Henri, of liever Hendrik Harts, een persoon van boerenafkomst, in den handel schatrijk geworden en die, in de Gasthuisstraat, te Antwerpen, een prachtig huis bewoont. Hij is met eene fortuinlooze baronsdochter gehuwd, vindt evenwel, door verschil van karakters, geen geluk in den echt, krijgt tegenspoed in zijne uitgebreide zaken, en dit wel zoo erg, dat hij ten gronde gericht en zelfs de ellende nabij komt. Hij wil beproeven, zich op den landbouw toe te leggen, doch door de toegevendheid zijner schuldeischers, wordt het hem vergund, zijne handelszaken te hervatten en bekomt hij zijn vorigen welstand terug.

Bij zijnen ondergang was zijne vrouw bij haren vader, aan wien intusschen een rijk erfdeel was ten deel gevallen, gaan inwonen. Eerst in den tegenspoed leerden man en vrouw elkander waardeeren en beminnen, zoodat de heer Harts, niet alleen zijne verloren schatten, maar wat oneindig meer waard is, ook eene liefhebbende echtgenoote terugvond, en nu oprecht ‘gelukkig’ mocht worden genoemd. Vandaar de titel van het boek.

Als afleiding aan dit verhaal, heeft de schrijver er eenige landelijke tafereeltjes doorheen gevlochten, en die tafereeltjes zijn voor ons verreweg het belangrijkste gedeelte van zijn boek. Heel lief en vol waarheid schildert hij ons, onder ander, het huishouden van Fransken Verkoyen, meester snijder te Winschoten, die, door werkzucht en spaarzaamheid, in het onderhoud van zijn talrijk kroost goed weet te voorzien; een zijner zonen, Willem, die neiging aan den dag legde om een ‘Rubens’ te worden, kon zelfs naar de schilderacademie van Antwerpen worden gezonden, om er de leergangen te volgen.

Een tegenhanger van Verkoyen is zijn buurman, Peer Bergmans, een welingezeten landbouwer, maar die, door slemppartijen en onachtzaamheid, gansch zijn vermogen kwijt geraakt, zoodat zijne dochter Cornelia te Antwerpen in dienst treden moet en, met de door haar gewonnen penningen, het huisgezin harer ouders ondersteunen.

Bij het lezen van die landelijke tooneeltjes, bekomt men al aanstonds de zekerheid, dat de heer Segers een Kempenaar is van het hoofd tot de voeten; dat hij in die stille streek te huis hoort en er met de menschen volkomen bekend is. Naar het leven weet hij ze voor ons te doen optreden, zoo dat men schier wanen zou, er aanwezig te zijn.

Maar wanneer hij ons de stadsbewoners voorstelt, slaat hij den bal deerlijk mis, en geeft hij het klaarblijkend bewijs van gebrek aan menschenkennis. Alzoo is het niet waar, kan het niet waar zijn, dat eene rijke dame, en nog wel eene dame van adellijken bloede, bij het in dienst nemen van een ongekend buitenmeisje, deze in hare armen prangen en, onder betuiging van velerlei liefdebewijzen, op hare borst drukken zou; dat die dienstmeid, op een bal ten huize harer meesters, zij het ook een verkleed bal, den ganschen nacht aan den dans ongestoord zou kunnen deelnemen; dat de schatrijke koopman Harts, heel gemeenzaam, twee arme buitenmenschen aan zijne welvoorziene tafel zou ten eten noodigen, hun zijne fijnste wijnen voorschenken, en bovendien, als wegwijzer, met een hunner door de stad gaan wandelen. Dit alles is ongerijmd en zal de schrijver nooit aan iemand die voor een halven cent gezond verstand bezit, kunnen dietsch maken.

Dergelijke ongerijmdheden zijn al te zeer in het oog springend, om er overheen te stappen. Ook schijnt de heer Segers de stad Antwerpen niet goed te kennen. Aldus laat hij zijnen jongen schilder, Willem Verkoyen, van op de Kleine-Markt, den toren van O.-L.-Vrouwekerk bewonderen, alhoewel deze van daar onmogelijk zichtbaar is. Wellicht heeft de schrijver hier de Handschoenmarkt met de Kleine-Markt verward? of het is misschien maar eene drukfout, evenals het woord knoppen voor knoopen, gewaagd voor gewacht, enz.

Gelukkig is dus tamelijk ongelukkig uitgevallen, en dit bewijst voor ons nogmaals, dat elk schot geenen eendvogel treft. De heer Segers, wij zijn ervan overtuigd, is tot beter werk in staat, en wij zijn dan ook in rechte, eerlang van hem een echt verdienstelijk boek te mogen verwachten.

II.

Natuur en Hert, dichtbundel van LODEWIJK MERCELIS. Uitgave van De Seyn-Verhougstraete, Roeselare, fr. 1.75.

Een goed vriend, die, tengeschikten tijde, wijzen raad weet te geven, is een schat, welke niet genoeg te waardeeren is. Dergelijk een vriend hadde de heer Mercelis, vóór de uitgaaf van zijnen dichtbundel, noodig gehad, ten einde hem de noodzakelijkheid te doen inzien, er verscheidene van de meest gebrekkige stukken uit te verwijderen, en de overblijvende aan eene strenge herziening te onderwerpen. Zooals de bundel nu is, zal of kan hij hem niet veel eer aanbrengen, hoe smaakvol hij ook gedrukt zij.

Wij zijn er verre van af, het den dichter als eene grief aan te rekenen, dat hij te veel gewijde poëzie heeft geleverd; dit komt met zijn heilig priesterambt overeen, of liever het is een natuurlijk gevolg ervan. Overigens, ook in dit vak kunnen meesterstukken worden voortgebracht; doch, jammer genoeg! dit is hier het geval niet. Het mangelt den heer Mercelis zeker niet aan dichterlijken aanleg, maar wel aan taalkennis, aan opvatting, aan een voldoende begrip van

den versbouw; hij rijmelt er maar op aan, zonder van het door hem behandelde onderwerp doordrongen te zijn, en in stede van het rijm te bedwingen, laat hij er zich teugelloos door meeslepen. Alzoo valt er op den aanvang van sommige zijner grootere stukken weinig af te dingen; doch als een stortvloed horrelen en borrelen de verzen hem uit de pen; door dit gemak van het rijm laat hij zich verleiden, weet van geen uitscheiden en loopt in zijn onderwerp niet zelden verloren, terwijl hij zich daarenboven, ter wille van de voetmaat, aan een overtollig gebruik van stopwoorden bezondigt.

Bij het aanstippen van al die gebreken, kunnen wij echter verklaren, dat er tusschen de vele distels en doornen, ook wel goede verzen te vinden zijn, doch zij liggen, tusschen nog veel meer middenmatige, als het ware verdronken en worden door eene waarlijk al te verregaande slordigheid van bewerking ontsierd. Ware het stukje, *Rakkers* getiteld, aan eene eenigszins zorgvuldiger bewerking onderworpen geweest, er zou stellig een lief, eigenaardig landelijk tooneeltje uit ontstaan zijn. In *Naar het leven* is *de zieke Jongeling* van wat al te dichtbij nagebootst, en de legende van den *Monnik van Affligem* heeft wijlen Van Duyse ons veel dichterlijker voorgedragen. Navolgen is zeker niet verboden, maar dan mag men niet beneden het model blijven, dat men zich ter navolging heeft voorgesteld. Alzoo heeft Multatuli, in zijne *Vorstenschool,* het verhaaltje *le Grain de sable*, van den Franschen schrijver Michel Masson, van stap tot stap nagevolgd, doch dit moet gezegd worden, zijn model overtroffen, en een onzer goede vrienden heeft, door zijne goed gelukte navolgingen, insgelijks eene soort van befaamdheid verworven, zooals wij elders tamelijk breedvoerig hebben aangetoond[1].

Het slot van ons overzicht zij evenwel een woord van aanmoediging. De heer Mercelis bezit aanleg, en dit is de voornaamste behoefte om eenen dichter te vormen: eene doelmatige studie zal hem, wil hij er zich ernstig op toeleggen, zelve de gebreken leeren inzien, voor welke hij zich voortaan te hoeden heeft.

J. STAES.

Breidel en de Coninc.

Zes eeuwen zijn ten Niet gegleden,
sinds Breidel en de Coninc
den vijand bukken deden;
en door het dankbaar nageslacht
wordt Breidel en de Coninc
geestdriftig hulde toegebracht.

* * *

Frankrijk zat zoolang te loeren
op het schoone Vlaanderland.
't Zou den gruwel thans volvoeren,
aan zijn zegewagen snoeren
't schoone Vlaanderland.

Vlaandrens graaf zal 't niet beletten:
kwijnend zucht hij in 't gevang;

(1) *Theodoor Van Ryswyck*, *zijn leven in verband met zijnen tijd,* blz. 65 en volgende. Men vindt dit werkje in den boekhandel van L. Janssens, Kerkstraat, te Antwerpen.

Frankrijk stelt aan Vlaandren wetten,
en de tijden zijn zoo bang...
Wie zal paal en perken zetten
aan der vreemden overmoed?
Wie den kop verpletten
van het Fransch gebroed?

* * *

Hoor de Metten luiden!
Weze de vreemde boei geslaakt!
't Vuig gebroed van 't Zuiden
nedergesmakt en afgemaakt!
Hoor de Metten luiden!
Sidder, de Vlaamsche Leeuw ontwaakt!

* * *

Hoor, hoor, wat woest geschreeuw,
uit Frankrijk opgegaan!
Mijn Vlaandren met den Leeuw,
nu hoeft ge pal te staan!
Wat Frankrijk edels telt,
is reeds gedost in staal;
en leenheer en vassaal
komt woedend toegesneld.

De bloedige dag is daar:
Daar zijn ze, zestig duizend Franschen.
De Vlamingen ook zijn klaar;
zij vreezen niet der vreemden lansen;
bij Kortrijk wachten zij
den snoevenden vijand af;
en 't vaderland zij vrij,
of worde hun aller graf.

* * *

De Franschman pocht en hoont en spot;
de Vlaming zendt een bee tot God.

De Franschman komt het heir bespringen;
de Vlaming laat zich niet verdringen.

De Franschman vloekt en tiert verwoed;
de Vlaming kampt met leeuwenmoed.

En met de bijl der maceklieren,
en met der wevers goedendag,
op ridders als op soldenieren
weet hij te zegevieren,
wint hij den Sporenslag.

* * *

Conscience, gij, die Brugges helden
in uwen ‘Leeuw’ zoo prachtig hebt gemaald,
waar 't beeld van Breidel en de Coninc praalt,
is 't recht dat we uwen lof vermelden.

Ach, de roem van 't voorgeslacht,
al zijn grootheid, al zijn macht
werd vergeten
lag versmeten
in een helledonkren nacht.

Frankrijk strekte reeds de handen;

Frankrijk zag ons gretig aan,
sprak geveinsd van broederbanden,
zwoer: ‘Het Vlaamsche volksbestaan
moest vergaan.’

Conscience zong van Breidel en de Coninc:
met siddrend hartgeklop
werd hij aanhoord in elke woning;
en Vlaandrens zonen stonden op.
De geest van Breidel was hun in de ziel gevaren,
weer kregen zij 't besef van eigenwaarde en plicht:
zij wilden Vlaamsch en vrij zijn als de vaadren waren;
en haat voor franschlarij heeft hier dat beeld gesticht.
* * *

Brugge, laat uw feestlied schallen!
Klinke luid uw jubeltoon!
Is de grafelijke kroon
u van 't hoofd gevallen,
week de zee van uw gebied,
nu toch mag uw Halletoren
't klokkenspel doen hooren,
stemmen in ons huldelied!
Wat de tijden ook vernielden,
zij die 't vaderland bezielden,
uwe helden sterven niet!

LEONARD BUYST.

Brussel, 1887.

Kroniek.

Antwerpen. Van 4 tot 7 Augustus was in de zaal der Venusstraat het portret van Helena Fourment tentoongesteld, naar Rubens' schildering, in het museum van Weenen, op metaal gegraveerd door Lod. Lenain, die primus van Rome voor de gravuur was in 1881.

- De Borgerhoutsche kunstkring *Eigen vorming* hield, in de eerste dagen van Augustus, zijne jaarlijksche tentoonstelling, in een lokaal van de Helmstraat, te Borgerhout. Zij bestond uit eenige schilderijen (van De Prins, A. Kas, Van Aken, J. Van Riet) en ettelijke waterverfschilderingen (van Ratinckx enz.), die van veel aanleg getuigden bij de jonge kunstenaars, die ze vervaardigden.

Brussel. Samenstelling der jury van den prijskamp van Rome voor de bouwkunst (zie onzen loopenden jaargang, blz. 132): heeren Beyaert, Van Ysendyck, Janlet, bouwmeesters te Brussel, Pauli, bouwmeester te Gent, De la Censerie, id. te Brugge, Schadde, Baeckelmans, H. Blomme, bouwmeesters te Antwerpen, G. Helleputte, opziener in de bouwkunst ter hoogeschool van Leuven; toegevoegde leden, bouwmeesters E. Gife (Antwerpen), Jamaer (Brussel).

- Volgens in dagbladen wordt gemeld, zullen de portretten van HH. MM. den koning en de koningin, die Emiel Wauters schildert, ruiterportretten zijn. Achter den koning, zouden de officieren van zijnen staf worden afgebeeld, en op den achtergrond van het portretstuk der koningin zouden roodgekleede bereden lakeien plaats vinden.

- 21 Juli heeft de inhuldiging plaats gehad van het nieuw gemeentehuis van Schaarbeek, gebouwd volgens het plan en onder de leiding van den bouwmeester J. Van Ysendyck. Z.M. de koning en HH. KK. HH. de graaf van Vlaanderen en prins Boudewijn, met gevolg, de heeren A. Beernaert en de prins van Chimay, ministers van financiën en buitenlandsche zaken, Vergote, gouverneur van Brabant, andere hooggeplaatste personen, de pastoors der drie parochiekerken van de gemeente, enz., woonden de plechtigheid bij. De heer burgemeester Colignon hield eene toespraak, waarin hij vermeldde, dat in 1830 Schaarbeek slechts 1800 inwoners had en nu eene bevolking van ruim 48,000 zielen bezit; dat de som van 1,200,000 fr., die door den gemeenteraad beschikbaar was gesteld voor den bouw en de bemeubeling van het nieuw gemeentehuis, niet geheel is moeten opgebruikt worden; dat de muurtapijten

door de fabriek Bracquenié werden geleverd en zij vervaardigd zijn naar teekeningen van W. Geets; dat de glazen vervaardigd werden door de heeren Capronier en De Contini, de plateelpaneelen door den heer De Mol, het buitenwaartsch beeldhouwwerk door den heer Houtstont; dat de gemeenteraadsheer Alexander Markelbach eene nog niet geheel voltooide prachtige vleugelschilderij voor de collegezaal bewerkt en de schilder Van den Bussche ook eene vleugelschilderij, uitmuntend door hare bevallige samenstelling, heeft uitgevoerd; dat de heer Jaquet het maken der wapenkundige leeuwen heeft op zich genomen; eindelijk, dat de ondernemer van den bouw de heer Snaps, de ondernemer van de bemeubeling de heer François was. (Zie onzen jaargang 1884, blz. 28.)

Thienen. Bij den drukker Van Hoobroeck, te Thienen, staat te verschijnen: *Zoutleeuw, beschrijving, geschiedenis, instellingen*, een werk in twee deelen, ieder van 250 blz., door P.V. Bets, pastoor-deken der gemeente. Prijs: 4 fr. Inschrijvingen worden aangenomen bij den heer Bets, den drukker en alle boekhandelaren.

Gent. In eene zaal van het provinciehuis is plaats ingeruimd voor de portretten van de heeren Rooman, della Faille, Groverman en Libbrecht, wien beurtelings het voorzitterschap van den provincieraad van Oost-Vlaanderen was opgedragen, en van den heer de Grave, griffier derzelfde provincie; deze portretten werden verscheidenlijk geschilderd door Lybaert, Lebrun, J. De Vriendt, A. De Vriendt en Tydtgadt.

Dixmude. Bij koninklijk besluit van 4 Augustus is de stad Dixmude gemachtigd, uit de nalatenschap van haren gewezen burgemeester P.P.A. De Breyne-Peellaert, een bezet van 7000 fr. aan te nemen, waarvan de rente ten eeuwigen dage zal dienen om spaarboekjes uit te reiken aan de beste leerlingen van de lagere gemeentescholen, van de teeken-academie en de scholen voor volwassenen.

- De beeldhouwer Braecke heeft het marmerborstbeeld van onze bekwame dichteres, mev. Van Ackere-Doolaeghe, voltooid. De uitvoering van dit kunstgewrocht, door Dixmude's gemeentebestuur besteld, wordt zeer geroemd. (Zie onzen jaargang 1884, blz. 59.)

Buitenland.

Amsterdam In 't begin van Juni, op de verkooping van hedendaagsche schilderijen, nagelaten door den heer Th.M. Roest van Limburg, werden onder andere toegewezen, van J.B. Madou, *Vlaamsche Bierkroeg,* voor 2980 gl., J. Stevens, *de Indringer,* voor 1400 gl., K. Verlat, *Hongerige wolven,* voor 550 gl. Van D. Bles golden *De ledige stoel,* 4000 gl., en *Het gezin van den officier,* 3800 gl.; van Joz. Israëls, *Vaders tehuiskomst,* 2300 gl., en *Terugkeer,* 1100 gl.; B.C. Koekkoek, *Duitsch landschap,* 6000 gl., en *Boschkant,* 4600 gl.

Parijs. De academie van schoone kunsten te Parijs heeft alle twee jaren eenen prijs van 20,000 fr. te begeven, om (zoo luidt het voorschrift van de stichting) ‘het werk of de ontdekking te beloonen, welke het meest tot eer of dienst van het land strekt.’ Deze prijs is nu toegekend aan den beeldhouwer Mercié, wiens voornaamste gewrochten zijn:

de Genius der kunsten, *David, Gloria Victis, het Graf van Lodewijk-Philip,* enz.

- Op de tentoonstelling van schoone kunsten (zie blz. 123) is al zeer weinig verkocht, ofschoon zij veel bezoek had. Aan intree-geld werd 323,190 fr. ontvangen, dat is circa 10,000 fr. meer dan in 1886. De gemeenteraad van Parijs kocht vijf beeldhouwwerken, eene schilderij en eene waterverfschildering, die eene maand lang zullen worden tentoongesteld. De gemeenteraad heeft beslist, dat tot de uitvoering der beeldhouwwerken, in marmer of brons, eerst zal worden overgegaan, wanneer 'het oordeel van het publiek voorgoed de kunstwaarde dezer werken zal hebben erkend.' Baron A. Rothschild kocht op de tentoonstelling eene schilderij van Gsell: *Het laboratorium van Pasteur*, en beschonk daarmede het museum te Vannes (Morbihan).

Berlijn. Ludwig Knaus, te Berlijn, is een van die gelukkige kunstenaars, om het bezit van wier gewrochten als het ware gestreden wordt. Wij gewaagden in onzen jaargang 1885, blz. 160, van zijn schoon portret van den geschiedschrijver Mommsen, een der puikstukken van de Antwerpsche wereldtentoonstelling voor schoone kunsten, en in onzen loopenden jaargang, blz. 100, vermeldden wij, hoe op de veiling van Stewart, te Nieuw-York, zijne schilderij: *Kinderspelen of de kattendoop,* voor 106,500 fr. werd toegewezen. Duitschlands museums wedieveren met elkaar, om een stuk van Knaus machtig te worden. Zijne laatst voltooide schilderij, een Poolsch landvoogd voorstellende, onder den titel: *de Starost*, is door het Stedelijk museum van Hamburg aangekocht. Het bedrag van de koopsom vonden wij niet opgegeven. Wij herinneren hier ter loops, dat L. Knaus sedert 21 Augustus 1865 tot de buitengewone leden van het lichaam der academie van Antwerpen behoort, zoodat hem wellicht nog eens als academieker eene bestelling zal worden opgedragen voor het hedendaagsch museum van Antwerpen, in welk geval hij, samen met de hem bestelde schilderij, ook gehouden is zijn portret aan het museum te leveren.

Weenen. Bij het stadsbestuur is door de Weener vereeniging van beeldende kunstenaars het ontwerp ingediend van een grafteeken voor den schilder Hans Makart, wiens sterfbericht is opgenomen in onzen jaargang 1884, blz. 145. Volgens het ontwerp, opgemaakt door den beeldhouwer Hellmer, zou het gedenkteeken uit syeniet bestaan, met eene versiering van brons. Boven de grafzerk rust op een voetstuk eene sarcophaag, op welke een genius is geplaatst, die een medaillon met het borstbeeld van den schilder omhoog houdt. Tusschen de sarcophaag en het medaillon staat eene portefeuille, op wier omslag Makarts naam is geplaatst. Het gedenkteeken, dat eenigszins den vorm van een altaar heeft, eindigt van boven met een kroonboog, waarvan het middengedeelte eene schelp vormt, waaruit zich eene vaas verheft.

Osnabrug. Deze Hannoversche stad heeft haar aloud raadhuis op merkwaardige wijze laten herstellen. Het zal worden versierd met de standbeelden van Frederik I en keizer Wilhelm, gemaakt door den beeldhouwer Kokolsky, te Berlijn, en van Frederik II en Rudolf van Habsburg, vervaardigd door den beeldhouwer Küsthardt, te Hildesheim. De stadhuiszaal, waarin op 6 Augustus 1648 het tractaat werd gesloten, dat den Westfaalschen vrede van 24 October 1648 hielp tot stand brengen, en die daarom de 'vredezaal' wordt geheeten, zal versierd worden in den stijl van den tijd

van den Westfaalschen vrede, en de houten betimmering, van de verf gezuiverd, zal dan weder in hare oorspronkelijke schoonheid prijken.

Hildesheim. Het gemeentebestuur laat voor de groote stadhuiszaal zes tafereelen schilderen, ontleend aan de geschiedenis der stad, door Herman Prell, onderwijzer in fresco-schildering aan de kunstacademie van Berlijn. De schilder moet binnen vier jaren zijn werk voltooid hebben. (Hildesheim is eene oude stad in Hannover, met omtrent 23,000 inwoners.)

Londen. Einde Juni, op de veiling van de door graaf Lonsdale nagelaten schilderijen, werd een door Boucher in 1755 geschilderd portret van mev. de Pompadour, voor 10,395 pond sterl. toegewezen. Men geloofde, dat de niet genoemde kooper Rothschild was.

- De Fransche schilder Philippoteaux heeft een panoramadoek voltooid, den waterval van den Mississipi voorstellende, 90 meters breed en 16 meters hoog, hetwelk te Londen gaat opgericht en den kunstenaar 17,000 pond sterl. zal betaald worden.

Genua. Volgens een bericht van 17 Juli, is een gedeelte van het stoffelijk overschot van Christoffel Columbus, door mgr. Cocia, ondernuntius in Brazilië, te Genua, Columbus' geboortestad, aangebracht. (Zie onzen jaarg. 1880, blz. 81.)

Sterfgevallen.

FREDERIK HENDRIK WEISSENBRUCH is 23 Juni te 's-Gravenhage gestorven, 59 jaren oud. Deze broeder van den uitstekenden schilder, wiens dood geboekt is in onzen jaargg. 1880, blz. 44, was een hoogst bekwaam teekenaar op steen en steendrukker, wiens werken bij voortduring zeer gewaardeerd worden. In de laatste jaren zijns levens hield hij zich meer bijzonder onledig met schilderijherstellingen, waarin hij schier ongeëvenaard ervaren was.

GIACOMO FAVRETTO, die in Mei te Venetië overleed, is beroemd als Italië's geestigste en beste genreschilder van den tegenwoordigen tijd. Hij werd in 1849 geboren.

N. DE KONINCK, leeraar in de scheikunde sedert 1838 aan de hoogeschool van Luik, is volgens een bericht van 14 Juli, in voornoemde stad overleden. Hij was in 1809 te Leuven geboren en leeraarde gedurende eenigen tijd aan de Gentsche hoogeschool. De overledene was een der uitstekendste geleerden van België; hij gaf ettelijke zeer belangrijke wetenschappelijke werken in het licht en was lid der koninklijke academie van België. De overledene laat een veelomvattend werk, waarvan reeds vijf stukken het licht zagen en hetwelk voor titel voert: *Faune du calcaire carbonifère de la Belgique*, onvoltooid achter. (Zie onzen jaargg. 1886, blz. 59.)

MICHAËL KATKOFF, Ruslands meest uitstekende staatkundige schrijver, is den 1^{n} Augustus overleden te Snamensky, in zijn 67ste jaar.

De kerkvoogden van Mechelen en hunne wapenschilden.
(Vervolg, zie blz. 135).

IV. JAKOBUS BOONEN, bisschop van Gent, die den stervenden Hosius de laatste sacramenten toediende, werd zijn opvolger. Hij was te Antwerpen den 11^{en} October 1573 geboren, en aldaar gedoopt in Sint-Andrieskerk. Verhevene ambten vervulde zijn vader, die ten laatste kanselier van Brabant benoemd was, toen de dood, het gevolg eener verraderlijke vergiftiging, hem verraste. Jacobus, het spoor zijns vaders drukkend, legde zich op de rechtsgeleerdheid toe, werd licentiaat in de beide rechten uitgeroepen, en wist door zijne bekwaamheid het vertrouwen te winnen van hooggeplaatste personen, ja ook, van aartshertog Albertus, die hem belastte met belangrijke zendingen in den Haag. Eerst op lateren leeftijd trad Boonen in de geestelijke loopbaan: zijne priesterlijke wijding dagteekende van 9^{en} Juli 1611. Zes jaar nadien verliet hij de waardigheid van deken des kapittels van Mechelen, om den bisschoppelijken stoel van Gent te beklimmen. De keus der aartshertogen, bekrachtigd door pauselijke brieven van 21^{en} October 1621, riep hem tot den aartsbisschoppelijken zetel, dien hij gedurende meer dan 22 jaren bekleedde. Beide bisdommen dankten hem uitstekende diensten. Godvruchtig was hij, uiterst eenvoudig in zijne levenswijze, en geene palen kende zijne milde liefdadigheid. Om in de noodwendigheden der armen te voorzien, verkocht hij zelfs de edelgesteenten zijns herderlijken rings en eene prachtige waterkan van verguld zilver, een geschenk der infante Isabella; buitengewone giften aan liefdadige werken daargelaten, rekent men op 70,000 gulden de som welke hij aan het einde zijns levens uitdeelde. Te Mechelen zette hij het werk zijns voorzaats voort, talrijke gestichten van onderwijs verwekkend, het kapittel der metropolitane kerk door nieuwe stichtingen uitbreidend, het geestelijk, ja ook, het stoffelijk welzijn zijner onderhoorigen krachtdadig betrachtend.

In 1632 stond de aartsbisschop aan het hoofd der volmachtigden, naar de Noorderprovinciën afgevaardigd om een vredesverdrag, of althans eene wapenschorsing te bespreken; die poging echter mislukte. 't Is te betreuren dat Boonen, onder alle andere opzichten een groot en deugdzaam bisschop, bij het verschijnen der Jansenistische dwaalleer, eenen tijd lang het rechte spoor miste, en wel in zooverre dat er een streng vonnis van den H. Stoel, hem beroovend van alle bisschoppelijke bedieningen en van de intrede der kerk, van noode was om hem tot plichtbesef terug te brengen. Hij erkende toch eindelijk zijne dwaling en wischte door eene nederige en volkomene onderwerping de fout van zijnen jammerlijken misstap uit. De aartsbisschop overleed te Brussel, den 30^{en} Juni 1655; zijn lijk, naar Mechelen overgebracht, werd bijgezet in den grafkelder der metropolitane kerk; 's mans lofrede, door Godefridus Wreys, penitencier van het kapittel, gehouden, verscheen in druk, te Leuven, bij Hieronymus Nempe (22 blz. in-4°).

Het wapenschild draagt op goud een Sint-Andrieskruis van zilver met boord van keel, het bovenkwartier beladen met eenen arend van sabel. De leuze: *Vince in bono*, Verwin in goed, op den naam zinspelend, is ontleend aan Sint-Paulus brief aan de Romeinen.

Vince in bono.

V. ANDREAS CRUESEN, zoon eens schepen van Maastricht, in 1591 geboren, werd, na meer andere geestelijke ambten vervuld te hebben, in 1651 bisschop van Roermonde, en zes jaar daarna aartsbisschop van Mechelen. Hij nam bezit van den metropolitanen zetel den 25^{en} Juni 1657. IJvervol was hij in de verdediging des geloofs en in de handhaving der geestelijke tucht, voorbeeldig zijne diepe godvruchtigheid, onuitputbaar zijne liefdadigheid. Zijne milde ondersteuning kwam de paters van het Gezelschap van Jesus ter hulp bij het bouwen hunner kerk, den H. Franciscus Xaverius toegewijd, thans de parochiekerk van Sint-Pieter, te Mechelen. Den 10^{en} Mei 1663 legde de bisschop den eersten steen der kerk van O.-L.-Vrouw van Hanswijk, in dezelfde stad, naar de plannen van Faydherbe opgericht. De Sint-Rumolduskerk bezit twee prachtige offergiften van den bisschop: het hoogaltaar, door Faydherbe uitgevoerd, naar de teekening van Willem Hesius, eenen Jezuïet, te Antwerpen geboren, en eene heerlijke grafstede, door denzelfden beeldhouwer gebeiteld. Op dit praalgraf ziet men de beeltenis van den aartsbisschop, met de koorkap bekleed, ter aarde nedergeknield, de oogen afwendend van den Tijd met de zeis gewapend, en ze naar den verrezen Zaligmaker keerend.

De godvruchtige prelaat ontsliep in den Heer, te Brussel, den 8^{en} November 1666, in den ouderdom van 75 jaren. Zijne stoffelijke overblijfsels rusten in den grafkelder der Sint-Rumolduskerk, door hemzelven voor zich en voor zijne opvolgers gemaakt. Franciscus Van de Venne, proost des kapittels, sprak de lijkrede uit[(1)].

Wapenschild: van goud met drie palen van keel; het schildhoofd van sinopel, beladen met drie zilveren penningen naast elkander. De spreuk is: *Victrix fortunae sapientia,* Wijsheid wint het op fortuin.

(1) Gedrukt te Mechelen, bij Gisbert Lints, 14 blz. in-1°.

Victrix fortunae sapientia.

VI. JOANNES VAN WACHTENDONCK, geboren te Mechelen, in Februari 1592, kanunnik van Sint-Rumoldus, deken van het kapittel, lid van den Grooten Raad, en vicaris-generaal van den aartsbisschop Boonen, besteeg in 1654 den bisschoppelijken stoel van Namen. In 1667 stelde het hof hem voor tot den zetel van Mechelen, de H. Stoel stemde in de verplaatsing toe, en in April 1668 trad de nieuwbenoemde door eenen volmachthouder in bezit zijner waardigheid. Hij zelf was op weg naar de aartsbisschoppelijke stad, toen de aamborstigheid, waaraan hij sinds jaren lijdend was, hem te Brussel, den 25^{en} Juli, uit het leven wegrukte. Mechelen, dat hem een plechtig onthaal bereidde, ontving slechts zijne stoffelijke overblijfsels. Joost Van der Linden, overste der Oratorianen, maakte de lofrede van den aflijvige[(1)].

Van Wachtendoncks familiewapen is van goud met leliebloem van keel. De Grieksche spreuk: *ΔΟΞΑ ΚΑΤ' ΑΡΕΤΗΝ*, beteekent: Glorie volgens deugd.

ΔΟΞΑ ΚΑΤ' ΑΡΕΤΗΝ.

VII. Graaf ALFONS DE BERGHES, den 9^{en} September 1624, te Brussel geboren, was de zevende aartsbisschop van Mechelen. Verscheidene kerkvoogden schonk het adellijk huis de Berghes aan de kerk in België. Hendrik werd bisschop, en Maximiliaan de eerste aartsbisschop van Kamerijk; Robrecht en Joris-Lodewijk, prins-bisschoppen van Luik; Willem achtereenvolgens bisschop van Antwerpen en aartsbisschop van Kamerijk. Alfons, in 1663 aartskapelaan der kapel van Burgonje

(1) Gedrukt te Brussel, 1668, 32 blz. in-4°.

bij het hof te Brussel en hoofdaalmoezenier, werd in 1667 tot bisschop van Doornik benoemd, maar deze benoeming bleef zonder uitwerksel, ten gevolge der inneming van Doornik door den koning van Frankrijk. Drie jaar later tot den stoel van Mechelen geroepen, deed hij zijne plechtige intrede in de bischoppelijke stad, den 7^{en} Maart 1671. Oprecht godvruchtig, liefdadig en zachtmoedig was de Berghes, maar dewijl het hem aan krachtdadigheid of aan doorzicht mangelde, misbruikten sommigen het hun geschonken vertrouwen om de Jansenistische leer in de hand te werken. De Berghes overleed te Brussel, den 7^{en} Juni 1689, in het 64^{e} jaar zijns levens, het 19^{e} zijner bisschoppelijke waardigheid, en werd in den grafkelder der metropolitane kerk bijgezet. Joannes de Cuyper, deken van het kapittel, hield de lijkrede(1).

Te zijner eere ziet men een prachtig gedenkteeken, met een liggend beeld van den aflijvige, door De Vos gebeiteld, aan den zuiderkant van het hoogaltaar der hoofdkerk van Mechelen.

Het wapenschild is doorsneden en half gedeeld: In het 1^{e}, van sabel eenen leeuw van goud, gewapend en getongd van keel (Brabant); in het 2^{e}, op goud drie palen van keel (Berthout); het 3^{e} van sinopel met drie malies van zilver (de Berghes). De spreuk is: *Descende ut ascendas*: Daal af om op te klimmen.

Descende ut ascendas.

VIII. HUMBERT WILLEM DE PRECIPIANO, Mechelens achtste kerkvoogd, te Besançon in 1627 geboren, na verscheidene posten van belang bekleed te hebben, sinds 1683 bisschop van Brugge, verwisselde in 1690 dien zetel tegen dien van Mechelen. De plechtige intrede van den nieuwbenoemde had plaats den 11^{en} Augustus. Onvermoeid en met stalen

(1) *Oratio 'funebris habita.... per D. Joannem De Cuyper S.T.L. canonicum graduatum et decanum.* Mechelen, bij Gisbert Lints, 1689, 20 blz. in-4°.

moed streed hij hier ruim twintig jaar voor de rechten der kerk, voor de herstelling der geestelijke regeltucht, voor de handhaving der ware leering, en hield niet op gepaste middelen aan te wenden om alle valsch onkruid uit het bisdom te roeien. Eene longontsteking bracht, den 9^{en} Juli 1711, een einde aan het leven van den ijverigen en godvruchtigen kerkvoogd. Hij werd begraven in de metropolitane kerk, waar thans nog, tegenover den bisschoppelijken zetel, men het prachtig gedenkteeken ziet, tijdens zijn leven tot versiering des tempels opgericht, en uit wit marmer door den Antwerpschen beeldhouwer Michiel van der Voort, den oude, gebeiteld. De bisschop is daar geknield en biddend voorgesteld, te midden van twee figuren, welke de Liefde en het Geloof verbeelden. De gegraduëerde kanunnik Van der Cruys, aartspriester van het district Mechelen, sprak de lijkrede uit, die, zoo 't schijnt, niet in druk werd uitgegeven.

Wapenschild: op keel, een zwaard van zilver met gouden gevest en balkswijze geplaatst met de punt te rechterzijde. De spreuk, op het wapen zinspelend, zegt: *Non in gladio sed in nomine Domini,* Niet door het zwaard, maar in den naam des Heeren.

Non in gladio sed in nomine Domini.

IX. THOMAS PHILIP VAN DEN ELZAS, graaf van Boussu, den 13^{en} November 1679 te Brussel geboren, in 1696 kanunnik en proost van Sint-Baafs, te Gent, voleindde zijne geestelijke studiën te Rome, waar hem de priesterlijke zalving werd gegeven. Ongeveer vijf jaren was de stoel van Mechelen onbezet gebleven, toen hij, tot de waardigheid van aartsbisschop benoemd, den 19^{en} Januari 1716, te Weenen, de bisschoppelijke wijding ontving van den pauselijken nuntius Joris Spinola. Den 15^{en} Maart daaropvolgend juichte Mechelen verheugd en geestdriftig bij de intrede van zijnen nieuwen herder. Den 29^{en} November 1719 werd Thomas-Philip tot de hooge waardigheid van kardinaal verheven, met den titel eerst van Sint-Cesarius, later van Sinte-Balbina, en eindelijk van Sint-Laurentius-in-Lucina. In deze hoedanigheid nam hij in 1721 deel aan de keus van paus Innocentius XIII. Sinds den 22^{en} Augustus 1731 was hem ook, als apostolische administrator, het geestelijk beheer opgedragen van het gedeelte van 't bisdom van 's-Hertogenbosch, dat bij de Oostenrijksche Nederlanden behoorde.

Thomas-Philip was oprecht een toonbeeld van den waren herder, een tweede Carolus-Borromeus door zijne priesterlijke en bisschoppelijke deugden, door zijne krachtdadige en voorzichtige handelwijze, door zijne engelachtige godvruchtigheid en door zijn boetvaardig leven. Zijne strenge standvastigheid, door zachtmoedigheid getemperd, voltooide het werk zijns voorzaats, en doofde de laatste sprankels van het Jansenisme in onze gewesten. Te Mechelen hernieuwde en vergrootte hij het bisschoppelijk paleis en bouwde op eigene kosten de kapel van het seminarie. Voor de vierde maal tijdens zijn leven reisde hij, in 1738, naar Rome, vertoefde daar vier

jaren, en was derhalve in 1740 tegenwoordig bij de verkiezing van paus Benedictus XIV.

Straks tachtig jaar oud, overleed hij, na een 43-jarig bestuur, den 5^{en} Januari 1759; gelijk hij leefde, zoo stierf hij in de gevoelens der voorbeeldige godvruchtigheid, welke men van jongs af in hem bewonderde, met het gebed op de lippen: ‘Goede Jesus, wees mij Jesus,’ waren de laatste woorden, die van zijne stervende tong vloeiden. Volgens de laatste wilsbeschikking van den overledene, zag men bij de lijkplechtigheid wapenschilden, noch teekens van adel, en zijn nederig testament drukte ook het verlangen uit, dat men geen eeregraf, maar ten meeste eenen steen van twee voet vierkant met het eenvoudig opschrift: *Thomas S.R.E. Cardinalis, Archiepiscopus*, *Miseremini mei*, te zijner gedachtenis zou plaatsen. Eene lijkrede werd niettemin uitgesproken door den aartsdiaken Jan-Fr. Foppens(1).

Het familiewapen der graven van Boussu voert op keel eene dwarsstreep van goud, zonder spreuk. Te recht werd echter den bisschop de leuze: *Estote misericordes,* Weest barmhartig, tot herinnering zijner onuitputbare liefdadigheid in latere tijden toegekend.

Estote misericordes.

(Wordt voortgezet.)

Aardrijkskunde.

Weet ge hoe een jongen aardrijkskunde leert? Wanneer ge hem met een ransel op den rug, met matig geld op zak, gedurende de vacantiedagen op eene voetreis uitzendt; niet onder hoede van ouderen of schoolmeesters, maar met hun tweeën of drieën, zelf den weg zoekende, om logies en voedsel zelf onderhandelende. Dan leeren zij niet alleen aardrijkskunde, maar ge maakt er te gelijk mannen van.

W.F. MARGADANT.

(1) *Luctus Ecclesiae Mechliniensis*, 13 blz. in-fol.

Inhuldiging van het gedenkteeken van Breidel en De Coninc, te Brugge.

Op het feest der onthulling van het gedenkteeken van Breidel en De Coninc, te Brugge, in eene vorige aflevering, blz. 126, door ons vermeld, is den 15n Augustus de viering der plechtige inhuldiging van overheidswege gevolgd. Weer was de toeloop zoo groot, dat Brugge nauwelijks ruimte genoeg opleverde, om de menschen te bevatten, die er van allerwege uit de verschillende provinciën des lands waren heengestroomd.

Even over den middag, opgewacht door eene belangstellende menigte, stroomde de trein de spoorhalle binnen, die HH. MM. den koning en de koningin en HH. KK. HH. den graaf van Vlaanderen en prins Boudewijn aanbracht, vergezeld van waardigheidsbekleeders hunner hofhouding en van de heeren ministers A. Beernaert, J. De Volder en Pontus. De hooge bezoekers werden verwelkomd door de heeren ridder de Ruzette, gouverneur van West-Vlaanderen, graaf A. Visart, burgemeester, den schepenraad en vele hooge ambtenaren.

De straten waren zoo dicht bezet, dat de koetsen waarmede de vorstelijke personen en hun gevolg naar de Grootemarkt werden gevoerd, zich nauwelijks konden voortbewegen. De toejuichingen, over gansch den weg, waren zoo gulhartig als onverdeeld.

Op de Grootemarkt waren voor HH. MM. troonzetels aangebracht. Nadat de doorluchtige bezoekers en de met hen zijnde hooge waardigheidsbekleeders de voor hen bestemde plaatsen hadden ingenomen, en de voorstelling der overheden afgeloopen was, heeft Z.M. de koning de volgende redevoering uitgesproken in de Fransche taal:

> ‘Met genoegen heb ik mij aangesloten bij de inhuldiging dezer standbeelden, die voor u zulke dierbare herinnering bevatten.
> Voor 600-jaren doorworstelde Vlaanderen eene der hardste beproevingen, waarvan de jaarboeken melding maken. Overvallen door den vreemdeling, verscheurd door inwendige kuiperijen, verlaten door iedereen, gescheiden van zijne vorsten, die in den vreemde gevangen waren, en in de onmogelijkheid gesteld om iets tot eigen nut te ondernemen, scheen het tot ondergang, tot slavernij gedoemd te zijn.
> Toen was het, dat Pieter De Coninc en Jan Breidel opstonden als een levend verzet tegen de tweedracht, die ontzenuwt en tegen de vertwijfeling die in 't uur van het gevaar een ware zelfmoord is. Zij waren zeker van het recht en de macht huns lands.
> Sterk door den moed en door het geloof, stortten zij hunne heldenzielen in hunne medeburgers over.
> Werklieden en burgers van Brugge en IJper, van Gent en Kortrijk, trotseerden onder hun geleide, kloekmoedig, een tegen drie, den aanval van een der machtigste legers van het leenroerig tijdvak en behaalden die schoone overwinning der Gulden Sporen, die terzelfder tijd de onafhankelijkheid en de vrijheid des lands redde en tot in de verste oorden van Europa als een teeken van vrijmaking herklonk.

Buigen wij ons met eerbied voor de beeltenissen dezer groote burgers. Brengen wij hulde in hen, aan de nationale en heldhaftige deugden van onze dappere voorvaderen!
Door dit sprekend brons op te richten, door hulde te brengen aan de daden, waarvan het 't zinnebeeld is, verklaren de Vlamingen dat dezelfde gevoelens ook hen bezielen, dat zij tot dezelfde feiten bereid zijn, dat zij nooit zullen ophouden, de waardige zonen der Vlamingen van 1302 te zijn.
Welke overwegingen, Mijnheeren, vervullen hier den geest! Welk contrast treft hem hier ten allen kante! Zouden de krachtige en ernstige strijders der veertiende eeuw, in de streken, die nog vol zijn van hunne herinneringen, ooit voorzien hebben, welk lot aan hunne verre nakomelingen voorbereid was? Op de hevige, maar vruchtbare bewegingen van dien tijd, op de onophoudelijke oorlogen te land en te water, zoo binnen als buiten het land, volgden de volledigste onafhankelijkheid, de uitgestrektste vrijheid, een vrede, die reeds meer dan vijftig jaren duurt. Onze steden zijn verzoend, onze provinciën met elkander vereenigd. Na de verbrokkeling der middeneeuwen, na eeuwen van vreemde overheersching, heeft België zijn geschiedkundig zelfbestaan terugbekomen. In de volle uitoefening van zijne souvereiniteit heeft het in 1830 de instellingen verkozen, die het goed vond; sedert dan heeft het geen oogenblik opgehouden meester te zijn over zijne lotsbeschikkingen. Nooit heeft België eenen toestand gekend, die bij den tegenwoordige kan vergeleken worden.
Maar het geluk brengt ernstige verantwoordelijkheden mede. De vooruitgang heeft zijne klippen, het voortdurend genot van den vrede heeft zijne gevaren. De overmaat van veiligheid, die dit genot medebrengt, heeft degenen, die er zich in verheugen, duur gekost.
Het leven der naties is een strijd; dat is de goddelijke wet. De gevaren, die vroeger uwe machtige gemeenten zoo wel in- als uitwendig te duchten hadden, die zoo dikwijls haar bestaan of hare grootheid bedreigden, zijn niet alle verdwenen. De algemeene beschaving heeft grooten voortgang gedaan. Zij heeft den staat van zaken veranderd; maar hare drijfveeren zijn dezelfde gebleven. De staatkundige onbestendigheid der hedendaagsche wereld, over eene grootere uitgestrektheid verspreid, langzamer en regelmatiger voortgebracht, is des te onweerstaanbaarder in hare verschrikkelijke gevolgen, in hare uitwerksels. De oorlogen zijn verplettend; degenen die er door verrast worden, zijn verloren.
Laat dus toe, Mijnheeren, dat ik in 't aanschijn van dit gedenkteeken den dringenden oproep van den kroniekschrijver herhale, die den roem van onze voorouders bezong.
De Leeuw van Vlaanderen mag niet sluimeren. Het edele erfgoed, waarop gij met recht zoo fier zijt, zal blijven bestaan, en onophoudelijk in belangrijkheid winnen, door de mannelijke gevoelens steeds voedsel te geven, door het geheiligde vuur, de vaderlandsliefde, te onderhouden, waarvan ik thans zulke edelmoedige voorbeelden onder de oogen heb. Elke vrijheid wordt geboren en sterft met de onafhankelijkheid. Dat is de les, die op elke bladzij van onze geschiedenis geschreven staat.

De groote zaken zijn aan elkander verbonden. Bij de gedenkwaardige dagen waarop uwe moedige krijgslieden onder de muren van Kortrijk streden, vermengden edelen, burgers en werklieden zich onder elkander; zij reikten elkander de hand, vergoten in eene verhevene opwelling van vaderlandsliefde te zamen hun bloed, terwijl hunne priesters aan hunne, zijde stonden om de levenden te ondersteunen, de stervenden te zegenen.

Verheffen wij, Mijnheeren, onze zielen tot deze voorbeelden; nemen wij allen het plechtig besluit, als deze helden voor geen enkel offer te wijken, om ten allen tijde de rechten des vaderlands te verdedigen en het eene toekomst te verzekeren, zijn grootsch verleden waardig.'

De vorstelijke toespraak werd met een levendig handgeklap begroet door de personen, die toegang hadden bekomen op de voorbehoudene plaatsen en in de gelegenheid waren geweest 's konings woorden te verstaan.

De koninklijke familie en de ministers begaven zich nu naar het gedenkteeken, voorafgegaan door de magistraten der gemeente. De koning heeft de heeren P. De Vigne en J. De la Censerie zeer geprezen om het uitmuntend kunstwerk, waarmede zij Brugge hebben verrijkt.

Teruggekeerd in het koningspaviljoen, hebben HH. MM., evenals hunne HH. KK. HH. de graaf van Vlaanderen en prins Boudewijn, met zichtbaar welgevallen de uitvoering aanhoord van de feestcantate, woorden van dr. Eug. Van Oye, muziek van den heer A. Reyns. De uitvoering, door 450 zangers en muzikanten, is voortreffelijk geslaagd en de schoone cantate werd door het volk met veel warmte en

groote goedgunstigheid bejegend. Schrijver en toonzetter werden door den koning geluk gewenscht.

Z.M. hield vervolgens eene wapenschouwing over de burgerwacht en de troepen die hoogstdeszelfs geleide vormden.

De uitgang van den grooten geschiedkundigen praalstoet, die door het programma was vastgesteld op half vier, heeft eerst omstreeks 5 ure kunnen plaats hebben. Men had niet voorzien, dat de plechtigheid der inhuldiging van het gedenkteeken zoolang zou hebben geduurd, als het geval is geweest.

Van den praalstoet mag worden gezegd, dat hij de merkwaardigste en prachtigste was, die sedert 100 jaar en langer in België werd aanschouwd. Het was een inderdaad weergalooze praalstoet, dien wij niet gelooven dat eenige stad in Europa Brugge zou kunnen nadoen. Hij was wezenlijk bewonderenswaardig, zoowel in zijne onderdeelen als over zijn geheel. Niets tooneelmatigs scheen die treffende voorstelling van levende beelden uit het verleden aan te kleven. Het kostte den toeschouwers geene moeite om zich geheel terug te denken in het lang verzwonden tijdsgewricht, dat hun hier van alle zijden, op werkelijk aangrijpende, overweldigende wijze werd voorgesteld. Wij lasschen hier, volgens het programma, de beschrijving van den optocht in:

I. Een Engelsch gezantschap komt Philippine ten huwelijk vragen voor prins van Wallis (omtrent 1293). - Ruitersstoet.
II. Gwijde van Dampierre geleidt zijne dochter uit Wijnendale naar den koning van Frankrijk, om hem vaarwel te zeggen te Corbeil-op-de-Seine (1293). - Ruitersstoet. - Philippine reist in draagkoets.
III. Plechtige intrede van Philip den Schoone en Joanna van Navarre te Brugge (29 Mei 1301). - Leliaards. - Wagen der Brugsche vrouwen. Ruitersstoet: Philip de Schoone, Joanna van Navarre, het hof van Frankrijk.
IV. Pieter de Coninc wordt door de Wevers en Vulders uit het Steen verlost (Juli 1301). - Wevers en Vulders. Vrouwen. - Wapenmannen der beide ambachten. - Wagen: De verlossing van Pieter de Coninc.
V. Jan Breidel en zijne Macekliers gaan het grafelijk slot Male innemen op bevel van Willem van Gulik (Mei 1302). - Jau Breidel en M. van Boinem, Tempelridder, te paard. - Wapenbenden van de Macekliers. - Stormtuigen. - Werklieden en knapen met toortsen. - Schilddrager en vinders, te paard. - Wagen: De brandende puinen van 't slot van Male.
VI. De Brugsche Metten, gezeid de ‘Brugsche goede Vridach’ (Vrijdag 13 Mei 1302). - Klauwaarts, mans en vrouwen. - Wagen: Zegepraal van Breidel en de Coninc op de Markt te Brugge.
VII. Plechtige intrede te Brugge van Gwijde van Namen, 's graven zoon (1 Juni 1302). - Herauten, hofknapen. - Gwijde van Namen. Heeren van 't hof.
VIII. De Brugsche vrouwen, op Gwijde's bevel, gaan in bedevaart om Gods zegen over de herevaart af te smeeken. - Vanen. - Maagden met de offerkaars. - Groep zingende meisjes. - De geestelijkheid. - Brugsche vrouwen uit edeldom en burgerij.
IX. Het Vlaamsch leger op weg naar Kortrijk. - Minnestreelen, schilddrager, hoornblazers, konstabels, hoofdmannen, dijzeniers. - Jan Stevens, graaf der Pijnders. Stede-sergeanten. - Jan Breidel te paard. Soudeniers der ambachten en andere. Zelschutters, Soudeniers van Aken. - Witte en zwarte Tempeliers te

paard. Oostheeren te paard. Zelschutters van Allemanje, sergeanten der ambachten. De roorokken en de zwarte rokken van IJper. - Jan Borluut en andere Gentsche heeren te paard, Gentsche Zelschutters. - De Springale en voorraadwagen. Meester der enginen en Jan Raepsaet, chirurgijn der stede, te paard. - Gwijde van Namen en Willem van Gulik, te paard. - Wetheeren van Brugge. - Willem van Saeftinghe, Staas Sporkin. Robert van Saemslacht, volk uit 't Brugsche Vrije en van Veurne-Ambacht, te paard. - Wagen: Pieter de Coninc wordt ridder geslagen op het Groeningeveld, en het leger wordt gezegend (11 Juli 1302). - De nonnen zingen in de kerk der abdij.

X. Roof van het slagveld. - Bazuinen, standaarden. Mannen met goedendags, zegevierend gaande, stalknechten met het zwart paard van den graaf van Artesië. - Tropeeën. Deken de Jaegher en Kortrijksche beenhouwers. Ambachten van Kortrijk. Maagden, de standaard van O.-L.-Vrouw van Groeninge. - Wagen: de tent van den Franschen bevelhebber en de Gulden Sporen.

XI. Zegevierende intrede te Brugge (24 Juli 1302). - Meisjes die gras strooien. Geschenken. Karre geschenkwijn. Stede-garsoen met de nieuwe Brugsche keure (1 Oogst 1302). - Triomfbogen en dansende jongens. - Burgemeesters, schepenen, wetheeren, te paard. - De Vlaamsche baanderheeren, ridders, schildknapen, onze gezanten te Rome, te paard. - Vrouwen uit edeldom en burgerij te paard. - De Florentijnsche natie. - Zangers en minnestreelen. - Wagen: Zegevierende intrede van Jan van Namen, Breidel en de Coninc, te Brugge. Op het voorstuk: Dante en van Maerlant.

Aan de ontwerpers en inrichters van den praalstoet komt waarlijk groote lof toe, aan de ontwerpers en inrichters, wier geschiedkundige kennissen, talent van samenstel, gelouterde smaak en algemeen beleid hun aanspraak geven op de meeste waardeering. En geen lof mag worden onthouden aan de honderde mannen en vrouwen die in den praalstoet eene werkende rol hebben vervuld. Op alle trappen van de voorstelling werden de rollen met de prijzenswaardigste overtuiging en gepasten ernst in geweten vervuld, door ieder naar zijn beste vermogen. Hierdoor werd eene schier bedrieglijke natuurlijkheid verkregen en de verdichting als het ware tot wezenlijkheid omgezet.

Inderdaad, Brugge heeft eere ingelegd met zijnen praalstoet, 's Maandags, den 15^{n} Augustus, en evenzeer 's Maandags daaraanvolgende, den 22^{n} Augustus, wanneer hij voor den tweeden keer is uitgegaan, andermaal ten aanschouwe van ten minste honderd duizend menschen.

Tusschen de twee vermelde dagen in, namelijk den 18^{n} Augustus, bracht Z.K.H. prins Boudewijn, vergezeld van eenige officieren, een tweede bezoek aan de stad Brugge, en dit wel om de vertooning te komen bijwonen van een voor de feestviering opzettelijk geschreven vaderlandsch drama, getiteld: *Dertienhonderd twee,* het heuglijk, veelbewogen jaar, waarvan de praalstoet eene zoo treffende afschaduwing had gegeven. Het stuk, geschreven door den heer Camillus Marichal (die gezegd wordt, een in Londen verblijvend Bruggeling te zijn), werd door Brugsche liefhebbers zeer verdienstelijk gespeeld.

Toen prins Boudewijn de overvulde schouwburgzaal binnentrad, begeleid door den beer gouverneur en den heer burgemeester, was het onder het publiek reeds bekend geworden, dat hij, bij zijne aankomst, de hem wachtende hooge ambtenaren in de Vlaamsche taal had begroet en zich in zijne gesprekken met hen, alleen van het Vlaamsch had bediend. De Vlamingen zouden hem betoonen hoe zij die

bejegening op prijs stelden. De tonen van het Belgisch volkslied, door het orkest gespeeld, bij de komst van

den prins in zijne loge, werden overstemd door het tienmaal herhaalde: Leve prins Boudewijn! dat aangeheven werd onder het wuiven van hoeden en doeken, en ten slotte overging in het lied van den *Vlaamschen Leeuw,* door de toeschouwers op alle plaatsen rechtstaande en met bezieling gezongen. Dezelfde betooging viel den prins ten deel aan het einde der vertooning. Gedurende de poos, liet Z.K.H. den in de zaal aanwezigen schrijver van het tooneelstuk bij zich ontbieden en wenschte hem in de Vlaamsche taal met zijn werk geluk. Den schouwburg verlatende, heeft de prins de stad rondgereden, om de feestelijke straatverlichting te zien. Hij werd op heel den rijtoer als overstelpt met toejuichingen en blijken van genegenheid. Eene dichte schaar studenten met ongedekten hoofde vormde eene soort van eerewacht rond zijne koets, welke zij in de afwisselende kleuren van Bengaalsch vuur gehuld hielden. Bij zijn vertrek, heeft de jonge prins met groote hartelijkheid herhaalde malen dank gezegd voor de schoone en gulle ontvangst die hij had genoten.

Zondag, 21 Augustus, ten 10 ure 's morgens, had in Brugge's Hallezaal eene huldezitting plaats, ter eere van Hendrik Conscience, onder het eerevoorzitterschap van den volksvertegenwoordiger J.A. de Laet, en welke werd bijgewoond door de weduwe van den beroemden schrijver en zijnen schoonzoon, den heer G.T. Antheunis. De opkomst was buitengewoon talrijk. De aanwezigen werden verwelkomd door den heer dr. Van Steenkiste, die het voorzitterschap waarnam. Aan Conscience's uitstekende verdiensten werd eenmaal te meer hulde gebracht. Over Vlaamsche belangen op onderscheiden gebied werd van gedachten gewisseld tusschen een groot aantal sprekers, onder andere de heeren Van Steenkiste (Brugge), Hendrickx (Leuven), A. Pauwels (id.), Van den Berghe (Maaseyck), J. Van den Bemden, de Antwerpsche senator, mev. Cortebeke, Reinhart (Brussel), Stock (id.), De Visschere, advocaat te Brugge, J.I. De Beucker (Antwerpen), Schoiers (id.), Peeters-Verellen (id.), L. Van Ryswyck (id.), J.J. Hellemans (id.), Vermander (Kortrijk) enz. De vergadering heeft prins Boudewijn bij telegram geluk gewenscht met de kennis der Vlaamsche taal, waarvan hij blijk heeft gegeven, onder het uitspreken der verwachting, dat Z.K.H. moge volharden zich, in zijne betrekkingen met de Vlamingen, steeds van hunne taal te bedienen.

Anna Bijns.

Deze gevierde dichteres was dochter van eenen kousenmaker en werd, volgens hare eigene verklaring, ten jare 1494 te Antwerpen geboren in het huis de kleine Wolvinne, thans n^{r} 46 op de Groote Markt. Van drie kinderen was Anna het jongste; haar broeder Marten, de eerstgeborene der drie, werd schoolmeester, welk ambt ook onze dichteres zou uitoefenen. Gedurende hare beste jaren had zij geleefd van de erfenis harer ouders; maar, omstreeks het einde van 1536 was zij genoodzaakt onderwijs te gaan geven. Zij betaalde toen 2 schellingen 6 grooten om in de schoolmeestersgilde te worden aanvaard en begon hare lessen te geven in haar huisje het Roosterken, dat nu in de Keizerstraat het n^{r} 61 draagt. Onmogelijk kon hare school druk bezocht worden; want de begaafde meesteresse woonde en gaf hare lessen in een der kleinste huizen van de stad Antwerpen. Alhoewel zij met het onderwijzen der jeugd zoo min als met hare dichterlijke pennevruchten fortuin maakte, werd zij op haar zeven en veertigste jaar toch eigenares van het door haar bewoonde huisje het Roosterken.

Den 24^{n} Mei 1541 kreeg zij het te erven van meester Jan van Severdonck, priester en kapelaan der Onze-Lieve-Vrouwekerk van Antwerpen. Dat Anna Bijns veel levensgeluk genoot is te betwijfelen. Zij leefde tot in haren ouden dag alleen en hare kenspreuk luidde: *Meer suers dan soets.* Niettemin verwierf zij als dichteres veel roem. In haren tijd noemde men haar de Brabantsche *Sapho.* Stellig bekleedt zij den eersten rang onder de dichters die vóór en in hare eeuw het licht zagen. Hare beeldrijke taal is, voor dien tijd, bijzonder zuiver en zoo gespierd en ingrijpend, dat zij den hedendaagschen lezer nog in vervoering brengen kan. Tevens had zij eene levendige en echt dichterlijke verbeelding. Hare verzen waren geen rijmend proza, zooals bij vele der toenmalige rijmelaars van *Rhetorica,* maar zij hadden eenen eigenaardigen en goed volgehouden kadans, waarbij het rijm steeds ongekunsteld en soms met kwistigen overvloed gebruikt wordt. Anna Bijns was eene overtuigde Roomsch-katholieke. Tegen de in haren tijd opkomende hervormers en vooral tegen hunnen aanvoerder Maarten Luther, valt zij dan ook hevig uit in een referein, dat niet ten onrechte voor haar meesterstuk wordt gehouden. Hare kundige pen schijnt tusschen de jaren 1520-1540 het meest werkzaam te zijn geweest. Niettemin leefde zij nog lang nadien, want op 26 November 1573 verklaart zij 'alnoch ongehulict, out omtrent LXXX jaeren' te zijn en maakt zij haar gansch vermogen aan zekere echtgenooten Adolf Stollaert en Anna Boots, op voorwaarde haar gansch te onderhouden, daar zij is 'een oude vrouwe ende nyet en soude connen gewesen, deur heure outheyt, sonder joncwijve.' Eerst op dien hoogen leeftijd van tachtig jaren hield Anna Bijns op aan de jeugd hare lessen te geven. Zij ging toen in de Lange Nieuwstraat, bij de familie Stollaert, op lijfrent wonen. Echter mocht zij niet lang van hare rust genieten; want reeds den 10^{n} April 1575 werd zij, met een 'schellijk' of allergeringsten burgerlijkdienst, in het Onze-Lieve-Vrouwenkerkhof begraven. Was de geniale dichteres, de onverschrokken wreekster van het oude Roomsch-katholiek geloof, in dien tijd van zegepraal der hervorming, bijna als vergeten ten grave gedragen, hare meesterlijke refereinen zouden niettemin de onsterfelijkheid genieten. De eerste bundel harer gedichten, welken zij in den vollen bloei harer jeugd schreef, verscheen onder den langen eigenaardigen titel: *Dit is een schoon ende suverlijc boecxken inhoudende veel scoone constige refereinen vol scrifturen ende doctrinen van diveerscen materien na wtwisen der regelen als hier int*

register navolgen seer wel gemaect van der eersame ende ingeniose maecht Anna Bijns subtilic ende retorijckelic refuterende inder warachticheyt alle dese dolingen ende grote abusyen comende wt de vermaledide Luterice secte, de welcke niet alleene van allen doctoren ende universiteyten mer ooc vander Keyserlijcke maiesteyt rechtverdelyc gecondemneert is. Gheprint Tantwerpen op dye Camerpoortbrugghe. Inden schilt van Artoys. Bi my Jacob van Liesvelt. Int jaer ons heeren M.CCCCC.XXVIII *den* IX *dach in Oostmaent.* Deze dichtbundel werd herdrukt *te Antwerpen In den gulden Eenhoren buyten die Camerpoorte by mi Willem Vorsterman. Int jaer ons heren* M.CCCCC *ende* XLI, *den achtsen dach van September. cum gratio et Privilegio.* In 1548 verscheen hij onder den gewijzigden titel: *Het yerste boeck inhoudende veel scoone constige refereinen,* enz. *Gheprint Thantwerpen in den gulden Eenhoren, buyten die Camerpoorte by Marten Nuyts.* Meteenen verscheen toen: *Het tweede Boeck vol schoone ende constighe Refereynen vol scrifturen ende leeringhen van menigherhande saken na wtwijsen der regulen die hier int register navolghen seer subtijlijck ende Rethorijckelijck ghemaeckt van der eersame ende verstandighe maecht Anna Bijns seer treflijck straffende alle Ketterijen ende dolinghen van desen onsen tijde. Gheprint Thantwerpen in den gulden Eenhooren by Marten Nuyts gheswooren printer by Keyserlijcke gracie ende Privilegie.* Terwijl deze gedichten in 1564 en 1565 herdrukken beleefden, verscheen het derde gedeelte der Refereinen onder den titel: *Een seer scoon ende suyver boeck, verclarende die mogentheyt Gods, ende Christus ghenade, over die sondighe menschen. Daer boven die warachtighe, oorsake van der plaghen groot die wy voor ooghen sien, met veel scoone vermaninghe, totter duecht, bewijsende dat een oprecht gheloove, met een nieu leven in Christo is, den rechten wech, om Gods toorn van ons te keeren, hier pays te vercrighen ende hiernamaels het eewich leven, ghemaect met grooter const, door die eerwerdige Godvruchtige Catholijcke, ende ser vermaerde maghet Anna Bijns, in den oprechten Gheest Christi, seer hooghe verlicht woonende binnen Antwerpen ende die Jonckheyt instruerende in het oprechte Catholijck gheloove. Nu eerst int openbaer gebracht door B. Henrick Pippinck, Minister Provinciael, van deser Nederduytslanden, tot Christus eere, ende salicheyt der menschen, alle te samen. Gheprint Tantwerpen by Peeter van Keerberghe op onzer Vrauwen Kerchof in de gulden Sonne. Anno* M.D.LXVII. Nog andere herdrukken der gedichten van Anna Bijns verschenen te Antwerpen in de jaren 1602, 1611, 1620, 1623, 1646 en 1668. Daarna werden zij eerst in onzen tijd heruitgegeven onder den titel: *Refereinen van Anna Bijns, naar de nalatenschap van M*^{r}*. A. Bogaers, uitgegeven door D*^{r}*. W.L. van Helten, Rotterdam, J.H. Dunk, 1875.* De laatste uitgave van gedichten der beroemde Antwerpsche dichteres, bezorgde de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen met den titel: *Nieuwe refereinen van Anna Bijns, benevens enkele andere Rederijkersgedichten uit de* XVIe *eeuw, uitgegeven door wijlen D*^{r}*. W.J.A. Jonckbloet en D*^{r}*. W.L. van Helten. Eerste stuk.* Gent, 1886.

F. JOS. VAN DEN BRANDEN.

(Het hier afgedrukt opstel is de beknopte levensschets van de dichteres Anna Bijns, zooals zij zal worden opgenomen in de aangekondigde *tweede* uitgaaf van het *Biographisch Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkunde*, door dr. W.J.A. Huberts, W.A. Elberts

en F. Jos. P. van den Branden. De bewerking der levensschetsen van Zuid-Nederlandsche letterkundigen is in het bijzonder aan den heer Van den Branden, den bekwamen kunstgeschiedschrijver, opgedragen. Deze tweede uitgaaf van het *Biographisch Woordenboek* zal verschijnen in afleveringen van 4 vel groot octavo of 64 blz. druks, gelijkstaande met 240 blz. gewonen letterdruk; elke aflevering kost slechts fr. 1.95; naar berekening, zal het geheele werk 15 afleveringen uitmaken; de afleveringen, waarmede het getal 15 te boven mocht worden gegaan, zullen *kosteloos* worden geleverd. Wij vestigen de aandacht onzer lezers op dit zeer belangrijk werk, waarvan de uitgaaf wordt bezorgd door den gunstig gekenden uitgever A.J. Van den Sigtenhorst, te Deventer. Bij alle boekhandelaren in Vlaamsch-België worden inschrijvingen aangenomen)

‘De Pelgrim in de Woestijn.’

Eenigen tijd nadat onze brochuur: *Hendrik Conscience*, *een blik in het verledene,* in het licht was verschenen,[1] kwamen wij in het bezit eens exemplaars van *De Pelgrim in de Woestijn,* door den schrijver zelve overzien, veranderd en gewijzigd, blijkbaar met het doel, er eene nieuwe uitgave van voor te bereiden, ofwel om het opstel in zijne volledige werken eene plaats in te ruimen. Op de eerste bladzijden zijn het enkel doorgehaalde of verbeterde woorden, doch welhaast verdwijnen geheele volzinnen onder de inktstreep en worden zelfs gansche bladzijden ongenadig opgeofferd, bij zooverre dat er geen den minsten samenhang in het opstel meer bestaat. Ziende dat er niets naar zijnen zin van te maken was, heeft Conscience zijnen *Pelgrim* laten rusten, en dat wij of het publiek er veel aan verloren hebben, kan juist niet worden gezegd, want het stuk behoort tot het tijdperk dat onze letterkunde nog in hare kinderschoenen liep; het dagteekent namenlijk van voor eene halve eeuw.

De Pelgrim in de Woestijn werd geschreven in den tijd dat de sterk gekruide democratisch-socialistische werken van den befaamden F. De Lamennais een buitengewonen opgang verwierven en vele geesten op hol brachten. Die geleerde priester kwam openlijk met Rome in opstand, stak de oproervaan met vaste hand in de hoogte en verklaarde zich een doldriftige voorvechter van de rechten der arbeiderspartij. Om zijnen wrok lucht te geven, vatte hij de pen op en schreef *Les paroles d'un croyant, Le livre du peuple, Une voix de prison*, enz. enz. Wie oud genoeg van jaren is, moet zich nog den bijval herinneren, welke aan deze werken allerwege te beurt viel. De schrijver had den Bijbelstijl verkozen en bezigde eene dichterlijk profetische, voor ieder bevattelijke taal; zijne strekking ter zij gelaten, behelsden zijne schriften inderdaad prachtige brokken. Zij werden op duizende exemplaren gedrukt en in alle formaten dolgoedkoop uitgegeven; de Belgische

(1) In den boekhandel van L. Janssens, drukker-uitgever, Kerkstraat, te Antwerpen.

nadrukkers deden er gewis goede zaken mee. Wel kwamen er ook weerleggingen in het licht, onder ander: *Les paroles d'un voyant* en *Le peuple au citoyen Lamennais;* doch dit scheen olie op het vuur. Daardoor verkregen de werken van de Lamennais nog meer ruchtbaarheid en een nog grooteren bijval; zij werden in verscheidene talen, ook in het Nederduitsch, overgezet. Bij een onzer toenmalige lettervrienden - thans eene geheel tegenstrijdige gezindheid toegedaan - lagen ze voortdurend op de leestafel, met nog andere boekjes van denzelfden aard. Hij was een vurig bewonderaar van den Franschen geestdrijver, stelde de *Paroles d'un croyant* verre boven het evangelie en prentte er alle avonden eenige bladzijden van in zijn geheugen.

Al wat bijval heeft, verwekt navolging, en dit was hier weder het geval; ook Conscience werd er toe verlokt. Reeds in 1838 liet hij een opstel verschijnen, getiteld: *Het Oordeel Gods,* volkomen in de Lamennais' trant en schrijfstijl, en, wat meer zegt, met dezelfde strekking. Aan het slot van dit opstel, dat in het *Nederduitsch letterkundig Jaerboekje* voor 1839 werd opgenomen, voegde hij de volgende nota: 'Dit stuk is een gedeelte van een werk van grooteren omvang, welks uitgaef de schryver tot een later tydstip verschuift.'

Van dit 'werk van grooteren omvang' maakte *de Pelgrim in de Woestijn* waarschijnlijk insgelijks eene episode uit, evenals *Weetlust en geloof,* hetwelk nadien in de *Avondstonden* verscheen. Wel heerscht er in dit laatste opstel eene gansch andere strekking, doch het is bekend dat de schrijver destijds reeds van denkwijze was veranderd, en alwie de pen voeren kan, weet genoeg, dat het omzetten van enkele volzinnen voldoende is, om eene volslagen verandering in een werk te doen ontstaan, getuige het verschil tusschen het eerste en tweede *Wonderjaar.*

Wij veronderstellen, dat de betreurde romanschrijver nopens dit alles zelve eenige verdere inlichtingen zal hebben te boek gesteld in zijne autobiografie, waarvan de uitgave met belangstelling wordt tegemoet gezien.

Nog andere Nederduitsche schrijvers beproefden hunne krachten aan de Lamennais' stijl en poogden hem in zijne vlucht te volgen, namelijk A. Snieders en P.F. Van Kerckhoven. De eerste schreef eene echt democratisch-socialistische *Mymering,* waarin de strekking van den Franschen afvalligen priester als het ware nog overdreven werd; daarentegen wordt er dezes bevattelijke taal in gemist. Wie lust heeft, kan die *Mymering* nalezen; zij is te vinden in het veertiende deel van de *Vlaemsche Rederyker* en beslaat slechts een achttal bladzijden. Aan dit product zijner jeugd verleende de schrijver geene plaats in de uitgave zijner volledige werken, evenmin als aan zijn dichtbundeltje: *Myne eerste zangen,* zijn eersten roman, *Burgerdeugd* getiteld, en zijn bundel verhalen: *Beelden uit ons leven.* Overigens, het stond hem volkomen vrij, uit die 'volledige' werken weg te laten wat hij wilde, en zelfs, de er in opgenomene dermate te veranderen en te besnoeien als hij het heeft gedaan.

Wat zijnen lettermakker P.F. Van Kerckhoven aanbelangt, deze schreef insgelijks een opstelletje, *Gods Regt* geheeten, en plaatste het in het laatste *Muzen-Album.* Ofschoon in den aard van de Lamennais, is dit stuk niet zoozeer eene navolging van dien Franschen schrijver, dan wel eene verkorte omzetting van Conscience's eerste opstel: *Het Oordeel Gods.*

Het *Handelsblad* noemde Van Kerckhovens stukje 'een lang sermoen.' Tegen die beoordeeling verantwoordde deze zich, in zijn tijdschrift, met te zeggen, dat het maar vier bladzijden druks besloeg, en hij voegde er de volgende, niet heel vriendelijke opmerking bij: 'Wanneer men zelf een gansch jaer zyne lezers zwarte sermoenen

opdischt, dan zou men toch moeten kunnen verdragen dat een ander nu en dan - eens op 't jaer by voorbeeld - een klein sermoentje in eenen vryheidslievenden geest late hooren.'

Er traden nog andere navolgers op van de Lamennais' stijl; doch dit waren onmachtigen, die zich in onze letterkunde geenen naam hebben weten te maken.

J. STAES.

Kroniek.

Antwerpen. - In den prijskamp voor de aanbieding van een model-diploma, ten gerieve der maatschappij van het Nijverheidspaleis, werd de teekening van den heer C. T'Felt bij eenparigheid bekroond. Rechters waren de heeren P. Cogels, J. Van Nieuland en J.B. Michiels.

- Bij J. Theunis, stadsdrukker, is verschenen: *Wat ik hoorde en zag, grepen en snuifjes,* door Edward Vlaminck. Prijs: 50 centiemen. Dit boekje, naar wij meenen 's schrijvers eersteling, getuigt van veel opmerkingsgeest en doet ons eerlang iets uitgebreider van hem te gemoet zien.

- Bij P. De Wit en G. Van der Voort, is van de pers gekomen: *Deux frères*, *comédie par Emm. Rosseels*, *traduction de H. Langlois.* De heer Rosseels is onze oudste en tevens een onzer bekwaamste tooneelschrijvers. Zijne werkzaamheden op dit gebied dagteekenen reeds van voor eene halve eeuw, en gedurende dit lange tijdverloop gaf hij ongeveer drie dozijn tooneelstukjes, dramas, zang- en blijspelen in het licht, waarvan vele een welverdienden bijval genoten en herhaalde maal werden opgevoerd. *De twee broeders,* dat tot zijne voortreffelijkste stukjes behoort, verscheen in 1857. De heer Langlois heeft er thans eene vertaling van bezorgd, welke onder geen opzicht iets te wenschen overlaat en die ons nog andere vertalingen van zijne hand doet verhopen.

Roeselare. - Bij den uitgever De Seyn-Verhougstraete is onlangs de tweede reeks portretten van Vlaamsche mannen en vrouwen verschenen. Deze reeks bevat de portretten van G.T. Antheunis, H. Conscience, J.M. Dautzenberg, J.B. David, E. Hiel, A.H. Van Hasselt, J.B. Van Ryswyck en J.F. Willems, elk van eene bondige levensbeschrijving vergezeld.

Sterfgevallen.

KAREL WIENER, de zeer bekwame penningsnijder en graveerder, is den 15^{n} Augustus te Brussel plotseling overleden, terwijl hij zich in een huurrijtuig naar zijne woning, in de Spastraat n^{r} 29, liet voeren. Hij was slechts 55 jaren oud.

Een tafereel van Jacob Jordaens.

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

De hierboven staande prent verbeeldt eene schilderij, die vroeger aan den heer baron de Pret-Thuret toebehoorde en thans in het Antwerpsch museum ten toon hangt. *Soo d'oude Songen - soo pepen de Jonge*, staat boven op het tafereel te lezen en duidt het onderwerp aan dat het voorstelt.

Grootvader is in zijnen armstoel gezeten, heeft den bril op den neus, het mutsje op den met lange grijze haren omgeven schedel, draagt een straffen baard om kin en wangen, is in eenen met pels afgelegden tabbaard uitgedost, geeft den toon, slaat de maat met de rechterhand en houdt, met de linker, het liederenboek vast. Meer dan eens heeft hij het vroolijke lied gezongen, dat op het openliggende blad staat gedrukt; hij kent het van buiten en slechts, nu en dan, zal hij er een oogslag op werpen, als zijn geheugen hem dit of geen rijm, niet gauw genoeg zal weergeven. Heeft grootvader eene zware stem, gelijk de man zelf er eenigszins uitziet, die van grootmoeder zal zooveel te fijner klinken.

Grootmoeder is eenvoudig gekleed, leunt in eenen wissen huifstoel, een meubel in onze dagen weer in de mode gebracht, is nog snel voor hare jaren, doch ziet ook niet meer zonder bril te lezen, en vermits hij niet genoegzaam nijpt of de neus van grootmoeder wat te mager is geworden, zal zij, voorzichtig, gelijk ze altoos was, den bril maar vasthouden; hij zou anders al spoedig vallen. In de rechterhand heeft zij een blad papier; 't is het liedje, dat wordt aangeheven.

De twee oudste personages des gezelschaps zijn de eenigste zangers.

De dochter pronkt, trotsch en vol leven, te midden tusschen hen. Zij zingt noch pijpt, doch glimlacht en schept vermaak in het genoegen der ouderen en der jongeren. De knapen pijpen des te meer en met ernst, deze op zijne klater, gene op eene fluit. De man, die op den moezel speelt, doet volop zijn best, om het concert te doen gelukken. De hond luistert met gespitste ooren; indien hij dorst en mocht, zou hij ook, op zijne manier, de stem doen weergalmen. Straks, als het zingen en het pijpen zal ophouden, kan men de keel wat ververschen en een weinig lekkers eten; de tafel is daarom van drank en spijzen voorzien.

Meesterlijk is het gekende spreekwoord op die schilderij uitgedrukt. Ja, gelijk de ouden zingen zoo pijpen de jongen. Die spreuk geldt hier voor de vermaken, maar zij is toch dikwerf ook waar voor de gewoonten, voor de wijze van leven. Velen zullen misschien, op lateren dag, betreurd hebben den jongeren maar al te slecht te hebben voorgezongen,

terwijl men onder de laatsten er toch ook kan vinden, die niet naar de goede zangen hunner ouderen pijpten.

De maker van het bedoelde gewrocht was ervaren in de zedenschildering en bracht meermaals het bovenvermelde spreekwoord op het doek. Het tafereel uit het Antwerpsch museum schijnt echter het volmaakst bewerkte te zijn[1]. Vroeger, hing een dergelijk stuk, in het Cellebroedersklooster, te Antwerpen; het hoorde naderhand toe aan den heer P.J.I. Vrancken, te Lokeren, en werd openbaar verkocht in 1838[2]. Andere tafereelen, met hetzelfde onderwerp, treft men aan in de verzameling des hertogen van Aremberg, te Brussel, in het *Louvre*, te Parijs, in de Pinakotheek, te Munchen, in de museums te Dresden en te Berlijn en bij graaf von Wemyss, in Engeland[3].

De schilder van al die kunststukken is Jacob Jordaens, wiens standbeeld onlangs, aan een der ingangen van het Park, te Antwerpen, werd opgericht[4]. Jacob Jordaens, geboren te Antwerpen den 19^{n} Mei 1593, leerde zijne kunst bij Adam Van Noort, trouwde dezes dochter, werd vader van drie kinderen, heeft gewoond in het huis *de Halle van Turnhout* genaamd, thans n^{r} 43, in de Hoogstraat; hij versierde dit zijn verblijf met schilderwerken, maalde kerk-, geschiedenis-, zinnebeeldige, mythologische en zedentafereelen, gelukte insgelijks in het konterfeiten, en ontving vele bestellingen, zoo uit de stad als uit den vreemde. Jordaens verzaakte op zijnen ouden dag het geloof zijner ouders, om Calvinist te worden, stierf van de zweetende ziekte den 18^{n} October 1678, en werd in het protestantsch kerkje te Putte (Noord-Brabant) begraven.

H.V.C.

Algemeene tentoonstelling Van beeldende kunsten te Brussel in 1887.

Wij hebben niet het inzicht een volledig, critisch overzicht van deze belangwekkende uitstalling te geven; wij doorwandelen de zalen en teekenen aan, wat ons het meest treft.

Niettegenstaande al het afkeuren en beknibbelen, in zekere dagbladen, heeft de Brusselsche tentoonstelling een zeer gunstigen indruk op ons gemaakt.

Van eenige zijden bestaat misnoegdheid. Wat daarvan gezegd, ten zij dat bij dergelijke onderneming altoos zekere belangen opgeofferd worden.

De kleine, achter elkander volgende zalen van het oud museum schijnen ook ons veel voordeeliger voor de meeste kunstwerken dan een uitgestrekt lokaal, waarin de bezoeker zich alras zoo vermoeid en afgemat gevoelt, dat hij weleens verdienstelijke gewrochten voorbijloopt, zonder ze te bemerken. Alleen ware het goed geweest, in meer dan een geval, beter rekening te houden van de afmeting der tafereelen in evenredigheid met die der zalen.

(1) Zie Max Rooses' *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool,* blz. 564, en F.J. Van den Brandens *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool,* blz. 819.
(2) *OEuvres complètes de Félix Bogaerts,* blz. 413, en het artikel van den heer P. Génard, over Jacob Jordaens, in den *Messager des sciences historiques 1852*, blz. 229.
(3) Zie de aangehaalde werken van de heeren Max Rooses, blz. 564-566, en F.J. Van den Branden, blz. 820.
(4) Zie, ook voor des meesters portret, *de Vlaamsche School* van 1886, blz. 132.

Aan de muren van het oud museum nemen nu, voor eenige dagen, de voortbrengselen onzer nog levende kunstenaars de plaats in der werken hunner voorgangers. Welke stof tot nadenken en overwegen levert die plaatsvervanging al niet!

Onze Gothieke meesters dreven de nauwgezetheid zelfs, in het uitvoeren der kleinste bestanddeelen, ten uiterste. Ook in tafereelen van uitgestrekten omvang, zooals bij voorbeeld de *Aanbidding van het Lam*, der Van Eycken, of de *Graflegging*, van Quinten Massys, zijn de voorwerpen zoo getrouw mogelijk weergegeven in al hunne bijzonderheden. Paarlen, edelgesteenten, ja zelfs tot de weefseldraden der stoffen en de haartjes op de huid worden daar afzonderlijk behandeld, zoodat die schilderijen eigenlijk groote miniaturen zijn.

De zorg voor het ondergeschikte neemt bij de groote kunstenaars niets weg van het uitmuntende des geheels, omdat zij op eene, hun eigen en meesterlijke wijze, synthetiseeren.

Niet alleen de voortbrengselen der schilderkunst, maar ook die der beeldhouwkunst, der bouwkunst, der letterkunde en der muziek, dragen den stempel van hunnen tijd.

De meesters uit den tijd der kunstherbloeiing volgden een ander stelsel dan de middeleeuwsche. Men roepe zich een beeld van Rubens, Jordaens of Van Dyck voor den geest, om zich onmiddellijk rekenschap te geven van het verschil dat tusschen de grondbeginselen en de werking der twee scholen bestaat.

In de geschiedenis der Vlaamsche kunst is de schepping van Leys de verhevenste uitdrukking van eene gansch andere strekking. Zij berust op de principen onzer oorspronkelijke school, toegepast naar den eisch der hedendaagsche esthetiek.

Sedert dien ontstond bij onze kunstenaars eene nieuwe opvatting.

Bij het aanschouwen van een tooneel, vooral in volle lucht, gaan vele *détails* verloren. Op eenige meters afstand raadt men eerder de wezenstrekken van een mensch, dan men ze wezenlijk ziet. Daarom geven sommige schilders de voorwerpen weer zooals zij hun toeschijnen, zonder zich te bekreunen om hunne eigenlijke geaardheid, die zich alleen door een nader onderzoek laat onderkennen.

Bovenstaande bedenkingen neemt men meestal niet genoegzaam in acht, bij het bezoeken eener tentoonstelling, en daardoor vervalt men zeer dikwijls in de ongerijmdste vergelijkingen.

Verwonderlijk is het, dat dergelijke verwarring bij ons nochtans zoo kunstlievend publiek, zich hoofdzakelijk op het gebied der beeldende kunst voordoet. Immers, wanneer men een gedicht leest, plaatst men zich onwillekeurig, en van eerst af aan, op een ander standpunt dan bij het lezen van een gewonen roman; naar de vertooning van eene opera begeeft men zich niet in dezelfde stemming als naar de voorstelling van een drama of eene comedie. Waarom zich in een engeren kring besluiten bij de beoordeeling van

plastieke beelden, en een doek van Verlat aanschouwen met dezelfde oogen als een van De Vriendt, een beeld van Sus Joris in tegenstelling brengen met een van Geefs?

Om een kunstgewrocht recht te waardeeren, moet men zich op het standpunt kunnen plaatsen van den kunstenaar die het schiep, en rekening houden van zijne strekking en zijne kunstbegrippen. Men moet zich kunnen ontdoen van de gewoonte, al de voortbrengselen door denzelfden bril te bezichtigen, en niet uit het oog verliezen, dat een tafereel, op eenige stonden *gezien,* en soms slechts gedurende een enkelen oogenblik *bezien,* dikwijls de vrucht is van jarenlange studie en overweging, ernstigen arbeid en aanhoudenden strijd.

De avond valt, het vee dat den ganschen dag op de weide stond haakt naar den stal. Het malsche groen dat het graasde, vervormde zich langzaam tot melk, en de beesten snakken naar ontlasting van den room die hunnen uier spant.

Twee jonge koewachtstertjes begeleiden den langen stoet; stellig twee zusters, want aan hare kleeding bespeurt men de zuinige hand der moeder, die uit dezelfde stukken goed, en hare zwarte kleedjes en hare blauwe voorschootjes en hare mutsjes vervaardigde.

De oudste der twee voelt reeds op hare nog zwakke schouders een huishoudelijken plicht drukken: zij wenscht, alvorens te huis te komen, nog eenige priemen van de purperen kous af te breien. Wat zal moeder tevreden zijn, wanneer zij ziet, dat het breiwerk reeds zoover gevorderd is! De jongste zuster gelastte zich met het toezicht over het vee; zij houdt de lange spies nog in de hand, waarmede zij de beesten links en rechts van andermans goed wegjoeg, opdat zij er geene schade zouden aanrichten.

Zoo trekt de stoet voorbij. Eene lange rij, regelmatig geplante boomen laat, daar verder, de groote baan raden; zij volgen den binnenweg. Achter die boomen flikkert een vroolijk maantje, en daarnaast de eenige ster, trouwe gezellin der maan, die steeds glinstert wanneer *zij* verschijnt. Bij het aanschouwen van dit landelijk tooneel, zoo vol poëzie, verwacht men er zich alle oogenblikken aan, het maantje beurtelings achter elken boom te zien voorbijschuiven, want men volgt den stoet, men gaat mee, men ademt, en leeft, en beweegt met die wezens, in die dichterlijke omgeving.

Zulks is de indruk, door het aanzien van Door Verstraete's doek teweeggebracht; het voert voor titel: *Zomeravond.* Uren lang zou men voor dit tafereel kunnen zitten droomen, want hoe aandachtiger men het beschouwt, hoe beter men het begrijpt en hoe behaaglijker men zich gevoelt in des schilders geliefkoosde heide. Wanneer toch zal ons Antwerpsch museum een gewrocht van dien meester bezitten?

Zijn *Hoek der heide*, zoo vol decoratief effect, met zijn eindeloos verschiet en zijn onpeilbaren hemel, overgaande van het donkerblauw tot het blauw-groene, om tot het roosachtig-grauwe te versmelten, is op eene gansch andere wijze opgevat en geborsteld, en maakt eene allerschoonste natuurstudie uit.

Een dichterlijk gevoel van zeer verschillenden aard ligt besloten in de werken van Miel Claus. Hij droomt niet, hij ziet, verstaat en geeft zijne indrukken op meer realistische wijze weer. Vol zomerzon en licht is zijn *Pik-nik.*

Aan genen oever van de Lije kwam een talrijk gezelschap stedelingen met een pleizierbootje aanlanden. Zij lieten eene tafel dekken in de schaduw van den grooten boom; en na het eten en drinken, gingen zij wandelen en spelen en vrijen in de velden. Aan dezen kant van den effen waterspiegel bevinden zich talrijke landlieden, die de

stedelingen nazien. Ieder van hen maakt opmerkingen, volgens zijne stemming, zijn staat of zijn ouderdom hem ingeeft: zulks verraden hunne houdingen en hunne gebaren.

Alles, in dit tafereel, draagt den stempel, niet alleen van ernstige studie naar het menschelijk lichaam en het uiterlijke in de natuur, maar ook van de menschelijke ziel en het innige der levende en levenlooze wezens.

Claus' talent, zooals dit van Verstraete, is eigen werk. Het is de vrucht van jarenlang streven, navorschen en studeeren.

Het Antwerpsch museum zou het eens kunnen betreuren ook van dien schilder niet bij tijds een welgeslaagd gewrocht aangekocht, te hebben, want Claus moet eenmaal naast Verstraete in onze openbare verzameling prijken.

Zien of Jan niet liegt, van Frans Simons, herinnert voor wat het coloriet en de uitvoering betreft, aan zijn vroeger tentoongesteld stuk: *De wolf en het schaap.* Zijne kanonniers in het kamp van Brasschaat daarentegen leveren het bewijs eener hervorming in zijne manier van werken. Die kanonniers, naar een onzichtbaar doel mikkende, onder het bevel van den officier die door eene zienbuis kijkt, zijn recht goed getypeerd. Zeer behendig en zonder gezochtheid laat de schilder hunne silhouette zich afteekenen op eene witte rookwolk, door het voorgaande schot voortgebracht. De kleuring der verschillende gronden van het stuk verdraagt zich opperbest met de grauw bewolkte en regenachtige lucht die ze insluit.

Jaak de Lalaing stelt eene gebeeldhouwde groep ten toon, die moet dienen als voetstuk van een reusachtigen kandelaar, bestemd om op eene openbare plaats een electriek-lichttoestel te dragen. Zes levensgroote tijgers, door slangen aangevallen en zich verdedigende, vormen het behandelde onderwerp.

Met zooveel stoutheid als talent is die tros dieren samengesteld. Langs alle kanten lossen de omtrekken der grove lichamen uit. Dat loeren, dat kruipen, dat springen en vastklampen der vreeslijke monsters, bewijst, dat de kunstenaar allerbest bekend is met den aard en de zeden zijner *modellen;* de vorm, dien hij er wist aan te geven, betoont hoezeer hij hun uiterlijke bestudeerd heeft.

Wij volgen de titels niet, in den Vlaamschen catalogus gedrukt, daar het maar al te duidelijk blijkt dat deze catalogus eene slaafsche vertaling is van de Fransche uitgave, en dat de vertaler zich de moeite niet getroost heeft zijne overzetting te toetsen aan de tentoongestelde voorwerpen.

(Wordt voortgezet.)

P.B.

Bijdrage tot de geschiedenis van Antwerpen, op het einde der XVIII[e] eeuw[(1)].

Den 4[n] Thermidor van het jaar III der Fransche republiek, of voor elkeen verstaanbaar gezegd, op 22 Juli 1795, liet de Fransche volksvertegenwoordiger Giroust, in zending bij de legers van het Noorden en van Samber en Maas, het volgende besluit afkondigen, hetwelk overal in de beide talen werd aangeplakt:

'Willende in het overwonnen land de godsdienstvrijheid handhaven en tegelijkertijd de wanorders voorkomen, welke de uitoefening ervan zouden verstoren;

Overwegende dat in eenige gemeenten de processiën buiten de kerken, aanleiding gegeven hebben tot onbetamelijke botsingen tusschen personen van verschillenden godsdienst,

Besluit het volgende:

Art. I. Er zal voorloopig geene enkele processie buiten de kerken worden gehouden.

Art. II. De militaire bevelhebbers zullen zorg dragen dat de rust en de welvoegelijkheid, bij de uitoefening van den godsdienst, hoegenaamd niet worden verstoord.

Art. III. Dewijl de eeredienst binnen de kerken en niet in de omliggende straten moet worden uitgeoefend, zullen er geene samenscholingen aan de portalen mogen plaats hebben.

Art. IV. Al de militaire en burgerlijke overheden zijn verplicht te straffen, al wie de bedienaars van den godsdienst of de burgers die in of uit de kerken komen, zou lastig vallen.'

Na de afkondiging van dit besluit, gingen er geene plechtige processiën meer langs de straten van Antwerpen; alleen de berechtingen en begrafenissen hadden nog volgens de oude gewoonte plaats. Maar ook dit begon weldra te vervelen aan den commissaris van het uitvoerend bewind, burger S.P. Dargonne, die te Antwerpen baas speelde. Den 5[n] Maart 1796 zond hij, daartoe aangedreven door zijnen collega A.J. Frison, commissaris van het uitvoerend bewind bij de correctioneele rechtbank, aan de zes pastoors der stad het volgende briefje:

'Gij zult u stiptelijk aan het besluit van 4 Thermidor moeten gedragen en u niet meer veroorloven, het H. sacrament processiegewijs tot de zieken te dragen, u waarschuwend, in geval van overtreding, dat ik zal gedwongen zijn, u bij den openbaren beschuldiger van de crimineele rechtbank aan te klagen.

Ik reken op den eerbied welken gij aan de wet verschuldigd zijt.'

Na de ontvangst van die niet heel vriendelijke waarschuwing, hielden al de pastoors van Antwerpen eene bijeenkomst, te weten: J.A. Seerwart, plebaan van het zuidkwartier der cathedrale, G.J.B. Van Bombergen, plebaan van het noordkwartier id., M.J. Van Camp, pastoor van St.-Jacobs, Ph. Georgerie, pastoor van St.-Joris, A.J. Van der Stallen, pastoor van St.-Andries en P.J.G. De Bock, pastoor van Ste-Walburgis. Bukkend voor het geweld, besloten ze wijselijk, alles wat eenigszins aan de berechtingen en begrafenissen den schijn van eene processie geven kon, voortaan achterwege te laten, zooals de muziek, zang, standaard, baldekien; alleen de veertiendaagsche berechting zou nog, door zes of acht leden van de broederschap, met flambeeuwen worden vergezeld.

(1) Een hoofdstuk uit een nog onvoltooid werk.

Ondanks dit alles, bleek Dargonne nog niet voldaan te wezen, want reeds den 9n Maart zond hij een nieuw briefje aan de pastoors, waarin hij hun, op eigen gezag, gebood, bij al de berechtingen en begrafenissen, de flambeeuwen, de bel, het kruis en zelfs de witte overkleederen achter te laten. Ten slotte zegde hij, dat dit eene 'laatste' waarschuwing was.

In den nanoen van denzelfden dag kwamen de pastoors nogmaals bijeen en er werd besloten, de twee vicarissen van het bisdom naar Dargonne te zenden, om hem voor oogen te leggen, dat er in het besluit van 4 Thermidor, van berechtingen of begrafenissen niet werd gesproken. Deze heeren volbrachten den hun opgedragen last, doch kwamen spoedig terug met het treurige nieuws, dat Dargonne van zijn gevoelen niet af te brengen was.

Deze noodelooze halsstarrigheid gaf aanleiding tot herhaalde protestatiën vanwege de heeren pastoors, en zelfs tot onlusten, welke door de openbare macht gewelddadig werden onderdrukt. Van dit alles heeft de eerw. heer Seerwart een kort verhaal opgesteld, bij onze wete nog onuitgegeven, en dat wij, bij het schrijven van dit opstel, hebben benuttigd.

Den 11n Maart zonden de pastoors, bij het departement van het centraal bestuur der Beide Nethen eene wijdloopige protestatie in tegen het bevel van Dargonne. Zij deden daarin terecht uitschijnen, dat er in het besluit van 4 Thermidor, hoegenaamd geene sprake was van berechtingen of begrafenissen; dat burger Dargonne het art. III van het besluit van 4 Thermidor verkeerdelijk uitlegde, en dat er aan de vrije uitoefening van hunnen godsdienst geenen hinderpaal mocht worden gesteld.

Maar de heeren pastoors hadden die protestatie gezamenlijk geteekend, en, *horresco!* zij hadden er den datum van 11 Maart 1796, volgens den ouden stijl, boven gesteld. Deze twee misgrepen werden door het middenbestuur te baat genomen, om te beslissen 'dat er geene reden bestond om over het verzoekschrift der pastoors van Antwerpen te beraadslagen.' Tevens herinnerden zij den petitionnarissen aan den eerbied, welken zij verschuldigd waren aan de geconstitueerde machten en wel voornamelijk aan den commissaris van het uitvoerend bewind bij de municipaliteit van Antwerpen, wiens gedrag zij ten volle goedkeurden.

Deze uitspraak van het middenbestuur was geteekend: Leveque, voorzitter, Wouters, secretaris.

Geene middelen willende verzuimen, dienden de zes pastoors, op 18 Maart, elk op eigen naam, een verzoekschrift bij gemeld bestuur in, en zij zorgden er ditmaal voor, er als datum *28 Ventose, jaar* IV *der Fransche republiek* boven te plaatsen. Zij zegden, doordrongen te zijn van eerbied voor de overheden, maar dat de Fransche grondwet, evenals de verklaring der rechten van den mensch, de godsdienstvrijheid waarborgde, en verzochten beter ingelicht te worden over den wezenlijken zin van het besluit van 4 Thermidor, jaar III der Fransche republiek.

In afwachting van het antwoord van het middenbestuur, hadden de berechtingen in stilte plaats, zonder eenig uitwendig vertoon. De priester, enkel door den koster vergezeld en beiden met den hoed op het hoofd, droeg het H. sacrament, in een verguld zilveren doosje, onder zijnen mantel, welke evenzeer overrok en stool zorgvuldig bedekte. Maar eenige godvruchtige burgers volgden gewoonlijk al biddend den priester, en waar men voorbijging, kwam het volk, met licht, aan de deur, knielen en bidden.

Dit laatste vooral sprong den burger Dargonne tegen het hoofd. Den 23^{n} Maart bekloeg hij zich deswegens bitter bij het departementaal bestuur. Hij beweerde, dat er bij elke berechting twee of drie wakkere personen, met den hoed af, vooruit liepen, en aan al de huizen gingen bellen, om de menschen te waarschuwen, dat er eene berechting voorbij zou komen; volgens hem, hield de priester zichtbaarlijk zijne armen al te hoog, en het hoofd te veel gebogen over den kostbaren schat dien hij droeg. Dit alles gebeurde slechts, zegde hij in zijn schrijven, om de verontwaardiging des volks op te wekken over den smaad jegens den Allerhoogste, zooals zij het doen verstaan. Daaruit volgde, dat, al wie niet bij tijds aan zijne deur op de knieën zat, bij de anderen als goddeloos werd aangewezen. Ten slotte vroeg hij, of het niet geraadzaam zijn zou, aan die heeren (de pastoors) eene geschikte manier aan te duiden, om alle wanorders te vermijden, welke zij, voegde hij er kwaadwillig bij, wellicht met genoegen zouden doen ontstaan.

Den volgenden dag ontvingen de pastoors van Dargonne eenen brief, gansch in denzelfden zin, en waarin hij beweerde, dat de kelk te groot was en hij hun verantwoordelijk stelde voor de onlusten, welke hunne handelwijze zou kunnen veroorzaken.

Hierop bleven de pastoors het antwoord niet schuldig. Reeds den 13^{n} Germinal, jaar IV, zond elk hunner hem eene tamelijk wijdloopige protestatie, waarin zij nogmaals betoogden, dat er in het besluit van 4 Thermidor geene sprake was van berechtingen; dat zijne bevelen, waaraan zij zich overigens gedroegen, op geene enkele wet der Fransche republiek waren gegrond; dat ze in de andere kantons van het land nog onbekend waren; dat art. 7 der rechten van den mensch duidelijk zegde: ‘Wat niet door de wet verboden is, kan niet worden belet;’ dat ze nooit iemand hadden aangesteld om de menschen te gaan verwittigen dat er eene berechting komen zou, en dat hij dienaangaande door zijne aanbrengers valschelijk was ingelicht; dat het volk, hetzij door de familie, hetzij door de geburen van den zieke, dikwijls eerder dan de priester, van de berechting kennis kreeg; dus, dat wanneer er onlusten moesten ontstaan, dit aan hun niet kon toegeweten worden, want dat zelfs al bestond er eene wet, hun gedrag niet onberispelijker zou kunnen wezen.

Wat de grootte van den kelk betrof, daarop antwoordde de eerw. heer Seerwart, in zijnen brief aan Dargonne, zeer gepast: ‘Gij moet dien kennen, burger, want ik herinner mij, u dikwijls op de knieën te hebben zien zitten, toen ik, hem in 't openbaar dragend, u voorbij ging.’

(Wordt voortgezet.)

J. STAES.

XXe Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Amsterdam.

Nadat 's Woensdags, 14 September, omstreeks 9 ure 's avonds, eene schaar congresleden op het stadhuis, te Amsterdam, verwelkomd was geworden door den heer burgemeester G. van Tienhoven, wiens hartelijke taal namens de Vlamingen werd beantwoord door de heeren D. Delcroix en J. Van Ryswyck, werd 's anderdaags, des morgens ten half tien, in de groote zaal van *Felix Meritis*, die geheel met belangstellenden (waartusschen de Belgische gezant te 's-Gravenhage) was gevuld, de eerste algemeene vergadering geopend, onder kennisgeving, dat ongeveer 600 personen, waartusschen een tachtigtal Vlamingen, zich als lidmaten van het congres hadden doen inschrijven. Als algemeen voorzitter werd benoemd de heer H.G.P. Quack; als ondervoorzitters: de heeren J. van Beers, N. Beets, J. Vuylsteke, W.J. Hofdijk, M. de Vries, M. Rooses; als secretarissen: de heeren N. de Roever, G. Kalff, H.L. Berckenhoff, J.N. van Hall.

Het bestuur der afdeelingen werd samengesteld uit de nagenoemde heeren: 1e afdeeling (Nederl. taal- en letterkunde): J. Verdam, J. de Geyter, J. ten Brink, voorzitters, R.A. Kollewijn, J. van Ryswyck, Taco de Beer, secretarissen; 2e afdeeling (Nederl. geschiedenis, oudheidkunde, kunstgeschiedenis, archiefwezen en boekbeschrijving): P. Fredericq, P. Alberdingk Thijm, W.H. de Beaufort, voorzitters, G.L. van Logchem, R.W.P. de Vries, A.A. Vorsterman van Oyen, secretarissen; 3e afdeeling (Nederl. tooneel, zang en toonkunst, boekhandel): A.G. van Hamel, D. Sleeckx, M.A. Perk, voorzitters; S.J. Bouberg Wilson, J.H. Rössing en Tj. van Holkema, secretarissen.

De heer voorzitter Quack sprak vervolgens eene meesterlijke redevoering uit, aanvangende met eene gulle verwelkoming der vergaderden in Amsterdam. Nadat hij, ter gelegenheid van het derde eeuwgetijde van Vondels geboortedag, den grooten dichter op eene zijner waardige wijze had herdacht, verklaarde hij, ter bepaling van het verder onderwerp zijner rede, in eenige beschouwingen te willen treden over de macht der taal en daarbij aan te toonen, wat zij van hare beoefenaars eischt. Niet slechts, zoo sprak hij, is de taal eene bezielde, levende schepping, maar in haar ligt eene natuurlijke scheppingskracht, die sterker werkt dan berekening of overlevering van kamergeleerden. Zij ondergaat den invloed der tijden, maar de vormende kracht, die in haar is, drijft haar vooruit. Geen natuurlijker wensch dus, dan dat wij onzen rijkdom willen kennen, en eene schatkamer van onze taal willen bezitten. Onze congressen hebben het begrepen en den stoot gegeven tot het tot stand brengen van een woordenboek der Nederlandsche taal. Hier bracht de spreker eene diepgevoelde hulde aan den hoofdbewerker van het Nederlandsch woordenboek, den Leidschen hoogleeraar Matthijs de Vries. Maar, zoo vervolgde hij welsprekend, het woordenboek geeft geene regels, slechts vormen. Het zegt slechts bij uitzondering: zoo moet het zijn; gewoonlijk vermeldt het: zóó was het, zóó is het. Voor de toekomst vertrouwe men op het scheppingsvermogen onzer taal, die wij, met den schoonsten naam, dien wij kennen, moedertaal noemen. Die moedertaal is de uit-

drukking en het onderpand onzer nationaliteit. Wat ons Vlamingen en Hollanders als twee zonen uit één stam doet erkennen, dat is de moedertaal. En voor gansch Europa, voor geheel de wereld willen wij het weten, dat wij broeders zijn. Wat de taal van ons eischt? Zij verlangt, dat wij zelven leven; wij moeten leven, wil onze taal waarlijk vooruitgaan en bloeien. Onze schrijvers en dichters moeten van de spraakmakende gemeente drie eigenschappen overnemen: den eenvoudigen kinderlijken zin, die zich bepaalt, de natuur af te luisteren, de volkomen oprechtheid en waarheid, en eindelijk, naast de oprechtheid, moet er liefde of haat zijn: het volk vraagt gevoel en desnoods drift. In dien zin dan werken volk en taal op elkander in. Op die wijze ontvangt de taal van het volk, die haar hanteert, stevigheid en kracht. Maar er is nog meer noodig: de taal roept telkens naar geesten van grooter afmeting, naar eersten in rang, naar leiders; zij vraagt het leven in zijne sterkste spanning, zijne diepste innigheid, zijnen breedsten zwaai. De taal vraagt: 'Geef mij één groot man, één slechts, en ik zal u ontwikkeling van spraak en letterkunde geven.' Zulk een man heeft de zeventiende eeuw gehad in Vondel, den oudsten en den rijksten van onze dichters, wiens adel van karakter wedijvert met den rijkdom van zijn genie. De gloed en de lieflijkheid zijner dichtergave wordt begeleid door zijn scherp vernuft en zijne degelijke kennis. Maar niets haalt bij zijn tooveren met de Nederlandsche taal. Het begrip 'moedertaal' is van wijderen omvang dan dat van vaderland. Het moet onze leuze zijn, den kring van die moedertaal uit te breiden, met volle eerbiediging der staatsgrenzen. Met het oog daarop kunnen wij zeggen, dat onze taal nog eene schoone toekomst heeft. Ons taalgebied is zoo klein niet, al is het in Europa in omvang afgenomen, sedert in de zeventiende eeuw onze regenten, tegenover de landpolitiek der Oranje's, de staatkunde der zee, de heerschappij van den Oceaan, met het bezit der koloniën in het verschiet, deden zegevieren. Nieuw-Amsterdam heeft zich niet kunnen staande houden tegenover Nieuw-York; maar in Zuid-Afrika staan de kansen weder schoon. Wanneer in de Transvaal een groot en vrij volk bloeiend zal leven; wanneer daar een dichter opstaat om de daden van dien volksstam te bezingen: dan zal het ons duidelijk worden, wat wij, waarlijk niet door eigen werken en inspanning, gewonnen hebben. De macht der taal zal dan eenen triomf vieren. Maar ook naderbij kan men op triomfen wijzen. In 1847 schreef Gerrit de Clercq: 'Dat in een democratisch land als België, de Vlaamsche beweging *moet* zegevieren, behoeft bijna geen betoog.' En in Augustus 1887 sprak voor het eerst een Belgisch troonopvolger, de jonge prins Boudewijn, te Brugge, de Vlamingen in het Vlaamsch aan. Dit is een teeken des tijds, dat wij hier in Holland met vreugde begroeten.

De redevoering van den heer Quack, waarvan het bovenstaande slechts een zeer beknopt uittreksel is, bracht een grooten indruk te weeg en werd luidruchtig toegejuicht.

De heer J. Alberdingk Thijm voerde daarna het woord als vertegenwoordiger van de Nederlandsche regeering, ook uit naam van den heer D. Delcroix, den vertegenwoordiger der Belgische regeering.

(Wordt voortgezet.)

De Brabo-fontein te Antwerpen.

Zondag, 21 Augustus, had te Antwerpen, op de Grootemarkt, de plechtige onthulling plaats der fontein van den beeldhouwer Jef Lambeaux.

De kunstenaar putte zijn onderwerp uit de volkslegende, welke aan den naam zijner geboortestad gehecht is. Het onthoofde lijk van Druon Antigoon ligt krampachtig te stuiptrekken tusschen zeemonsters en wangedrochten, aan den oever der Schelde, onder de muren van den burcht, waaraan het afgehouwen hoofd van den reus vastgespijkerd is. De burcht, welke het wapenschild van Antwerpen uitmaakt, rust op een drievoudig zinnebeeldig schip, door drie zeegodinnen gedragen. Brabo, Druons overwinnaar, werpt, van boven op den burcht, de afgehouwen hand van den reus in de Schelde. Dit *Handwerpen* verloste het land van den boozen dwingeland, en gaf tevens zijnen naam aan de streek, waar het plaats greep.

Met bewonderenswaardigen smaak en schranderheid werden al de bestanddeelen der volksvertelling saamgevat en geproportioneerd, om er een beteekenisvol en indrukwekkend geheel van te maken.

Op welk standpunt men zich ook plaatse, blijft de silhouette der fontein immer bevallig en zuiver van lijn, terwijl elk deel zijne waarde behoudt, om aan het gansche stuk steeds zijne juiste verhoudingen te laten.

Voor wat de eigenlijke uitvoering betreft, die ook is meesterlijk. Het forsche lichaam van den geweldigen en reusachtigen Druon, met eene krachtige hand uit de klei gekneed; de slanke ledematen der zeegodinnen, en hare donsige huid, in tegenstelling met de slijmerige visschenstaarten tot welke hare beenen zich vervormen; de beenderige kop en de stekelige schacht van den phantastischen draak die daaronder kruipt; de andere dieren, het schip, het kasteel, en eindelijk het schoone mannenfiguur van den overwinnaar, los en vlug van beweging, dit alles is op eene bijzondere wijze behandeld, die aan elk voorwerp een hoogst schilderachtig en kleurrijk aanzien geeft.

Het kunststuk brengt bij den toeschouwer nagenoeg denzelfden indruk te weeg als eene schilderij van Rubens. Krachtige gestalten, waaraan de zwierige gebaren en het malsche vleesch lichtheid, leven en beweging geven.

Gansch nieuw en persoonlijk van vinding, is de fontein van Jef Lambeaux, als gedacht en samenstelling, zoowel als onder het opzicht der uitvoering, een echt Vlaamsch, een echt Antwerpsch meesterstuk, dat stellig den naam van den jongen beeldhouwer zal vereeuwigen.

De geut van het metaal is mede allerbest gelukt.

Zeer verschillend werd het werk van Lambeaux door de pers beoordeeld. In de kunstbladen werd er in het algemeen met veel lof over gesproken. Andere bladen hekelden de kleedij, of beter gezegd het gemis aan kleeding van Brabo, en de andere figuren; deze, omdat Brabo, een Romeinsch veldheer, diende gehelmd en geharnasd te zijn; gene gevoelde zich door die naaktheid, zedelijk gekrenkt. Nog anderen beweerden, dat het niet past dat Brabo zooveel gebaren maakt om de hand van Druon op de kasseien der Grootemarkt te laten neervallen; en eindelijk

werd aangevoerd, dat de houding van den held die noch loopt, noch staat, onmogelijk is.

De meeste dier critieken schijnen ons zoo weinig gegrond als onwelwillend.

Ja, een Romeinsch veldoverste droeg gewoonlijk eenen helm, een harnas, arm- en beenplaten, een schild enz.; maar de reus Druon dan, welke zou zijne nationale kleedij wel mogen wezen? En de meerminnen, en de draak met eenen doodskop, zijn die naar de natuur geboetseerd?

In der waarheid, tegen dergelijke beknibbelingen zouden de negen tienden der hedendaagsche zoowel als der antieke meesterstukken niet bestand blijken.

Het is toch niet een historisch feit, maar wel eene legende, waaraan Lambeaux een lichaam gegeven heeft. En wie zal bewijzen, dat dit sprookje, evenals zoovele andere, niet reeds honderde jaren bij ons volk in omloop was, alvorens de Romeinen ooit onzen bodem betraden?

En om in het naakte der figuren iets kwetsend voor de zeden te zien, moet men vergeten, dat den reinen alles rein is. Op *die* critiek, valt niets anders te antwoorden.

Brabo heeft zijnen aanloop genomen, om met des te meer kracht te kunnen werpen; hij is afgebeeld, juist op het oogenblik, dat hij niet meer vooruitrent, en hij zijn lijf draait, om den zwier van zijnen arm te vergrooten. Dit alles werd met zeer veel talent en opmerkingsgeest weergegeven. Heel het figuur drukt het toppunt van het geweld uit, zonder overdrijving. Dergelijke hoedanigheden treft men slechts bij *meesters* aan.

Niet op de kasseien van de Grootemarkt, moet de hand van Druon neervallen, maar wel in de Schelde, zoo ver mogelijk van het lichaam verwijderd, opdat de verminkte ledematen van den onmensch niet meer aan elkander kruipen en saamgroeien zouden. Zoo luidt de legende.

Nu nog ten slotte eene algemeene opmerking. Bij het behandelen van dergelijk onderwerp heeft de kunstenaar het volle recht aan zijne inbeelding den vrijen teugel te vieren; door niets moet hij zich laten leiden, dan door zijne gelouterde phantasie. Lambeaux heeft van dit recht op meesterlijke wijze gebruik gemaakt.

P.B.

Kroniek.

Brussel. Zaterdag, 1 October, heeft de inleidingsvertooning van den nieuwgebouwden Vlaamschen schouwburg plaats gehad. Eivolle zaal. De heer Karel Buls, burgemeester, vergezeld van de heeren schepenen en de gemeenteraadsheeren Steens, Brûlé, Pilloy, Bauwens, Lepage, Stoefs, Vauthier, De Potter en Allard, verscheen ten 8 ure in den schouwburg. De overheidspersonen werden in de wandelzaal hartelijk verwelkomd door den heer Julius Hoste, als bestuurder van de maatschappij van het nationaal tooneel. De burgemeester heeft de toespraak van den heer Hoste met eene goede Vlaamsche redevoering beantwoord; hij betuigde onder andere den wensch, dat de goede zeden op het nieuw tooneel steeds mochten worden geëerbiedigd. Hij prees naar verdienste den bouwmeester van den schouwburg, den heer J. Baes. De woorden van den heer Buls genoten groote goedkeuring vanwege het publiek. De heeren begaven zich vervolgens naar de hun voorbehoudene loge, in de tooneelzaal, die eivol was en waar hunne komst met oorverdoovende toejuichingen en het spelen der *Brabançonne* werd begroet. De doek werd opgehaald. Al de tooneelisten stonden op

het tooneel geschaard; met hen bevonden zich verscheidene Vlaamsche schrijvers, onder andere de heeren Emm. Hiel, Frans Gittens, alsook onze uitstekende toonzetter Peter Benoit; voorts afgevaardigden van de Vlaamsche maatschappijen van Brussel en het voorgeborchte met derzelver rijke standaarden. Toen het gejuich eindelijk ophield, nam de welsprekende heer J. Hoste het woord, om den gemeenteraad en in het bijzonder den burgemeester van Brussel dank te zeggen voor den schoonen schouwburg, dien zij voor het Vlaamsch tooneel hebben gesticht en waarvan de kosten tusschen 650,000 en 700,000 fr. hebben bedragen. De redenaar weidde uit in lof over de zedelijke strekking, waardoor mag worden gezegd dat al de voortbrengselen der Vlaamsche tooneelletterkunde zich onderscheiden. De heer Hoste heeft den bouwmeester Baes geluk gewenscht over de schoonheid, de gerieflijke indeeling en het Vlaamsch karakter van den schouwburgbouw, die een wezenlijk sieraad voor de hoofdstad is. De spreker wijdde eenige woorden van hartelijke begroeting aan de verdienstelijke tooneelkunstenares in ruste, de hoogbejaarde mev. Van Peene, die de inhuldiging bijwoonde; hij bracht in herinnering, dat zij de weduwe was van den vruchtbaarsten Vlaamschen tooneelschrijver. De heer Hoste besloot zijne op alle plaatsen der zaal duidelijk verstaanbaar klinkende en aandachtig gevolgde rede, met andermaal in de gulste bewoordingen de erkentelijkheid der Vlamingen voor den gemeenteraad en den burgemeester van Brussel uit te spreken. Het publiek liet van zijne onverdeelde instemming met het gesprokene blijken door een oorverdoovend en zeer langdurig gejuich. Daarna werd een gelegenheidsgedicht van E. Hiel door den heer Hendrickx en mev. Westerhove voorgedragen. Toen dit gedaan was, ving de vertooning aan, bestaande uit het 5de bedrijf van Delcroix' *Lena, Het Driekoningenfeest,* lyrisch blijspel van Pieter Geiregat en het 4de bedrijf van *Jane Shore,* drama van Frans Gittens. Vóór den aanvang van dit laatste stuk, werd Van Beers' *Kerkportaal* voorgedragen door mej. Catharina Beersmans, met wier gewaardeerde medewerking de voorstelling plaats had. Al de tooneelisten hebben uitstekend gespeeld. De heer Pontus, minister van oorlog, en de heer De Volder, minister van justitie, woonden de vertooning bij. 't Is den 1^{n} Juni 1883 dat de bekwame bouwmeester Baes van den gemeenteraad opdracht kreeg om de plannen voor het bouwen van den schouwburg te maken; 12 Mei 1884 werden zij voor uitvoering goedgekeurd; 22 December daaraanvolgende namen de werken een aanvang; 30 maanden later was de prachtige schouwburg gereed. De 50 aannemers, die er aan werkten, hebben den heere Baes een bronswerk vereerd, *Diogenes op zoek naar menschen* voorstellende; het fraaie kunstgewrocht was in de wandelzaal van den schouwburg tentoongesteld. De Brusselsche Vlamingen zullen eerlang op een feestmaal den heere Baes zijn door Jef Lambeaux gemaakt borstbeeld aanbieden.

- 12 September heeft in het Paleis der academiën de

uitvoering plaats gehad van de cantaten der drie kampers naar den prijs van Rome voor de toonzetting, P. Heckers (Gent), E. Lapon (Oostende) en P. Lebrun (Gent). De 1ste prijs werd toegewezen aan Heckers, de 2de, bij verdeeling, aan Lebrun en Lapon. (Zie onze blz. 108.)

Wetteren. Aangekendigd, om eerlang te verschijnen: *Verspreide en nagelatene studiën over taal- en letterkunde*, van K.L. Ternest, verzameld en uit te geven door J. Broeckaert, in een boekdeel van circa 150 blz., versierd met een gesteendrukt portret van den verdienstelijken overleden schrijver (zie onze blz. 124). Prijs: fr. 1.75. Inschrijvingen worden aangenomen bij den heer Jan Broeckaert, letterkundige, te Wetteren. (De heer Broeckaert is de schoonzoon van K.L. Ternest.)

Buitenland.

Leiden. In onzen jaargang 1873, blz. 43 en volgende, hebben wij, daartoe in staat gesteld door den heer W.C.M. de Jonge van Ellemeet, onder den titel *Museum Catsianum*, de lijst opgenomen van de werken van Jacob Cats, die de voornoemde geleerde boekenliefhebber in verschillende uitgaven bezat. Deze lijst bevatte 133 nummers. Met groote belangstelling hebben wij vernomen, dat de heer de Jonge van Ellemeet zijne schoone verzameling van de werken van Cats, welke nu reeds 225 nummers omvat en zeer zeker weergaloos mag worden genoemd, aan de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde heeft geschonken. Deze edelmoedige daad, die den heer de Jonge van Ellemeet tot onvergankelijke eer verstrekt, wordt in en buiten de maatschappij, aan wie zij ten goede komt, hoog gewaardeerd.

- In de Friesche gemeente Baijum overleed onlangs een ingezetene, met name H. Jansen. Bij laatste wilsbeschikking vermaakte hij, onder andere, eene som van 500 gl., voor een op te richten schoolfonds, ten einde de Baijumer schoolkinderen jaarlijks een feest te bereiden op den overlijdensdag van des erflaters vader, vroeger onderwijzer te Baijum. Deze zoo eigenaardige als loffelijke daad verdient tot navolging te worden aanbevolen.

Frankrijk Alf. Danicourt, oud-meier van Peronne, heeft bij laatste wilsbeschikking aan voornoemde stad zijne verzameling Gallische oudheden vermaakt, die op eene waarde van ruim 100,000 fr. wordt geschat, benevens 125,000 fr. voor het stichten van een museum met eene boekerij. Den arme bedacht hij met eene making van 25,000 fr.

Frankfort a/Main. De gezaghebbende kunstkenner Theodoor Lewin, uit Carlsruhe, verklaart er achter gekomen te zijn, dat 61 (een en zestig!) zoogenoemde meesterstukken van oude schilders, in de laatste jaren voor het Frankfortsch museum gekocht, valsche of nagemaakte schilderijen zijn. Al deze schilderijen zouden vervaardigd zijn in eene soort van schilderfabriek, die valsche schilderijen maakt op naam van alle gekende meesters. Teniersen gelijk Van Dycken, Ruysdaels en Van der Meers, Van Ostades en Titiaens, Brouwers en Mierissen, Wouwermansen, Dows, Berchems enz. Dat museumbestuurders op dergelijke wijze kunnen worden bedrogen, laat zich verklaren door de omstandigheid, dat de nabootsers zich op hunne misdadige kunst zoo uitmuntend verstaan, dat zelfs de grootste kenners door hen worden misleid. Ook in België weet men daarvan te spreken.

Sterfgevallen.

E.M. CARO, de uitstekende Fransche wijsgeerige schrijver, is op 13 Juni overleden; hij was den 4n Maart 1826 te Poitiers geboren. Zijne voornaamste werken zijn: *L'idée de Dieu et ses nouveaux critiques; La philosophie de Goethe; Études morales; Le matérialisme et la science; Le Pessimisme au* XIXe *siècle; La fin du dix-huitième siècle; Problèmes de morale sociale,* enz. enz. Tusschen zijne nagelatene schriften bevindt zich nog een belangrijk wijsgeerig werk, hetwelk eerlang zal worden uitgegeven.

SERVATIUS DIRKS, lector jubilaris in de orde van de Minderbroeders, wiens overlijden den 28n Augustus werd gemeld, was een man die zoozeer uitmuntte door zijne groote gaven als door zijne groote deugden, en dan ook te recht een sieraad voor zijne orde en geheel den geestelijken stand verdiende te worden genoemd. Hij stond als godgeleerde hoog aangeschreven bij de geestelijkheid in en buiten België; zijne lessen van schriftuurverklaring werden door hen, die daartoe geroepen waren, met eene wezenlijke gretigheid bijgewoond. Uitnemend ervaren in de doode en ettelijke levende talen, trad de overledene als schrijver op met Vlaamsche en Fransche werken, die zijne bekwaamheid tot eere verstrekken. Wij noemen, onder andere, het *Leven van St.-Antonius a Padua*, de *Histoire littéraire et bibliographique des frères mineurs de l'observance en Belgique et dans les Pays-Bas*, de verhandelingen over paters Pieter Cardé en Pieter van Mura. Sedert de stichting van het *Belfort*, behoorde hij tot de vaste medewerkers van dit Gentsche tijdschrift. Hij was een goed predikant en voordrager; verscheidene geleerde vereenigingen hadden hem opgenomen tusschen hare lidmaten. Hij was te Maastricht geboren in 1825.

ELISABETH JOHANNA HASEBROEK, de begaafde Nederlandsche schrijfster, is den 12n September te Amersfoort overleden. Zij werd den 4n April 1811 te Leiden geboren. In Vlaamsch-België is zij meer bijzonder gekend door haar fraaien roman *Te Laat*, die in 1838 te Haarlem verscheen en in 1842 bij L. Hebbelynck te Gent werd nagedrukt. Buiten het voornoemde werk, liet mej. Hasebroek nog de volgende verschijnen: *Elise*, *Twee vrouwen*, *De bedevaartgangers*, *Verhalen en schetsen*, *Margaretha Blaren*, *De vrouwen der hervorming*, benevens een aantal in tijdschriften verspreide stukken.

FREDERIK-THEODOOR VISCHER, gewezen hoogleeraar te Tubingen en Zurich, de schrijver van het befaamde werk getiteld *Aesthetik, oder Wissenschaft des Schönen*, en wiens kluchtig heldendicht, *Der Krieg 1870/71 dargestellt vom Schartemeyer*, destijds zoo grooten opgang in Duitschland maakte, is 14 September overleden te Gmunden, waarheen hij zich om gezondheidsredenen had begeven. Hij was ruim 80 jaren oud. Vischer heeft ook op staatkundig en wetenschappelijk gebied een ruimen werkkring doorloopen.

HERRE GERRITS VAN DER VEER, de verdienstelijke en vruchtbare Friesche dichter en prozaschrijver, geboren 15 Maart 1816 te Grouw, is volgens een bericht van 15 September te Murwerwoude overleden. Hij was van beroep onderwijzer.

Zwaardkruid.
(Gladiolus gandavensis.)

Deze plant is een bolgewas, van de Kaap de Goede Hoop herkomstig en wordt nu overal aangetroffen waar plantenliefhebbers verblijven. Gansch Europa door wordt zij met voorliefde aangekweekt.

Eene eeuw geleden, kende men nauwelijks een tiental verschillende soorten; doch de plantenkundigen hebben het zóó ver in verscheidenheid, en vóóral in afwisselende kleuren, door kunstmatige bevruchting, weten te brengen, dat er nu ruim een duizendtal in den plantenhandel voorhanden zijn.

Een veertigtal jaren geleden werden deze gewassen nog als matige-kasplanten behandeld en in potten gekweekt; doch nu is die kweekwijze daargelaten, om ze nuttiger en gemakkelijker te maken voor elkeen, en worden ze in de vrije lucht gewonnen; men kan zoowel in een stadstuintje van deze bloemen genieten, als op een prachtig kasteel met lusthof in den vrijen buiten.

Voor onze lezers die lust gevoelen hunnen tuin met eenige dezer planten te verrijken, kan het volgende ten nutte strekken: Men schaffe zich in de maanden Februari-Maart eenige dezer bolgewassen aan en plant ze, op 't laatst van Maart of in het begin van April, in zijnen tuin; de grond moet goed luchtig bespit zijn. Men plaatst ze een twintigtal centimeters van elkaar, op eene diepte van 5-6 centimeters, en den ganschen zomer geniet men de kleurenpracht dezer bloemen, dewijl de bloeiing van Juli tot October voortduurt.

Wil men de planten in den tuin laten overwinteren, dan snijdt men de verdroogde bloemstengels en bladeren af, gelijk met de grondvlakte, men brengt er eene laag op, omtrent 10 centimeters dik, van kort paardenmest, stroo, run, zaagmeel, assche, of iets dergelijks, hetgeen men er met het terugkomend goed weder van verwijdert.

Alzòò behandeld, is het onnoodig ze vòòr den winter uit den tuin weg te nemen, om ze in eene vorstvrije plaats te bewaren.

> Poëzie is de schoonste, indrukwekkendste en krachtigste wijze waarop de mensch zijne denkbeelden kan uitdrukken, en vandaar haar gewicht.
> MATTHEW ARNOLD

Dag en Nacht.
Een tweespraakje voor jonge leerlingen.

KEETJE.
Zeg, Mietje, hebt ge al eens bedacht,
Wat gij de voorkeur geeft, den dag, ofwel den nacht?
Voor mij, ik kies den dag, dan kan men vlijtig leeren;
Het onderricht ontwikkelt ons verstand,
En wordt de wetenschap ons ingeplant,
Die eigen kennis doet waardeeren.

MIETJE.
Ik laat u vrij den dag, maar ik, ik kies den nacht.
Wanneer men op het pluimen kussen
Zich 't moede hoofd in slaap voelt sussen,
Wat rust men zacht!
Dan 's morgens, met verfrischte zinnen.
Ontwaakt de levensvonk in 't bloed,
En kan men 't leeren herbeginnen
Met heldren geest en nieuwen moed.

KEETJE.
'k Beken het, ja, de nacht is goed;
Maar ook de dag verdient te zijn geprezen,
Dan leeren wij altoos met lust.

MIETJE.
Welaan, zij zullen beide nuttig wezen:
De dag zij voor het werk, de nacht zij voor de rust.

J. STAES.

Bijdrage tot de geschiedenis van Antwerpen, op het einde der XVIIIe eeuw.
(Vervolg, zie blz. 153.)

Aan al dit gehaspel een einde willende stellen, gelastten de pastoors den notaris Van den Brandt, bij het departement der Beide Nethen op een klaar en duidelijk antwoord aan te dringen op hun verzoekschrift van 28 Ventose laatstleden; doch ziende dat al zijne moeite te vergeefs was, drongen zij, op 20 April, elk in eigen naam, bij gemeld departement aan, om inlichtingen en uitleggingen te bekomen nopens het beruchte besluit van 4 Thermidor.

Toen de notaris Van den Brandt, vier dagen nadien, in het departement antwoord kwam vragen, zegde het bestuurlid Jan Solvyns, dat de zaak reeds ter zitting was

besproken en dat het antwoord binnen een of twee dagen zou worden afgeleverd. Na verloop van twee dagen ging de notaris nogmaals om het antwoord, en ontving alsdan van den burger Solvyns het bericht, dat er geen antwoord meer noodig was, dewijl er een brief van Parijs was toegekomen, waarvan hij hem een afschrift overhandigde.

Die brief, gedagteekend van 28^{n} Germinal, jaar IV, was door den Franschen minister van politie, Cochon, aan het middenbestuur van het departement der Beide Nethen gezonden. Na een brutalen uitval tegen de geestelijkheid van Antwerpen, en in afwachting dat het uitvoerend bewind stellige maatregelen nopens den burgerlijken stand der

priesters en monniken van het overwonnen land zou nemen, wakkerde Cochon het gemeld bestuur aan, op eigen gezag streng tegen de 'zoogezegde apostels der waarheid' te werk te gaan, en diegenen voor de rechtbank te dagen, welke van hun priesterambt zouden misbruik maken, om den opstand aan te preken en den burgeroorlog aan te stoken.

In dit ministerieel schrijven vonden de pastoors evenwel nog geen antwoord op hun verzoekschrift, en de notaris Van den Brandt werd andermaal gelast, er aanhoudend pogingen toe aan te wenden. Maar telkenmale werd hij uitgesteld en kwam altoos zonder het zoozeer verlangde antwoord terug. Eindelijk werd hem den 21^{n} Mei, stellig beloofd, dat er voldoende stukken over het doel zijner zending, nog denzelfden dag, aan de pastoors zouden gezonden worden; dat het dus nutteloos ware dat hij nog terugkwam.

Evenals de vorige keeren, ontvingen de pastoors niemendal; maar vijf dagen later, werd er eene proclamatie aangeplakt van het municipaal bestuur, waarin aan de burgers en vooral aan de burgeressen werd bericht, dat het hun streng verboden was de berechtingen te volgen of te vergezelschappen, zooals zij dit tot nu toe deden. Alleen in de kerken mochten de geloovigen, voor de uitoefening van hunnen godsdienst, bijeenkomen. De overtreders van het verbod werden gewaarschuwd, dat ze voortaan, onmiddellijk zouden aangehouden, voor de rechtbanken gebracht en met de uiterste strengheid gestraft worden.

Deze proclamatie was geteekend door Reynaud, voorzitter, Cuylits, Franck, Georgerie, Diercxsens, leden, en Dargonne, commissaris van het uitvoerend bewind; zij maakte op de bevolking geen den minsten indruk. Inderdaad, toen de pastoor van St.-Andries, op Maandag 30 Mei, de algemeene berechting in zijne parochie deed, werd hij door een aantal geloovigen vergezeld. Den volgenden dag ging de berechting in de St.-Jorisparochie, en daar was het volk nog talrijker aanwezig; doch het werd onderweg, door de gewapende macht, 'te voet en te peerd,' zegt het handschrift, uiteengedreven. De pastoor van St.-Jacobs, waar insgelijks de berechting moest uitgaan, had de menschen, die gereed stonden ze te volgen, wijselijk vermaand, naar huis te gaan en zich aan geen gevaar bloot te stellen.

Maar op Woensdag, 1 April, was er wederom veel volk bij de berechting van Ste.-Walburgis, en Donderdags, in het zuidkwartier van O.-L.-Vrouwe, niet minder; doch bij die laatste berechting werd het door eene patrouille, onder het bevel van den burger Begoden, op afstand gehouden en verjaagd.

Intusschentijd hadden de pastoors den notaris Van den Brandt nogmaals herhaaldelijk bij het departement der Beide Nethen doen aandringen, om een afdoende antwoord op hun verzoekschrift te bekomen. Alle twee of drie dagen deed de notaris opnieuw, maar telkens eene vergeefsche poging. Den 20^{n}-22^{n} Juni schreven de pastoors nogmaals elk eenen brief aan gemeld departement, om een bepaald antwoord op hunne petitie te vragen. Bij de ontvangst van die nieuwe brieven, besliste het middenbestuur, op 4 Messidor jaar IV, dat er vooralsnog geene reden bestond, om daarover te beraadslagen. Dit besluit droeg de handteekens van Leveque, voorzitter, Jan Solvyns, A.P. De Moor, Billotey, De Haan, bestuurders, Bruslé, commissaris van het uitvoerend bewind, en Wouters, secretaris.

Ten einde raad, zagen de pastoors zich genoodzaakt, het hoofd in den schoot te leggen en zich volgens de omstandigheden te schikken, in hope op betere dagen. De

berechtingen, hoe geheim ook gedaan, werden echter schier altoos door eenen hoop volk vergezeld, en dit gaf in 1797 aanleiding tot betreurenswaardige feiten. Wij schrijven hier letterlijk het verhaal af, dat de eerw. heer Seerwart er heeft van opgesteld:(1)

'Den 14 Juny H. Sacraments avond had den Plebaen van het zuyd quartier der Cathedrale als hy met het H. Sacrament onder zynen mantel, om het aen de zieken te draegen, uyt de Kerk ging, een groot getal van geloovigen die hem volgden tot zyne wederkomst toe: hy heeft geheel den weg gedaen zonder eenig beletsel te ontmoeten en alles is met veel godvruchtigheyd afgeloopen.

Den 17 in de parochie van St. Andries is alles geschied gelyk in de Cathedrale, uytgenomen dat er meer volk by den pastoor was, en dat in de Schuytstraet het H. Sacrament by de zieken wird ingebracht en door geheel de straet gelyd met eenige flambeeuwen; maer den pastoor merkende dat men hem daer verder mede wilde vergezelschappen, deede de flambeeuwdragers verzoeken, dezelve uyt te doen of wel daer mede achter te blyven, het welk zy aenstonds deden, en alles eindigde in goeden schik.

Den 19 had den pastoor van St. Joris zeer volk agter zig; twee jonge dogterkens, aengelyd door hunnen vader, quamen hem in de Schuytstraet te gemoet; zy hadden elk eene flambeeuw in de eene hand en met de andere droegen zy te saemen een mandeken vol bloemen, daer men den weg mede bestroeyde; die twee kinderkens bragten zoo den pastoor by de zieken en vergezelschapten hem tot aen het eynde van de straet, waer zy hem verlieten. - Als hy in de St. Janstraet quam wierd hy met ses flambeeuwen ontvangen en gelyd tot in de Prekestraet, waer de zelve wirden uytgedaen. Diergelyks gebeurde in de Begynestraet tot aen de Arembergstraet, waer de flambeeuwen ook uytgedaen wirden.

In het Hopland ontving men hem met twaelf flambeeuwen, waer men er in de Gezondstraet nog acht by dede; met deze twintig flambeeuwen wird hy vergezelschapt tot binnen de kerk, zonder dat het goed orde daer iets het minst door geleden heeft.

Den 20 had men in St. Jacobs dezelve uytkomst niet, maer alles scheen daer eene algemeyne opschudding aen te zeggen door de barsheyd en onvoorzichtigheyd van eenen Commmissaris van policie.

Alle de straeten langs welke het H. Sacrament moest

(1) Ziehier den eenigszins wijdloopigen titel van dit handschrift:
Kort verhael van het geschil, met de daertoe betrekkelyke stukken, tusschen de Pastoors der stad Antwerpen, ter eenre, en de aengestelde Magten der zelver stad, ter andere zyde, ter oorzaek zoo van het verbod aen de eersten gedaen nopens de Beregtingen der zieken en de Begraeffenissen der dooden, als van het ontnemen hunner Registers der Doopsels, Houwelyken en Begraeffenissen, door den Zeer Eerweerden Heer Joannes Franciscus Seerwart, Kanonik en Plebaen van het Zuyd-Kwartier der Cathedrale Kerk van Antwerpen.

gedragen worden, waeren voor het meestendeel versiert en met bloemen bestroeyt; de huyzen waren'er met brandende flambeeuwen opgeheldert; met een woord alles verthoonde de oude gewoonte van den Heer op zynen weg te verheerlyken.

Eene zeer groote menigte volgde den pastoor als hy met het hylig Sacrament uit de kerk ging: op de straet wird hy omringd en aengelyd met twintig flambeeuwen door het midden van oneyndig veel volk, dat noch altyd vermeerderde en zig zonderlinge aan de hoeken der straeten verzaemelde.

Zoo haest hy op de Meir, tegen over het klooster der Minimen gekoomen was, wird hy aengerand door den Commissaris van policie Joseph Somers, die aen het hoofd van twintig gendarmen was: dezen Commissaris nam hem barslyk gevangen in den naem van de Wet, hy maekte hem verantwoordelyk voor de byeenrotting en dwong hem naer de kerk weder te draegen het H. Sacrament, het welk den pastoor, op den voet van den strengsten uytleg der zoo genaemde wet, onder zynen mantel verborgen droeg.

De gendarmen geleyden den pastoor tot aan de kerk en bleven aen de deur, terwyl Somers hem volgde tot aen het tabernakel.

Het volk dat agter den pastoor gaende op de Meir met de kolven der fusieken was verspreyd geweest, quam wederom byeen omtrent de kerk, en die verzameling der geloovigen heeft men niet konnen scheyden, dan alleen naer dat de gendarmen eenige fusiekschooten op hun gelost hadden, die nochtans meer in de locht als op het volk gaven, zoo dat'er niemand is gequetst geweest.

Rondom de kerk en alle de straeten daer omtrent wirden 'r schilwachten gesteld, die niemant al waeren zy maer met twee te saemen op de straet lieten staen, maer zy verspreyden ze seffens hun drygende met de bayonnet.

(Wordt voortgezet.)

J. STAES.

Algemeene tentoonstelling van beeldende kunsten te Brussel in 1887.

(Vervolg, zie blz. 151.)

Eene zitting in '*Als ik kan*', van Henry Luiten, is een dier gewrochten welke den naam eens schilders befaamd maken. De eigenaardige uitdrukkingen der portretten, want het is eigenlijk een portretstuk, het leven dier handelende figuren, de samenstelling en de vastheid van hand treffen allereerst. Zoo gaat het er toe, in eene vergadering van jonge kunstenaars, waar kunstzaken behandeld worden. Wat bij dezen aanleiding geeft tot een ernstigen, ja soms opgeblazen uitval tegen het een of ander stelsel, verwekt een schalkschen schaterlach bij genen spotgeest, die met een woord de bespreking eener staatszaak op eens uit het spoor heft en het doel der vergadering doet missen, tot groote verontwaardiging van het bureel dat zijn ambt ernstig opnam. Is het spel van licht, hoe schoon ook, niet wat al te eentonig, op die hoofden, zoo verschillend van temperament, van karakter en van kleur? Dit stuk heeft eene dubbele verdienste voor eene openbare verzameling: eene kunst- en eene geschiedkundige waarde.

Het *portret te paard,* dat Leo Abrij inzond, is zeer fijn van toon, flink geteekend; het geldt als eene verloochening van zekere strekking, die zich onlangs lucht gaf in

eene verzameling te Antwerpen, in het Paleis voor Nijverheid uitgestald[1]. Misschien zou Abrij's *Paardenverpleging* winnen bij eene meer heldere verlichting; daardoor zou elk figuur beter uitlossen en de ruimte zou vergrooten. Of is het stuk ongunstig verlicht in de zaal?

De duinen te Knocke, van A. Verwee, bewijzen dat die schilder in de afgebeelde streek leeft en werkt. Twee prachtig geschilderde koeien liggen op den voorgrond hun voedsel traag te herkauwen, lui en vadsig, zooals vee liggen kan. Andere koeien stoffeeren den tweeden grond. En ginder ver, achter de duinen, boven den uitgestrekten waterplas, eene kokende lucht, die storm en onweer broeit. Eene echte zeelucht, treffend van waarheid in hare geweldige werking. Zoo ook op het ander tafereel van dien meester: *De dijk in het Noorden van Vlaanderen.* Sedert verscheidene dagen reeds pompte de zon, langs lichtgele stralen, dampen uit de zee omhoog. De lucht en de wind vervormden die tot op elkander gehoopte cumuluswolken, van bliksem zwanger. Het water zal het vuur baren, en pas zal dit laatste aan den schoot zijner moeder ontsprongen zijn, of weer zal de eeuwigdurende strijd tusschen de twee elementen, even eindeloos aan kracht, met nieuwe woede hernemen. En, daaronder, in de weide, staan, onverschillig aan dien reuzenstrijd, vijf bonte koeien den voorbijganger die voor het onweer vlucht, met groote bruine oogen aan te staren. De regenbui zal hun niet deren; het nederstortende water zal integendeel het afgeweide gras opnieuw malsch en weelderig doen opschieten.

Vele doeken onzer Antwerpsche schilders kwamen reeds in andere tentoonstellingen voor, namelijk van Boudry, Luyten, Farasyn, Rul, mejuffrouw Leigh, Piet Van Engelen, Chappel, Van der Borght, Van Snick, Meyers, Mertens, enz.

Ingrijpend door ijselijken eenvoud, door sombere verlichting en door het treurige van het onderwerp, is het tafereel van A. Struys. Het kindje lag krank in zijne wieg. De moeder hoopte tot het laatste oogenblik dat de ziekte keeren zou; doch geene zorgen, geene geneesmiddelen hielpen. Het wicht gaf zijn laatsten snik, bij het vallen van den avond, toen de moeder er alleen bij zat. De slag was te zwaar, zij viel met het hoofd op de wieg; hare donkere gestalte teekent zich af in het halflicht van het vertrek. Noch hare handen, noch haar gelaat zijn zichtbaar; evenmin het kindje in de wieg. Het dramatische van het tooneel ontstaat dus niet uit de handeling der personen, maar veeleer uit de verlichting en vooral de eenvoudige waarheid der omgeving. Twee geschilderde plaasteren engeltjes staan daar lachend, met de armen in de hoogte, boven de huiskas, waarop een oordjeskaarsje, waarschijnlijk de gewijde kaars, in een apothekersfleschje geplant, treurig staat te flikkeren. Dit alles doet zien, niet alleen in het onzichtbaar gelaat, maar ook in het gemoed der arme vrouw.

De Kempische labeuring, van Crabeels, bevat zeer vele

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1887, blz. 67.

hoedanigheden. De voerman houdt, een oogenblikje zijn paard stil, en laat het eens uitblazen, terwijl hij zijn pijpje aanrookt. De groep zelf is zeer schilderachtig, in grijzen, wellicht al te grijzen toon.

De *Landverhuizers*, van Edgard Farasyn. Daar zitten zij, afgemat door eene lange reis over land, wachtend tot het schip vertrekken zal, om eene nieuwe reis over zee, naar ongekende streken, te ondernemen. 's Morgens zag men ze de stad Antwerpen doortrekken, voorafgegaan van groote straatwagens, met beddegoed, reiszakken en kisten beladen, waar bovenop de vrouwen met kleine kinders zaten; de mannen kwamen achterop, en droegen allerhande voorwerpen op den rug, aan den gaanstok gehecht, dien zij over den schouder hadden gelegd. Treurig en stil trok de stoet voorbij, zooals Goethe het zoo schilderachtig in zijn Herman en Dorothea verhaalde. Het gestamp der stoomkraan, het geratel der kettings, het gekletter en gebons der stalen riggels, over de kasseien gesleurd om in het vooronder van 't schip te verdwijnen, vervullen de lucht, door stoom, en stof, en rook verduisterd. In dien chaos vermengen zich het geroep der sjouwers, het getier van den stouwerdoor, de vloeken der voerlie die op het laatste oogenblik met zware vrachtwagens op den wal verschijnen, en hunne lading nog willen zien inschepen. Maar al dat helsch gedruisch, die beweging, die krachtinspanning, laat de arme landverhuizers gansch onverschillig. Vrees voor de toekomst, herinneringen aan hunnen geboortegrond, beklemmen hun het hart. Zij verlieten eene oude moeder, een gebrekkelijken broeder, om in verre gewesten een onzeker bestaan te gaan zoeken. Wat zal toch van al die geliefde wezens, die zij achterlieten, geworden, wanneer zij eens aan afmatting en ziekte bezwijken! Alleen de onderlinge hulp die zij elkander toezwoeren geeft hun moed en de kracht, om hunne gewaagde onderneming door te drijven.

De *Uitzoeksters van kandijsuiker,* van Halkett, bevallen ons meer dan zijne triptiek. De typen ervan zijn zeer goed bestudeerd, en de werksters zitten op een echten fabrieks-zolder.

De zwerm advocaten, die in alle richtingen de voorzaal van het gerechtshof doorkruisen, waarmede Jan Beraud, uit Parijs, ons kennis doet maken, is treffend van realisme, in den goeden zin van het woord. Veel menschenkennis is er noodig, en ook veel talent, om dergelijk tafereel tot stand te brengen.

Het gebronzeerd plaasteren beeld van Meunier, een *Mijnwerker* voorstellende, maakt eene schoone studie naar de natuur uit. De bedelende houding en het afgematte gelaat van dit beeld drukken meer uit, onder wijsgeerig oogpunt, dan de opgegeven titel zegt. Meunier leverde ook eene schilderij, *Mijnwerkers* voorstellende, die wij reeds elders aantroffen.

Het *Portret van Constantijn Meunier,* geschilderd door Isidoor Verheyden, evenals dat van den heer Van den Eeckhoudt, trekken de aandacht van den bezoeker, bij het intreden der zaal, waar zij opgehangen zijn. De twee conterfeitsels, in een deftigen grauwen toon gemaald, zijn treffend van leven en beweging.

Zeer bevallig van kleur is de *Molenbeek*, van Den Duyts. Eene blauwachtige lucht, weergekaatst in de beek, met groene oevers omzoomd, waarop blauwe en roode bloemen uitlossen. Al die kleuren zijn met zooveel harmonie op toon gezet, dat zij tot een oogstreelend geheel samensmelten.

Diezelfde hoedanigheden kenmerken een tafereel van eene nochtans geheel andere school, namelijk de *Tulpenkweek*, van Joris Hitchcok, van Egmond-aan-Zee, in Holland. De voorgrond stelt, over gansch de breedte van het doek, een perkje voor,

met bloedroode tulpen beplant, waarachter andere perken van witte, gele en roze bloemen zich uitstrekken, als ware over den grond eene bont gekleurde vlag uitgespreid. Maar met welken smaak zijn die fijne en uitgekozen kleuren saamgebracht! Op den achtergrond ontwaart men eene hovenierswoning; vreedzaam ligt zij daar, in de schaduw van groote boomen, omgeven door eene kalme, zilverachtige lucht. In de gaarde zelve zijn bijna geene boomen te zien; zij zouden de stralen benemen der liefelijke zon, de onovertrefbare meesteres in het bloemenschilderen. Ook bevindt zich slechts een kleine fruitboom tussschen de tulpen. En daar ginds wandelt langs dat bloemtapijt, langzaam en aandachtig, eene smaakvol gekleede vrouw. Zij is de verzorgster van al die natuurwonderen en zij geniet eenzaam, maar innig, al het schoone dat zij wist te doen ontstaan. Kalm en bedaard is zij in al hare bewegingen; zoo werd zij in haren dagelijkschen omgang met die lieftallige en brooze schepsels. Edoch, hoezeer zij ook ingenomen is met al wat frisch, jong en schoon is, nooit zou zij kunnen dulden dat een kind in haren hof rondliep of speelde; haar tuin is een heiligdom voor haar; nooit drukten zich daar voetsporen van oningewijden in het zand, nooit klonken daar vreugdekreten noch klaagtonen. Stilte en harmonie van kleur, is haar het hoogste genot.

(Wordt voortgezet).

P.B.

XXe Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Amsterdam.

(Vervolg, zie blz. 154.)

Nadat de heer Quack den Belgischen gezant had bedankt voor zijne tegenwoordigheid, was de openingszitting afgeloopen.

Eerste afdeeling. Belangrijke gedachtenwisseling over de rechtstaal in Vlaamsch-België en Nederland, tusschen de heeren J. Obrie, C. Bake, Catz, N. Beets, Van de Cappelle, J. ten Brink.

Tweede afdeeling. Redevoering van den heer P. Fredericq over de inquisitie in de Nederlanden vòòr keizer Karel V.

Derde afdeeling. Breedvoerige gedachtenwisseling over de opleiding van den Nederlandschen tooneelkunstenaar, tusschen de heeren Bouberg Wilson, J.C. De Vos, Van Hamel, Rossing, Perk en Simons.

15 September, ten half drie, had de eerste algemeene vergadering plaats. De Belgische gezant en de gouverneur van Noord-Holland woonden de zitting bij.

Mev. Lina Schneider bood der vergadering hare *Geschichte der Niederlandischen Literatur* aan, onder het uitspreken van eene gevoelvolle rede.

De heer Spruyt sprak in uitmuntende bewoordingen over

de belangen van den Nederlandschen stam in Zuid-Afrika, over welk belangrijk onderwerp eene gedachtenwisseling ontstond tusschen den inleider en de heeren J. ten Brink, J. Alberdingk Thijm, P. Fredericq, Ising en pastoor Brouwers.

De heer M. Rooses voerde het woord ‘over de wenschelijkheid, dat tusschen Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen een verbond worde gesticht ter bestendige behartiging onzer taal en letteren’, wat eene bespreking uitlokte waaraan werd deelgenomen door de heeren Quack, ten Brink en anderen.

Nadat de heer Laurillard een warm toegejuicht gedicht op de vlag van Nederland en België had voorgedragen, werd de zitting gesloten.

Eerste afdeeling. Voortzetting van het door den heer Obrie ingeleid punt van behandeling over de Nederlandsche rechtstaal. Als sprekers traden op de heeren Gondry, Pijnappel, Van Hamel, Catz en anderen. Daarna leverde de heer D.C. Nijhoff eene belangrijke beschouwing van Jonckbloets oordeel over Vondel, welk oordeel hij als onwaardig voorstelde. De heeren ten Brink en J. Alberdingk Thijm spraken in denzelfden geest. De heer Taco de Beer handelde over realisme, naturalisme en objectiviteit in de dichtkunst. De heer ten Brink maakte bedenking omtrent sommige aangevoerde punten. De heer C. Bake hield eene voordracht over de spelling der Noord- en Zuid-Nederlandsche plaatsnamen.

Tweede afdeeling. Hoogst belangrijke redevoering van den heer N. De Roever over den invloed door de Zuid-Nederlanders uitgeoefend op den bloei van Noord-Nederland en bijzonder van Amsterdam. In 1527 trad het gemeentebestuur van Amsterdam in overleg met nijveraars uit Mechelen, Brugge, Gent enz., om te verkrijgen, dat zij, tegen vergoeding, hunne zijde- en trijpfabrieken, satijndrukkerijen, tapijtweverijen enz. naar Amsterdam zouden overbrengen. De steenhouwerij, de plateelbakkerij, de damastweverij, de suikerraffinaderij, de suikerbakkerij, het linten passementwerken, het gouddraadtrekken, de geelgieterij, de diamantslijperij werden door Vlamingen in Holland ingevoerd. De heeren Fredericq en Rooses gaven hunne ingenomenheid met deze belangrijke mededeelingen te kennen. De heer pastoor Brouwers voerde bedenkingen aan tegen een aantal punten uit de verhandeling over de inquisitie in de Nederlanden, door den heer P. Fredericq in de eerste zitting voorgedragen. Voerden hierover nog het woord: de heeren P. Fredericq en P. Alberdingk Thijm. Vervolgens handelde de heer A.A. Vorsterman van Oye over gemeentearchieven en archivarissen. Opmerkingen van de heeren Fabius en Fredericq.

Derde afdeeling. Redevoering van den heer Emm. Rosseels over de valsche richting van het tooneel in Holland en België, die, sedert het in 1876 te Antwerpen gehouden congres, niet is veranderd: oorspronkelijke werken worden slechts nu en dan, als bij genade, opgevoerd; in den regel vertoont men uitheemsche, niet zelden zedelooze stukken, waarin grove hartstochten worden geschilderd. De bestuurders beroepen zich op den smaak, dien het publiek voor de laatstbedoelde stukken betoont. Spreker gelooft, dat de bestuurders overdrijven. Werden de oorspronkelijke stukken met evenveel zorg aangeleerd en opgevoerd als de vertaalde, zoo zou de uitkomst wel anders zijn. Spreker doet een warm beroep op allen, die hart hebben voor onze vaderlandsche tooneelspeelkunst, ten einde zij deze gewichtige zaak mogen behartigen. Er volgt eene lange gedachtenwisseling, waaraan deelnemen de heeren Rossing, Huf van Buuren, De Vos, Calisch, Jul. Hoste, Perk, Van Hamel enz. Ten besluite vereenigt zich de afdeeling met een voorstel van den heer Rossing, hierin bestaande, dat vóór Maart opgaaf zal worden gedaan aan het hoofdbestuur van het

Nederlandsch Tooneelverbond, van de stukken, die geschikt worden geacht voor opvoering, zullende voornoemd hoofdbestuur de ingekomene lijsten mededeelen aan de tooneelbesturen.

16 September opende de algemeene vergadering ten 3 ure, met de mededeeling dat de bestendige commissie, die werkzaam is gedurende de jaren dat geen congres plaats heeft, thans bestaat uit de heeren J. Alberdingk Thijm, H. De Veen, J. ten Brink, M. Rooses, P. Fredericq, J. Van Beers en D. Delcroix (de twee laatstgenoemden ter vervanging van de heeren P. De Mont en N. Beets, die hun ontslag namen).

De heer Matthijs de Vries hield eene puike redevoering over het Nederlandsch woordenboek, waarvan hij zegde, dat de groote uitbreiding, die het neemt, tot eer strekt van de Nederlandsche natie, die in hare rijke taal alle menschelijke gewaarwordingen, gevoelens en handelingen heeft uitgestort en verwerkt. Dat het woordenboek niet snel vordert, is een gevolg daarvan dat er zoo weinig was voorbereid. Voorts troffen allerlei tegenspoeden de bewerkers. De niet genoeg te prijzen Te Winkel eerst, daarna de onvermoeide Verweijs ontvielen als medewerkers. Ook de heer Cosijn, die later den heer de Vries ter zijde stond, moest door zijne benoeming tot hoogleeraar den arbeid staken. Nu heeft de heer Kluyver den heer Cosijn vervangen. De taak is nu zoover gevorderd, dat het alleen op de uitwerking aankomt. Eene gansche verzameling kostbare stukken heeft de heer de Vries in huis, die voor altijd het eigendom der Nederlandsche natie zijn. Een plan voor het geheele woordenboek is tot in de kleinste bijzonderheden uitgewerkt en de jonge taalkundigen die den arbeid zullen voortzetten, vinden eene geëffende baan. Voor een grooter getal vaste medewerkers ontbreken de geldmiddelen. De Nederlandsche regeering geeft jaarlijks 1000 gl., de Belgische 1000 fr. De geleerde spreker wees er op, dat hij oud begint te worden, en hij stelde de vraag, in de onderstelling dat iets mocht gebeuren hetwelk hem aan de zaak onttrok, waar de schatten van bouwstoffen, die in zijne woning zijn, zouden blijven? Van het zeewezen en den waterstaat heeft hij uitnemend groote woordenverzamelingen. Met eene aandoening, die al zijne hoorders doordrong, wekte de grijze redenaar de vergaderden op, toch te waken voor het woordenboek, waaraan hij zijn leven heeft gewijd.

Zeer langdurige toejuichingen begroetteden de prachtige redevoering van den heer de Vries.

(Wordt voortgezet.)

> Wie nooit gevallen is, heeft geen juist besef van wat er noodig is om vast te staan.
> MULTATULI.

Boekbeoordeeling.

Fata Morgana, *beelden uit het leven*, door d^r^. AUGUST SNIEDERS. - Antwerpen, drukkerij Vanos-De Wolf. Prijs: 3 fr.

Een nieuwe roman van den heer August Snieders is zeker geen zeldzaam verschijnsel in onze literatuur. Integendeel! Hoe ouder de man wordt, des te meer schrijflust legt hij aan den dag; er gaat schier geen jaar voorbij, of hij vergast ons op een of ander voortbrengsel van zijne vruchtbare pen.

Stellig, dit recht moet men hem laten wedervaren, dat hij met eenen werkzamen geest is begaafd; de reeds van hem verschenen boekdeelen kunnen slechts nog bij dozijnen worden geteld, en dit wekt des te meer verbazing, dewijl hij buitendien verplicht is, alle dagen een dagblad in de wereld te helpen brengen.

Zijn laatste werk, *Fata Morgana*, *beelden uit het leven*, getiteld, bevat zes meestal uitvoerige verhalen en vormt een boekdeel van 348 bladzijden, met eene sierlijke titelprent van H. Schaefels. Het is met veel zorg door Vanos-De Wolf gedrukt en ziet er zeer aanlokkend uit. Jammer! dat het spreekwoord: 'schijn bedriegt,' hier wordt bevestigd! Inderdaad, de inhoud beantwoordt geenszins aan het alleszins bevallige uiterlijk.

Na de verschijning zijner twee laatste romans: *Zoo werd hij rijk* en *Nachtraven*, waarin taal, stijl, opvatting, bewerking, kortom alles oneindig te wenschen overlaat, en die slechts eene aaneenschakeling zijn van de grofste onwaarschijnlijkheden, hadden wij gehoopt dat hij ditmaal iets beters zou hebben geleverd; doch eilaas! wij werden in onze verwachting bitter teleurgesteld; *Fata Morgana* is onder alle opzichten nog slechter, nog onbeduidender.

In het eerste verhaal, *Op den Kruisberg*, vertelt de schrijver ons de lotgevallen van een arm boerenkind, Theodorus-Rigobertus, dat, door bemiddeling van Antwerpsche vrienden, kunstenaar, en wel een flink beeldhouwer wordt. Het 'Hoe men schilder wordt' is hier dus omgezet in 'Hoe men beeldhouwer wordt.' Op de Antwerpsche academie behaalt Theodorus-Rigobertus den prijs van Rome, bezoekt Italië; doch, o gruwel! in plaats van daar heiligenbeelden te beitelen, ontwijdt hij zijne kunst en verkiest bij voorkeur steeds wereldsche, zelfs heidensche onderwerpen. Door eene ongelukkige liefde voor zijne beschermster, wordt Theo Rigobert, zooals hij zich nu laat noemen, in zijne hersens gekrenkt, keert naar zijn geboortedorp terug en stelt daar, door een pistoolschot, een einde aan zijn leven. Waarlijk, een ongelukkig slot! Maar de schrijver schijnt haast gehad te hebben, zich van zijnen held te ontmaken, die toch aan niemand eenige belangstelling inboezemde.

De heer Snieders meldt, dat het eerste optreden van zijn jongen beeldhouwer, nu veertig jaren geleden plaats had, dus in of omtrent 1847. Dit zou voor ons gansch onverschillig zijn, doch hij beweert dat 'toen de afgunst, de eigenbaat, de vergiftige staatkunde - die wapens der middelmatige talenten - de opbouwers van Vlaanderens grootheid nog niet hadden verdeeld!' Die bewering is gansch bezijden de waarheid; er heerschte destijds zoowel tweespalt als heden ten dage, want het was alsdan dat de rijkbegaafde Conscience velerlei vervolgingen moest verduren en met de heeren de Laet en Vleeschouwer uit den *Olijftak* werd verbannen.

Verder zegt de heer Snieders, dat onze dichters toen werden bemind, vereerd en vergood door het publiek, en dat hunne boeken gretig werden gelezen. - Dit belet

niet, dat er van een paar dichtbundeltjes, uit dit tijdvak herkomstig, nog ettelijke dozijnen exemplaren, bij eenen boekhandelaar te Antwerpen, op den zolder onder het stof begraven liggen.

Het tweede verhaal van den bundel heet: *Wim en Grim* - welke gekke namen! - en bevat niets anders dan eene ellenlange, smakelooze, vervelende praterij, tusschen den clown en den stalknecht van een paardenspel. In de twaalf hoofdstukken, welke de schrijver daaraan toewijdt, weet hij niets boeiends, niets geestigs te vertellen; want wat hij voor humor wil doen gelden, is loom en zwaar. In het twaalfde kapittel zegt hij: 'Laat ons dus kort zijn - iets wat de boekenmakers niet op tijd weten te zijn.' 't Is waarlijk spijtig dat de heer Snieders zelve dit voorschrift uit het oog heeft verloren.

Ziehier, overigens, eenige staaltjes van zijnen beschrijvenden stijl, welke wij in dit langdradig stuk aantreffen:

'In mijne oudste herinneringen zie ik eene tent, zonder dat ik weet of zij van planken of van linnen was. In den winter was zij erg tochtig en de regen zijpelde door scheuren en reten - zoodat men met den neus naar den grond moest slapen, of men vond dien neus 's morgens zóó boordevol geregend dat men hem moest leegpompen.'

En verder:

'De man der diligence was een groote, zware, dikke en waggelende kerel. Hij was geen ton, maar wel een groot okshoofd vol bier en jenever, had zwadderkaken, kleine oogen, eene hoogroode kleur en korte, dikke, vettige, vuile vingers.

Bewonderenswaardig was zijn vaalgroen floeren wammes en zijne breede dito broek, welke laatste zóó breed was dat er wel een heele "bijwagen" in kon geborgen worden.'

Hoe vindt ge den man der diligence? Als tegenhanger volgt hier de type van Oscar Rinkel, 'een *beau*, in den vollen zin des woords,' maar.... 'hondsch in oogslag.'

'Hij was zóó lang en mager, dat hij uit karton en droge solferstekken scheen gemaakt te zijn, vooral zijne lange vingers, die hij soms, onder het spreken, vreeselijk deed kraken.'

'.... Hoe Rinkel in of uit zijne broek raakte, is altijd een raadsel voor mij gebleven. Ik dacht soms dat hij geene broek droeg, maar zijne beenen, volgens de mode, met strepen, ruiten of slingers beschilderde.

Door zijne dungezaaide haren liep een lijnrechte wandelweg; zijn knevel was zoo stijf gepunt, als ware hij eene pin, die hem dwars door den neus was geboord.'

Waarlijk prachtig, niet waar? Moet dit misschien naturalisme of realisme heeten?

Komaan, lezen wij, in Gods naam, verder; wellicht vinden wij iets beters in het verhaal, dat tot titel draagt: '*24.... beelden uit het zieleleven.*' Onze moeite blijkt te vergeefs te

wezen, want wij stuiten reeds bij den aanvang, op het volgende wanstaltige figuur: een man vaart door de ruien van Antwerpen; hij wordt ons als volgt voorgesteld:

'De fakkel werpt een bloedigen schijn in het nat, kleurt muren en gewelven.

Omringd door dien vurigen glans, staat de man in de boot recht, gelijk eene godheid, die hare omreis doet in het hellegebied.

Eene godheid is hij echter niet.

De man is gekleed in een roodbaaien slaaplijf, waarover een openhangende oliefrak; zijne broek is op de knieën gelapt en het hoofd bedekt door eene muts met oorlappen.'

Poeha!... Stappen wij spoedig over tot *Canaille*, het vierde verhaal van het boek. Het geldt hier eene operazangeres, Mariella genaamd, welke voor de laatste maal op het tooneel verschijnt en daarna in een klooster treedt, een onderwerp dat zeker niet nieuw is, maar waaruit veel partij ware te trekken geweest. Wat doet de schrijver integendeel? Hij neemt enkel de gelegenheid te baat om al zijne gal, al zijnen haat tegen de operavoorstellingen uit te spuwen. Volgens hem, is de opera eene plaats waar men 'vergif komt inzuigen.'

''t Is eene heidensche wereld, met kwalijk verborgen hartstochten, die zich elders ontwikkelen en tot de ontbinding van het huiselijke en maatschappelijke leven bijdragen.'

'.... Er zijn daar oude, onverbeterlijke - er zijn daar lieve, blonde kinder- en maagdenkopjes, die onverbeterlijk zullen worden, naar gelang zij het vergif inzuigen.

'Satan is de afgod van dezen driftentempel!...'

Het tooneel heet 'het voorportaal der hel!' De figuranten zijn 'scharminkels' en 'skeletten!!' De eerste komiek is 'eene magere panlat, in een zomerjasje genaaid!!!' en de bezoekers, de personen die de operavoorstellingen bijwonen, zijn.... 'heidenen!!!!'

In name van het gezond verstand, teekenen wij protest aan tegen al de dwaasheden, die de heer Snieders hier uitkraamt. Wij nemen aan, dat er in zijne denkwijze een volledige ommekeer heeft plaats gegrepen; doch hij is van het eene uiterste tot in het tegenovergestelde vervallen en heeft den gulden middenweg niet weten te vinden. Wat moeten al de lofartikels, die hij vroeger in zijn blad voor de operavoorstellingen schreef, hem thans zwaar op het geweten drukken!

De twee laatste verhalen van het boek zijn getiteld: *Stille waters diepe gronden* en *De rivierschuimer.* Wij vragen ootmoedig de toelating, er ons niet verder mee bezig te houden; onze taak was reeds zwaar genoeg en onze moed had waarachtig eene zeer harde proef te doorstaan, om ons door al den onzin van de vier vorige verhalen heen te worstelen, want de lezing ervan is alles behalve geestverkwikkend.

'De groote gave die den heere A. Snieders ontbreekt is degene welke de Franschen *tact* noemen,' zegde reeds voor vele jaren, een zijner geestverwanten, in den derden jaargang van het tijdschrift *Nederduitsch Overzigt.* Na alvorens verklaard te hebben, dat de heer Snieders in 't romanschrijven een vlijtig man is, voegde hij er bij: 'Ongelukkiglyk schryft hy tot grooter verdriet van den overmoeibaren vlaemschen lezer; hem ontbreekt alles wat er van noode ware om een goed romanschryver te zyn: vinding, aeneenschakeling, gevoel, styl. Inderdaed het ontwerp[1] zyner verhalen schynt altoos op een vreemden akker geoogst, en dit ware nog al niet erg, indien hy dan dit ontwerp op eene behoorlyke wyze ontwikkelde, uitbreidde, en het die aentrekkelykheid byzette die de aendacht boeit; doch in plaets van dit, vermoeit hy

(1) Dit woord is hier en verder verkeerdelijk gebruikt voor onderwerp.

den lezer door onwaerschynlyke en gespannen toestanden, waer hy zich dan niet weet uit te trekken dan door een nog meer gespannen, nog onwaerschynlyker toestand. M. Snieders vindt behagen in een groot theaterspel van bloed, tranen, eeden, verwenschingen, wanhoopskreten; hy wil en zal ontroeren, en nogthans alle zyne werkjes byeen, hebben den lezer nog zoovele tranen niet doen storten dan twee eenvoudige bladzyden uit *Wat eene moeder lyden kan* van den heer Conscience.'

Alhoewel vrij onzacht gezegd, bevatten de bovenstaande regels zeer veel waarheid en strekken den onpartijdigen oordeelveller tot eer. Het gemis aan oorspronkelijkheid bleef voortdurend Snieders' hoofdgebrek, zoodat, bij de verschijning van een of ander zijner werkjes, Jan Van Ryswyck hem in zijn blad *De Grondwet*, wel eens toeriep: 'Jongen! jongen! waar hebt ge dat weer gelezen?'

De *Fata Morgana* is door het *Davidsfonds* uitgegeven. Maar in Gods naam! is er dan niemand bij het goedaardige keuringscomiteit, die zoo niet literatische kennissen, dan ten minste toch gezond verstand genoeg bezit, om dergelijke werken van de hand te wijzen? Maakt er geen enkel persoon deel van, onafhankelijk genoeg, om rondweg zijne meening te durven uiten? Of is alles blindelings aangenomen wat door zekere personen wordt ingeleverd? Een beetje meer toezicht, Mijnheeren de keurmeesters! een beetje meer toezicht, al was het enkel uit eerbied voor onze nationale letterkunde.

Overigens, het loon, den schrijvers uit het *Davidsfonds* toegekend, is hoog genoeg om goede waar, dat is degelijke, gezonde lectuur, van hen te mogen eischen. Inderdaad! wanneer men 40 frank per vel, dat is per 16 bladzijden druks, betaalt, heeft men recht tot spreken; anders loopt men gevaar door stoomschrijvers te worden overstelpt, zooals dit nu het geval blijkt te wezen. Wij veronderstellen, dat de heer Snieders zich 's avonds voor zijne schrijftafel neerzet, alleen met het inzicht, nog een paar dozijn bladzijden vol te krabbelen, met allerlei dwaasheden die hem door het hoofd woelen; aldus ontstaat er na kort tijdsverloop, een roman, waarin wansmaak en onzin naar den palm dingen, maar waarmee de goedwillige leden van het *Davidsfonds*, bij gebrek aan iets beters, zich toch moeten getroosten. Wat beduidt het, dat die uitgaven op 6 of 7000 exemplaren worden getrokken? Snoecks almanak wordt wel op 300,000 exemplaren gedrukt; hij is er echter niets te beter om.

In de werken van den dichter Tollens vindt men een

verzenstuk, getiteld: *De Tempel van den Roem.* Een veelschrijver wil, bluffend met eene gansche karrevracht romans, gedichten, recensies, dagbladartikels, enz. den tempel binnenstormen, maar dewijl zijne producten beneden het middelmatige worden, bevonden, zoo moet hij, ondanks zijn tegenstribbelen, er buiten blijven, terwijl een ander, die heel nederig met een enkel klein octavoboekje komt aandragen, er wordt in toegelaten. Die oude fabel is nog altijd waar: niet het vele is goed, maar het goede is veel; blijvende roem kan enkel door verdienstelijke werken worden verkregen, terwijl klatergoud wel eene poos de menigte bekoort, doch eindigt met alras zijnen glans te verliezen.

J. STAES.

Kroniek.

Antwerpen. Onder den leennaam Floris van Westervoort, heeft de heer Kettmann, regisseur van het Nationaal Tooneel, eene eigenaardig berijmde Noordnederlandsche boerenvrijage laten drukken, getiteld: *Hans en Klaartje*, minnespel in een bedrijf. Het boekje, dat 1 fr. kost, is bij den uitgever, L. Janssens, Kerkstraat, verkrijgbaar. Dit stukje kwam dezer dagen voor het voetlicht op den Antwerpschen schouwburg en genoot den meesten bijval, dank aan de boeiende toestanden en liefelijke tooneeltjes die er in voorkomen, dank ook aan de kundige wijze waarop het door mej. Ph. Jonckers en den heer J. Dilis opgevoerd werd.

- Ter gelegenheid van de 50ste verjaring der aanvaarding van zijn geneeskundig beroep, werd den heere J. Vergouts, dokter te Borgerhout, onder andere geschenken, zijn marmeren borstbeeld aangeboden, vervaardigd door J. De Braekeleer. De *Liefdadige Kring van Borgerhout* vereerde den jubilaris eene ook door J. De Braekeleer geboetseerde aardewerk groep, samengesteld uit drie kinderen, die blindemanneke spelen.

Poperinghe. 30 September heeft op het kerkhof dezer gemeente de plechtige inhuldiging plaats gehad van het gedenkteeken voor den hooggeachten schrijver van het *West-Vlaamsch Idioticon*, den betreurden taalgeleerde, pastoor L.L. De Bo, wiens levensschets is opgenomen in onzen jaargang 1886, blz. 30. Dr. K. de Gheldere droeg te dezer gelegenheid een gedicht voor, hetwelk op al de toehoorders een diepen indruk teweegbracht. Het gedenkteeken werd gemaakt volgens het ontwerp van baron de Bethune. Na de inhuldiging werd in het bisschoppelijk college eene letterkundige zitting gehouden en voerden de heeren Guido Gezelle, Muldermans en A. Janssens het woord.

Luik. In deze stad is onder den naam *Het Kinkersgenootschap*, eene maatschappij gesticht, welke ten doel heeft Vlamingen en Nederlanders die metterwoon aldaar gevestigd zijn, in eenen bond te vereenigen. Dit genootschap heeft besloten eene Nederlandsche volksbibliotheek te openen. Ten einde in die poging te slagen, roept het Bestuur den steun in, van alle Vlamingen en Nederlanders ‘die het goed meenen met hunne taalgenooten en wenschen te beletten, dat de duizende Vlamingen, die te Luik verblijven, dagelijks dieper verbasterd, den Nederlandschen volksstam eindelijk teenemaal afvallig worden.’ Penningmeester is de heer Goldstein, rabbijn, Ste-Barbaraplaats, 12; ondervoorzitter, de heer L. Heuvelmans, bestuurder van het burgerlijk gasthuis, Ste-Walburgisstraat, 44, en voorzitter de heer Aug. Du Mont,

leeraar aan het koninklijk atheneum, St.-Laurijsstraat, 93, bij welke heeren giften in geld of boekwerken dankbaar worden aangenomen.

Charleroi. In deze stad, achter de kazerne van het voetvolk, nabij de grensscheiding van Montigny-a/Sambre, bij het doen van uitgravingen voor den aanbouw van eene ruiterijkazerne, is het overblijfsel van eene Belgisch-Romeinsche begraafplaats ontdekt. Er werden een aantal aarden lijkbussen gevonden, klein van stuk maar wijd; sommige bevatteden nog sporen van de daarin bewaarde asch der verbrande lijken van overledenen, die naar gissing omstreeks 250 jaren voor de geboorte van Christus hebben geleefd. In de ontbloote graven werden ook teilen van grijze aarde aangetroffen, waarin steenen oliekruikjes lagen, door vrienden den overledenen als afscheidsgaven geofferd. Het potwerk is in den vochtigen grond meest verrot en wordt dus grootendeels bij stukken en brokken verzameld.

Buitenland

Rotterdam. De *Vereeniging voor Geschiedenis en Kunst*, in deze stad, bereidt eene tentoonstelling van prenten en teekeningen, betrekking hebbende op den voormaligen toestand van Rotterdam. Zij noodigt belangstellenden tot medewerking uit, door het tijdelijk ter harer beschikking stellen van prenten en teekeningen, voor dit doel geschikt. Haar lokaal is op de Nieuwehaven 61, te Rotterdam. (Wij vestigen er de aandacht op, dat dergelijke zeer belangrijke tentoonstellingen ook voor steden als Antwerpen, Mechelen, Turnhout, Brussel, Leuven, Diest, Gent, Brugge, IJper, enz., groote kans van welslagen zouden opleveren.)

Rome. De rijksarchivaris A. Bertolotti heeft aan het gemeentebestuur voorgesteld, de huidige via delle Croce te herdoopen in via P.P. Rubens, ter eere van den grooten schilder. (Te dezer gelegenheid, werd aan voornoemden archivaris een dankbrief gezonden door het gemeentebestuur van Antwerpen.)

Pompeji. Opgravingen, in deze nog deels bedolvene stad, hebben tot de ontdekking geleid van een kistje met heelkundige werktuigen, vier schoone zilveren vazen en ander zilveren vaatwerk, een zittend Jupitersbeeld, goudensieraden, enz.

Sterfgevallen.

ALFRED HENNEQUIN, de gekende Fransche tooneelschrijver, is in de eerste helft der maand Augustus te Saint-Mandé, in een krankzinnigengesticht, waarin hij sedert de maand Maart 1886 werd verzorgd, op eene jammerlijke wijze verongelukt. Was hij door het venster zijner kamer op de tweede verdieping naar beneden gevallen of gesprongen? Men vond hem 's morgens dood op den grond liggen. Hij was te Luik in 1842 geboren. Aanvankelijk ingenieur bij de Belgische spoorwegen, wijdde hij zich eerst in 1869 aan het tooneel en liet alsdan te Brussel *J'attends mon oncle* opvoeren; later volgden *Les trois chapeaux, Le procès Veauradieux*, enz.

Het gedenkteeken van Maria-Anna van Berchem.

Uit J.B. Stockmans' *Geschiedenis der gemeente Berchem*, waarop wij blz. 101 van onzen tegenwoordigen jaargang de aandacht hebben gevestigd

en welke wij bij vernieuwing aanbevelen, onder herinnering dat het belangrijk werk slechts 4 fr. kost, is de hier afgedrukte plaatsnede overgenomen. Zij vertoont een der schoonste gedenkteekens voor overledenen, die België heeft aan te wijzen, en verdient als dusdanig door beeldhouwers en bouwmeesters ernstig te worden bestudeerd. 't Is de kerk van de gemeente Berchem, die met dit gedenkteeken prijkt, hetwelk de nagedachtenis vereeuwigt van Maria-Anna van Berchem, echtgenoote van Philips-Theodoor de Fourneau, baron van het H. Rijk, graaf van Kruikenburg en heer van Berchem. De adellijke vrouw overleed den 23^{n} April 1653, op het kasteel van Berchem, bij het ter wereld brengen van een met haar gestorven kind. Zij was nauwelijks 24 jaren oud.

Aan groote kunstwaarde, paart het eeregraf der barones van Berchem, voor de gemeente van dezen naam, eene niet geringere geschiedkundige waarde. Het gedenkteeken, ofschoon reeds meer dan twee eeuwen oud, heeft niet geleden door den tijd. De heer Stockmans legt, in zijn vermeld werk, nadrukkelijk de getuigenis af, dat het zich nog steeds gaaf en ongeschonden bevindt.

DE MIDDELEN OM LANG TE LEVEN
worden door C.H. Schneither samengevat in deze vier regelen: 1. Leef matig en ingetogen; 2. Ken u zelve; 3. Ken de kunst om oud te zijn; 4. Bestrijd de ziekten zoo spoedig zij ontstaan.

Algemeene tentoonstelling van beeldende kunsten te Brussel in 1887.

(Vervolg, zie blz. 460.)

Vol gloed, te vol wellicht, is het doek van Jan Matejko, van Krakau, voorstellende: *Jeanne d'Arc het koninklijk hof geleidend te Reims om den koning te kronen.* Dit overgroot tafereel bevat nevens schoone hoedanigheden, voor wat samenstelling en groepeering b e t r e f t , ook zwak uitgevoerde deelen, die zouden doen denken dat niet eene en dezelfde hand het vervaardigde. Er ontbreekt eenheid in, waardoor het niet den indruk maakt dien zijne afmeting, zijne krachtige kleuren en zijne geweldige figuren bij eene andere bewerking zouden kunnen doen ontstaan.

De baai des doods, van Jules De Payer, van Parijs, ook een doek van groote afmeting, is indrukwekkend door de gewone middelen, welke de schilder aanwendde. Diep m e d e l i j d e n gevoelt men voor Franklin en zijne reisgezellen, die daar van honger en koude omkomen in hun aan stuk verpletterd schip. De ijskoude toon, die over het gansche doek heerscht, en het doffe der kleuren, doen de gelaatstrekken der ongelukkigen nog beter uitkomen en zetten gansch het tooneel iets akeligs bij. Zonder dat het daarom theatraal zij, doet die schilderij denken aan een laatste bedrijf van Verdi.

Sus Van Kuyck leverde een *vrouweportret*, dat zijn talent van eene nieuwe zijde laat kennen. Al wie de voorgestelde dame kent, is getroffen door de gelijkenis van haar beeld. Niet alleen de gelaatstrekken, maar ook de houding en de manier van zien zijn levend.

Het *Zicht in de omstreken van Modave*, van J. Van Luppen,

is weer eene dier zorgvuldig nagebootste bladzijden uit het boek der natuur, welke den schilder reeds zooveel roem verwierven. Boven den met mos en kruid begroeiden grond, verheffen zich weelderige boomen, waartusschen de boschlucht speelt, kil en duister, want de dichtbebladerde twijgen laten daar zeer zeldzaam de zonnestralen doorschieten.

Albrecht De Vriendt leert ons *Hoe die van Gent hulde brachten aan keizer Karel.* Dit tafereel is in den smaak van Leys bewerkt. Ter gelegenheid van het doopsel des jongen prinsen, schonk de gemeente Gent hem een zilveren schip, en de geestelijkheid een evangelieboek, terwijl prinsen en vorsten hem even rijke geschenken aanboden. De afgezanten van Gent staan daar, in hunne rijke kleedij, statig en peinzend. De hulde, welke zij brengen aan den pasgeboren hertog, die eens de machtigste keizer van Europa zal worden, spreekt niet van nederige onderwerping. Zij jubelen, wel is waar, met het volk, over de gelukkige gebeurtenis, die aan Vlaanderen een Vlaamschen, in Gent geboren vorst geeft; maar zij hebben tevens het volle besef hunner persoonlijke waardigheid, en met fierheid vervullen zij het ambt dat de trotsche gemeente hun opdroeg. Zij schijnen als een voorgevoel te hebben van de macht, welke er schuilt in dezen jongen schedel; eene macht, die eens de vrijheden, de voorrechten en privilegiën der gemeente zal verbrijzelen, Vlaanderen niet alleen maar een groot gedeelte der wereld in ijzeren banden sluiten, en een einde stellen zal aan den grooten strijd tusschen vorstelijk gezag en burgerlijke rechten. Althans die van Gent vervullen hunnen plicht op plechtige wijze; aan hunnen vorst, die daar ligt, in zijne houten, bontgekleurde wieg, bieden zij vorstelijke geschenken: een zilveren schip en een evangelieboek, de voorbarige zinnebeelden van veertig reizen en krijgstochten en ook van den hardnekkigen strijd tegen de geestesontvoogding, door keizer Karel in zijn leven ondernomen. Wat al tranen en stroomen bloeds vervingen eens het doopwater uit de vont, dat op dezen plechtigen dag de slapen des jongen prinsen bevochtigde! Onder geschiedkundig en archaïek opzicht, vormt het gewrocht van De Vriendt een werk, dat uitmunt door getrouwheid en nauwkeurigheid.

De twee *stallen*, van Jan Stobbaerts, zich onderscheidend door het rijkste coloriet, doen al de begaafdheden van den schilder uitschijnen. Indien men iets aan dien verdienstelijken kunstenaar kan verwijten, dan is het, zich al te veel op die groote begaafdheden te verlaten. Immers, wanneer men de kleuren zoo fijn ziet en weergeeft als hij, dan kan men ook, met een weinig inspanning, kleine gebreken in de teekening vermijden, die sommige zijner tafereelen metterdaad ontsieren.

Van Alfred Stevens bewondert men twee uitstekende *portretten*, in pastelteekening, die door kracht van kleur wedijveren met olieverfschildering. Of die nabootsing nu eene aanwinst uitmaakt, is eene vraag, die wij hier niet zullen bespreken. Althans is het stellig, dat die twee portretten, vooral door de manier waarop de stoffen weergegeven zijn, de hand van een bekwamen schilder verraden.

Mev. Hendrika Ronner weet hare tooneelen uit het kattenleven immer met denzelfden geest en nauwkeurige opmerking voor te stellen. Een groote witte papegaai is de ongenoodigde gast, de indringer, die de schuldelooze spelen van moeder de kat en hare vijf jongen kwam storen. Het zijn echte kattesnuitjes met kattenuitdrukkingen, die men in deze lijst voor zich heeft.

Het kaartspel, van Hendrik De Braekeleer, is de titel van het binnenzicht eener huiskamer, waar twee kinders aan de tafel zitten met de kaart te spelen. Zulk een beeld ontstaat langzaam, zonder overhaasting; stukje voor stukje wordt het naar de

natuur bewerkt, en wanneer het voltrokken is, vormt het een buitengewoon persoonlijk geheel. Wat Braekeleer eens schilderde, zal hij geene tweede maal ondernemen, en niemand zal het hem nadoen. Wanneer hij het ten toon stelt, is het dan ook volkomen af; hij zou er niets meer aan veranderen en zooals het geworden is, moest het zijn, het kon bij hem niet anders. Zijn rijk en warm palet, zoo Vlaamsch als iets Vlaamsch zijn kan, zijne tegenstellingen van kleuren en tonen, zoo overeenstemmend als krachtig, zijne lichtpunten en zijne wijselijk gegradueerde schaduwen en weerkaatsingen geven aan al de tafereelen van dien meester zooveel leven en zulken eigenaardigen stempel, dat zij immer de aandacht trekken, in welke nabuurschap zij ook tentoongesteld worden.

Fantin-Latour, uit Parijs, maalde met zijne gewone ernstige nauwgezetheid en meesterlijke zekerheid, eene groep van zes of zeven toonkunstenaars en liefhebbers, *Rond een klavier* gezeten. Om die levensgroote beelden, in moderne kleedij, omgeven van alledaagsche moderne meubelen, zoo aantrekkelijk voor te stellen, en er eene echt pittoreske schilderij van te maken, daartoe behooren een kunstgevoel, zooals weinigen bezitten, en hoedanigheden, die de vrucht zijn van onverpoosd streven, strijden en werken.

Boeren, *naar hun werk gaande*, zulks is de titel van eene schilderij van Frans Van Leemputten, die stellig geen bezoeker zal voorbijgaan. 's Morgens vroeg, nog voor zonsopgang, op een oogenblik dat de nog koudwitte lucht de roze stralen der zon gaat ontvangen, trekt de troep werkvolk reeds over de heide, naar den arbeid. Vier ledige karren volgen den zandigen weg; straks, zullen zij, met turf en heistruiken beladen, door de brandende zon terugkeeren. De mannen en vrouwen dragen het noodige gereedschap, en ook de levensmiddelen voor den dag. De drank is in blikken busjes besloten, die zij op den rug hebben hangen, nevens den schaftzak. Koutend en lachend, trekken al die menschen voort; gelaten in hun lot, zullen zij welgezind hun zwaren arbeid verrichten; dat voorrecht smaken zij toch, op hunnen geboortegrond hun brood te kunnen verdienen.

Van de drie Portieljes, heeft slechts een, Geeraart, aan den oproep beantwoord en eene kleine schilderij ingezonden, die eene betere plaats verdiende dan haar werd ingeruimd. G. Portielje weet in zijne zorgvuldig afgewerkte huiselijketooneeltjes een deftig geestigen toon aan te slaan. Het zijn comedies of kluchtspelen uit den dagelijkschen omgang, waarop hij ons vergast. *In verlof*, stelt een jong man voor, eenige dagen van den dienst ontslagen. Hij schijnt meer belang te stellen in den papegaai dan in de menschelijke bewoners van het huis. Of dit wel naar den zin van deze laatsten is, mag betwijfeld worden. Met zijne

gewone vakkennis en zijn gelouterden smaak heeft de schilder dit paneel bewerkt.

Piet Verhaert zond ook slechts één stuk in, getiteld: *De roman van den dag.* Eene dame en twee heeren, waarvan een den roman voorleest, zijn in eene rijk gestoffeerde kamer gezeten. Het onderwerp is dus zeer eenvoudig, zooals gewoonlijk bij dezen schilder; maar welken rijkdom van coloriet, hoe schitterend van licht, hoe vet en gesmijdig de verf op het doek gebracht is, en hoe aangenaam het oog gestreeld wordt door de samenwerking van al de hoedanigheden van dit warme palet!

Het zoo eigenaardig als meesterlijk werk van F. Lamorinière straalt door in zijn *Dennenbosch van Putte*, zooals in al de gewrochten die uit het werkhuis van dien uitmuntenden kunstenaar komen. Diep gevoelt hij het rustig schoone van die dorre en toch zoo schilderachtige streek, en hij weet ze levendig en waar voor onze oogen te tooveren. In tegenwoordigheid van zulk doek, gevoelt men het best, dat eene vergelijking onmogelijk is tusschen stelsels of strekkingen op kunstgebied; men kan alleen het schoone bewonderen en ervan genieten.

De Sinte Godelieve van Ghistel, door Raph. Lagye, munt uit door statigheid in de gebaren der personen en deftigheid van teekening en kleur. Stil en vreedzaam, zooals past voor een godsdienstig tafereel, is het opgevat.

Het portret van mev. A.D., door De la Hoese, is bijzonder bevallig van kleur en schikking.

Bloemenleven, van jonkvr. G. Meunier, een drieluik, en *Witte rozen*, van Roosenboom, zijn twee schoone paneelen, waarvan het effect te danken is aan zeer verschillende middelen van bewerking, evenals de *Herfst*, van J. Guiette.

Meer merkwaardige bloemstukken en stillevens prijken in de zaal, onder andere de *Hoek eener keuken*, van Jozef Nauwens, eene zeer fraaie schilderij, die tusschen de goede stukken van de pronkzaal mag worden geteld en den Antwerpschen kunstenaar tot eere strekt, wij verklaren het met genoegen voor den heer Nauwens, wiens stillevens eene sedert lang gevestigde en welverdiende faam genieten.

Nog vele andere gewrochten trekken de aandacht, en zouden eene bijzondere melding verdienen; het is echter onmogelijk 725 stukken te ontleden, zonder de ons aangewezen perken te buiten te gaan en daarom zullen wij ons hierbij bepalen.

P.B.

Oudheid- en geschiedkundig congres te Brugge.

Brugge had zijn feestgewaad aangedost; het vierde de nagedachtenis van twee zijner helden, Breidel en de Coninc, de verlossers des dierbaren vadergronds. Vreugdekreten en triomfgezang weergalmden door de stad en een prachtige historische stoet doorkruiste de straten en deed de talrijk toegesnelde vreemdelingen en de inwoners, als in de XIVe eeuw leven.(1) Tijdens die vroolijke plechtigheden zou, naar een besluit in 1886, te Namen, genomen, het derde oudheiden geschiedkundig congres, onder de leiding van het genootschap de *Emulatie*, te Brugge gehouden worden.

Op Maandag dus, den 22^{n} Augustus 1887, vergaderden aldaar de afgevaardigden der toegetredene genootschappen, ten 9 ½ ure 's morgens, in het muziekconservatorium, en namen eenige schikkingen, door de afdeelingen op te volgen.

(1) Zie onzen loopenden jaargang, blz. 126 en 144; zie ook de *Vlaamsche School* van 1877, blz. 133, waar de afbeelding van een ontwerp-gedenkteeken van Breidel en de Coninc voorkomt.

De plechtige ontvangst der leden van het congres, door heeren burgemeester en schepenen van Brugge, had ten 10 ½, ure plaats, in eene der zalen van het stedehuis. De heer burgemeester graaf A. Visart heette hen welkom en betuigde er hun dank en erkentenis voor, dat Brugge het genoegen en de eer had tot vereenigingspunt aan de vertegenwoordigers der oudheid- en geschiedkundige wetenschappen te mogen verstrekken. Hij gewaagde van de schoone monumenten, die Brugge steeds blijven versieren, en van de kostbare kunststukken, die er nog worden bewaard. Hij zeide verder: 'Wij hebben gebouwen, die u aan vroegere eeuwen zullen doen herinneren, wij bezitten getuigschriften, die u van 't roemrijk verleden zullen spreken. Raadpleegt de geleerden, die in ons midden verblijven, zij zullen u ten dienste staan en volgaarne aan uwe weetgierigheid trachten te voldoen. Eere zij hun, die tot luister strekken aan onze stad en aan het vaderland, eere aan baron Kervyn van Lettenhove en aan den heer Gailliard, beiden zoo gunstig in de geleerde wereld gekend.' Volgens des burgemeesters woorden, stelde de burgerij toch ook belang in de werkzaamheden van het congres, te meer daar er nog verscheidene bijzondere en openbare gebouwen te herstellen zijn en de vergaderde oudheidkundigen dienaangaande heilzamen raad zouden kunnen geven. Eindelijk werd hun, 'volgens een oud maar nog in voege zijnde gebruik,' de eerewijn aangeboden.

De heer baron Kervyn dankte den gemeenteraad om zijnen gulhartigen welkomgroet en verklaarde dat de congresleden zich zouden gelukkig achten, indien hunne beraadslagingen iets, tot meer luister van het schoone Brugge, mochten bijdragen.

Van het stadhuis ging men, ten 11 ure, naar den schouwburg, wiens groote zaal voor de algemeene vergaderingen was bestemd. De vier afdeelingen zouden in het muziekconservatorium bijeenkomen.

In de eerste algemeene zitting legde het bestuur van het vorige congres zijn ambt neer en werd er, op voorstel van den heer A. Bequet en onder de toejuichingen van al de aanwezigen, hulde betoond aan den heer H. de Radiguès, secretaris van het congres van Namen, om het schoon verslag, door hem over die vereeniging opgesteld. Vervolgens nam het nieuw bestuur plaats aan het bureel. Nevens den voorzitter, den heer baron Kervyn van Lettenhove, zetelden rechts, de heer gouverneur van West-Vlaanderen, ridder Ruzette, in ambtsgewaad, de graaf D. van Limburg-Stirum en de eerw. heer A. van Speybrouck; links, de heeren E. Feys, ondervoorzitter van het genootschap de *Emulatie*, A. Nelis en L. de Foere, secretaris-schatbewaarder van het congres van Brugge.

De heer baron Kervyn las alsdan eene onder alle opzichten merkwaardige openingsrede, waarvan hier een beknopt overzicht met vertaalde uittreksels volgt:

'De bond der oudheid- en geschiedkundige maatschap-

pijen, - zoo begon de schrijver van Vlaanderens geschiedenis, - berust op het grondbeginsel van vereeniging, zoo machtig in de XIXe eeuw, en dat, met de persoonlijke krachten te verzamelen, dezer heilzamen invloed vertienvoudigt.' Te midden van den stoffelijken vooruitgang, behoort het niettemin dien des geestes, voor den eersten zoo voordeelig, aan te toonen, alsook de gulle gevoelens, die de Christenvolkeren, in de dagen van vrees en achterdocht, tot den zoeten vrede opwekken.

Het congres van Antwerpen en dat van Namen hebben niet alleen de personen die zich op dezelfde studie toeleggen in vriendschappelijke betrekkingen gesteld of deze inniger gemaakt, zij hebben insgelijks over verscheidene ongenoegzaam bekende vraagpunten licht verspreid. Thans heeft het derde congres plaats, dat het congres van Brugge zal genoemd worden. 't Is eene groote eer voor de maatschappij de *Emulatie*, dit te hebben mogen beleggen, doch 't is spijtig dat de achtbare instellers dier maatschappij, de eerw. heeren kanunniken Carton en Andries, hier niet meer tegenwoordig zijn.

Aan al degenen, die van verre of van dichtbij gekomen zijn om deze vreedzame zittingen bij te wonen, is men veel erkentenis verschuldigd; trouwens, zij zijn allen vrienden of zullen vrienden worden, en streven allen naar hetzelfde doel, het geduldig en naarstig onderzoek om waarheid.

Het oude Vlaanderen is een gastvrij land. Gedurende vele eeuwen heeft het en grooten en ongelukkigen ontvangen en het is bekend dat al wie zich bij den Vlaamschen haard neerzette, door de zeden des lands nog meer dan door dezes wetten beschermd werd. Dat de vreemde geleerden thans bij dienzelfden haard plaats nemen! De jaren kunnen er een weinig stof hebben vergaard, doch dat men het niet, met te veel minachting, wegblaze, want tot in zijne puinen, doet Vlaanderen aan groote en glorierijke daden herinneren!

Zijn vruchtbare grond draagt de schitterende kroon van den oogst en in dien grond stoot de landbouwer weleens met het ploegijzer, op de roemruchtige wapenen zijner vaderen. Edele strijden werden er geleverd, grootmoedige pogingen werden er aangewend! Daar leefden de beroemde helden der kruisvaarten, de dappere verdedigers der gemeentevrijheden, daar ontwikkelde zich meer dan elders, en handel en nijverheid en kunst, als kostbare bronnen eener lange welvaart. De vermaarde Eneas Sylvius, die Pius II heette, toen hij de pauselijke driekroon droeg, heeft van den Vlaamschen stam gezeid: 'Het is een groot volk, want nergens vindt men in nijverigere steden, op eenen beter bewerkten bodem, ieverigere en talrijkere inwoners, maar dit volk is nog grooter door de gebruiken, waaraan het onveranderlijk is gehecht, door de voorrechten, waarop het niet zou dulden dat de minste inbreuk werde gepleegd; en sedert vele eeuwen eischt het den glorierijken titel, het rijkste, het werkzaamste, het herbergzaamste, het innigste aan de rechtvaardigheid gehecht, het vrijste volk dat op aarde bestaat, geweest te zijn.'

Niettegenstaande de burgertwisten en het noodlottige van lange oorlogen tegen den vreemde, is Vlaanderens naam, zelfs buiten onze grenzen, in eer gebleven. Onze Noorderburen, die de boorden van Rijn en Maas tot aan den oever der zee bewonen, beroepen zich op denzelfden oorsprong als wij, en naar het Zuiden op, vinden wij, in een groot land, de Fransch-Vlamingen, hier door geleerden vertegenwoordigd.

Vóór de bosschen onzer gewesten hielden de overmeesterende Romeinen stil, op de zeekusten onzer streken landden de Anglo-Saksers aan. Indien men op den buiten omdwaalt, zal men er nog de mannen ontmoeten, welke, naar de overleveringen hunner voorzaten, het geloof en de vaderlandsliefde bewaard hebbende, nooit aan God noch aan het vaderland verzaakten, en die heden zouden antwoorden, gelijk hunne voorouders aan Karel VI, na Roosebeke: 'Wij zullen strijden voor God en voor ons land, zoolang wij leven zullen, en stierven wij, dan zouden onze verdorde beenderen nog opstaan om te vechten.'

Zulke herinneringen komen natuurlijk vóór den geest, te midden der feesten, waardoor de groote dagen van 1302 gevierd worden.

'De strijd van 1302, door de geschiedenis vermeld, was niet alleen de krachtinspanning van een volk, bereid tot zijn laatsten druppel bloed te vergieten, om zijne haardsteden te behoeden, het was vooral de verdediging, in 't belang van alle volkeren ondernomen, van 't geloof en van de vrijheid, door de geweldenarij eener zelfzuchtige en afgunstige mogendheid bedreigd.

Frankrijk zelf zal noch onze pogingen van vroeger, noch de geestdrift van heden afkeuren.

Het is aan den heer Quicherat, den doorluchtigen geschiedschrijver van Philip den Schoone, dat wij die welsprekende bladzijden zouden willen ontleenen, waarop hij eenerzijds den vorst afmaalt, "die alle rechten heeft miskend, alle hulpmiddelen uitgeput en, tot zijne straf, alle onheilen heeft doorstaan; die alle vermaledijdingen verwekte, zonder geloof, zonder medelijden was; een dwingeland, op de plaats genageld, waar Dante hem heeft gezet," en, anderzijds, een volk, "voor hetwelk dit tijdvak was hetgeen het tijdperk der Medische oorlogen voor Griekenland is geweest, een tijdperk, rijk aan schitterende zegepralen en voorbeeldige zelfopoffering. Een enkel gedacht ontvlamde toen de bevelhebbers, aan wie slechts opvolgers hebben ontbroken, om zoo hoog geschat te zijn als Themistocles en Miltiades."

Wij beroepen ons op den H. Lodewijk, om Philip den Schoone te veroordeelen. Van al degenen, die voor het losgeld van den gevangene der Saracenen bijdroegen, waren er geene, milder dan die, welke zijne dankende stem zijne kinderen van Vlaanderen noemde.

Ten tijde van den H. Lodewijk werden de twisten der prinsen, van Boudewijn van Konstantinopel afgestamd, door de uitspraak des godsdienstigen vorsten gestild; altaren, in onze kerken opgericht, doen aan zijne bemiddeling terugdenken. Willem van Dampierre vergezelt den H. koning, wanneer deze te Massoure strijdt, Gwijde van Dampierre staat aan zijne zijde op het brandende strand van Tunis, waar hij zijn laatsten snik gaf.

Alles is geheel veranderd in 't begin der XIVe eeuw en Joinville zal de eerste zijn om den prins te schandvlekken,

die zoo groote voorbeelden afvallig werd. Philip de Schoone ondermijnt de instellingen, om het oppermachtig koningdom te stichten, slacht de ridderschap, verarmt het volk en handelt op gelijke wijze als later Hendrik VIII zou doen, met stroopers uit den buiten rond Rome, te betalen, om den paus te vangen of te dooden. Er moest plaats worden gemaakt voor de legisten, plaats voor de valsche munters! Op zulke schandelijke wijze werd afstand gedaan van al de glorie van Frankrijk!

Gwijde van Dampierre, de oude makker van den H. Lodewijk, werd naar den toren van Compiègne gevoerd. De bisschoppen, de abten werden in 't gevang geworpen. De doorluchtige zonen van den H. Benedictus, de kloosterlingen van Citeaux genaamd, zagen zich genoodzaakt, bij den paus, over de verdrukking van den nieuwen Pharao te klagen, en naderhand zullen onze Cisterciënser jaarboekschrijvers niet nalaten op te merken, dat men, op den dag van den grooten strijd, toen het leger van Pharao vóór de muren van Kortrijk verstrooid werd, het feest van den H. Benedictus vierde. Wanneer een stuk perkament, met bloed gekleurd, aan den nieuwen Pharao, den tegenspoed aankondigde, welke hem in zijne hoovaardigheid trof, mocht hij, de woorden van het H. Schrift herhalende, zeggen: *Dominus pugnat pro eis contra nos.*

En ziet, Mijneheeren, hoe Vlaanderen zijne zending verstaat en getrouw blijft aan de vrome overleveringen, hem door Robrecht van Jeruzalem en Boudewijn van Konstantinopel nagelaten. Luistert naar Gwijde van Namen, als hij, voor den strijd, schrijft: "Bidt, bidt God met volle uitstorting des harten, want God alleen is het, die ons den zegepalm kan geven." Op het slagveld zal hij herhalen: "Heilige koningin des hemels, help ons in dit gevaar!" En den dag dat hij, na eene onverhoopte overwinning, zijne wapenmakkers, ridders en gemeentelieden, of zij de zonen der kruisvaarders zijn of wel Breidel en de Coninc heeten, allen deelgenooten derzelfde glorie, naar Brugge zal terugleiden, zal hij in Brugge's stedezegel het kruis op het hart van den leeuw plaatsen: treffende veropenbaring van de rol, die Vlaanderen in de geschiedenis zal vervullen. Vlaanderen, wel is waar, heeft nieuwe sporen van zijne macht en van zijnen luister zien verdwijnen, maar niets heeft in hem, tot op het huidige uur, de onafscheidbare vereeniging van geloof en vrijheid verzwakt.

De plechtige erkenning van den dienst, door Vlaanderen bewezen aan de groote zaak, welke het met eene ware getrouwheid en eene onveranderlijke verkleefdheid heeft verdedigd, is op de meest verhevene wijze geschied. Namelijk te Rome zelve, in het middelpunt der kerk, bij monde zelf van den door Philip den Schoone te Anagni gehoonden paus. Des nachts genaakt hem de boodschap; hij roept aanstonds de afgezanten der Vlaamsche gemeenten bij hem en meldt hun de overwinning van Kortrijk. Dien dag werd de geestelijke en staatkundige vrijheid gered.'

(Wordt voortgezet.)

H.V.C.

> Tusschen zelfgevoel en zelfverheffing is de weg niet lang. Tusschen zelfverheffing en zelfzucht evenmin.
> W. VAN DER VLUGT.

Bijdrage tot de geschiedenis van Antwerpen, op het einde der XVIII[e] eeuw.

(Vervolg, zie blz. 159.)

‘Ondertusschen den commissaris Somers, aen het hoofd van eene magt van gendarmen, bragt den pastoor met zynen coster onder het stadhuys; hy zette hun in het huysken der stadsdienaeren en gaf ze te bewaeren aen de gendarmen, die hy verschyde posten op de groote Merkt aenwees, met bevel van te zorgen dat het volk niet digt by de gevangenen zou komen.

Ten tien ueren wierd op het stadhuys den Raed vergadert, op de kamer van policie, waer de pastoor, door de gendarmen gelyd, verscheen voor zynen regter van Peys Spanoghe. Dezen, naer dat hy den coster, zonder hem alleenelyk onderhoort te hebben, had naer huys gezonden, deede aen den pastoor, in het bywezen van de gendarmen en vele andere, de ondervraeging, die hier in 't kort, benevens de antwoorden van den pastoor, gaet volgen.

Naer dat hy den pastoor zynen naem, zynen ouderdom, zyne hoedanigheid, enz. had doen zeggen, vroeg hy hem:

Door wie zyt gy gevangen genomen, waer en om wat rede?

Door den commissaris van policie Somers, op de Meir, terwyl ik aen de zieken het H. sacrament verborgen droeg, gelykvormig aen de wetten.

Hebt gy niet gezien als gy uyt de kerk gingt dat er voor u brandende flambeeuwen wirden gedraegen en dat er u veel volk volgde?

Ik was zoodanig in myne bediening verslonden dat ik er niet op gelet heb.

Hebt gy dan op de straeten geene brandende flambeeuwen gezien?

Ik heb er waerlyk op de straeten en aen sommige huyzen gezien.

Waerom zyt gy niet terug gekeert als gy die zaegt?

Om dat ik dacht regt te hebben en verpligt te zyn in myne bediening voort te gaen, het welk myne parochiaenen van my vereyschten en door de wet niet verboden was.

Hebt gy de verklaering gedaen die de wet oplegt?

Dewyl dit geensints de reden raekt waerom ik gevangen ben, zoo moet ik daerop niet antwoorden.

Zoohaest deze ondervraging op elke bladzyde door den pastoor, door den regter van Peys en door zynen greffier onderteekend was, is den regter van Peys buyten de kamer gegaen en maer omtrent een uer daer naer wedergekomen; hy had een schrift in de hand, dat nog van hem nog van zynen greffier geschreven was; hy had daerenboven eenige gevangenisbrieven medegebragt, maer dewyl deze alleenlyk voor titel voerden, den bewindhebber van het geregt, deed hy er andere haelen, welkers titel was: den regter van Peys.

Als hy weder op zyne plaets gezeten was en het gemelde schrift onder de oogen had, gebood hy aen den pastoor, zonder uytstel te antwoorden op de vraeg of hy de verklaering had gedaen die de wet voorschreef.

Antwoord. Ik ken geene wet die my eene verklaering oplegt.

Hebt gy niet aengeplakt gezien de wet van 7 Vendemiaire 4^{e} jaer?

Ik heb inderdaed een soort, van besluyt gezien, dat eene verklaering voorschryft; maer vermits ik dat besluyt nooit erkent heb voor eene wet die my zou kunnen verbinden, zoo heb ik nooyt geloofd die verklaering te moeten doen.

'Was het met uwe kennis en uwe goedkeuring niet dat al dat uytwendig dezen morgen moest gebeuren?

Ik heb'er geene de minste kennis van gehad, ik heb'er geene de minste goedkeuring aen gegeven, maer wel integendeel is dat alles legen mynen dank geschied.

Deze ondervraging wird insgelyks onderteekend als de voorgaende, en zonder dat'er eenen gevangenisbrief wird afgeleverd, stond men wel toe aen den pastoor naer huys te gaen, maer met eene wacht van gendarmen, die voor zynen persoon moesten verantwoorden en hem tegen den avond wederom naer het stadhuys brengen.

Geheel den voormiddag had'er zeer veel volk in de gebuerte van den pastoor bezig geweest met byeen te rotten; men riep'er met luyder stemme: is dat onzen pastoor dezen middag niet thuys is, dan zullen wy hem gaen haelen. Zulke en diergelyke tael voerde en herhaelde men zonder ophouden in de wyken.

Als nu den pastoor met zyne wagt daer aen quam, hoorde men van alle kanten vreugdegeroepen wedergalmen, maer ten zelven tyde quam'er eene stem van gramschap tegen die wagt met verbittering uytgeschettert; men wilde deze doen vertrekken en den pastoor in volle vryheyd stellen.

De byeenrotting groeyde aen en de zaek scheen eyndelinge van gevolg te worden: de gendarmen bestonden van d'een agter d'ander tot vyf of ses fusikschooten op de verzaemeling te lossen, maer gelukkiglyk zonder iemant te quetsen; er is enkelyk eenen kogel door eenen hoed gevlogen; het volk daer en tegen wirp hun met steenen; het trof'er eenen swaerlyk aen het hoofd en dwong hem in het huys van den pastoor te trekken.

Intusschentyd ontving de klyne bezetting van het kasteel bevel van onder de wapenen te komen, en quam post vatten op de groote Merkt.

De byeenrotting hield niet op; andere gendarmen tot twintig toe quamen zig met hunne gezellen vervoegen, in het huys van den pastoor; hunnen luytenant quam 'er ook en verzogt den pastoor en zyne onderpastoors hun best te willen doen om het volk te verspreyden en dus de eyselykste gevolgen te vermyden.

Deze gaven hem tot antwoord dat het volk al te zeer verbitterd was op de gendarmen, om dat zy'erop geschooten hadden, dat het gevolgentlyk niet zou te stillen zyn, zoolang zyne soldaten niet wegtrokken, en dat daerenboven vermits hy geen twintig gewapende mannen noodig had, om een deftig man die zyn woord van eer gaf te bewaeren, zy hem zeer ernstig baden zyn volk weg te zenden, om zooveel mogelyk de gemoederen te stillen. Den lieutenant was te vrede, hy deede de gendarmen vertrekken met bevel nogtans van daer omstreeks te patrouilleren en hy liet maer eenen man by den pastoor.

(Wordt voortgezet.)

J. STAES.

Onze kennis staat meestal in rechte reden tot ons geluk.
A. PIERSON.

XX[e] Nederlandsch taal- en letterkundig congres te Amsterdam.

(Vervolg, zie blz. 161.)

De heer Quack drukt de verwachting uit, dat de geldelijke bezwaren ten opzichte van de bewerking van het Nederlandsch Woordenboek zullen worden weggeruimd.

De heer Laurillard beveelt aan, te dien einde eene commissie te benoemen.

De heer Van Beers verklaart, aan den gemeenteraad van Antwerpen te willen voorstellen, om voor elke aflevering van het woordenboek eene som van 100 fr. bij te dragen.

De heer L.A.J. Burgersdijk hield daarna eene bij uitstek schoone voordracht over het vertalen van Shakespeare, waarmede deze vergadering afliep.

17 September, ten 10 ure 's morgens, ving de laatste algemeene vergadering aan.

De heer J. Alberdingk Thijm, na te hebben gesproken van de uitgaven der werken van Vondel, die door toedoen van J. Van Lennep en J. Van Vloten in het licht verschenen, gaf eene toelichting van de nieuwe uitgaaf, waarvan hij de bezorging heeft op zich genomen en het eerste deel aan het congres vereert. Deze nieuwe uitgaaf van Vondels werken verschijnt bij den bekwamen uitgever Roelants, te Schiedam.

De heeren ten Brink en Fredericq verklaarden, dat de 1^{e} en 2^{e} afdeeling geene voorstellen aan de algemeene vergadering hadden te doen gevonden.

De heer Van Hamel stelde namens de 3^{e} afdeeling voor, om vanwege het congres aan te dringen op verlaging van het posttarief voor boek- en drukwerken, die voor België zijn bestemd of vandaar aankomen.

Na eene woordenwisseling tusschen de heeren Emans, T. de Beer en M. Rooses, werd dit voorstel aangenomen.

De heer Jan te Winkel hield eene verhandeling over letterkundige critiek, waarin hij betoogde, dat de critiek sedert een twintigtal jaren slecht had beantwoord aan haar doel, ten gevolge van eenzijdigheid, stelselmatigheid, enz.; waar afgekeurd wordt, evenals waar wordt geprezen, behoort men rekenschap te geven van de gronden waarop dit geschiedt. Groote woorden behoeven daar niet toe. Naar sprekers oordeel, kunnen aankomenden kunstenaars het best de goede richting worden gewezen, wanneer de recensenten, die mannen van smaak en bekwaamheid moeten zijn, over het gebrekkige niet spreken en het volle licht op het schoone en goede laten vallen.

De heer N. Beets, den vorigen spreker ondersteunende, zegde dat een goed recensent iemand moet zijn van veel zedelijken zin, wars van zelfbehagen, een rechtschapen, edelaardig mensch.

De heer J. Alberdingk Thijm opperde bedenking tegen sommige beweringen van den heer te Winkel, met het oog op de rechten der geschiedkundige critiek, die spreker de ware critiek noemde.

De heer ten Brink deed opmerken, dat de heer te Winkel inzonderheid had verstaan en zulks te recht, die critiek af te keuren, welke vooral na 1870 werd beoefend en uitmuntte door haren lust tot afbreken.

De heer Quack gewaagde met lof van Potgieters critiek.

De heer Nijhoff wees op de eigenschappen der critiek van Basken Huet.

De heer Muys bracht hulde aan de groote dingen die nu wijlen Busken Huet en Douwes Dekker voor de Nederlandsche letterkunde hebben gedaan.

De heer Brouwers, onder het gejuich der aanwezigen, gaf kennis van eene bij telegram uit Nieuwer-Amstel ontvangen huldegift van 50 gl., voor het Nederlandsch Woordenboek.

Majoor Bogaards bracht hulde aan de dames, die de congreszittingen waren komen bijwonen en betuigde voorts den wensch, onze dichters en schrijvers inzonderheid voor het volk te zien arbeiden.

De heer Beets betuigde dank aan den voorzitter.

De heer voorzitter Quack bedankte de vergadering en bracht in herinnering, dat het welslagen van het congres grootendeels verschuldigd was aan het ieverig lid van de regelingscommissie, den heer J.N. Van Hall, wiens naam met luid gejuich begroet werd.

Hiermede was de laatste algemeene vergadering afgeloopen.

Tweede afdeeling. 17 September hield deze afdeeling nog eene buitengewone zitting, waarop verhandelingen werden gelezen door de heeren Jac. Anspach, over kameraarsrekeningen, Van Eck, over het gebruik van notarieele akten en A.A. Vorsterman van Oyen, over de schrijfwijze van familienamen. Laatstgenoemde spreker betoogde de noodzakelijkheid van het behoud der kleine aanvangletters, in namen die met Van, De, Te enz. beginnen.

Des avonds vereenigden zich 150 congresleden ten afscheid aan een gemeenschappelijken disch, waar de heer gouverneur van Noord-Holland mede aanzat. De heer Quack bracht eenen toost uit op de koningen der beide landen, die staande werd aanhoord. De vertegenwoordiger der Belgische regeering, de heer Delcroix, stelde een heildronk in op H.M. de koningin van Holland en de jeugdige prinses van Oranje. De heer J. Alberdingk Thijm bracht hulde aan het Belgische vorstenhuis. Nog werd gedronken door de heeren Van Hall, op den burgemeester van Amsterdam; Boelen, op den geschiedschrijver Hofdijk; Taco de Beer, op Burgersdijk, den vertaler van Shakespeare enz. De heer Catz hield eene toespraak om de wenschelijkheid van een tolverbond tusschen Holland en België te betoogen. De heer P. Fredericq gaf eenige gunstig onthaalde Vlaamsche liedjes ten beste. De heer Eug. Gomperts verhoogde de algemeene goede luim met eene recht geestige hekelrede op de toosten en de heer Fastenrath droeg met bezieling een gedicht voor, waarin de congresleden werden opgeroepen tot deelneming aan de feesten, die ter eere van Vondel in de stad Keulen staan te worden gevierd.

De congresleden hebben de gretig waargenomen gelegenheid gehad om den 15^{n} September, 's avonds, in den Amsterdamschen stadsschouwburg, Shakespeare's door Burgersdijk vertaalden *Macbeth* te zien opvoeren. De vertolking was uitstekend. De heer Burgersdijk werd onder trompetgeschal en gejuich op het tooneel geroepen. De eer der terugroeping viel mede en welverdiend te beurt aan de uitstekende tooneelisten L. Bouwmeester en mev. Frenkel-Bouwmeester.

De koning in den Vlaamschen schouwburg te Brussel.

Donderdag, 13 October, hebben HH. MM. de koning en de koningin de vertooning in den Vlaamschen schouwburg te Brussel bijgewoond. Opgevoerd werd de *Brusselsche Straatzanger*, oorspronkelijk drama in zes tafereelen. De koninklijke familie kwam omtrent het kwart voor 9 ure, toen het eerste bedrijf van het stuk was gespeeld. Zij werd aan de deur plechtig ingehaald door heeren burgemeester en schepenen en leden van den gemeenteraad van Brussel, ministers Beernaert, Thonissen, De Volder en Pontus, en den raad van beheer van den schouwburg. De heer bestuurder Edm. Hendrickx lichtte HH. MM. bij het binnentreden met een zilveren kandelaar voor. Het leve de koning! leve de koningin! klonk allerwege, aanhoudend, hartelijk en luid, zoo aanhoudend zelfs dat het heel wat duurde, voordat de heer burgemeester Karel Buls het woord kon nemen, om de volgende Vlaamsche toespraak te houden:

> ‘Sire, van al de uitingen van het kunstvernuft, is er geene, die zoo regelrecht tot het hart des volks gaat als de tooneelkunst. Inderdaad, zij vereischt de medewerking van al de kunsten, om aan de toeschouwers de begoocheling van het leven te schenken; zij vraagt een schouwburg aan den bouwmeester; zij vraagt woorden aan den dichter; zij vraagt muziek aan den toondichter; zij vraagt tafereelen aan den schilder.
> Uwe Majesteit, die gewaardigd heeft dezen nieuwen Vlaamschen schouwburg heden met een bezoek te vereeren, zal met blijdschap de rijke ontluiking der Vlaamsche kunst in al hare uitingen kunnen vaststellen. Eigen kunst is eigen leven! zoo luidt eene dezer spreuken, in welke de Vlaamsche gezonde rede hare wijze grondregels, vruchten der ondervinding, weet te griffen. Deze is niet alleen eene ware, maar ook eene vaderlandsche leus.
> Door het offeren, op het altaar van ons gemeenschappelijk vaderland, van de rijke gave eener oorspronkelijke kunst, werpen de Vlamingen den stevigsten dam op, die onze nationale onafhankelijkheid moge beschermen.
>
> Met deze overtuiging bezield, heeft de stadsoverheid van Brussel verstaan, dat de hoofdstad bijzondere plichten te vervullen had; zij heeft begrepen, dat onze hoofdstad even herbergzaam moet zijn voor de twee rassen, die ons gemeenschappelijk vaderland bevolken; zij heeft gewild, dat geen enkel dezer rassen zich vreemd gevoelde binnen de muren van Brussel; zij heeft bewerkt, dat nevens de schouwburgen van de Munt en van het Park, ook een Vlaamsche schouwburg oprijst.
> Uwe Majesteit gaf ons reeds menigvuldige blijken van bezorgdheid voor den bloei onzer hoofdstad en den roem onzer vaderlandsche letteren.
> Ook drukken wij hier uit ganscher harte onze erkentelijkheid uit, voor dit nieuwe bewijs van genegenheid, hetwelk Uwe Majesteit heden komt te geven aan het werk van ons bestuur, alsmede aan de edelmoedige pogingen onzer medeburgers, die trachten de Vlaamsche kunst te doen gloren in haar alouden luister.’

De spreker werd eenige keeren in de rede gevallen, door het opgaan van toejuichingen, waarmede de hoorders als het ware aan 's heeren Buls' woorden nog meer nadruk

wilden bijzetten. Toen hij gedaan had, werd hij warm toegejuicht en klonk HH. MM. weer luid en krachtig het leve de koning! leve de koningin! van alle zijden tegen.

Zichtbaar aangenaam geroerd, begon de koning te spreken. ‘Ik dank u, mijnheer de burgemeester, voor de woorden, die gij mij hebt toegesproken: zij komen met mijne gevoelens overeen.’ Voorloopig ging het niet verder. De Vlamingen moesten lucht geven aan de gevoelens van dankbaarheid en fierheid, die hen vervulden, bij het hooren van hunne edele taal in 's konings mond. Er ving een juichen aan, waarin zich zooveel aandoening als blijdschap liet onderkennen. Zeer velen juichten met tranen in de oogen, maar des te onverflauwder weerklonk het leve de koning! leve de koningin! Deze zoo gul betoonde vreugde maakte een indruk, alsof een lastige dam tusschen vorst en volk eindelijk weggevallen en opgeruimd, alsof lang vastgezeten hebbend ijs nu eenmaal gebroken was. De koning sprak met zeer welluidende stem en zonder vreemden tongval. De doorluchtige spreker, die, in den loop zijner rede, nog meermalen rustpoozen moest maken, ten gevolge van vernieuwde toejuichingen, drukte zich uit in de volgende bewoordigen:

> ‘Ik dank u, mijnheer de burgemeester, voor de woorden, die gij mij hebt toegesproken: zij komen met mijne gevoelens overeen.
> De luister der letterkunde en der kunsten, op welke wijze zij voorgesteld worden, is eene der verhevenste uitingen van den volksgeest. Ik zal mij altijd gelukkig achten, te zien, hoe zij bijdragen tot den roem en den voorspoed der hoofdstad, waarvan de ontwikkeling zoo nauw met die onzer volkseigenaardigheid vereenigd is.
> De Vlaamsche tooneelkunst, waaraan dit prachtig gebouw is toegewijd, kan op mijne volle genegenheid tellen. Indien de kennis der vreemde talen hedendaags bijzonder nuttig is, die der vaderlandsche talen is eene noodzakelijkheid. Het is gewichtig, de gelijktijdige beoefening dezer talen de jeugd aan te bevelen, en het is te wenschen, dat het gebruik ervan meer en meer gemeen worde voor al de Belgen.
> Met reden zegt gij, mijnheer de burgemeester: “Eigen kunst is eigen leven.” Het Vlaamsch tooneel heeft altoos getracht zedelijk en vaderlandsch te zijn. Dat het niet nalate aan het volk de groote helden onzer geschiedenis te doen kennen; dat het zonder ophouden de deugden onzer voorouders verheerlijke, alsook hunne verkleefdheid en hunne zelfopoffering voor het gemeentebest. Er is daar eene schoone taak te volbrengen.
> Gaarne ware ik, indien de omstandigheden mij zulks toegelaten hadden, bij de inhuldiging van dezen schouwburg tegenwoordig geweest.[1] Het is voor mij een groot genoegen, de vertooning van dezen avond bij te wonen. Ook zal het de eerste maal niet zijn dat ik de gelegenheid heb onze Vlaamsche tooneeldichters te waardeeren en hunne werken toe te juichen. Zij mogen ten volle overtuigd wezen, dat zij kunnen rekenen op al mijne welwillendheid.’

In de overvolle tooneelzaal werden HH. MM. met een gejuich begroet, dat de muren als deed daveren. De koning en de koningin woonden de vertooning met zichtbaar welgevallen bij. Toen zij den schouwburg verlieten, werden zij, mede in de straten, even geestdriftig toegejuicht als bij hunne komst.

(1) Zie onze blz. 135.

Eene smaakbenemende plant

wordt in de laatste afleveringen van wetenschappelijke tijdschriften vermeld, onder den naam *Gymnema Sylvestre.* Zij moet de eigenschap hebben, tijdelijk den smaak voor zoet en bitter te benemen. Wanneer men een paar harer bladen heeft gekauwd en dan suiker in den mond neemt, zoo is het alsof men zand at; kinine verkrijgt daardoor den smaak van kalk De plant wordt aangetroffen in Deccan, Assam, aan de kust van Coromandel en hier en daar in Afrika.

Kroniek.

Antwerpen. Onze voortreffelijke glasschilders, de heeren Stalins en Janssens, vervaardigen twee glasramen voor de kerk van Westerloo. Het eene raam vertoont Joannes den Dooper en Joannes den Evangelist, het andere den H. Joseph en den H. Lambertus. Zij worden bekostigd door de familie de Merode, wier wapenschilden de onderdeelen der ramen vullen.

- Victor Lagye is door het gemeentebestuur gelast, 5 schilderingen te maken, die paneelsgewijs zullen worden geplaatst in de trouwzaal op het stadhuis. De onderwerpen vinden wij als volgt opgegeven: 1. Huwelijk onder de barbaren, vóór de Christelijke tijdrekening; 2. Romeinsch huwelijk; 3. Christelijk huwelijk (St. - Willebrords); 4. Staatkundig huwelijk (Philips de Schoone met Joanna van Castilië); 5. Burgerlijk huwelijk (1798). De schilderijen moeten worden voltooid en geleverd in 5 jaren. Voor ieder wordt 10,000 fr. betaald.

- Dinsdag, 18 October, vierden de gezamenlijke leeraars der koninklijke academie het St.-Lucasfeest en altemet het 25-jarig jubileum van den heer P. Dens, als leeraar van bouwkunst. Door den heer bestuurder K. Verlat werd eene gulle toespraak gehouden.

Gent. Onzen lezers, die Gent bezoeken, raden wij aan, niet te vergeten, het museum van oudheden te gaan bezichtigen. Het is ongemeen belangrijk en bevat voorwerpen bij honderdtallen, die metterdaad schatten verdienen te worden genoemd. In den laatsten tijd heeft het eene aanwinst gedaan, die al de museums van oudheidkunde in Europa hem mogen benijden. Wij bedoelen den aankoop van de kostbare verzameling ijzer- en geelgieterswaren, nagelaten door Lod. Verboeckhoven. De verzameling bestaat uit meer dan 3000 voorwerpen, door ijzer- en kopersmeden vervaardigd, van de XVe tot de XVIIIe eeuw, en zij geeft een hoogen dunk van de oud-Vlaamsche smeedkunst. Onder andere zeldzame en bij uitstek merkwaardige stukken, mag in het bijzonder worden vermeld, eene reeks gereedschappen van de oud vaderlandsche heelmeesters.

- Op het gehucht Vendoorn, gemeente Melsele, is onder den dorpel van een huisje, toebehoorende aan Karel De Dycke, een pot gevonden, die 48 zilveren muntstukken bevatte met de beeldenaars van keizer Karel V, Philips II, keizer Maximiliaan II, Albertus en Isabella enz. In hetzelfde huisje werden kort te voren een aantal oude koperen geldstukken gevonden.

Sterfgevallen.

THOMAS LANGE, de schrijver van *Aden og Havet* en andere in Denemarken gevierde romans, is 24 Augustus te Lyngbye overleden. Geboren in 1829.

KIRCHOFF, de beroemde Duitsche natuurkundige, is volgens een bericht van 16 October overleden. Hij was te Koningsberg in 1824 geboren.

CUVILLIER-FLEURY, de zeer bekwame Fransche letterkundige, lid van de Fransche academie, is volgens een bericht van 18 October overleden, 85 jaren oud.

EDMOND TEXIER, de bekende Fransche romanschrijver, is volgens een bericht uit Parijs van 20 October overleden.

Mijn vaderland is groot genoeg!

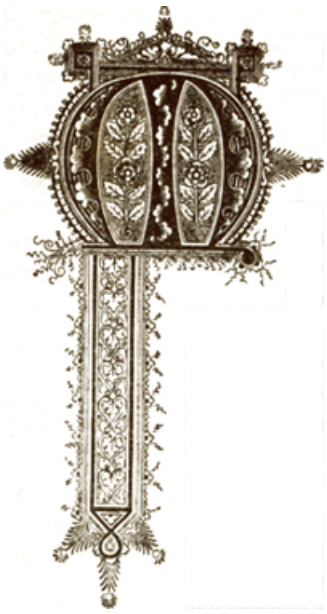

O vaderland, gij zijl mij heilig,
Ik heb u lief, hoe klein ge ook zijt;
Hier woont de vrijheid immer veilig,
Hier spruit genot uit noesten vlijt.
Elk mag hier vrij de stem doen hooren;
Geen dwangjuk boeit ons aan den ploeg.
Laat elders oorlogsroem bekoren;
Mijn vaderland is groot genoeg!

Hier wordt de vrijheid aangebeden,
Fier is elk op zijn burgerrecht.
Dat groeide en wortelde in onz' zeden;
Vrij is de meester, vrij de knecht.
Wij droomen geen veroveringen;
Wie ooit een grooter Belgie vroeg,
Hij schaar' zich bij de vreemdelingen;
Ons vaderland is groot genoeg!

Wij willen wel des nabuurs vrienden,
Maar niet zijne onderdanen zijn,
Ons lot niet aan het zijn verbinden,
Wat gloriezon hem ook beschijn'.
Vereedling is 't waarheen wij streven,
En kunst waar steeds elks hart voor sloeg;
Zij 't lied hier immer aangeheven:
Ons vaderland is groot genoeg!

J. STAES.

Oudheid- en geschiedkundig congres te Brugge.

(Vervolg, zie blz. 169.)

Zijne redevoering voortzettende, zegde de heer Kervyn, dat, hoe roemrijk ook de heldenstrijd was, waarop hij kwam te wijzen, meer andere geschiedkundige onderwerpen, ook niet mogen verwaarloosd worden.

Hij wees op de gemeentecharters, die oudste getuigschriften van 't leven der vrije volkeren. Te Brugge werd, van 1127 af, door de *Choremannen* uitgeroepen, dat de vorst verplicht was 's lands vrijheden te eerbiedigen, en in diezelfde stad werd een keizer gevangen gehouden, omdat men hem verweet, dit verzuimd te hebben.

Het ware, zoo vervolgde de spreker, belangrijk, in de oude oorkonden op te zoeken, wat, naar het Zuiden onzer provinciën op, de Gallo-Romeinsche curie aanduidt en, naar het Westen heen, de nederzetting der Saksische stammen.

De landbouw in Vlaanderen, zoolang als de volmaakste van Europa beschouwd en die zoo groote werken heeft uitgevoerd om de zeeoverstroomingen te beletten; Brugge, als de bijzonderste markt in de middeleeuwen; de keure van Damme, een zeewetboek, zoo vermaard als dat van La Rochelle; de betrekkingen van Brugge met de verstverwijderde streken en wat tot grondslag aan zijnen handel diende, al die gewichtige punten worden ter studie aanbevolen, evenals de Vlaamsche kunst, ‘die altoos het schoonste bloemsieraad onzer nationale kroon zal blijven, die andere pogingen voorafging, die den weg voor andere meesterstukken baande, doch door hare zuivere lijnen, door hare schitterende kleuren, nooit geëvenaard werd of overtroffen.’

De stad van Van Eyck en van Memling begroet de vreemde oudheidkundigen, verlangt dat deze hare gebouwen en kunstgewrochten bezichtigen en hoopt, dat zij dan, door hen, niet meer zal vergeten worden.

Dat door de bijzondere studie van ieder, gezamenlijk onderzocht en besproken, aan 't congres van Brugge, de eer verschaft worde, het gebied der oudheid- en geschiedkundige kennissen te hebben zien uitbreiden.

‘Onze voorouders - zoo eindigde de heer baron Kervyn, - hebben ons het verleden nagelaten, wij, gij, Mijneheeren, moet de toekomst stichten!’

Na deze redevoering, die aller goedkeuring verwierf, werden de heeren graaf de Marsy, bestuurder van het Fransch genootschap van oudheidkunde, markgraaf de Nadaillac, van het *Institut de France*, A. Bonvarlet, voorzitter van het *Vlaamsch comiteit van Frankrijk*, en H. Cochin, lid dier laatste maatschappij, tot eerevoorzitters van het congres benoemd. Terzelfder tijd werden de voorzitters, ondervoorzitters en secretarissen der afdeelingen aangewezen. Vervolgens betuigde graaf de Marsy, in naam der vreemdelingen, zijn welgemeenden dank aan de provincie, de stad Brugge en het bestuur van het congres. Het was hem zeer aangenaam ook, met zijne medeleden, dit jaar te Brugge, op de voortbrengsels der Vlaamsche kunst, zijne aandacht en studie te kunnen vestigen. Hij zeide insgelijks, dat, volgens eene opvatting, die thans in Frankrijk door vele oudheidkundigen wordt verdedigd, de invloed van den kunstherbloei, uit Vlaanderen in Frankrijk zou gekomen zijn.

Ten 2 ure bezocht men het stadhuis, het paleis van het Vrije en de kapel van het H. Bloed. Des namiddags hield men geene zitting, vermits alsdan de geschiedkundige stoet, voor de tweede maal, uitging. Des avonds, ten 8 1/2 ure, begaven zich de congresleden naar den huize van den gouverneur. Zij waren door ridder de Ruzette en door mevrouw de Ruzette uitgenoodigd en werden goed onthaald.

Den volgenden morgen (Dinsdag, den 23^{n} Augustus), ten 9 ure, begonnen de werkzaamheden der afdeelingen. Ten 11 ure had de tweede algemeene vergadering plaats. De voorzitter gaf aanstonds het woord aan den heer H. Cochin, welke zijnen toehoorders zeer dankbaar was om de vereerende toejuichingen, waarmee zijn naam

door hen werd begroet. Hij dacht echter die onderscheiding te moeten bebeschouwen als eene huldebetooning aan het genootschap waarvan hij lid is, als eene erkenning der verdiensten van den heer Bonvarlet, zijnen geachten voorzitter en zijnen meester in het vak, en ook als een bewijs der goede herinneringen, die men van zijnen vader, wijlen den heer A. Cochin, heeft bewaard. Velen, - zoo meende hij - zullen de woorden, door dezen te Brussel en te Mechelen uitgesproken en volgens welke in elk vrij en onafhankelijk woord waarheid huizen moet, niet vergeten hebben.

De heer H. Cochin zou handelen over de waarheid in de

geschiedenis. Vroeger, spotte men graag met de maatschappijen van oudheidkunde, met hunne bezigheden, met de voorwerpen die zij soms ontdekten en poogden te verklaren. Een dertigtal jaren geleden, werden, wel is waar, meer dan eens feilen of misgrepen begaan; de uitleg over den aard en de afkomst der vermeend zeldzame stukken was soms gewaagd, verkeerd, en bracht weleens de lachspieren in beweging, doch er werden toen toch ook goede, merkwaardige en belangrijke vondsten gedaan. Het was daarbij verdienstelijk, de overblijfsels uit vroegere eeuwen te bewaren, ze aan de liefhebbers te doen kennen, ze door hen te doen waardeeren, en hadde men dit sedert lang al verricht, men zou het verlies, de vernietiging van vele kunststukken of oudheden niet te betreuren hebben. Men zou insgelijks den eerbied voor 't verleden hebben bevorderd. Thans is de lust voor oudheden opgewekt, en dien lust kan men voldoen, doch, om niet, gelijk voorheen, zonder bevoegdheid, zonder kennis te werk te gaan, wordt er veel vereischt. De volken- en taalkunde, de tijdleer, de oudheidkunde, de geschiedenis der letteren en kunsten, de kennis der oude geschriften, de opschrift- en penningkunde, al die wetenschappen zijn onmisbaar geworden, en men behoeft zich op de studie derzelve toe te leggen. De wijze van de geschiedenis te schrijven is ook veranderd. Zij is moeielijk geworden. De geschiedenis bepaalt zich tegenwoordig liefst bij 't verhalen van plaatselijke gebeurtenissen, treedt in de minste bijzonderheden en is nauwgezet. De werken van vroeger zijn niet te misprijzen, doch gansch de geschiedenis moet opnieuw geschreven worden. Men weet niets, niets, zeide een historieschrijver, en daardoor dient verstaan te worden, dat, als men van de verledene tijden wil gewagen, men alle vooroordeelen behoort af te leggen, denken moet dat men niets weet, en dan, met de liefde der waarheid en den afkeer voor de leugen bezield, zorgvuldig opzoeken, wat vroeger is voorgevallen. ‘Waarheid vooral en dan het overige,’ dit zou men niet vergeten mogen, en als men alles goed heeft nagevorscht, dan heeft men 't werk eens goeden burgers verricht.

Wat kwaad, wat nadeel heeft de dwaling en de leugen al niet gesticht! De geschiedkundige leugen is eene der nieuwste vormen der logentaal en wordt in onze dagen meer dan ooit gebruikt. De dwaling is minder schadelijk. Zij geschiedt onvrijwillig en bevalt soms, gelijk in de middeleeuwsche legenden, waarin tijdrekening, personen en feiten zoodanig verward zijn, dat het geheel iets zonderlings, iets fabelachtigs wordt. De leugen, integendeel, is eene valscheid, uit vrijen wil gepleegd. Zij is laster. En niettemin ontmoet men ze overal, onder alle vormen en met alle inzichten gebezigd, om den godsdienst te bestrijden, om de maatschappelijke instellingen van vroeger te bezwadderen, om de glorie en de vrijheid uit het verleden te miskennen en verachtelijk te maken. Deze laatste gedachten werden door den heer H. Cochin breedvoerig ontwikkeld en hij toonde, dat er, vóór de Fransche omwenteling van 1789, ook moedige krijgslieden, wijze geleerden en groote kunstenaars; rijke steden, schoone dorpen en weelderige velden; ieverige, onafhankelijke en gelukkige menschen hebben bestaan, en dat het onwaar is, dat onze voorouders slaven waren.

Indien men de gewichtige, de van algemeen belang zijnde gebeurtenissen niet mag vervalschen, zoo is het toch ook ongeoorloofd, dat men, uit liefde voor zijn land, stad of volk, of ten hunnen voordeele, de mindere feiten verdraaie. Men hebbe altoos slechts de liefde der waarheid voor oogen, men zij steeds openhartig en rechtzinnig, voornamelijk wanneer hetgeen men verdedigt niet stellig bewezen is! Men wille nooit iets verbloemen, nooit iets verminken! En als men een schoon tijdvak in de

geschiedenis aantreft, eenen tijd die de vrucht is van deugd en eer, dat men dan ook de geschiedkundige waarheid beminne; dit zal 't vaderland ook luister toebrengen en aan hetzelve doen getrouw zijn! Vlaanderen is aan zijn land gehecht, Fransch-Vlaanderen aan het zijne, en onder vele opzichten hebben zij nochtans veel gemeens; zij bewaren herinneringen, aan beide dierbaar, zij hebben schrijvers, door beide geraadpleegd, en eene zelfde taal weerklinkt nog hier en ginder. Het *Vlaamsch comiteit van Frankrijk* is reeds oud en verdienstelijk, en aan 't hoofd zijner jaarboeken, leest men insgelijks: *Moedertaal en Vaderland.* Dat de oudheidkundigen van Fransch-Vlaanderen en die van Belgisch-Vlaanderen elkander de hand geven en behulpzaam zijn, om te zamen, bij de studie der geschiedenis, tot de waarheid te geraken!

Na den heer H. Cochin, was het de beurt van den eerw. pater J. Van den Gheyn. Deze geleerde kloosterling heeft eene studie voorgedragen op de overblijfsels der Gothische taal, door Auger Busbecq, bij de Gothen van de Krim teruggevonden.

Auger Busbecq, een Vlaamsch afgezant in Turkije, werd te Comen geboren en is een der doorluchtigste mannen uit de XVIe eeuw. Hij was een bekwaam diplomaat, een verdienstelijk taalkenner en een beroemd natuurkundige.

De eerw. pater Van den Gheyn heeft, naar de werken der Duitsche geleerden Grimm, Diefenbach, Messmann, Ihre, Förstemann, Kremer, Tomeschek, de plaatsen der brieven van Busbecq, waar deze van zijne betrekking gewaagt met eenen volksstam uit den Taurischen Chersonesus, de tegenwoordige Krim, onder volken- en taalkundig oogpunt, onderzocht en uitgelegd. De hedendaagsche wetenschap neemt dit volk voor de Oostgothen. Hetgeen van zijne taal gekend is en door Busbecq wordt aangehaald, bevestigt die meening en wordt zeer belangrijk, als men het bij onze Vlaamsche taal vergelijkt. In al de oude tijden, zoo vóór als na Busbecq, tot in de XVIIIe eeuw, treft men de duidelijkste sporen aan van de door hem bedoelde Gothen. Deze zijn de eenigste vertegenwoordigers van dien grooten stam, welke onvermengd zijn gebleven, na de omwenteling die ze in Italië, Spanje, op de boorden van den Donau en in Afrika vernietigde.

Pater Van den Gheyn heeft al de getuigenissen uit de oude tijden, benevens het gezegde van Busbecq, nauwkeurig onderzocht en de taalkundige verklaring gegeven van al de woorden, die met het Vlaamsch te vergelijken zijn. Aldus beteekent, onder andere, in 't Gothisch, *broe,* brood; *plut*, bloed; *hus*, huis; *salt*, zout; *hoef*, hoofd; *thurn*, deur; *tag*, dag; *kommen*, komen; *lachen*, lachen; *criten*, krijten, weenen; *geen*, gaan; *breen,* braden.

(Wordt voortgezet.)

H.V.C.

Tentoonstelling Jan van Beers

Jan van Beers stelde dezer dagen, in de zaal Verlat, te Antwerpen, eene verzameling van 65 schilderijen, benevens 300 landschapstudiën ten toon. Deze laatste, meestal indrukken, verraden bij den kunstenaar een innig gevoel van de schoone zijde der natuur. Zij bewijzen, zooals overigens al zijne voortbrengselen, dat hij weet op meesterlijke wijze te *interpreteeren,* te kiezen, en het bevallige, streelende, aangename zijner onderwerpen te doen uitkomen. Die begaafdheid, want het is meer een uitwerksel van zijne natuur dan het gevolg zijner opvoeding of van zijne studiën, die begaafdheid gaf aanleiding tot meer dan eene verkeerde beoordeeling. Eene andere zijner hoedanigheden, namelijk zijne spitsvondige vertolking van het bespottelijke, en zijn sarcastieke geest, verwekten meermaals onverdiende hekeling en afkeuring.

Inderdaad, welk ook het behandelde onderwerp was, en op welke wijze ook hij het voordroeg, was het dan niet immer met buitengewoon talent, met ongemeene vakkennis en wonderbare behendigheid, soms met onnavolgbare fijnheid? En, zoo ja, kunnen zijne besproken gewrochten, onder dit opzicht, dan niet wedijveren met de stukken van eenen helschen Breugel, eenzijds, eenen Memling, anderzijds, rekening houdende althans van de tijdsomstandigheden en den heerschenden geest? En, al waren zijne caricaturen dan overdreven, en zekere zijner vrouwebeeldjens dan al wat te... uitgelaten, is zulks eene reden om zijn werk, in zijn geheel, af te breken? Edoch, in den grond, bestaat er onder plastisch oogpunt geen verschil tusschen het beeld eener heilige in verrukking, en het conterfeitsel eener lachende *cocotte.* Heeft een duivel onder de gedaante van eenen kikvorsch met vledermuisvlerken grootere kunstwaarde dan een hansworst of een *gommeux?*

In de tegenwoordige verzameling, zooals trouwens in al de verzamelingen van Jan van Beers, treft men toch stukken in voldoende getal aan, om den ernstigen kant van zijn talent te kunnen waardeeren. Vestigen wij hier slechts de aandacht op zijne *Sirene*, *Jack Horner*, de *Terugkomst van den paardenkoers*, een *Drinker, Heimwee,* eene *Amazone*, enz., het portret van meester Peter Benoit, dit van den beeldhouwer Van der Straete. Geven dergelijke gewrochten hem het recht niet, ook eens de wegen der zoogezegde groote kunst te verlaten en de kronkelpaden zijner phantasie te bewandelen, na een *Artevelde*, een *Fiat Luxe,* eene *Begrafenis van Karel den Goede*, eene *Tooverheks*, een *Jacob van Maerlant*, een *Keizer Karel*, en verscheidene andere stukken in het vak der groote kunst geleverd te hebben? Waarom zou hij niet uit eene andere wereld behaaglijke onderwerpen putten, en schilderijen maken, bestemd om in kleine liefhebberskabinetten of salons te prijken? Moeten de kleinere, de grootere dan doen vergeten? De critiek, die hem zulks verwijt, heeft er grootendeels zelf de meeste schuld aan.

Zooals wij zegden, leverde van Beers eens geschiedkundige tafereelen. Daarover werd hij gehekeld en beknibbeld, omdat hij zijne tafereelen naar zijne persoonlijke opvatting samenstelde, en onder zekere opzichten afweek van de wetten der aloude overlevering; want onder het opzicht van de uitvoering en het archaïek kon men er weinig op afdingen.

Deed de vervolging eener nijdige critiek vertwijfeling in zijn gemoed ontstaan, of trokken zijne persoonlijke, neigingen hem naar een ander *genre,* althans hij liet de geschiedkundige schildering, om hedendaagsche tooneelen voor te stellen. Nog

heviger werden toen de aanvallen, waaraan hij blootgesteld was. Men verweet hem, geen kunstenaar, maar een fabrikant van gekleurde photographiën te zijn.

De wrevel, door die aanvallen bij het publiek teweeggebracht, was zoo kwaadwillig, zoo nijdig, dat hij aanleiding gaf tot het afkrabben van het bijzonderste gedeelte eener belangrijke schilderij[1]. En, nu van Beers, alhoewel in den vreemde vertoevende, nog steeds een Vlaamsch palet in de hand houdt, maar soms tooneelen schildert uit de Parijsche wereld, welke de liefhebbers elkander gretig betwisten, verwijt men hem, zijn vaderland verlaten te hebben, waar hij zoo weinig aanmoediging genoot.

Van al die omstandigheden moet rekening gehouden worden, om onpartijdig over van Beers te kunnen oordeelen, want zij hebben niet zonder invloed kunnen blijven op zijn karakter en op zijne kunst. Al de doeken van Jan van Beers zijn stellig geene meesterstukken, maar van hetgeen hij tot nu toe schilderde zal zeker genoeg overblijven, om hem op den eersten rang te stellen in de Vlaamsche schilderschool. En, zijn laatste woord heeft hij nog niet gezegd.

Jan van Beers heeft het door hem geschilderde portret van meester Peter Benoit, dat in deze tentoonstelling prijkte, aan de stad Antwerpen ten geschenke gegeven voor het hedendaagsch museum, hetwelk daarmede eene dubbel belangrijke aanwinst doet, en van de zijde der kunst, en van die der geschiedenis.

Het Italiaansch gouvernement gelastte dezer dagen Jan van Beers zijn eigen portret te schilderen voor de galerij Pitti, de zaal der portretten, te Florence, eene der beroemdste verzamelingen der wereld.

Bijdrage tot de geschiedenis van Antwerpen, op het einde der XVIII[e] eeuw.

(Vervolg, zie blz. 170.)

‘Het volk geliet zich seffens als of het zig wilde verspryden, maer zig mistrouwende van list en om niet bedrogen te worden, ging het maer in de naestgelegene huysen en straeten, om het huys van den pastoor in d'oog te konnen houden.

'S avonds omtrent zes ueren bragt eenen deurwaerder aen den pastoor den gevangenisbrief, die zynen regter van Peys tegen hem gegeven had, om rede dat hy het H. Sacrament in processie had gedragen.

De gendarmen, versterkt met vyf en twintig man van de bezetting van het casteel, verschenen op den stond om den pastoor te gelyden naar het gevangenhuys, te voren het tugthuys genaemt.

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1881, blz. 140 en 177; id. van 1882, blz. 150.

Het volk quam ook terstond byeen in veel grooter getal en omringde het huys van den pastoor zeggende dat zy niet zouden toelaeten dat hunnen pastoor elders gebragt wird, dat hy nergens plichtig in was, en dat byaldien 'er iet misdaen was, men dit op hun en geensints op den pastoor moest verhaelen.

De onderpastoors en de vrienden van den pastoor, die alsdan ten zynen huyze waeren, deden al wat mogelyk was om de gemoederen te stillen, doch vruchteloos. Eyndelyk quam de pastoor zelf, hy sprak hun op het allerdrukkelykste aen en deede hun ter nauwernood gelooven, dat dit alles niet dan eene noodige formaliteyt was, om zyne zaek te eyndigen, en dat hy verzekert was dat hy nog den zelven avond, of ten langste des anderendags zou t'huys zyn. Ten tyde dezer aenspraek dede men allengskens de soldaeten door den hoop van het volk doorgaen en den pastoor wird dus in de gevangenis gebragt.

Des anderendags den 21 is den bewindhebber van het casteel omtrent half elf ueren den pastoor komen overhooren, hy deede hem zeer naer dezelve ondervraeging die den regter van Peys hem den dag te vooren gedaen had, ook gaf den pastoor hem omtrent dezelve antwoorden; by die nogthans, die hy op den laetsten artikel gegeven had, voegde hy by: Dat al dat uytwendig tegen mynen dank was, kan men gemakkelyk besluyten uyt hetgene ik laetsleden zondag in myn sermoon gezyt heb, wanneer ik predikende op de eer die men het Allerheyligste Sacrament verschuldigd is, deze woorden aen myne toehoorders toestierde: “dewyl men ons verbied het Allerheyligste Sacrament in het openbaer en om zoo te zeggen in zegeprael te draegen, laeten wy onzen iever en onze godvruchtigheyd verdobbelen en tragten daeraen te goed te komen, met het destemeer te eerbiedigen binnen onze ziel en onze kerken.”

Deze ondervraging wederzyds geteekend zynde, wirt den pastoor onder persoonelen waerborg losgelaten.

Men moet bemerken dat de pastoor zig den dag te vooren deswegens had geuyt en te kennen gegeven dat, zoo men hem gevangen nam, ter oorzaek van de voorgemelde verklaering, daer men hem van gesproken had, hy geenen borg zou stellen, maer in de gevangenis zyn vonnis zou afwagten.

Ter dier oorzaeke besprak men dat men den borg stellen zou, gelykvormig aen den gevangenisbrief en bygevolg eeniglyk om het H. Sacrament zoo te hebben gedraegen, gelyk hy het den dag te vooren gedraegen had, maer geensints om dat hy die bediening verrigt had zonder de verklaering, die de wet van 7 Vendimiaire 4^{e} jaer voorschreef, gedaen te hebben, niettegenstaende men hem deswegens ondervraegt had; 't is ook op dien voet dat den akt van borgtogt opgesteld en geteekend wird.

Ten een uer quam den pastoor van het gevangenhuys om naer zynent te keeren: duyzenden menschen van allen slach en staet vond hy op zynen weg, ider haeste zich om het meest om hem de duydelykste bewyzen van de hoogste achting en van de teerste vriendschap te geven, men hoorde vreugde geschallen, de blydschap verspreyde zig alom en de rust wird volkomentlyk herstelt.

Den gemelden dag van 21 Juny zouden de zelve plegtigheden, die men dags te vooren gezien had, ongetwyfelt in de Borgt hebben plaets gehad, ten waer het voorgevallene in St. Jacobs daer beletsel aen gesteld had.

Den deservitor der voorschreve parochie van de Borgt, om des te zekerder alle gelegentheyd van onlusten uyt den weg te ruymen, had nog de gewoonelyke uer voorkomen, zoodanig dat hy, in plaets van ten zeven uren, ten zes uren 's morgens

met het H. Sacrament was uytgegaen, zonder dat de parochiaenen, uytgenomen die zieken die het H. Sacrament moesten ontfangen, daer iets van wisten, en des niet te min begon het volk dit reeds hier en daer gewaer te worden en aenteleggen om te volgen, wanneer men zag verschynen eene wagt van gendarmen, aengeleyd door den commissaris van policie Potiau die, met van tyd tot tyd rond den deservitor te sweven, alle byeenrotting voorquam.

Niettegenstaende deze voorzorg, quam een woest en valsch gerugt als of men in het boerenquartier bezig was met de gevels der huyzen te vercieren en veel andere uytwendigheden te beryden, den deservitor van onpas ontrusten: eene uyterste vrees overviel hem en dede hem eensklaps het besluyt nemen van in het gemeld quartier het H. Sacrament niet te dragen, maar sonder uytstel naer de kerk weder te keeren.

Seffens gaf hy het H. Sacrament aen zynen coster, die priester was, en belaste hem het zelve naer de kerk zoo gehymelyk te dragen, dat het volk het niet zou konnen merken. Zoo wanneer dit volbragt was, begaf den deservitor zich ook naer de kerk, waer hy tot de gestelde uer genoodzaekt was te wagten om den plechtigen inhael van het H. Sacrament te doen.

Den 22, den laetsten dag der octave, had den plebaen van het noordquartier der cathedrale zeer veel volk, dat hem volgde, van aen het tabernakel tot aen de kerkdeur, alwaer de heeren van het broederschap der beregting dit volk verzogten van het H. Sacrament buyten de kerk niet te vergezelschappen, om zoo te vermyden de slegte gevolgen die er zouden konnen uyt voortspruyten; zy waeren alle te vrede en de plebaen ging uyt en deede geheel den weg zonder dat'er hem eenig volk vergezelschapte.

Den commissaris van policie De Jonghe, aen het hoofd van eenige gendarmen, verthoonde zig onder den weg; maer ziende dat'er geene verzaemeling omtrent het H. Sacrament was, vertrok hy aenstonds en alles eindigde in den besten schik.

Eyndelyk den 25 verwittigde den pastoor van St. Jacobs zyn volk van den predikstoel, dat aengezien hy door den bekenden voorval van den 20 was belet geweest zyne bediening te voltrekken, hy den 28, zynde den avond van de HH. Apostelen Petrus en Paulus, daer aen zou voldoen; dat hy gevolgentlyk op dien dag zou hernemen de beregting der zieken en in de kerk op zyne wederkomst den plegtigen inhael van het Allerheiligste Sacrament verrigten, dat hy de geloovigen verzogt, deze feest in de kerk met eene voorbeeldige godvruchtigheyd by te wonen, om zooveel mogelyk te herstellen alle de versmadingen, die aen dat H. Sacrament op den rampzaligen dag van den 20 waeren toegebragt.

Op den gestelden dag gebeurde de beregting zonder dat'er eenig volk medeging, maer het getal der geloovigen

die in de kerk de wederkomst van het Allerheyligste afwachte, was des te grooter, en den inhael wird met de grootste plecht en met de hertroerenste godvrugtighyd voltrokken.

Zoo eyndigden de plegtigheden van deze octave, die eertyds zoo trots en zoo luysterlyk ten allen aenzien was.'

Den 28^{n} Mei 1796 werd te Antwerpen de volgende kennisgeving aangeplakt:

'*Gewigtige Bekent-maeking.*

Alle de Borgers woonagtig binnen 't Canton van Antwerpen zyn gewaerschouwt, dat van den dertigsten Mey 1796 (Ouden Stiel) 11 Prairéal 4de jaer, alle de Doop, Trouw en Dood Registers, in de Parochiale Kerken zullen ophouden en gesloóten zyn, ingevolge de Wet van 20 7^{ber} 1792, raekende de maniere tot het doen blyken den wereldlyken Staet der Borgers, afgekondigt binnen deéze Stad den 20 Floréal laestleéden, ende dat van den zelven dage te beginnen, de gebortens, Houwelyken en Afstervingen zullen volgens de Wet op't Secretariat generael van de Municipaliteyt doór eenen Officier Municipael daer toe aengesteld aengeteekent worden, dat alle de geéne die aen deéze tegenwoórdige schikkinge zullen tegenstreéven, overgelevert zullen worden aen de Rechtsbanken, om gestraft te worden volgens de strengheyd der Wetten.

Gedaen in de Zittinge van den 8 Prairéal 4de Jaer der Fransche Republiek, een en onverdeelbaer, tegenwoórdig de Borgers *Reynaud*, President; *Cuylits*, *Franck*, *Georgerie*, *Diercxsens*, Officieren Municipael; *Dargonne*, Commissaris van het Uytoeffenend Bestier, en *Le Franc*, Secret. Greff.'

Op Maandag 30 Mei, ontving elke pastoor van de zes stadsparochiën, het voor hem niet aangename bezoek van de burgers Reynaud, Dargonne, Le Franc en Van Dyck, klerk, zoon van den notaris van dien naam in de Huidvettersstraat, welke op de doop-, trouw- en overlijdens-registers eene soort van proces-verbaal stelden, door hetwelk ze gesloten werden verklaard. Vervolgens maakten zij eenen inventaris op van al de aanwezige registers.

Dit alles gebeurde niet zonder tegenstribbelen van de heeren pastoors, welke des anderdaags bijeenkwamen en besloten, zich onmiddellijk tot de vicarissen van het bisdom, J.F.E. Werbrouck en J.H. Van Bloer, te wenden, ten einde van hen te vernemen, wat hun in dit geval te doen stond. In afwachting, zouden zij de registers niet laten wegnemen, iets dat ze aan den burger Dargonne waarschuwden.

Deze stoorde zich hoegenaamd niet aan die beslissing, want reeds denzelfden dag, terwijl de pastoors, in de pastorij van St.-Jacobs, met hunnen raad, den advocaat Nanteuil, nog vergaderd zaten, kwam Le Franc met twee kantoorbedienden, per rijtuig, om de registers weg te halen; doch hij moest, tegenover de weigering van den pastoor, onverrichterzake terugkeeren.

Er was nauwelijks een kwartuurs verloopen, of hij kwam weer, ditmaal door Dargonne vergezeld; doch ook deze kon, ondanks zijne bedreigingen en grove woorden, zijn doel niet bereiken; tot zijne groote spijt, was hij genoodzaakt te vertrekken, zooals hij gekomen was, dat is met achterlating der registers.

Le Franc, die door hem naar de andere pastorijen gezonden was, ondervond insgelijks overal dezelfde weigering.

Den 1n Juni ontvingen de pastoors het antwoord van de vicarissen-generaal, luidende dat ze de bedoelde registers in hun bezit moesten houden. Onmiddellijk deden zij dit antwoord aan den commissaris Dargonne kennen, maar verklaarden tevens, bereid te zijn, alle jaren een afschrift van hunne registers af te leveren, zooals zij dit onder het oude regiem, sedert 1779, hadden gedaan.

Het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat een man, zooals Dargonne, daar niet mede tevreden was, maar wel integendeel maatregelen nam, om tot zijn doel te komen.

Niet zonder verwondering, zagen de pastoors, op Vrijdag, 3n Juni, dat hunne woningen van in den voormiddag door schildwachten werden bewaakt, derwijze dat er niemand in- of uit kon gaan.

Welhaast verscheen Dargonne, vergezeld door de burgers Cuylits, raadslid, Le Franc, secretaris, Moreau, bureelbediende, alsook een officier der ruiterij en een smid, welke laatste haken, breekijzers en verder gerief bij zich droeg. Vier mannen te paard waren gelast, de deur te bewaken en aan ieder den toegang te beletten.

Op de herhaalde weigering van de pastoors, doorzocht Dargonne met zijne handlangers overal de pastorijen en sacristijen. Met geweld werden de kassen geopend, waarin de registers lagen, en deze werden naar het stadhuis gevoerd.

Den 16n Juli ontvingen de pastoors van de municipaliteit het bevel, om, op straffe van vervolging, binnen 24 uren, ook de alphabetische inhoudstafels der registers, op het stadhuis af te leveren.

In antwoord op dit bevel, schreven de pastoors, dat ze bereid waren gemelde inhoudstafels af te staan, maar dat men ze moest komen halen, iets wat vijf dagen nadien door den burger Yernaux werd gedaan.

Bij beslissing van 31n Maart 1797 des middenbestuurs van het departement der Beide-Nethen, werd er op 26n April daaropvolgende, tegen den avond, te Antwerpen een plakkaat aangeplakt, bevattende de voornaamste artikels der wet van 7 Vendemiaire, IVe jaar der Fransche republiek, betrekkelijk de uitoefening en de regeltucht der eerediensten.

Door artikel 3 van gemelde wet werd er vereischt, dat al de bedienaars van eenigen godsdienst de volgende verklaring zouden afleggen:

‘Ik erken, dat de algemeenheid der Fransche burgers souverein is, en beloof onderwerping en gehoorzaamheid aan de wetten van de republiek.’

Er werd tevens bij vermeld, dat al de personen, welke, tien dagen na de afkondiging, die verklaring niet zouden hebben gedaan, en ondanks dit in de bediening van hun priesterambt blijven voortgaan, zouden strafbaar zijn met eene boete van 500 livres en eene gevangzitting van ten minste drie maanden en ten hoogste een jaar.

De pastoors van Antwerpen hielden den 28n April eene

samenkomst, om onderling te beraadslagen, wat hun in dit geval te doen stond. Zij kwamen tot het besluit, dat ze, volgens hun geweten, die verklaring niet mochten afleggen, aangezien de bewoordingen ervan al te onbepaald waren en voor verschillende uitleggingen vatbaar, waarvan sommige in strijd met de grondbeginsels van den Roomschkatholieken godsdienst.

Dit was insgelijks het gevoelen der vicarissen van Antwerpen, Mechelen, Namen en der godgeleerde faculteit van Leuven. De vicarissen van het bisdom Antwerpen hadden de zaak zelfs aan den paus onderworpen en wachteden op zijne uitspraak.

In eene tweede bijeenkomst, op 1^{n} Mei, welke insgelijks door de pastoors van het Begijnhof en van het gasthuis werd bijgewoond, alsmede door de rechtsgeleerden de heeren Van Dun en Nanteuil, zoon, werd het vraagstuk der verklaring nogmaals breedvoerig besproken, en ten slotte werd er overeengekomen, aan het middenbestuur van het departement der Beide-Nethen een vertoogschrift te zenden, om op het intrekken van gemelde wet aan te dringen, of ten minste de uitvoering ervan te verdagen, tot de paus er uitspraak zou hebben over gedaan; dat de verklaring gansch nutteloos was voor de Antwerpsche geestelijkheid, welke nooit de goede orde of de openbare rust had gestoord; dat die wet in strijd was met de grondwet en nooit, voor wat deze departementen betreft, door het wetgevend lichaam was bekrachtigd; dat ze hier te lande slechts gedeeltelijk was afgekondigd, enz. Ten slotte, zouden de pastoors het departement der Beide-Nethen verzoeken, hun vertoogschrift aan het wetgevend lichaam te zenden en het daarbij mede te ondersteunen.

Verder besloten zij, zonder eenige vreeze voor gevangenis of boete, in hunne geestelijke bedieningen te blijven volharden.

Den 5^{n} Mei werd het verzoekschrift door twee der pastoors naar het departement der Beide-Nethen gebracht. Zij overhandigden het aan het eenig aanwezig bestuurlid, dat hen zeer beleefdelijk ontving. De voorzitter, intusschen ter plaatse gekomen, was hun insgelijks zeer vriendelijk en verzekerde hun, dat het departement der Beide-Nethen hoegenaamd niet voornemens was, die wet spoedig te doen uitvoeren, en dit des te min, ‘dewijl het gedrag der pastoors van Antwerpen, altijd deftig en vreedzaam was geweest.’ Ook beloofden ze stellig, het vertoogschrift bij het wetgevend lichaam krachtdadig te zullen ondersteunen.

Nog denzelfden dag, verwittigden de pastoors, den commissaris van het uitvoerend bewind bij de municipaliteit van Antwerpen, dat ze tegen de wet van 7 Vendemiaire, IVe jaar der Fransche republiek, in wettelijk rechtsberoep waren.

Had de voorzitter van het middenbestuur, toen de pastoors hem hun verzoekschrift lieten overhandigen, hen slechts met schoone beloften zoeken te paaien, of werd de Antwerpsche municipaliteit er van hoogerhand toe gedwongen? Althans is het zeker, dat hun verzoekschrift den 9^{n} Mei nog niet naar Parijs, aan het wetgevend lichaam, was opgezonden, zoodat ze die verzending den volgenden dag zelven deden. Weldra bleek dit eene vergeefsche poging te zijn geweest, want reeds den 25^{n} Mei werd er een besluit van het uitvoerend bewind aangeplakt, waarbij op de toepassing der wet van 7 Vendemiaire krachtig werd aangedrongen.

De pastoors, vreezende dat de wet onmiddellijk en in al hare strengheid ging worden uitgevoerd, hielden nog denzelfden dag eene samenkomst, waarin met eenparig gevoelen, besloten werd, allen op hunnen post te blijven en hunne bedieningen te blijven vervullen. Zij deelden elkander, alsook aan de onderpastoors

wederzijds hunne volmacht mede, opdat diegenen, welke het langst op vrije voeten mochten zijn, de parochiën zouden kunnen bedienen, waarvan de pastoors in de gevangenis zouden geworpen worden. En in het vooruitzicht van nog meer rampspoedige tijden - zooals er inderdaad nog komen moesten - verzekerden zij zich de medehulp van onbeschroomde priesters, die de heilige bedieningen in 't geheim zouden verrichten en welke den geloovigen door de kosters zouden aangewezen worden.

J. STAES.

Tentoonstelling in het Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen, te Antwerpen.

Op Zondag 30 October had in genoemden kunstkring de inhuldiging plaats van de nieuwe tentoonstellingszaal.

Die plechtigheid kon niet beter gevierd worden dan door het inrichten eener tentoonstelling, hetgeen dan ook plaats had. De oproep, aan de leden gericht, werd in ruime mate beantwoord, en niet minder dan 69 kunststukken werden door hen ingezonden. Die ruime inzending getuigt gunstig van de krachten, waarover de kring beschikt op het gebied der plastische kunst, zooals het rijkelijk voorzien programma der aangekondigde winterfeesten ook het beste laat hopen van de muzikale, literarische en wetenschappelijke afdeelingen.

De beeldhouwers alleen zonden zestien kunststukken in. Zelden zag men eene zoo aanzienlijke verzameling beeldhouwwerken in eene tentoonstelling van dezen kring; 50 schilderijen en 3 waterverfschilderingen vormden verder de tentoonstelling, waarvan wij hieronder het programma laten volgen:

Schilderijen: E.-J. Boks, Portret van den heer W.; K. Boom, Overweging; C. Cap, Moeders feestdag; E. Claus, Zondag namiddag; E. De Jans, Ortelius, en een portret; A. De Keyser, Boorden der Maas te Anseremme; L. De Rickx, Naar de weide; A. Delfosse, Portret; K. Felu, Twee portretten; A. De Vriendt, Vondel; J. Geeraerts, Studievertrek en Oude gerechtzaal op het stadhuis te Antwerpen; E. Godding, Portret, en In Zeeland; J. Guiette, Ossen in de weide, Ingang van het bosch, en Pioenen; J. Janssens, De herfst, en een Hoekje van een dorp; F. Lamorinière, Duinen te Putte, en In het bosch te Wijneghem; E. Moerenhout, Maaneffect in den polder, en Maaneffect op de Schelde; J. Nauwens, Stilleven; E. Nelis, Vlaamsch binnenhuis, en Guiterij; C. Nys, Portret van des schilders vader; E. Portieltje, De twee vrienden, en Een onderhoud; A. Plumot,

Hoekje uit de bouwvallen van de abdij van Villers; E. Quitton, Hanen en hoenders; H. Rul, Duinen te Knocke; E. Siebert, Drie portretten; F. Simons, portret; A. Serrure, De tamme vogel; H. Timmermans, Een ongeval; P. Verhaert, portret; Th. Verstraete, Regenachtig weder (Maart), Peersbosch (April), en Avond (Februari); P. Van Havermaet, Twee portretten; F. Van Kuyck, Calmpthoutsche moer; F. Van Luppen, Zonsondergang in het bosch (Juli), en Sneeuweffect (Maart); H. Van Soom, Norweegsche Fjord (ochtend).

Beeldhouwwerken: D. Dupuis, Portret van den heer Mast (borstbeeld, gebakken aarde), portret van den heer Van Bouwel (borstbeeld gebakken aarde), en Jonge improvisator (gebakken aarde); D. Duwaerts, De kindervriend (gebakken aarde); G. Geefs, Judith (borstbeeld), Jonge boerin van de omstreken van Utrecht, Weesmeisje van Amsterdam, en Twee portretten; A. Van Beurden, Portret van den heer A.J. (gebakken aarde), Clown in den circus (plaaster), De natuurlijke spiegel (plaaster), De kleine clown (borstbeeld, marmer); F. Van Luppen, De schoonheid (borstbeeld, marmer); J. Weyns, De fluitspeler (borstbeeld, gebakken aarde), en De harmonicaspeler (borstbeeld, gebakken aarde).

Waterverfschilderingen: H. Seghers, Boerenweg te Bouchout, Het dok te Bruinisse (Duiveland), en Vaart te Hillegersberg (Rotterdam).

De kerkvoogden van Mechelen en hunne wapenschilden.
(Vervolg, zie blz. 143.)

X. JOANNES-HENRICUS, zoon van Otto-Venantius-Joseph, graaf VAN FRANCKENBERG, vrijbaanderheer van Schellendorff, enz., aanschouwde het eerste daglicht, den 18^{en} September 1726, te Gloss-Gogau, in Silezië. Na voleinding der lagere studiën in zijne geboortestad, legde hij zich op hoogere wetenschappen toe te Breslau en te Rome, en verwierf in de hoofdstad des christendoms het tweevoudig diploma van doctor in godgeleerdheid en in kerkelijk recht. Daar ook werd hij tot de priesterlijke waardigheid verheven, den 10^{en} Augustus 1749. Na verloop van tien jaren, in verschillige geestelijke bedieningen in de Krain, te Praag en te Alt-Buntzlau doorgebracht, benoemde hem Maria-Theresia, den 12^{en} Maart 1759, tot opvolger van den kardinaal-aartsbisschop Thomas-Philip. Rome bekrachtigde de benoeming; de plechtigheid der bisschoppelijke wijding had plaats den 15^{en} Juli in de keizerlijke kapel van Schönbrunn, in tegenwoordigheid van keizer Frans I, van Maria-Theresia en van Joseph, hunnen zoon. Den 27^{en} September vereerde Mechelen zijnen nieuwen kerkvoogd met een geestdriftig onthaal. Den 1^{en} Juni 1778 verhief hem de paus tot de waardigheid van kardinaal der H. Kerk. Klom hij alzoo tot den hoogen rang op, waartoe eens zijn onmiddellijke voorzaat was geroepen geweest, hij evenaarde hem ook door zijne oprechte en teedere godvruchtigheid, door zijnen verlichten ijver voor het heil der zielen, door zijne zachtmoedigheid en krachtdadigheid, en door zijne edelmoedige liefdadigheid. Zoolang het hem mogelijk was, deelde hij geregeld ieder jaar ongeveer 20,000 gulden uit aan den arme. De vermetele en onbezonnen ingrijpingen van Joseph II op geestelijk gebied ondervonden in den kerkvoogd de onwankelbare standvastigheid des apostels, die, wel is waar, den keizer wil geven wat den keizer toekomt, maar eerst aan God en aan de Kerk, wat aan God en aan de

Kerk toekomt. - ‘De aartsbisschop moet veranderen; plooien of breken,’ schreef de keizer in kantteekening op een eerbiedig vertoogschrift van den kerkvoogd; maar deze plooide noch brak, waar zijn plicht anders eischte. 't Is gekend, hoe de keizer zelf nutteloos zich het hoofd verbrijzelde tegen den rechtmatigen wederstand der Belgen.

Na den inval der Fransche republikeinen werd de aartsbisschop, getrouw aan zijne plichten en aan de voorschriften zijns gewetens, in October 1797, over den Rijn in ballingschap weggevoerd. Hij vestigde zich eerst te Emmerik, in het hertogdom Kleef, doch ook daar liet hem de haat zijner vijanden niet in rust; zij verkregen bij den koning van Pruisen de verdrijving van den kerkvoogd, die in Mei 1801 vertrok naar Borken, in het geestelijk vorstendom van Munster. Toen in 1801, ten gevolge van het concordaat, de H. Stoel al de vroegere bisdommen afschafte, en de kerkvoogden uitnoodigde om afstand te doen van hunne zetels, aarzelde de kardinaal-aartsbisschop van Mechelen geen oogenblik om op het altaar der nederige gehoorzaamheid zijne waardigheid af te leggen. Hij bestuurde evenwel nog zijne kudde, in hoedanigheid van apostolischen administrator, tot aan de benoeming zijns opvolgers, en hield niet op, van uit de plaats zijns ballingschaps, de hem toevertrouwde schapen te bewaken. De moedige strijder eindigde zijne aardsche loopbaan te Breda, den 11^{en} Juni 1804, en werd in de kerk van Rijsbergen begraven. Bij den plechtigen lijkdienst, den 18^{en} Juni, in de metropolitane kerk van Mechelen, sprak Blanchart le Chêne, eere-kanunnik, 's mans lijkrede.

Het wapen, zonder leuze, is gevierendeeld: in het eerste en het vierde kwartier, op zilver, een balk van keel, vergezeld van zes ruiten van azuur, drie onder en drie boven;

in het tweede en het derde, op sabel, een leeuw van goud, met kroon van hetzelfde metaal, gewapend en getongd van keel. Het binnenschild gevierendeeld: Het eerste en het vierde van keel, links geschuind en gegroefd van sinopel; in het tweede en het derde kwartier, een gouden leeuw op sabel. Het tweede binnenschild, van zilver met drie blokjes van keel.

XI. De aartsbisschoppelijke stoel van Mechelen, krachtens het concordaat afgeschaft, werd heringericht den 29n November 1801. Sindsdien begint het tweede tijdvak van de geschiedenis der Mechelsche kerkvoogden.

JOANNES ARMANDUS DE BESSUÉYOULS DE ROQUELAURE, te Roquelaure, in het zuiden van Frankrijk, geboren den 24n Februari 1721, doctor in godgeleerdheid in 1747, daarna vicaris-generaal van den bisschop van Atrecht, eindelijk bisschop van Senlis gewijd, den 16n Juni 1754, en hoofdaalmoezenier van Lodewijk XV, in 1764, ontsnapte te nauwernood, tijdens de bloedige omwentelingsdagen, aan het doodvonnis, tegen hem reeds uitgesproken. Gelijk van Franckenberg, zoo legde hij ook, in 1801, ter gelegenheid van het concordaat, den herderlijken staf neder, dien hij gedurende 47 jaren gedragen had. De tachtigjarige kerkvoogd, door Napoleon tot den aartsbisschoppelijken zetel van Mechelen voorgedragen, ontving zijne nieuwe benoeming den 11n April, en werd aangesteld den 3n Juli 1802. - Godvruchtig en eenvoudig, mild voor den arme, besteedde de Roquelaure, na de woelige en rampspoedige dagen der revolutie, zijne beste zorgen aan de heropbeuring van den godsdienst en van de geestelijke instellingen, als zijn: het kapittel der metropolitane kerk, het bisschoppelijk seminarie, de nieuw omschrevene parochiën, enz.. Mag men een verwijt zijner nagedachtenis toesturen, dan is 't, van al te keizerlijk zich getoond, en al te slaafsch de minste voorschriften van den gekroonden dwingeland ingevolgd te hebben. Onder de Belgische bisschoppen, was de Roquelaure de eenigste, die den keizerlijken catechismus aan zijne kudde oplegde. In 1808 diende hij zijn ontslag in bij den H. Stoel, en vertrok naar Parijs, waar hij als lid van het keizerlijk kapittel van Sint-Denijs werd opgenomen. Hij overleed aldaar den 23n April 1818, in het acht en negentigste jaar zijns ouderdoms, het 64e zijner bisschoppelijke wijding. Daru, kanselier der Fransche academie, waar sinds 1771 de Roquelaure deel van uitmaakte, sprak den 7n April bij de lijkplechtigheid den lof van den aflijvige(1).

Het wapenschild is gevierendeeld, en voert in het eerste en het vierde kwartier, op zilver, twee leeuwen van keel, weerszijds tegen eenen lauwerboom van sinopel opklimmend; in het tweede en het derde, op azuur, drie torens van 't schaakspel *(roc)*(2) van zilver, geplaatst 2 en 1. Naar de Fransche benaming der voorkomende stukken *(roc et laure)*, blijkt het wapen te zinspelen op den naam van den bisschop. Het kenteeken der graaf-aartsbisschoppen van het keizerrijk, namelijk een breed uiteenloopend kruis van goud op azuur, door sommigen voor het eerste kwartier des wapens opgegeven, werd denkelijk slechts in latere tijden op het schild aangebracht.

(1) De redevoering werd gedrukt in de *Annales encyclopédiques* van Juni, boekdeel III, blz. 327.
(2) Zijn deze torens niet verkeerdelijk in lelies veranderd in de *Grafen gedenkschriften der provincie Antwerpen, Grafschriften van Mechelen*, blz. 87?

XII. Van 1808 tot 1817 werd het aartsbisdom bestuurd door de vicarissen Jan-Gislenus Huleu, den 15n Juni 1815 overleden, en Joseph Forgeur. Dominicus Dufour de Pradt, bisschop van Poitiers, was middelerwijl, in 1809, tot den aartsbisschoppelijken zetel benoemd, doch uit hoofde van verschillige omstandigheden, trad hij nimmer in bezit daarvan, en gaf zijn ontslag in 1815.

Den 28n Juli 1817 werd de gewezen prins-bisschop van Luik, FRANCISCUS ANTONIUS MARIA CONSTANTINUS, der graven DE MÉAN, tot aartsbisschop verheven.

In de parochiekapel der Sint-Rumolduskerk ziet men een heerlijk gedenkteeken, ter eere van dezen aartsbisschop, in 1837 door Lodewijk Jéhotte, van Luik, uit wit marmer gebeiteld. De prelaat knielt op eene grafstede en schijnt te luisteren naar de stem eens engels, die hem het uur des naderenden doods aankondigt. Het Fransch opschrift van het voetstuk bevat eene korte levensschets, voldoende voor ons doel; het zegt: ‘Ter gedachtenis van Franciscus Antonius Maria Constantinus, der graven de Méan, geboren den 6n Juli 1756, ten kasteele van Saive, bij Luik, prins-bisschop van Luik verkozen, den 16n Augustus 1792, aartsbisschop van Mechelen en primaat van België benoemd, den 28n Juli 1817, overleden den 15n Januari 1831, te ruste gelegd in deze metropolitane kerk. Hij was 't waardig opperhoofd der Belgische geestelijkheid, het bolwerk, aan wiens voeten de pogingen der goddeloozen zich kwamen verbrijzelen. De verhevenheid zijner ziel, zijne voorzichtigheid, zijne rechtschapenheid, de standvastigheid zijns gemoeds, de onverzettelijke zielskracht, de volmaakte gelatenheid, door hem betoond, te midden der moeilijke tijdsomstandigheden, die hij beleefde, en in de menigvuldige kwellingen, die 't grootste deel zijns levens met droefheid vervulden, geven hem te recht aanspraak op de hoogachting waarmede de tijdgenooten zijne gedachtenis vereeren. Om zijne liefdadigheid jegens de ellendigen, overlaadden deze

hem met zegeningen. Hij ging heen, betreurd van allen die hem kenden, vooral van zijne familie, die nimmer zich troostte over zijn verlies. Gij, die dit grafteeken aanschouwt, bidt God voor zijne ziel.'

Wapenschild: van zilver met vruchtdragenden boom in natuurkleur op zode van sinopel; over den stam des booms heen, een arend met uitgespreide vlerken van sabel, snavel en pooten van keel, gekroond met goud en geplaatst op eene stang van sabel. Voor wapenspreuk dienen de edelmoedige woorden van Sint-Martinus: *Domine non recuso laborem*, Heer, ik weiger den arbeid niet.

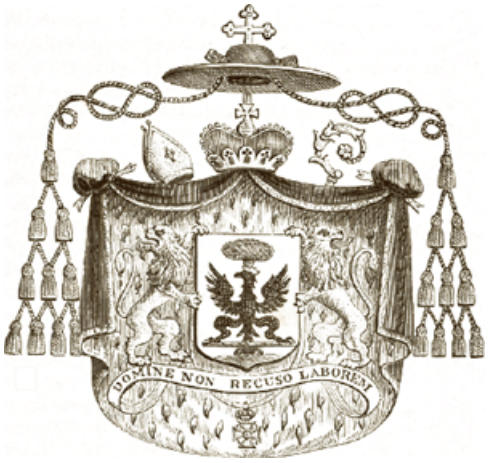

Domine non recuso laborem.

XIII. ENGELBERT STERCKX, sinds 1827 vicaris-generaal van prins de Méan, werd in 1832 zijn opvolger als aartsbisschop van Mechelen. Zoon eener deftige landbouwersfamilie uit Brabant, was Engelbert, den 2^{en} November 1792, te Ophem geboren, en vervulde achtereenvolgens de ambten van hulpsecretaris des bisdoms, van leeraar bij het seminarie van Mechelen, van pastoor te Bouchout (14^{en} Augustus 1821), en van pastoor-deken te Antwerpen (9^{en} September 1824). Vicaris-generaal van prins de Méan benoemd, was hij diens oog en rechterarm in den strijd tegen de willekeurige en knevelende stelsels van het Hollandsch bestuur. Door veelvuldige ondervinding waren de natuurlijke hoedanigheden van Sterckx tot hooge volmaaktheid gerijpt, toen paus Gregorius XVI hem benoemde, den 24^{en} Februari 1832, tot den aartsbisschoppelijken zetel. Den 8^{en} April daaropvolgend gemijterd, en den 13^{en} September 1838 met de waardigheid van kardinaal vereerd, beheerde hij ruim vijf en dertig jaren met voorzichtige wijsheid het uitgestrekte bisdom, aan zijne herderlijke zorg toevertrouwd. Door zijne hooge gestalte, door zijn statig en eerbiedwekkend voorkomen, was kardinaal Sterckx - zooals ongetwijfeld velen zich herinneren - het ware toonbeeld van den hoogepriester. Hij overleed den 2^{en} December 1867, en werd den 10^{en} daaropvolgend in den grafkelder der aartsbisschoppen bijgezet. De toenmalige bisschop van Namen, mgr. Dechamps, had de lijkrede van den aflijvige vervaardigd, doch de onverwachte en voorbarig verspreide tijding zijner bevordering tot den opengevallen aartsbisschoppelijken zetel, belette hem ze zelf voor te dragen(1).

(1) De lijkrede is gedrukt in de *OEuvres complètes de Mgr. Dechamps*, x, p. 152. Er verscheen ook eene Latijnsche lijkrede: *Engelberti Sterckx... laudatio funebris quam pictatis filialis ergo conscripsit P. Claessens. Mechliniae*, *typis J. Ryckmans-Van Deuren.* 1868.

Het wapenschild is van goud met den balk van azuur, vergezeld van drie herten van keel; het hoofd beladen met het pallium van zilver, geboord van sabel en beladen

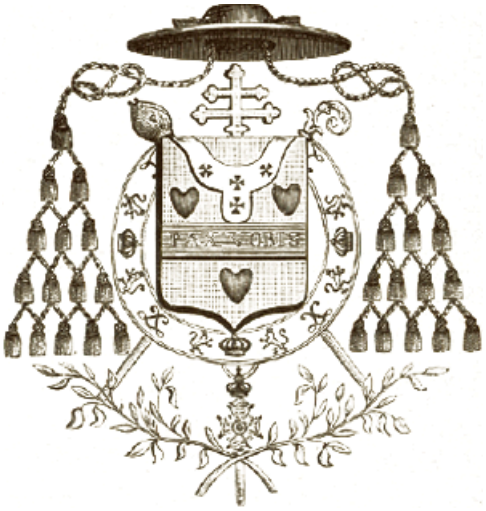

Pax vobis.

met vier uiteenloopende kruisjes van sabel. De leuze: *Pax vobis*, Vrede zij u, staat in gouden letteren op den balk van het schild.

XIV. VICTOR-AUGUST-ISIDOOR DECHAMPS werd geboren te Melle, in Oost-Vlaanderen, den 6^{n} December 1810. Zijn vader, bestuurder van een gesticht voor middelbaar onderwijs, was de eerste leermeester zijner drie zonen, van welke de oudste, Adolf, als staatsman, als minister en als schrijver eenen grooten naam verwierf. Victor, de jongste, legde zich ook vooreerst toe op de studie der rechten, en wijdde al eens zijne pen aan staatkundige artikelen, toen, tot eene verhevenere bestemming zich geroepen oordeelend, hij, in 1832, het seminarie van Doornik binnentrad, om tot den priesterlijken staat zich voor te bereiden. Den 20^{n} December 1834 werd hij priester gewijd, te Mechelen, maar verwisselde, pas een jaar later, het kleed van den wereldlijken priester met dat der kloosterlingen van de congre-

gatie des Allerheiligsten Verlossers. Na eenige jaren, als leeraar der H. Schriftuur en der godgeleerdheid, uitmuntende diensten aan zijne kloosterorde bewezen te hebben, trad hij als prediker op, en, eenieder weet het, aldra roemde men hem als een der schitterendste redenaars onzes tijds. Talrijk ook en met talent geschreven, zijn de menigvuldige werken over godsdienst en wijsbegeerte, welke hij in het licht gaf. Den 25^{n} September 1865 tot den bisschoppelijken stoel van Namen benoemd, ontving hij, den 1^{n} October daaropvolgend, te Rome, de heilige zalving. Hij bleef te Namen slechts twee volle jaren, en werd na het overlijden van zijne Em. mgr. Sterckx tot den aartsbisschoppelijken stoel van Mechelen verheven. Hier deed hij zijne plechtige intrede den 23^{n} Januari 1868, en zijne uitstekende verdiensten verwierven hem den 15^{n} Maart 1875, de waardigheid van kardinaal-priester van den titel van den H. Bernardus-in-de-Termen. De ootmoedige redemptorist - zoo schreef men te recht na 's mans overlijden - schitterde op den eersten rang onder de grootste kerkvoogden onzes tijds, en het Romeinsche purper is heel natuurlijk den glans van het talent, van de wetenschap, van de welsprekendheid en van de deugd, in hem komen verheffen. De hoogbegaafde man overleed den 29^{n} September 1883. Den 4^{n} October daaropvolgend, geschiedde in de metropolitane van Mechelen de plechtige lijkdienst, waaronder mgr. Pieraerts, rector der hoogeschool van Leuven, eene lijkrede hield, welke in verscheidene tijdschriften gedrukt werd[1]. 's Anderensdaags werd het lijk ter aarde besteld te Rumillies, bij Doornik.

Het wapenschild is doorsneden: het bovendeel van keel, met het merkteeken der redemptoristencongregatie - een kruis, met eene lans en eene spons op eenen rietstok ter zijde, op eenen berg geplant - vergezeld van den naam

Pervia coeli portamanes.

van Jesus, afgebeeld door de letters I.H.S. ter rechter-, en den naam van Maria, verbeeld door de dooreengetrokken beginletters M.A. ter linkerzijde, in goud; in het bovenpunt een oog met goud omstraald. In het benedendeel de beeltenis van O.-L.-V. van goeden raad: een gekleed Mariabeeld halflijfs, met het Goddelijk Kind op den rechterarm, beiden in natuurkleur en met goud omstraald, waarboven de zevenkleurige regenboog. Over het bovendeel hangt het pallium. De spreuk is: *Pervia coeli porta manes*, De opene deur des hemels blijft gij.

XV. Gelijk zijn onmiddellijke voorzaat, zoo ook verwisselde de huidige aartsbisschop den herdelijken staf van Namen tegen dien van Mechelen.

PETRUS-LAMBERT GOOSSENS, te Perk, in Brabant, den 18^{n} Juli 1827 geboren, en priester gewijd den 21^{n} December 1850, werd, na eenige jaren in het onderwijs bij

(1) Zie bij voorbeeld de *Précis historiques*, 1883, blz. 616.

de kostschool van den Bruul, te Mechelen, doorgebracht, door kardinaal Sterckx, tot geheimschrijver van het aartsbisdom aangesteld. Mgr. Dechamps bevestigde hem in dien post van vertrouwen, ja, deed hem hooger opklimmen, daar hij hem, in 1878, tot vicaris-generaal benoemde. Den 1^{n} Juni 1883 tot hulpbisschop van den kerkvoogd van Namen, met recht van opvolging, benoemd, ontving mgr. Goossens, den 24^{n} derzelfde maand, de heilige zalving, met den titel van bisschop van Abdera, in de kerk van O.-L.-V.-van-Hanswijk, te Mechelen. Een drietal weken daarna overleed mgr. Gravez, de toenmalige bisschop van Namen, en mgr. Goossens werd zijn opvolger. Slechts weinige maanden bekleedde hij dien zetel; want reeds den 12^{n} April 1884 berichtte een omzendbrief der vicarissen-generaal van Mechelen, dat op dien dag, Petrus Lambert Goossens, den 24^{n} Maart door Z.H. den paus tot aartsbisschop gepreconiseerd, door eenen volmachthouder bezit had genomen van den aartsbisschoppelijken stoel. Het geestdriftig onthaal, dat bij zijne eerste intrede, den 29^{n} April, hem te beurt viel, getuigde overluid hoe algemeen men zich verheugde over de verheffing van hem, die met den herderlijken staf zijner voorzaten, mede het bestuurlijk

Omnia et in omnibus Christus.

talent van Sterckx en den minzamen omgang van Dechamps schijnt geërfd te hebben.

Het wapen is van keel, met de beginletters van Christus' naam van goud, in den vorm van een kruis, welks rechtstaande lijn de Grieksche *P* vertoont, en waaraan de letters

A en *Ω* hangen, van hetzelfde metaal; aan den voet van het kruis, twee tegenover elkander staande lammeren van zilver, op eene zode van sinopel. De leuze is: *Omnia et in omnibus Christus*, Alles, en in alles Christus.

Stellen we hier ten slotte de hulp- of wijbisschoppen, die op verschillige tijdstippen den kerkvoogden van Mechelen ten dienste waren in het uitoefenen van bisschoppelijke bedieningen. Wij noemden reeds Pipinus Rosa en Gislenus De Vroede, hulpbisschoppen van kardinaal Granvelle. Het wapenschild van den eerste is van goud, met drie rozen van keel, geplaatst 2 en 1; dat van den tweede is eveneens van goud, met het getand Sint-Andrieskruis van keel.

Carolus d'Espinosa, later bisschop van Antwerpen, werd in 1722 bisschop van Trical *in partibus infidelium*, en hulpbisschop van kardinaal Thomas Philippus van den Elzaten. Zijn wapenschild is gevierendeeld; het 1^{e} en het 4^{e} kwartier van zilver, met boom op zode van sinopel, gehouden door twee leeuwen van sabel, de boord van keel, beladen met acht sterren van zilver; het 2^{e} en het 3^{e} van sabel, met ontlokene lelie van zilver; het binnenschild is gelijk aan het 1^{e} en het 4^{e} kwartier. De spreuk is: *Arce lupos*, Verwijder de wolven.

Christoffel-Bartholomeus-Antonius Migazzi, der graven van Vallor en van Solothurn, werd aartsbisschop van Carthago *i.p.i.*, en hulpbisschop van kardinaal Thomas Philippus benoemd, in 1751, met recht van opvolging. Hij zag echter af van dit recht, om in 1756 bisschop te worden van Waitsen in Hongarië, en in 1757, aartsbisschop te Weenen. Gevierendeeld is het wapen; het 1^{e} en het 4^{e} kwartier van azuur, met twee sterren, eene boven links en eene beneden rechts van zilver; het 2^{e} en het 3^{e} op zilver, een gekanteelde toren van keel met poort en twee vensters van sabel; over het geheel, eene dwarslijn van zilver, beladen met drie lelies van sabel.

Wijlen kardinaal Dechamps had twee hulpbisschoppen: Carolus Andreas Anthonis, te Antwerpen geboren, den 26^{n} December 1822, gewijd met den titel van bisschop van Constance *i.p.i.*, den 3^{n} Mei 1868; en Victor-Joannes-Joseph van den Branden de Reeth, geboren te Mechelen, den 4^{n} April 1841, gewijd den 7^{n} December 1879, met den titel van bisschop van Erythrea *i.p.i.* Het wapenschild van den eerste is gedeeld: rechts, van keel met drie palen van goud, het vrij kwartier van keel met twee schepters van goud in Sint-Andrieskruis geplaatst; links, van zilver, met drie boomen op zode, geplaatst 2 en 1, in natuurkleur; het hoofd van azuur met de beginletters van Maria's naam van zilver waarboven eene kroon, en vergezeld van twee lelies van hetzelfde metaal. Spreuk: *Spes nostra salve*, Onze hoop, wees gegroet. Het wapen van den tweede, in vier kwartieren, heeft in het 1^{e} en het 4^{e}, op goud drie palen van sabel, het hoofd van zilver, beladen met eene ster van keel; het 2^{e} en het 3^{e} gedeeld: rechts, op azuur, een halve arend, uit de linkerzijde voortkomend, van goud; links, varenklokjes van zilver en keel. Heel dit wapen is soms vereenigd met dat van den huidigen paus Leo XIII, hetwelk alsdan ter rechterzijde staat. De leuze is: *Omnibus omnia*, Voor allen, alles.

Tongerloo.

FR. WALTMAN VAN SPILBEECK.

Oudheid- en geschiedkundig congres te Brugge.

(Vervolg, zie blz. 179.)

's Namiddags, ten 2 1/2 ure, zijn de congresleden de hoofdkerk, O.-L.-Vrouwenkerk, het museum van St.-Jansgasthuis en dit der academie gaan bezoeken en hebben de puikgewrochten, in die vier gebouwen ten toon gehangen, bewonderd.

Ten 6 ure hebben de afdeelingen hunne besprekingen voortgezet, om ze des anderdaags, ten 9 ure 's morgens, nogmaals te hernemen en vervolgens te eindigen. Gelijk men uit het hieronder medegedeelde bemerken zal, werd er in de afdeelingen ieverig gewerkt en heeft men daar zeer gewichtige voorstellen gedaan.

EERSTE AFDEELING. *Studie van het voorhistorisch tijdvak.*

Voorzitter, de heer baron E. de Selys-Longchamps; ondervoorzitters, de heer D. Van Bastelaer en de eerw. pater J. Van den Gheyn; secretarissen, de heeren baron A. de Loë en E. de Munck.

De heer D. Van Bastelaer nam het ambt van voorzitter waar, dewijl de heer baron E. de Selys-Longchamps niet te Brugge was.

In de eerste zitting dezer afdeeling gaf de markgraaf de Nadaillac vele inlichtingen aangaande eene voor de wetenschap hoogst belangrijke ontdekking, welke, sedert het congres van Namen, in het departement Charente plaats heeft gehad. Men heeft daar talrijke bevelhebbersstaven opgedolven, die met insnijdingen kunstig versierd zijn en die, mitsgaders 't overige aldaar bemerkt, betoonen dat de mensch uit den tijd van den mammouth, reeds tot een betrekkelijk zeer gevorderden graad van beschaving was gekomen. Zulks had men tot dan toe nog niet bevonden. Ook werd, dientengevolge, in de afdeeling, de vraag gesteld, of de mensch, reeds van op het einde van het derde aardvormingstijdvak, niet zou bestaan hebben?

De heer E. de Munck antwoordde daarop, dat dit slechts eene bloote onderstelling is. Men heeft de beenderen niet teruggevonden van den mensch, die alsdan het silex zou kunnen bewerkt hebben. De scherpe of gehouwen keien, die men, in de aardlagen van dit tijdperk, aantreft, bezitten, volgens zijn dunken, maar toevallig die hoedanigheid. Tot nu toe zijn er, uit de onder-, middel- en bovengrondlagen van het derde tijdvak, nog geene scherven gehaald geworden, die men zeggen kan, met inzicht, te zijn gekloven geweest. De heer de Munck wil de mogelijkheid niet loochenen van 's menschen bestaan, in dien tijd, doch men moet daarvan de stellige, de onbetwistbare, de afdoende bewijzen nog leveren.

Sedert den 19^{n} Augustus 1886 zijn er nog andere ontdekkingen geschied. De heeren Bamps, de Munck, de Puydt, Fraipont en Ubaghs hebben ze, in hunne opstellen, beschre-

ven en de eerw. pater J. Van den Gheyn is gelast geweest een verslag over den inhoud dier werken op te maken.

Den leden dezer afdeeling werden insgelijks gepolijste bijlen, te Hellezelle en te Maaseyck gevonden, ter bezichtiging overhandigd. De heeren M. de Puydt en E. de Munck gaven uitleg over bijlen van vreemden oorsprong, te Latinne (Luik) en te St.-Denis (Henegouwen) ontdekt; de heeren van Bastelaer en G. Soreil handelden over de laatste groote steenen gedenkteekens, in België nog bestaande, bevolen dezelve, den genootschappen ter bestudeering aan, en de heer M. de Puydt sprak over de ontdekking eener voorhistorische woonplaats te St.-Geertrudis (Limburg).

De heer markgraaf de Nadaillac deed opmerken, dat de gereedschappen, uit 't midden van het tijdvak des gepolijsten steens, op vele plaatsen, gelijksoortig zijn. De heeren baron A. de Loë en E. de Munck deelden die meening en zeiden dat men hetzelfde, vroeger te Spiennes en onlangs te Obourg, nog heeft waargenomen.

In de avondzitting van den 23^{n} Augustus, heeft de eerste afdeeling eene lezing van den heer dr. N. Cloquet aanhoord over het bronstijdvak in België en over het oudste tijdperk van 't gebruik des ijzers, hier ten lande. Volgens den geleerden dokter en volgens den graaf de Nadaillac, zou men het brons vroeger dan het ijzer hebben benuttigd. Tot staving van die stelling, werden er bewijzen aangehaald, die de heer dr. Jacques als niet genoeg doorslaande achtte. Eene lange woordenwisseling ontstond er vervolgens over de rangschikking of verdeeling der voorhistorische tijden, gedurende dewelke de metalen werden bewerkt. Men is het nochtans eens om aan te nemen, dat het brons in België werd ingevoerd. Het oude volk, zeer onwetend zijnde, heeft, bij toeval alleen, kunnen ontdekken, welke metalen men moet samensmelten om brons te bekomen.

Vermits er nog geene enkele ontdekking van voorhistorische oudheden, in West-Vlaanderen geschied, gekend is, zoo heeft de eerste afdeeling, in hare zitting van den 24^{n} Augustus, den wensch geuit, dat het Brugsche genootschap de *Emulatie*, de aandacht zijner leden op die leemte zou vestigen.

Eene lange bespreking over de veengronden in België, is het voorstellen van dien wensch voorafgegaan, en men heeft insgelijks, na rijpe beraadslaging, het verlangen uitgedrukt, dat, om eene algemeene oudheidkundige kaart des lands te kunnen vervaardigen, elke maatschappij haren leden zou verzoeken, zooveel mogelijk bij middel der teekens, in Frankrijk gebruikt, op eene bijzondere kaart de juiste plaatsen te willen aanduiden, waar zij oudheden hebben gevonden. De maatschappijen zullen die aanwijzingen benuttigen, om, zoo spoedig mogelijk, kaarten te maken van de streken, die aan hunne studie tot onderwerp dienen.

Tweede afdeeling. *Geschiedenis en wat daartoe betrekking heeft.*

Voorzitter, de heer K. Piot; ondervoorzitter, de heer generaal P. Henrard; secretaris, de heer A. de la Grange.

De oude doop-, huwelijk- en doodboeken zijn in sommige gemeenten in een zeer bedenkelijken staat. Zij worden, hier en daar, om zoo te zeggen verwaarloosd. Komt er iemand om ze te raadplegen, zij worden hem toevertrouwd en alzoo weleens aan vervalsching blootgesteld. Dit alles werd door den heer Piot beweerd. De geachte algemeene archivaris des rijks voegde er bij, dat hij aan het gouvernement had

gevraagd, om den minister vrijheid te verleenen, de bedoelde registers te doen bewaren, daar waar deze het zou goed vinden. De heer Piot zou die boeken en de dubbels der registers van den burgerlijken stand, in de gerechtshoven van eersten aanleg berustende, gaarne zien overbrengen naar de provinciale staatsarchieven. De afdeeling betwistte geenszins, dat de oude registers, waarvan hier spraak is, niet overal met de vereischte zorg worden behandeld en ter inzage gegeven, doch verscheidene leden en, onder deze, de heer J. Kaisin en de eerw. pater Van der Speeten, verklaarden zich tegen het moeielijk maken der opzoekingen. Men was van gevoelen, dat zulks zou veroorzaakt worden door het wegnemen dier boeken uit de gemeenten. De heer G. Kurth verlangt bijzonder, dat men de gemeenten hunne oorkonden late behouden. Ten slotte heeft de vergadering het volgende voorstel goedgekeurd: het gouvernement wordt aanzocht, maatregelen te nemen, ten einde de oude doop-, huwelijk- en doodboeken goed bewaard blijven.

Wat de rekeningen der Belgische gemeenten betreft, men vernam dienaangaande, dat de oudste nog bestaande dagteekenen, die van Brugge, van 1280; die van Bergen (Henegouwen), van 1290; die van Antwerpen, van 1324; die van Leuven, van vóór 1360; die van Lier, van 1377; die van Doornik, van 1394, en eene andere reeks van 1396; die van Binche, van 1432. De heer H. Sermon had de oudste rekening van Antwerpen en ook die van Lier, beide door wijlen den bibliothecaris Mertens uitgegeven, meegebracht en toonde ze aan de leden. In het land van Charleroi zijn de oudste gemeenterekeningen overal van 1580 of van omtrent dit jaar. Men zal aan de archivarissen of secretarissen der groote steden inlichtingen vragen nopens de oudste soortgelijke stukken. Volgens den heer baron Kervyn, zou men ook moeten pogen te bepalen, van wanneer de gemeenterekeningen zouden bestaan en tot welke jaren de oudste, waarvan iets vermeld wordt, zouden behoord hebben.

Dezelfde spreker, van de bibliotheek der abdij Ter Duinen gewagende, zeide dat men aldaar, naar luid eener overlevering, handschriften heeft bezeten, die na de kruisvaarten, uit het Oosten, waren meegebracht. Die werken zouden in de XVIe eeuw zijn vernietigd geworden. Heeft die overlevering eenige waarde? Men zou dit moeten onderzoeken; hij zelf heeft dienaangaande niets gevonden en hecht er geen geloof aan. Men bewaart, te Brugge, nog vele handschriften, aan Ter Duinen en andere abdijen in Vlaanderen toebehoord hebbende, doch men treft er elders ook aan, welke van die kloostergestichten voortkomen. Te dezer gelegenheid werd insgelijks gezegd, dat in de X^{e} eeuw, de invloed eener keizerin van Konstantinopel, zeer voordeelig is geweest voor de Nederlandsche boekerijen en bijzonder voor die der abdij van Egmond. De heer Alberdingk Thijm (Leuven) deelde dit laatste mee. De heer Bonvarlet gaf uitleg over de bibliotheek eener oude abdij. Die bibliotheek bevatte duizenden boekdeelen en men heeft haar catalogus nog. Er bestaat ook nog eene kroniek der

kruistochten, onder Vlaamsch oogpunt beschouwd. Deze kroniek hoorde vroeger aan de abdij Ter Doest toe. Zou het niet mogelijk zijn, ze terug te vinden? In de bibliotheek der stad Brugge en in die van het bisdom aldaar, berusten er andere handschriften van Ter Doest.

De heer Piot maakte melding van den inventaris van 't Roo-klooster, welks monniken boeken en oorkonden afschreven. De heer Kervyn zeide nog, dat er eene oorspronkelijke kroniek van Jeruzalem gekend is, die in bijzonderheden treedt, zooals aangaande de geboorte van Godfried van Bouillon, welke in andere niet worden verhaald. Deze kroniek schijnt een Vlaamschen aard te hebben. De bespreking der bibliotheken van de Vlaamsche kloosters, zal in een volgend congres voortgezet worden.

Kan men voor 't grootste deel der kerken het tijdvak hunner stichting aanduiden, naar de namen hunner patronen? Een stellig antwoord werd op die vraag niet gegeven. De kerken, aan O.-L.-Vrouw en aan St.-Pieter toegewijd, zijn zeer oud. Ook zou het nuttig zijn, dacht de eerw. heer P. Daniels, na te vorschen, welke de eerste patronen waren. In en sedert het Frankisch tijdperk, zoo deed de heer baron Kervyn opmerken, stonden er vele onder de bescherming van St.-Maarten. Vele hoorden aan abdijen toe, welke hun, bijzondere heiligen tot patronen hebben aangewezen. Indien men opzoekingen wilde doen, zou men tevens kunnen vinden, door wie de kerken gesticht werden. Het is nochtans ook mogelijk, dat sommige hunner, veel ouder zijn dan de oudste begiftigingsbrieven die ervan gewagen.

De heer H. de Radiguès zeide vervolgens, dat men, ter plaatse waar Frankische oudheden worden ontdekt, dikwerf eene kapel ziet staan. Te Mechelen, zoo verhaalde de heer Piot, heeft men in eene grafstede twee geraamten gevonden en bij het eene lag een voorwerp, den hamer van Thor verbeeldende, bij het ander, een Christenkruis. Deze geraamten zouden, volgens hem, de stoffelijke overblijfselen van eenen vader en zijnen zoon kunnen geweest zijn, en de eerste zou als heiden, de andere als Christen zijn gestorven. Daar het Christendom de grondslag der beschaving is, zoo zal men veel belangrijks ontdekken, indien men de invoering en de verspreiding des Christendoms in België wil nasporen. De heer H. Sermon was van gevoelen, daar er van Frankische oudheden spraak was, dat men beter zou doen, dezelve gewoonlijk Germaansche oudheden te noemen.

Nu werd er gehandeld over het gebruik der Vlaamsche taal in het Noorden van Frankrijk en over de oude bevolking van die streken. Volgens den heer Bonvarlet, is het moeielijk, in Normandië, een juist onderscheid te maken tusschen de overblijfsels van de talen der volksstammen, aldaar oudtijds gevestigd. Het Boulonjeesche was geheel Vlaamsch. Van het einde der XIIe eeuw af, zijn de oorkonden in 't Fransch opgesteld geworden, maar de plaatsen hebben daar hunne Vlaamsche namen beter behouden dan in Vlaanderen zelf. Eenige Saksische namen treft men toch ook aan in Picardië en in de omstreken van Dowaai. De eerw. heer P. Daniels riep terzelfder tijd de aandacht der leden op het vorige prinsdom Luik, dat ten deele Vlaamsch en ten deele Waalsch was. Thans nog zijn er, op slechts twee mijlen van Luik, Vlaamsche dorpen.

De eerw. heer Claerhout heeft, bij eene reis in Fransch-Vlaanderen, daar woorden hooren gebruiken, die geheel en al Friesch waren. De woningen, bijzonder aan de zeekust, gelijken nog op Frankische woonsteden. Volgens Duitsche en Nederlandsche

schrijvers, zou de bouwvorm der schuren en hoeven van gewicht zijn, om den aard des volks te kunnen kennen. De heer Bonvarlet kan die zienswijze niet, als overal aannemelijk of toepasselijk, beschouwen, en de heer Gilliodts-Van Severen wierp ook op, dat de bouwtrant der huizen veel van de gesteltenis der plaatsen afhangt.

Op sommige plaatsen zijn er uitgestrekte bosschen en is er bijgevolg veel hout voorhanden; aan den zeekant, integendeel, zijn er geene, maar is de aarde beter geschikt om er steen van te bakken, en alzoo worden de woningen hier, meest van hout en klei, en ginder, bij voorkeur van steen vervaardigd.

De heer Gilliodts trad insgelijks in belangrijke bijzonderheden aangaande de stadsregeering te Brugge. Volgens de overlevering, had Brugge reeds zijn stadsbestuur in de x^{e} eeuw. De graaf bezat het recht, het magistraat, samengesteld uit dertien schepenen, te benoemen, en zij, zij wezen eenen hunner aan tot burgemeester. Dit was nog in voege, toen Karel de Goede leefde. De raad gaf de wet, volgens welke de gemeente het recht had den graaf te kiezen. Dit gebeurde al, in 1127. Het oudste zegel van Brugge, hangende, onder andere, aan een charter van 1235, in St.-Jansgasthuis bewaard, draagt het woord *Sigillum* en kan van op 't einde der x^{e} eeuw gediend hebben. Buiten de dertien schepenen, waren er dertien raadslieden, van welke een de burgemeester van het korps was. Brugge eene handelsstad zijnde, met hare haven op het Zwijn gelegen, zoo was het redelijk, dat de handeldrijvende klasse der bevolking, in het stadsbestuur, hare vertegenwoordigers telde en dientengevolge, werden de raden tusschen de kooplieden of handeldrijvers genomen. In 1280 is er spraak van schepenen, raden en gemeente. De gemeente begreep de werkende burgers, de ambachtslieden, welke hunne hoofdmannen, dekens en andere overheidspersonen hadden. De negen dekens der ambachten vormden, in de stadsregeering, de gemeente. In 't begin was het schepenambt voor 't leven vergund; sedert 1240 niet meer. Thomas van Savoije en de gravin Joanna, zijne echtgenoote, stonden toe, dat het magistraat jaarlijks vernieuwd werd. Gwijde van Dampierre heeft moeielijkheden met zijn volk gehad; Philip de Schoone is vervolgens gekomen en kort daarop is er eene andere inrichtingswijze ontstaan, die breeder en regelmatiger was. Brugge is naderhand tegen zijne graven, nog meer dan eens, in opstand geweest. Eindelijk, in het laatste vierde der xv^{e} eeuw, werd er bepaald, dat het stadsbestuur voortaan zou samengesteld zijn uit 1° het schepencollege of twaalf schepenen en eenen burgemeester, 2° den raad of twaalf raadslieden en eenen burgemeester en 3° de dekens der ambachten. Dit bestuur vindt men insgelijks verdeeld in drie bannen. De schepenen in dienst, maakten den eersten ban uit, de gewezen schepenen den tweeden ban en de gilden den derden ban. Sedert 1550 deden de dienende schepenen de dagelijks voorkomende zaken af, terwijl over de gewichtige zaken de drie bannen beraadsloegen. De

ambachten hadden toen veel te zeggen. Deze laatste bestieringswijze bleef men volgen tot op het einde der vorige eeuw. De rekeningen werden aan de drie bannen voorgedragen en door hen goedgekeurd.

De belangrijke verhandeling van den heer Gilliodts gaf aanleiding tot eene verdere bespreking van het oude schependom, van de bemoeiingen der schepenen, die eerst rechters, dan bestierders en later beide te zamen waren, en, op verzoek van den heer H. Sermon, zal dit vraagstuk in het volgende congres nogmaals voorgebracht worden.

Een ander onderwerp had betrek op de groote vuurwapens of kanonnen. In verschillige oude stadsrekeningen staat er geboekt, wat men betaalde voor het vervaardigen en het behandelen van sommige oorlogstuigen, doch zeer dikwijls is het onmogelijk te weten, wat die voorwerpen eigenlijk waren. Aldus denkt er de heer generaal P. Henrard over, die ook liet hooren, dat het oudste schrift, waarin van het vervaardigen van kanonnen duidelijk wordt gewaagd, te Doornik berust en het jaartal 1346 voert. Hij legde ook uit, hoe vroeger het kruit of poeder werd samengesteld en wat de ribaudekins waren. Deze laatste bestonden in rijtuigen, van pieken voorzien en met kleine kanonnen beladen. Eene soort van schild beschutte de manschappen, die dit tuig deden werken. De eerw. heer A. Van Speybrouck maakte melding van 't gebruik zulker tuigen, in het gevecht van Beverhoutsveld, in 1382[1], en de eerw. heer P. Daniels wees op het bezigen van veldstukken, in het land van Luik, volgens eene oorkonde van 1390.

De heer A. Nelis heeft, in de tweede afdeeling, den wensch uitgedrukt, dat het gouvernement aan de kerkfabriek te Damme, eene geldelijke toelage zou verleenen, om de overwelfde plaats, welke als ingang tot de kerk dient, in een behoorlijken staat te doen herstellen, en om aldaar een gedenkteeken aan Jacob van Maerlant, welke te Damme begraven ligt, op te richten. Het stoffelijk overschot van dezen grooten Vlaamschen dichter werd, gelijk de heer Nelis bewees, onder den toren, ter aarde besteld. Verschillige zerken, die tegen of omtrent de kerk geplaatst waren of lagen, zijn in 1829 verkocht geworden en onder hen bevonden zich de stukken van de zerk van Jacob van Maerlant. Thans is die zerk geheel vernietigd. Aangaande de geboorte van Jacob van Maerlant is er niets bekend; hij heeft te Damme gewoond, dit is zeker, en heeft bijzonder voor het volk gedicht. Jacob spreekt nooit van Gwijde van Dampierre of van dezes moeder; wellicht wilde hij dien graaf niet kwetsen en daarom zal hij, als hij aan dit tijdvak gekomen was, andere feiten hebben verhaald, dan die welke tot de regeering des Vlaamschen vorsten behooren.

De tweede afdeeling heeft zich ook een weinig bezig gehouden met hetgene van de Salische wet, in de wetten uit jongere eeuwen, is overgebleven, en met de nederlagen welke de Vlaamsche legers hebben ondergaan en die dikwerf aan onvoorzichtige aanvallen te wijten waren. De heer baron Kervyn heeft verder eene aanteekening voorgelezen over het getal gewapende burgers, door Vlaanderen en Brugge in sommige gevallen, geleverd, en de eerw. heer P. Daniels heeft het tijdschrift *'t Daghet in den Oosten* aanbevolen, terwijl hij tevens het verlangen deed kennen dat er meer dergelijke tijdschriften mochten worden uitgegeven. Verscheidene punten, die de afdeeling, dit jaar, niet kon beantwoorden, zijn tot het volgende jaar verschoven.

(1) Men leze aangaande het Beverhoutsveld en de gebeurtenissen die er plaats hadden, het goed geschreven werk van den eerw. heer A. Van Speybrouck: *Wandeling rond Brugge. Het Beverhoutsveld te Oedelem. Brugge, F. Claes, 1885.*

DERDE AFDEELING. *Oudheidkunde*, *oorkondenleer, opschrift- en penningkunde.* Voorzitter, de eerw. heer E. Reusens; ondervoorzitters, de heeren A. Bequet en A. De Schodt; secretaris, de heer E. Poswick. De graaf de Marsy zetelde insgelijks aan het bureel.

Verleden jaar werd besloten, dat het genootschap van Namen en dat van Frankrijk, het opmaken, bij middel van aangenomene teekens, eener oudheidkundige kaart van België, samen zouden bestudeeren. Graaf de Marsy toonde thans het ontwerp zulk eener kaart, doch meende dat het noodig zal zijn, eene afzonderlijke kaart te vervaardigen voor de Gallische, Romeinsche en Frankische tijdvakken, alsook voor de middeleeuwen tot aan 1200, en eene andere voor de XIVe eeuw en tot aan het tijdperk van de kunstherbloeiing. De heer A. Bequet zal met den graaf de Marsy, tegen het volgende congres, een eindontwerp bereiden.

Bestonden er in België steden, vóór de verovering van dit land door de Romeinen? De heer A. Bequet las een antwoord op die vraag. Steden, met straten en met nevens elkander stevig gebouwde huizen, waren er niet. De Kelten woonden in stroostulpen en in ronde hutten. Steenen gebruikten zij alleenlijk bij het oprichten van godsdienstige gedenkteekens, zooals de dolmens en de cromlechs, en van verdedigingswerken. Dergelijke sterkten, door de Kelten gesticht, vindt men nog in ons land, bijzonder in de zuidelijke gewesten. De Belgen, de Germanen, welke ongeveer vijftien jaar vóór Cesars komst, zich alhier vestigden, bleven dezelfde bouwwijze volgen. Hunne gevechten tegen de Romeinen leerden hun veel, dat zij later eerst benuttigden. De *Oppida*, waar Cesar van spreekt, waren de bijzonderste plaatsen der natiën; zij waren zeer uitgestrekt en dienden tot toevluchtsoorden aan een gedeelte der bevolking. De *Castella*, kleiner, doch veel talrijker, konden soms maar door een opperhoofd met zijne familie en slaven bewoond worden. De heer A. Bequet legde uit, waaraan men de plaatsen kan erkennen, waar zulke oude vestingen zich vroeger bevonden, en noemde eenige steden op, die hun ontstaan daaraan verschuldigd zijn. Men verliet de *Oppida* en *Castella*, toen België met het Roomsche rijk was vereenigd. Het oprichten van sterke en goedgeschikte woningen werd hier door de Romeinen in voege gebracht. In de IIe eeuw had Tongeren reeds een zeker aanzien en waren verscheidene gehuchten, langsheen de Romeinsche banen, tot stand gekomen, doch de bevolking verbleef grootendeels nog op het land. Geheel die beschaving verdween, bij den inval der barbaren. De Franken woonden in hutten, gelijk de oude Belgen, en slechts ten tijde van Karel den Groote kwam wederom, langzamerheid, de bouwkunst op.

De heer A. De Schodt gaf lezing van een geschiedkundig overzicht van de Brugsche penningkunde. Zijn opstel handelde over de eigenlijke muntstukken, de leg- of rekenpen-

ningen en de merken, alsook over de koopwarenloodjes, en de bedelteekens. De heer F. Hachez wenschte, dat de bepalingen der aannemingsverdragen, die, aan den Staat, den eigendom toekennen van de oudheden, op plaatsen gevonden, waar men, voor rekening van het gouvernement, werken verricht, strenger worden toegepast, en de heer G. Kurth vroeg, dat men, binnen korten tijd, eene handleiding voor het bestieren van opgravingen, zou opstellen. Beide aanbevelingen werden door de afdeeling ondersteund.

Vervolgens deelde de eerw. heer kanunnik Reusens inlichtingen mede nopens het bouwen van kerken en torens in Vlaanderen; andere leden spraken van het bakken en het gebruiken van steen in Vlaanderen, sedert de XVe eeuw, en verder werd er nog gehandeld over het St.-Jansgasthuis, de kapel van het H. Bloed en de koperen grafplaten, te Brugge bewaard.

VIERDE AFDEELING. *Kunstgeschiedenis*, *bouw- en nijverheidskunsten.* Voorzitter, de heer H. Hymans; ondervoorzitter, de heer J. Schadde; secretarissen, de heeren A. Goovaerts en P. Saintenoy; verslaggever, de heer E. Soil.

De Oudheidkundige Academie van België had een wetsontwerp betreffende het behoud der geschiedkundige gebouwen, aan het congres van Brugge, gezonden. De bepalingen van dit ontwerp zouden eene merkelijke wijziging brengen aan het middencomiteit van de commissie van monumenten en aan zijne bemoeiingen, en ook de onteigening van merkwaardige gebouwen, aan openbare instellingen of aan bijzondere personen toebehoorende, in sommige voorziene gevallen, veroorloven.

De vierde afdeeling had dit ontwerp te beoordeelen. Bij algemeene stemmen, vond zij goed, het staatsbestuur te aanzoeken, eene bijzondere wet rakende het behoud der monumenten, in de kamers, voor te dragen. De heer T. Smekens wenschte, dat de wetgever, bij de verplichte uitgaven van provincie en stad, de onkosten van onderhoud en bewaring der erkende gebouwen zou voegen. De eerw. heer G. Van den Gheyn verlangde anderzijds, dat het herstellen zulker gebouwen uitsluitend het middencomiteit zou aangaan, maar dat de provinciën geldelijke toelagen zouden moeten verleenen, in evenredigheid van het getal der inwoners. Na eene lange beraadslaging, bekrachtigde men het voorstel van den heer generaal H. Wauwermans, luidende in 't kort: dat de bepalingen van het wetsontwerp nopens de inrichting der commissie van monumenten, in beginsel, worden aanvaard en dat verder de afdeeling de hoop koestert, zeer geschikte bewaringsmaatregelen te zien voorschrijven. De heer T. Smekens verzocht al de leden van het congres, welke eenige bemerkingen op het ontwerp begeeren te maken, deze hem zoo spoedig mogelijk te doen kennen, ten einde, in den loop van den aanstaanden winter, het ontwerp opnieuw, door de voormelde academie, kunne besproken worden.

De heer L. Cloquet vestigde daarna de aandacht zijner medeleden, op wat door graaf de Marsy, in de eerste algemeene vergadering, was gezegd van den invloed, door de Vlaamsche kunst op de kunstherbloeiing in Frankrijk uitgeoefend. Hij toonde, te dier gelegenheid, hoe belangrijk de Vlaamsche en Waalsche kunst is, welke hare verdiensten zijn, zeide dat men deze laatste kan nagaan in talrijke monumenten en voornamelijk in de halfverhevene beeldhouwwerken der hoofdkerk van Doornik, en las eene verhandeling voor over de Doorniksche beeldhouwers der XIVe en XVe eeuw.

In de volgende zitting, traden de heeren graaf F. van der Straten-Ponthoz, J. Colfs en J. Hazard in eenige beschouwingen over den invloed der Benedictijner abdijen

op de uitbreiding van landbouw, wetenschappen en kunsten. De heer E. Feys verzond naar de *Geschiedenis der abdij van Oudenbourg*, door hem en door den heer Van den Casteele uitgegeven. Die geschiedenis doet verschillige feiten aangaande den invloed der Benedictijner abdijen, kennen.

De heer A. Bequet legde den leden teekeningen vóór, verbeeldende Thy le Chateau, gebouwd, zoo men denkt, naar het plan van het kasteel van Tyrus. Het slot Thy le Chateau werd opgericht door Willem van Ostrevan, omtrent het jaar 1200; in den bouwtrant laten zich sporen van den Oosterschen stijl onderkennen.

De graaf de Marsy sprak vervolgens van eene schilderij van Colin de Coter, liet eene afbeelding derzelve zien, wees twee artikels aan, verschenen in *Le Roannais illustré* en in *La Gazette archéologique de France*, over het drieluik van Ambierle, dat men meent een werk van Rogier Van der Weyden, van Doornik, te zijn, en gewaagde insgelijks van houten beelden, waarop, als kenmerk, eene hand voorkomt. Volgens den heer H. Hymans, is die hand, buiten twijfel, een Antwerpsch kenmerk.

De laatste zitting der vierde afdeeling werd toegewijd aan de beraadslaging over drie vraagstukken, voorgedragen het eerste, door den eerw. heer G. Van den Gheyn, het tweede, door den heer E. Feys en het derde door den heer E. Geefs. Het eerste had betrek op het schilderen van het inwendige der kerken en den aard welke de veelkleurige schilderversieringen zouden moeten hebben. De afdeeling drukte den wensch uit, dat men de overblijfsels van oude schilderingen, in de kerken soms ontdekt, zou bewaren, en dat men in het volgende congres zou onderzoeken, of de herstelde of nieuwe kerken, moeten geschilderd worden.

Het tweede vraagstuk, betrek hebbende op dokzalen in de kerken, vóór de koren aangebouwd, werd opgelost in dezer voege: Wanneer de dokzalen niet naar den stijl der kerk zijn gemaakt en volstrekt geene kunstwaarde hebben, dan zou men mogen toestaan dat zij worden weggeruimd. De afgebroken dokzalen zal men door eenen tuin in den stijl der kerk moeten vervangen.

Het voorstel van den heer E. Geefs betrof het openen van wedstrijden voor het herstellen van oude gebouwen. De afdeeling heeft dienaangaande den wensch goedgekeurd dat, om de kunst van zulke herstellingswerken aan te moedigen, de genootschappen, die van den bond deel maken, prijskampen zouden inrichten voor het herstellen der genaakbare gedeelten der oude monumenten. Zij verlangt ook, dat er prijskampen plaats hebben voor het herstellen van oude monumenten, als het uit te voeren werk genoegzaam beperkt zal zijn, om een nuttig gevolg te laten verhopen.

(Wordt voortgezet.)

H.V.C.

Vondelsfeesten te Antwerpen.[1]

Het derde eeuwgetij van Vondels geboorte zou te Keulen, waar de groote dichter het levenslicht zag, plechtig worden gevierd, alsook te Amsterdam, waar de geniale man zijn leven heeft doorgebracht.

Die mare had den Antwerpenaren herinnerd, dat ook zij den prins van Neerlands zangberg moesten gedenken. Immers, Vondel was wel in den vreemde, maar toch uit Antwerpsche ouders geboren.

Evenals vroeger ter verheerlijking van den nog altijd betreurden Conscience, staakten de flaminganten wederom hunnen ellendigen clerico-liberalen twist en sloegen broederlijk de handen ineen, tot het vieren der gedachtenis van den grooten dichter, die, trots den tijd, op het lettergebied, nog steeds de kroon spant.

Op den vooravond van het feest, Zaterdag 17 September, hield het taalminnend studentengenootschap *De Vlaamsche Kring*, in de bovenzaal van het *Hotel des mille Colonnes*, eene plechtige zitting, waarbij studenten van Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven in groot getal aanwezig waren. Nadat er alleenspraken uit *Gysbrecht van Amstel, Palamedes* enz. door eenige hunner waren voorgedragen, hield de heer G. Segers eene puike voordracht over Vondel en zijne werken, welke ieders goedkeuring mocht verwerven.

Daags nadien, ten 11 1/2 ure, werden de leden der inrichtingscommissie ten stadhuize door de gemeentelijke overheid ontvangen. De heer P. Genard, een der voorzitters van het feestcomiteit, dankte den gemeenteraad, voor de verleende ondersteuning, om Vondel waardig te gedenken. Hij bracht in herinnering dat diens bloedverwant, Hans Van den Vondel, provoost van Antwerpen was geweest en in 1583, tijdens de Fransche furie, ter verdediging der stad sneuvelde. Verder wees hij op de vriendschap die Vondel aan Rubens toedroeg.

De heer schepen J. Nauts antwoordde in 't Vlaamsch. Wij laten hier zijne redevoering volgen:

‘Mijnheeren, Het stadsbestuur ontvangt met een waar genoegen uwe vaderlandslievende commissie, die zich met de edele taak heeft gelast, hulde te bewijzen aan de nagedachtenis van den grootsten der Nederlandsche dichters.

Van Antwerpsche ouders voortgesproten, zou, volgens de hedendaagsche wetten, Joost Van den Vondel, ofschoon op vreemden bodem geboren, een volmaakte Belg, en naar allen schijn, een verkleefd Antwerpenaar zijn. Heeft tot onze spijt, onze stad een deel harer rechten op zijne geboorte verloren, dan moet men zulks alleen aan de droeve gebeurtenissen der XVIe eeuw toeschrijven; en moeten wij aan onze noorderbroeders de eer afstaan, 's dichters talent te hebben zien groeien en bloeien, zooals gij het zeer wel in uwen oproep aan onze bevolking hebt gezegd, de geniale dichter bleef immer de stad zijns oorsprongs getrouw. Met geestdrift huldigde hij haar in zijne onsterfelijke gedichten en hij bezong met meer dan broederlijke genegenheid, de meesterwerken onzer groote kunstenaars.

Daarenboven, zijne taal, zijne uitdrukkingen waren en bleven echt Vlaamsch; de glans over zijne onovertroffen tafereelen verspreid, getuigt dat hij een leerling was dier heerlijke coloristenschool, waaraan wij, in een ander vak, Rubens, Jordaens, Van Dijck, Teniers hebben te vereeren.

(1) Voor het portret van Joost Van Vondel, zie men *De Vlaamsche School* van 1867, blz. 187.

Onze bevolking is gekend door den eeredienst, dien zij immer aan hare groote mannen heeft toegewijd; zij juicht dus van harte de pogingen toe, die voor doel hebben eenen onzer uitmuntende landgenooten naar waarde te doen schatten.

Doch wij houden er aan te getuigen, dat Vondels aandenken ten onzent immer in eere werd gehouden. Zijn borstbeeld, door een ervaren kunstenaar uitgevoerd, prijkt tegelijkertijd op de gevels onzer twee stadsschouwburgen; zijn naam werd aan eene onzer voorname straten gegeven en zijne meesterwerken worden in onze openbare leergestichten naar eisch gewaardeerd.

Het derde eeuwgetijde zijner geboorte schenkt thans den gemeenteraad de gepaste gelegenheid, om met 's dizhters afbeeldsel, door den begaafden R. Fabri gebeiteld, eene reeks kunststukken te openen, die, wij hopen het, eens de wandelzaal van onzen Nederlandschen schouwburg zullen versieren. Wanneer aldaar de portretten van Willem van Haecht, Willem van Nieuwelaudt, Willem Ogier, Jan Frans Willems en talrijke anderen zullen prijken, dan zal men op eene aanschouwelijke wijze met fierheid kunnen bestadigen, wat Antwerpen in het belang van het vaderlandsch tooneel heeft gedaan.

Mijnheeren, met eene ware voldoening stellen wij u Vondels borstbeeld ter hand; geen twijfel, of het zal op het glansrijke feest van morgen avond, door uwe zorgen, op eene waardige wijze worden onthuld.'

Vervolgens en ondanks een hevigen plasregen, trok een onmetelijke stoet, waaraan ontelbare maatschappijen deelnamen, naar het Nijverheidspaleis, waar de heer Fr. Gittens, voor hel tusschen planten en bloemen prijkende borstbeeld van Vondel, eene korte, doch welgepaste redevoering uitsprak.

Op Maandag avond, 19 September, had in den Nederlandschen schouwburg, eene galavertooning van Vondels *Leeuwendalers* plaats. De ruime zaal was kroppens vol volk. Onder de aanwezigen bemerkte men de heeren de Moreau, minister van openbare werken, du Bois, gouverneur der provincie Antwerpen, leden van senaat en kamer, het schepencollege, de generaals Henrard, Brassine, enz.

De opvoering der *Leeuwendalers* mocht wezenlijk voortreffelijk heeten. Vondels landspel, alhoewel ruim twee eeuwen oud, is nog altijd frisch en boeiend; ook wekte het ieders bewondering.

Het muzikaal gedeelte van den feestavond vond evenzeer veel bijval. Er werden stukken uitgevoerd van Wambach, Blockx, Callaerts en Keurvels. Ten slotte, werd een gedicht van P. De Mont, door H. Van Kuyck voorgedragen.

Dinsdag avond werd de Vondelvereering in het Nijverheidspaleis voortgezet met een prachtig concert, in de groote zaal. De heer Segers sprak nogmaals over den genialen dichter en dankte allen, die tot het welgelukken der feestelijkheden hadden meegewerkt. De heer C.J. Hansen maalde Vondels leven in verzen, en een prachtig vuurwerk in den uitgestrekten hof, besloot het feest.

Te vergeten

is hel werk der menschen. Eilaas, de bodem van elk menschelijk hart is bedekt met stof en assche. Onze ziel is een kerkhof, geheel gevuld met graven en zerken; zij is een veld waarop de nieuwe bloemen wortelen uit de doode bloemen. De vergetelheid is eene weldaad des Heeren, want als de mensch, te midden van al wat er om hem heen verandert en voorbijgaat, de gave van te vergeten niet had ontvangen, dan zou hij de ongelukkigste zijn van alle wezens; het leven zou voor hem niets meer zijn

dan eene aaneenschakeling van smart; zijn oog zou eene onuitputtelijke bron worden van smartelijke tranen.

CLAUDE TILLIER.

H.M. de koningin van Italië.

Bijgaande portret stelt de koningin van Italië voor, Maria-Margaretha-Theresia-Joanna, erfdochter van wijlen Ferdinand, prins van Savoye en hertog van Genua.

Zij werd den 20n November 1851 geboren en huwde op 22 April 1868, te Turijn, met haren neef Humbert. prins van Piemont, De aartsbisschop van Turijn, die het huwelijk inzegende, hield te dezer gelegenheid eene treffende rede.

Gansch Italië door werden schitterende feesten gegeven en het koninklijke echtpaar ontving velerlei kostbare geschenken, onder andere een rijk ingebonden album van Z.H. paus Pius IX, die eigenhandig de eerste bladzij ervan had volgeschreven.

Den 9n Januari 1878 volgde prins Humbert zijnen vader Victor-Emanuel, als koning van Italië, op den troon. De vorstin heeft haren echtgenoot slechts een kind geschonken, prins Victor-Emanuel, op 11 November 1869 te Napels geboren.

Koningin Margaretha is gekend voor eene van Europa's meest ontwikkelde prinsessen. De zorgvuldige opvoeding en het uitgebreide onderwijs, die haar hooge stand haar verzekerde en welke zij zich onder alle opzichten, in meer dan gewone mate, heeft ten nutte gemaakt, vulde zij op lateren leeftijd nog van vele zijden en bij zooverre aan, dat zij ook om hare kennis en wetenschap een sieraad mag worden genoemd voor den troon dien zij helpt bekleeden.

Den bezoeker van Italië treft het al dadelijk, bij eenigen omgang met de inwoners, hoeveel diepgevoelde achting en innige gehechtheid der koningin wordt toegedragen in alle standen der samenleving, zoo door mannen als vrouwen; meest alle menschen,

evenzeer voornamen als geringen, betoonen zich haast kinderlijk met haar ingenomen en iedereen weidt uit in lofspraak over haar.

Deze algemeene waardeering en toegenegenheid vindt voor een zeer groot gedeelte haren grond in het karakter der vorstin, die niet slechts uitblinkt door geleerdheid en verstand, in den beperkten zin van het woord, maar ook en vooral door edelheid des harten en verhevenheid van deugd.

Zoo hare zorg en verlichte belangstelling zich uitstrekt tot alles, wat op het gebied der kunst, in Italië, merkwaardigs wordt voortgebracht, er is een ander gebied, waarop zij zich evenzeer en met nog meerder kracht doet gelden. Dit gebied is dat der liefdadigheid.

Italië bezit in Margaretha van Savoye eene bij uitstek menschlievende koningin. Alles, wat kan strekken om het lot van ongelukkigen te verzachten, ligt haar na aan het hart en zij doet wat zij vermag, om armoede en ellende te keer te helpen gaan. Waar het op liefdadigheid aankomt, wordt haar medelijden nooit te vergeefs ingeroepen en betoont zij zich vorstelijk mild. In verscheidene steden van Italië werden door haar toedoen of door haar krachtigen steun belangrijke inrichtingen van weldadigheid tot stand gebracht. Onder andere ziekenhuizen en gestichten voor behoeftige oude menschen.

Oudheid- en geschiedkundig congres te Brugge.
(Vervolg, zie blz. 187.)

In de laatste algemeene vergadering van het congres, 's Woensdags, den 24^{en} Augustus, ten 11 ure, hield de heer G. Kurth eene voordracht. Deze hoogleeraar had reeds, op het congres te Antwerpen, over de *Folk-lore* gesproken, doch wilde thans er op terugkomen, om ze nogmaals, den oudheidkundigen maatschappijen, bijzonder aan te bevelen.

De *Folk-lore* begrijpt de studie van den volksgeest, zooals hij, onafhankelijk van allen hoogeren invloed, op verschillige wijzen, 't zij in liederen, verhalen of legenden, 't zij in de zeden, gebruiken of gewoonten, wordt uitgedrukt. Deze stof is dus zeer uitgebreid en kan van op verschillende standpunten behandeld worden.

Lang heeft men de oude liederen misacht en voorbijgezien, en nochtans, zij waren zoo aangenaam en schoon, zij drongen tot in de ziel des volks. Ondanks de minachting, den volksliederen bijna algemeen betoond, waren er toch steeds eenige personen, die ze wisten te waardeeren. Sedert eenigen tijd worden zij ook weder opgezocht. Men is er thans zelfs gretig op uit, en men is dank en hulde verschuldigd aan de Coussemaker, de Baecker, Willems, Snellaert, Lootens, Feys en andere geleerden, die er zoovele hebben verzameld.

Het is evenwel niet genoeg, de verouderde liederen, in hunne taal, vorm en inhoud, te bestudeeren; men behoort tevens te zorgen, dat zij opnieuw ingang vinden bij degenen, voor wie zij werden gedicht. De burgerij, het volk zou ze meer en meer moeten kennen en zelfs zingen. Vóór jaren, wanneer, in de groote zaal des huizes, feest werd gevierd, was men beschaamd, een oud lied te laten hooren. Heden, is men, te dien opzichte, beter gestemd; maar men zou ook moeten verkrijgen, dat, in de muziekalbums, nevens de pianos ten toon gelegd, de Fransche liederen door Vlaamsche worden vervangen.

In het Walenland is men, voor wat het vergaren der oude gezangen betreft, den Vlamingen verre ten achter. Daar heeft men een vreemden invloed ondergaan, daar is het Parijsche het inlandsche komen verdringen. Wat Vlaanderen deed, moet in de Waalsche gewesten nog begonnen worden. Men zou, op de dorpen, in de huizen moeten gaan, om er de oude liederen op te schrijven, welke men er soms nog hoort zingen. Dit werk is een van die, welke de leden der oudheiden geschiedkundige genootschappen 't best kunnen volvoeren.

Doch het volk kent ook vele vertellingen, overleveringen, door grootvaders aan kleinkinderen meegedeeld, legenden, aan iedere provincie eigen. Hoe belangrijk zou het zijn, die op te zoeken, zich bij den haard der bewoners neder te zetten en te luisteren naar 't gene zij verhalen! In sommige landen heeft men de volksvertellingen reeds verzameld. In Vlaanderen noch in 't Walenland werd zulks, op eene groote, op eene voldoende schaal, verricht. En voor de legenden of sagen, die hier vergaard en die uitgegeven werden, heeft men het werk aan vreemden te danken. Het betaamt, dat wij die taak zelven vervullen! Dat men navorsche en men zal ruimschoots vinden! In het hertogdom Luxemburg is een boek verschenen, getiteld *Le trésor des légendes;* het behelst twaalfhonderd legenden en kan leerzaam voor ons zijn.

De gewoonten en gebruiken, die weinig met den tijd veranderden, omdat hel volk er zeer aan verkleefd was, mogen insgelijks niet onbemerkt voorbijgegaan worden.

Hoe vierden onze voorouders de plechtige feestdagen des jaars, of die, waaraan voor hen eene dierbare herinnering was gehecht? Bij geboorten, bij huwelijken, bij sterfgevallen werden er schikkingen genomen, die soms van plaats tot plaats verschilden. Elk jaargetijde bracht zijne vermaken mee, elke gewichtige gebeurtenis in 't leven ging met oude gebruiken gepaard. Men bleef getrouw aan 't gene men van ouds had zien doen; het stond noch in boek noch op perkament geschreven; 't was de gewoonte, 't was 't voorbeeld dat het in voege hield. In onze dagen verdwijnen langzamerhand die gebruiken, en wil men later weten hoe men tot nu toe, hier en daar, placht te handelen, dan is het grootelijks tijd dat men in schrift brenge wat 't verleden ons heeft achtergelaten.

Men verzamele dus de oude liederen en legenden en de bewijzen der gewoonten en gebruiken! De oudheid- en geschiedkundige genootschappen moeten zich daarmee gelasten. Maar hoe begonnen? Eerst is het noodig, een algemeen en grondig gedacht op te vatten van de wijze, die men, met nut, zal volgen, en dan moet men de middelen aanwenden om het voorgestelde doel te bereiken. Men heeft beide reeds overwogen en 't beste dat men doen kan, om tot een voorspoedigen uitslag te geraken, zal zijn het rondzenden van goede vraaglijsten, rakende alles, wat nog, in de steden of op den buiten, gekend of in voege is. De heer G. Kurth stelde derhalve voor, dat het congres eene commissie zou benoemen, om zulk eene duidelijke vraaglijst op te maken en haar in het eerstkomende congres voor te dragen. Soortgelijke vraaglijsten, vroeger uitgedeeld, bleven menigmaal onbeantwoord, omdat men ze niet aan bekwame, aan bevoegde personen had gezonden. Indien men zich wendt tot hen, die begrijpen wat men beoogt en die geschikt zijn om de verlangde inlichtingen te verschaffen, en zulke personen zullen er toch wel overal bestaan, dan zal men de vraaglijsten niet vruchteloos uitgeven. Hadde men eene goede vraaglijst, men zou veel vernemen. Met geduld en volharding nochtans, zal men te werk gaan; immers, alles kan niet in eens verzameld worden.

Het opstellen van dergelijke lijst zal dus het begin zijn van vele nuttige bezigheden, waartoe elk genootschap, elk lid, gedurende lange jaren, hulp kan verleenen. Men onderneme deze zaak met moed, men volharde steeds en de arbeid zal beloond worden!

Na de voordracht van den heer G. Kurth, werden de verslagen der vier afdeelingen gelezen en de wenschen en voorstellen, aldaar gedaan, door het congres aanvaard. Het voorstel van den heer G. Kurth, in dezer voege gewijzigd, dat het Brugsche genootschap *de Emulatie* zal gelast worden voor eene vraaglijst te zorgen, werd insgelijks goedgekeurd. Men besloot ook, dat in 1888, het congres te Charleroi zal gehouden worden. De heer D. Van Bastelaer, voorzitter van de oudheidkundige maatschappij van Charleroi, welke, in 1888, haar vijf en twintigjarig bestaan zal vieren, dankte de

vergadering, omdat zij de uitnoodiging, door hem en zijne medeleden tot haar gericht, zoo goedwillig bejegende. Volgens een gedrukt opstel[1], te Brugge uitgedeeld, zal men toekomende jaar, vijftien kilometers der Romeinsche keizerlijke baan van Bavay naar Trier, in rijtuig, afleggen en op de plaatsen stilhouden, waar reeds gedeeltelijke opzoekingen werden ondernomen.

De heer baron Kervyn sloot de zitting met zijne erkentenis te betuigen aan al de geleerden, die te Brugge tot het welgelukken van het congres hadden meegewerkt; hij raadde allen aan, hunne geschied- of oudheidkundige studiën voort te zetten en wenschte hun voorspoed in de toekomst.

Des namiddags, ten 2 ½ ure, legde men een bezoek af in het museum van oudheden ter Halle, in het seminarie, dat schoone handschriften bezit, in de kerk van Jeruzalem en in het museum der Potterie.

Ten 6 ½ ure des avonds, had het banket plaats in het *Hôtel du Sablon.* De spijskaart was goed geteekend en in kleuren gedrukt. Bij het nagerecht werd er gedronken door den heer baron Kervyn, op Leopold II, koning der Belgen, aanmoediger en beschermer der wetenschappen, kunsten en letteren; door den heer Bonvarlet, op den voorzitter van het congres en op de voorzitters, ondervoorzitters en secretarissen der afdeelingen; door den heer Feys, op het welzijn der toegetredene maatschappijen van het land en uit den vreemde; door den heer D. Van Bastelaer, op de inrichtingscommissie en de leden van het congres van Brugge; en, eindelijk, door den heer graaf de Marsy, op den gouverneur, den provincieraad, den burgemeester en de schepenen der stad, op de voorzitters van de vorige congressen en op den voorzitter van het toekomende congres, den heer D. Van Bastelaer.

Een bronzen penning is, ter herinnering aan het congres van Brugge, geslagen geworden.

Den volgenden dag (25^{en} Augustus), deed men een uitstapje naar IJper en bezichtigde men, in die Vlaamsche stad, de Sint-Maartenskerk, een schoon gebouw uit de XIIIe eeuw[1], en haren kunstschat; de Halle en hare muurschilderingen, de prachtige herstelde schepenzaal, door Guffens en Swerts met muurschilderingen versierd; de stedelijke archieven, die talrijke zeer oude en goed bewaarde oorkonden bevatten; het museum van oudheden, waar het zwaard berust met hetwelk de graaf van Egmond werd gerecht; en eenige andere instellingen.

Het getal der oudheidkundigen, die voor het congres van Brugge hadden ingeschreven, beliep 248; vele hunner woonden de zittingen bij. Verscheidenen werden reeds hooger genoemd, degenen, wier namen volgen, hebben ook aan het congres deel genomen, te weten: mgr. baron F. Béthune, de heeren baron J. Béthune, H. Crepin, G. Cumont, L. De Backer, De Bailliencourt, A. De Behault de Dornon, baron X. de Bonnault d'Houet, I. De Coussemaker, kanunnik A. De Leyn, eerw. heer A. Delvigne, E. De Peneranda, Fr. De Potter, eerw. heer De Schrevel, kanunnik A. Duclos, J. Dufief, P. Errera, Edw. Gailliard, J. Geerts, E. Gife, eerw. heer P. Goffin, A. Hanon de Louvet, eerw. heer E. Jamart, graaf K. Lair, d^{r}. Lebon, H. Lebon, P.

(1) *Quinze kilomètres de la voie romaine impériale de Bavay à Trèves parcourus en voitures. Excursion projetée par la Société archéologique de Charleroi sur le terrain de plusieurs fouilles antiques. Communication faite par cette société au 3e congres national d'archéologie de Belgique. Bruxelles*, *Gust. Deprez*, *1887.*

(1) Zie, voor eene beknopte beschrijving met plaat van deze kerk, de *Vlaamsche School* van 1856, blz. 169.

Lohest, E. Neelemans, professor Roersch, V. Tahon, E. Tandel, D. Van den Casteele, E. Varenberg en Witteryck.

De bond der oudheid- en geschiedkundige genootschappen, in 1885, te Antwerpen, ingesteld, blijft, voor de wetenschap, goede vruchten voortbrengen; het congres van Brugge heeft veel leerzaams en nuttigs gesticht; het inrichtings-comiteit heeft zijne taak opperbest en met gewenschten uitslag gekweten; dat van het toekomende congres, men mag er zeker van zijn, zal ook de zijne, getrouw en met iever, vervullen.

Antwerpen, den 14^{en} September 1887.
H.V.C.

> Wij bieden onzen welgemeenden dank aan de congresleden, die ons inlichtingen hebben verschaft, voornamelijk aan de heeren baron Kervyn, E. De Munck, A. Nelis, E. Poswick, E. Soil en den eerw. pater J. Van den Gheyn.

Kunstbeelden en lichtbeelden.

In het blad *la Nature* komt eene belangrijke mededeeling voor, welke overgenomen werd door den *Bulletin de l'association belge de photographie*, jaargang 1886, N^{r} 10, handelende over den gang van het paard.

In dat stuk worden lichtteekeningen medegedeeld, oogenblikkelijk volgens loopende paarden getrokken.

Van eene dier platen wordt gezegd:

‘Het schijnt moeilijk, bij den eersten oogopslag, aan te nemen, dat dit beeld paarden in grooten galop voorstelt; niets is nochtans zoo waar. De drie paarden galoppeeren, leggende 6 tot 8 meters wegs af in eene seconde. Wij zullen doen opmerken, dat de twee beenen van denzelfden kant voorwaarts gericht zijn, wat bij het draven niet geschiedt; bij den telgang is de beweging zeer verschillend. De beenen zijn bijna gestrekt, en zeer weinig boven den grond verheven. Doch dit zien wij slechts zeer moeilijk bij middel onzer oogen; de behendigste navorschers ondergaan den invloed der omgeving en van hunne voorgangers.’

Die bemerking schijnt ons onjuist, en ziehier waarom: De gang van het paard kan hoofdzakelijk in drie verschillende bewegingen verdeeld worden. De gewone stap, de draf en de galop.

Bij den stap laten zich vier slagen der hoeven vernemen. Eerst, die van den voorsten voet, links; dan, die van den achtersten voet, rechts; dan, die van den voorsten voet, rechts, en eindelijk, die van den achtersten voet, links.

Terwijl de eerste voet den grond raakt, buigt zich het tweede been, enz.

Bij den draf hoort men slechts twee slagen; de draf bestaat eigenlijk uit een kleinen sprong, waarbij het voorste been links zich buigt, strekt en neerzet, tegelijkertijd als het achterste been rechts; daarop volgt dezelfde beweging der twee overige beenen, derwijze dat deze laatste hunne buiging beginnen, juist op het oogenblik dat de twee eersten den grond aanraken.

De draf kan als volgt afgebeeld worden:

Terwijl de dansmaat van den gewonen stap 1, 2, 3, 4... 1, 2, 3, 4 klinkt, slaat de maat bij den draf 1, 2... 1, 2.

De eene maat is ongeveer zoolang als de de andere; voor het draven is bijgevolg het voorwaarts rukken eens zoo snel als bij het gaan. In deze laatste beweging staan voortdurend drie voeten tegelijkertijd op den grond, terwijl in het draven beurtelings twee tegenovergestelde voeten staan, en het gansche lichaam intusschentijd eene kleine poos in de lucht zweeft, hetgeen den eigenlijken sprong teweegbrengt.

Een paard, dat in grooten galop vooruit rent, zet eerst den eenen na den anderen de twee voorste, en dan achtereenvolgend de twee achterste voeten neer; zeer zelden staan de voeten hierbij op eene lijn die loodrecht is op de richting van de vlucht. Terwijl de voorste beenen voorwaarts gestrekt zijn, buigen de achterste in dezelfde richting, en zij zetten zich ten gronde, zeer nabij, soms wel op dezelfde plaats waar de voorste gestaan hebben. De eerste en de tweede slag volgen zoo kort op elkander, evenals de derde en de vierde, dat zij eigenlijk slechts eenen slag uitmaken, ook luidende 1, 2... 1, 2, gelijk bij den draf; doch hier zijn het, zooals gezegd, niet dezelfde voeten, die den grond aanstooten.

De bewegingen zijn veel grooter bij het galoppeeren, dat eigenlijk bestaat uit eene reeks gelijke sprongen. Eene wezenlijk vlottende of zwevende beweging heeft plaats tusschen 1, 2 en 1, 2 bij het strekken der beenen; tusschen 1 en 2 geschiedt de samentrekking. Na 2, verloopt veel meer tijds dan na 1.

Er bestaat nog eene vierde wijze van rijden, die kleine galop kan genoemd worden, en waarbij, evenals in den grooten galop, achtereenvolgende sprongen worden gemaakt. Doch bij deze volgen de bewegingen elkander veel minder snel op en hebben de strekkingen en buigingen minder omvang.

De maat van dien rit klinkt duidelijk 1, 2... 3, 4. Wanneer 3 ten gronde komt, zijn 1 en 2 reeds in de hoogte, en daar wordt 1, die na 2 ten gronde viel, voorwaarts gebracht; dezelfde beweging heeft plaats bij de achterste beenen, zoodat op een gegeven oogenblik 1 en 3 voorwaarts, en 2 en 4 achterwaarts gestrekt zijn. Soms valt 4 zeer kort op 3, zoodat men 1, 2, 3... 1, 2, 3 hoort klinken. Het is zeer waarschijnlijk die galop, welke bovengemelde plaat afbeeldt. Hier dient overigens bijgevoegd, dat, wanneer in gewonen galop een paard 6 tot 8 meters aflegt in eene seconde, daarentegen bij grooten galop, zooals in wedrennen, enz., een paard in dezelfde tijdruimte, 10 tot 12 meters ver springt.

Dit alles ware van ondergeschikt belang, indien het slechts als eene aardigheid aangehaald werd.

Doch de schrijver van voormeld artikel raakt daarin een punt aan van groot belang voor de kunst. Na bestadigd te hebben, dat de bedoelde afbeeldingen volgens de natuur, bij de kunstenaars groote verwondering en ongeloof verwekt hadden, zegt hij, dat men zoo gewoon is de paarden in galop afgebeeld te zien met de vier beenen in tegenovergestelde richting uitgestrekt, en zwevende in de lucht, dat iedere andere stelling niet alleen verwonderlijk, maar ook onmogelijk en gek schijnt. Verder wordt gezegd, dat men zou kunnen denken dat het menschelijk oog onbekwaam is om die snelle beweging gade te slaan, hetgeen men dagelijks zeggen hoort. Nochtans beweert de schrijver, eene teekening gezien te hebben, volgens eene *Etruscische* schildering, een galoppeerend paard voorstellende, dat juist de bewegingen maakt, welke in de besproken lichtteekening afgebeeld zijn.

Hij bemerkte dezelfde bewegingen op eene menigte oude Grieksche vazen, en hij vraagt zich af, waarom de kunstenaars van lateren tijd valsche houdingen en bewegingen aan hunne paarden gaven, waarom de hedendaagsche schilders nooit met de natuur overeenstemden, en of zij min goede oogen hebben dan de ouden. In deze laatste jaren, voegt hij er bij, hebben eenige kunstenaars er zich op toegelegd, om met goeden uitslag *natuurbewegingen* voor te stellen.

Al de hierboven aangehaalde bewegingen zijn zichtbaar, bij een oplettend aanzien, zonder tusschenkomst der photographie. Eene gansche reeks overgangshoudingen, van het vertrekpunt tot het steunpunt en zelfs gedurende den stand, laten zich verder raden, indien zij niet zichtbaar zijn, doch of die onder plastisch oogpunt te benuttigen zijn, dat is eene tweede vraag.

Het is onbetwistbaar, dat de paardjes en de koetjes van Cuyp, van Potter, van Berchem zeer fraai galoppeeren, huppelen en springen, al zijn zij dan ook volgens de ontdekkingen der photographie niet geteekend; maar moest Cuyp zijne paarden hebben doen galoppeeren, zooals in de besproken plaat uit *La Nature*, dan zouden zij stellig op ons denzelfden indruk niet teweeggebracht hebben, dewijl onder dergelijke plaat tot verklaring moet geschreven worden: DIT PAARD GALOPPEERT.

Dat de photographie beter geschikt is dan het menschelijk oog, om den indruk van snelle bewegingen te ondergaan, en die aan te teekenen, zulks is onbetwistbaar. Maar zoo dit, onder mechanisch, natuurkundig en scheikundig opzicht, zeer merkwaardig is, toch betwijfelen wij zeer of het eenig voordeel voor de eigenlijke kunst kan opleveren.

In den tijd verheugde men zich zeer, en zekere photografen pochten er zelfs mede, eenen spoorsneltrein te kunnen afdrukken, terwijl hij zich in volle vaart voortbewoog, en dit met zulke scherpheid, dat elke speek der wielen zichtbaar was.

Inderdaad, zulks is merkwaardig voor een photograaf, maar voor een schilder?

Een rad, waarvan al de speeken zichtbaar en netjes afgeteekend zijn, *schijnt* niet te draaien, terwijl in dergelijk geval, het hoogste vermogen van den kunstenaar is, aan den toeschouwer het *gevoel* van beweging te geven.

Kunst is niet de natuur weergeven, zooals zij is (zulks is de taak der photographie); maar wel, zooals zij schijnt te zijn. Het is haar vak, de indrukken voor te stellen, welke de uiterlijke wereld op ons gemoed, zoowel als op ons oog, teweegbrengt.

Ware het niet zoo, dan zou de hoogste uitdrukking der kunst bestaan in het afgieten in was van een levend mensch, aan dat beeld de kleederen van den mensch zelf om te hangen en het eindelijk door een bekwamen haarkapper met eene fijne pruik te laten opsmukken. Een ieder, die eenig kunstgevoel heeft, zal weleens de onaangename gewaarwording gesmaakt hebben, welke dergelijke voorstelling verwekt. Met hoe meer *kunde* de

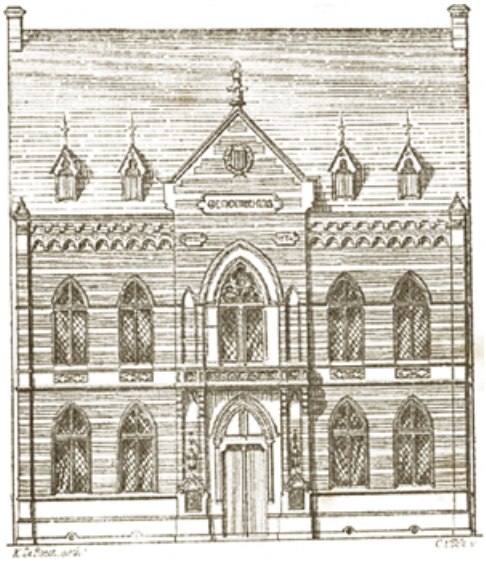

natuur stoffelijk nagevolgd wordt, des te min *kunst* bevat het voortbrengsel.

Kunst berust op begoocheling, op bedrieglijken schijn; zij is zooveel het voortbrengsel van het gevoel, het gemoed en het verstand, als van het oog en de hand.

Daarom mag de photographie door den kunstenaar aanzien en gebruikt worden als een getrouwe gids, maar nooit tot een medewerker verheven worden. Photographie is eene nijverheidskunst en zal het altoos blijven. Het is een werktuig en geen denkend, gevoelend wezen; dus, de aartsvijand van den kunstenaar. Zoo een volslagen meester haar kan bedwingen, zooals een paardentemmer zijnen hengst, dan loopt een minder ervaren kunstenaar gedurig gevaar er mede op hol te geraken. Hij doet dan beter, op zijne eigene voeten te gaan, tot dat hij zeker is, uit zijnen kunstzadel niet meer te zullen gewipt worden, wanneer hij eens den Pegasus der *Camera obscura* wil bestijgen.

Het valt zeer te betwijfelen, dat de kunstenaars uit de oudheid betere oogen hadden dan de hedendaagsche kunstbeoefenaars. Maar gene volgden, evenals deze laatste, zekere stelsels.

Zeer waarschijnlijk hebben zij, om het gevoel van voorwaarts rennen weer te geven, eenvoudiglijk de bewegingen van de beenen hunner paarden iets overdreven, zooals zij meermaals deden, om dergelijk iets voor te stellen; zulks was hun stelsel. Zouden de galoppeerende paarden der oud-Grieksche vazen niet in dat geval zijn?

P.B.

Middel om schrift te vergulden.

Nadat men in den inkt wat lijm heeft gedaan, schrijft men als naar gewoonte, en wanneer het schrift droog is, laat men er den adem luchtig overgaan, en legt er

onmiddellijk een blaadje goud op, dat er door eene lichte drukking sterk aan blijft kleven, terwijl men het daarna met een zacht penseel afwrijft.

Het nieuw gemeentehuis van Berchem.

In zijne *Geschiedenis der gemeente Berchem*[1] maakt de heer J.B. Stockmans, voor de genoemde gemeente, wat het verledene betreft, eene opmerking, die voor vele andere gemeenten, ook nog in den tegenwoordigen tijd, gegrond is. Hij drukt er namelijk zijne verwondering over uit, dat de wethouders van Berchem zich nooit bedacht hebben getoond op het stichten van een wezenlijk raadhuis, zelfs niet, zegt de geschiedschrijver, in de bloeiende XVIe eeuw. ‘Alle bestuurlijke en rechterlijke zaken van w e i n i g b e l a n g , z o o schrijft hij verder, werden afgedaan in eene zaal, welke daartoe opzettelijk gehuurd werd, en meest in eene herberg. Waren er echter gewichtige gerechtszaken aan de dagorde, dan leende de heer van Berchem weleens de ridderzaal van zijn kasteel.’[2]

Een dergelijke toestand, zooals wij hooger aanstipten, bestaat nog hedendaags in een aantal gemeenten onzes lands.

Sedert het jaar 1885 bezit Berchem een zijner waardig gemeentehuis, zooals de hier uit het werk van Stockmans overgenomen plaatsnede aantoonen kan. Het werd gebouwd volgens het plan en onder de leiding van den gemeentebouwmeester Karel De Roeck, door den aannemer Karel Buqué, te Berchem, die zich met deze onderneming gelastte, voor de som van 57,995 fr.

Bouw- en versieringsstelsels.

De *Nederlandsche Spectator* gaf in zijn nummer 31 een belangrijk opstel van de bij uitstek bevoegde hand van den heer C. Vosmaer, naar aanleiding van de inwendige beschildering der nieuwe St.-Jacobskerk, in de Parkstraat, te 's-Gravenhage. De schrijver noemt die beschildering eene volstrekte ontkenning en omkeering van wat de kunstleer van de heeren Thijm, Cuypers, De Stuers sinds jaren heeft

(1) Verschenen bij F. De Coker, Hobokenstraat, 36, te Antwerpen. Prijs: 4 fr.
(2) Zie onzen loopenden jaargg., blz. 101.

gepredikt. Hij haalt aan, dat sedert een dertigtal jaren de heer Alberdingk Thijm te velde trekt tegen den leugen in de bouwkunst; tegen het pleisteren, tegen zulke bouw- en versieringsstelsels, waarbij én bouw én bouwstof worden verloochend. 'Schier even lang (zoo drukt de heer Vosmaer zich uit) arbeidt de heer Cuypers in de leer van Viollet-le-Duc, die de constructie en de stof zichtbaar eischt. En sinds zijn openlijk optreden spot de heer De Stuers met het witkalken van de protestantsche kerken, het marmeren van hout, het eikenhouten van greenenhout, het simuleeren van steen, en al zulk verven en pleisteren dat aan de stof eene schijngestalte geeft. Allen zijn het eens dat de klassiek moet verworpen worden, de renaissance sinds 1600 op een dwaalspoor is en alle heil en schoonheid uitsluitend te verwachten zijn van een terugkeer tot de kunst der middeneeuwen.'

De heer Vosmaer beschrijft de voornoemde katholieke St.-Jacobskerk als gebouwd van baksteen en zandsteen. Ook van binnen, zegt hij, was aanvankelijk die constructie zichtbaar, en hij voegt erbij: 'Ik heb deze bouwwijs nooit toegejuicht, althans ik kon haar slechts ten deele laten gelden. Nochtans erken ik dat er in vele gevallen schoonheid mede is te verkrijgen, en in het geval der kerk in de Parkstraat was ik geenszins ongevoelig voor de waarde eener constructie die ons rekenschap geeft van de vormen en hun samenhang, van de dragende krachten en versierende leden, en die door het zachte rood van den baksteen en het geel-grijze van den zandsteen een fijnen toon gaf.'

Van dit alles, zegt hij, blijft er niets meer over. 'De gansche kerk in de Parkstraat wordt thans van binnen geverfd, de geheele constructie gaat met de zichtbare bouwstof verloren... De kerk vertoonde van binnen net gevoegde baksteenen, terwijl de verbindende en versierende deelen van zandsteen waren. Al wat baksteen was wordt thans gekalkt en vervolgens worden er weer... baksteenen met witte voegen op *geverfd!* De fraai gehouwen bladeren der kapiteelen worden *verguld*, waardoor materie, vorm en duidelijkheid van omtrek verdwijnen. De halfronde schaften die, zichtbaar aan de zuilen verbonden, de boogribben droegen, een zoo duidelijk constructief bestanddeel, zijn geheel geverfd en met zigzag-lijnen besmeerd, die haar functie en beteekenis geheel wegnemen. Op de bovengalerij zijn de *eikenhouten* deuren *groen* geverfd. Ten gevolge van dit alles kan men niet meer zien waaruit de kerk bestaat; alles, allergemeenst en schreeuwend geverfd - het kunstwoord daarvoor heet polychromie - heeft een aanzien van geverfd bordpapier... Van echt is alles decoratie, van oprechtheid leugen geworden... Al wat men ziet is groene rondvensters, gekleurde glazen, hard gekleurde beelden, muren en geledingen van rood, wit, groen, groene deuren, gouden kapiteelen, te samen eene harmonie vormende, die wij tot dusver slechts aan de pofferskraam zagen.'

De heer Vosmaer noemt het eene nationale ergernis, dat 'deze zelfde polychromische verfpotten over het rijksmuseum te Amsterdam zijn uitgegoten.'

De bedenkingen van den heer Vosmaer verdienen ook in België aandacht op te wekken.

Boekbeoordeeling.

Gedichten van A.J.M. JANSSENS, Sint-Nicolaas, G. De Puyselaer-Laenen, Gent, S. Leliaert, A. Siffer en c^{ie}. Prijs: 3 fr.

Na de geestvermoeiende lectuur der *Fata Morgana*, was de toezending van bovenvermelden dichtbundel ons dubbel aangenaam. Daarin toch stieten wij niet aanhoudend op onhebbelijke taal en wansmakelijke figuren; integendeel! de lezing van dezen bundel is verfrisschend en natuurlijk lief. De heer Janssens is een wezenlijk dichter, die klaar en duidelijk, zonder noodelooze woordenpralerij, ons voorzingt wat hij gevoelt; bij hem vloeien de verzen niet uit het hoofd, maar uit het hart. Hij is een streng geloovig Christen, die uit overtuiging de wapens heeft opgevat, als zouaaf in pauselijken dienst trad en in Italië de belagers der wereldlijke macht van het opperhoofd der kerk ging helpen bestrijden. Een aantal dichtstukken zijn aan die zaak toegewijd en te midden van het krijgsrumoer vervaardigd. Men moge het met den heer Janssens niet eens zijn nopens die quaestie; in alle geval moet men zijne rechtzinnige inborst hoogschatten en hulde brengen aan zijne overtuiging. Hij toch is geen veinzaard; hij zegt ronduit wat hij denkt, en dit prijzen wij in hem, want oprechtheid is zoo zeldzaam in de wereld.

Zijne huiselijke stukjes, verreweg het talrijkst, verdienen, volgens ons, de voorkeur. In zijn voorwoord verklaart hij, lang te hebben geaarzeld, alvorens ze in druk te geven; maar nu hij er eindelijk toch is toe overgegaan, zeggen wij er hem dank voor. Hoe frisch en gemoedelijk bezingt hij zijn huiselijk wel en wee! Sommige zijner stukjes zijn echte pareltjes te noemen en kunnen, in hunnen aard, met die onzer meest geprezen dichters wedijveren. Men ondervindt bij de lezing, dat de heer Janssens het ware geluk zoekt bij vrouw en kind; dat hij een voorbeeldig echtgenoot, een liefderijk vader is, die wezenlijk genot smaakt bij zijn kroost. Hoor liever:

> Kinderkens, kinderkens, die zoo blij
> Huppelt aan uw vaderkens zij,
> Met die oogskens, die alles zien,
> Met dat tongsken, dat bovendien
> Altijd babbelt en altijd vraagt
> Wat uw schuldeloos hert behaagt;
> Och! hoe lieflijk is uw stem
> En wat doet gij al goed aan hem,
> Die, in zorgen bijna verstikt,
> Door uw tateren wordt verkwikt.

In dien aard bevat zijn dichtbundel allerliefste stukjes, als daar zijn: '*t Wichtje*, *Mijn engelken*, '*t Is ik die kom*, '*t Meterken* en *Toen het Meterken vertrokken was*. In die twee laatste stukjes vertelt de gelukkige vader, hoe zijn oudste dochtertje haar jongste zusje over de vont hield, en, na het doopfeest, terug naar hare kostschool vertrok:

> Ik zag ze komen, 'k zag ze gaan;
> Ik staarde ze in verrukking aan;
> Ik heb met vaderlonken
> Haar liefheid ingedronken.
>
> Ik hing gekluisterd aan heur mond,
> Als zij verzaakte bij de vont
> En als ze wispelturig
> Aan tafel sprak gedurig.

En nu dat hare stemme zweeg,
Nu wierd mijn huis en herte leeg;
Haar beeld is heengevlogen;
't Is duister voor mijne oogen.

En zoo duurt het nog een drietal bladzijden voort. Wij zouden het gansche gedicht willen afschrijven, ware het niet dat plaatsgebrek ons zulks verhinderde. Er is niets gezocht in die verzen; ze vloeien als van zelve uit de pen, zoo vol waarheid, zoo frisch, zoo echt eigenaardig en gemoedelijk, dat men ze telkens met een vernieuwd genot herlezen kan.

Het is te betreuren, dat de heer Janssens niet altoos het kaf uit het koren heeft weten te ziften. Niet alles in zijn boek verdient geprezen te worden; stukken, zooals *Geboortenacht* en de *Populier* ontsieren den bundel en zijn den dichter onwaardig. Wel zijn de muzenzonen de troetelkinderen van het publiek, aan welke nog al veel wordt veroorloofd, op voorwaarde nochtans dat ze van hunne dichterlijke vrijheid geen misbruik maken; en dit doet de heer Janssens, ongelukkiglijk. Voor een stopwoord min of meer gaat hij niet achteruit, en, wilt op wild, en vacancie op dansen laten rijmen, mag stellig niet kieskeurig worden genoemd. Enkel ter wille van het rijm, denken wij, schrijft hij Roomen voor Rome. De zelfstandige naamwoorden feest en oog, die wel degelijk onzijdig zijn, worden bij hem vrouwelijk, ofschoon het verkeerde daarvan niet kan worden ontkend.

Wat de waarlijk al te veel door hem gebezigde woordjes pa, papaken, ma, mama en mamaken betreft, deze kunnen zeer goed door vadertje en moedertje worden vervangen. Onze taal is rijk genoeg, om niet bij de Fransche ter leen te moeten gaan. Wat wij evenmin kunnen goedkeuren, is het al te dikwijls, noodeloos aangewendde woordje *en*: ‘'k En weet niet, 't En was dan toch niet waar, 't En kwam nog niet aan wal,’ enz. Dergelijke uitdrukkingen mogen aan Oost- of Westvlaamsch dialect eigen zijn en door sommige taalparticularisten worden gewettigd; zuiver Neerduitsch zijn ze echter niet. Doch dit alles zijn lichte vlekjes, welke door het vele goede en voortreffelijke in de schaduwe worden gesteld.

Het spreekt van zelf, dat wij den bundel van den heer Janssens van harte aanbevelen en een goed debiet toewenschen; het is een der beste, welke in den laatsten tijd verschenen zijn.

J. STAES.

Kroniek.

Antwerpen. Bij den drukker-uitgever Buerbaum-Van der Goten is van de pers gekomen, het zesde jaarboek der letterkundige vereeniging *Jan-Frans Willems.* Het beslaat niet minder dan 200 bladzijden en bevat bijdragen van de heeren J. Minnaert, Em. Schiltz, J. Van Herendael, J. Boucherij, J.F. Buerbaum, J.J. Hellemans, E.J. Ossenblok, P. Van Delen, Ed. Ipers, J.B. Van den Oever en Ed. Schiltz. De prijs van het met zorg gedrukte boek is 2 fr.

- Het voor den Vlaamschen schouwburg bestemde standbeeld van Victor Driessens, door F. Joris gemaakt, zal in brons worden gegoten door Karel Steyaert, te Gent.

- 4 November werd op den Vlaamschen schouwburg, met grooten bijval en voor eene opgepropte zaal, op zeer verdienstelijke wijze Wagners *Lohengrin* gespeeld, door het Duitsche operagezelschap uit Rotterdam. (Wij herinneren hier, dat het eerste

opstel, door de *Vlaamsche School* aan Wagner gewijd, haar werd medegedeeld door den toonzetter Ed. Gregoir; het is opgenomen in onzen jaargang 1860, blz 69. Zie ook jaargang 1887, blz. 62.)

- Nu wijlen mej. Elisa Bourceret, dochter van een voormaligen gemeentesecretaris van Antwerpen, heeft aan de stad twee portretten van haar vader geschonken. Het eene is door M.I. Van Brée, het andere door Viellevoye geschilderd.

Gent. Zondag, 2 October, was den heere Julius Vuylsteke eene schoone feestviering bereid, ter gelegenheid van de 25ste verjaring zijner benoeming tot lid van het algemeen bestuur van het Willemsfonds. Zij had plaats in de groote zaal der *Koormaatschappij* en er werd aan deel genomen door meer dan 400 vrienden en vereerders van den jubilaris. Ten 2 ure had een feestmaal plaats; de dischgenooten waren ruim 300 in getal; aan de eeretafel was de held van het feest aangezeten tusschen de heeren Lippens, burgemeester van Gent, Buls, burgemeester van Brussel, Allewaert, schepen van Antwerpen, Quack, hoogleeraar te Amsterdam, J. Van Beers, D. Sleeckx, P. Benoit, J. de Geyter, Banck, advocaat te 's-Gravenhage, J. Van Rijswijck en J. Sabbe, voorzitter der feestcommissie. Er werden redevoeringen gehouden door de heeren J. Sabbe, J. Van Beers, Humme, als hoofdman van het 20-tal studenten der hoogeschool van Leiden, die aan de feestviering waren komen deelnemen, H. Loveling, burgemeester Lippens, hoogleeraar Quack, burgemeester Buls, schepen Allewaert, J. Van Rijswijck en anderen. De heer Vuylsteke heeft niet minder dan driemaal het woord moeten voeren, om de ter zijner eere gehouden toespraken te beantwoorden. Een huldezang op den jubilaris, gedicht door J. Sabbe, getoonzet door P. Benoit, werd door H. Fontaine met veel talent voorgedragen. Den gevierde werden een aantal fraaie geschenken aangeboden, ander andere zijn welgelijkend door F. Van Loo geteekend portret, terwijl buitendien Vuylsteke's verspreide prozaschriften, in 4 deelen, bij C. Annoot-Broeckman, te Gent, worden gedrukt, voor rekening van de feestcommissie, hiertoe in staat gesteld door vrijwillige geldelijke bijdragen van vrienden en waardeerders van den schrijver. Twee deelen, het eene van 348, het andere van 344 blz., hebben bereids het licht gezien. Inderdaad mag de 2de October onder alle opzichten een jubeldag voor den heer Vuylsteke worden genoemd.

- Verschenen bij F.L. Dullé-Plus, Langemunt, nr 58: *Prijskamp en Academie,* door Wazenaar (dr. Amand De Vos), een boekdeel van een paar honderd bladzijden, voor ongeveer de helft gewijd aan de omstandigheden, waaronder de laatste vijfjaarlijksche prijskamp voor Nederlandsche letterkunde is gewezen. In de laatste honderd bladzijden behandelt de schrijver de samenstelling van de koninklijke Vlaamsche academie, tot wier lidmaten hij, zooals men weet, behoort. Het boek van den heer Amand De Vos vormt een vinnig strijd- en verweerschrift. (Zie, in verband hiermede, onzen vorigen jaargg., blz. 152.)

Buitenland.

's-Gravenhage. Van het alleszins belangrijke werk: *Museum Catsianum*, door W.C.M. de Jonge van Ellemeet, is eene tweede veel vermeerderde uitgave verschenen. Het boek, bij Martinus Nijhoff met buitengewone zorg gedrukt, is niet in den handel.

Groningen. Een geleerde, die van zijne vacantie een uitstekend gebruik maakt, is de heer Blok, leeraar aan de Groninger hoogeschool. Hij onderneemt namelijk zooveel mogelijk ieder jaar eene reis naar plaatsen, waar archieven berusten, ten einde daarin te gaan zien of zij ook geene stukken bevatten die voor de Nederlandsche geschiedenis belang opleveren. In zijne laatst afgeloopen vacantie bezocht hij met dit doel een aantal steden in Duitschland en bevond daarbij dat te Munster vele oorkonden voorhanden zijn over de kerkelijke en staatkundige geschiedenis uit de latere middeleeuwen in Groningerland, Westerwolde, Gelderland, Overijsel, Borkelo enz., benevens twee Nederlandsche kronieken, eene van Herbaren van Mijnden, van omstreeks 1550; te Bremen, belangrijke aanteekeningen over de Nederlandsche handelsgeschiedenis in de XVe, XVIe en XVIIe eeuw; te Hamburg, dergelijke over de handelsbetrekkingen met Friesland in de XIVe en XVe eeuw, benevens tal van Nederlandsche kronieken; te Wolfenbüttel, brieven, dagboeken en aanteekeningen die belangrijk zijn voor de Nederlandsche geschiedenis van de tweede helft der XVIIIe eeuw; te Berlijn, velerhande briefwisselingen tusschen het Pruisische koningshuis en de Oranjes, tusschen Frederik II en prinses Wilhelmina, stukken over de aankomst van Nederlandsche landverhuizers in de Mark in de XVIIe en XVIIIe eeuw; te Weimar, de staatkundige briefwisseling van De Groot met Bernhard van Saksen-Weimar (1636-45), andere brieven van De Groot, stukken over den Gelderschen successie-oorlog (1538); te Wiesbaden, kopieboeken van Jan van Nassau enz.

Rome. Bij de villa Ludovisi, gebouwd ter plaatse, waar vroeger de hoven van Sallustius waren, is een zeer schoon beeldhouwwerk uit den ouden Romeinschen tijd gevonden: een blok Grieksch marmer, waarop de geheimen der Eleusische feesten in half verheven beeldwerk zijn uitgehouwen.

Sterfgevallen.

FRANS JAN VAN HOLLEBEKE, geboren te Brugge in Augustus 1800, te Antwerpen overleden 21^{en} September, maakte zich voor het onderwijs verdienstelijk als leeraar en schrijver van een aantal in het Fransch gestelde schoolboeken.

J.L. DE BRUIJN KOPS, de bekwame Nederlandsche staathuishoudkundige, hoofdopsteller van het gezaghebbend tijdschrift *De Economist*, voormalig hoogleeraar aan de polytechnische school te Delft en lid der tweede kamer van de staten-generaal, is 30 September te 's-Gravenhage overleden.

DESIRÉ DELCROIX, wiens portret en levensschets werden opgenomen in onzen jaargang 1870, blz. 44, is den 3^{n} October, nauwelijks teruggekeerd van het Nederlandsch taalcongres te Amsterdam, bij hetwelk hij de Belgische regeering had vertegenwoordigd, in zijne woning te Brussel overleden. De verdienstelijke roman- en tooneelschrijver, lid van de koninklijke Vlaamsche academie, bereikte den ouderdom van 64 jaren.

FRANS CARPENTIER, geboren te Santvliet, 19 Juni 1819, overleden te Antwerpen, 11 October, maakte zich aan de zijde van Conscience, de Van Rijswijcken, Gerrits en anderen, en ook als lid van den Antwerpschen gemeenteraad, verdienstelijk als werkzaam voorstander van de Vlaamsche beweging. Zijne verdiensten werden ook onder dit opzicht herdacht in het tweetal over hem gehoudene grafredenen. Hij is te Merxem begraven.

GEORGE MACFARREN, de bekende Engelsche toonzetter, wiens sterfbericht ons op 30 October toekwam, bereikte den ouderdom van 74 jaren. Hij was bestuurder van de koninklijke muziekacademie van Engeland sedert 1876 en werd in 1883 geadeld, om zijne groote verdiensten. Hij schreef verscheidene nog steeds in Engeland zeer gewaardeerde zangspelen, vele oratorios, cantaten enz.

KAREL GOEDEKE, als schrijver van een groot werk over de Duitsche dichtkunst befaamd, is volgens een bericht uit Gottingen van 1 November, overleden.

JENNY LIND (mev. Lind-Goldschmidt), de eenmaal wereldberoemde Zweedsche zangeres, is, volgens een bericht van 4 November, overleden te Malvern (Engeland), 66 jaar oud.

LODEWIJK GALLAIT is den 20^{n} November, om 4 ure 's morgens, te Schaarbeek bijna schielijk overleden, aan de gevolgen eener hartziekte, die hem reeds sedert verscheidene jaren den schat der gezondheid had ontroofd. Hij bereikte den hoogen leeftijd van 77 jaren. Zooals bekend, werd de beroemde schilder te Doornik geboren. Hij heeft zeer veel voortgebracht. Met inbegrip van de portretten, zullen zijne gewrochten vast niet met 300 geteld zijn. Alle kunstvrienden kennen des meesters groote schilderijen, zooals de *Dood van Egmont, Montaigne Tasso bezoekende*, *Kunst en vrijheid,* de *Pest van Doornik* enz. Gallait had verzocht, om zonder praal te worden begraven en verschoond te blijven van lijkredenen. Zijn lijkdienst heeft den 22^{n} November, op eenvoudige wijze, in de St.-Servatiuskerk, te Schaarbeek, plaats gehad. De doode is overgebracht naar Doornik, waar hem een eeregraf zal worden opgericht.

EDWARD LODEWIJK BENEDICTUS BOURGEOIS, geboren te Brugge 18^{en} Juli 1829, gestorven te Antwerpen 20^{en} November, deed zich als kunstschilder van gunstige zijde kennen, inzonderheid door zijne portretten. Aan degelijke bekwaamheid, paarde deze schilder eene zeer groote mate van zedigheid. Wij verwachten, dat meer dan een door hem geschilderd portret, na verloop van tijd, in museums zal worden opgenomen. Hij werd begraven op het Kiel (Antwerpen).

PETER JOZ. BALTH. WIJNEN-BIERQUE, kantonaal schoolopziener voor het lager onderwijs te Mechelen, stichter en voorzitter van ANTWERPENS RUBENSKRING, stierf 23^{en} November te Antwerpen, waar hij geboren werd 6^{en} Januari 1827. Als schrijver deed hij zich kennen door eenige werken aangaande het onderwijs.

GUSTAAF SPEECKAERT, kunstschilder, is 24^{en} November te Schaarbeek overleden, 43 jaren oud.

Desiderius Petrus Van Spilbeeck.

Er is, te zijner tijd, door het toezenden van gedrukte doodbrieven, kennis gegeven aan al onze inschrijvers, die hij gewoon was als zijne vrienden te beschouwen, van het overlijden, te Antwerpen, op 30 April 1887, van den bestuurder dezes tijdschrift, den heer D. Van Spilbeeck.

Wij besluiten den laatsten jaargang van de *Vlaamsche School*, waaraan de overledene heeft gewerkt, met de opneming van zijn welgelijkend

TEEKENING VAN P. VAN DER OUDERAA, KOPERSNEDE VAN FRANS LAUWERS.

portret, geteekend door P. Van der Ouderaa. Het is zoo treffend gelijkend als men dat kon verwachten van den bekwamen kunstenaar, die voor eenige jaren een geschilderd portret van den heer Van Spilbeeck heeft gemaakt, dat onder alle opzichten een meesterlijk gewrocht verdient te worden genoemd. De gravuur is van Frans Lauwers.

Desiderius-Petrus Van Spilbeeck werd te Antwerpen geboren, den 12^{n} December 1831, uit de echtgenooten Wilhelmus-Petrus Van Spilbeeck en Petron. Van den Bergh. Hij onderscheidde zich als kind door een vluggen en schranderen geest en betoonde van der jeugd af aan veel zin en vatbaarheid voor kunst en wetenschap. Hij bezat daarbij eene deugd die hem gedurende gansch zijn leven is bijgebleven op bijzonder in het oog vallende wijze: hij was onophoudelijk, hij was rusteloos werkzaam. Voortdurende inspanning was hem als eene behoefte; al zijne dagen bleef ledigheid hem vreemd.

Van verschillende zijden, hebben wij meermalen gehoord, hoe er spijt werd over uitgedrukt dat Desiré Van Spilbeeck niet was opgeleid geworden tot een kunstenaar. Inderdaad mag uit zijn aanleg en smaak, zoowel als uit het werk dat hij heeft geleverd,

zonder vermetelheid de gevolgtrekking worden afgeleid, dat hij zeer waarschijnlijk zou hebben uitgeblonken, ja, een meester zou zijn geworden in het vak, waaraan hij zich zou hebben gewijd.

De huishoudelijke beschikkingen zijner ouders bereidden hem intusschen eene andere lotsbestemming. De bloeiende en uitgebreide pasteibakkerszaak van den vader zou een uitmuntenden en gewenschten steun vinden in de jeugdige krachten van den veelbelovenden zoon, wiens aanvankelijk beroep daardoor bepaald werd en die ook van deze zijde de op hem gebouwde verwachtingen waarlijk niet heeft beschaamd, want hij ontwikkelde zich tot een recht degelijk en in alle opzichten kundig ambachtsman.

In weerwil van de geringe vrijheid, die drukke en vermoeiende beroepsbezigheden hem overlieten, wist hij het toch zoo aan te leggen, dat hij het niet geheel zonder kunstoefening behoorde te stellen. Van in het jaar 1847 vinden wij hem ingeschreven tusschen de leerlingen der Antwerpsche academie van schoone kunsten, wier leergangen van nijverheidsteekening, beeldhouw- en bouwkunst hij tot in 1852 met de beste uitkomsten volgde, zooals de onderscheidingen bewijzen, die hij in de prijskampen behaalde, alsmede de eigen gemaakte werken, welke hij voor eenige driejarige tentoonstellingen v a n schoone kunsten te Antwerpen inzond.

Ook in zijn ambacht, maakte hij een schrander gebruik van de kundigheden, door hem aan de academie verworven. Hij wist namelijk van suikerdeeg zoogenoemde tafelstukken te vervaardigen, die bouwmeesters en beeldhouwers lof verdienen en zich daarbij gunstig onderscheidden door vinding en smaak. Deze stukken waren bestemd ter opluistering van feest- en eeremaaltijden. Om van honderd andere te zwijgen, zullen wij hier in 't voorbijgaan slechts vermelden, dat het monument van suikerdeeg, waarmede de tafel was versierd, bij den eeremaaltijd, dien de senaat en de kamer van volksvertegenwoordigers Z.M. koning Leopold I aanboden, den 21^{n} Juli 1856, ter gelegenheid van de 25ste verjaring van 's vorsten inhuldiging, door den jongen Desiré Van Spilbeeck was ontworpen en vervaardigd. Het was gewijd aan de voorstelling van *België's welvaren* onder de regeering van Leopold I.

Van toen hij nog een aankomend jongeling was, schaarde Desiré Van Spilbeeck zich aan de zijde der verdedigers van de Vlaamsche zaak, die hem steeds boven alles heilig en duurbaar is geweest en voor wier bevordering hij voort-

durend met zooveel overtuiging als moed, iever en eerlijkheid heeft gestreden. Het waren inzonderheid Vlaamsche belangen, waardoor hij zich aangezet gevoelde, toen hij er toe overging om ook het gebied der staatkunde te betreden, waarop hij gedurende eenige jaren dapper werkzaam is geweest, zonder ooit voor zich zelve eenig eerbetoon of voordeel te hebben nagejaagd of aangenomen.

Hij had deel aan de stichting van eenige maatschappijen, die zich, gedurenden langer of korter tijd, ieder in haar werkkring, veelzijdig verdienstelijk hebben gemaakt. Als dusdanig noemen wij de Maatschappij ter Bevordering van Kunstnijverheid, die D. Van Spilbeeck tot stichter en voorzitter had, in 1853; - den nog bestaanden Burgerkring van Antwerpen; - de Maatschappij voor Taal en Kunst, die zich tot de machtigste en belangrijkste vereeniging in Vlaamsch-België ontwikkelde, waartoe met Hendrik Conscience de meeste beoefenaars onzer letterkunde te Antwerpen behoorden en van wie eene zoo heilzame als krachtige opwekking tot Vlaamsch leven is uitgegaan; - de Wetenschappelijke Vereeniging van Antwerpen, in 1860, enz.

Familie- en vriendschapsbetrekkingen, die hij in Noord-Brabant had, leidden hem er toe, zijne verlichte en dadelijke medewerking te verleenen voor het oprichten van eene tot grooten bloei gekomen gemeente-teekenschool in de stad Rosendaal. Met de aan zijn karakter eigene trouw en innigheid hielp hij voor deze nuttige stichting zorgen en waken, als een goed voedstervader voor zijn pleegkind. Hij behoorde tot de vaste keurmeesters van de schoolwedstrijden en begaf zich ieder jaar op gezette tijden naar Rosendaal, om deel te nemen aan de beoordeeling van de werken der kampers. In 1885, ter gelegenheid van de 25ste verjaring zijner aanstelling als lid der jury van de gemeente-teekenschool, werd hem vanwege het gemeentebestuur en de ingezetenen van Rosendaal-en-Nispen een hartelijk en schoon feest bereid, waarop hem de ondubbelzinnigste blijken van achting en waardeering werden gegeven. Tot een blijvend aandenken van hoogschatting en dankbaarheid, werd hem door het gemeentebestuur van Rosendaal-en-Nispen een fraai gedreven zilveren inktkoker met toepasselijk opschrift vereerd.

Waar, op het gebied der kunst, nuttig te werken viel, mocht steeds worden gerekend op Van Spilbeeck, die zich ook voor de vervulling van de bescheidenste taak liet vinden en, zonder omhaal noch vertoon of waan, veel tot stand wist te brengen, dank zij de veelzijdige kennissen, den practischen zin en den geest van volharding, waardoor hij zich metterdaad onderscheidde en waaraan hij eene groote maat van geduld paarde. Onder andere, om ons bij een enkel voorbeeld te bepalen, gaf hij daarvan blijk als medewerker aan de inrichting van het prachtig *Landjuweel der Antwerpsche St.-Lucasgilde*, in 1854, welke feestviering eene belangrijke internationale beteekenis ontleende aan het feit, dat een aantal Hollandsche letterkundigen en kunstenaars van naam waren overgekomen om haar bij te wonen.

't Was ook naar aanleiding van dit *Landjuweel*, dat tot de stichting van het tijdschrift de *Vlaamsche School* werd besloten, in den boezem van de Antwerpsche *St.-Lucasgilde.* In 1855 werd met de uitgaaf een begin gemaakt, onder dezen titel: '*De Vlaemsche School*, tydschrift voor kunsten, letteren en wetenschappen, uitgegeven door de St.-Lucasgilde, onder het bestuer van den redaktieraad en met de medewerking der byzonderste Nederduitsche Schryvers.' De redactieraad was samengesteld uit de heeren J. de Geyter, P. Génard, J.F.J. Heremans, F.J. Matthyssens, C. Ommeganck,

J. Van Rotterdam, F.J. Weyermans en E. Zetterman. Drukker was de heer J. Peeters-Van Genechten.

Na verloop van een jaar, werd de uitgaaf van het tijdschrift door de *St.-Lucasgilde* overgelaten aan de leden van den redactieraad, waarin tevens eenige wijziging kwam, onder andere ten gevolge van het sterven van Eug. Zetternam, wiens doodbericht met portret is opgenomen in de 19e aflevering van den eersten jaargang der *Vlaamsche School.*

Het nieuwe tijdschrift werd in Vlaamsch-België met veel ingenomenheid bejegend. Er bestond nog geene dergelijke met platen versierde uitgaaf. Van die zijde, vulde de *Vlaamsche School* eene wezenlijke leemte aan en zij deed dit op eene wijze die betrekkelijk uitstekend verdient te worden genoemd. Zorgden verdienstelijke schrijvers voor een degelijken en afwisselenden letterkundigen inhoud, mannen als Edw. Du Jardin en H. Brown gelastteden zich met het leveren van platen, zoodat het tijdschrift zich weldra eene tweeërlei gunstige faam verwierf. In 1858 werd de vereeniging, voor wier rekening de *Vlaamsche School* werd uitgegeven, als dusdanig ontbonden en ging het tijdschrift in eigendom over aan den heer Desiré Van Spilbeeck, die, aanvankelijk geholpen door den heer J. Coninckx, als medeuitgever, er tevens het bestuur en de leiding van op zich nam, onder medewerking van een redactieraad, samengesteld uit de volgende heeren, als vaste en gewone opstellers: P. Génard, dr. F.J. Matthyssens, C. Ommeganck en J. Van Rotterdam.

Onder meer verdienstelijke teekeningen van Van Spilbeecks hand, zij hier met een woord gewezen op de zeer fraaie prent, welke hij in 1861 te Brussel liet drukken, bij Simonau en Toovey, nadat de teekening op steen was overgebracht door Hubert Mayer. Deze prent, die destijds veel aftrek vond, bevat in eene smaakvolle omlijsting, de welgelijkende portretten der heeren Conscience, Jottrand, Snellaert, David, Mertens, Stroobant, de Corswarem, Rens en Van der Voort, in hunne hoedanigheid als leden van de bij koninklijk besluit van 27 Juni 1856 benoemde commissie voor het opzoeken en aanduiden van de bekwaamste middelen om de ontwikkeling der Nederduitsche letterkunde te verzekeren en het gebruik der Nederduitsche taal te regelen in hare betrekkingen met de verschillige gedeelten van het openbaar bestuur. Deze prent, die Van Spilbeecks bekwaamheid als teekenaar op blijvende wijze tot eere zal verstrekken, vormt in haren aard een wezenlijk fraai portretstuk.

De heer Van Spilbeeck, die in 1866 uit zijne zaken was gescheiden, wijdde sedert dien al zijnen tijd en arbeid aan de bezorging der uitgaaf van de *Vlaamsche School*, welke zich ook onder zijn bestuur steeds getrouw heeft getoond aan het programma, waarmede hare stichters in 1855 waren opgetreden, alsmede aan de door hen afgelegde

belofte, van altijd buiten de politieke twisten te blijven, om zich geheel toe te leggen op de beoefening van kunst, nijverheid, wetenschap en geschiedenis.

Gedurende de 27 jaren dat de heer Van Spilbeeck als uitgever en bestuurder aan het hoofd van het tijdschrift heeft gestaan, heeft hij eene zware, altoos moeitevolle en zelden dankbare taak vervuld, die hem nooit stoffelijk gewin opgeleverd en hem wel eens tot niet onbelangrijke opofferingen genoodzaakt heeft. Toch heeft hij zich daarover nooit beklaagd. 't Was hem niet te veel, wat hij deed. Hij zag niet op tegen de voortdurende werkzaamheden en beslommeringen, die zoo onafscheidbaar waren verbonden aan de onderneming welke hij had aangedurfd. Hij was er zich van bewust naar een schoon en edel doel te streven, zonder andere oogmerken dan het zijne bij te dragen, in de mate zijner krachten, om dichter bij dit doel te komen en dusdoende de beschaving in zijnen werkkring te helpen bevorderen. Dat velen hem in zijn eerlijk pogen gaarne ter zijde hebben gestaan, bewijzen de talrijke medewerkers, die hij voor het tijdschrift mocht winnen en die hem, er mag gezegd worden allen, na de eerste kennismaking, een goed hart, ja, duurzame vriendschap zijn blijven toedragen. Deze gulle betrekkingen, welke ook zijnen omgang met zooveel kunstenaars in onderscheidene vakken kenmerkten, waren zijn lust en zijn trots, de vreugd en het zout van zijn leven.

Verschillende uitstekende mannen in Holland en België vereerden hem met hunne bijzondere vriendschap en hij heeft zich hunne genegenheid steeds waardig getoond. Hendrik Conscience was hem een veeljarig duurbaar vriend; na zijn vertrek uit Antwerpen, waar beiden schier dagelijks in elkanders gezelschap waren, was het voor Conscience als een feestdag, wanneer hij zich eens weder bij Van Spilbeeck bevond. Het genoegen van dit samenzijn werd door den beroemden schrijver in zijnen ouderdom nog meer dan ooit op prijs gesteld.

Voor vele jonge kunstenaars heeft de heer Van Spilbeeck zich op bijzondere wijze verdienstelijk gemaakt, door hen behulpzaam te zijn in verschillende richtingen en hun zulke diensten te bewijzen als waartoe de omstandigheden en de omgeving hem gelegenheid verschaften. Werd hiervoor van zijnentwege niet zelden vrij wat opoffering gevergd, zulks belette hem nooit de inspraak van zijn vriendelijk gemoed te volgen en flink bereidvaardig, gul, kameraadschappelijk al zijn best te doen om den belanghebbende het doel zijner wenschen te helpen bereiken.

Als schrijver in de *Vlaamsche School* deed Van Spilbeeck zijn best, om inzonderheid voor de voortbrengselen der beeldende kunsten belangstelling op te wekken. Er ware een dik boek te maken van de gezamenlijke verhandelingen, die hij met het voornoemde oogmerk in het tijdschrift heeft laten opnemen; grootendeels verschenen deze opstellen zonder aanduiding van des schrijvers naam. Waar Van Spilbeeck tentoongestelde of andere kunstgewrochten beoordeelde, deed hij dit steeds in gemoede, zonder eenigen zweem van partijdigheid, met onverdeelde waardeering en zonder ooit tot lichtvaardigen spot of onedele verguizing over te slaan. Wat hij voor waarheid hield, wist hij onder woorden te brengen met gepaste bescheidenheid en eerbiediging van anderer opvatting.

Zijne met platen versierde, in quarto-formaat verschenen beschrijving van de feesten, waarmede het tweehonderdjarig jubileum der Antwerpsche academie van schoone kunsten in 1864 werd gevierd, vormt inzonderheid voor de stad Antwerpen, eene belangrijke geschiedkundige bijdrage.

De dood is onzen vriend komen verrassen. Na eene ongesteldheid, die niet voor gevaarlijk werd aanzien en hem dan ook niet belette te werken, is hij als het ware plotseling overleden. Den achtermiddag van zijnen sterfdag had hij doorgebracht met het verbeteren der proeven van de 11e aflevering der *Vlaamsche School.* Een kortstondig hevig lijden, eene vreeselijke benauwdheid, namelijk, die een paar uren aanhield, stelde een einde aan zijn leven, hetwelk zoodanig is geweest, wij gelooven het te mogen verklaren, dat de dood hem niet onvoorbereid heeft gevonden.

Wij laten hier in haren tekst, de doodkaart volgen, waarbij kennisgeving van het overlijden werd gedaan, onder dagteekening van den 2n Mei:

> ‘Mevrouw D.P. Van Spilbeeck, geboren Rosalie Stoop, juffrouw Constantia Van Spilbeeck, met den kloosternaam zuster Coleta, van de orde der Dochters van Maria, mijnheer Edmond van Spilbeeck, zijne echtgenoote Catharina Weenen en hunne kinderen, mevrouw weduwe J. Kockerols geboren Maria Van Spilbeeck en hare kinderen, mijnheer Lodewijk Van Spilbeeck, met den kloosternaam Fr. Waltmannus, kanunnik-regulier en supprior der abdij van Tongerloo, mijnheer Josephus Weenen en zijne echtgenoote Angelica Van Spilbeeck, mijnheer Paulus Stoop, mijnheer Gustaaf Stoop, zijne echtgenoote Elisa Segers en hunne dochter laten met droefheid weten dat hun beminde echtgenoot, broeder, schoonbroeder, oom en oudoom mijnheer Desiderius Petrus Van Spilbeeck, overleden is te Antwerpen, Vlaanderschestraat, nr 11, op Zaterdag, 30 April 1887, ten 11 ure 's avonds, in den ouderdom van 55 jaren, 4 maanden en 18 dagen, voorzien van de troostmiddelen der H. Kerk. UEd. wordt verzocht in den lijkdienst welke zal plaats hebben op Woensdag, 4 Mei, 's morgens ten 10 ure, in de parochiale kerk van den H. Andreas. Vereeniging ten sterfhuize ten 9 1/2 ure. De begrafenis zal plaats hebben te Deurne. Zij bevelen zijne ziel in uwe gebeden.’

De lijkdienst had onder zeer grooten toeloop plaats.

Aan het graf, op het kerkhof van de gemeente Deurne, werden twee redevoeringen gehouden, door de heeren P. Génard en J. Staes.

De heer Génard bracht in deze bewoordingen hulde aan de nagedachtenis van den overledene:

> ‘Mijnheeren, de man wiens stoffelijk overschot in dit graf gaat rusten, was eens mijn speel- en schoolmakker. Later, wanneer wij de jongelings- en mannenjaren hadden bereikt, brachten onze studiën en onze neigingen ons menigmaal te zamen. Veel hebben wij broederlijk op het terrein van kunst en letterkunde gearbeid; daarom ook heeft de tijding van den plotselingen dood van Desiderius Van Spilbeeck mij diep en pijnlijk getroffen.
> De loopbaan des afgestorvenen laat zich in deze woorden samenvatten: hij was een oprecht, een volbloed Antwerpenaar; derhalve een vereerder der kunst, een ijveraar voor de nationale letterkunde. Al wat schoon en grootsch was, werd door hem met een vol gemoed gehuldigd; ook was zijn naam gehecht aan al de eerbetuigingen, sedert 30 jaren aan Antwerpsche kunstenaren en letterkundigen bewezen. Herinneren

wij ons slechts de overledenen: Conscience, Zetternam, Vleeschouwer, Matthyssens, Mertens, Torfs, baron Leys, Stoop, Durlet, Schaefels, De Braekeleer, Van Lerius. Aan deze namen, zouden nog zeer veel andere kunnen worden toegevoegd.
De diensten, door Van Spilbeeck bewezen, zijn talrijk. Door de uitgave zijner *Kermisfeesten van 1864* heeft hij een werk tot stand gebracht, dat sedert het *Pompa introitus Ferdinandi*, van Gevartius, te Antwerpen niet meer was ondernomen. Voorts heeft de uitgave van het tijdschrift *De Vlaamsche School* hem eene eervolle plaats tusschen de Vlaamsche publicisten ingeruimd.
Overtuigd flamingant, nam hij een aanzienlijk deel aan al wat tot de verheffing onzes landaards kon bijdragen. Als lid zag men hem werkzaam in de maatschappij *Voor Taal en Kunst*, in de *St.-Lucasgilde*, in den *Burgerkring,* om niet te gewagen van de *Maatschappij ter Bevordering van Kunstnijverheid,* waarvan hij de ijverige stichter en voorzitter was.
De grootste onzer vaderlandsche schrijvers, Conscience, vereerde hem met zijne vriendschap.
Van Spilbeeck had een edel hart; volgaarne vermelden wij op dit plechtig oogenblik de pogingen, die hij meer dan eens aanwendde tot het doen gelukken van inschrijvingen, ten voordeele van beklagenswaardige weezen, door talentvolle, doch weinig welhebbende mannen, nagelaten.
's Mans kunde en werkzaamheid werden eervol gewaardeerd, zooals, onder andere, blijkt uit zijne benoeming tot werkend lid van de Koninklijke Maatschappij tot Aanmoediging der Schoone Kunsten, lid van verdienste van de koninklijke academie van Antwerpen, eerelid van de Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters enz.
Aan dit werkzaam leven is onverwacht een einde gesteld; troosten wij ons, met de gedachte, dat de overledene reeds hierboven het loon zijner deugden geniet.
Vaarwel, waarde vriend, tot in een blijder leven!'

De heer Staes sprak als volgt:

'Mijnheeren, in eigen naam, en ook in naam van eenige vrienden, neem ik, vol ontroering, afscheid van den diepbetreurden man, dien wij tot aan zijne laatste rustplaats hebben uitgeleide gedaan.
Van hem mag terecht worden gezegd, dat hij geene benijders, geene vijanden had, want door zijn rondborstig karakter en vriendschappelijken omgang, had hij ieders achting verworven.
De heer Van Spilbeeck heeft slechts den ouderdom van 55 jaren mogen bereiken. De eerste helft daarvan werd door hem besteed, om zich een onafhankelijk standpunt in de samenleving te verschaffen; doch gansch de tweede helft was aan de schoone kunsten toegewijd. En alhoewel hij niet meer voor den broode slaven moest, wilde hij zijne dagen niet in ledigheid doorbrengen, maar bleef immer werkzaam.
Gedurende ruim vijf en twintig jaren was hij bestuurder en tevens uitgever van het tijdschrift *De Vlaamsche School,* en als dusdanig was zijn

werkkring zeer uitgebreid, want met onverdroten ijver verdedigde hij immer het goede en schoone. Waar hij zich voor dezer belangen nuttig maken kon, mocht men op hem rekenen.
Nooit toonde hij eenig misnoegen of ontevredenheid om de zware taak, die hij vrijwillig op zijne schouders had geladen. Miskenning zijner beste pogingen, kon hem evenmin ontmoedigen. Als een beproefd soldaat, bleef hij trouw op zijnen post; hij dacht altoos aan het spreekwoord: Doe wel en zie niet om.
Ook dit recht moet men hem laten wedervaren, dat hij in zijne oordeelvellingen over kunstvoorwerpen, zonder aanzien van personen, steeds de grootste onpartijdigheid aan den dag legde, iets wat, jammer genoeg! niet van elken kunstrechter kan worden gezegd.
Ter gelegenheid van het tweede eeuwfeest der stichting van de koninklijke academie van schoone kunsten, te Antwerpen, gaf hij, in 1864, een met platen versierd boekdeel in het licht, getiteld: *Kermisfeesten*, en schier tegelijkertijd, bezorgde hij de uitgave van het *Feest-Album van Antwerpen*, door zijnen vriend Lodewijk Torfs vervaardigd. Hij leverde insgelijks verscheidene levensbeschrijvingen van schilders, bouw- en letterkundigen zijner geboortestad. De koninklijke academie en de Maatschappij tot Aanmoediging der Schoone Kunsten hebben hem deswege eervolle onderscheidingen waardig gekeurd, die hij zeker wel had verdiend.
Maar, maakte hij zich onder die opzichten verdienstelijk, de vele jaargangen der *Vlaamsche School*, het eenige Nederduitsch kunstorgaan, blijven toch de schoonste parels zijner kroon. Dit tijdschrift bevat inderdaad eene onuitputtelijke bron van velerlei belangwekkende opstellen over kunst en kunstgeschiedenis, en zal zeker ook door onze naneven nog op prijs worden gesteld.
De heer Van Spilbeeck offerde er al zijnen tijd aan op, en tot op zijn laatsten levensdag hield hij er zich mede onledig. Te midden van al zijne werkzaamheden, werd hij ons eensklaps ontnomen en brak het rustuur voor hem aan. Maar hij is heengegaan met het zoete bewustzijn, dat hij zijnen plicht gekweten en zijne taak, tot het einde toe, trouw heeft vervuld.

Ja, volmondig mogen wij hier de verklaring afleggen: Hij heeft den rechten weg betreden en altoos voor het goede en schoone geleefd en gestreefd. Voorwaar, het is een groote troost, in onzen vriendenrouw, evenals het eene hartsterking zijn moet voor zijne treurende verwanten, dat hem die hoogste menschelijke lof kan worden nagegeven in het graf.
Dat de betreurde heer Van Spilbeeck talrijke vrienden telde, getuige de menigte, die zijne lijkbaar volgde. Hij was dan ook een wezenlijk edelaardig man, waar hij kon steeds tot dienstbetoon bereid. Hij had het eenvoudige lief en aasde nooit op vertoonmakerij. Hij was een vrijmoedig burger, een rechtzinnig Christen, maar jegens andersdenkenden betuigde hij steeds eene prijzenswaardige verdraagzaamheid.
Met lijf en ziel was hij der Vlaamsche zaak verkleefd en betreurde zeer de noodlottige tweespalt, die nog altijd in de gelederen der Nederduitsche strijders voortwoedt. Voor hem zou het de schoonste dag zijns levens zijn geweest, die partijtwisten onder strijdgenooten, voor eensgezindheid te zien plaats maken.

Kunstbroeders! taalgenooten! mannen van denzelfden stam! gij, allen, die hier rond dezen grafkuil zijt geschaard, ik bezweer er u om, laat het verwezenlijken van die lang gewenschte eendracht, eindelijk ons aller streven worden. Door aldus te handelen, zullen wij de beste hulde brengen aan de nagedachtenis eener gansche reeks moedige Vlaamsche kampers, en ook aan die van den geliefden vriend, wien wij hier een laatst vaarwel toeroepen.'